

శ్రీ రస్తు.

బాల కాండము.

కడప మ్యునిసిపల్ హైస్కూలునందుఁ బ్రధానాంగ్రహణితుఁడగు
అభినవాంగ్రవాల్మీకి

చే స్తు పు రి

వారిచేఁ బ్రకటితము.

1924.

All Rights Reserved.

సంకల్ప

FOREWORD.

. It is with pleasure that I respond to the invitation of this learned translator of the *Ramayana* from the Samskrit, to contribute a foreword to his volumes. It must always be a matter of great inspiration for any Hindu, to be reminded of this masterpiece which has furnished spiritual consolation to the millions of this land for the last many centuries and has won for this country a high place in the literature of the world. There is probably nothing which rouses greater love and enthusiasm in the hearts of the people of India, than the remarkable series of episodes connected with the hero of this epic. Wherever one may roam over this vast continent, the affection and esteem in which the name of this incarnation is held is noticed even by a casual observer. This writer has vivid recollections of numerous scenes testifying to the existence of this widespread influence. On the heights of the Himalayan mountains, at nights at a hill station, he has heard the hillmen gathering around the camp-fire and singing to themselves stories from the *Ramayana* in sing-song accents. Pushing as far as Cape Camorin one November afternoon, this writer found a group of people in a small house near the seashore entertaining themselves with readings from the same epic. Staying amidst the ruins of Vijayanagar on a summer night, he has heard the *Ramayana* sung in simple country songs far into the early hours of the morning. In the interior of the Deccan, amidst the palm-groves of Malabar, on the plains of Northern India, on the borders of Rajputana, on the shores of the Western coast of India and Gujerat and far away even in the distant island of Ceylon, he has witnessed with his own eyes similar enthusiasm and appreciation of one of the greatest moral ideals presented in the history of mankind.

It is not surprising that in the history of Telugu literature attempts should have been made, from time to time, to present the great masterpiece of Valmiki in some form or other. We have the versions of Gopinatha and Bhaskara; we have the interesting attempts at popularising the story, by Ranganatha and Molla and in recent years we have had the splendid literal translation of Valmiki by Mr. V. Subba Rao. No apology is however probably

needed for this new translation under notice which the author has completed after years of laborious study and exercise. It may be said of the *Ramayana*, as the Latin poet Horace said of poetry in general, that it is beautiful in whatever dress it may be presented. And for one imbued with spiritual devotion, it must be a satisfaction in itself that he has told the story of Rama again from the beginning to the end.

There is a proverb current among the Italians that all translators are traitors. There have been exceptions, however, to this common belief in various circumstances. Owing partly to the intimate kinship of Telugu and Sanskrit but in a greater measure, owing to the profound and accurate scholarship of the present translator in both the languages, we have here a version which combines meticulous care and literalness of meaning with elegance of composition and naturalness of idiom. No words of praise can be too much for work done with this thoroughness and industry, and it is all the more creditable when one contemplates the enormous proportions of the book. Western writers talk with pride of their epics, whose size dwindles into nothing in comparison with the two great epics of our land, the *Ramayana* and the *Mahabharata*.

There is no doubt that the author of this work will considerably enhance his literary reputation by this monument of patience and industry and literary excellence, though he has already acquired a name in the world of Telugu literature, by the numerous works he has published. During a short literary career of about ten years, he has published excellent Telugu versions of the *Brahmanda Purana* and of the *Lalitopakhyana*. He is, besides, the author of a vivid play in seven acts commemorating the story of the Pandavas in exile. During his unceasing literary efforts, he has done much to popularise the masterpieces of our country, as one may see from the abridged versions of the *Ramayana* and the *Mahabharata* which he published before he came to undertake the more responsible duties of translating the entire *Ramayana* of Valmiki.

As our readers will have the opportunity of appreciating the many beauties of his style in the following pages, there is probably no need to make a detailed reference to them in this brief foreword. Literary effect has not been secured by him at the violation of the

needs of clearness and simplicity which are probably two of the fundamental qualities of all good style. On many an occasion, he has triumphed over the difficulties presented by the obscurity of Samskrit and the limitations imposed by the needs of literal translation. Figures of speech and the ordering of words, with a view to produce harmonious expression are always accomplished in the most unobtrusive manner. He retains uniformity of excellence in all kinds of composition occurring in the course of the volumes in the telling of the story, in the description of nature, in the treatment of philosophical problems and in the expression of spiritual devotion. While congratulating him on the production of such a monument of literary accomplishment, we will venture to express the hope, especially as he is still young in years, that he is destined to enrich Telugu literature by further contributions of even higher value.

It is impossible to close without a word of appreciation of the generous enthusiasm of the publishers of this monumental work, who have undertaken it, as has been the case in many instances with them out of the mere love of Telugu literature. During the last few decades, it has been their privilege to add many masterpieces to Telugu literature and to revive the popularity of many more. We have no doubt that when the time comes for the writing of the full history of the literary renaissance of the Telugu people during this period, a grateful and honourable reference will be made to the numerous beneficent activities of this enlightened publishing house.

THE BENARES HINDU UNIVERSITY }
Benares 27 Sept , 24. }

P. SESHADRI,
*Head of the Department of
English studies.*

వీ రిక.

శ్రీవాల్మీకిరామాయణము నాంధ్రీకరించి, శ్రీయత జనమంచి కేపాద్రిశర్మ గారు వారిగ్రంథమునకు నన్ను పీఠికను వ్రాయ నుద్దేశింప, నే నానందపూర్వకముగ నాపనికి గడంగుచున్నాను. అనేక శతాబ్దములనుండి లక్షలకొలది హిందూదేశ ప్రజల కాధ్యాత్మికసుఖమును గలుగఁజేయునట్టియు, భారతవర్షమునకు ప్రపంచక వాఙ్మయమునం దధిక గౌరవమును స్వీకరించినట్టియు, రామాయణమహాకావ్య స్వరణమే హైందవునిపౌదయము పులకరింపఁజేయుకుండును? ఈమహాకావ్యకథా నాయకుఁడగు శ్రీరామచంద్రుని పవిత్రచరిత్రకంటె, నధికప్రేమయు నుత్సాహము నుఁ గలుగఁజేయునది వేఱొకటి లేదని చెప్పవచ్చును. ఈ విశాలదేశమునం దె చ్చట గ్రుమ్మరిన నీయవతారమునకు ప్రజలయందుండు ప్రేమయు గౌరవమును విశద మగుచునే యుండును. విస్తీర్ణమయిన యీ ఆర్యావర్తమం దనేకప్రాంతంబుల నీ ప్రాచిల్యమును దెలుపు నూచనలు గమనించియుంటిని. హిమాలయోన్నత ప్రాంత పర్వత శిగరమునం దొకరేయి చలిమంట కాచుకొనుచు పాటరూపమున అమితా నందముతో రామాయణకాలక్షేపము చేయుచున్న కొండఁజి గొండమునుఘ్యులఁ గాంచఁ గల్గితిని. ఒకానొక మాఘమాసమధ్యాహ్నమున కన్యాకుమారి అగ్ర మును జేరుచు సముద్రతీరమునొక చిన్నగృహమందు రామభక్తులు గుమిఁగూడి రామాయణము చదువుటయు గంటిని. శ్రీకృష్ణదేవరాయ సామ్రాజ్యస్థానమై ప్రఖ్యాతినొంది ప్రస్తుతము శిథిలమైన విజయనగరమున నొకరాత్రి రామదీప్య చరిత్రను ప్రభాతకాలముపఱకు పాడుచుండు టచ్చట వింటిని. దక్కను మధ్య ప్రదేశకాననములందేమి, కేరళచేశతాళననములం దేమి, ఉత్తరహిందూస్థాన బయల్లయం దేమి, రాజపుత్రస్థానపు సరిహద్దులచెంత నేమి, హిందూదేశవచ్చిమ సముద్రతీర ప్రాంతముననేమి, ఘూర్జరదేశమం దేమి, వేయేల, అతిదూర సాగరాం తరసింహళద్వీపమందుఁగూడ, మానుషచరిత్ర శిఖామణియైన రామావతారమం దదే ప్రేమయు నుత్సాహమును నాకన్నులారఁ జూడఁగల్గితిని.

శ్రీవాల్మీకిమహాగ్రంథము నప్పుడప్పుడు తెనుఁగు భాషయందు గ్రంథకర్త లనేకవిధముల ప్రదర్శింపఁబూను టాశ్చర్యమయిన విషయము గాదు. గోపినాథ, భాస్కరరామాయణము లుండనే యున్నవి. రంగనాధుఁడును, కుమ్మరి మొల్లయు ప్రజాసామాన్యమున కనువర్తించు సంతీప్త రామాయణముల వ్రాసియుండిరి. ఇవల ఊవిలికొలను నుబ్బారావుగారు వాల్మీకిరామాయణమును విపులముగా,

నాంధ్రీకరించిరి. అనేకవత్సరముల పాండిత్యపరిశ్రమముచే శేషాద్రిశర్మగారిచే కొనసాగింపబడిన యీనవీనభాషాంతరీకరణమునకు కారణమొసంగుటకు హేతువు లేదు. కవిత్వాకస్యను ఏరూపమున నలంకరించినను సౌందర్యవతిగనే యుండునని 'హరెను' యనెడి 'లాటిక' కవి వ్రాసిన వాక్యము రామాయణమునకు తప్పకను వర్తింపవచ్చును. అధ్యాత్మభక్తిపరులకన్ననో రామాయణకథ నింకొకసారి ఆమూలాగ్రముగ చెప్పుకొనుటయే యొక తృప్తి.

భాషాంతరీకరణకులు ద్రోహులని 'ఇటలీ' దేశస్థులలోనొకలోగో క్తిగలదు. కాని ఈసామాన్యమగునమ్మకమునకు కొన్ని సమయములం దనేకవిరోధనిరూపణములు దృశ్యములు. ఆంధ్రగీర్వాణభాషల యత్యంతానోన్యములనను, ఈభాషాంతరీకరణకులకు ఉభయభాషలయందుఁ గల గాఢపాండిత్యమువల్లను, ఈగ్రంథమందు రమ్యరచనయు, భాషీయసంప్రదాయమును, అర్థరూఢిత్యమును, శుద్ధతైలియు నిమిడియున్నవి. ఇంత పరిశ్రమముతోను, సమగ్రతతో నొనరించిన యీగ్రంథమునకు ఏపొగడ్తయు నెక్కువగాదు. ఈమహాకావ్యవిస్తీర్ణతను గమనించినపుడు గ్రంథకర్తకింకను నెక్కుడు ఘనత నియ్యవలసియుండును. పాశ్చాత్యగ్రంథకర్తలచే మిక్కిలి గౌరవముతోఁ జేర్పొనఁబడు వారికావ్యములు మనదేశపు రామాయణమహాభారతములతోఁ బోల్చినఁ దృణతుల్యములు.

పరిశ్రమపూరితమయిన యీసుందరకావ్యమువలన గ్రంథకర్తగారికాంధ్రవాఙ్మయమం దిదినఱకే యేర్పడియున్న యశస్సు మిక్కిలి వృద్ధియగుట కేమియు సందేహములేదు. గ్రంథకర్తగారికి కొలదికాలములోనే పెక్కుగ్రంథములు వ్రాయు ప్రాప్తిలభించినది బ్రహ్మాండపురాణమును, అలితోపాఖ్యానంబును మిక్కిలి అందముగా తెనిగించిరి. పాండ్యజ్ఞాతవాసకథను నాటకరూపంబున సప్తాంకములలో ప్రచురించిరి. విరామములేని గ్రంథరచన కార్యమువలన మనదేశపు మహాకావ్యములనేకవిధములందు వీరు జనసామాన్యమున కందునట్లు చేసియున్నారు. ఈవాల్మీకిమహాకావ్యసంపూర్ణాంధ్రీకరణభారము పూనుటకు పూర్వము రామాయణమహాభారతముల స్త్రీలకును బాలురకు నుపయోగమగునటుల సంగ్రహముగ కొన్ని సంవత్సరముల క్రిందట తెనిగించిరి.

ఈగ్రంథచదువరు లిందలి శైలిరుచుల వారే చవిచూచి సంతోషపడుట కవకాశములుండుటంబట్టి, యీచిన్నవీతికలో వానిని గూర్చి వివరించుటనవసరమని నానమ్మకము. స్వచ్ఛత్యమును, సరళతయు శైలియందు మూలాధారములు. ఈకవి వీనిని గోల్పోక కావ్యసౌంద్యమును సంపాదించినారు. అనేకసంఖ్య

ర్భములందు గీర్వాణభాషాకావివ్యమును, భాషాంతరీకరణాటంకములును జయించిరి. అలంకారప్రయోగమునందును, శబ్దమాధుర్యముకొఱకు పదగుంభనముఁ జేయుటయందును, శ్రమలేకయే తమసామర్థ్యమును జూపిరి. శైలి అన్నిచోట్లను సమలాభివ్యముగానే యున్నదని చెప్పవచ్చు. ఇతిహాసవివరణమునందును, ప్రకృతి వర్ణనమందును, తత్వశాస్త్రచర్చయందును, భక్తిభావప్రకాశకమునందును, ఒకే రీతిని కవిత్వముఁ జెప్పియుండిరి. వారు వ్రాసిన యీగొప్పగ్రంథమునకు వారినభి నందించుచు, ఇప్పటికిని యుక్తవయస్కులు గాన, నాంధ్రవాఙ్మయమున కింకను నమూల్యమగు గ్రంథములను సమర్పింప సాహసులని విశ్వసించుచున్నారము.

ఈపీఠికను విరమించుటకు ముందు, కేవలము భాషాభిమానముచే ననేకే తరగ్రంథములవలె దీనినిఁ గూడ ప్రచురింపఁబూనిన, వావిల్ల రామస్వామి శాస్త్రిల సుపుత్రులగు వావిల్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిలను పొగడకుండుట భావ్యము కాదు. గడచినకొన్నిదశాబ్దములలో నాంధ్రభాషకనేకనూతనకావ్యములఁజేర్చియు, ననేకపురాణకావ్యముల ప్రాబల్యములను పునరుద్ధారణముచేసియు, వారు నాంధ్రుల కృతజ్ఞతకు మిక్కిలి పాత్రులయిరి. ఈకాలపు ఆంధ్రభాషోద్యమ చరిత్ర వ్రాయ నంభవించినపుడు, విజ్ఞానులయిన యీగ్రంథప్రచురకారులవా రొనరించిన సత్క్రియలకొఱకు కృతజ్ఞతతోను గౌరవముతోను తప్పక పేర్కొందురని నమ్ముచున్నాను.

హిందూవిశ్వవిద్యాలయము, }
వారణాశి.

పూండి శేషాద్రి,
ఆంగ్లభాషావిభాగ ప్రధానుడు, కాశీవిశ్వవిద్యాలయము.

శ్రీ రస్తు.

ఆంధ్రశ్రీమద్రామాయణకృతినమర్పణోత్సవ ప్రశంస.

అభిరూపశేఖరులారా !

ఈశ్వరానుగ్రహము పెద్దలయాశీర్వాదము పూర్వజన్మసుకృతము ప్రోత్సాహకులయూదరము సహాయములు కాఁగా “యేన కేనా పృథివీయేన” యన్నయట్లు నే నాంధ్రశ్రీమద్రామాయణమును బూర్తిచేయఁగల్గితి. సజ్జనోత్తముల సాయమున ముద్రణము పూర్తియయ్యెను. రామాయణము పఠించి యన్నశాంతి చేయుట పెద్దలయాచారము. ఇఁక బలుసారులు పఠించి వ్యాఖ్యలం జదివిన నే నాయూచారము ననుసరింపఁదగినవాఁడనే కదా.

ఎట్లో వెట్టిమొట్టి యన్నట్లు పద్యములు వ్రాయఁగల్గితి. ఈకృతిని శ్రీరామచంద్రమూర్తి కర్పించుపని నే నొనరింపఁగల్గుదునా? “ఉత్పద్యంతే విలీయంతే దరిద్రాణాం మనోరథాః” యన్నట్లు పెద్దల నొకచోటఁ జేర్చి వారి నాతిథేయ సత్కారముల నర్పించి వారినమ్ముఖమున శ్రీరామచంద్రునకు నాయీకృతిని సమర్పింప శక్తి నా కేవీధమునను లేదు కదా. ఎట్లు లీమహాకార్యము నెఱవేర్పఁగలను? అను శంక మనస్సున నంకురించి బాధింప నారంభించెను. అన్నశాంతి ప్రధానకృత్య మనునూహ స్థిరపడియె. అది ద్రవ్యసాధ్య మనునిశ్చయము గల్గె. ఇంక నే సత్కార్యమున నశక్తుఁడ ననుభావము సిద్ధాంతపదవి నధిరోహించెను. తరువాతఁ జింతాభరంబు నాపైఁ బడియె. దాన మనస్సు కలవిలపాటొంద సాగె. ఏమి చేయవలయునా యనునదియే నా కనవరతము కన్నులయెదుటఁ దోఁప సాగెను.

కొలఁదికాల మిట్లు గడచె. పరిణామ మెట్లు లనునాలోచన ముదయించె. ఇంతటికార్య మీయశక్తునిచేఁ జేయించిన భగవంతుఁడు పరమేశ్వరుఁ డీకార్యము మాత్రము చేయింపఁజాలకుండునా యనునూహయు నుదయించె. ఈరెండును గొంతకాలము క్రిందను మీఁదనుం బడుచుండెను. మొండినిబ్బరము గల్గెను. జానకీమనోనాయకునకు విన్నవిత మనునది గట్టిగా నాటెను. వెఱుగతి లేదనియుఁ దోఁచెను.

ఒక్కనాఁడ శుభమువూర్తమున శ్రీమద్ద్రామచంద్రమూర్తిని నాచంచలమనస్సున నెట్లో నిల్పితి. భక్తిమెయి నిట్లు విన్నవించితిని.

సీ. ఆపదుర్ధారకుఁ ♦ డన్న నీవిఖ్యాతి సార్థకం బయి యిల ♦ నలరునేని
దీనబంధువు రామభూనాథుఁ డనుకీర్తి వాస్తవం బయి భూమి ♦ పలుకునేని

యాశ్రితపక్షకుం ♦ డగు రాముఁ డ౯ ఖ్యాతి సత్యపదస్థ మై ♦ సాగునేని
తారక బ్రహ్మ మా ♦ శ్రీరాముఁ డనుమడి వేదసంసిద్ధమై ♦ వెలయునేని
తే. కష్టదశనుండి దీనతఁ ♦ గాంచి నిన్నె, నన్ని కడతేర్తు నీవను ♦ నమల్లికను
గనెడు నన్నిప్పు డిట్టియి ♦ క్కట్టునుండి, యెట్లు దరిఁజేర్తువో జానఁకిక! యాశ!

ఈనాదీనాలాపంబులకు నాయల్పభక్తికి నానిస్సారకవిత్వమునకు నీనాయ
శాస్త్రప్రార్థనంబునకు భగవంతుఁ డెట్లు సంతోషించునో యని నేనె వెఱగండితి.
ఒరులమాట యిటఁ బ్రస్తావింపనేటికి? ఆకాలమహిమ మేమోకాని వెంటనే
నాకొక్కయూహ తోఁచె. తోఁచినది స్థిరపడియె. కార్యరూపమున ఫలించునను
సంతోషము గలిగె.

ఆనుబుదినము భానువార మగుట స్మృతికి వచ్చె ఉదయమునఁ గృత్య
ముల నిర్వర్తించితి. ఏమి యిఁకఁ జేయఁదగునది యని యూహించితి. శ్రీరా
మునిం బ్రార్థించితి. నీవే దిక్కిఁక వేఱుగతి లేదని బాష్పములచే నయనగోళ
ముల నింపితి. పత్రికలు లిఖించితి. నన్ను గురువుగా భావించిన నాకన్నమండ
ప్రజ్ఞఁ డొకఁ డుండ నాతనిచేటి కిచ్చి “వత్సా !

నాయందుఁ బుత్రవాత్సల్య మునిచి నాశ్రేయస్సులం గోరుచు నాయభి
వృద్ధి కేవగింపక పరమానందముం బొందుచు నెట్లులేని నాయముం గోరినఁ
జేయుదుమా యని యువ్విఘ్నరుచున్న మ||గా||రా||శ్రీ విమరు పిచ్చయ్యగారికిని,
కురుడి గుండురావుగారికిని, కొకూరు శ్రీనివాసరావుగారికిని, సాధుజ్ఞ సర్వోత్తమ
రావుగారికిని, బీ.పి. దేవరాజులునాయుడుగారికిని ఇచ్చి రమ్మా” యని పంపించితి.
ఈయెదుగురుమహానుభావులలో నాల్గవతడైన లెక్కింపఁదగినవారు మైస్సూరు
నందుఁ బ్రధానోపాధ్యాయులు. తక్కినవారు న్యాయవాదులు

నాపంచినపత్రిక యందగనే నాయందు వారి కెట్టికరుణయో గాని యర్థ
ఘటికకాలమునకే నాగృహమున కరుదెంచిరి. వారిరాకచే సంతృప్తాంతరంగుఁ
డనై నాకార్యము నెఱవేఱినట్లే భావించి రామాయణమున ముద్రింపఁబడి నా
యెద్ద నప్పుడున్న యెదుకాండములు వారియెదుట నుసచి మదీయోద్యమంబు
సర్వము విన్నవించితి. వా రాక్షణముననే యీ రామకార్యము నిర్వహింతు మని
తమయదారాభిప్రాయమును వెల్లడించుటయ కాక నాయెదుటనే పని యిట్లు
సాగింపఁదగునని ముచ్చటించుకొనిరి ముద్రణము పూర్తికాఁగా వేసవిసెలవులు
ముగిసినపిమ్మట నీయుత్సవము జరపుదు మని సంతోషమున నుడివి నన్నుఁ గృతకృ
తునిం జేయ బద్ధకంకణులై తమతమనిలయంబుల కరిగిరి.

వేసవిసెలవులు గడచె. న్యాయస్థానపాఠశాలల కవాటోడ్డుతనము చేయఁ
బడియె పలుదెసలనుండి న్యాయవాద్యుపాధ్యాయాదిసద్విజంఘము లరుదెంచి
యథాపూర్వముగ స్వశాఖాపదముల నధిష్ఠించె. కొలఁదిదినములు మధీరవా

క్కులఁ గాలము గడవఁబడియె. గుసగుసలతో నించుక కాలయాపనము చేయఁ బడియె.

ఈశ్వరగానుగ్రహమున వావిళ్ళ వేంకటేశ్వరశాస్త్రిలుగారు ముద్రణమును బూర్తిగావించిరి. ఆవార్త శ్రుతిపథమునఁ బడియె నావిజ్ఞప్తి నాలకించియున్న పెద్దలకు సంరంభ మధికమాయె. ఒక్కనాఁడు కృత్య మిదమిత్థ మని నిర్ణయింప సభఁ గావించిరి. కడవనగరపాలాగ్రేసరులు పెక్కుమంది యరుదెంచిరి. ఆనాటి సభకు నభ్యున్నతన్యాయస్థానన్యాయవాది (హైకోర్టువకీలు) గారగు శ్రీమాకాసి. నరసింహాచార్యులుగా రగ్రాసనాధిపత్యము వహించిరి. ఈపని నీరీతిఁ జేయఁదగు నను క్రమము చర్చలపై సిద్ధాంతము చేయఁబడియెనని నాకుఁ దెలియవచ్చె నామనశ్చింత కాలూనఁజాలక పరుగిడెను. కార్యము ముగిసినంతదనుక నీకు నామన స్సునఁ జోటుగలదుండు మని తెల్పితిఁగాని యది యింక నిట నుండుట నాకు గౌరవముకాదని యొజ్జించి కాఁబోలు చెప్పకయే పలాయన మంగీకరించెను.

• రెండుమూఁడుసారులు చర్చింపఁబడి కార్య మిట్లు సాగింపఁ దగునను సిద్ధాంతము చేయఁబడినపిదప నాహ్వనసంఘ మేర్పఱువఁబడియె. ఆమహాసభ యందు ఘనతవహించి పరోపకారబద్ధకంకణులై, పరశ్రేయస్సుహనవిఖ్యాతికిం బాత్రభూతులై యలరారుచున్న

మహారాశ్రీ విరూరు పిచ్చయ్యగారు, బి. ఏ., యల్. యం. యం.

,, వరుడి గుండురావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, కామారు శ్రీనివాసరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, టి. యం. నరసింహాచార్యులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్., యం. యల్. సి.

,, సి. నరసింహాచార్యులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, ఏ. లక్ష్మీనారాయణరావుగారు, బి. ఏ., బి. ఇ.

,, సి. పి. బాబురావుగారు, సి. ఏ., బి. యల్.

,, బి. పి. దేవిరాజులనాయుడుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, యస్. సర్వోత్తమరావుగారు, బి. ఏ., ఎల్. టి.

,, వి. ప్రకాశముసంతులుగారు బి. ఏ., బి. యల్.

,, ఏ శతకోపాచార్యులుగారు, బి. ఏ.

,, టి. లక్ష్మణరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, వి. రాధాకృష్ణయ్యగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, ఏ. సంజందప్పగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, పి. ముద్దుకృష్ణయ్యగారు, బారిష్టర్.

,, షి వేంకటకృష్ణయ్యగారు

,, కా. వేంకటేశముశ్రీష్ఠిగారు

,, పుల్లగూరు శేషయ్యశ్రీష్ఠిగారు

- మ||రా|| శ్రీ పత్తి రాఘవులుశ్రేష్ఠిగారు
- ,, భోగనాథము వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు
- ,, పైడిమణ్ణి వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు
- ,, చా. ఏకాంబరముశ్రేష్ఠిగారు
- ,, కృష్ణము రామలింగయ్యశ్రేష్ఠిగారు
- ,, కంచరాజు నరసింహయ్యగారు
- ,, మంకేసుల ముబ్బయ్యగారు
- ,, మంచరాజు శేషగిరిరావుగారు
- ,, ఆలూరు లక్ష్మీనరసయ్యగారు
- ,, కందనూరు గురుమూర్తయ్యగారు
- ,, తిలుపుల వేంకటసుబ్బయ్యగారు
- ,, గోపవరము గోపాలరెడ్డిగారు
- ,, పేరూరు పెద్దవేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు

సభ్యులుగనుండుట కంగీకరించిరి. ఈయాహ్వానసంఘమునకు మ||రా||శ్రీ కాకూరు శ్రీనివాసరావుగా రధిపతులుగను, మ||రా||శ్రీ విరూరు పిచ్చయ్యగారు, కురుడి గుండురావుగారు, సి. పి. బాబురావుగారు ననున్యాయవాదులు కార్యనిర్వాహకులుగను నియమింపబడిరి. అందఱు సభ్యులు నీమహాకార్యమును జక్కగా నెఱవేర్చ సదుముకట్టిరి.

+ ❀ విషయవిభాగము. ❀ +

అన్నశాంతి ప్రధానకార్యముగానఁ దత్కార్యము మతత్రయమునకు వేఱు వేఱు సాగించుట మించినది యాహించిరి. అందు మధ్యభూసురులకు మ||రా||శ్రీ కాకూరు శ్రీనివాసరావుగారును, శ్రీవైష్ణవభూమిదివిజులకు శ్రీమాన్ శతకోపాచార్యులుగారును, స్వార్థక్షీతిసురులకు మ||రా||శ్రీ కామిసెట్టి వేంకటేశముశ్రేష్ఠిగారు నన్నప్రధానముచేయఁ గోరికొనిరి. గ్రంథకర్తను గౌరవించుసత్కార్యము నూవంతుగా నుండ నంగీకరింపుఁడని మ||రా||శ్రీ పత్తి రాఘవులుశ్రేష్ఠిగారును, భోగనాథము వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారును వాంఛించిరి. వికలాంగులకుఁ గడు బీడలకు నన్నదానపుణ్యము నాకు రానిం డని మ||రా||శ్రీ గోపవరము గోపాలురెడ్డిగా రభ్యర్థించిరి. ఈకార్యము లిట్లే జరగవచ్చు ననువిషయము సంఘసభ్యులచే మహాసంపూర్వకాంగీకారమును బడసెను, తక్కుంగల కృత్యము లన్నియు యథామర్యాదగా జరపఁబడవలయు ననియు నది యందఱకృత్యమనియు సిద్ధాంతము చేయఁబడియెను.

ఇప్పుట్లున ననవసరమే యైనను నాల్గుమాటలు చెప్పవలసియున్నది. గ్రంథ కర్తృసత్కారకృత్య మొనరింపఁగోరిన శ్రేష్ఠిరత్నము లిరువురును గొంతకాలము

క్రిందట నారాయణముద్రణమునకు సాయముచేయుదునుని నాతో మందలిం
చిరి. ఏటికో నేనే యపు డుపేక్ష వహించితి. మఱి||శ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వర
శాస్త్రులుగారి కరుణ గలదను గర్వమే యట్లుపేక్షవహింపఁ జేసియుండునని తలం
చెద. అట్లు నాకు సాయముచేయ నుద్విఘ్నము నాశ్రేష్ఠిరత్నము లిరువురు నిపు డీ
కార్యము మావంతని యడుగుటయు సంఘసభ్యు లాకార్య మీరితిగా జరపవలసి
యుండు నని నియమపూర్వకముగ నంగీకరించుటయుఁ బై నాయూహను దృఢపఱు
పకబోవు. ఇట్లు సర్వవిధముల నాయశమునే తమదిగా భావించు నీసంఘసభ్యుల
కే నెట్లు కృతజ్ఞతను జూపఁగలనో యెఱుంగఁజాలకున్నాఁడను.

ఇట్లు చేయందగుకార్యము లిట్టి ట్లని నియతిమై నేర్పాటుచేసికొని యావలి
కార్యములలోఁ బ్రధానమగు కృతిసమర్పణోత్సవసభాధిపతిని నిర్ణయించుట
చర్చింపఁబడియె. ఈమహాసభకు శ్రీ వేంకటగిరిసంస్థానాధీశకుమారరత్నములై
కుమారరాజవిఖ్యాతిం గాంచి శ్రీ రామచంద్ర చరణసరసిజనిహితసరసహృదయ
వృట్టువలై యశోకీర్తిసంవాప్తదిగంతరులై యలరారు శ్రీ వెలుగోటి సర్వజ్ఞ
కుమార కృష్ణయాచేంద్రబహద్దరువా రాధిపత్యమును వహించుట సమంచిత
మనియు శ్రీవారియనుమతిం గొన విజ్ఞప్తిపత్రము నంపవలయు ననియు నేకవాక్య
ముగ నంగీకరింపఁబడియె. అచిరకాలముననే ప్రార్థనాపత్రికఁ బంపుటయు శ్రీవా
రందుల కంగీకరించితిమని తంత్రీవార్త నంపుటయునను నీకార్యద్వయము సాగెను.

ఆవల నీమహోత్సవ మెచ్చట జరగవలయు ననుశంక తలనూపె. కొంద
ఱొంటిమెట్టు కోపండరామాలయమున జరపుట మేలనినట్లు తెలియవచ్చెను. కృతి
పతి శ్రీ రామచంద్రుఁడేయనియు, నాయాంధ్రశ్రీమద్రామాయణకృతినాయకుఁడు
సర్వాంతర్యామియై యనియు, నట్లెటఁ గడపనగరముననే సాగవలయుననియు
నాహ్వానసంఘసభ్యులకు విన్నవించితి. నాయూహనవి నంగీకరించి కడపనగరమున
రక్తాక్షిసంవత్సరశ్రావణమాసమున రోహిణీనక్షత్రనవమీతిథియందు శ్రీవైష్ణవశ్రీ
కృష్ణజయంతి యగుటయు స్థిరవారమగుటయుఁ గారణంబులుగా శ్రీ రామకృతి
మహోత్సవము జరపుట మేలని నిర్ణయింపఁబడియె. ఆకార్యము రెండుదినములు
సాగవలయుననుటయు నిర్ణయపదవి నెక్కిను. దొరతనపులెక్క ననుసరించి పందొ
మ్మిదివందలయిరువదినాల్గవ సంవత్సరమున నాగష్ట్యనెలయందొరువదిమూఁ డిరువది
నాల్గవ దినములందు శనివా రాదిత్యవారముల నీమహాసభ సాగునట్లు నిర్ణయము
సాగె. ఈమహాసభ కొలఁదిమాసములక్రింద నిర్మింపఁబడిన ముద్దుకృష్ణనాటక
శాలయందు జరగుట యుత్తమం బనియు నందుఁ బెక్కువర్షాయములు ప్రహ్లాద
హరిశ్చంద్రశుశిలవప్రముఖభగవత్కథాపవిత్రనాటకము లాడుట నాథలము పావన
తమ మనియు, నీరామకృతి యందే వినుట ముఖ్యమనియు నీమొదలగు పేతు
వులంబట్టి నిశ్చయింపఁబడియె.

పిదప శుభముహూర్తమునఁ బండితులకు న్యాయవాదులు లోనగు పెద్దలకు సభనలంకరింపుఁడని యాహ్వానపత్రికలు పంపబడియె. జబ్బుచే రాజాలమని బ్ర॥శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులుగారును, కృష్ణాష్టమీప్రయోగోపవాస ద్వయ మగుట రాజాలమని బ్రహ్మశ్రీ శతావధానులు కాశీ కృష్ణాచార్యులుగారును, దేవికే బ్రహ్మతీసమయముగాన రావీలుండ దేమో యని బ్ర॥శ్రీ శతావధానులు చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రులుగారును, అనివార్య కారణములంబట్టి రాజాలకపోతిమని బ్ర॥శ్రీ కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రులుగారును, కార్యాంతర నిమగ్నుల మగుట రావీలులేకున్నదని బ్ర॥శ్రీ మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రులుగారును, దుర్భరకార్యవ్యగుల మగుట రాలేమని బ్ర॥శ్రీ బులుసు పాపయ్యశాస్త్రులుగారును, జబ్బుచే రావీలులేదని వ్రాసు మనసొప్పు కున్నదని శ్రీశ్రీ విక్రమ దేవవర్మగారును లోనగుపండితకవిరాజులు సత్రికలు వ్రాసిరి. విఖ్యాతన్యాయవాదులగు మ॥రా॥శ్రీ అల్లాడి కృష్ణస్వామయ్యరు బి. ఏ., బి. యల్ గారు కార్యాంతర వ్యగులౌట రాజాలమని తంత్రివార్త నంపిరి. మ॥రా॥శ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులు బి. ఏ., బి. యల్ గారును, మ॥రా॥శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి యమ్. ఏ. గారు రాజాలమని వ్రాసిరి.

ఉత్సవమునకుఁ జనుదెంచుపెద్దల కర్పరీతి నివాసాదు లేర్పఱుపబడియె. ఆగష్టునెల 22-వ తేది రాత్రి మరరాసునుండి శ్రీరాజా వెలుగోటి సర్వజ్ఞ కుమార కృష్ణయ్యారచేంద్ర బహద్దరువారు సఫరివారముగ విజయముచేసిరి. వారింగూడి యె మ॥రా॥శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారును, ఆరాత్రియే మ॥రా॥శ్రీ జి. రామేశ్వరరావుగారును, పండితకవులును, న్యాయవాదులునగు మ॥రా॥శ్రీ నాగపూడి కుప్పస్వామి అఃమ్యురుగారును దయచేసిరి. అనంతపురము కళాశాలాంధ్ర పండితులును, కవిరత్నములు నగు బ్ర॥శ్రీ ప్రయాగ వేంకటరామశాస్త్రులుగారును, బల్లారి హైస్కూలునందు సంస్కృతాంధ్ర పండితులగు బ్ర॥శ్రీ కావ్యతీర్థ రావాడ వేంకటరామ శాస్త్రులుగారు, కవిశిరోమణి చింతలపల్లి నరసింహశాస్త్రులుగారును, దయచేసిరి. ప్రొద్దుటూరునుండి తర్కాలంకారశాస్త్రపండితులగు బ్ర॥శ్రీ మాపావతారము శేషశాస్త్రులుగారును, శతావధాని కవిసింహుడి. రాజశేఖరముగారును, బద్వేలునుండి పాఠశాలాంధోపాధ్యాయులగు బ్ర॥శ్రీ విద్వాన్ రామగోటిశ్వరశాస్త్రులుగారును, గొండపేటనుండి సాహిత్యశిరోమణులును, నాకుం గొంతకాలము కావ్యములను జెప్పినకరుణామూర్తులగు బ్ర॥శ్రీ నేరేళ్లపల్లె రామకృష్ణశాస్త్రులుగారును, మరరాసునుండి కావ్యతీర్థ మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులుగారును, హిందూపురనివాసులై ప్రస్తుతము బల్లారియందుండిన 'పారాణిక్కేశ్వరి' బిరుదాంచితులై వేదాంతపండితులును సత్కవులు నగు బ్ర॥శ్రీ పక్కా రాఘవేంద్రాచార్యులుగారును దయచేసిరి.

బ్ర॥శ్రీ కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తశాస్త్రులుగారును, వేంకటగిరి హైస్కూలు పాడ్ మాస్టరుగారును బ్ర॥శ్రీ అల్లాడి జగన్నాథశాస్త్రులు బీ.ఏ.ఎల్.టి గారును, 'సాహిత్యరత్న' బిరుదాభిరాములయి తర్కపండితులయి సురపురముసంస్థానపండితులు నయిన బ్ర॥శ్రీ అన్నార్జున సీతారామశాస్త్రులుగారును దమ యామోదమును దెల్పుచుఁ బద్యములను బంపిరి. పులివెందులనుండి నాచిరంతన మిత్రములగు మ॥రా॥శ్రీ యల్. వేంకటరమణయ్యగారు రాజాలక పద్యములం బంపిరి.

శ్రీకృష్ణజయంతియదయమే పుష్పవిమానాధిపాఘం డగు శ్రీజానకీనాథు నెదుట ఆంధ్రశ్రీమద్ద్రామాయణ మునుపఁబడియె. తూర్యఘోషములతో నాగృహమునుండి దేవునికడపయందు వేంచేసియున్న శ్రీప్రసన్న వేంకటేశ్వరాలయము నకుం బోవఁ జొరజనమహాశయులు గుమిగూడిరి. శ్రీరామకీర్తనలం బాడుచు భక్తులరుదేర శ్రీరామజయనాదములు దిక్కులఁ బ్రతిధ్వనింపఁజేయ మహోత్సవమునఁ బ్రయాణము సాగింపఁబడియె.

మార్గమధ్యమున శ్రీరాజకుమారకంఠీరవులు స్నానాదికృత్యములం దీర్చుకొని తమపాఠశాలాంధ్రపండితులగు మ॥రా॥శ్రీ యమ్. వేంకటసుబ్బయ్యగారిం గూడి బాష్పశకట మధిరోహించి శ్రీవావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారితో నిష్టాలాపంబు లాడుచు నీమహోత్సవదిదృశ్చానుయాయపొరిబృందమును గలిసికొనిరి.

దేవునికడపపారస్రములు మ॥రా॥శ్రీ రావిపెద్ది వేంకటరామయ్యప్రభృతులు మేళతాళములతో శ్రీరాజకుమారకంఠముల నెదుర్కొనిరి అంత శ్రీవారు రథావతరణ మొనరించి పాదచారులై పారస్రములులతో నిష్టాలాపము లాడుచు దేవాలయమును జేరి ప్రక్షిణపూర్వముగఁ బ్రవేశించి శ్రీప్రసన్న వేంకటేశ్వర స్వామిపూజాసమయమున భగవంతుని నేమించిరి.

ఆసమయము చూడఁజూడ. వేడుకగా నుండెను. ఆదేవాలయము స్త్రాచీన శిల్పమును దెల్పును. శాలిహవానశకము ౧౫౪౭ సం॥లుకాగా విజయనగర రాజవంశజులగు స్రీనదాశివరాయలుగారు శ్రీవేంకటేశ్వరుల దర్శించి యాగోపురమును గట్టించిరి. ఆదేవాలయమున నాడు శ్రీకుమారరాజుగారును బండితకవులును, సుదోగ్యగ్రంథులును, న్యాయవాదులును కలిసి యుండఁగా శ్రీకృష్ణచేవరాయల యాస్థానమా యని తొలఁచెను కొందఁ జిల్ల వచించిరి. ఇక నాంధ్రభోజులయాస్థాన మెట్లుండునో యన్న యూహ గూయుత్సవసమావేశముతోఁపింపఁజేసెను. పూజయగువఱకు శ్రీవారు నిలువంబడి భగవంతునిం గన్నులారఁ జూచుచుండిరి. ఆవల మర్ధప్రమునఁ గొంతనేపు కూర్చుండి దేవాలయచరిత్రమును విని పండితకవుల నందఱం గాంచి కరము హర్షించి మధ్యాహ్నము కాగా నిరవునకు దము చేసిరి. నాటిమధ్యాహ్నమునకు సహస్రకంఠరామాయణాంధ్రవామనపురాణ

కర్తలగు బ్ర॥శ్రీ రామావర్ణుల కొండయ్యశాస్త్రులుగా రగుడెంచిరి. ఆయుత్సవముతోనే శ్రీరామచంద్రమూర్తి నాటకమందిరాంతరసంస్థాపితసింహాసనోపరిభాగమును జేర్చబడియె.

ఉదయముమొదలు సాయంకాలముదనుక మ॥రా॥శ్రీ గోపవరము గోపాలురెడ్డిగారు బీదల కన్నదాసము నోపికమై నొనరించిరి. ఆకార్యమే ప్రధానముగా భావించి శ్రద్ధమై జేయుచుండుట సభకు రాజాలరైరి. పదునేనువందలమంది కడుబీదలన్నదాసమున సంతృప్తులైరి. ఆయుత్సవమును జాలమంది చూచి యిట్టి పుణ్యము తమకు లభింపజేయక పోయిరని చింతించిరి.

మరల 3 గంటలకు సభాంగణము పౌరులతో నిండియుండెను. కడపనగరముననున్న పెద్దమనుష్యులందఱు వయచేసి స్థలము నించుకంతయు లేకుండ జేసిరి. క్రిక్కిరిసియున్న భక్తబృందముతో నాటకశాల కడు మనోహరముగ విరాజిల్లుచు నేత్రోత్సవము నొసంగుచుండెను.

శ్రీసభాధిపతిగారు సపరివాదులై బాష్పశకటము నధిరోపించి తూర్వధ్యను లంబరం బగులింప విజయంచేసిరి. సభాభవనప్రవేశముతఱి పౌరులయు తానూము వర్ణనాతీతము. కరతాళధ్వనులు మిన్ను ముట్టెను. అంత యధావిభవముగ శ్రీశ్రీకుమారరాజావా రుపవిష్టులైరి ఆసమయము శ్రీకృష్ణదేవరాయలు కవిపండితగాయకాదివిద్యత్పరివేష్టితుండై నిండోలగంబున నుండునట్టి సమయమిట్లే యుండు నని స్మృతికిం దెచ్చెను మహానందమునఁ జారు లుల్లసిల్లుచుండిరి.

కౌతూహిలీరవాసులై శ్రీరామచంద్రవీరముం గొనివచ్చి కొంతకాలము నుండి యాయూర నుశ్చవములు జరిపించు కైంకర్యము నొనరించు ఘనపాఠులు బ్ర॥శ్రీ ధవళ లక్ష్మీనారాయణావధానులుగారు తొలుదొలుత మంగళాచరణము వేదమంత్రముచేఁ గావించిరి. ఆవేదనాదము శ్రుతిమనోహరమై హృదయప్రమోదసంధాయకమై యొప్పెను అన్వలఁ దిరుపతినుండి వయచేసిన పండితకవిరత్నములయి న్యాయవాదులై యిపుడు పుత్రసిహితసంసారభారులై సదా పరమేశ్వరధ్యానపరశంత్రులై కాలముం బుచ్చుచున్న బ్ర॥ శ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్య బి. ఓ., గారు స్వవిరచితములగు దేవతాస్తుతిపద్యముల గానసంయుతములుగాఁ జదివి సభ్యుల నానందాంబుధి నోలలాడించిరి. ఆపద్యగానము,

క. 'ఏనులవిం దై యమృతపు, సోనలపాం దై మమందః సుమచలదళిని

గానముక్తిం దై యాస్వన, మానందబ్రహ్మమై నః పథిపతి సత్కె॥౯.'

అను వసుచరిత్రపద్యమును జ్ఞప్తికిం బేక వదలలేదు పిదపశివస్తుతిరూపముననొప్పి శ్రీమదప్పయ్యదీక్షితవిరచితమగు చూర్ణికం జదివి సభ్యులమనస్సులు భక్తిరసనిమగ్నములు గా నొనరించిరి.

తర్వాత కడపపురమునఁ గలపాతశాల(హైస్కూలు)యందుఁ దృతీయోపాధ్యాయపదవియం దుండి భక్తులై వేదాంతశాస్త్రగోష్ఠి నెసంగుచు బహువిధ

నాటకముల నెఱింగి భగవత్సుతిరూపగానము నేయుతటి నారదుడే యనందగిన బ్ర॥శ్రీ జయరామాచార్యులు బీ. ఏ., గారు హయగ్రీ వానతారబోధకమార్గిక సన్దేశధారతో శ్రావ్యముగ నర్థవంతముగఁ జదివి సభ్యులకానందముం గూర్చి ప్రభుశిరోమణుల సుస్థితమునకుఁ బాత్రులై శ్రీరామచంద్ర సేవచేసి కృతకృత్యులైరి.

ఆమీఁద నాహ్వనసంఘాధిపతులగు బ్ర॥శ్రీ॥మ॥రా॥శ్రీ సత్యధీర కాకూరు శ్రీనివాసరావు బి. ఏ , బి యల్. గారు ముద్రించియున్న తమస్వాగతోపన్యాసమును జక్కఁగా సభ్యు లెల్లరు శ్రవణముల నిక్కించి వినునట్లు చదివి కడప మండలకవులచరిత్రము నించుక వివరించి యీకృత్రిసమర్పణమహోత్సవము కడపమండలమున మూడవవర్షాయము జరగుచున్న దనుట బోధించిరి కడప మండలభ్యాతి నాయుపన్యాసము వేనోళ్ల జాటె ననుట యతిశయోక్తి కానే కాదు. అందు నాచనసోమనాథకవి, అలసానిపెద్దన్నకవి కడపమండలమువారే యని సిద్ధాంతముచేసిన భాగము ప్రభుశిరోమణులకు పైతము నిర్భరానందమును గల్పించెను. యుక్తియుక్తముగను న్యాయముగ నుండె నని యెల్లవారు నొడల లూఁచిరి.

తరువాత నాహ్వనసంఘకార్యదర్శులలో నొకరగు మ॥రా॥శ్రీ విరూరు పిచ్చయ్య బీ. ఏ., గారు సభాంగణమున నిలిచి యీమహోసభకు రాజాలక, పత్రికలుప్రాసిన మ॥రా॥శ్రీ జయంతి రామమృగవంతులు బీ. ఏ., బి. యల్. గారు లోనగు మహాత్ములపత్రికలం జదివిరి.

ఆవల సభాధిపతిత్వవిర్ణయము వాడుకచొప్పున మ॥రా॥శ్రీ గుండురావు బీ. ఏ , బి యల్. గారిచేతను బ్ర॥శ్రీ రూపావతారము శేషశాస్త్రులుగారిచేతను జేయఁ బడి సర్వజనాంగీకృతమయ్యెను. శ్రీవారు సభాధిపత్యస్థానము నలంకరింపఁ గర తాళధ్వను లలరారె.

శ్రీసర్విజ్ఞ కుమార కృష్ణయూచేంద్రబహద్దరువారు లేచి తమయారంభోపన్యాసమును మెల్లగా మృదుచుధురశైలిని సభ్యులహృదయముల నాకర్షించునట్లు చదివిరి తమయూస్థానకవులయి రామాయణము నాంధ్రీకరించిన శ్రీగోపీనాథము వేంకటకవిగారికవితను బేరుకొని, ఆంధ్రవాల్మీకి బిరుదాంచితులగు బ్ర॥శ్రీ వావిలి కొలను సుబ్బరావుగారి రామాయణముశైలిని స్పృశించి ప్రకృతమగు నాంధ్ర శ్రీమద్భాగవతమున విమర్శించి భాషావిషయమగు స్వమతమును వివరించి తమయూహారభావమును శ్రీరామచంద్రమహిమను గుఱించి దెలిపి యింద టిట్లు రామాయణమునే తెనిగింప నేల యన్న నంతయమును దొలఁగించున,సంగముల విస్తరించి సభ్యుల హృదయమనుస్కులఁ గావించిరి.

ఆయుషన్యాసమే శ్రీరాజావారిభాషాభిమానమును, కవిత్వపక్షపాతమును, కవిప్రీతిని స్పష్టపఱచెను. ప్రభుశిరోమణులభావ మిట్లుండునే బలీయని యెల్లరు మెచ్చుకొనిరి. పరమభక్తులై కృష్ణాష్టమి యాట నాడు శుష్కోపవాసముండి యనునఁ జిన్నవారయ్య బుద్ధిమహిమమున వృద్ధులై, యుదారాశయములఁ బ్రాచీనప్రభుపుంగవుల మించి యలరారు శ్రీవారి గంభీరోపన్యాస మెంతో విస విస వేడుకను బుట్టించుచుండెను.

అనంతరము ఆంధ్రశ్రీమద్దాగ్రమాయణమున ఇష్టదేవతాస్థానాదికముగాఁ గృతిసమర్పణమును జోధించు పవ్యంతపద్యములదనుక ము||రా||శ్రీ బలపనగూ డూరు నారాయణరావుగారిచేతను, బ్ర||శ్రీ ఏచూరు చెంచయ్యగారిచేతను జదువఁ బడియె అందం దుచితరీతిని బ్ర||శ్రీ నేరేళ్లపల్లి రామకృష్ణశాస్త్రిలవారిచే నర్థము చెప్పఁబడియె.

తదుపరి బ్ర||శ్రీ నాగపూడి కుప్పుసామయ్య బి.ఏ., గారు శ్రీరామమహిమ మునా నొప్పు నుపన్యాసముం జదివిరి. రామశబ్దనిరుక్తి యెవరెవ రెట్లెట్లు చేసిరో అవిషయము రామతాపనీయోపనిషత్తునుండియు, స్కాందాదిపురాణములనుండి యుఁ దెలిపి రామాయణపఠనఫలమును వివరించి రామాయణప్రతిపాదితభరతాది పాత్రముల యనురాగభక్తివైచిత్ర్యముల వెల్లడించి జానకీపాత్ర ప్రత్యమును తేట పఱచి రామాయణరచనాకాలమును సిద్ధాంతీకరించి రామావతారతత్వము నెఱింగించి సభ్యుల కమితభక్తులైనములఁ గల్గించిరి. ఆయుషన్యాసాంతమున రామాయణపట్కండకధాసారమును దెలుపువాక్యములు వర్ణనాతీతములు. వాని నీగ్రంథమున నింకొకచో ముద్రింతును. చూడఁదగు. వీరియుపన్యాసము ముగియునప్పటికే యేడుగంటలకు మించెను.

+శ్లో బహుమానము. శ్లో+

తరువాత నాహ్వనసంఘమున సభ్యులై, గ్రంథకర్తనగు నన్న బహూక రించుకృత్యమున నియతులైన ము||రా||శ్రీ పత్తి రాఘవులుశ్రేష్ఠి, భోగనాథము వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు తెచ్చిన సువర్ణసింహముఖాంచితకంకణములు కాస్తీ రదేశపుజోడుశాలుపలు వస్త్రములు శ్రీరాజావారిసమ్మఖమున నునుపఁబడియె.

శ్రీరాజావా రామఱుదినము సభాధిపత్యము వహింప నవకాశము చాల దని తెలిపిరి. అనివార్యకారణములచేతనే యిట్లు చెప్పవలసివచ్చెననియు, నిందుండి యీరెండుదినములు భక్తులతో మెలఁగుట ప్రాప్తము లేదనియుఁ దమ కిది విచారమునే గల్గించుచున్నను విధిలేక వెళ్లుచున్నా మనియుఁ బల్కిరి. కావున మఱుదినము జరపఁదలఁచిన బహుమాన మానాఁడే శ్రీవారిద్వారా జరపఁదగు నని వెల్లడియాయె.

అంత శ్రీరాజావారు లేచి యాకంకణముల నాకుఁ గటాక్షించి శాలువలం గప్పి తామును రెండునూటపదార్లును జోడుశాలువలును దమసంస్థానమునుండి పంపుదు మని వాక్రుచ్చిరి.

అప్పుడు మదరాసునుండి వచ్చియున్నట్టియు నీగ్రంథముద్రణమునకుఁ జాల ధనసహాయము చేసియున్న మురాలీశ్రీ బొల్లు రామయ్యశ్రేష్ఠిగారు కాశ్మీరశాలువను శ్రీరాజావారిద్వారా యిప్పించిరి. వేంకటగిరినుండి హైస్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయులగు మురాలీశ్రీ అల్లాడి జగన్నాథశాస్త్రులు బి.ఎ.,ఎల్. టిగారుపంపిన రూప్యములు తక్కుంగిలరామభక్తులొసఁగినరూప్యములు శ్రీవారిమూలముగా నొసఁగఁబడియె.

పిదపనాకృతజ్ఞత నించుక నిస్సారపుమాటలచే విన్నవించితి. తమరుండఁ జాలమికిఁ జింతిల్లుచు శ్రీకుమారరాజుగారు 7-50 గంటలకు బసకు దయచేసిరి.

ఆరాత్రికి నీనగరమున మురాలీశ్రీ బి.పి. దేవరాజులునాయుడు బి.ఎ., బి.యల్ గారిచే నెలఁకొల్పఁబడిన దీనరక్షకసభవారిచేఁ బ్రదర్శింపంబడు పాదుకాఘట్టాభిషేకనాటకమును శ్రీకుమారరాజావారు దిలకించి యాసభవారికిఁ దమసంస్థానమునుండి యర్థనూటపదార్లు బహుమతిగాఁ బంపుదుమని వాగ్దానమొనర్చి యారాత్రికే పయనమై దయచేసిరి.

మఱుదిన ముదయము 7 గంటకు సభాశాలపాదులచే నలంకృత మాయెను. ఆసభకు నధిపతిగా మురాలీశ్రీ నాగపూడి కుప్పుసామయ్య బి.ఎ గారు నియోగింపఁబడిరి. వారు తమయారంభోపన్యాసము ముగించి కార్యక్రమమునకుం బూనిరి. బ్ర॥శ్రీ చింతలపల్లి నరసింహశాస్త్రులుగారు భాషాంతరికరణపద్ధతి యనువిషయము నుపన్యసించిరి. ఆదినుండికవు లెట్లెట్లు మార్పుచు వచ్చినదియు, నిపు డీపద్ధతి యెట్లుగా మ్మాటినదియుఁ దేటపఱచిరి. ఆనాటిసభకు నొంటిమిట్టనుండి మురాలీశ్రీ ఆంధ్రవాల్మీకి వావిలికొలను సుబ్బరావుగారు దయచేసిరి. తొలినాఁడు రాజాలమికి శ్రీకృష్ణజయంతియే కారణ మనిరి. అత్తఱి నుపన్యసించిన శ్రీనరసింహశాస్త్రులుగారి యుపన్యాసము చక్కనియనుభవమునఁ జెప్పినట్టిదై శ్రుతిహితముగ విహితముగ రసవంతముగ వాస్తవముగ నుండెను. సభ్యు లెల్ల మిగుల సంతోషించిరి.

పిదప బ్ర॥శ్రీ కావ్యతీర్థ రావాడ వేంకటరామశాస్త్రులుగారు ఆంధ్ర శ్రీమద్ద్రామాయణము రామాయణమున కెట్టిమార్పు యను విషయమును ముచ్చటించుచుఁ బెక్కుతావుల వ్యాఖ్యలం జదివి వానిభావములం దెల్పి యాభావము లిందుఁజేర్చఁబడినవనియుఁ దేటపఱచి తమగంభీరోపన్యాసమును బూర్తిం గావించిరి. తదుపన్యాస మించుకంతయుఁ బడపాతములేక సత్వ్యవదన్ధమై యొప్పురుచున్నదని సర్వజనాంగీకృత మయ్యె సనుట కరతాశ్చర్యమలమూలమున సుప్రమయ్యెను.

ఆవెనుక నేతస్త్వండలకవిచరిత్రము హైస్కూలునందు సహాయాంధ్రోపాధ్యాయులగు బ్ర. శ్రీ కావ్యతీర్థ కవిభూషణ జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారిచే నుపన్యసింపబడియె. ఈకడపమండలమున నేబదియాఱుసంఖ్యగల కవులు గలరని వారిగ్రంథనామములం బట్టియు శాసనములం బట్టియుఁ దేటపఱచుచు నాచనసోముని వాసస్థలము పెంచికలపాడనబడు గ్రామమను విషయము శాసనములద్వారా చూఢిపడుచున్నదను సిద్ధాంతము చేసిరి. ఆయుపన్యాసాంతమునఁ గడపమండలమహాజనులసంతోషమున కవధి లేకుండెను. కవులతో మండలము నింపవలయునన్నంత యుత్సాహము నూచింపబడియె.

తర్వాత నీగ్రంథమును గూర్చి పండితులు పంపినవియు, దయచేసినవారు చదివినవియు సగునీపద్యములు సభాస్థారుల ప్రీతికిఁ బాత్రము లయ్యెను.

కవిరాజు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రులుగారు
పంపినపద్యములు.

శ్లో. శ్రీవెలుగోటికుమార! సభాయాం నివసత్సు పండితేంద్రేషు,
శ్రీమద్ధాత్రయాయణవిషయే శేషాద్రికవిః ప్రశంసనీయః కవిభిః.

చ. జనులకు మంచివాఁ డను సఃసంబున నొప్పుట మంచివర్తనం
బునఁ బొలుపొందు చుండుట సఃపూర్వములైన మహాప్రబంధముల్
పొసరిచి మంచి వన్నుడిఁ ♦ బొందుట మంచి కవీంద్రుఁ డౌట నీ
శాసరెను శేషపండిత! మహాన్నతికై జనమంచి నాచుము.

1

ఉ. శేషుడువోలె విద్యల సఃశేషవిశేషము లెల్ల నేర్చి వా
గ్భూషణభూషితుండ వయి ♦ పొల్చి ప్రబంధము లెన్నియేని సం
తోషము పేర్పడం జదివి ♦ తోరపుఁ గీర్తినఁ గాంచితయ్యె! నీ
నేష మమానుషంబు నిను ♦ విశ్వము మెచ్చెడు శేషభూసురా.

2

మ. నవలల్ నాటకముల్ పొనర్చుకవు లీనాటక సహస్రంబు లీ
భువికిఁ భూషలు భావగర్భితకవుల్ ♦ పుంఖానుపుంఖంబు లా
చెవలల్ నాటకముల్ కవిత్వమలాశో ♦ శేషాద్రిశర్మ! భవ
త్కవనంబుక భవదీయకావ్యములు లోకస్తుత్యముల్ బాపురే!

3

మ త్రకోకిల. ఎంకిపాటలఁ బాటిచేసెడు ♦ నిట్టికాలమునందు నే
వంకఁ జూచిన నట్టికైతమ ♦ వాములై కినుపట్టు న
య్యెంకటయ్యలఁ జెప్ప నేమిటి ♦ కిప్పు నీకవితామృతం
బంకితం బయి యట్టికవ్వము ♦ లంతరింపఁగఁ జేయదే.

4

క. చూచితి నీబ్రహ్మాండముఁ, జూచితి నీలలిత నిన్నుఁ ♦ జూడకయున్న
జూచితి నీరామాయణ, మాచార్యుఁడు వేంకటేశునాలయమందుక.

5

శా. గోపీనాథకవిత్వ మాధురికి నఁగోలఁ గౌతుకం బున్న పు
ధ్వీపాలాగ్రణినందనుండు ఘనుఁ డావెల్లోటి నర్వజ్ఞుఁడే
నీపాలం గలఁ డై సభాధిపతి యై • నీగోర్కు లీడెప్పువాఁ
డై పంచారమునేయు నీమహిమ శేషాద్రీశ! సామాన్యమే. 6

తే. వింటి వావిలికొలను పృథ్వీసురునకు
'నాంధ్ర వాల్మీకి' నామసమర్పణంబు
రామకృతినేత; నిపు డట్టి రామకృతియై
కాన నీ కేవిరుద మిడఁ • గలదొ కడవ. 7

ఉ. ఓజసవంచితేషవిబుధో త్తమ! నీకవితామతల్లికి
రాజిత మత్యనర్గళమఁరాశము నైన ప్రచారమయ్యె న
య్యోజఁ గడంగి నీ విపు డను కములైన మహాపురాణముల్
తేజముమీఱ నాంధ్రమునఁ • దీర్పుము కూర్పుగు లెన్న నేర్పునన్. 8

రాజుపేంద్రవరము } శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి.
20-6-24.

మ॥ రాశ్రీ అల్లాడి జగన్నాథశాస్త్రిలు బీ.ఎ., ఎల్.టి గారు
వేంకటగిరినుండి పంపినపద్యములు.

శా శ్రీమద్వేంకటశైలనాథుఁ డలనాఁగిరత్న మంగంబికా
స్త్రేమాధారుఁడు లోకపావనుఁడు సురీముఖ్యసోపానా
మామోడా త్తపురీనివాసయశుఁ డత్యంతాయురైశ్వర్యస
త్తైమం బిచ్చుతఁ గావ్యతీర్థ జనమంబిఖ్యాతశేషాద్రీకి. 1

మ మును శ్రీభాస్కరుఁ డాదిగా సుకపు లాఁమూలంబు రామాయణం
బును దెనించి యశంబు నించి రనిశంబుం బుణ్యవాల్మీకికి
బ్రహ్మతాంఘ్రీకృతసానుమూలగతవిశ్వగ్రంథ రాజంబులక
ఘనతం గాంచుట మీర లబ్బరమె మాఁనన్యవ్యాసవాల్మీకు లై. 2

క. రాముని మించినదైవము, రామాయణము నిరసించి • రాజులుగ్రంథం
బీమహి లేదని సీతా, రామస్తరణమున నివాహరంబు లమరుతక. 3

సీ. రామాయణఖ్యాతిఁ • గ్రాలుచుండఁగ మీరు రామాయణఖ్యాతిఁగ్రాలువారు
శ్రీవిద్యలను గీర్తిఁ • జెందుచుండఁగ మీరు శ్రీవిద్యలను గీర్తిఁ • జెందువారు
లలితాపిహితశీలకలితాత్మకులు మీరు లలితాపిహితశీలకలితమతులు
తతశేషగిరిధామంధన్యావ్యాయులు మీరు తతశేషగిరిధామంధన్యమతులు

తే. నిచట సర్వజ్ఞ వెల్లోటికృష్ణయోచ, నృపులు సగ్రాసనాసీనఁవీరతు లగుట
నై జమీగుభూపభూసురఁ న్యాయముగను,దనదు నీకీర్తి యాచంద్రతారకముడు.

తే అయ్యయినానాటిసభకుఁగాఁగ్రాంతరమున, రాకపోయితిమన్నించిఁగై కొనుండు
వద్యరత్నంబు లంపఁగఁ భక్తిమీఱి, భాస్కరున కర్పణమిడు దీఁపంబుపగిది.

23-8-24

ల. జగన్నాథశాస్త్రి.

బల్లారి హైస్కూలునం దాంధ్రపండితులగు బ్ర॥శ్రీ చింతలపల్లి
నరసింహశాస్త్రులుగారిచేఁ జదువఁబడినపద్యములు.

- క. శ్రీరామచరణసారన, ధారాశమరందపాన॥తర్పితసుగుణా
ధారా! జనమంచి కులోద్ధారా! శేషాద్రిశర్క! ధర్మసారా! 1
- మ. అలవాల్చీకిమహర్షి సంగ్రధిత మై యాద్యంపుసత్కావ్య మై
లలితం బై యమరోక్తులక మిగులఁ గ్రా॥ల్రామాయణంబుక బుధుల్
చెలఁగక దేటతెలుం గొనర్చి జగతిక॥ శ్రీరామచారిత్రముక
వెలయంజేసి యశంబుఁ గంటి రసికుల్ యేమాటుఁ గీర్తింపఁగక. 2
- ఉ. ఒక్కొక్కభావకుం గలుగు యొక్కొక్కసాంపును నింపు పెంపును
జిక్క విక కొక్కభావ కని యిద్దమ యైనను నొక్కయర్థముక
దక్కక భావముక విడక॥ తద్ద రసంబులు చిప్పిలక బుధుల్
చొక్కఁ దెలుంగుఁజేసితివి యోభిల సంస్కృతవాక్యమత్కృతుల్. 3
- మ. తలమే యన్యుల కీదృశాలఘకృతుల్ యిర్కింపఁగాఁ బెక్కులక
సలుపం దొల్లి రచించి తీ విటు లసచ్చార్యురక్షి బ్రహ్మాండముక
లలితాఖ్యానము నీదుపాండిత్యు నీనైపుణ్యముం బెర్కొనక
వలయుం గాదె భవ్యశృంగంబు దెసలక॥ వాసింతుతక నిచ్చులక. 4
- శా. శ్రీసీతారమణుండు స్వామలకధాఁక్షీరాంబుధిక సత్కృతుల్
భాసిల్లంగ మథించి తొల్లి సుధ యెల్లం గొన్న నిం కండు సం
వాసింతుం గనుడంచు నాంధ్రమునఁ గావ్యం బై తగక దత్కథల్
భాసిల్లక సుధ సల్పినట్టి నిను సంభావించుతక బ్రీతిమై. 5
- ఉ. సారెకుఁ బీల్చి పిప్పిగను యెల్లిన రామకథేక్షుడండముక
జారురసం బసారముగ॥ సంప్రవహింపఁగఁ బిండి నీదు వా
క్పారిమ మెల్లఁ జూపితివి యెత్కవిజాలము మెచ్చ నింక నే
వారలు నీకు నీదు జన॥పంద్యము నీకృతి నీదు ప్రజ్ఞయుక. 6
- క. కథయన్న రామకథయే, సుధఁ జల్కెడుసుకథ బుధులు యొక్కెడుకథ దు
ష్పథములఁ దొలఁగించెడుకథ, కథలే తక్కినవి వృథలు యొక ధరిత్రిక. 7
- క. చవులూర రామకథలను, నవునన సత్కృతులు బుధులు యొక నాదట మెచ్చుక
బ్రవిమలవాక్కుల సత్కృతిక, దవిలి రచింపంగ బుద్ధి యెత్తుట యరుదే. 8
- ఉ. కోమలకబ్బరత్నములఁ గూర్చినహారము లెన్నియేని శ్రీ
రాముల కిచ్చినాడవు నారాధివమాజిత! నీకు నే నిదే

సోమున కొక్కపోంగ నెడు ♦ సూక్తిని నీనవరత్న హారమున్
బ్రేముడి నిత్తుఁ గై కొనుము ♦ పెద్దగ నీశుభ వేశ మిత్రమా!.

9

24-8-24

చింతలపల్లి నరసింహశాస్త్రి.

బల్లారిమైన్ములునందు సంస్కృతపండితులగు బ్ర॥శ్రీ కావ్యతీర్థ
రావాడ వేంకటరామశాస్త్రిలుగారిచే జదువఁబడినపద్యములు.

శ్లో. దృష్టద్దానపర్యతౌఘదశనే దంభోభిధారాయతే
నేవాస క్షజనాభితావహరణే వీయాష సేకాయతే,
సాకూతం స్వనిరీక్ష్యమాణదయితాకంఠే సుమాలాయతే
యా దృష్టిః కమలాపతే రవతు సా శేషాద్రివిద్యద్యరమ్.

1

శ్లో. వాల్మీకిమానివననేందువినిస్సృతం శ్రీ
రామాణాఖ్య మమృతం విబుధేంద్ర వషః,
భాషాంతరీకృతిమిహ త్వరిషీయ తుష్టా
నన్యా నృధా న్య దకరో త్త దతీవ చిత్రమ్.

2

శ్లో. శ్రీ దేహళీపురవరస్య నదేశభూమా, సంతివృత స్సుకవిపుంగవమండలస్య
శ్రీ రామభక్తిరధి కేతి విలోక్యమన్యే, శేషాద్రి, వా, సు, కవిపోతన, రామభద్రా.

శ్లో. మహోన్నతం ముక్తిఫలప్రదం నృణాం, రామాయణాంధీకరణాఖ్యసాలమ్
సమాధిరోఘం కతమః పటు ర్భవే, త్ర్యక్తౌ సుశాఖాం హరిభక్తిరూపామ్ 4

శ్లో. మూలగ్రంథే సువిహితరసోల్లాసభావార్థజాతం
నీత్వా పుష్టిం లలితమధురై రాంధ్రవాక్యై ర్యతానీత్,
కావ్యం యస్తా ద్దగ్ధునరకథాసంగతం సూరి రేష
స్తస్తా దేనం జగతి కలయే నవ్యవల్మీకనూనుమ్.

5

24-8-24

కావ్యతీర్థ రావాడ వేంకటరామశాస్త్రి.

బ్ర॥శ్రీ కవిసింహ శతావధాని డి. రాజశేఖరముగారిచే జదువఁబడినవి.

తే. అంశజతు మంచి జనమంచి యయ్యగారు
సరసకవిమాళి శేషాద్రి శర్మ గారు
వ్రాసె రామాయణం బిట్టి ♦ పరమకృతిని
వ్రాయ నేర్తురె యిప్పు డావ్వారలై న.

1

మ. మనముల్ రంజిలజేయ భావరససంఘస్తిం దగ్ధ బొల్చుచున్
విసగ వీన్ధులపండు నై యలరు మీ విఖ్యాతరామాయణం
టును నందందు బఠించినారము ముదంబుం గంటి మాంధ్రావనీ
జనుల్లెల్ల వహింతు మీయెడ గృతజ్ఞత్వాతిరేకంబులున్.

2

తే. కలితసర్వజ్ఞ బిరుదవిఖ్యాతు లైన, వేంకటగిరి కుమార పృథ్వీవరాధి
పత్యములభించె మీ గ్రంథవైభవంబు, లేమనిపచింతుమోనుకవీంద్ర వంద్య!

ఆ. ఎంతో శ్రమము చేసి యిట్టి యుద్ధగ్రంథంబు
ప్రాయుకతన మేటిపండితాళి
యరసి మీ కొసంగె నభినవవాల్మీకి
బిరుద మది చిరంబు వెలయుఁగాత.

4

కవిసింహ రాజకేఖర వేంకటశేషకవులు. శతావధానులు.

పదునొకండుగంటలు కాగా సభ ముగింపబడెను.

ఆనాడు మరాఠీ కౌకూరు శ్రీనివాసరావు బీ. ఏ., బి. యల్. గారు
మధ్యభాసురులకు నాబాలవృద్ధముగాఁ దృప్తిమీఱ నన్నదానమొనరించి శ్రీరా
మచంద్రాక్షరము నైన కృతార్థులైరి. శ్రీమాన్ శతకోపాచార్యులు బీ. ఏ.,
గారు శ్రీవైష్ణవభాసురులకు మృష్టాన్నదాన మొసంగి దాశరథిపాదార్పణము
నైన కృతకృత్యులైరి. మరాఠీ కామిసెట్టి వేంకటేశముశ్రేష్ఠిగారు స్వార్థవిప్రు
లకు లడ్వసహితముగా నన్నదానమొనరించి యశశాపత్రులైరి. ఆహ్వానసంఘము
వారు ప్రైగ్రమములనుండి దయచేసినవారికి యథామర్యాదగా రెండుదినములు
ఫలాహారాన్నదానము లొసంగి తమవిధి నెఱవేర్చి హృష్టాంతరంగులైరి.

ఆనాడు కి గంటలకు మరల సభాభవనము ప్రేక్షకసభ్యులచే నిండియుం
డెను. అగ్రసనాధిపతిగారు స్వస్థలము సధిష్ఠించి పౌరయశశయు లానాడు వచ్చి
సంతమంది యీవఱకే సభకు రాలేదని యనుచు ట్లాయెను.

తొలుదింటిత అనంతపురము కళాశాలాంధ్రపండితులగు బ్ర. శ్రీ ప్రయాగ
వేంకటరామశాస్త్రిలు గారు రామాయణకృతిప్రశంసను గూర్చి మనోహరరీతి నభి
జ్ఞానశాకుంతలాదినాటకములయందలి యుదాహరణములం గైకొని కవిభావచమ
త్కృతుల వెల్లడించుచు గంభీరోపన్యాస మొనరించి తమవైరుష్యము సభ్యుల
యాసందాపత్రము గావించిరి. చక్కనిభాషయు, భావగాంభీర్యము, పూర్వోత్తర
సందర్భకుద్ధి గలిగి వారియుచన్యాసము వివచన సొంపు నింపుచుండెను. వారు తమ
యుచన్యాసమును ముగించుచు నీక్రిందిపద్యములఁ జదివి సభ్యుల హృష్టాత్ములఁ
గావించిరి

శా. శ్రీమీఱం బ్రభవిల్లి యాంధ్రమున శ్రీశేషాద్రి నుద్వద్ధుణో

ద్వాయప్రక్రియ సప్తశాఖల రసోదంచదళిం బాటి శ్రీ

రామాంభోనిధిఁ జేరునీకృతినదీరత్నంబు ధాత్రిజనుల్

సేమం బంద నుగీవరుల్ కవులు రంజిజ్ఞా విరాజిల్లుతఁ.

(ఇది యర్థవ్యయమఁగలది).

ఉ. అద్దులు లేవె యెల్లెడల † నాతతశృంగచయంబుతోడ శే
పాద్రికిఁ జెల్లుఁగాక మహాదాదర మొందఁగ నొడ్లకొప్పునే.
మాద్రికి మీఱి సర్వజనఃసానితవై భవమందుఁ దా జగ
ద్భద్రవిధాయి శ్రీహరి సదా వసియించుట నాత్మభాత్రిలోక. 2

మ. పరమానందము గొల్పువై భవము చెప్పంగాదు లోకై కసుం
దర మాకారము చిత్ప్రభావము జగదావృష్టం బుపక్రాంతభా
స్కరమాహాకుల మట్టిరామవిభునే † జామాతగాఁ గాంచితో
తరమా, శేషసుఖింధ్ర! నీనుచరితోత్కర్షంబు వర్ణింపఁగఁ. 3

ఉ. ముద్దులుగుల్కుపల్కులును † ముచ్చటగొల్పు నుదారభావముల్
దిద్ది బెడంగులా నడలఁతీరులు చేర్చి మహార్థసంపదల్
తద్దయుఁ గూర్చి పెంచి సదలంశృతిశోభితఁ గావ్యకవ్యక
నిద్దపుభక్తి రామధరఃశేషతిప్రేయసిఁ జేసి తయ్యరే! 4

హానిని. శ్రీకలితాత్మకృతీరితభావవిశేషముల నివరింపఁగ వా
ల్కికిమునీంద్రుడె శేషకవీంద్రునిలీల నెసంగె నొకో కడపఁ
గా కలరామకథానుగతంబు నఁగాధము నొమహితార్థము న
స్తోకముగాఁ దెనింగింపఁగ శక్యమె † చూడఁగ నన్యల కీకరణి. 5

శ్లో. విశ్వం శక్య త్ప్రభవతి యత శ్చిత్ర మున్నేషమాత్రా
ద్వీతాతంకం తదపి సదయై ర్వర్ధతే యత్కటాక్షైః,
యస్మిన్నేతత్పున రపి జగల్లీయతే యన్నిమేషా
తోఽయం దేవ సుతత మవతాత్సర్వశక్త సుభాష్టా. 6

24-8-24.

ప్రయాగ వేంకటరామశాస్త్రి.

అంతసగ్రాసనాధిపతిగారు లేచి నేఁ డాంధ్ర వాల్మీకిబిరుదాంచితులగు బ్రశ్రీ
వావిలికొలను సుబ్బరావుగారు రామాయణవిషయమై యుపన్యసింపఁబోవుచున్నా
రని సభ్యులకుం దెల్పిరి.

శ్రీసుబ్బరావుగారు లేచి రామాయణమహిమమును గుఱించి యిండుక
తెలిపి తదర్థమును దురూహమనుట వివరించి భాషాంతరీకరణకష్టములఁ దేటపఱచి,
యందలిరహస్యాస్థ్యములఁ దెలుపరాదనుభావములను స్పృశించి భాషాబోషణమునఁ
గడపమండలపౌరు లింకను శ్రద్ధపూసవలయు నని హెచ్చరించి తమకు నీమండల
ముపైఁ గల పక్షపాతమును దల్లి పిల్లలకు బోధించునట్లు తెల్పిరి.

ఆవల్ల రామాయణకృతివిషయకవితంసాశయములఁ దెలుపునట్టిపద్యములఁ
జదువ నవకాశ మిచ్చితి మని యగ్రాసనాధిపతిగారు నుడివిరి. అపుడు చదివినపద్యము
లిందుక్రింద వ్రాయఁబడుచున్నవి.

మ॥రా॥శ్రీ. వనము శృష్టస్వామయ్యగారు (కలెక్టరుకచ్చేరియ్యదోస్తగులు).

- క. సరసామృతగుణవర్షము, కురిసెను శృంగారముఖరకూటమె రసహృద
బరగఁగఁ ద్రాక్షోపాకము, వజ్రలెడు మృదుమధురైలిపదముల నమరెన్.
- క. గంగానది స్వచ్ఛం బగుభంగిని గవితారసంబు ధావము లొప్పన్
మంగళమగు నీనుదినము, నంగతులఁ బురాణరామసత్కథ వినఁగన్.
- క. సురుచిరకవితాలంకృతి, వరరుచిఁగను మీకు నిత్తు ధందస మొదవన్
వజలఁగ నాయువు సిరులగుఁ, బరమానందంబుగాఁగఁ బరఁగుత యశమున్.

- శ్రీమత్! శ్రీపరదేవతాలసితమంత్రోపాసనాసాదిత
శ్రేయఃప్రాయికసంస్కృతాంధ్రకవితాసాభాగ్య! విద్యద్గురో!
శ్రీమద్రామకథావయోధిమథనే మంధానభూమిధరా!
ఽయం హస్తాంజలిబంధనం సతీయతం విజ్ఞాపయా మ్యల్పకమ్.
- శా. నానాజాతిసువృత్త చిత్తహృదలంకారాభ్య మత్తేభశో
భానూన ద్రియమాణసద్గణ యతిప్రాసాంకిత శ్రీరమే
శానాంశాందిత సంస్కృతాంధ్రకవితాప్రామాద్యసింహాసనా
సీమల్ మీరలు స్వల్పవాక్కులను నాచే నొనె! కీర్తింపఁగన్.
- మ. శ్రుమకుం బోలఁగ లేక శేషుఁడు భుజంఁగస్థానముం జేర నై
ర్యమున సాటికి రాక యద్రియు జడతావీర్యస్థనుం బొంద నా
శమధైర్యాత్మకనామముం గనిన మీచారిత్రశక్తి గణిం
చి మిము సన్నతి జేయ నాతరమె శ్రీశేషాద్రిశర్వా! గురూ!
- ఉ. ఈవిధి నాకచింత్యముగనే తగియుండినను “సహింశిత
జ్ఞోవనరేవసీదతి”యనుం గద న్యాయము గాన శ్రీభా
త్పావనపాదతామరసభక్తి వచించెద నే యధార్థమున్
భావము లుల్లసిల్ల ఘనపాండితి! తాండవకృష్ణ! దేశికా!
- సీ. హాస్యనూహాత్మ్య ధాంధ్రీకరించి భాషావృద్ధిజేయంగఁ జాలినారు
లలితాచరిత్రమ్ము టెలిగించి “బాలసరస్వతి”బిరుదుచేఁ గ్రాలినారు
ఆంధ్రీకరించి బ్రహ్మాండపురాణంబు కవితాప్రచారమ్ము ధడవినారు
రామాయణగ్రంథరాజమ్ము తెలిగించి జగతివాఙ్మయముగా సలిపినారు
తే. చిన్నిపొత్తంబులను నెన్నొ చేసినారు, వెదకిచూచిననింకొక్క విభవమున్నె?
ను, జనమంచికులాంభోధిసోమ! శ్రీమ, సంభికావజసీమ! శేషాద్రినామ! 5
- ఉత్పలమాలిక:—

ప్రాసకు వేసటం బడఁగరాదు యతిప్రతిపాదనార్థమై
గాసిని జెందరాదు గణకల్పవకోసము జల్లినల్కుల
భ్యాసము చేయరాదు తగిసంతటి సొంపుగ నొక్కపద్యమే

వ్రాసినఁ జాలదే కవిశిరంబుల నుయ్యెల లూఁచ నేపునఁ
నా సరియైన సూరివచఁనప్రచురప్రతిపాదితార్థముల్
శాసన మంచుఁ దేటఁగఁ బొసంగి యెసంగు ప్రసంగసంగతిఁ
వ్రాసి విశేషి తార్థముల ధావవిభావసతోభ గల్లఁగాఁ
జేసి కృతిఁ రఘూద్వహునిఁచేతి కొసంగితి రింతె చాలదే.

6

మ. గురుశక్తిం బ్రకటించి తీ రతిశయోక్తుల్ గావు మున్నేకవీ
శ్వరు లిన్నింటి రచించినార లిటు భాషావృద్ధికై లెక్కిడఁ
సరసాద్యాంధ్రకవిత్వకీర్తి! యిఁకనుఁ ధాషాభివృద్ధిం దగం
జరకాలంబును జేయ వేడెదను శ్రీశేషాద్రిశర్మ! గురూ!

7

మ. అనయమ్ముఁ జగమందు నెల్లెడల విద్యావృద్ధి గల్లంగ నిం
కను బద్ధాదగులై “పరోపకృతయే ధిజ్ఞానాయ విద్యా సతా”
మ్మును వాగ్మీరి రచించి గ్రంథముల సాహాయ్యమ్మును జేయఁగఁ
మనవిం జేసెదఁ ‘గావ్యతీర్థ’విరుదాంకా! దేశికగ్రామణీ!

8

ను. తరమే యెంతటివారి కైన రఘునాథశ్రీకథాంధీకృతుల్
తరమే వానిమహోత్సవాచరణలీలాభోగ్యభాగ్యంబులుం
బరిపూర్ణంబుగ గేహలీపురికి సంప్రాప్తించె వెన్వంట ని
పురుభోగంబును బారపాలికలుముల్ బోధింప శక్యంబులే.

9

ఉ. శ్రేణిగ గ్రంథముల్ గొనెడు యేతలు నేర్చితి వస్తు యింకనుఁ
రాణ గవీంద్రులం గని పఠంపర వాఙ్మయవృద్ధి సేసి వి
న్నాణముగా నవారతసనాతనకీర్తి గడించి నిత్యక
ల్యాణము పచ్చితోరణము నై తగ నర్థిలు దత్తమండలీ!

10

కడను.

24-8-24.

విభేషకమ్యుఁడు,

కావ్యతీర్థ మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి.

బ్రహ్మశ్రీ పౌరాణిక కేశరి బిరుదాంచితులగు పక్కారాఘవేంద్రచార్యు
లుగారు.

శ్లో. శ్రీమాన్ శేషమహీధరనిలయ స్త్రిశేషదేహవర్యంకః,
దానజనదోషహర్తా కలయే ఛేషాద్రిశర్మణ స్సాఖ్యమ్.

1

శ్లో. వల్మీకసంభూతపయఃపయోధిసముత్థితం రామకథామృతం యః,
బుధైకభోగ్యం కృతవా నశేషజనోపభోగ్యం కవిరా ట్పు జీయాత్.

2

శ్లో. ప్రాయో వాణీకుచద్వంద్వగ్రహిణ సురవ్యపండితాః,
అయం త్థు తన్ననోగ్రహీ భాతి శేషాద్రిసత్కవిః.

3

శ్లో. యః ప్రాగ్గీర్వాణవాణ్యాం విరచిత మమలం వామలూరూఢ్యవేన
శ్రీమద్ద్రామాయణాఖ్యం విబుధజనమనోవేద్య మాద్యం సుకావ్యమ్,

4

- త్రైలింగా భాషయా ద్రాగకృత సులభయా మోదదాత్ర్యా నవద్యై
 ర్నృపద్యైః పద్యైః కవీనామపి జగతి సదృక్కుః కవే రద్య భూయాత్. 4
- శ్లో. బహుభిః కవిభి ర్బహుభా రచితం శ్రీమద్ద్రామాయణ మిద మధునా,
 టీకోక్తైః ఖలు విషయై రఖిలై ర్యుక్తత యైత దను త్తమ మాస్తే. 5
- శ్లో. నిద్రాటం దయితం విలోక్య జడధిం తాతం స్వశీయం పరా
 భూతం కుంభ భువా జవాన్నిజసుతం భాలానల స్వశీతుః,
 భీత్వానంగ ముదీక్ష్య మోహ మచిరా దుత్పృజ్య తేషు స్వయం
 తావమే వాంఛజగేహినీ కవివర! ప్రేష్టా యథానా యశిశ్రియత్. 6
- శ్లో. పురాణం బ్రహ్మాండం రచిత మమునై వాంధ్ర పచనా
 తథై వోక్తం దేవ్యా అపిచ లలితాయా సుచరితమ్,
 ఉభాభ్యా మాంధ్రాణాం పరమ ఉపకారః కిల కృతః
 కథంవా నస్తుత్యః కవిరయ మిదానీం గుణమణిః. 7
- శ్లో. వాణీ విలోక్య నిజకాంత మతీవ వృద్ధ
 మామ్నాయపాతపరిబృంహితచి త్తపద్మం,
 ధ్యాయంత మచ్యుతపదాబ్జ మధాబ్జయోని
 ముత్పృజ్య సృత్యతి యదాస్యసురంగ భూమా. 8
- శ్లో. ఆంధ్రావనీసురాణాం య శ్రీమద్ద్రామకథామృతమ్,
 పిపాసయిషయా చక్రే గీర్భి రాంస్త్రిభి రంజనా. 9
- శ్లో. ఏతాదృక్కృతికరణే కలాస్య విద్యా
 మారోగ్యం శ్రియమపి చాయుషోఽభివృద్ధిమ్,
 అర్థాప్తిం హరిపదపద్మయుగ్మభ క్తిం
 దత్వానైవ్యా ద్విఘ్నకులవారిరాశిసోమః. 10

సురపురసంస్థానపండితులయి సాహిత్యరత్నబిరుదాంచితు లగు బ్రహ్మశ్రీ
 అన్నాపర్ణుల సీతారామశాస్త్రిలుగారు తమయాశయము నిట్లువ్రాసి పంపించిరి.

ఆంధ్రశ్రీమద్ద్రామాయణప్రశంసాముక్తాఫలమ్.

శ్లో. హియా మాద్రిసుతా శశ్వ చ్చుశ్రావ పరమేశ్వరీ,
 సై వోత్కిరతి శేషాద్రిగతా రామకథామృతమ్.

(దీనికి గొప్పవ్యాఖ్య వ్రాసి పంపిరి. విచిత్రతరార్థబృంహితాశీర్వచనరూపక
 ముక్తాఫల మని తల ధరించితిని)

బ్రహ్మశ్రీ నేరేల్లపల్లి రామకృష్ణశాస్త్రిలుగారు.

శ్లో. శ్రీరామః కావ్యనేతా కవి రపిచ మహా నత్ర వత్తీకజన్మా
 శ్రీమాన్ శేషాద్రిశర్కా కవి రభవ దిహా ప్యాంధ్రభాషానువాదీ,
 నానాశాస్త్రార్థతత్వవిగ్రహణపటుమణిః కావ్యతీర్థోపనామా

- గ్రంథేఽస్మిన్ కస్య నోదే త్యఘహరణపరే భూరిచేతఃప్రమోదః. 1
- శ్లో. పదలాలిత్యరసప్రపోషణగుణాలంకారసత్కల్పనా
మధురత్యాదిగుణై స్సమేతి సమతాం మూలేన భామాంతరమ్,
అధికాంశా నధికృత్య య త్ప్రేవృతే వ్యాఖ్యాగతాథాంతరా
నధికానందద మి త్యవేద్ధి మనసా వాచాపి తోషం నహన్. 2
- క. శేషాద్రిశర్మ! యష్క, ద్భాషామయ మైన కావ్యభణితిని విని ని
ర్దోషము సగుణం బని సం, తోషింపనివారు దోషదూషితహృదయుల్. 3
- సీ. పండితో త్తముఁ డని + భావితమంటిమా రసవత్కవిత్వవిరాజితుండు
కవిపుంగవుం డంచు + గణుతింతుంటిమా కార్తాంతికౌఘగ్ర + గణ్యయశుండు
దై వజ్ఞమణి యంచుఁడలపోయుదమటన్నమంత్రబై వజ్ఞాదిమహితమూర్తి
మంత్రబై వజ్ఞాదిమహితుఁడన్మాత్రమే వేదలోకాచారవిధు లెఱుంగు
తే. నిన్నివిధ్యలచే నొప్పు + నీఘననకు, శాస్త్రి కవిజోసి సంజ్ఞలు + సమము లగునె
ఱత్కనర్తన మెట్లు లోకాళి కతుల, శర్మదం బొట శేషాద్రిశర్మయ యగు. 4
- సహస్రకంఠరామాయణ, ఆంధ్ర వామనపురాణకర్తలు బ్రహ్మశ్రీ
రామావిర్ణుల కొండయ్య శాస్త్రిగారు పంపిన పంచరత్నములు.
- ఉ. శ్రీ జనమంచివంశవంశసింధుసుధాకర! వాక్సతీకృపా
రాజితవాక్యసుందర! నిరంతరకీర్తిధురంధరా! మహా
రాజగణ స్రవాకర! ధరాసురశేఖర! పంకదూర! వి
భ్రాజితశేషగోత్రకవిరాజ! జయంపుము దీప్తి దిక్కులన్. 1
- సీ. ధంకి వాల్మీకికృతంబు వ్యాఖ్యాచతుష్టయశోభితంబు దుష్కలుమరాశి
హరణంబు నైన రామాయణం బందున్న యఖిలార్థములఁ గొంచెమైన వీడ
కతిథక్తి నిర్వచనాన్వితముగ నాఱు కాండమ్ములు త్తరకాండ మాంధ్ర
కావ్యంబు నర్పించి + కరుణాలవాలుఁ డొ రామభూపతికి సర్వణమొనర్చి
తే. కవులవలనను భూపాలగణమువలనఁ
గడపపురమందు మన్నన + గలుగువనిఁడి
బిరుదములఁ జెంది కీర్తితో + వెలసి తొర
నీప్రభావంబుఁ గొనియాడ + నెంతవాడ. 2
- క. మున్నీరామాయణమును, సన్నుతిఁ గన్నట్టి కవులు + సరసాలంకా
రోన్నతవాక్యైక్యలతోఁ, జెన్నలరఁగ నాంధ్రమందుఁ + జెప్పిరి కృతులన్. 3
- క. ఈవరకవికై వడిఁ గా, భావంబుల నెల్ల నాంధ్రపద్యములందున్
నావిరి నిమిడ్చి రహి నా, భీవగు లేకారణమునఁ + దెనిగింపరాకో. 4
- క. సురమునిగణ్యుండు రఘుకుల, సరిదధిపాఙ్గుండు నిత్యసంతాపిత్తుండు భా
సురమూర్తి యైన రాముం, దురుదయ నీకవికి నొసఁగు + నున్నతపదవిన్. 5

ఇట్లుపండితకవు లాశీఃపతనము సల్పినపిదపఁ బలువురు రామాయణముద్రణమునకు సాయముచేయుపొంటె స్వర్ణముద్రికలను జదివించిరి. వారివేరు లెల్ల నిర్వాహకాదులనుగుఱించి చెప్పియున్నవద్యములలోఁ గననగు. కడపనగరము వారందఁ టియుత్సవకాలమున నందుఁ జేరినవారని యెఱుంగనగు. శ్రీరామకృష్ణ సమాజమువా రాదృతిమై శ్రీరామకృష్ణపరమహంసగారియాశీస్సరూపమని యుత్తరీయము సమూల్యమును బ్రసాదించిరి.

ఆవూఁడ “అభినవాంధ్రవాల్మీకి” యనునామము గ్రంథకర్తకు నిచ్చుట సముచితమని పండితు లుపపాదించిరి. అగ్రాసనాధిపతిగా రావిషయము సభకుం దెల్పిరి. సర్వసమృత్తమనునూక్తి వినఁబడియె. ఇది సర్వజనాంగీకృత మయ్యెనని యగ్రాసనాధిపతిగారు తెల్పిరి.

ఈచరిత్రమంతయు మూఁడుగంటలనుండి రాత్రి యెనిమిదిగంటలవఱకు సాగెను న్యాయవాదులు, నుద్యోగిస్థులు, పౌరులు గ్రామాంతరాగతసజ్జనులు నొక్కరై నను దమస్థలముల వదల లైరి. ఇట్లు లాయపన్యాసములు సభ్యుల నాకర్షింపఁజాలెను.

అంత సగ్రాసనాధిపతిగారు లేచి యుపన్యాసమున కారంభింపఁ గరతాళధ్వను లలరారె. వారు ప్రకృతసభాక్రమము, ఆంధ్రభాష, ప్రకృతరామాయణము, పూర్వకాలికాంధ్ర రామాయణములు, అద్యతినకాలికాంధ్ర భాషాస్థితి లోనగువిషయముల విమర్శించుచు నెల్లరు పరమానందభరితు లగునట్లు గంగాప్రవాహమువలె నిష్కళంకవాగ్వైఖరి మెఱయ నొక్కగంటసే పువనయించిరి. ఒక్కొక్కవాక్కును రసవంతమై యలరారుచుండెను. సభ్యు లద్దిరే యననివారు లేరని చెప్పుటలో సంశయమే లేదు.

ఆవల నాహ్వనసంఘాధ్యక్షులగు మ॥రా॥శ్రీ కౌకూరు శ్రీనివాసరావు గారు సంఘపక్షమునఁ దమకృతజ్ఞత నెల్లవారికిం దెల్పిరి. కడపమండలమును బవిత్రముచేయ సరుదెంచిన పండితకవినికాయమునకును, సభను జక్కఁగా సాగించు పొంటె విజయముచేసిన పెద్దలకును, శ్రీకుమారరాజావారికిని, మ॥రా॥శ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్య బీ. ఏ, గారగు ప్రకృతసభాధిపతిగారికిని, గడపపౌరులకును దమకృతజ్ఞతానూచకవందనము లొసరించి యిట్టిసభలు కడపనగరమున ననేకపర్యాయములు జరగఁగలవని తమయదారభావ మని యుపనయించిరి. నాటకశాలాధికారులకును, దమ కెల్లభంగులఁ దోడుపడిన దీనరక్షకసభ వారికిని దమకృతజ్ఞతను వెల్లడించిరి. రాత్రి తొమ్మిదిగంటలు నిరుపదినిముసములకు సభ చాలించుప్రయత్నము చేయఁబడియె.

ఈరీతిఁ గడపపౌరులు నాయాయాంధ్రశ్రీమద్ధామామాయణకృతీసమర్పణోత్సవమును విధియుతముగ నెఱవేర్చిరి. నాయందుఁ దమకున్న యవ్యాజప్రేమాతిశయమును, గ్రీయారూపమున వెల్లడించిరి. బ్రహ్మాండపురాణ మొనరించినతఱిని,

ఇప్పుడును నాయుద్యమమునే కొనసాగించుపొంతుఁదనుయాదార్యమును, భాషాభిమానమును జూపి నిష్కళంకయశశ్చంద్రచంద్రికల నెల్లయెడల వ్యాపింపఁజేయఁగల్గిరి.

న న్నేరీతిగా నైన సత్కారపాత్రుని జేయవలయుననియు నాభాషాసేవయత్కృత్యమే యైనను దానిని బెద్దచేయవలయుననియు భావించు నిర్మలవాంఛలు పరశ్రేయస్సుహృదసద్గుణగణవిరాజితములు భాషాపోషణవిరుదాంచితములు నగు శ్రీమదాహ్వనసంఘసభ్యులకు నాహృదయపూర్వకమగు వందనశతవితతి వర్పించి కృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాను. అందును విశేషించి నన్ను సువర్ణభూషణవిభూషితునిఁ జేయవలయునన్న పట్టుదలనుబూని యట్లే సువర్ణకటకాలంకృతునిఁ గావించి సిద్ధప్రతిజ్ఞలై నైశ్వరిత్వములై పరోపకారతత్పరు లగు మ||రా||శ్రీ పత్తి రాఘవశేషి, భోగనాథము వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగార్లకు నాకృతజ్ఞత నేతన్మూలమునఁ దెలుపుకొనుచున్నాను. స్వకృత్యముల వదలి యీకార్యము నెఱవేర్చుటయే స్వకృత్యనిర్వహణ మని సంభావించి యథాక్రమముగ నిప్పునిం దీర్చిన కార్యవిర్వాహకసంఘకార్యదర్శులకు, సంఘాధిపతులకు, నాయపారకృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాను. నన్ను గౌరవించుట తమ్ము గౌరవించుటగ భావించి నాయం దపారవిశ్వాసమును జూపిన పురపాలకసంఘసభ్యులకుఁ దదధిపతులకు నాకృతజ్ఞతను విన్నవించుకొనుచున్నాను.

ఎవ్వ రెఱుంగని నన్ను నలరించుపొంతు విషయముచేసి తమయాదార్యమును జూపి సభను నిర్విహించిన ప్రభుశిరోమణులు కరుణోదారులు కవితాప్రియులు శ్రీభగవద్భక్తిధురంధరులు నగు శ్రీవేంకటగిరి సంస్థానాధీశ కుమారరాజావారికి నాహృదయపూర్వకకృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాను దేహరోగ్యము చాలకున్నను, గార్యాంతరము లెన్నియుండినను, సభ కరుదెంచి రెండవదినము సభాధిపత్యమును వహించిన పండితీకవులు, న్యాయవాదులు, పరమేశ్వరచరణారవిందమరిందపానాసక్తసాంతద్వితేఘులు నగు మ||రా||శ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్య బీ. ఏ, గారికి నాయపారకృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాడను. నాపండిత్యము శూన్యప్రాయ మైనను, నాకవిత్వము నిస్సాగిర మైనను, ఆంధ్రీకరణపటిమ స్తవ్యముగాకున్నను నన్నుఁ బలువిధముల నలరించి వద్యరూపమున నన్నాశీర్వదించి 'యభినవాంధ్రవాల్మీకి'యను నామముఁ బ్రసాదించి నాపురోవృద్ధిం గోరిన పండితకవులకుం బ్రణమిల్లి 'దాసోహ'మ్మనునూక్తిచే నాశిష్యత్వరూపవినుతిని సమర్పించుకొనుచున్నాను. గ్రామాంతరములనుండి న న్నలరించునెఱమున దయచేసిన న్యాయవాదిప్రముఖసజ్జనశిరోమణులకు నాయపారకృతజ్ఞతను విన్నవించుకొనుచున్నాను. వారు వీరన నేల సభ నలంకరించినవారికిని, రాజాలక నాయం దాదృతిఁ జూపినవారికిని, నాకృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాడను.

ఇంతకన్న నే జేయవలసినపని విశేషించి లేదని నానమస్కారముల సజ్జనుల కండఁజేయుచు, నాయాంధ్రరామాయణకృతిసమర్పణమహాకార్యమును సాగించిన శ్రీకడపనగరవాస్తవ్యసజ్జనవ్రతతికి 'సేవకోఽహమ్మను నొక్కమాట విన్నవించి త్రికాలముల వారిగామస్తరణ మొనరించుటకంటె వేఱుతరణోపాయము లేదని విన్నవించుచు నాయీశేఖనిని బ్రహ్మపురాణశిష్టభాగాంధ్రీకరణమున నియమించుచున్నాను.

ఓం తత్సత్.

ఇట్లు విన్నవించు సుజనసేవకుడు,

కడప.

జనమంచి, శేషాద్రిశర్మ

శ్రీ మఱిగొన్ని పండితాభిప్రాయములు. శ్లో॥

ఉ. శ్రీరమణుండు దేవగణః సేవితపాదసరోజః డార్ద్ర
తౌరతుః ఉద్రమేయగుణః బాలుః ఉచింత్యమహత్త్వభూతివి
స్ఫూరుడు భక్తలోకపరిః పాలనధుర్యుడు యోగిచిత్తసం
చారుడు శేషభూమిధరః శర్మకవీశ్వరుః బ్రోచు నిచ్చుటన్.

1

ఉ. వెల్లనిమేనిచాయమును ధ వెల్లనినవ్వును వెల్లపూతయున్
వెల్లనిగొండకాపురము ధ వెల్లనిసొమ్ములు వెల్లవార్యమున్
వెల్లనిబాలు నాదలను ధ వెల్లనిగ్రొన్నెలపూవుఁ గ్రాలు నా
చల్లనిలేల్పు శేషగిరిః సత్కవికిచ్చుత మెల్లభద్రముల్.

2

ఉ. అద్రివరప్రియాత్మజ సుధాంశుకిశోరవతంస యోగని
ర్నిద్రమనీంద్రసన్నత విరించిముఖామరవంద్య గౌరి య
క్షుద్రదయాసమన్విత యశుఃపరితదివ్యమహానుభావ శే
షాద్రికవీరుః బ్రోచుఁ బురుషార్థము లెల్ల నొసంగి సత్కృపన్.

3

సీ. వాల్మీకిమానిత్రః సరవినిర్మిత మైన యాదికావ్యమగు రామాయణంబు
నిఖిలకిల్బిషహరం ధ బఖిలశుభోత్కరప్రదము గావున నెల్ల ధ భాషలందు
నీకావ్యమును సత్కవీశ్వరుల్ భాషాంతరంబు గావించి యశంబుఁ గనిరి
తెలుఁగున భాస్కరాదులు తొల్లిలోకోపకారకంబుగ ముదఃపూర్వ వ్రాసి
తే. రిపుడు కడపపురంబున ధ సెనెగువిబుధ, సఖుండు జనమంచి శేషాద్రిశర్మనుకవి
లలితముగనువిశేషార్థకలితముగను, వ్రాసెఁదెలుఁగునభువి నెల్లఃవారుఁబొగడ.

క. మూలంబున కిది సరియగు, శైలి సులభ మర్థసరణి ధ సరసత నొప్పున్
మేలివి నీరామాయణ, మీలోకమునందుఁ గాంచి ధ యెసలారుఁ గడున్.

ఉ. శ్రీయుతుఁ డార్యసన్నతుఁడు ధ శేషగిరిప్రథితాభిధుండు రా
మాయణకావ్య మాంధ్రమున ధ మానితశైలి విశేషభాషణ

రేయత మీఱ నూత్నమగుఁగీతి రచించిన సత్కవీశ్వరుం
డాయతకీర్తి గాంచి యలఁగారెడు సర్వయనోరథాఁ ప్తిమైక.

6

మ. కవిలోక స్తవనీయకావ్యకలనాఁకార్యైకదీక్షుండు కే
శవగారిపతిపూజనాభిరతుఁ డాఁజన్పించి శేషాద్రి స
త్కవీవర్యుండు రచించినట్టి రసవత్కావ్యంబు పెంపొంది యా
రవిచంద్రులు ముగాఁ జెలంగుతను నీఁరామాయణం బుద్విలోక.

క. చంద్రునికై వడి నీకవి, చంద్రుఁడు వెలుఁగొందుతను యశశ్చంద్రికలం
జంద్రవతంసునిక్రియఁ గవి, చంద్రవతంసుఁడు వెలయుఁ బ్రశస్తవిభూతిక.

క. కడువేడుక నిమ్మెయి నె, కుడుముదమున నాగపూడి ఁకుష్మసావ్యమ్యా
ర్యుఁడు రామాయణముం గని, కడుకొని శేషాద్రిశర్మకవిత నుతించుక.

9

ఇట్లు నాగపూడి కుష్మసావ్యమయ్య.

సీ. జనమంచివంశాబ్ధిశశధరుండవుగాఁగఁ జదివితె వెల్లశాఁత్రముల లెస్స
ఉభయభావలయందుఁనురుకీర్తిగడియించిమెప్పుఁబొందితి వారయెప్పుమీఱఁ
బలుకావ్యనాటకప్రతతిఁ జక్క నొనర్చి ప్రజల మె మెల్లెడఁ బడసినావు
కాళికాపురి కేగి ఁకావ్యతీర్థాహ్వయ కమనీయవిరుదంబుఁ ఁగాంచినావు
తే ఔర! నీకీర్తి నీశాంతి ఁయమలకరుణ, యాదరంబును బొగడంగఁనలవిగావు
కమలనాభుండు నీపై నఁ ఁగరుణచూపి, మెచ్చి సంపద లనిశంబుఁనిచ్చుఁగాత.

క. శ్రీరామాయణకావ్యము, నారా' యని బుధులు మెచ్చు ఁనదృఢతైలిక
గారా మారఁగ నొసరిచి, శ్రీరాముల కొసఁగి తీవు ఁశేషాద్రికవీ!

2

ఉత్సాహము. అందమైన నీదుప్రతిభ ఁయాంధ్రలోక మెల్లెడకా
ఇందు నందు సందులేక ఁయింపుమీఱఁ బర్వెగా
యెందునైన నుండువెల్గు ఁనేర్పడంగఁ బృథ్విలో
నందుచుండు నీదుకీర్తి ఁయలరుచుండు నిచ్చలుక.

3

ఇట్లు ఎల్. వేంకటరమణయ్య.

పులిశెందుల.

శ్రీ రామమహిమము.

ఈవిషయము బ్రహ్మశ్రీ నాగపూడి కుప్పస్వామిశాస్త్రిగారిచే జదువబడినది.

బాలకాండము.

- 1 వనజభవనానవిశ్వామిత్రవసిష్ఠనారదాదిదేవర్షిగణస్తూయమాన సమస్త నిస్తులప్రళస్తగుణస్తోముఁడు, అరిసిఘాదనవరాక్రమోద్దాముఁడు
- 2 పుత్రకామేష్ఠిసమాచరణనుప్రీతయజ్ఞేశ్వరానుగ్రహసంజాతవిబుధస్తుతదళ రథపుత్రుఁడు, సకలజనమనఃకమలమిత్రుఁడు.
- 3 అమృతకరసమప్రియదర్శకుఁడు, సమధిగతాఖిలదర్శనుఁడు.
- 4 తాటకాది విశ్వామిత్రసురద్విషద్వధానందితశిశ్వామిత్రవిశ్రాంతిసకలది వ్యాప్తుఁడు, తనూసౌందర్యవరాభూతమనుమాన్తుఁడు.
- 5 గాధేయకథితగంగావతరణకార్తికేయసంభవాదిపుణ్యకథాశ్రవణప్రముది తపరిపూతహృదయుండు, సకలప్రాణికోటిసదయుండు.
- 6 అహల్యాశాపవిమోచనుఁడు, భవబంధమోచనుఁడు, అవిందలోచనుఁడు.
- 7 హాశరాసనలీలావిభంజనవరాక్రమసముచలబృజానకీపరిగ్రహణ పరితోషిత స్వాంతుఁడు, అతులితనీతిమంతుఁడు.
- 8 సముచితమధురభావణాఖిలపారిజానపదానందనుఁడు, కౌసల్యానందనుఁడు.

అయోధ్యాకాండము.

- 9 పితృవాక్యపరిపాలనార్థసమనుష్ఠితారణ్యవాసుఁడు, సౌభాగ్యశ్రీనివాసుఁడు.
- 10 నిరంతరసేవాపరాయణానుసరల్లక్షణుఁడు, మహాపురుషలక్షణుఁడు.
- 11 అభివాదనాదినపర్యావిశేషప్రమోదితభారద్వాజుండు, కమలినీరమణసమ తేజుండు.
- 12 రాజ్యప్రతిగ్రహవిషయకభరతప్రార్థనా ససిహనుమోదననిరాదృతిపురస్కర పితృవాక్యపరిపాలనైకనిరతుఁడు, నిజపాదుకాయుగళప్రదానానుగృహీత భరతుఁడు.
- 13 సత్యసంధుఁడు, దీనబంధుఁడు.
- 14 వాత్సల్యసమాదృతశత్రుఘ్నుఁడు, సురశత్రుఘ్నుఁడు.

ఆరణ్యకాండము

- 15 విరాధఖరదూషణకబంధప్రముఖనిఖిలరక్షోనివహనతోదశనవరితక్షితతాప
సవృషభుఁడు, భక్తిసులభుఁడు.
- 16 నివిరీసభక్తిపరతంత్రశబరీపరికల్పితనిజసమర్యాప్రహృష్టచిత్తుఁడు, భక్తజన
ముక్తిప్రదానాప్రమత్తుఁడు, ధీరోదాత్తుఁడు.

కిష్కింధాకాండము.

- 17 అగ్నిసాక్షికమిత్రీకృతసుగ్రీవుండు, మహానుభావుండు.
- 28 సునిశితైకసాయకనిహతవాలికపివన్యుఁడు, ధైర్యగుణధుర్యుఁడు.

సుందరకాండము.

- 19 అబ్ధిలంఘనసీతాన్వేషణాంగుళీయకప్రదానలంకాదహనాదినజహితచర్యా
చరణైకతానమానసపరమానమానుండు, యోగిజనమానసాధీనుండు.

యుద్ధకాండము

- 20 కపికులసాహాయ్యపరిసిర్నితగర్భిపారావారసేతుబంధనధురంధగుండు, విన
యాదిగుణబంధురుండు
- 21 విదారితకుంభకన్లుఁడు, వృషోపలనీలవర్ణుఁడు.
- 22 దశకంఠకంఠవిలుంఠనపరితోషితదివిజేంద్రుండు, ధర్మాచరణనిస్తంద్రుండు.
- 23 శరణాగతపరిత్రాణలోలుఁడు, కసుకాలవాలుఁడు.
- 24 లంకాసామ్రాజ్యప్రదానపరిపూర్తనానోరథవిభీషణుఁడు, సాధులోకతోష
ణుఁడు.
- 25 సత్యపూతస్మితపూర్వమితపూర్వభాషణుఁడు, ఆశ్రితపోషణుఁడు.
- 26 గామేశ్వరత్వేత్రశివలింగప్రతిష్ఠానావాప్తసకలకాముఁడు, కామాద్యరివర్ణ
భీముఁడు.
- 27 సకలలోకవిదారణరావణవధానంతరస్వీకృతసామ్రాజ్యపట్టాభిషేకుండు,
పుణ్యశ్లోకుండు.
- 28 విబుధజనరంజనుఁడు, నిరంజనుఁడు.
- 29 ఆశ్రితాఖిలకామితార్థప్రదాయకుఁడు, తులితసురనాయకుఁడు.
- 30 స్థర్వజనప్రియంవదుఁడు, భక్తజనవశంవదుఁడు.
- 31 జితేంద్రియుఁడు, సతీప్రియుఁడు.

- 32 కనుజప్రాతతమఃపుంజభంజనతిగ్గధాముఁడు, భక్తలోకజీవంజీవనుధాధాముఁడు, సర్వపూర్వగీర్వాణాఖర్వగర్వనిర్వాపణప్రహర్షితగీర్వరాత్మజాదినుష్ప్వవాచంయమిసోముఁడు, సకలస్థపకులతిలకాయమానరాజలలాముఁడు, సకలకలుషవిధ్వంసనపురస్సరనిఖిలపుమర్థసంధాయకదివ్యనాముఁడు, ఆశౌంతపూరితచంద్రికానదాతసుయశోభిరాముఁడు, ఆత్మారాముఁడు, రాముఁడు.

సీత.

- 1 జనకమహారాజపరిపాలితావనీసంభూత, అయోనిజాత.
- 2 రామచంద్రపాణిగ్రహణోపజాత ప్రభూతకౌతుకోపేత, అరవిందమందిరాంశసంజాత.
- 3 నిరంతరహృదంతరభజమానరామపదాబ్జాత, ఉత్తమనతీగుణసమేత.
- 4 వినయసౌఖ్యోపచితపరిచర్యాసరితోషితశ్వేత్కృష్ణముఖనిఖిలబంధువ్రాత, అవలేపాద్యవగుణావేత.
- 5 నిజవిశ్లేషణదూయమానప్రాణేశ్వరప్రత్యాయనార్థనిజచూడామణిప్రదానబహుకృతాంజనాతనూసంజాత, అవిగీతచారిత్రవిఖ్యాత.
- 6 వీతిహోత్రప్రవేశనప్రకటితనిజపాతివ్రత్యమాహాత్మ్యప్రసీత, నివధినిర్వాహకరుణానీత.
- 7 సర్వాభీష్టకలనసంతుష్టహనూమత్ప్రముఖభక్తజాత, భవాంబుధిపోత.
- 8 పరమపూత, లోకమాత.

ఇట్టిసీతయు, సీతాసమేతజనకజామాతయు మనల నందఱు రక్షించుఁగాత.

నాగపూడి. కుప్పస్వామయ్య.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

శ్రీ. ఉ పో ధా త ము.

—❦❦❦—

+❦+ శ్రీరామావతారతత్వము. ❦+

“సర్వవైతన్యరూపాం తా మాద్యాం విద్యాం చ ధీమహి,
బుద్ధిం యా నః ప్రచోదయాత్”.

(దేవీభాగవతము.)

చ. ప్రకృతినిబద్ధుఁ డౌచ శ్రుతినిర్ణితదివ్యతమాత్మకక్షియై
సకలవిదుండు నోంకృతివిశాలతనండు విరాట్టు నాఁగ నె
న్నికఁగను నాపరాత్మరుని ♦ నిత్యముగాని జగంబు నిత్యమై
నకరణిఁ జేసి నెమ్మిఁగను ♦ నాథుని నాత్మను సంస్మరించెదన్.

సజ్జనశేఖరులారా !

ఆనందమయుండై జ్యోతిస్స్వరూపుఁడయి సకలకర్మత్వాదిశ్రుతిపాదిత
మహామహిముండయి స్వీయతత్త్వం బిరమితృమృని యెఱుంగరామి నుపనిషత్తులు
నివ్వెఱింబొంద, మహర్షులు దిగ్భూమినొంద, సురవరు లిది యేమి, ఎవ్విధి నెఱుం
గ నగు నని కలంతఁ బొంద, నెవ్వారికే నేకాలమందే సీతత్త్వమిట్టిదని యెఱుంగ
ననువుపడక, జగత్కర్త, జగత్సాక్షి, జగత్స్వరూపుఁడు నయి తత్స్వరూప మిట్టిదని
నిర్ణయింపఁజాలని వేదము లోంకారమయుం డని యుచ్చైర్నాదంబున నుద్ఘో
షింప, “తథాస్తు” అని తక్కుంగల శాస్త్రములు తద్విదులు తృప్తిం బొంద, నింత
వఱ కెవ్వరికే నిట్టి దీతత్త్వ మని లక్ష్యలక్షణపురస్సరంబుగా సిద్ధాంతము చేయ
శక్యమే కాక, యిందం దనరాక యెల్లతావుల నిండి యనిర్వచనీయశక్తియై యల
రారు భగవంతుఁడు పరమాత్మ యొక్కఁడు కలండు. సత్య మని యెల్లవారు నమ్మి
యుండుట క్రొత్తవిషయము గాదు. దీనికిం బ్రమాణము లివ్వి యని చూపఁబూ
నుటకన్న వెట్టితన మింకొక్కటి యుండదు.

న హి కారణం వినా కార్య స్యోత్పత్తిః.

యను నూక్తి యెంతయు సమంజస మనక తప్పదు. ‘జగత్సత్యమ్’ అనుసిద్ధాంత
మెంతయో నేపు నిలువఁజాలదు సత్యర మనత్యర మని సిద్ధాంతీకరింపఁబూనుట
యొకశక్తి క్కాదు. స్థావరజంగమాదిశబ్దములే యీయజ్ఞానమును దొలఁగించుచుం
డఁగా “చూరుపట్టుకొని వ్రేలాడె” నన్నట్లు కుతర్కయుక్తులచేఁ బ్రలాపించుచు
స్వాహంకారమును జూపుటకన్న హాస్యాస్పదవిషయము వేఱుగ నుండదు.

అట్టి యనిర్వాచ్యపరతత్త్వము సుపాసించు పెట్టు? ఆయుపాసనను మానముక్తి లభించు పెట్టు? అను ప్రశ్నము రాక మానదు. ఈ ప్రశ్నమునకు సమాధానము చెప్పటకే యిన్ని వేదములు, ఇన్ని శాస్త్రములు, ఇన్ని పురాణములు తల్లడ పడుచున్నవి సంశయాస్పదపదములచే నర్థమును దెలుపుచున్నవి. ఎవరికిఁ దోచినట్లు వారు స్వనుతసిద్ధాంతమును జేసికొను నవకాళ మొసంగుచున్నవి. కాబట్టి యే కొందఱు మనస్సునఁ దనది యధార్థము కాదని స్ఫురించినను బైకి బింకములు మానక యడ్డుమాటలాడుచు వెట్టిమొట్టిగా మాటలాడుచుందురు. గ్రంథముల నట్లే వ్రాయుచుందురు ఏనిషయమున కైనను మూఁడునాలుగుయుక్తులు లేకపోవు వానినే పలుమాఱు త్రిప్పి త్రిప్పి వ్రాసిన నొకగ్రంథము కాకపోదు. కాని యాగ్రంథకర్త జిజ్ఞాసువే యెనచో నాయుక్తులే యాతనిచిత్తము నీ పెలపోటులవలె బాధించు చుండు ననుట నిస్సంశయము.

ఈవిషయమును సిద్ధాంతమును జేయఁబూని వేదములు నోరుమూసికొని తికమకపడుచున్న వన నింక మందబుద్ధినయిన నావంటివానిమాట యిటఁ జెప్ప నేటికి? ఈ వ్రాతవలననే నా కీవిషయమున వాస్తవము గోచరింపలేదని స్పష్టము కాక మానదు. అది సత్యమే.

గోచరముకాని విషయమును జర్చింపఁ బూనుట యవివేకము కాదా? యన వచ్చును. కాని యెట్టి మందస్వాంతునకైన నేదో యొకవిషయమున నించుక జ్ఞాన ముదయింపక మానదు కాదేని భగవదంశము నిష్ఫల మగును అట్లు కాఁ గూడదు కదా.

వేదవేదాంతములు, వేదాంగములు, తదర్థప్రతిపాదకస్త్రుతులు, తన్వహి మానువాదకపురాణములు, తగునసర జేతిహాసాదు లవి యివి యన నేల యెల్ల గ్రంథములు జగత్సృష్టిస్థితిలయాత్మకవికారములు మాయాకల్పితము లని యంగీకరించును స్పష్టముగనో యస్పష్టముగనో యాచుర్థమున గ్రంథములు పప్పులోఁ గాలువై చినవియే కాని వేఱుగాదు.

ప్రకృతిపురుషుల కవినిభాసంబంధము సజ్జనాంగీకృతము తత్వేంద్రీయేషుఁ డయై యోంకారరూపుఁ డగు విరాట్టు జగన్నిర్మాణాదికృత్యమునకు సప్తతించును కాని తానుమాత్ర మావంశమున కాలూనఁడు. కాననే సర్వసాక్షి యన్న పేరాతత్త్వమూర్తికిఁ జెల్లు.

ప్రకృతిశబ్దము స్త్రీలింగమని వ్యవహరింపఁబడును గానఁ బ్రకృతి యనఁగా స్త్రీ యని వ్యవహారము గల్గినది. ఆ ప్రకృతిస్థితి యెట్టిదో యెవ రెఱుంగుదురు? ఎవరికిఁ దోచినట్లు వారు స్తుతింతురు. ఆవ్యక్తి విరాట్టుపురు గూడ ననఁగా నిర్గుణునిసైతము సగుణుం గావింపం జాలిన దఁట అబ్బా! ఏమి యావ్యక్తికృతి.

సర్వసాక్షియైన విరాఙ్మూర్తి యనుమతింప నామూలప్రకృతి యాతత్త్వమును విడువఁజాలదు గాన విడిచినట్లు కనఁబడుచు స్వప్రభావమున తుణమాత్ర

మున సకల ప్రపంచము నిర్మించెను. మహానహంకారాదులఁ గలిగించె. శృధివ్యాది మహాభూతపంచకమును నిర్మించె. ఇట్లు క్రమముగా జీవకోటిభేదములను సంఖ్యా తీతముల స్వస్వకర్తానువు త్రిగలవానిని నిర్మించెను. ఔరా! ఏమి యాపరమేశ్వరి శక్తి! అనిర్యచనీయము, అప్రతర్కము, అమేయము, సర్వవ్యాప్యము, శ్రుత్యంత దురధిగమ్యము.

మూలప్రకృతియనఁ బరఁగు నాపర దేవతనే సత్వరజస్తమఃప్రధానమూర్తు లనుగ్రహించి యసమానవిఖ్యాతినలరుచున్న లక్ష్మీనరస్వతీపార్వతులనుగాభావించి పూజించుచున్నారు. వీరి నాశ్రయించియే విష్ణుబ్రహ్మశంకరులు జగత్సృజన్ లగు చున్నారు. ఈనాటి తొలుదొల త విన్నంతమాత్రమున శ్రుతికటువుగఁ దోచును. కాని యిందలి తత్త్వ మెద్దిరా యని నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నాలోచింపఁ జరకాల మున కిదియే సత్యమని తోచకపోదు. మూటికేమున్నూటికి నిది యిట్లే యని తోచును. శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యులవారు శ్రీమద్ద్రామానుజాచార్యుల వారిదియే వాస్తవమని సిద్ధాంతము చేసి నట్లూహింపవచ్చు.

శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాచార్యులవా రాప్రకృతినే శివశక్తి యనిరి. ఈమెకు లోబడియే త్రిమూర్తులు వర్తింపుచున్నారనిరి. ఈమెసాయము లేకున్నఁ బరమపురుషుఁడు కూడఁ గదలఁజాలఁ డనిరి. సృష్టిచమత్కృతియంతయు నీప్రకృతి విలాస మనిరి.

శ్లో. శివ శృక్త్యా యుక్తో యది భవతి శక్తగి ప్రభవితం
నచే దేవం దేవో న ఖలు కుశల స్సృందిత మపి,
అత స్త్వా మరా ణ్యం హరిహరవిరించాదిభి రపి
ప్రణతుం స్తోతుం వా కథ మకృతపుణ్యః ప్రభవతి?.

శ్లో. తసియాంసం పాంసుం తప చరణపంకేరుహభవం
విరించి స్ఫురిచిన్ద్రా విరచయతి లోకా నవికలమ్,
వహ త్యేనం శౌరీః కథమపి సహస్రేణ శిశూం
హర స్సంతు శై వ్యనం భజతి భవితోద్ధాశనవిధిమ్
ఈమెయే సర్వోపాస్య యనియుఁ దేటపఱచిరి.

శ్లో. తటిల్లేఖాతస్యిం తపనశశైక్వావరమయాం
నిషణ్ణాగి షణ్ణా మ ప్పుపరి కమలానాం తప కలామ్,
మహాపద్మాటవ్యాం మృదితమలమాయేన మనసా
మహంతః పశ్యంతో దధతి పరమానందలహరీమ్.

శ్లో. జగత్సూతే ధాతా హరి రవతి రుద్రః క్షపయతే
తిరస్కూర్య స్నేత త్వయపి వపు రీశ చ్చిరయతి,
సదా పూర్వ స్సర్వం త దిద మనుగృహ్లాతి చ శివ
స్తవాజ్ఞా మాంబుధ్వి క్షణచలితయో రుభ్యతికయోః.

ఈపరదేవతనే బహునామముల నెల్లరుఁ బూజించుచున్నారనిరి.

శ్లో. గిరా మామల దేవీం శ్రుహిణగృహిణీ మాగమవిదో

హరేః పత్నీం పద్మాం హరసహచరీ మద్రితనయాం,

తురీయా కాపి త్వం దురధిగమనిస్సీమమహిమా

మహామాయా విశ్వం భ్రమయసి పరబ్రహ్మమహిషి!.

(సాందర్యలహరి.)

ఇట్లు శ్రీశంకరాచార్యులు ఆదిప్రకృతివలె సవిలసిత మీ సర్వప్రపంచమని సిద్ధాంత మొనరించిరి. బలీ! ఆచార్యులవారి తత్త్వశక్తి యెంతయుఁ గొనియాడ ననంతన కేని శక్యమా?.

శ్రుతి నీలతోయదమధ్యస్థా ద్విద్యుల్లేఖేష భాస్వరా,

నీవాశూకవి త్రస్వీ పీతా భాస్వ త్యణ్వాపమా.

తస్యా శ్శిఖాయా మధ్యే పశమాత్పా వ్యవస్థితః,

స బ్రహ్మ స శివ స్స హరి స్సేంద్ర స్సోఽక్షరః పరమ స్వరాట్.

ఈశ్రుతి ప్రకృత్యగ్రుండు పరమపురుషుఁ డని తెల్పును గదా. ఆపర మాత్మయే బ్రహ్మరుద్రహరిహయులనియు, నాదేవుఁ డక్షరుఁ డనియుఁ దేటపఱచును. కాఁబట్టి తదిచ్ఛాత్రక్రియే యాదిప్రకృతి తదతీతుఁడే విరాట్టు. అనుట సిద్ధాంతము గదా.

శ్రీరామానుజాచార్యులుగా రీవిషయమునే భంగ్యంతరముగా సిద్ధాంత మొనరించిరి. శ్రీప్రధానత్వమే వారిసిద్ధాంతసారము. విష్ణువు విరాట్పురుషుఁడు. లక్ష్మీ ప్రకృతి. లక్ష్మీదేవిద్వారా విష్ణువు భక్తవాంఛల నొనఁగును గాని తానుగా నీయఁదలంపఁడు. అని స్పష్టముగఁ దెల్పిరి. కాఁబట్టియే శ్రీవైష్ణవులని తచ్చిమ్యలకుఁ బేరు గల్గెను.

ఇట్లు మహాత్ములు బ్రహ్మమును సగుణనిర్గుణభేదముగ నిరూపించిరి కారణ మేమన సగుణ ముచాస్యము. నిర్గుణ ముచాస్యము కానేరదు.

శ్లో. పూర్ణ స్వావాహనం కుత్ర? సర్వాభాతస్య చాసవమ్?

స్వచ్ఛస్య పాద్య మర్ఘ్యం చ కుర్ధ స్వాచమనం కుతః?

నిర్మలస్య కుత సాన్నినం వాసో విశ్వోదరస్య చ?

అగోత్రస్య త్వవర్ణస్య కుత స్తస్యోపవీతకం?

నిర్వికేషస్య కా భూషా? క్వాఽలంకారో నిరాకృతే?

నిరంజనస్య కిం ధూపై? దీపై ర్వా సర్వసాక్షిణః?

నిజానందైకత్వస్య వై వేద్యం కిం భవే దిహ?

విశ్వానందయతు ర్విష్ణోః కిం తాంబూలం ప్రకల్ప్యతే?

స్వయంప్రకాశచిద్భాసో యోఽ సా విజ్ఞాదిభాసకః,

గీయతే శ్రుతిభి స్తత్ర నిరంజనవిధిః కుతః?

ప్రదక్షిణ మనంతస్య ప్రణామోఽద్యయవస్తువః,

వేదవాచా మవేద్యస్య కింనా స్తోత్రం విధీయతే?,
 బహి రంతశ్చ సంపూర్ణో కథ ముద్వాస్యతే విభుః?,
 ఇతీయం భావనా యస్య దృఢా భవతి నశ్వదా.
 నైవ తస్య పరా పూజా మాన మేవ పరో జపః,
 ఆచింత్య మపతం ధ్యానం ధ్యానం నిర్విషయం మనః.
 దేహో దేవాలయః ప్రోక్తో జీవో యే స్స నాతనః,
 త్యజే దజ్ఞాననిర్మల్యం సోఽహంబావేన పూజయేత్.

ఇదియే నిర్గుణపర బ్రహ్మపూజయని పెద్దలనువదించిరి. ఇట్టి నిర్గుణము నుపాసించు తెట్లు? కాన సగుణమనునది స్త్రీవ్యక్తి నాశ్రయించి యుండఁదగినది. ప్రకృతిపురుషసంయుతీయే జగత్తు తదైక్యమే జగన్నాశము. అనునది సిద్ధాంతము.

గాయత్రాదిసకలమంత్రము లేయర్థమును దెలిపినను స్త్రీలింగవాచ్యము లయ్యెను. గాయత్రమంత్రమని యనరాదు కదా. తదర్థ మాలోచింప స్త్రీవ్యక్తి స్వాతంత్ర్యమును దెలుపదు కాబట్టి తోలుచోలుతఁ బ్రకృతినో, తత్పరిణామ విలసితులగు హరిహరారులనో యుపాసించి తజ్జన్యజ్ఞానంబున భగవంతునిఁ దెలిసి కొనవలయు ననుటకన్న సర్వత్ర లిసమృతమార్గము వేటొకటి కానరాదు.

ఈగొడవలోఁ దిగినచోఁ బునరావృత్తియే యొదవదు. ప్రమాణవాక్యము లకు యుక్తులకు మేర యుండదు. ఆమీఁద వాక్కులహములకుఁ దృప్తియేలేదు. తుదకు ముష్టియుద్ధమువలకు నీవాదాపారపారావారము వ్యాప్తి నొందక యూరక విడువదు. అట్లని యూరకుండరాదా యన్న వాక్పాపల్యమూరకుండనీయమి నెట్లు తుచ్చవాక్కుల నాల్కిటిని బ్రేలితిని. సమృతముగాకున్న ఊమింతురుగాక. క్రోధాగ్నిజ్వాలలఁ గ్రువ్వరింపక పుత్రభావమున నన్ను మన్నింతురుగాక. దీనివలన నా భావ మిట్టిదని తెలిసికొంటిరి గదా. అంతియే చాలును.

ప్రకృతివిషయము శ్రీరామారవిషయము. శ్రీరాముఁడు విష్ణువా? శివుఁడా? చతుర్ముఖుఁడా? యన్న నీమువ్వురును గావచ్చును. మేలిమిబంగారమును వాంఛానురూపముగ గ్రహించి కటకకుండలాద్యాకృతుల విభజించి యాయాయి పేరులతో వ్యవహరించుచు నానందించునట్లు శ్రీరామచంద్రమూర్తిని దోచి నట్లు ధ్యానించుచుఁ బూజింపవచ్చు. ఫల మొక్కవిధముగానే యుండును. భక్తి సమత నొందినచోఁ దత్ఫలము సమత్వమొందును. భక్తి భిన్నరీతి నుండేనేని ఫల మట్టిదియే. కాబట్టియే శ్రీరామతత్త్వవిషయమునం దాస్తికుల కెల్లరకు నభిప్రాయభేదములు లేవు. తక్కుంగల యవతారవిషయము లట్లుగాదు.

ఇక శ్రీరామరూపమున భగవంతుఁడు మహిష్థలమున నవతరించెనా? దాని కవకాశమాకాలమునఁగలదా? యనునదియే ప్రధానప్రశ్నము. శ్రీరాముఁడు విష్ణుననియే యిప్పుడు భావించుము. విష్ణుశబ్దము వైకుంఠవాసీయగు దైవపరము

కాదనియు విరాట్పరచునియుఁ జెప్పఁబూను వాద మిప్పుడు వలదు. ఏరూపమున నుపాసించినను బ్రకృతిద్వారా భగవంతునిం జెందును. బ్రకృతిద్వారమును దదు పాసనఁ జేయక భేదించుట యేరికే దుర్లభము. ఆమె కాయనయే లోఁబడు ననఁగా నీక రూపనామధాతులమాట యిట నేటికి ?.

✽ శ్రీ రామావతారకారణము. ✽

కేవలయుక్తులచేతను, హస్తవిన్యాసములచేతను, వాక్పమత్కృతిచేత నగు ప్రతిపక్షీయుఖపిధానముచేతను ఈవిషయము సిద్ధాంతము కాఁజాలదు. కర్తృసిద్ధాంతమును నమ్మి భగవంతుఁ డొకఁడు లేకున్నఁ బ్రపంచమేలేదని నిశ్చయించి గమ్యస్థాన మాభగవంతు నొందుటయే యందఱకుఁ బ్రధాన మను దృఢశాస్త్రము గలిగి యాలోచించినఁగాని యీవిషయము తేలదు. ఇవిగలవారలకే యీవిషయము రుచించును. కర్తృమనాది కాదన్నవారి కది యనాదియేయని నచ్చఁజెప్పుట బ్రహ్మకై న శక్యముకాదు. కాఁబట్టి ముం దా స్థితి యావశ్యకము. అది యున్న సీవిషయము కరతలానులకముగాఁ దోఁచును. అదిగల మాన్యులే కృతార్థు లగుదురు.

భగవంతుఁ డవతరించునంతటి ధర్మహాని యాకాలమునఁ గలదా?

శ్లో. పరిత్రాణాయ సాధూనాం వివాశాయ చ దుష్కృతాం,

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే

అను భగవద్వాక్యము భక్తులకు శరణము కదా!

త్రేతాయుగమున నాల్గవభాగమునఁ బ్రపంచ మెట్లున్నదని తొలుత విచారించుము.

నిరంతరభగ త్పాదపరాయణచిత్తులగు నుపాన్తుఁ కుండరామిపాటిల్లుటయు, దేహబలమున విజ్ఞప్తీగు క్రూరదానవులు ప్రబలి విచ్చలవిడి సంచరించి మానవులఁ గబళించుటయు, సర్వికాలసాధారణకృత్యముగ నుండెను పురములు, నగరములు, గ్రామములు, పల్లియలు చాలతిక్కువగ నుండెను. భీకరారణ్యములు ప్రబలియుండెను. ప్రజలు నడచుచున్నాములు కడు భయంకరకంటకమృగపన్నగ రాక్షసాక్రాంతములై యొంటరిగఁ జరింప నలవిగాకుండెను అందందుఁ బురములుండినను సామాన్యముగా నడవులే యధిస్థలము నాక్రమించియుండెను అహార పదార్థములు చాలినన్ని లేకుండెను. మాంసాహారమే ప్రధానముగ నుండెను. మహర్షులుకందమూలఫలములభక్షించుచుండిననురాజ్యగృహములయందెప్పుడో భుజించుట సంభవించినపుడు కొందఱు మేధ్యమృగమాంసమును దినుచుండిరి. సత్యమున కాకాలమున మిగుల గౌరవము వ్యాప్తియు నుండెను దేవతల నారాధించుట నేమిఁకొఱత లున్నను దద్వారా తొలంగునన్న నమ్మకము జనస్థామాన్య

మున కుండెను. భూతదయాపశ్చాత్తాపములు గలవారు కొలదిగ నున్నను వారికి మర్యాద హెచ్చుగా నుండెను. శ్రుతిస్మృత్యైక్యక్రియాచరణమున శ్రద్ధగలవారు మహద్బలనఁ బరఁగుచుండిరి. వారిసంఖ్య యత్యల్పముగ నుండినను వారియశస్సు విశేషముగ వ్యాపించియుండెను. ఇన్నియుండినను నేవచ్చాప్రవర్తకులు, హింసా పరాయణులు, దోర్బలప్రధానులు, క్రూరాచారనిరతులు నలుడెసల వ్యాపించి సాధుజనులకు విశేషబాధను గల్గించు చుండిరి. వారి నాపఁ జాలువారుండినను వారలసంఖ్యాకులగుట స్వకృత్యము నెఱవేర్చు జాలకుండిరి. కొంతయు తత్కార్యమునం బ్రవర్తిల్లి వారిచే మృత్యుబొందిరి. క్రూరాత్మసదృష్టిం బడక యెట్లో యేకానలలోనో, ఏకాండగుహలలోనో నివసించుచు సాధుజనులు బాధల ననుభవింపుచుండిరి వర్షములు లేక జనులు బాధపడలేదు గాని ప్రాణములకుగా, మాన సంరక్షణమునకయి చాలఁ గష్టముల ననుభవించుచుండిరి ఏనత్కర్మములు చేయఁ బూనినను గ్రూరగతవిఘ్నములు గలుగక సాగకుండెను. దాన వాని మాని, యూరకుండవలసినచ్చెను అట్లుండట మఱింత దుర్భర మయ్యెను ఇంకఁ జేయ వలసినదేమియును నూహలే సర్వకాలసర్వానన్ధలయందు వారికిఁ బ్రసరింపసాగెను. ఈకష్టములనుండి గట్టెక్కఁగలమా యను శంక పొడమెను. హాహాకారములు చెలరేగెను. భగవంతుఁడు తప్ప వేఱు శరణము లేదని వారికిఁ దోచెను.

ధర్మము నశించుటయు, నధర్మము వృద్ధియగుటయు భగవదవతారకారణములని యేదో యొకరీతిగా నందఱు అంగీకరించినట్లు చెప్పనొప్పు వైఁ జేర్కొనిన కారణములకన్న నెక్కువకారణము లేకాలమునఁగాని యుండఁ జాలననుట నిస్సంశయసిద్ధాంతము. ఊఁ హూఁ! అని యనంగీకారసూచకముగాఁ దలద్రిప్పువా రుండరని నానమ్మకము

బాహుబలమున విష్ణువీగు క్రూరచిత్తులగర్వమును దుర్బలులచే నడఁగించుటకు భగవంతుఁ డూహించునని మనము నమ్మవచ్చును. అట్లు సంభవించినఁగాని లోకులకు గుణపాఠము చక్కనిది కుదురదు మాకన్న బలవంతులే లేరనువారిని, వారిని మించినవ రిని బట్టించి వారిచేఁ జంపించుట మంచిది గాదనియు, దాన బలవంతులును గ్రూరులు నగువారికి బుద్ధి రాదనియు సర్వేశ్వరుని తాత్పర్యమై నట్లొకయూహ కలుగుటలోఁ బ్రమాద మేమియు నుండదు. అట్టి యప్రధర్మ ప్రబలశాలురను దుర్బలులు జయించినచోఁ జూచువారును, ఆచరిత్రమునువినువారును నహంకారమును దొలంగి యీశ్వరమహిమకు సాధ్యముకాని దేదియు లేదని గ్రహించి విష్ణువీగుట నూని సాధువులు కావచ్చు ననుట దురూహ కాదు అట్టి గుణపాఠము నేర్చుటయే భగవంతుని చమత్కృతి.

ప్రకృత మనుసరించెద. రావణుఁడు సహజబలోపేతుఁడయ్యుండ దవగిప్రభావమున బ్రహ్మదేవు నలరించి దుష్టభవరముల నొంది, దాన గర్వియై విష్ణువీగుచు మాఱు లేక దిగ్విజయమొనరించి దుర్వారప్రతాపమున నింద్రాదిదిక్పతులజయించి

లోకము లచ్చెరువందఁ గైలాసం బగలించి శంకరుని మెప్పించి దుర్లభాస్త్రములం బడసి మారుకొన శూరుఁడు లేడేయని తలంచువాఁడు. కార్తవీర్యుఁడు వాలియు జయించినను మృతినొందింపఁ జాలరైరి. అట్టితఱి నెందఱో భూపతు లాతని శరా నలార్చులకు శలభప్రాయులైరి. ఇక సామాన్యులమాట ప్రస్తావింప నేల?

పోనీ, రావణుఁడు శూరమారణమునఁ దృప్తినిందె ననుకొందమా! లేదు. సాధ్వీశిలకములఁ జెఱఁబట్టఁ జొచ్చెను. దుర్భరదురంతఘోరసంతాప మంతకంటె వేఱొండు గలదే? సాధువులఁ జంపుట, యవమానించుట లోనగుదుష్కార్యములఁ జేయ జంకుపడకుండెను. వానిప్రాపున మఱిగొందఱు క్రూరు లట్టికార్యము లనే చేయుచు నాతనికి బంధువులును మిత్రులు నైరి. ఆకాలమున లోక మేకరణి నుండునో చెఱఁబట్టి తనపత్నిని గొంపోవుచుండఁ గన్నులారఁ గాంచుచు నాసాధ్వీ విలపింప నాలకించుచుఁ జేయనేరకున్న సతులనునస్థితి యెట్లుండునో, అట్టివార్తల విన్నపరోపకారపారీణులస్వాంతము లేరీతి నుండునో, అట్టిదురాత్మకుల ఖండములు ఖండములుగా ఛేదింపఁజాలక తమప్రతాపమును దూఱుకొనుశూరుల యూహ లెట్లుండునో వర్ణింప శేషునకేని దరమగునా? యనుశంక నాకుఁ గలుగుచున్నది. అక్కటా! ఆతరుణమున మరణించినవారే పురుషులు. బ్రదికియున్నవారు పురుషులనఁబడుదురా?.

ఇట్టి ఘోరపాపముల నెన్నియో చేయుచుండ నెంతకాల మొర్చుకొని భగవంతుఁ డుండఁగలఁడు? ఆలోచించి యాలోచించి బ్రహ్మవరములఁ దప్పింప సాధ్యము కామిం దలంచి యెట్టులైన వానిం జంపక తప్పదు. కాన నరాకృతిం దాలెను. తమకుఁ గావలసిన పరిజనులను ముందే పుట్టఁజేసెను. భగవదవతారమున కెన్నియో కారణము లుండవలయును అట్టి పరమపురుషుఁ డుదయింపఁదగినంత పుణ్యము చేసికొన్న దంపతు లుండవలయుఁ గదా! ఆకాలమున కవన్నియు సమకూడెను

1. అనరణ్యభూపాలుఁడు రావణునితోఁ బోరి శరీరమును విడుచు కాలమున నావంశమున జనించినవాఁడు నిన్నుం జంపునని శపించుట.
2. వేదవతి తన్నుఁ బట్టుకొనిన రావణుని హుంకారమున నడలించి యగ్నిప్రవేశ మొనరించుచుఁ దాను విష్ణువునే పెండ్లియాడెన ననియు నిన్నుఁ జంపించుటకుఁగా నే నయోనిజనై పుట్టుదు ననియు శాప మొసంగుట.
3. రావణుఁడు బ్రహ్మను వరమడుగుకాలమున మనుష్యవానరేతరజంతువులచేఁ జావకుండ వర మడుగుట.
4. విష్ణువునకుఁ బత్నీవధకారణమున భృగుమహర్షి మనుష్యజన్మ మొత్తఁదగునఘోశాప మొసంగుట.
5. అహల్యకు రామపాదరజస్సంగమువలన స్వరూపప్రాప్తి గలుగునట్లు గౌతమ శాపమోక్షరూపవర ముండుట.

ఈమొదలగు ననేకకారణములు, విష్ణుమూర్తి మనుష్యయోనిం బుట్టుటకు, నందు నిత్యోక్తువంశమున జనించుటకు సహాయము లయ్యెను.

ఈవిషయము ముందే దేవతలకుఁ దెలియును గాననే తమతమయంశముల భల్లూకవానరములఁ బుట్టించిరి. వారెల్ల నయోధ్యాళంకామధ్యభాగమునఁ బర్వతారణ్యముల నాశ్రయించియుండిరి. రామదర్శనమాత్రముననే వారెల్ల దాసులై సాయముచేయ సంసిద్ధులైరి.

ఇట్లు భగవత్సహాయము లేకున్నఁ బ్రజలు జీవింపఁజాలరు. ధర్మము కాలూన నవకాళము లేదు. క్రూరులు స్వేచ్ఛగాఁ బ్రబలిరి. అట్టికాలమునఁ గాక మఱెట్టి కాలమున భగవంతుఁ డవతరింపఁబూనును ?

ఇఁకఁ ద్రేతాయుగమానవుల మనోవృత్తి యెట్టిదని యిండుక విచారించెదను. త్రేతాయుగమున నెల్లరకుఁ బరోపకృతి యొనర్చుట ముఖ్యధర్మము. సత్యభాషణము ప్రప్రధానధర్మము. ఇవి మనుష్యులుమొదలు పక్షిజాతులవఱకు వ్యాపించెను. ఆర్షులను సంరక్షింప స్వప్రాణముల విడుచుటకు సంసిద్ధముగ నుండుట యాకాలపుఁబ్రాణికోటికి నైజవృత్తిగా నుండెను బలాబలవిచారముగూడ నాలోచింపక తమ రాపని నెఱవేర్చు బూనునంతటి యుత్సాహ మాకాలపు జీవులకు వాడుకపడెను.

ఇవి కాక మఱి కొన్ని యాకాలపు టలవాటులఁ బరిశీలింతుము.

1. పెక్కుమందిస్త్రీలను వివాహమాడుట.

2. దేవతాప్రార్థనాదికములయందు హెచ్చుగా మద్యమాంసముల నుపయోగించుట.

3. పరస్పరసహాయమునఁ గృత్యముల నెఱవేర్చుకొనుట.

4. పితృమృత్యుగురుభక్తి.

5. రాజులు ప్రజలయనుమతి వేడక యేకార్యము చేయకుండుట.

6. నాణెములుగా గోవుల నుపయోగించుట.

ఈ మొదలగునవి యాకాలపుటలవాటు లని రామాయణమునుండియే తెలుసు. దీని కుదాహరణములు చూపుట యంతగా నవసరమని తోఁపనందున వదలితి. రామాయణకథ నెఱుంగని భారతీయుఁ డుండఁడనునదియే నావృథవిశ్వాసము. అదియే సన్నుదాహరణములఁ జూపకుండఁ జేసినది.

ప్రజలను హింసించునలవాటుగల స్త్రీలనైనను శిక్షించుటయో చంపుటయో పాపము కాదనుట రాజధర్మమై యుండెను. అనఁగా రాజు ప్రజాహితమునే కోరుచు, దాని నెఱవేర్చు సంసిద్ధుడై యుండుట యాకాలపురాజనీతులలోఁ బ్రధానమని తెలిసికొనఁదగినది. స్త్రీవధము మహాపాపమను శాస్త్రము, ప్రజాహింసాకృత్యనిరత స్త్రీవిషయము కాదనియు, ప్రజాహింసనుజూచుచు నూరకుండుటయే స్త్రీవధపాపమును మించినపాపమనియు రాజనీతిజ్ఞులసిద్ధాంతమని గ్రహింపఁ

దగును. దీనిని నృథవతిచు సుదాహరణము లందఱకుఁ గరతలానులకములు గాన వదలవలసినచ్చెను. జనులకు నిత్యతుష్టిపుష్టులు గలవు. కాననే యారోగ్యముగలిగి యకాలమరణములు లేక దీర్ఘాయుర్రాయము గలిగి పుత్రమరణదుఃఖము ననుభవించక యుండుటకు నవకాళము గలిగియుండెను. ఎప్పుడో నొకప్పుడు పుత్రమరణదుఃఖము కలిగినచో నది రాజనీతియం దొకలోపము కలదని వాగు భావించుచుండిరి. అంతతో విడిచిరా? వెంటనే రాజుతో నిట్లుజరగినదే. ఏమిదీని హేతువు? దీని నెట్లు తొలఁగింతు వని యధిక్షేపించుటయు, రా జందులకుం జింతించి తనయం దేదియో లోపము గలదని నిశ్చయించుకొని విద్యవ్యంత్రప్రేమలతో నాలోచించి దానిఁ బాపఁ బ్రయత్నించుచుండెను అంతియగాని తన్నాక్షేపించుట తప్పుగా భావింపకుండెననుటయు గ్రహింపఁదగినది. ఔరా! ప్రజాహితమునకన్న వేఱొండుపనియే తమకు లేదనియు, నదియే ముక్తివదలునియు నాకాలపుఁ బ్రభువులు భావించి రనుటకన్న విశేష మేదిగలదు?

+ ❧ + ప్రజలకష్టములు. ❧ +

జానపదులుగూడఁ దమకుఁ గలిగిన కష్టముల రాజుతోఁ దమరే విన్నవించుకొనుచుండిరి. ప్రతిదిన మందులకై యొకకొంతకాలము నేర్పాటుచేసి రాజు కాచుకొనియుండును. నిశ్చయముగా వాగు విన్నవించుకొనుచుందురు. నీతిజ్ఞులఁ గొందఱం బిలిచి రా జావిషయ మెట్లు తీర్మానింప నగునని యోజించుచుండెను. అంతియగాని తోఁచినట్లు తీర్పుచెప్పు నాచారము లేదు. ఇట్టి యాచార మాకాలమున నుండుటకు సత్య మాతరుణ్యున నృథముగ నెలకొని యుండుటగాక వేఱు కారణ మేమి యుండును? తమ కష్టమును చారొప్పుకొనుచుండిరి. కాన సాక్షులతో నంత యవసరము లేకుండెను తమగృహదమును జెప్పుకొనుట కష్టము కాకుండుటచే నిశరులసాయ మవేక్షణీయుమా గాకుండెను దీర్ఘవృష్టి నారయ జను లాశాపిశాచి కావేళపరపితలు కాక సత్యనిరతు లగుటచే నాకాలపుఁ బ్రభుత్వ మట్లు సాగుచుండె నని గ్రహించుటయే సరసము. మనుస్మృత్యుక్తధర్మముల మించిన ధర్మము లాకాలమున నుండెననుట కావంతయు సంశయము లేదు.

+ ❧ + విద్యాభ్యాసము. ❧ +

ఆకాలమునఁ బ్రధానముగ వేదవిద్య నభ్యసించుట వాడుకయైనట్లు కనుపట్టు. మూఁడువేదము లభ్యసించి ధనుర్వేదరహస్యముల నెఱింగి మంత్రదేవతోపాసనామూలమున నాయాయుస్త్రముల వశంగతములఁ జేసికొని గుఱియందు నేర్పఱులై యుండిరి. కాననములు దట్టముగా నుండుటచే మృగబాధ లధికముగ నుండుటచే సప్తవ్యసనములలో నొక్కటియగు వేట నింద్యమైనను ప్రజాహితము

ప్రధానధర్మముగఁ బరిగణింపఁబడుట రాజు లాదరణము మీఱఁ గొంతకాల మా ఘోరారణ్యములఁ దిరిగి సింహ శాద్దాలాదిక్రూరమృగముల హింసించి ప్రజలయూ ర్ని బాపుచుండిరి.

శ్లో. స్వే స్వే ధర్మ నివిష్టానాం సర్వేషాం మనుషూర్వశః,
వర్ణానా మాశ్రమాణాం చ రాజా సృష్టోఽభిరక్షితా.

అను మనుస్మృతిధర్మ మాకాలమునఁ జక్కఁగా రాజుల కెఱుకపడియుండె ననుట నిస్సంశయము. ప్రజలు రాజును ఒరదైవముగా భావించి తమకష్టములఁ దెలుపుకొనుచుఁ బ్రభువులకష్టములఁ ననువిగా భావించుచు నుండిరి. ఈవిషయము లన్నియు రామాయణమునుండియే తేలును.

రామాయణము కావ్యముకానఁ గల్పితములం దుండునని యొక ప్రశ్నము రావచ్చును. వర్ణ నాంశములు కావ్యములయం దుండుట సహజమే. కాని యేకవి యైనను బ్రసంఘములో తేనియాచారములను గాని స్మృతిలో తేని వస్తువులకుఁ బేరులఁగాని కల్పింపఁ జాలఁడు. ఉన్నవానిని బెంచివ్రాయుట ప్రకారాంతముగాఁ జమత్కృతిగ వ్రాయుట కవికి కళ్యమగును గాని స్మృతిలో తేని వస్తువులకు నామ ములఁ బెట్టుటకు మాత్రము వలంతికాడు. కావున రామాయణములోని విషయ ములు కల్పితములనుట వెట్టితనము. ఏ గ్రంథముగాని యాకాలపుమనుజులయభ్యా సములఁ దెలుపుట కేనుమంతయైన జంకదు కాని తేనివానిని గల్పింపఁజాలదు. వర్ణ నాంశములలోఁ దనస్వేచ్ఛను జూపు ననుట నిర్వివాదాంశము.

ఈపై కారణములను బట్టి యాలోచింప నాకాలమునఁ బ్రజలకష్టములఁ దొలఁగించుటకు భగవంతుఁ డవతరింపవలసిన యవసరము కల్గెను. రావణాదిరాక్ష సులు శివుని బూజించుచుంటు శంకరుఁ డాజ్ఞోలికి రా నవసరము లేదయ్యె. ఇంక నీభారము విష్ణువునె త్తినఁ బడియెను. జయవిజయుల గాధను బట్టియే వారిని శాప విముక్తులఁ జేయుట నారాయణమూర్తినియే యై యుండెను.

ఆశ్రమచతుష్టయమున గృహస్థాశ్రమము ప్రధానతను గాంచినట్లు లోక త్రయమున మర్త్యలోకము ధర్మకర్మాచరణమునఁ బ్రధానత్వముఁ గాంచెను. ఇందుఁ జేయుసత్కృత్యములద్వారా దేవతలకుఁ దృప్తి గల్గును. కాన మర్త్య లోకమునందు ధర్మమునశింపకుండ జాగరూకుడై యింద్రుఁడు కాపాడుచుండును. తన కళకమైనపుడు విష్ణువుతో మొట్టపెట్టుకొనుట యింద్రున కాచారమై యుండెను.

రావణునికాలమున మధ్యమలోకమున రాక్షసబాధ లెక్కువగ నుండిన కతన యజ్ఞాదిసత్కృత్యములుసాగకయుండెను గాన దేవతల కాలోపముమెండుగఁ దోఁచెను. కాన రాక్షసుల మాయంపఁజేయుట వారికిం గూడ నవసరమయ్యెను. ఇంద్రాదులు భగవంతునిం జేరి భక్తిమై మొట్టపెట్టుచుండిరి. మహర్షులు ధ్యాన రూపముగా నీవనినే చేయుచుండిరి. శ్రీమన్నారాయణమూర్తియుఁ గాలమునకై

వేచియుండెను. ముందు దేవతలు స్వాంశమువలన భల్లూకవానరములఁ బుట్టిం
చియే యుండిరి. పరికరములన్నియుఁ గుదిరినవి. కాన సమయము రాఁగా తా నవ
తరింపఁ గడుంగడు సంతసపడు చుండెను.

వైకుంఠమును బాడుపెట్టి విష్ణువు మర్త్యరూపమున రామనామమున నవత
రించెనని కొందఱు ఘోషించుచుందురు. అదెంతవఱకు నత్యమో యెఱుంగఁజాల
కున్నాను. ఇపు డాతర్కము నా కనవసరము.

భగవంతుఁడు తనచర్యలనుండి యితరులు నేర్చుకొనఁ జేయుచుండువాఁడు
కదా! ఉపదేశకులు, భక్తులు, శ్రుతులు, స్మృతులు పురాణాదులునుగూడ ధర్మము
నుపదేశించు చుండును. కాబట్టి మర్త్యరూపమునఁ దా నవతరించి తరువాతి
ప్రజలు తనచర్యలను బట్టి నద్వైత్తి నేర్చుకొనవలయునని యాహించెను. తా
నవతరించుటకు ముందే స్వాభిన్నయై స్వప్రవృత్తికి హేతుభూతురాలగు శ్రీదేవిని
వేదవతివదనానురూపముగ నామెయందుఁ బ్రవేశింపఁ జేసెను స్వశక్తియవత
రింపఁగనే తా నవతరింపక యుండఁజాలఁడు. గానఁ దాను నుద్యక్తుఁడయ్యే
యుండెను. ఇంతలో దేవతాధీశులు ప్రార్థించిరి. అనన్యగతికుల మని స్వాభిప్రాయ
ములఁ దెల్పిరి. రావణబాధలు పతివ్రతలకుం గూడ దుర్భరము లయ్యె ననుట
యాత్మకుం దోఁచెను. ఇఁకఁ దడపుచేయుట యుక్తముకాదని భగవంతుఁడు నిశ్చ
యించెను.

ఇంతలోఁ బుత్రకామేష్ఠిఁ జేయ దశరథుఁ డుద్యోగించెను. ఇట్లొకవం
శము పవిత్రతమమైనది గాన దశరథపుత్రత్వము నొంద శ్రీమన్నారాయణమూర్తి
యివ్వవలెను. తాటకానుబాహుప్రముఖులగు రాక్షసులకుఁ దనచేఁ జూడఁదగిన
కాల మాసన్నమగుటయు, దేవతలు త్యరపడి యవతరింపుమా యని వేడుటయు,
మహర్షులు మర్త్యరూపధారియగు తనను వేచింప నాతురపడుచుండటయుఁ గార
ణములుగా శ్రీవిష్ణువు మర్త్యలోకమునకు వేంచేసెను. దశరథునికోరికలుపండెను.
మహర్షులతపస్సులు ఫలించెను. దేవతలసంతాపము తుదముట్టెను. ఇట్లొకల
పూర్వలగు నసరణ్యాదులవాక్యములు సత్యపూతము లయ్యెను. ధర్మరూపధేనువు
కాలూన నవకాశము గల్గెను. అధర్మరూపపిశాచము నిలువ వీలుకా దయ్యెను.

ఇట్లు భక్తపరాధీనుఁడు, కరుణాశరధియగుహరి దాశరథియయ్యెను. అనం
తుఁడు లక్ష్మణుఁ డయ్యెను. శంఖచక్రములు భరతశత్రుఘ్నులైరి అయోధ్యానగ
రము భూలోకవైకుంఠ మయ్యెను.

ఏకారణము నుద్దేశించి జ్ఞాననిధియగు పసిష్ఠమునిచంద్రుఁడు రఘువంశము
నకుఁ బురోహితుఁడయి కృత్యముల నిర్వర్తించుచుండెనో యాయుధ్దేశ్యముఫలిం
చెను. జననానంతరకృత్యములు యథావిధినిర్వర్తించి పసిష్ఠుఁడు “కృతార్థోఽస్మి”
యనుకొనెను.

మనుష్యులు మనుష్యులయం దుత్తములం జూచియు, దేవతలు తదుత్తములం జూచియు సద్వృత్తముల నేర్చుకొందురు. అనఁగా భిన్నజాత్యాచారముల నేర్చుకొన నెవరుగాని తలంపదు. కావున రాముఁడు మనుష్యుల కుదాహరణభూతుఁడై నటించెను.

+ః శ్రీ రాముని యుత్తమప్రవృత్తి ప్రభృతులు. ॥

1. సర్వభూతహితచర్య.
2. వేదవిద్యాభ్యాసము.
3. జనుల రంజింపఁజేయు పలుకులు.
4. గజాశ్వరథారోహణాభ్యాసము.
5. ధనుర్వేదపాండిత్యము.
6. పితృశుశ్రుషణనిరతి.
7. స్మితపూర్వకసంభాషణము.
8. కరుణాదృతి.

ఇత్యాదులు రామునకు సహజములుగ నున్న ట్లుండెను. మహాపురుషులక్షణము లన్నియు మూర్తీభవించినవనియే యందఱు తలంచు చుండిరి ఇంతియకాక శ్రీ రాముని సద్గుణములయం దెల్ల

శ్లో. ప్రామంతః కీర్తిమంత శ్చ సర్వజ్ఞా దీర్ఘదర్శిణః.

అను శ్లోకోక్తమైన గుణవిశేషముందు, “ప్రామంతః” అనునది ‘ప్రమాదాత్ ప్రాప్తాకృత్యచింతాను లజ్జావంతః’ అని వ్యాఖ్యాత లుపదేశించినసద్గుణమే. అనఁగా మనుష్యవృత్తికిఁ బ్రమాదమే లేకుండుట నైజము కాదు. కాన నట్టిది సంభవించినపిదప నిట్టిప్రమాదము చేసితి నని సిగ్గుపడట. ఇంతకన్న వేటొకటి యుండఁబోదని నానమ్మకము. ఈశ్లోకార్థమే

సీ. “సకలస్సగుణయక్తః † లోకపరి యునరించునట్టి ప్రమాదకార్యముఁ దలంచి

సిగ్గుకొందు”

అని తెనిగింపఁబడినది. ఔరా! వ్యాఖ్యాత లెట్టి యుపదేశమున మనకు దాని యర్థమును దెల్పిరి?

ఎట్టిబుద్ధిమంతుఁడైన నొకప్పుడు ప్రమాదవశమునఁదానొకతప్పుచేసినపుడు పిదప నది తప్పని తాఁ దెలిసికొని దానినే యొప్పుని సిద్ధాంతము చేయఁబూనక సిగ్గుపడఁ దగుననుట దీనినుండి గ్రహింపఁదగిన సద్విషయము. ఇట్టి సకలసద్గుణములు శ్రీరామచంద్రునియందు నైజము లయ్యెను. రాజలక్షణము లన్నియు నొక్కచో వెలసిన ట్లుండెను.

శ్లో. తీక్ష్ణ శైవ మృదు శ్చ స్యాత్కార్యం వీక్ష్య మహీపతిః,

తీక్ష్ణ శైవ మృదు శ్చైవ రాజా భవతి సప్తరశః.

యశ్య ప్రసాదే పద్మా శ్రీ ర్విజయ శ్చ పరాక్రమే,
మృత్యు శ్చ వసతి క్రోధే స్వతేజోమయా హి సః.

అను మనుస్మృత్యుక్తగుణములు శ్రీ త్రియధర్మము లగుట నవి యన్నియు
నీరామచంద్రునియందు నెలకొనియుండి ననుట యొకవిచిత్రవృత్తాంతము కాదు.

కిష్కింధాకాండమునందు రామసుగ్రీవుల సంభాషణమున రామోక్తిగా

“మయా చ య దిదం వాక్య మభిమానా త్సమిరితమ్,
త త్త్వయా హరిశార్దూల! త త్త్వ మి త్యుపధార్యతామ్.

అన్యతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన

ఏత త్రే ప్రతిజానామి సత్యేనైవ చ తే శపే.”

(2 స. ౨ శ్లో.)

ఈశ్లోకములు కనుపట్టు. ఆకాలమున సత్యమున కెట్టి ప్రచారము గలదో
కనుగొనవచ్చును. రామాయతారఫల మిదియే యని భక్తులు గ్రహింపఁదగు.
“అన్యతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన” అను నూక్తిని మించినది
మఱేముందును? అట్లు వదించినవారినుండి నేర్చుకొనఁదగిన విషయము లెన్నియుం
డవు? ఇట్టి యుత్తమపురుషసూక్తులు ఎన్నియో రామచంద్రునిమాటల నుండి
నేర్చుకొనఁదగినవి శ్రీరామచంద్రుడు పరమపురుషుఁడు కాన నన్నియు లక్ష్య
భూతములే. అట్టిశ్లోకముల నెల్ల నిట వ్రాసి పాఠకులఁగవ్వఁపెట్టఁబూనకవిరమించు
చున్నాఁడను. శ్రీరామచంద్రదివ్యచరిత్రమునందు సంగుళిం జూపి యిది లోపమని
చెప్పఁదగినవిషయము కలదా?

‘వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్దామాయణాత్త నా.’

అను నూక్తి సర్వజనసమ్మత మైనది ఇంతియ కాక,

“చతుర్వింశతిసంఖ్యాకా గాయత్రీవర్ణసంయుతాః,

యే శ్లోకా స్సంతి తా నత్ర విలిఖామి యథాక్రమమ్

శ్లోకే చ ప్రతిపాద్యంతం ప్రథమే ప్రథమే క్రమాత్,

గాయత్ర్యక్షర మేకైకం స్థాపయామాస వై మునిః.”

అను సూక్తులంబట్టి గట్టిగ నాలోచింప రామాయణము వేదసార మనియు
నిరువదినాల్గువేలశ్లోకములకుఁ బ్రతివేయింటికి నాదియందు గాయత్రీ వర్ణము సంఘ
టిత మనియుఁ దెలియ నగు. కొందఱు రామాయణమునుండి వేదమంత్రముల
నన్నింటిని గనఁబఱుపవచ్చునని యందురు. అసఁగా వరుసగనో హఠియెట్లో వేద
మునంతయు దీనినుండి వెలువరించవచ్చునని వారిభావము. అది యంతగా మన
మాదరింపరాదు. ఒకనియమము ననుసరించి “ఇషే త్వేతి” మంత్ర వర్ణములఁజూపి
నచో వారు వంద్యులే. నియమములు పలువిధములఁ గల్పించుకొని వేదమంత్రా
క్షరముల నపూర్వక్రమంబునఁ దెలుపఁబూనుట కేవలపక్షపాతము. నియమము
తాత్కాలికపరిణామములఁ బొందునేని అమరకోశమునుండియు నాల్గు వేదములం
జూపవచ్చును. కాఁబట్టి వేదార్థమెట్టిదో యీశ్రీమద్దామాయణార్థ మట్టిదని

చెప్పట న్యాయము వేదము చతుర్విధపురుషార్థప్రదము, రామాయణ మట్టిదియే. భగవద్గోమాత్రతిపాదితము వేదము. భగవద్గోమాత్రతిపాదితము శ్రీమద్ద్వాగ్మాయణ మని గ్రహింపఁదగినది నాభావము. ఈనాభావము న్యాయసమ్మతము గాదేని పెద్దలు నాకుం దెలుపవచ్చు. శిరసా వహించి గ్రహించి మనసునఁ బదిలము చేసికొనియెద.

శ్రీమద్ద్వాగ్మాయణము రామచంద్రుఁ డశ్వమేధయాగము చేయఁబూని నప్పటికే యత్కించిచ్చిష్టముగా ముగింపఁబడినట్లు రామాయణమునందే కలదు కదా. శిష్టభాగము రామావతారము సమాప్తి నొందినపిదప విరచితము.

కిష్కింధాకాండమున నలువదియొకటవ సర్గమున

“మేఖలా ముత్కలాం వైష దకాక్ష నగరా ణ్యపి,
అశ్వవింతీ మవంతీం చ సర్వమే వానుపశ్యత ॥ ౧౦
విదర్భా నృషికాం శైవుని రమ్యా వ్వాహిష్ట కా నపి,
తథా వంగాః కళింగాం శ్చ కాశికాం శ్చ సమంతతః ॥ ౧౧
అస్వీత్య దండకారణ్యం సపర్యతనదీగుహం,
నదీం గోదావరీం వైష సర్వ మేవానుపశ్యత. ॥ ౧౨
తథై వాంధ్రాం శ్చ పుండ్రాం శ్చ చోళా న్పాండ్యా నృకేశకాః.”

అని చెప్పఁబడినది ఇందే కావేరినది మలయపర్వతము తామ్రవర్ణి నదియుఁ జెప్పఁ బడినవి.

కిష్కింధాపురమునుండి దక్షిణదిక్కు నకుం బంపఁదలఁచిన యంగదజాంబవ దాంజనేయాదికవులకు సుగ్రీవుఁడు మార్గము నుపదేశించుఘట్టమున నీవిషయము చెప్పఁబడినది. దీనింబట్టి చూడ నాంధ్రాదిదేశము లాకాలమున నున్నట్లు స్పష్ట మగును. ‘మూహిష్ట కా విదర్భాః కళింగాః వంగాః’ అను శబ్దములను బట్టి కిష్కింధకు దక్షిణమున నీదేశములు కలవా? యను ప్రశ్నము రాకమానదు. వంగ కళింగ దేశములు కిష్కింధకుఁ మార్పున నున్న ట్లిప్పటిస్థితిని బట్టి చెప్పనొప్పును అప్పటి కీ దేశముల పేరు లేవిగా నుండెనో యేమి దేశ మెట్లెట్లు మార్పునొందెనో యాకాలమున వంగదేశమనఁగా నేదో మనము చెప్పఁబాలము. ఈదేశనామము లంబట్టి రామాయణ మిటీహానిర్నిర్ణయఁబడినదని సిద్ధాంతకరింపఁబూనుటమాత్రము వెఱ్ఱితనము అప్పటిదేశవిభాగ మిప్పుడు లేదు. ఆంధ్రదేశ మిపు డంతఃపటకు వ్యాపించియున్నదో కొంతకాలముక్రిందట నెంతఃపటకు వ్యాపించియుండెనో యాలోచించిన దేటపడును. అక్షజముగానుండును. కొలఁదిశతాబ్దములలో నింతటిమార్పు నొందఁగా నింక నెన్నియో లక్షలసంవత్సరములక్రిందట నున్న దేశములవిభాగ మిప్పుటి దేశవిభాగముతోఁ బోల్చి తప్పుగా నున్నదని చెప్ప సాహసించుట సరికల మార్గము కాదు. మనమూహింపఁబాలనికార్యములను గాలము త్తణమాత్రమునఁ

జేయఁజాలును ప్రయాగము రామాయణకాలమున భరద్వాజశ్రమముగ నుండెను. మహారణ్యముగా నుండెను ఇపు డరణ్యముండిన జాడగూడఁ గానరాదే.

రామాయణము రచించినకాలమునఁ గాశీనగరమువర్తింపఁబడ లేదు. కారణమేమి? అపు డింత పత్తనములేక శ్రీవిశ్వేశ్వరజ్ఞే త్రవిఖ్యాతినొందియుండె నని యూహింపఁదగియున్నది. ప్రయాగస్థలమున నగర ముండినచో మహారణ్య మని వర్తింపఁబడునా? కాఁబట్టి యాప్రశ్నముల కవకాశమే లేదు. ఆంధ్ర దేశముచే దుప నిషత్తులయందుఁ గన్నట్లును. మనుస్మృతియందగవడును. ఆకాలముననిదియెట్లుండునో తద్దేశవాసుకృత్య మేమో తలంచినఁ దల కంటగించుచున్నది.

‘మేధాన్త్ర మమమక్షానా మరణ్యపశుహింసనమ్’

మనుస్మృతికాలమున నాంధ్రులనఁగా నరణ్యవాసులో లేక గ్రామనగరాది నివాసులో లేటవడును. ద్రావిడులు నిట్టివారే యని యందే చెప్పఁబడినది. వీని నన్నింటిని దలంచినచో దేశము లాకాలమున నున్న ట్టికాలమున నుండక వచింప వీలు లేనంత మార్పు నొందెనని తోఁచెడిని. కాఁబట్టి కిష్కింధనుండి దక్షిణభాగమున నాపేరులుగల భాగములుండెనని యంగీకరించినచో నష్టము కన్నట్లుదు. కాదుకూడదని యేమేమో చెప్పఁ బూనినను సిద్ధాంతము కాఁబోవునదియులేదు. ఊహ లెవుడు నేవిషయమునుగాని తత్త్వముగ నిర్వచింపఁజాలవు. ఎవరికి వారే సంతోషించునంతమాత్రము పనిచేయఁ జాలును.

రామాయణకాలమున దేశవిభాగములు లేకపోలేదు. ఇపు డున్నట్లు మాత్రము లేవు. దండకారణ్యమునం గూడ నందందు మునులుండు తావు లుండెను. వైఖానసు లనఁబడువారు వృక్షమూలముల నివసించుచుండిరి. రామచంద్రుఁడాయాస్థలములను జూచుచు మునుల మొఱి లాలకించుచుఁ బోయి పంచవటీ తీరమున నివసించెను.

అగస్త్యాదిమహర్షులు రాక్షసవధమొనరింప రామభద్రుం బురిగొల్పుటయే గాక దివ్యచాపాదిపరికరముల నొసంగిరి. పంచవటీతీరము నివాసాక్ష్త మనియు నూచించిరి. ఆప్రాంత్యముననే ఖరమాషణాదిక్రూరదానవులు కాఁపుర ముండిరి. వారిబాధలు దుర్భరములుగా నుండెను. మహారణ్య చుగుటను, మహర్షులతపశ్శక్తి యమేయమని తెలియుటను ఖరాదులు లోపముద్రాపతి లోనగుమహాత్ములజోలికిఁ బోరైరి. మునితనయులం గొందఱుం జంపుటయుఁ గొందఱు బాధించుటయు జరగుచుండెను రావణానుజయగు శూర్పణఖ విచ్చలవిడి నందందు దిరుగుచుండెను దానిబాధ మఱింత దుర్భర మయ్యెను. ఇట్టి దుర్భరపరితాపము మనుజులకుం గలుగఁగా భగవంతుఁ డవతరింపక యూరకుండ సాధ్యముకాదు. కావున మన్మథ రూపమున రావణాదిక్రూరరాక్షసవినాశార్థమానారాయణమూర్తియవతరించెను.

రామచంద్రునిప్రవృత్తిని జూచి నేర్చుకొఁదగిన విషయము లిన్నియని చెప్పటకంటె మనుజుఁ డుత్తముఁడు కాఁదగినవాఁ డెట్లుండవలయునో ఆసద్గుణ

ములన్నియు నేర్చుకొనఁదగిన వని వచించుట యుత్తమము. ఏకపత్నీవ్రతాది సకలసద్గుణముల లోకులకు నేర్పఁ బా మనుజుత నొందెననుట సిద్ధాంతము.

ఇంక రామాయణశ్లోకముల నెత్తి యిట వ్రాసి పెద్ద యుపోద్ఘాతమును వ్రాయఁబూనను ఈశ్లోకములు విశేషార్థములు గలవని యాయాస్థలములయందే వివరించితిని. కాన నిట నననరముగా నావిషయముల వ్రాయక నాకుఁ దోచిన ముఖ్యవిషయముల వ్రాయఁదలంచుచున్నాను.

❧ రామాయణకాలము భారతకాలమునకంటె నవీనమా? ❧

రామాయణకాలము భారతకాలమునకన్నఁ బ్రాచీనము కాదనియు భారతమునఁ గన్నట్లు రామాయణగాథ యిటీవలఁ జేర్పఁబడినదనియు, రామాయణ కాలమున నీఖండమున నాగరికత గలదనియు, భారతకాలమున నదిశూన్యమనియు నొక ప్రతీతి వినఁబడియెడు. ఇంతియకాక భారతమున ననేకవిషయము లిటీవలఁ జేర్పఁబడినవనియు నొకవాదము బయలు వెడలి చాలకాలమైనది. నాకుఁ దోచిన విషయము లీవిషయములకు సమాధానములుగా వ్రాయక వదలుటకు మన సొప్పమిఁ గడంగెదను.

ఆర్యులను నొక తెగగుంపు ఉత్తరమున నెందో యుండి పలుదిక్కులకు వెడలిరనియు నందుఁ గొంతఱు దక్షిణమున కరుదెంచిరనియు, వారిద్వారా నాగరికత యీభాగమునఁ గల్గినదనియు హిమాలయదక్షిణభాగమున నున్న భాగముల యందలి నాగరికత ఆగుంపుద్వారా కలిగెననియు నొకవాదధ్వని శ్రవణమార్గమును జొచ్చుచున్నది. తలతోఁగ లేని యీవాదమునకు సమాధానము చెప్పటయూ మానుటయూ యన్న మానుటయే మేలని తోచెడిని. అయినను బుద్ధి చలనస్పృభావము గలది కాన నాలుగుమాటలు వ్రాయఁబూనెద. అది సమాధానమయిననుగావచ్చును, గాఢున్నను గాకపోవచ్చును. అట్లే యాక్షేపముగూడ యుక్తమో కాదో యేదో యొకటి కావచ్చును కాఁబట్టి యీ రెండును ఒక్కరితిగ నేయుండును.

❧ ఆర్యు లొకగుంపుగా నుండిరా? ❧

హిమాలయప్రాంతభూముల నెందో యొకమహిభాగమున నార్యులను తెగవారండిరి అనుమాట విన్నతోడనే నవ్వు పొంగి పొలి రాకమానదు. ఆర్యులను వారెవరు? ఏలొకమునుండి వచ్చిరి? పుట్టుకతో నార్యులైరా? లేక కొంతకాలమున కా? దేనిని బట్టి యీవిధము దృఢపడును? అను ప్రశ్నములు మన నునఁ దట్టక మానవు వెట్టి మొట్టిగా నేదో యొకసమాధాన మూహలపై నూహలతో రాకమానదు. అది సిద్ధాంతమగునా? కానేరదు. వారు చెప్పినమాటల నూఁకొట్టుచు సాణత్వము నొందిన నది సిద్ధాంతమగునేమో కాని యిందుక నోరుకదలించిన నది పరుగెత్తిపోవును. వేదములనుండియు వేదాంతములనుండియు స్మృతులనుండియుఁ బురాణములనుండియు వారికి వలసినభాగము లుదాహ

రింపఁబడునుగాని వారివాదమును నిరసించునవిమాత్రము ప్రక్షిప్తములనఁబడును. ఇట్టి యవకతవకయనఁ జెల్లు వాదమునకు సమాధానమేమి? వృథా కాలహరణమే. అట్లని యూరకుండ నగునా? తగదుకదా!

+ ❧ ఆర్యులు. ❧ +

1. హిమాలయప్రాంతముల నెందో యొకకొంతకాల ముండి యందుఁ గొందఱు తిండిపోతురామన్నలు దక్షిణభాగమునకు బయలుదేరిరి. ఇంతకన్న వెట్టి ప్రసంగ ముండదు. 2 ఆకాలమున నీదక్షిణభాగముల రాక్షసాచారములు గలిగినమనుజు లుండిరి. ఇంతకంటె నసంగతప్రసంగము లేనేలేదు. 3 అప్పుడగస్త్యుఁడనునాఱ్యుఁ డీ దేశమునకు వచ్చెను. దీనికింగారణమైన స్కాందపురాణకథ యబద్ధమఁట. అగస్త్యముని రాకమాత్రము నిశ్చయ మఁట ఇంతకన్నఁ దలతిక్కగలదా? ఒకగ్రంథము ప్రమాణమైనచో నందుఁ గొన్నిభాగములు కావా? అట్టి వాదమున న్యాయ ముండునా? దానికిఁ గాలూన ననకాశమైనఁ గలదా? అగస్త్యముని దక్షిణభాగమునకు వచ్చినపు డీప్రాంత్యముల నెట్టిమనుజు లుండిరి? మహర్షులుండినట్లు ప్రమాణములు లేవా? అవిప్రమాణములు కాక జల్పితములై సచోనన్నియు నట్టివే యన్నఁ దప్పుండునా?

❧ భారతకాలమున దేశ మెట్లుండెను? దండకారణ్య }
భూభాగస్థితి యెట్టిది? రామాయణకాలమున } ❧
నవియెట్లున్నవి?

అని యిండుక విచారితము ధార్మరాష్ట్రులు పాండుపుత్రులు కలిసి హస్తినాపురమునఁ గొలఁది కాలముండిరి. పారిలకుఁ గలహములు పొసఁగెను. దుర్యోధనాదులప్రక్క దుష్టులు పలువురుచేరిరి. విదురాదులు పాండుపక్షపాతులే అనఁగ ధర్మపక్షపాతులు. రాజగు ధృతరాష్ట్రుఁడంగహినుఁడు. కాబట్టి కొడుకుమాటను దిరస్కరింపఁజాలక విదురాదుల యాశయమును నీటిఁబుచ్చ నూహింపక త్రిశంకు స్వర్గముగా నుండెను. కాని పాండునూనుల శ్రేయమును మాత్రము కొరుచుఁ బాండురాజు మృతికై వగచుచుండెనని చెప్పుటలో జంకవలసిన యవసరము కానరాదు కొడుకున కీవార్త మనస్సునఁదోఁచెను. పాండుపుత్రులు హస్తినాపురమున నున్న భీష్మాదికురువృద్ధులు విదురాదిమంత్రులు పాండునూనుపక్షపాతులు కాబట్టి వారి కొకకీడు చేయ వలనుపడదని నిశ్చయించుకొనెను. శకునిప్రభృతి దుష్టమిత్ర బృందమును గూడి హంతనము నల్పెను. ఊగువెడలించుట యుక్తమని తీర్మానించుకొనెను. వారాణసీనగరము హృష్టపుష్టజనాకీర్ణము. అందుఁ బాండుపుత్రులకు వసతిఁ గల్పించి యందుంచినఁ దాఁ జేయఁబూనిన కీడు వారికిఁ దాఁకునని యాతని యూహ. కాబట్టి తండ్రితో ధర్మరాజాదులను గాఢీనగరమున నుంచుట యుక్తమని తెల్పెను. వీరందఱు తొకచో నుండుటకన్న భిన్నస్థలముల నుండుట కొంత

మేలే యని యాజనుమాంధుఁ డంగీకరించెను. కాని కొడుకు చేయనున్న దుడుకుఁ దనము నెఱుంగఁడు. ఈఘట్టమున భారతమునఁ గాశీవిషయమెట్లున్నదో చూడుఁడు.

ఆదిపర్వము - ౧౪౩ అధ్యాయము.

ధృతరాష్ట్రః. మ మైతే పురుషా నిత్యం కథయంతి పునః పునః,

రమణీయతమం లోకే నగరం వారణావతమ్. ౧

తే తాత! యది మన్యధ్య ముత్సవం వారణావతే,

సగణా స్సాన్వయా శ్చైవ విహరధ్యం యథామరాః. ౨

బ్రాహ్మణేభ్య శ్చ రత్నాని గాయత్రీభ్య శ్చ సర్వశః,

ప్రయచ్ఛధ్యం యథాకామం దేవా ఇవ సువర్చసః. ౩

హృష్టపుష్టజనాకీర్ణమై కాశీనగర ముండెనని యీ ప్రమాణములనుండి తేలును. రామాయణమునఁ గాశీనగరము ప్రస్తావమే లేదు. కాని

. యని త్వత్తీరవాసీని చైవతాని వసంతి చ,

తాని సర్వాణి యత్యైవ తీర్థా న్నాయతనాని చ. (అయో. ౫౨. స. ౯౦. శ్లో.)

తీర్థాని మణికర్ణికాదీని ఆయతనాని కాశ్యాదీని అనిగోవిందరాజులు. తీర్థాని ప్రయాగాదీని ఆయతనాని కాశ్యాదీని అని తీర్థులు వ్రాసిరి.

ప్రయాగ కాశీస్థానములు పెద్దనగరములై యుండినట్లు చెప్ప నవకాశము కలదా? ప్రయాగవిషయమై రామాయణాయోధ్యాకాండమున నేఁబడినాల్గవ సర్గమునందు

యథా క్షేమేణ గచ్ఛత్ స పశ్యం శ్చ వివిధాన్ ద్రుమాన్,

నిష్పత్తిమాత్రే నివసే రామ స్సౌమిత్రి మబ్రవీత్. ౪

ప్రయాగ మభిళః పశ్య సౌమిత్రే! ధూమ మున్నతమ్,

అగ్నే ర్భగవతః కేతుం మన్యే సన్నిహితో మునిః. ౫

నూనం ప్రాప్తా స్త్యని సంభేదం గంగామనయో ర్వయం,

తథా హి హూయతే శబ్దో వారిణో వారిఘట్టితి. ౬

దాయాణి పరిభిన్నాని వనజై రుపజీవిభిః,

భరద్వాజా శ్రమే చైతే దృశ్యంతే వివిధా ద్రుమాః. ౭

వీనింబట్టి గట్టిగా నాలోచింప నాకాలమునఁ బ్రయాగమున భరద్వాజాశ్రమ ముండెననియు, దట్టముగ వృక్షము లుండెననియు, నాటవికులు ఛేదించిన వృక్షములు పడియున్నవనియుఁ దేలక మానదు. అనఁగా నరణ్యమధ్యమభాగమున భరద్వాజాశ్రమ మున్నట్లు స్పష్టము.

భారతకాలమున కాస్రాంతమహాభాగములు నగరములతో విరాజిల్లుచుండుట లేదా? అరణ్యములు గ్రామనగరాదు లగుట సృష్టిసహజము గాని పురము

లరణ్యము లగుట సృష్టివిరుద్ధము. కాబట్టి భారతకాలమునకన్న రామాయణ కాలము ప్రాచీనకాల మనుట స్పష్టము.

చిత్రకూటపరిసరభాగములు మహారణ్యభూయవ్యములని రామాయణమున వర్ణింపఁబడినవి. ఆభూభాగములు నగరమయములై యుండనరణ్యములుగనున్నట్లు వర్ణింపఁబడియె ననుట హాస్యాస్పదము. స్వభానవిరుద్ధము. భారతకాలమున నా భాగము లరణ్యములుగ నున్న ట్లూహింప వీలు లేదుకదా.

రామచంద్రుఁడు గుహలని వదలి గంగను దాటి దక్షిణతీరమును జేరి లక్ష్మణునితో

“ప్రణవజనసంబాధం తేత్రైరామవిస్మృతం,

విషమం చ ప్రపాతం చ ఐన మద్య ప్ర వేక్ష్యతి.”

(గ.అ. స. ౯౮. శ్లో)

అని చెప్పెను. గంగాదక్షిణభాగము నిర్మాణ వ్యవగు నరణ్యమయ మని స్పష్ట మగును.

భరద్వాజముని రామునకుఁ జిత్రకూటమార్గమును దెల్పుచు

“తత్ర యూయం ప్లవం కృత్వా తరతాఽంశుమతీం నదీమ్,

తతో న్యగ్రోధ మాసాద్య మహాంతం హరితచ్ఛదమ్.”

అని తెల్పెను.

తౌ కాష్ఠసంఘాట మథో చక్రతు స్సుమహాప్లవమ్,

శుష్కై ర్వింశై స్సుమాప్తీర్ణ ముశీరైశ్చ సమాప్నోతమ్.

తతో వేతసశాఖా శ్చ జంబూకాఖా శ్చ పీఠ్యనాకా,

చకాః లక్ష్మణ శ్చిత్వా నీతాయా స్సుఖ మాసనమ్.”

ఇట్లు యమునానదీని దాటుటకుఁ దమ రే వాహను నిర్మించుకొనుట యెంత పూర్వ కాలపు టాచారమో తెలిసికొనవచ్చును గదా

ప్రయాగక్షేత్రము మొదలు కిష్కింధానగరమువఱకు మహారణ్యముగా నుండుట రామాయణకాలము. భారతకాలమున నీభాగ నరణ్యమయ మని చెప్పి వీలున్నదియ? దీనింబట్టి యోజించినను రామాయణకాలము భారతకాలమున కన్నఁ బ్రాచీనమని తేలకపోదు.

దండకారణ్యమునఁ బ్రాచీనసృష్టినిం దెలుపునట్టి ప్రాణికోటి యుండినట్లు రామాయణము తెలుపును. ఇంచుకే నాగరికత లేనివారుగ నున్నట్లు స్పష్ట మగును.

“విప్రుః పశిరో గ్రీనం కిబంధ ముదరే ముఖమ్,

రోమభి ర్నిచితై స్తీక్ష్ణై ర్మహాగిరి మివోచ్చితమ్.

నీలమేఘనిభం రాద్రం మేఘ స్తనితనిస్వనమ్,

అగ్నిజ్వాలానికాకేన లలాటస్థేన దీప్యతా.

మహాపక్షేణ పింగేన విపులేనాఽఽయతేన చ,

ఏకే నోలసి ఘోరేణ నయనే నాశుదర్శినా

మహాదంష్ట్రోపపన్నం తం లేలిహనం మహాముఖమ్,”

(అవణ్య, ౭౯, స.)

అని కబంధదానవరూపము వర్ణింపఁబడినది. ఇంతియకాక లంకాపురమున రాక్షసరూపములు నామములు వికృతితను దెలుపును.

“ఏకాక్షీ మేకకర్ణాం చ కర్ణప్రావరణాం తథా,

అకర్ణాం శంకుకర్ణాంచ మస్తకోచ్ఛ్వాసనాసికాం.

అతికాయోత్తమాంగీం చ తమద్విశిరోధరాం,

ధ్వస్తశ్శీం తథా తేజీం కేశకంబజధారిణీం.

లంబకర్ణలలాటాం చ లంబోదరపయోదరాం,

లంబోష్ఠీం చుబుకోష్ఠీం చ లంబాస్థాం లంబజానుకామ్.”

(సుందర, ౧౭, స.)

ఇట్టి రూపములుగలవారు పెక్కుమంది యాకాలమునఁ గన్పట్టుచుండినట్లు చెప్పఁబడినది. ఈలాటిసృష్టి ప్రాచీనకాలమును దెలుపదా? భారతకాలమున నిట్టి వారు కలరా ?

+ఇ యుద్ధములు. +

రామాయణకాలమున వ్యూహాదిచమత్కృతులు లేక గుంపులు గుంపులుగాఁ గొందఱు రాక్షసులు తమయధిపతితోఁగూడిపోవుటయు, విచ్ఛలవిడి యుద్ధ మొనరించుటయు, మాయాయుద్ధము చేయుటయు, శిలాచర్మమును గురిపించుటయు, నదృశ్యులై యుద్ధముచేయుటయు, నాభిచారికహోమములు చేసి దారుణ యుద్ధములు చేయుటయు నాచారములై యుండెను.

భారతకాలమున వ్యూహాదిచమత్కృతులుగలిగి నేనాధిపతి చెప్పినచొప్పున నందఱును బ్రవర్తించుచు నెక్కటికయ్య మొనరించుచు నాయుద్ధములతోఁ బోరాడుచు మధ్యాహ్నకాలమునఁ గొన్నిముహూర్తములుపోరుమానుచు నాయంకాలమున విడుదుల కేగుచు యుద్ధముచేయు నాచారము లుండెను. ఇంతియకాక గదాయుద్ధమున నాభికిఁ గ్రిందిభాగమున నొప్పింపరాదను లోనగు నియమము లుండెను. నియమవిరుద్ధముగ యుద్ధ మొనరించినచో నింద గలుగుచుండెను. ఈ యుద్ధము యుద్ధశాస్త్రమున నెన్నియో మార్పులు గలిగినియమములు పెక్కులు చేయఁబడిన ట్లగపడును గదా

రామాయణభారతయుద్ధధర్మముల రెండింటిని బరిశీలించినచో మొదటిది నియమబద్ధము న్నాని యుద్ధమనియు, రెండవది నియమాదివిహితయుద్ధ మనియుఁ దేలుపడును. ఫలితము మొదటిదానికంటె రెండవది నాగరికత గలిగినవా రేర్పఱచిన నియమములు గలదనుటయే కదా.

ఒక రిద్దఱు రాక్షసులు మాయాసంగర మొనరింపలేదా? యను ప్రశ్నము రావచ్చును. ఆ ప్రశ్నమే క్రూరదానవస్వల్పతమసంఖ్యను దెలుపుచుఁ బ్రే ప్రశ్నము నకు నుత్తరముఁ దెల్పును దీనింబట్టి యోజించినను భారతకాల మిప్పటికి సమా సన్నకాలమే యని దృఢపఱచును.

—ఇతి సత్యము. —

రామాయణకాలమున మనుజులు సత్యపాత్రైకసంయతాత్ములుగ నుండిరి. భారతకాలమున దానియందుఁ జమత్కృతి యించుక గనుపట్టు. “రామ సత్య పరాక్రమః.” అనువిశేషణము రామాయణమునఁ బెక్కుతావుల నుపయోగింపఁ బడినది కదా! అట్లే భారతమున నుపయోగింపఁబడినదా?.

దశరథునికాలపు సత్యవాక్కును ధర్మరాజుకాలపు సత్యవాక్కును బరిశీలిం చిన నెంతయో భేదము కన్పట్టక మానదు. వీదియుక్త మేది యయుక్త మను ప్రశ్నము వలదు. రెండవది సహిషకాల మనుటను శిష్టక చెప్పచున్నదనుట నిస్సం శయము.

‘సత్యం బ్రూయా త్ప్రియం బ్రూయా న్న బ్రూయా త్సత్య మప్రియం,

ప్రియం చ నానృతం బ్రూయా దేష ధర్మ స్సనాతనః.’

అను ధర్మసూత్యము భారతసత్యమునఁ గన్పట్టు రామాయణసత్యమున నట్టి మార్పులు లేనట్లే తెలియనగు. చమత్కృతిహెచ్చుట ప్రాచీనకాలలక్షణము కాదు.

—ఇతి లాటోగృహనిర్మాణమును బరిశీలింతము. —

“శణుర్జరసాదీని యని ద్రవ్యాణి కానిదిత్.

ఆగ్నేయా న్యుత సంతిహ తాని తత్ర ప్రదానయ

సప్తిస్తలపసాభి శ్చ లాక్షయా చా ప్యనల్పయా,

మృత్తికాం మిశ్రయిత్వా తం లేపం కుడ్యేషు దాపయ

శణం తైలం ఘృతం చైవ జతుదారుణి చైవ హి,

తస్మి న్వేత్తని సర్వాణి నిక్షిపేథా స్సమంతతిః

యథా చ త న్నపశ్యేరక్ పరిక్షంతోఽపి పాండవాః,

ఆగ్నేయ మితి తిత్కార్య మితి చాన్యేఽపి మానవాః.

...

...

...

...

...

...

జ్ఞాత్వా చ తాన్ మవిశ్వస్తాన్ శయానా వతుభయాన్,

అగ్ని స్త్వయా తతో దేయో ద్వారత స్త్వయే వేత్తనః.

దహమానే స్వకే గోమో దగ్ధా ఇతి తతో జనాః,

న గర్హయేయు రస్తా వైస్ పాండవార్థాయ కర్షిచిత్ ”

(అది. ౧౪౪. ౨౨)

ఇట్టి కృత్రిమోపాయములు రామాయణకాలమునఁ గలవా? మాయాసీ తాదిసందర్భనాదులు లేవా? యన్న నీరెండింటికిం గలతారతమ్య మూహించి నచోఁ గాలభేదము బుద్ధిమంతులకుఁ దట్టక మానదు.

“పాశేష వివివృతేష విదుర స్వర్వగర్వ విత్,
బోధయన్ పాండవశ్రేష్ఠ మిదం వచన మబ్రవీత్.

*ప్రాజ్ఞః ప్రాజ్ఞప్రలాపజ్ఞః ప్రలాపజ్ఞ మిదం వచః,

ప్రాజ్ఞః ప్రాజ్ఞం ప్రలాపజ్ఞః ప్రలాపజ్ఞం వచోఽ బ్రవీత్. (భారత. ౧౪౫. ఆ.)

ఈవిషయమును బరిశీలించిన నీకాలమంత సమాసన్న కాలమో తెలియం దగు. ఈలాటి భాషాభిజ్ఞత రామాయణకాలమున నేరికే గలదా? ఇంచుక యోజింపుడు.

“భావం చ బిల మద్వైవ కరవామ స్ససంవృతమ్,

గూఢోచ్ఛ్వాసా న్మ న స్తత్ర హుతాక స్సంప్రదత్యుతి

వసతోఽత్ర యథాచాస్తా న్మ బుధ్యేత పురోచనః,

పాశో వాపి జవః కచ్ఛి త్తథా కార్య మతంద్రితైః” (ఆది. ౧౪౬ ఆ.)

ఇట్టి చమత్కృతిగల కృత్రిమకార్యధురీణత రామాయణమున గలదా? ఇట్టివిషయముల నెన్నింటినో యెన్నివిధములం దలంచినను భారతకాల మీకాల మునకు సమాసన్న కాల మనియే తోచును.

+ఇతి బకవధము. ఇతి+

ఏకచక్రపురవాసులు ప్రతిదిన మొక్కొక్కరిని బంచుటకుఁ దన యాకలి సంతమాత్రమున నడంచుకొనుటకు నచ్చటివాసును బకాసురుఁడును నియమము గావించుకొనిరి ఆరితిగాఁ గొంతకాలము సాగెను. పాండవతనయులు కుంతియు నం దుండిరి. ఆనాఁడు వారున్న యింటివారి కా నియమమురీతి వంతువచ్చెను. భీముఁడు తదర్థమై తాను బోయి బతునిం జంపెను. ఇదియే కథాసారము. దీనింబట్టి యోజించిన రాక్షసులక్రార్యము కొంత తగ్గినట్టు కొన్ని నియమములకు వారు లోఁబడి నట్లు కనుఁగొనవచ్చును. ఇట్టి వృత్తుల రామాయణకాలిక రాక్షసు లవలంబించి నట్లు కనప్పమునా? బకాదులకన్న ఖరాదిదానవులు క్రూరులు, క్రూరాచారవిహార పరాయణులని కదా కనప్పమును. ఇద్దానిం బట్టి నిష్పక్ష పాతముగ నాలోచించిన భారతకాలమున నాగరికత పొచ్చిన దని తెలియుఁబడదా?

+ఇతి జూదము. ఇతి+

ప్రభువులు నందెములు పెట్టి జూద మాడుట దాన రాజ్యముల నోడట, దానఁ దృప్తి చాలమి భార్యను బందెముగా నుంచుట యను నివి కేవల మనాగ

* ప్రాజ్ఞః బుధిమాన్ ప్రకర్షణః ఆజ్ఞః ప్రాజ్ఞః వశుప్రాయః మేచ్ఛాః తేషాం ప్రలాపం ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగేన అష్టన్నత్వా దర్శనవభోగకం బువ్రాదివిశ్లేషత్యైవ త్వదకదంబనిబద్ధం దేశభాషారూపం వచనం జానా తీతి తథోక్తః విదురః ప్రలాపజ్ఞం స్వేచ్ఛభాషాభిజ్ఞం యధిష్ఠితం ప్రతి ప్రాజ్ఞః ప్రకర్షణః ఆజ్ఞతః ప్రాజ్ఞం ప్రకర్షణ ఆర్థవాం అనవబోధకం ప్రలాపజ్ఞః ప్రలాపం జానతః ప్రలాపజ్ఞం ప్రలాపజ్ఞావకం ఏతాదృశం వచః వచరీయ మిదం విశ్వమాణం వచః అబ్ర వీత్. ఇతి సంబంధః.

రికతను దెల్పును. ఇవి భారతకాలమునఁ గన్పట్టు. రామాయణకాలమున నిట్టివి లేవు. కాఁబట్టి రామాయణకాలము నాగరికతగలకాలముగా నెన్నఁదగియున్నది. దానంజనేని భారతకాలమునకంఁపైఁ దరువాతిది యేలకాఁగూడదను ప్రశ్నము రాక తప్పదు.

ఈ ప్రశ్నమునకు సమాధానము చెప్పటయన నంతకష్టమైనదికాదు దుర్యోధనాదుల ప్రయత్నము ధర్మవిరుద్ధమనియు, దీనఁ గులక్షయ మగుననియు విదురాదులు స్పష్టముగఁ దెల్పిరి. భీష్మాదు లీయర్థమునే యంగీకరించిరి. ఇప్పట్టున నీ శ్లోకములు గన్పట్టు.

“శ్లో. ఏవం ప్రవర్తితే ద్యూతే ఘోరే సర్వాపహారిణి,
సర్వసంశయనిర్మోక్త విరురో వాక్య మబ్రవీత్.
మహారాజ! విజానీహి య త్వం నత్వౌమి భారత!
ముయాన్వో రాషధ మివ న రోచేతాపి తే శ్రుతమ్.
యచ్చైవ పురా జాతమాత్రో దరావ గోమాయుష ద్విస్వరం పాపచేతాః,
దుర్యోధనో భారతానాం కులఘ్న సోఽయం వ్యక్తం భవతాం కాలహేతుః.
గృహే వసంతం గోమాయుష త్వం వై మోహ న్మబుధ్యసే,
దుర్యోధనస్య రూపేణ శృణు కావ్యాం గిరం మమ.
మధు వై మాధ్వితో లభ్యా ప్రసాతం నైవ బుధ్యతే,
ఆరుహ్య తం మజ్జతి వా పతనం వాధిగచ్ఛతి
సోఽయం మత్తోఽక్షద్యూతేన మధువ న్న పరీక్షతే,
ప్రసాతం బుధ్యతే నైవ వైరం కృత్వా మహారథైః.
విదితం మే మహాప్రాజ్ఞ! భోజే మ్యే నాసమంజసమ్,
పుత్రం సంత్యక్తవాత్ పూర్వం పౌరాణాం హితకామ్యయా. (సభాపర్యయ. ౬౧ ఆ)

ఈఘట్టమునఁ బేర్కొనఁబడిన నీశులుగ నున్నవ ద్యూత మూకాలమున నెంతగా నిందింపఁబడినదో యెఱుంగనగు ఇట్టి యాచారమును దత్పూర్వముండి నట్లు దీనినుండి తెలిసికొనవచ్చు.

+ ❧ మానభంగము. ❧ +

ద్రాపదిని సభలోని కీర్షి తెచ్చుట యనఁ గేవల మనాగరికత కాదా? యను నదియుఁ బై ప్రశ్నమునకుఁ దరువాతిప్రశ్న మనవచ్చు.

దుష్టచతుష్టయమూత్రాంగీకృతమై భీష్మాదికురువృద్ధునిందిత మగు నిది యా కాలమున సర్వజనాంగీకృతమార్గము కాదనియు సభాముఖముననే యాక్షేపింపఁ బడియె ననియుఁ దెలియుచుండఁగాఁ బ్రత్యేకసమాధానము స్మసంగతము కాదు.

‘ధి గస్తు నష్టః ఖలు భారతానాం ధర్మ స్తథా త్తత్రవిదాం చ వృత్తమ్,

యత్ర హ్యతీతాం కురుధర్మవేలాం ప్రేక్షంతి సర్వే కుతవ స్సభాయామ్. (సభా. ౬౨. ఆ.)

అను నీద్రావద్యుక్తి పై సమాధానమును స్థిరపఱచుట లేదా? ఇట్టి యాచార మా కాలమున వాడుకగా లేదనియు, ధర్మాతిక్రమణము నొనరించిన దుర్యోధనునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము చక్కఁగనే జరిగినదనియు నెఱుంగఁదగు.

దీనింబట్టి యిట్టి యాచారములు గలకాలము చాలప్రాచీనమని తేలుననుట మొండిపట్టు. శూర్పణఖ స్వేచ్ఛఁగాఁ దిరుగుచు రామునిం గామింప దానిముక్కు సెవులు భేదింపఁబడియెఁ గదా! అది సూ రాచారము కాదా? అట్టి యాచారము గలకాల మింతకంటెఁ బ్రాచీనము కాదన నెట్టి యవకాశము గలదు? అట్టి శిక్ష భారతకాలమునఁ గానరాదు కదా. కాఁబట్టి యీకథను బురస్కరించుకొని ప్రాచీన సవీనకాలనిర్ణయముచేయ వీలుకాదు. జనసామాన్యచారవ్యవహారాదులం బట్టియే నిర్ణయింపవలయు.

+ఇతి పురనిర్వాణము. శ్లో+

ఇది ప్రాచీనసవీనకాలపు టాచారములఁ దెలుపఁజాలు. ఎట్లనః పూర్వకాల మున నగరము నిర్మించినపిరప నందుఁ బ్రవేశించుట యాచారమైనట్లు కనుపట్టు. ఇప్పటివలె దొలుతఁ జిన్నపల్లియలుండి యావల వరుసగా నగరము లగుటలేదు. ఉత్తరకాండమునుండి యీవిషయము తేలును.

విశ్వకర్మా తత స్తేషం రాక్షసానాం మహాభుజః,
నివాసం కారయామాన శక్రస్యే వామరావతీష్ఠ.
దక్షిణ సోదధే స్తీరే త్రిక్షాటో నామ పశ్చతః,
సుశేల ఇతి చా ప్యన్యో ద్వితీయో రాక్షసేశ్వరాః
శిఖరే తస్య శైలస్య మధ్యమేఽం బుదసన్నిధే,
శకునై రపి దుష్ప్రవే బంకచ్చిన్నచమృతి.
త్రింశద్వీజనవిస్తీర్ణా శతయోజన మానుతా,
స్వప్నప్రాకారసంవీతా హేమతోఽంగసంన్యుతా.
మయా లంకేతి నగరీ శక్రాస్థైరై న నిర్మితా,
తస్యాం ఎవత ముర్ధ్నా! పుర్యాం రాక్షససత్తమాః!
ఆమరావతీం సమాపాద్య సేంద్రా ఇం నివౌకశః.

... ..

విశ్వకర్మణి శ్రుత్వా తత స్తే రాక్షసోత్తమాః,
సహస్ర్రానుచరా గత్వా లంకాం తా మావస స్ఫురీష్ఠ.

(ఉత్తరకాం. ౫. స)

దేవేంద్రునియొక్క రీతి లంకానగరము నిర్మింపఁబడెననియు, మాల్యవత్పు మాలిమాలినామక రాక్షసులు మువ్వురు బ్రహ్మదత్తవరగర్వితులై విశ్వకర్మనుబిలిచి మా కుండఁదగుతావు చూపుమా యన నాతఁడు లంకానగరము తగినదని చెప్పె ననియు, నందు వారు నివసించి రనియు, గొంతకాలమునకు విష్ణువు వారి నోడిం

వఁగా దానిని వదలి భీతులై రసాతలమునకుం బోయిరనియు, ఆనగరము నిర్జనమై యుండెననియు, గుబేరుఁడు విశ్రవసునివలనఁ గలిగి నివాస మడుగ లంకానగరమున నుండు మని చెప్పెననియు, రావణుఁడు సోదరులం గూడి వరగర్వితుఁడై లంకానగరము నాక్రమింపఁ బ్రహస్తుని దూతగాఁ బంపఁగాఁ గుబేరుఁడు ప్రహస్తునితో

దత్తా మ మేయం పితౄ తు లంకా సూన్యా నిశాచరైః,

నివేశితా చ మే యతై ర్దానమానాదిసగ్గుణైః.

(ఉత్తరకాం. ౧౧ స)

అని చెప్పెననియుఁ గథ కన్నట్టైడు. మఱియు

ఏవ ముక్తో గృహీత్వా తు త ద్వషః పితౄగౌరవాత్,

సదారపూసామాత్య ససవాహనధనో గతః.

సూన్యా సా నగరీ లంకా త్రింశచ్ఛోజన మాయతా

క్షీప్రమై వానవ ద్ద్రామ! నిర్జనా చాథ నిర్భయా.

... ..

ఏవ ముక్తో దశగ్రీవః ప్రహస్తేన మహాబలః,

వివేశ నగరీం లంకాం సభ్రాగ్మ్యబలవాహవః.

ధనదేన పరిత్యక్తాం నువిధిక్రమహాపథామ్,

ఆరురోహ స దేవారి స్పర్శిం దేవాధిపో యథా.

(ఉ. ౧౧ స)

కుబేరాదులు విడువఁగా నిర్జనమగు నాలంకానగరమును దశగ్రీవుఁడు ప్రవేశించినట్లందే కనఁబడును. ఆవల

ధనేశ్వర స్త్యధ పితౄవాక్యగౌరవా న్న్యవేశయ చ్ఛుశివిరులే గికా పురీమ్,

స్వలంకృతై ర్భవనవరై ర్విహూషితాం పురందరః పుగ మమరావతీం యథా. (ఉ ౧౧ స)

కుబేరుఁడు హిమాలయమున దివ్యభవనాలంకృతమగు నగరము నాక్రమించెననియు నందే కానఁబడును.

ఈవిషయములనుబట్టి చక్కఁగా యోజింప నాకాలమున ముందు శిల్పులు నగరముల మంచితావుల శత్రుదు ర్భేదములుగ నిర్మించి యుంచుట వానినుచిత రీతి బలవంతులగు వా రాక్రమించుటయు నాచారములుగ నున్నట్లు మనస్సునకుఁ దట్టును. ఇట్టి యాచారము భారతకాలమున నున్నట్లు కన నగునా?.

+ఇతి అశ్రువిద్యాభ్యాసము. ౫+

రామాయణకాలమున రాజపుత్రులు తండ్రియొద్ద శాస్త్రవిద్యాభ్యాసము చేయుట యాచారమైనట్లగపడు. ఆవల నతఁడే యశ్రుముల యథాపుణ్యముగ సంపాదింపఁ గల్గునట్లు చూపట్టు. భారతకాలమున నొకపాఠశాలయు, నందు నిపుఁ ఁడగు గురువు నాతనియొద్దఁ గొంతమంది రాజొమరులు శాస్త్రవిద్య నభ్యసించుటయు నాచారముగ నున్నట్లు తెల్లమగు. అంతియకాక నానాభూషాలురపుత్రులు బ్రాహ్మణులు గూడ నాపాఠశాలయందుఁ జేరి విద్యాభ్యాస మొనరించు చుండు

టయుఁ గొంతకాలము కాఁగా వారిని బరీక్షించుటయు, నదిబహుజనసమక్షమున జరుగుటయు నాచార మగుట విస్పష్ట మగు.

కురుకుమారులు కృపాచార్యునిద్వ నస్త్రవిద్య నభ్యసించుచుండిరి. ఇంతలో ద్రోణాచార్యుఁ డవటికి వచ్చెను. అప్పుడు భీష్ముఁ డాద్రోణునితో

అసజ్యం క్రియతాం చాపం సా ధ్వస్తం ప్రతిపాదయ,
భుంక్త్య భోగాక్ భృశం క్రితః పూజ్యమానః కురుక్షయే.

కురుణా మస్తీ య ద్విత్తం రాజ్యం చేదం సరాష్ట్రకం,

త్వమేవ పరమా రాజా సర్వే చ కరణ స్తవ,

యచ్చ తే ప్రార్థితం బ్రహ్మ! కృతం త దితి చింత్యతామ్.

దిప్త్యే ప్రాప్తోఽసి విప్ర! మహా వై ౭-నుగ్రహః కృతః. (ఆది. ౧౩౧. అ.)

అని చెప్పెను.

తత స్సంపూజితో ద్రోణో భీష్మే ద్విపదాం విరః,

విక్రామ మహాతేజః పూజితః కురుక్షేత్సని.

విక్రాంతే ౭థ గురౌ తస్మిక్ పాత్రా నాదాయ కారవాక్,

శిష్యత్వేన దదౌ భీష్మ వసూని వివిధాని చ. (ఆది. ౧౩౨. అ.)

ఈశ్లోకార్థములం దలంప నాకాలమున గురుకృపామే పాఠశాలగ నమర శిష్యులంఁ జవటికిం బోయి యస్త్రవిద్య నభ్యసించుచుండుట తేటపడు కారవపాండు నూనువ్రభృతుల యస్త్రవిద్యాపరీక్షావిషయము నొక్కమాటు మనసున నూహించిన నెంత చక్కని యేర్పాటు లప్పు డుండెనో తేటపడక మానవు. ఇట్టి యేర్పాటులు రామాయణకాలమున లేనేలేవు కాఁబట్టి భారతకాలము రామాయణకాలమునకన్నఁ దరువాతినని విస్పష్ట మగు.

దేశవిభాగమునబట్టియు, అడవులనాంత్రతను బట్టియు, నగరాదినిర్మాణములఁ బట్టియు, జనసామాన్యవృత్తులైన బట్టియు విద్యాభ్యాసతత్పరీక్షానియమములం బట్టియు, యుద్ధనియమములం బట్టియు, క్రూరాచారములం బట్టియు, సృష్టివైచిత్రీని బట్టియు, నిట్టి వన్నియో విషయములం బట్టి యెట్లు లాలోచించినను రామాయణకాలము భారతకాలమునకంటె సతిప్రాచీనమని స్పష్టము కాక పోదు. ఇద్దానిని దృఢపఱచు నుదాహరణముల నీరెండు గ్రంథములనుండి చూపఁబూన నీటఁ జోటు చాలుదు. స్థాలీప్రలాఁన్యాయమునఁ గొలఁదివిషయముల స్మరించి వదలితి. బుద్ధిమంతు లాలోచింతురుగాక.

+ఇతి ఆర్యులు. శిశి+

ఆర్యులన్నిషయమున నాలుగుమాటలు వ్రాయక విరమింప లేఖని యొప్పు కున్నది. ఆర్యులు క్షత్రమున నెంవో గుంపుగ నుండిరి. ఆకాలమున దక్షిణమున నాటవికు లుండిరి అనునీవాదము నిస్సారము. అంతియెగాక దుస్సారము. రామ

లక్ష్యములు పంచవటీతీరమునకు వచ్చినపుడు సుందరాకారులగుసప్తవారి సంతకు ముచ్చ కని విని యెఱుంగమి శూర్పణఖ మోహించెననియు, దదాదిగా నార్కు లచ్చటి కడఁగా వింధ్యపర్వతయామ్యభాభాగమునకు రా మొదలిడిరిని దీనివలనఁ దేలననుచున్నదనియుఁ జెప్పెడి వాక్యములకుఁ దలఁజోత యనునవి లేవు. ఇది యొక చచ్చవాదము. మహాత్ములు, త్రికాలజ్ఞులు నగు మునివరేణ్యు లెందఱో యందుండిరి. కాన నీలాటి యూహలచే నట్టి గొప్పవిషయములను సిద్ధాంతము చేయఁబూనుటకంటె నాహసకార్యము వేఱొకటి కానరాదు. అట్టిసిద్ధాంతములకు సమాధానము చెప్పఁబూనుటయు సంతకంటె వెఱ్ఱితనము. కాన నావిషయమై మిక్కిలి శ్రమించినట్లు వ్రాయక నదలి యింక రామాయణవిషయమై నాలుగు మాటలు వ్రాయఁ దలంచితి.

433 రామాయణకాలపు భావ. 434

రామాయణకాలమున జనసామాన్యమునకుఁ దెలిసిన భావ సంస్కృత భావ. సంస్కృతము దేశభాషగా నున్నట్లు గానరాదు. కాని స్త్రీలులో నగువారికిం దప్ప నందఱకు సాధారణముగా సంస్కృతము తెలిసియే యుండెను. బ్రాహ్మణులు సంస్కృతభాషనే తఱచుగ మాటలాడువారు. ఇతరులు సంస్కృతభాష సామాన్యముగాఁ దెలిసినవారేయనవచ్చును. దేశభాషలు లేకపోలేదు సంస్కృతభాషాజ్ఞానము లేనివారు కొలఁదిమందియే. దేశభాషలకంటె సంస్కృతభాష మర్యాదను బొందియుండెను. స్త్రీలు లోనగువారు దేశభాషలనే యెఱింగినవారుగా నుండిరి. సంస్కృతభాషను స్త్రీలుఁ గొంచెమైన నెఱుంగరని చెప్ప వీలులేదు. స్త్రీలు విదుషీమణులుగ నుండిరి. స్త్రీవిద్య మర్యాదను బొందకుండె ననట కవకాశము లేదు. రాజభాష దేశభాషయే గాని సంస్కృతభాష కాదను నవికాశము గలదు. ఈవిషయము

వాచం చోదాహరిష్యామి మానుషీ మహా సంస్కృతామ్,

యది వాచం ప్రదాస్యామి గ్విజాతిరివ సంస్కృతామ్.

రాణం వశ్యమానా మాం సీతా భీతా భవిష్యతి,

వానస్య విశేషేణ కథం స్యా దభిభాషణం.

అవశ్యమేవ నిక్షన్యం మానుషం వాక్య మ్భక్త్యై,

మమా సాంత్యయితం శక్త్యా వానస్య భేషు నునందితా (సుం. 30 స ౧౯. శ్లో.)

అను నీభాగమునుండి యూహింప సాధ్యము. 'సంస్కృతామ్=ప్రయోగసౌష్ఠవ లక్షణసంస్కారయక్తామ్' అని గోవిందరాజులు వ్రాసిరి. సంస్కృతాం గీర్వాణం అని మహేశ్వరతీర్థులు వ్రాసిరి. ఇరువురభావ మొకటియే. 'అత్ర వాక్యస్య మానుషత్వం కోసలదేశవర్తిమనుష్యసంబంధిత్వం వివక్షితం తాదృగ్వాక్యవైస్యవ దేవీ పరిచితత్వాత్' అని తిలకవ్యాఖ్యానకర్తలు వ్రాసిరి. గోవిందరాజమహేశ్వరతీర్థ

లిరువు ఓట్లు వ్రాయకుండుటం జూడ 'తాదృగావ్యక్త్యైవ' అనునీయర్థము వారికి సప్తతము కాదని తోచెడిది. సీతాదేవి జనకరాజాంతఃపురమునఁ బెరిగిన వనితా మణి. ఆమెకు సంస్కృతభాషాజ్ఞానము లేదనరాదు. హనుమ సామాన్యదృష్టి నాలోచించి సంస్కృతభాషాజ్ఞానము కలదో లేదో యని సంశయించి మానుష భాషతో మాటలాడిన మేలని యూహించె నని చెప్పినను జెప్పుచున్న మొత్తము మీఁద దేశభాషాజ్ఞాన మెల్లరకుం గలిగియుండుట సహజము. సంస్కృతజ్ఞానము దానికన్నఁ దక్కునమంది కుండునని హనుమ యూహించె ననుటలోఁ దప్పే మియుఁ గానరాదు దేశభాష యొక భాషయే యాకాలమున నున్న ట్లూహింప నవకాశము గలదని కొందఱు అందుకు గాని యది యంతగా విశ్వాసార్హమైనది కాదు. ఆకాలమున సాధారణముగా సంస్కృతభాషాజ్ఞాన మెల్లరకుం గలిగియే యుండెను. కావున నితరజనపదవాని వచ్చినపుడు నోరుకొట్టుకొని కడుపు చూప నక్కరయుండదు, దేశభాషలు పెక్కు లుండి యుండు ననుటయే సరసము. వ్యాకరణము దేశభాష కుండెనా? యనుప్రశ్నము జెట్టితనమును నూచించును. ఏలన సంస్కృతభాష ప్రాయశః ప్రచారముగ నుండెను. అదియే గౌరవస్థానము నధిష్ఠించెను. తక్కుభాషలు దేశగౌరవప్రదర్శనార్థ ముండియుండునని యూహించుట మంచిది. కాఁబట్టియే హనుమంతుఁడు సంస్కృతభాషతో మాటలాడిన వానరుఁ డిట్లు మాటలాడుట సంగతముకాదు. కాఁబట్టి ఏఁడు రాక్షసుఁడే యగునని సీత శంకించునని తలంచి "మానుషం వాక్య మ్భక్త్యై" అని యూహించి యర్థము చక్కగా నగునట్లు దేశభాషతో మాటలాడెను. కోసలదేశభాష యాకాలమున నేది యుండెనో యాభాషతోఁ దనభాషమును బనమానతనయుండు తెలిపెను. కిష్కింధకుఁ గోసలదేశము కడంగడు దూరము. ఆ దేశభాష హనుమ కెట్లు తెలిసియుండెను. అనుటకు ప్రశ్నము. హనుమ దాదులవిషయమున నిట్టి ప్రశ్నములు బ్రహ్మస్రములవలె బ్రయోగింపరాదు.

సీతకు సంస్కృతభాషాపాండిత్యము కలదనియే చెప్పవలయు. సీతకే కాక లంకానగరమున నుండు రాక్షసస్త్రీలకుం గూడ గీర్వాణభాష వచ్చియుండును. కాఁబట్టియే సీతతో మాటలాడఁ గల్గిరి ఇవి యన్నియు నూహించినచో నించు మించుగా దేశభాషవలె గీర్వాణభాష యాకాలమున జనసామాన్యమునకుఁ దెలిసియుండెననియు, దేశభాషలు గౌరవస్థానము నాక్రమింపఁజాలక యుండె ననియుఁ దేటపడును. స్త్రీలూద్రాదులకుఁ బ్రాకృతాదిపద్యాభాషాజ్ఞానము కలిగి యుండె ననుటయు స్పష్టమగు. ఏదోయొకరీతిగా దేశభాష లుండియేయుండును గాని మరియొక సందియుండె ననుట సంశయాస్పదమే యని నాయూహ. ఈనా యూహ సరియైనది కాదన్నను జిత్ర ముండదు.

—ఇతి విద్యాపతనము, వ్రాతః. ౫౩—

వేదవేదాంగాదివిద్యలు, సంగీతాదికళలు గ్రంథరూపముననుండక యొకరి

నుండి యొకరు నేర్చుకొనుటయు, నందున నవి నశింపక నిలిచియుండును గలిగె ననుట యసంగత ప్రసంగముకాదు వ్రాతలేనే లేదనువాదమున నే జేరగల్గినంత బుద్ధిమంతుడను గాను. వ్రాత చాల తక్కువ యనవచ్చు. భూదానాదులు తామ్రాదివస్త్రములపైఁ జెక్కబడుచుండెను. అక్షరములే యాకాలమున లేవు. అనువాదము మాత్రము హతవాదము.

“రామనామాంకితం చేదం పశ్య దే ప్యంగుళీయకమ్!,

ప్రత్యయార్థం త వాసితం తేన దత్తం మహాత్మ నా.

సమాత్వసిహి భద్రం తే క్షీణదుఃఖఫలా హ్యసి,

గృహీత్వా ప్రేక్షమాణా సా భర్తః కఠవిభూషితమ్

భర్తార మివ సంప్రాప్తా జానకీ మదితాఽభివత్”

(సుం 3౬. ౪.)

అక్షరములే లేకపోయినచో రామనామాంకితత్వము సంభవించునా? “రామ” అను రెండక్షరములు చెక్కబడియున్న యుంగరమని కాదా దీని యర్థము? అక్షరశూన్యముగా నావేరు నిమిడించుట యెట్లొ తెలియరాకున్నది. రత్నములనే ఆగుర్తు కనబడునట్లు చేయఁబడినదని కొందఱు పై శ్లోకమున కర్థము చెప్పుదురు. కాని రత్నములనే ‘రామ’ యను వర్ణములు కనబడునట్లు చేయుట యనఁగా నక్షరము లున్నవనియే స్ఫురించును గదా. ఇక నాయర్థమున సావ్యరస్య మే మున్నది? మఱికొందఱు రామాయణము జరగిన చాలకాలమునకు వాల్మీకి రామాయణమును రచించి యాకాలమున నక్షరము లున్నందున నవాని నాకాల మున నున్నట్లు చెప్పెను గాని రామాయణకాలమునమాత్రము లేవని చెప్పుదురు. ఔరా! ఏమి వీరిచమ త్కారము. అప్పుడు రామాయణ మంతయు నబద్ధమే కావచ్చును. కుశలవులచే నశ్వమేధయజ్ఞ కాలమున రామాయణము వాల్మీకి చదివించె నన్నమాటయు శిష్టభాగమును దర్వాతఁ జేసెనన్న సూక్తియు వ్యర్థములు కావలసివచ్చును. ఆమహాత్మునే మీరిట్లు చెప్పుటకు హేతు వేమని ప్రశ్నించిన నలు దిక్కులు చూడక యేమి చెప్పగలరు. స్వప్నమున మాతాతలు చెప్పిన సమాధాన మిడుదురా? కాబట్టి యిట్టి ముక్తులతో నేవిషయము సిద్ధాంతము కాఁజాలదు.

మఱికొందఱు త్రికాల వేత్తలు మానుమంతునిఁ బంపునపుడు పత్రిక వ్రాసి యాయకపోవుటయే యాకాలమున నక్షరములులేననుటకు దృష్టాంతమని చేతులు త్రిప్పి త్రిప్పి చెప్పుదురు. పత్రిక వ్రాసియిచ్చిన రాక్షసులు కనుఁగొనిరేని గుట్టు బయలుపడును గాన నీయభిజ్ఞానముచే నీవు నామాతవని నీతయెఱుంగును గాఁబట్టి దీనిఁ బదిలముగఁ గొనిపోవ్వా యని హనుమతో రాముఁడు చెప్పి యుండునని యేల తలంపఁగూడదని యడిగిన వారేమియు సమాధానము చెప్పఁజాలక మినుక రింపవలసివచ్చును. కాబట్టి యిట్టి యూహల కవకాశమియక, మనకుఁ దోచిన నే గొప్పవిషయముల సిద్ధాంతము చేయఁజాలునని భ్రమపడక ప్రాచీనగ్రంథము

లయం దుండిన భక్తివిశ్వాసములఁ జెడఁగొట్టఁ గంకణము కట్టుకొనక, యితరులు నశ్వుడు రేమో యని సందేహముఁ బూని యూరకుండుటయే వారికి గౌరవము.

॥ ఆటవికులు, వారిమర్యాదలు. ॥

అరణ్యములు తఱచుగా నుండుటం జేసి రాజు లాటవికులలో నొక్కని రాజుగ నేర్పఱచి యాతనినుండి మధ్యాదిపదార్థములు కప్పముగా గ్రహించు చుండిరి. వా రనాగరికు లన వీలులేదు. మర్యాదలు వారికిఁ జక్కఁగాఁ దెలిసి యుండెను. ఈవిషయము రాముఁడు గుహుని జూచుచున్నప్పుడువలనఁ దెలియనగు.

రాముఁడు తనదేశముం జూచుటను విని గుహుఁడు వృద్ధుల నమాత్యులం గూడి రామునిం జూడఁబోవ రాముఁ డాతనికి నెదురుగఁ బోవ నానిషాదాధిపతి రాముం గాఁగిలించుకొనియెను. ఈసభ్యున నిట్లున్నది.

“తి మార్త సస్పరివ్యజ్య సహో రాఘవ మబ్రవీత్.

యథాఽయోధ్యా త ణేయం తే రామ! కింకరవాణి తే,

౫ దృశం హి మహాబాహో! కః ప్రాప్య త్యతిథిం ప్రియం.

తతో గుణవ ద్నార్య మపరాఽయ పృథగ్విధం,

అస్థ్యం చోపానత్యుప్రం వాక్యం చేద మవాచ హ.

స్వాగతం తే మహాబాహో! త వేయ మఖిలా మహి,

వయం ప్రేష్యా భవాన్ తర్తా సాధు రాజ్యం ప్రకాశి నః.

భక్త్యం భోజ్యం చ వేయం చ లేహ్యం చేద ముపస్థితం,

శయనాని చ ముఖ్యాని వాజినాం ఖాదనం చ తే”.

(అ. ౫౦ స)

ఈవిషయమును బట్టి చక్కఁగా నాలోచింప నాకాలమునఁ దొలుదొలుత మిత్ర బంధుసంపర్కము కాఁగా నాలింగన మొనర్చుట యాచారమై యున్నట్లు కను పట్టు. ఆవల నర్ఘ్యపాద్యాదు లనియు స్పష్టమగు. ప్రియవాక్యములు పలుకు టయే గాక యాకీర్తి బ్రవర్తించుటయు నుండునట్లు సిద్ధాంత మగును. భక్త్య మనఁగాఁ గూరి మొదలగునవి, భోజ్యమనఁగా నన్నము, వేయమనఁగా పానకాది కము, లేహ్యమనఁగా రసాయనాదికము. ఈయాహారమే చతుర్విధాహార మనఁ బడు. పిండివంటలు లోనగునవి భక్త్యశబ్దవాచ్యాహారములోఁ జేరును. పానకాదు లనఁగా, పంచదారపానకము కాదు. వైద్యశాస్త్రప్రతిపాదితా నేకారోగ్యకరవస్తువులం గలిసినది. లేహ్యమనఁగా పలచనగా నున్న యాహారవస్తువ్రాతము. వులుసు లోనగునవి యిందుఁ జేరును. ఇట్టి యాహార మాకాలమున మరువ్యవీరికరమని తోచును గదా. ఇట్టి చతుర్విధాహారములం దెచ్చితి నివిగో ఆపదార్థములని గుహుఁడు విన్నవించెను. గుఱ్ఱముల కాహారము సిద్ధపఱచితిని మనవి చేసెను. మఱియు శయనాన్తాసము లివిగో పరిగ్రహింపుమా! యని ప్రార్థించెను. ఆకాలపు మర్యాద లిట్టివని గ్రహించవచ్చును.

‘అశ్వానాం ప్రతిపానం చ ఖాదనం చైవ సోఽన్వకాత్.’ (అ. ౫౦. స)

గుఱ్ఱములకు గడ్డి, ప్రతిపాన మనఁగా క్షీరములోనగునవియునిండు. అని గుహుఁడు తనసేవకుల కాజ్ఞ యిడెను దీన నాకాలమున గుఱ్ఱములకు బడలిక లుడుగఁ బాలు త్రావు నాచార మున్నట్లు తెలిసికొనవచ్చును.

❧ ప్రజాప్రభుసంబంధము. ❧

ఆకాలమునఁ బ్రజలకును బ్రభువులకు నెట్టి సంబంధములు గలవో యను నది విచారించదగిన విషయము. రాముఁ డడవికిఁ బోవుచుఁ దనదేశము గడచి పోవుచుండఁగా జనులు రాముఁడు వినునట్లు

శ్లో ‘రాజానం ధి గ్దశరథం కామస్యవశ మాస్థితం,
హా నృశంసాఽద్య కైకీయా పాపాపాపానుబంధినీ,
తీష్ణాసంభిన్నమర్యాదా తీక్ష్ణకర్తణి వర్తతే.
యా పుత్ర మిదృశం రాజ్ఞః ప్రసాదయతి ధార్మికమ్,
జనవాసే మహాప్రాజ్ఞం సానుక్రోశం జితేంద్రియం
కథం నామ మహాభాగా నీతా జనకనందినీ,
సదా నుఖే వ్యభిరితా దుఃఖా న్యుభవివ్యతి
ఆహో దశరథో రాజా నిస్సేహ స్వసుతం ప్రియం,
ప్రజానా మనఘం రామం పరిత్యక్తు మిహేచ్ఛతి.
ఏతా నావో మనుష్యాణాం గ్రామసంవాసవాసినాం,
శృణ్వ న్నతియయా వీః కోసలాక్ కోసలేశ్వరః’ (అ. ౪౯. స)

ఇట్లు పలికిరి దీనిచే రామునియందుఁ బ్రజలకుం గల యనురాగము తేటపడు. చాటుచాటున గొణుగుకొనక రాముఁడు వినుచుండ దశరథు నాక్షేపించిరి. రాజు నందున్న దోషముల వెలిపుచ్చిరి. ఎన్ని సర్దణము లున్నను దుర్గుణముల నడంపం జాల వనునీతి యిట గ్రహించఁదగు.

రామచంద్రుఁడు పల్లెటూరులు దాటి పోవునపుడు కన్నీరునించుచు దాన నేత్రము లెఱ్ఱవాఁజఁగా హస్త మెత్తి ప్రజల సంబోధించి

‘అనుక్రోశో దయా చైవ యథార్థం మయి విః కృతః,
చిరం దుఃఖస్య పాపీ యో గమ్యతా మథస్థిర్ధయే’ (అ. ౫౦ స.)

నాప్రజలారా! న న్నాదరించితిరి. ఆరీతి దయమెయి నన్ను గారవించితిరి. నన్నుఁ జూచుటవలన మీకుఁ బెనుపగ గల్గును. కాన సింక మీపనులకుఁ బొండు. అని ప్రార్థించెను.

తన ప్రజలను వడలిపోవుట రాజుల కాకాలమున నెంతకష్టముగఁ దోచు చుండెనో విస్పష్ట మగును. ప్రజలును

‘విలపంతో నరా ఘోరం వ్యతిస్థంత కృచి త్కృచిత్.’

కన్నీరు మున్నీరు కాఁగా దుఃఖించుచు నిలువఁబడి రఁట. ఔహా! ఆకాలపు రాజ ప్రజాసంబంధ మెంతదృఢతమ మైనదియో తెలిసెను గదా.

+ఇతి ఇత్యోకువంశము, వారి దేవేదము? ఇతి-

రామునిది ఋగ్వేదమని కొందఱు, యజుర్వేదమని కొందఱు, ఈరెండును గానే కావు సామవేదమని కొందఱును గంతశోషముగా నుద్ఘోషించుచుందురు. ఏ వేదమైన నేమి యనుమాట యటుండ నిండు. ఏ వేదము వీరు తొలుదొలుతఁ బఠించునదియని విచారించుట యధిక స్రసంగముకాదు. ఈవిషయము బాలకాండమునఁ బదునాల్గవ సర్గమునఁ జెప్పఁబడిన యీశ్లోకమునుండి సిద్ధాంత మగును

‘సచిత్రో రాజసింహస్య సంవితః కుశలై ర్ద్వివక్షైః,

గరుడో రుక్మపక్షో వై త్రిగుణో ఽష్టదశాత్తకః’

(౨౭. శ్లో.)

‘ఉచ్యతే-త్రిగుణత్వత్తః పంచదశాత్తకత్వం ప్రతీయతే. తైత్తిరీయకే పంచవితయా’ భవంతితి విధానాత్, త దిదం వాజసనేయకపక్షావలంబనం ద్యోతయతు మష్టదశాత్తకత్వోక్తిః.

అని గోవిందరాజులు వ్రాసిరి.

సీ ‘నేర్పఱులా మేదిఃపతి యాజుల్ శాస్త్రోక్తరీతి వాస్తానమును ద

గంగ నిర్మింపఁగ ♦ గరుడాకృతిని మీఠి కనకపక్షంబులఁ ♦ గ్రాలి యాఱు

ప్రస్తారములకన్న ♦ భావింపఁ ద్రిగుణమై యష్టదశాత్తకమై చెలంగ

జననాథుఁ డతఁడు వాజసనేయశాఖనఁ జేరి యుండుట ♦ నల్లు చేయఁబడియె

నవ్వానియందు శాస్త్రానుసారంబుగ నాయాయదివిజుల ♦ కర్మములగు

తే పశువులు భుజంగములు ♦ బతులును ని, యుక్తములను కనుంగొన ♦ నొప్పి యుండె

వాని పెద్దయింటి తఱి రాఁగ ♦ వాజమేధ, మనకుఁగా విధి నిర్ణయింపిన వాయంబు.’

అని తెనుఁగున వ్యాఖ్యానార్థము స్పష్టమగునట్లు వ్రాయఁబడినది.

ఈపై ప్రమాణమును బట్టి రామచంద్రునిది శుక్లయజుర్వేదమని తేట పడినది

‘యజుర్వేదవిశీత కృ వేదవిద్వి మృపూజితః,

ధనుర్వేదే చ వేదేషు వేదాంగేషు చ నిష్ఠితః’

(సుం. 3౫. స. ౧౩. శ్లో.)

‘వేదేషు యజుర్వ్యతిరిక్తవేదేషు, ఆ నేన స్వస్య యజుర్వేదత్వమ్ నూచితమ్’

అని గోవిందరాజులు. యజుస్సంఘాత గృష్టయజుర్వేదమా, శుక్లయజుర్వేద మా యన్న సం దేహ మశ్వమేధయాగవిషయమునుండియే తేలెను.

వ్యాఖ్యానకర్తలే యీవిషయము వ్రాయక యూరభున్నచో నెవరెట్లు గంతులు వై చినను జెల్లుచుండును. వాజసనేయకపక్షావలంబుల కశ్వమేధమునఁ బదునెనిమిది చితులని శ్రుతి యుద్బోధించుట నఱింగి మహాత్ములు గాన వ్యాఖ్యా

తలు వ్రాసిరి. అంతయే కాని తోచినట్లు కాదు. కృష్ణయజుశ్శాఖావలంబులకుఁ బదు నేను సంఖ్యయని వేదము శాసించును. కావున రాముఁడు శుక్లయజుశ్శాఖగల వాఁడనునది సిద్ధాంతము ఈసిద్ధాంతము నేవేచ్ఛాప్రవక్తల వాక్కులను బంధించక మానదు. కాశ్యపగోత్రమని కొందఱును, వసిష్ఠగోత్రమని కొందఱును, శాతమగోత్రమని కొందఱు రామునిగోత్ర మనుచున్నారు. రామాయణమునుండి యీ విషయము స్పష్టముగా సిద్ధాంతము చేయ వీలులేదు.

+ఇది రామాయణమునుండి వేదములను ముక్కుకుఁ ద్రాడు గట్టి లాగవచ్చునా? ఇది

ఇక్కాలమునఁ గొందఱు పుణ్యజనులు రామాయణమునుండి వేదత్రయము నేర్పఱుపవచ్చుననియు, దాని కిది మూర్తమనియుఁ జెప్పుచుఁ దోచిన ట్లేల్ల నియమముల విధించి వంకరఁతుంకర యన్నట్లు వర్ణములను లాగి లాగి యిదిగో వేదమంత్ర మొక్కండైనది ఇక రెండవ దిదిగో యని యుపన్యసించుట వినఁబడి యెడు. ఇట్లు చేయుటకుం గారణము

‘వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మకే,

వేదః ప్రాచేతసా వాసీ త్సాక్షా ద్ద్రాహణకాత్మకా.’

అను వాక్యమని వా రందురు. ఇట్లు వారు చెప్పుట వారికిం గల భక్త్యతిశయమును దెలుపును అది ప్రశంసార్హమే కావచ్చును. కాని సభాముఖమున నిలిచి వేదములు రామాయణమున నిమిడియున్నవియా? యని ప్రశ్న మెవ్వరే నొనరించిన సమాధానము నిజమే యని చెప్పుట సాహసము.

ఎచ్చటనుండికాని యొకతావున నారంభించి యిన్నవ యిన్నవ యక్షరముల రీతి లెక్కపెట్టఁగా నేవేదముగాని యాదినుండి యంతమువఱకు నగునని చెప్పి నచో నది సిద్ధాంతమే అట్లుగాక నియమములఁ బలుభంధుల నేర్పఱచి తద్రీతి లెక్కించిన రామాయణమునుండియే కాదు, ఏసర్వభంధమునుండియైనను వేదత్రయమంత్రములు బయలుపెడలవచ్చును. అది పరిహాసస్వరము.

ఇంతమాత్రమున నీవిషయమై చర్చమానరాదు.

‘ఇదం పవిత్రం పాశ్శుం పుణ్యం వేదై శ్చ సమితమ్,

యః పరే ద్ద్రామచరితం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే’ (బా. ౧ స ౯౮. శ్లో)

‘వేదై శ్చ సమిత మితి. సర్వవేదసదృశ మిత్యర్థః ఇదం రామచరితం సంక్షేపరూపం యః పరేత్ వేదవత్ సనియమం ప్రతిదినం పరేత్ సర్వపాపైః పూర్వోక్తరాపైః ప్రముచ్యతే’ అని గోవిందరాజులు.

‘వేదై శ్చ సమితం తుల్యం సర్వవేదార్థప్రతిపాదకత్వా త్తుల్యత్వమ్’

అని మహేశ్వరశ్రీధులు.

‘వేదై శ్చ సమితం సకలవేదార్థరహస్యప్రతిపాదకత్వా ద్వేదతుల్యమ్’

అని తిలకవాగ్విఖి.

వ్యాఖ్యాతలభావములను దిలకించితిరి కదా! వేదతాత్పర్యబోధకమని వివరింపఁబడియె. 'వేదైః' అను తృతీయావిభక్తి తుల్యార్థమును దెలుపును గదా. వేదములవలె బరన్వార్తమనియు, జతుర్విధపురుషార్థప్రదమనియుఁ దాత్పర్యముతోఁచును గాని యీరామాయణమున వేదము లన్నియు నిమిషాయున్నవనియు లొగినచోఁ బైకి వచ్చుచనియు భావము కాదు. ఇట్లు తేనిపోని యర్థములం జెప్పిన కొలఁదిని మొదటికి మోసము వచ్చునేమో యని సందియ ముదయించెడిని.

ఈవిషయమునఁ గొందఱు గాయత్రీమంత్ర మిం దిమిడియున్నయది. ఆ మంత్రము పాదత్రయనిబద్ధము. ఆపాదత్రయము వేదత్రయోద్భృతము. కాఁబట్టి వేదసంయుత మని యర్థము చెప్పుచున్నారు. ఈవాదము చక్కఁగనే యుండును. గాయత్రీమంత్రము రామాయణమున చదుసప్తకారమే యున్నయది. ఆరీతి నాలోచించినను వేదసారాన్వితమగునే కాని దీనినుండి వేదమంత్రములు వెలువడ నేరవు కదా. ఆభావమే వ్యాఖ్యాతలు తేటచఱచిరి ఇంతకన్న నెక్కువ చర్చ యీవిషయమున వలదు వేదము లిం దిమిడినవన్నను లేదన్నను ఫల మొక్కటియే రామాయణమునకు గౌరవము హెచ్చుటగాని తగ్గుటగాని లేదు అనుపమానమగు నీపుణ్యకావ్య మిహాపరసాధనము కాన నెవ రెవ రెన్నియెన్ని యర్థములు గలవని యూహించి భక్త్యతిశయమునఁ బఠించినను మేలే. ఆవిషయమున భిన్నాభిప్రాయము లుండవని నాభావము.

+శ్రి రామాయణమహిమము. ౧౫+

ఇక రామాయణమహిమమును గూర్చి యింతుక వ్రాయవలసి యున్నయది. రామాయణమాహాత్మ్యమును వ్యాఖ్యాతలే వేనోళ్లఁ గొనియాడి యున్నవారు. ఆవిషయమునే యిటు వ్రాసిన గ్రంథబాహుళ్య మగును. ఐనను గొలఁది విషయములు వ్రాయ కుండరాదు.

బాలకాండమున నమరప్రార్థనము నంగీకరించి తాఁ జేయఁదగువని కిది సుసమయమని భావించి యచతరించుటచే నవతారప్రయోజనము, తాటకాసంహరణాది మహాద్భుతకృత్యములచేత సజ్జనాభయదానము, హరధనుర్భంగాద్యమానుషకృత్యప్రదర్శనమున దుష్టరాక్షసత్రియు లోనగువిషయములు చెప్పఁబడినవి.

అయోధ్యాకాండమునందు నిరవధికాసమాన వేదవినుతసత్యవాక్షిరతియు, సదవచేశము, పితృవాక్యసరిపాలనరూపధర్మాచరణము, తుచ్ఛతరమానుషభోగవిరక్తియు, సత్యవాక్పాలనమే సర్వధర్మాచరణ మనుచుహోపదేశము లోనగు సుత్తమవిషయము లుక్తములు.

ఆరణ్యకాండమున భగవదవతారప్రయోజనమగు విరాధాదిముక్తియు మహర్షుల కభయదానము, రావణహాననరూపమంగళకృత్యనాందీముఖరూపశూర్పణఖావనూనము, అజేయఖరదూషణాదిక్రూరనిశాచరపథరూపభగవచ్ఛక్తిశయ

ము, శబరీముఖభక్తవారముక్తిప్రదానరూపకరుణాపరతంత్రతయు మొదలగు విషయములు ప్రతిపాదితములు.

కిష్కింధాకాండమున నాశ్రితసంరక్షణరూపప్రతిజ్ఞయు, హనుమదాది స్వకీయపరివారమునకు దర్శనాదు లొసంగుటయు, సప్తతాళనిపాతనాద్యద్భుత కృత్యప్రదర్శనము, పరాక్రమగర్వమున వీరువాల్సధము మొదలగునవి సూక్తములు.

సుందరకాండమున స్వభక్తప్రతిరూపమున స్వమహిమాప్రదర్శన మను వదింపఁబడినది.

యథాకాండమున శరణాగతత్రాణము, సేతుబంధనరూపదుష్కరకార్యకరణము, దుష్టరాక్షసవధరూపభగవదవతారప్రయోజనము, అగస్త్యప్రేరణమున నాడితుని బ్రాధింపుటచే దేవతాస్థాన మవశ్యాచరణీయ మావత్పరిహార మద్దానఁ గలుగునను కర్తాచరణసదుపదేశము, ప్రజావిశ్వాసము పరమధర్మమను నీతిని సీతాపరీక్షారూపమునఁ దెలుపుటయు, స్వవాగ్దానమురీతి నయోధ్య కర్షదెంచి భరతుని గౌఁగిలించుటచే సత్యవాణ్ణిరతియు భ్రాతృవాత్సల్యము ముఖ్య మనుటయు లోనగు సద్విషయములు వివృతములు.

ఉత్తరకాండమున నీవట్కాండవిషయసంగ్రహరూపమున సవతారప్రయోజనము, దనుజవశ్యాదులసం గూడ ముక్తి నొసంగుటచే భగవత్కరుణాగుణము ప్రోక్తము.

ఇట్లు రామాయణమున భగవదవతారప్రయోజనము వివిధభంగులచే వివరింపఁబడినది. ఇట్టి ధర్మము లవశ్యానుష్ఠేయములని తెలుపఁగూడ నవి శ్రీరామచంద్రుని ధర్మాచరణరూపమున నుపదేశింపఁబడినవి. ఇంత యేల పురుషుఁడీరూపమునఁ బ్రసరించినఁ గాని యుత్తముఁడు కాఁడని తెలుపుటయే రామాయణ కావ్యప్రయోజనము. ఇంతకంటె నేకావ్యము, ఏపురాణము, ఏయితిహాసము, మఱి యేయితరగ్రంథములు నీతుల నుపదేశింపఁ జాలవు. 'కావ్యాల్లాపాం శ్చ వర్జయే' త్తను న్యాయము రామాయణమువైపునకుఁ గన్నులఁ ద్రిప్పినఁ జాలదు. ఈకావ్యము సకలపురాణేతిహాసధర్మసారమును దెలుపఁజాలును. ఇంతయేల వతనపాతనాదులచే నిహపరముల నీయంజాలును. సకలావత్తులఁ దొలఁగింప సమర్థము ఇట్టి యుత్తమకావ్యము వేఱొండులేదని చాటవచ్చును ఉచ్చైర్నాదమున దిక్కులఁ బ్రతిధ్వనింపఁ జేయవచ్చు. రెండుబాహువు లెత్తి యిది సత్య మిది సత్య మిది సత్య మని భూనభోవివరములు నిండ నుద్ఘోషింపవచ్చు. గాయత్రీమంత్రసంయుత మగుట నిది సకలపురుషార్థప్రద మని శివధముచేయవచ్చు. వేదసారరూపధర్మప్రకాశక మని నడుము కట్టుకొని వక్షస్థలమున హస్త మునిచి నిబ్బరముగాఁ బలుకవచ్చు. ఉత్తమోత్తమమను నొక్కమాట చెప్పటకన్న నింకేమి చెప్పవలయునని సభాముఖమున సుస్థితక్రమున ననువదింపవచ్చు. దీనిసమ్మితి.

నీవే గతి. అని భగవంతుని సర్వగుణసంపన్నుని శ్రీరామచంద్రుని బ్రార్థించి తరింతునిక భయములేదని సమ్మియుండవచ్చు. భక్తుల కెల్ల నిదియే నే బ్రార్థించి తెలుపు మాట యని మూడువారు లుచ్చరించి యిక్కడ జెప్పు మాటలు లేవని ధ్యాననిష్ఠను బొందవచ్చు.

ఈరామాయణమున ననేకరహస్యార్థము లిమిడియున్న వనుచున్నారు. ఏ గ్రంథమునకుఁ గాని ఫలస్తుతి ననువదించునపుడు హెచ్చుగాఁ జెప్పుట వాడుక. మహాత్ము లట్లు వ్యర్థోక్తులఁ జెప్పుదురా యని ప్రశ్నింపవచ్చు. దృఢభక్తిమోః బరించిన సట్టగు నేమో వచింపఁజాలను. కాని ప్రాయశః ఫలస్తుతి యతిశయోక్తికి లక్ష్యవయియే యుండును. ఒక్కొక్క విషయమును విచారితము.

ఖరదూషణాదియాతుధానులం జంపి రామచంద్రుఁడు నిలిచి యుండఁగాఁ జెంత నున్న గుహనుండి లక్ష్మణుఁడు సీతయు వచ్చిరి. అపుడు సీత సంతుష్టురాలై కన్నులారఁ బ్రాణేశ్వరునిం జూచెను. ఆస్థలమునందు

‘తం దృష్ట్వ శత్రుహంతారం మహర్షీణాం సుఖావహం,

బధూన పృష్ట వై దేహీ భర్తారం పరివస్వజే.’

(ఆర. 30 స. 3౯, శ్లో.)

దీనికి గోవిందరాజమహేశ్వరతీర్థ లిరువురు పందెములు వేసికొన్నట్లు సమయోచితముగా సీత యీభావములు గలదయి శ్రీరామమూర్తిని గాంచె నని వ్యాఖ్యలు వ్రాసిరి. ఇంతచాలక మఱికొందఱు నాంప్రదాయకార్థములని గొన్నింటిని జెప్పుచున్నారు.

ఎట్లనఁగా, “ఇందు రాముని ప్రతిజ్ఞ గలదు.

‘పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కుతాం,

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే’

అను భగవద్గీతాశ్లోకమే యిటఁ జెప్పఁబడినది. ఇందు శత్రువులఁ జంపి శిష్టరక్షణము చేయుదునని వెనుకముందులు చేయఁబడినది. కాఁబట్టి యిది భగవంతుని యాశయము తెలుపు శ్లోకము. దీనిం బరించిన శత్రుత్వయ మగును. మనోరథసిద్ధియగును.” అని.

‘శత్రుహంతారం మహర్షీణాం సుఖావహమ్’

అను పదములను బట్టి యిది యొక మంత్రముగా భావించునెడలఁ బ్రతిశ్లోకము మంత్రమే యగును. శ్లోకముగాని అర్థముగాని పాదముగాని పరించినను జాలునన్న శ్లోకముచే నీయర్థము చరితార్థమగును. ఇట్లు చెప్పుట గ్రంథప్రాశస్త్యమును బొగడుట యనఁబడును.

+॥ మారణప్రయోగము. ॥+

‘ధర్మాత్మా సత్విసంధ శ్చ రామో దాశభక్తీ భ్యది,

పాదపే చాప్రతిద్యంద్య శ్చైతనం జహి రావణిమ్’

(యథా, ౯౦ స. ౭౩ శ్లో.)

లక్ష్మణుఁ డింద్రజిత్తును వధించుటకుఁగా బాణమును సంధించి యిట్లు ప్రతిజ్ఞను జేసెను దీనికి గోవిందరాజును హేశ్వరతీర్థులు వ్యాఖ్యకూడఁ జేయక వదలిరి. ఈసాటివిషయము వారికిఁ దెలియకపోయి యుండదు. ఈశ్లోకమును బఠించిన మాత్రమున శత్రువులు నశింతురనియు నిదియొక మంత్రమనియు వదించుట నాహసము. అట్టి యవకాశమును లేదు. లక్ష్మణుఁ డాగ్రహోదగ్రుండై శ్రీరామమూర్తిం దలంచి తద్గణములు కీర్తించి యివి రామునియం దుండుట సత్యమేని యోబాణమా రావణపుత్రు నింద్రజిత్తుం జంపుమా యని పలికి బాణమును బ్రయోగించెను దీనితరువాతనే

‘ఐంద్రాస్త్రేణ సమాయోజ్య లక్ష్మణః పరవీరహః.’

అని యున్నది. ఐంద్రాస్త్రమంత్రముతో నభిమంత్రించి ప్రయోగించెను. దీనిచేత నది మంత్రము కాదని తెలక మానదు. కాఁబట్టి యిట్టివిషయములు తెల్పుట యుక్తము గాదు. ఈశ్లోకము లక్ష్మణుని సత్యనిష్ఠతను, శ్రీరామచంద్రునియం దాయనకుఁ గల భక్తిని దెలుపును. ఆకాలమున సత్యమే సర్వాతిశయవై భావమున నలరారుచున్నదని దీనినుండి గ్రహింపఁదగు. ఇంతియేగాని యిదియొక ప్రయోగమని కల్పించినచోఁ బామరు లిద్దానిని నమ్మి శత్రువధము సులభముగా నగునని దీనిం బఠింతురు ఫలింపకున్న నిది యబద్ధ మందురు దాన మొదటికే మోసము. కాఁబట్టి యిట్టి ఫలములను గల్పింపరాదు గాయత్రీమంత్రసంఘటిత మన్న కారణముచేతనే యీమహాకావ్యమున కసమానవిఖ్యాతీయు, వేదసారత్వము ప్రకటితములు గాకమానవు. అంత చాలక పామరజనమోహకములుగా నిట్టి ఫలస్తుతులం గల్పించి యుద్ఘోషింపరాదు.

ఇక నిట్టివిషయముల వలలి వేటొకవిషయమై లేఖనిం ద్రిప్పుచున్నాను. రామాయణమునుండి ముఖ్యముగా నేర్చుకొనఁ నగినవిషయ మొక్కటికలదు. అదియే ప్రధానము. ఏదవఁగా రామచంద్రుఁడు సుగ్రీవునిని వాలిని వధింపఁ బంపి యాతఁడు దెబ్బలు తిని రాఁగా రెండవపర్యాయ మాయర్కనూనన శొక పుష్పహారము నిచ్చి యాతనినందియములు పాపఁ గోరి

‘అన్యతం నోక్తపూర్వం మే వీర! కృచ్ఛేఽపి తిష్ఠతా,

ధర్మలోభవీరేన న చ వత్స్య కథంచన.’

(కీష్కింధా. ౧౪. ప. ౧౪. శ్లో)

చ. ‘అన్యతము పూర్వ మెట్టిసమః యంబున నైనను ధర్మలోపభీ

తిని బలుకంగ లేదికను † దెంపునఁ బల్కును జమ్ము.’.....

సుగ్రీవా! వీరోత్తమా! నే నిదివఱ కసత్య మెట్టి యిక్కట్లునందును జెప్పలేదు. ధర్మలోభవీరేతుండనై ముందును జెప్పఁ దలంపను. అని దీనిసారాంశము ఇదియే శ్రీరామచంద్రుని హితోపదేశము. సుగ్రీవసంభాషణముద్వారా లోకుల కిది యనుష్ఠేయ మని శ్రీరామమూర్తి యుపదేశించెను. ఈయుపదేశమే భక్తులు

గ్రహింపఁదగినది. రామావతారముల నుపదేశము లన్నియు నిట్లే యుండును. శ్రీరామభద్రుఁడు తా నాచరించి తస్మాదమున మార్గదర్శకుఁ డయ్యెను.

ఇట్టి సదుపదేశముల నెన్నింటినో యెత్తి చూపవచ్చును ఆపని చేయుట కన్న నొకసారి గ్రంథమంతయుఁ బఠించిన మేలని ప్రాధ్వింతుటయే యుక్తతర మని తోచెడిని.

రామాయణమున రామచంద్రునివయస్సు మొదలగువానిలోఁ బూర్వవైషమ్యములు కొన్ని యున్నట్లు తోచుచు. వానిని వ్యాఖ్యాతలే సమన్వయము చేసిరి. ఆవిషయముల నిట వ్రాసిన సంస్కృతమును దెనుఁగునకు మార్చినట్లగును. ఇంతదనుక నే వ్రాసినవిషయము బుద్ధికి స్ఫురించినంతయే వ్రాసితిని గాని వ్యాఖ్యాతల భావములను దెనుఁగునఁ బరివర్తనము చేయలేదని విన్నవించుచున్నాఁడను. ఏదే నట్టి దుండినఁ బ్రమాదమని ఊహింతురుగాక.

+ఇ శ్రీరామచంద్రజననము. ౪౩+

‘తత శ్చ ద్వాదశే మాసే చైత్రే నామికే తిథౌ,
నక్షత్రే ఒదితిరైవత్యే సోమ్యసంశ్లేష సంచమ.
గ్రహేషు కర్కశే లగ్నే వాక్వతా విందువా సహ,
సోద్యమానే జగన్మాథం సర్వలోకనమస్కృతమ్.
కౌసల్యా ఒజనయ ద్ద్రావం సర్వలక్షణసంయుతోమ్,
విష్ణో కర్ణం మహాభాగం పుత్ర మైష్ట్యాకవర్ధనం

(బా. ౧౮ స.)

చైత్రమాసమున శుక్లపక్షమునఁ బునర్వసూనక్షత్రమున సూర్యాంగారకగురు శుక్రశని లను నైదు గ్రహములు మేష మకర కర్కాటక మీన తులారాసులనఁబడు తమ యుచ్చస్థానములయందుండఁగా బృహస్పతి చంద్రునితోఁ గూడి యుండుతఱి గురు పుడయించుచుండఁగాఁ కౌసల్యాదేవి పరమేశ్వరుం డగు రామునిం గాంచె నని దీనిసారాంశము చంద్రుఁడు గురుయుక్తుఁ డయ్యె ననుట, గురు పుచ్చయందుండ ననుట యును నీకారణద్వయమునఁ బునర్వసూనక్షత్రచతుర్థపాద మని తెలియఁదగు. బుధుఁడు పృథ్వీరాశియందున్న ట్లూహించుట సమంజసము. పృథ్వీరాశియందు బుధుఁ డుండినఁగాని యాయుర్దాయము పూర్ణాతిశయము గాదని భావము. ఇట్టి గ్రహసంపత్తిగల కర్కాటకలగ్నమున భగవంతుఁడవతరించెను.

శు	ర	బు	
			ల చగు
కు	రాశిచక్రమ్		
		క	

సూర్యుడు మేషరాశియందుండఁగాఁ జైత్రశుక్ల నవమియందుఁ బునర్వసూనక్షత్ర ముండునా? యనుట విచారింపఁదగినది. అది పొసఁగదు. సూర్యుడు మీనమందుండఁగాఁ బునర్వసూనక్షత్రము చైత్రశుక్ల నవమియందు వచ్చునే కాని మేషమందుండఁగా రాదు. ఇప్పటిసిద్ధాంతములను బట్టి యీయాక్షేపము సుసంగతము. అటులైన వాల్మీకి యసంగతమగు నీవిషయ మేలాగు చెప్పెను? అను ప్రశ్నము రాకమానునా? వ్యాఖ్యానకర్త లీవిషయమును విమర్శింపఁబూనలేదు. కారణ మేమో తెలియదు. ఈవిషయ మంత ముఖ్యమైనది కాదని వారి భావమై యుండునను నూహ జనించును. వారి కీవిషయము తెలియ దనుట యజ్ఞానము.

అసంగతమగు నీవిషయమును సమర్థించు టెట్లు? ఊరక జారవిడుచుట న్యాయమా? అన విమర్శించుటయే మేలు ప్రారంభస్థానమునకుఁ జలనము గలదని యిటీవల ననఁగా శాలివాహనశకమున నాల్గవందలుకాఁగా గుఱుతించిరి. అయనగతి యని దానికే బేరు పెట్టిరి. శా॥శ. ౪౦౯ అని కొందఱు, ౪౨౦ అని కొందఱు, ౪౪౪ అని గణేశదైవజ్ఞులు తమభావముల నెల్లడించిరి. తదాదిగా అయనమని సంక్రమణమని రెండుభాగములుగా సూర్యరాశి ప్రవేశమును విభజించిరి. ఇట్లు చేయక తప్పకపోయెను. ఎంతకాలమునకు ముందో యది జరగెను. దానిని బ్రకృత హేతువులంబట్టి యూహించిరి. సూక్ష్మమతులుగాన భాస్కరాదు లొకరీతి సిద్ధాంతము చేసిరి. ఎంతకాలము క్రిందటనో ప్రారంభస్థానము గలిమంతమయ్యెనని యెఱింగి వేటుగ మార్ప వీలులేక తదాదిగా అయనమని సంక్రమణమని రెండు పేరులం బెట్టిరి. ఈరెండును ముఖ్యకాలములే యనిరి. తరువాతిధర్మశాస్త్రకర్తలు గూడఁ దదనుసారముగాఁ గర్తాచరణకాలములను దత్ఫలములను దెల్పిరి. కాలసూధవీయమునందు, పృథ్వీనిష్ఠః

“అయనే కోటిపుణ్యం చ సహస్రం విష్ణువే ఫలమ్,

షడశీత్యాం సహస్రం తు ఫలం విష్ణుపదేషు చ ” ఇతి

“మేషదిసంక్రాంతయో యస్మిన్ దినే భవంతి. తతః ప్రా క్ష్యాన్ ద్వా తాత్కాలికద్వగ్గణితాగతసంఖ్యాకదినే మేషాయనం వృషభాయన మిత్యేవం త త్తత్సంక్రాంతినామాంకిత మయనం భవతి తస్మి న్నయనే స్నానాదిపుణ్య మాహ జాబాలిః ‘సంక్రాంతిషు యథా కాల స్తదీయే ప్యయనే తథా, అయనే వింశతిః పూర్వా మకరే వింశతిః పూ’ ఇతి. మకరవృత్తిరీక్ష్వాదశసంక్రాంతి సంబంధి వ్యయనేషు తత్సంక్రాంతిన త్పుణ్యకాలో ౭౪౦తవ్యః. మకరే సంక్రాంతిసంబంధి న్యయనే తత్సంక్రాంతివైలక్షణ్యం, తథా మకరాయనే ప్రాచీనా వింశతిఘటికాః - మకరసంక్రాంతౌ తు పాశ్చాత్య వింశతిఘటికాః పుణ్యాః. ఏతేన ద్వగ్గణితా గత మయనం సిద్ధాంతగణితా గతా సంక్రాంతి శ్చేతి పృథ క్పుణ్యకాలా వగ్ధాత్సిద్ధౌ.

ఇ ట్లయనసంక్రాంతులకు వేటువేటు పుణ్యకాలములు చెప్పఁబడినవి. ప్రాచీనస్మృతులయం దీభేదము కానరాదు. కావున నీభేదము రమారమి పదు

నాల్గువంపలసంవత్సరములనుండి కల్గినది. తత్పూర్వ మీభేదము గుఱుచింపఁబడ లేదని విస్పష్ట మగును.

మేషతులాయనప్రవేశదినములందే యహోరాత్రప్రమాణము సమముగా నుండును. మేషతులాయనక్రమణదినములందు నహోరాత్రప్రమాణము సమముగ నుండ వీలులేదు. కాఁబట్టి అయనమే ప్రధానమని తెలియఁదగు దానియందలి భేదము కనుఁగొనఁబడక చాలకాలము జరగెను. కనిపెట్టినప్పటినుండియు రెండును గర్భాచరణయోగ్యము లని సిద్ధాంతికరింపఁబడినవి. కావున రామావతారసమయమునం దయనమే ప్రధానమని లెక్కించినచో నీభేదము రాదు. మీనసంక్రమణానంతరము తొమ్మిదిదినములకుఁ జైన పదునొకండుదినముల లోఁగా మేషాయన మగును. ఆరీతి మన మాలోచించినచో మేషాయనముతర్వాతఁ జైత్రశుక్లనవమి పునర్వసూనక్షత్రముతోఁ గూడఁగలదు.

వేదాంగజ్యోతిషమునందు గ్రహగతులు లోనగునవి యిప్పటిసిద్ధాంతము లలో నున్నట్లు లేవు. అహోరాత్రప్రమాణాదు లిప్పటివానికంటెఁ జాలవ్యత్యయముగా నున్నట్లు చెప్పఁబడినవి. వీని నన్నింటిని బరిశీలించినచో రామావతారసమయమునఁ జెప్పఁబడిన గ్రహస్థితి తప్పు గాదనియు నది తప్పునుటయే తప్పనియుఁ దేటపడును. ఋతువులు పంచసంఖ్యగ నుండెను. అవి యిపు డాఱుగ లెక్కింపఁ బడుచున్నవి. అనఁగా హేమంతము రెండుభాగములుగాఁ జేసి శిశిరద్రవను పేరిడి రని కొందఁ జెందురు. ఏది యెట్లున్నను ద్రేతాయుగమునకు నిప్పటికిని మార్పులు గ్రహచారమునఁ జాలఁ గల్గినవి కాఁబట్టి యిప్పటిస్థితిని బురస్కరించుకొని యిప్పటిస్థితి తప్పునుట యంత సమంజసము గాదని నాభావము.

కొందఱు రామాయణమహిమము నెన్నియో పద్ధతులుగాఁ గొనియాడుదురు. ఈరామాయణమే సాంఖ్యమనియు నిదేయోగమనియు నిదియే వేదాంతమనియు నెన్నియో రీతులఁ దోచినట్లు తుఱతోక లేనిచందముగా ఘోషింతురు. వాని నెల్ల నిట వెల్లడించుట యుక్తముకాదు పంచుపవిత్రకావ్యమనుటచేతనే దానిమహిమము వెల్లడియగును ఇదియే సకలశాస్త్రము లనుటకన్న వెట్టితనము వేఱుగ నుండదు భక్తిమై బారాయణముచేసిన శ్రీరామచంద్రకరుణచే సఫలమనోరథుఁడగుననుట నిర్వివాదాంశము సకలాపదలు తొలఁగుననుట ఫలస్తుతియే. తొలంగవా యన్న ప్రశ్నము రావచ్చును. రామాయణపారాయణముచేత సకలాపదలు తొలంగినచో “ప్రార్థ మనుభోక్తవ్యమ్” అను న్యాయ మేటఁగలియును సకలపాపములు భక్తములగునన్న విశ్వాసము గలిగియుండినచో నామనుష్యుఁడు మఱిపాపములను జేయఁడు. పాపములను జేయుచు రామాయణపారాయణము చేయుచుండిన నది నశించునన్న విశ్వాసముగల భక్తుల కిది ఫలము నీయఁజాలదు. నిర్మలమనస్సుగలిగి నిష్కలభక్తియొప్పుర శ్రీరామమూర్తిని

ధ్యానించి తచ్చరితమును బారాయణమును జేసినచో నతఁడు భగవత్కరుణా పాత్రుఁ డగుననుట యీఫలస్తుతుల సారాంశ మనుటకన్న సతిశయముగఁ జెప్ప వీలుపడదు. “సకల వేదములు రామాయణమునుండి పుట్టును” అను వాదము సరసమనీఘలకు రుచించునదికాదు. వేదపారాయణఫలము నిచ్చు సన్నచో నా హాశ్యము గ్రాహ్యము. భక్తజనసురతరుగు మారి రామగూపమున నవతరించుటచే నానుహామహుని దివ్యచరిత్రము సరమపావనము కాదని యేపుణ్యజనుఁ డనఁ గలఁడు? అన్నచో నాతఁడు పుణ్యజనుఁడే యనఁదగు.

సుందరకాండము రామాయణమునఁ బ్రధానత్వమును బడయుట కనేక కారణములు గలవు హనుమ నీతాసందర్శనముచేఁ గృతకృత్యుఁ డయ్యెను గాన నా కాండమును బారాయణముచేసిన నట్లే కృతకృత్యులగుదు రని కొందఱిభావము. అది నిశ్చయమే. హనుమంతునగతటి భక్తునకుఁ గృతకృత్యత గల్గుటలో లోప ముండదనియే నాభావము. అట్టిభక్తుఁడు కాకున్న యథాశక్తి న్యాయమే శరణము. చాలమంది యాపత్సమయముల దానినే పారాయణము చేయుదురు. ఇతరకాండము లట్టివి కావని కాదు. అది యుత్తమోత్తమ మని వారిభావము. కారణము వై సుదాహృతమే. శ్రీరామజననసత్కథాభూషితమగు బాలకాండ మట్టిది కాదా? యని ప్రశ్నింపరాదు. గతానుగతికన్యాయము మఱుపునకు రాఁ గూడదు. హనుమన్మంత్రములలో సుందరహనుమన్మంత్రముగలదు. ఆమంత్రము హనుమన్మంత్రములలోఁ బ్రధానము. ఆమంత్రము నుపాసించుచుఁ దలెన్నిగొవ చిహ్నమగు నాసుందరకాండమును బారాయణము చేసినచో శీఘ్రఫలప్రద మని పెద్దలభావము. మంత్రమును వదలి కాండమును బారాయణము చేయుచున్నారు భక్తి గలిగినచో నాహనుమంతుఁడే శ్రీరామచంద్రునానతి సకలపురుషార్థముల నీఁజాలును.

ఈరామాయణమును గుఱించినగాథ యొకటి కలదు. అది రామాయణ వ్యాఖ్యాతలచేఁ జెప్పఁబడలేదు. గాని యొకచో వ్రాయఁబడియున్నది. అది ముఖ్య మని యిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

భక్తుఁ డొకఁడు కుటుంబపోషణభేదమున శ్రీమద్ద్రామాయణమునే పురాణము చెప్పుచు జీవించుచుండెను. ఆతఁ డొకతఱి సంసారబాధ లధికముగా మనస్సును బాధింపఁగా వేసరి రామాయణము నెత్తుకొని కిష్కింధకుం బోయి యందుఁ దుంగభద్రానదీపరిసరమునఁ జక్రతీర్థముచెంతనున్న శ్రీరామాలయమునఁ గూరుచుండి పురాణము చెప్పుచుండె నట. వానరము లన్నియు వచ్చి యానరిసరతరువులపైఁ గూరుచుండి వినుచుండె నట. పట్టాభిషేకము చే వనఁగా నాఁ డాభక్తుఁడు రామచంద్ర! రేవు పట్టాభిషేకము కావలయు. నాయొద్ద నేమీయు లేదు. ఏమి చేయుదును? అంతయు నీభారమని మనవిచేసి కన్నీరు నించుచుం జని యాచుట్టు

నున్న పల్లియలకుం బోయి పదార్థములను నైవేద్యమునకుఁగా సంపాదించి తెచ్చె నట. ఉదయ మాఢ క్తుఁ డచ్చటికి వచ్చునరికిఁ బచ్చనియాఁకులతో దేవాలయ ముంకృతమై కన్నులపండువుగా నుండెనట ఆభ క్తుఁ డానందపరవశుండై తెచ్చిన పదార్థముల పండి భగవంతునకు సమర్పించి పట్టాభిషేకసర్గము చదివి పురాణము చెప్పె నట. ఆసర్గము పూర్తియగునప్పటికి వానరము లన్నియుఁ జెల్లకొమ్మల నుండి దిగి వచ్చి యాయనపైఁ బాషాణముల వైచి పోయె నట. ఇదియేమి గ్రహ చారమో యని యాయన రాముని నేకాగ్రమనస్సునఁ బ్రార్థించి తిరిగి చూడఁగా నాపాషాణము లన్నియు బంగారుముద్దలై కన్నడియె నట. ఆభ క్తుఁ డాయద్భుత మును గొనియాడుచు రామమహిమమును వేనోళ్లఁ బొగడుచుం బోయె నట.

ఇట్టిగాధలు పెక్కులు గలవు. వాని నన్నింటిని వ్రాయుట కవకాశములేక వదలితి. రామమహిమమును దెలుపునంతటి పాండిత్యమును నాకు భగవంతుఁ డీయ లేదని విచారించుచున్నాఁడను ఇంక నీచర్చ మాని రామాయణమును జదివి శ్రీరా మమూర్తి యుపదేశించినట్లు లెఱుంగఁదగు నొకటి రెండుదాహరణములఁ జూపెద.

“దేశే దేశే కళత్రాణి దేశే దేశే చ బాంధవాః,

తం తు దేశం న పశ్యామి యత్ర బ్రాతా సహోదరః” (ము. ౧౦౨ స. ౧౨, శ్లో.)

లక్ష్మణుఁడు రావణుశక్తిచే మూర్ఖిల్లుఁగా వగచుచు రామమూర్తి నచించినవాక్య మిది. రాముని భ్రాతృవాత్సల్య మెంతయుఁ గొనియాడఁదగినదనుట యంతప్రశస్త వాక్యము కాదు. శ్రీరామమూర్తి యిట్లుపదేశించె నన్నవాక్యమే ప్రశస్తతమ ము ఇదియే నేర్పుకొనఁదగినది. సోదరవాత్సల్యముగలవాఁడే మనుష్యుఁ డన్న నీతి నీరూపమున భగవంతుఁ డుపదేశించెను. సోదరుని వైరినిగా భావించుట రాక్షస కృత్యమని పరమపురుషుఁడు నొక్కి చెప్పెను. సోదరునికన్న నెక్కుఁడగు బంధువే లేడని యొత్తి చెప్పెను. భార్యను బురస్కరించి సోదరుల విడనాడుట మిగుల నన్యాయ మనునీతి యిటనుండి గ్రహింపఁగల ఇట్టి నీతు లెన్నియో రామాయ ణమునుండి చూపవచ్చును

“కన్యాపితృత్వం దుఃఖం హ సర్వేషాం మానకాంత్యహమ్.” (ఉ. ౧౦, స. ౯, శ్లో.)

కన్యకుం దండ్రీయాట నిశ్శిక్షముగ దుంభ

కరము మర్యాదఁ గాంతీంచుపురుషులకును.

సుమాలి తనపుత్రికయగు కైకసినిగూర్చి చెప్పిన శ్లోక మిది. ఈయది యీకాల మునందేకాక యాకాలమందు ననఁగా రామజననమునకన్నఁ బూర్వమే యను భవసిద్ధమైనట్లు కనుపట్టు.

ఇట్టి విషయముల నెత్తి చూపఁ బూనినచో రామాయణమంతయు నెత్తి వ్రాసినట్లగును. కౌన మానితి. నావంటి యల్పమతి కాపని శక్యమైనదియుఁ గాదు. మహాత్ము లాపనికిం బూని నామధారు లగుదురుగాక.

+శ్రీ భాషాంతరీకరణవిషయము. శ్లో+

ఇక దీని గుఱించి నాలుగుమాటలు వ్రాసి యీవిషయమును ముగించెదను. రామాయణమును బలువు రాంధ్రీకరించిరి. భాస్కరకవిత్వజుఁడు తోలుత రామాయణమును దెనిగించెను. కథాభాగమును గ్రహించి స్వేచ్ఛగా వ్రాసెను. ఆవల రంగనాథాదులు శ్రొత్తకథలు చేర్చియు వర్ణనాంశములను దోచినట్లు వ్రాసియు రామాయణమును బూర్తిచేసి “ధన్వాన్వయ” యని సంతసించిరి. వారి భావము రామాయణకథ యండఱకుఁ దెలుపుటయే యని కనఁబడును. రంగనాథరామాయణమునందు కాలనేమివృత్తాంతము సులోచనాసహగమనము లోనగుకథలు శ్రొత్తగాఁ జేర్పఁబడినవి. పంపానరోవరవర్ణనము లోనగుఘట్టముల యందుంచుకంతయు మూల మనుసరింపఁబడక యిష్టానుసారము కల్పనలు కల్పింపఁబడినవి. అయ్యలరాజు రామభద్రకవి మొల్ల లోనగువా రీవద్దలిసే యవలంబించిరి. ఈ గ్రంథములద్వారా రామాయణపవిత్రచరిత్రము లోకులకు విస్పష్టమైనది.

శ్రీ గోపీనాథము వేంకటకవివరేణ్యులు యథామూలముగాఁ దెనిగింప నారంభించినవారిలో మొదటివాఁని నాయెఱింగినంతవఱకుఁ దెలుపఁగలను. వారిగ్రంథము నేఁ జదువలేదు. అందందుఁ బదిపద్యములు చదివితినని. మూలార్థము వదలకుండఁ దెనిగించిన ట్లగపడియెను అది భారతాదులం బోలి పద్య గద్యాత్మికముగా నలరారెడు. దానిం జదివి లోకులు చాలమంది సంతోషించిరి. శ్రీ వేంకటగిరి సంస్థానకవీశ్వరులై వారు పెక్కుగ్రంథముల రచించిరి. వీరు రామాయణమున నాఱుకాండములను మాత్రమే రచించిరి. ఉత్తరకాండమును వదలిరి. కారణ మేమో.

ఆవల శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బారావుగారు యథామూలముగా దెనిగించి నిర్వచనముగా వ్రాయుటయే వారిభావ మైనట్లు కనుఘట్టు దానినింగూడ నేఁ జదువలేదు. నాలుగైదుపద్యముల నెందైనఁ జదివెయిందు నేమో. వీరుత్తరకాండమునుగూడఁ దెనిగించి సఫలమనోరథులైరి. వీరొంటిమెట్ట శ్రీ రామభద్రుని యాస్థానవిద్యార్థులు. శ్రీ రామమూర్తి కి, వీరిని బిలుపించుకొని తమయాస్థానమున నుంచుకొని రను కింపవంతి కలదు.

నేనును రామాయణమును మిత్రప్రేరణముననే రచించితి. శ్రీ రామమూర్తి కరుణ నాయందుఁ గలదు గదా యనియే నాసమ్యక్ము. రామమూర్తియాజ్ఞఁ గొని యీకావ్యరత్నమును దెనిగింపఁ బూనలేదు. మ||రా||శ్రీ వావిళ్ళ. వేంకటేశ్వరశాస్త్రిగారు తొలుదొలుత నన్నుఁ బ్రోత్సహించిరి. ఈసంగతి గ్రంథము నందే వ్రాసితి. ఆవల మ||రా||శ్రీ అల్లముపాటి పోలిరెడ్డిగారు నాయూహను దెలిసికొని మిగులఁ బ్రోత్సహించిరి వీరు నెల్లారుజిల్లా ఆత్మకూరుతాలూకా మంగువెల్లిపాడువ్రుత్తులు. నాశ్రేయస్సును గోరి బ్రహ్మాండపురాణముద్రణమునకు సర్వవిధ

ముల సాయముం జేసిరి. ఈరామాయణమునకు మూడువేలరూప్యము లిప్పింతు మని వాగ్దానమును జేసి యాతీగాఁ దమబంధువులు మిత్రులు నగువారలతోఁ జెప్పి వాక్కును నూన్పుతనిమగ్నముగా నొనరించిరి. వారివేరు లన్నియు గ్రంథము ననే యగపడును. ఈప్రయత్నమునకు వారిగలిసి నిర్వహించినవారు మ||రా||శ్రీ అల్లంపాటి పెంచెలురెడ్డిగారును, గుని పెట్టి రోశయ్యశ్రేష్ఠిగారును, బొల్లు రామయ్య శ్రేష్ఠిగారును లోనగువారు. వారిసామము లన్నియు గ్రంథోద్ధారకులు లోనగువారి చరిత్రమునఁ గననగు. మ||రా||శ్రీ, వావిళ్ళ, వేంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారు ముద్రణ ప్రయత్నమున సర్వవిధములఁ దోడ్పడిరి. నే ద్రవ్య మిచ్చిన నీయుకున్నను గార్యమును నిలుపక సాగింతునని వాగ్దాన మొనర్చి దానిని నెఱవేర్చిరి.

రామాయణము నెంతతో వ్రాసియుండ మరల నీప్రయత్న మేల? అని ప్రశ్న మొకటి కలదు దానికి నుత్తరముగా నాలుగుమాటలు వ్రాయఁదలఁచితిని. సావధానముగా నాభావముం బరిశీలించి పండితమహాశయులు మన్నింతురుగాక.

రామాయణమునకు భక్తులు పెక్కుమంది వ్యాఖ్యలు చేసిరి. ఏల? వాల్మీకి ముని రామాయణమును రచించి యిట్టి మహోపకారమును జేసిరని యందఱికిఁ దెలుపుటయే వారిభావము మూలమున కివి యర్థము, ఈశ్లోక మీవిషయమును దెలుపును అని వారు వెల్లడించిరి. శ్రీరామాదు లొకరితో నొకరు సంభాషించు తఱి నీయుద్దేశ్యము నునస్సునం దుంచుకొని యీమాట చెప్పిరని సందర్భశుద్ధి నెఱింగించిరి. భక్తిని బోధించు నీశ్లోకమని తెల్పిరి ఈభావమున నీతఁ డీకార్యమును జేసెనని సప్రమాణముగా సయుక్తికముగా వ్యాఖ్యచేసిరి విశేషార్థము లివి యని తేటపఱచిరి. ఎన్నియో యపూర్వవిషయములను సామాన్యదృష్టికి గోచరింపనివానిని బోధించి మహోపకార మొనరించిరి. వారివ్యాఖ్యలచేతనే శ్రీమద్ద్రామాయణ మింత విఖ్యాతినొందెను గాని లేకున్న నేమూలనో పడి యుండును. కావున తా రేయర్థమును దెల్పిరో యాయర్థమును విస్మవ్యముగా నాకుం దెలిసినంతఁజూకుఁ దెలుపుటకే నాయీప్రయత్నము. కవిత్వగర్వముచేతఁ గాదు. పూర్వకవులలో నే నెవ్వరిపాదధూళికిని సముఁదను గాను. పండిత్య మేవిషయ మందును లేదు. అట్టి నే నెట్టిపనికిం బూని యెట్లు నెఱవేర్చితినో యీక్రిందిమాటలద్వారా మహాశయులకుఁ దెలుపుకొనుచున్నాను. ఇం దధికపాఠశ్లోకములఁ దెనిగించుతఱిఁ గుండలీకరణ మొనరించితి.

+ ❧ బాలకాండము. ❧ +

దేవతలు విష్ణుమూర్తితోఁ దమకవ్యములం దెలుపుకొనుటఁ జేసెను.

“రాజ్ఞో దశరథస్య త్వ మయోధ్యాధిపతేః ప్రభోః,

ధర్మజ్ఞస్య పదాన్యస్య మహాన్వసమతేజసః.

తస్య భార్యాను తిస్రుషు ప్రాక్రత్తిర్మృతమాను చ,

విష్ణో! పుత్రత్వ మాగచ్ఛ కృత్వాత్మానం చతుర్విధమ్.”

సీ. సకలధర్మజ్ఞఁడై ♦ సమధికదాతృత్వగుణముల నల్లరారి ♦ ప్రణుతిఁ గాంచి
 . మునివర్యుఁడనునీ జగమునఁ దేజరిల్లుచు నయ్యయోధ్యను బ్రభు ♦ వై యెసంగి
 దశరథుఁ డనుపేరఁ ♦ దశరురాజునకు ప్రీ త్రి కీర్తు లనుపేరఁ ♦ జెల్వఁ గాంచు
 దక్షకన్యకలతోఁ ♦ దలఁప సామ్యముఁ జెప్పఁ జాలిన మువ్వరు ♦ సాధ్యు లొప్పు
 తే. వార, లవ్వాఱలందు నో♦వారిజాక్ష!, నినుఁ జతుర్భాగములచేసి ♦ నీవే రావ
 ణుని దదాత్త జగంధర్మఫలను లవణునిఁ, బొలియఁజేయఁగఁ బుత్ర తృప్తిమును పహింపు.
 అని తెనుఁగు.

‘ప్రీతీర్తయో దక్షకన్యాస్తా ఉపమా యాసాం తా స్తథా, చాతుర్విధ్యవిధానం రావణ
 రావణీ లవణ గంధర్వ వినాశాయ ’

అని గోవిందరాజులు

‘చాతుర్విధ్యవిధానం రావణేంద్రజిత్తు ల్లవణ గంధర్వసభాదీనాం దేవకార్యాణాంసద్భావత్.’

అని మహేశ్వరతీర్థులు వ్రాసిరి.

ప్రీతీర్తులను కన్యకలు మువ్వరు దక్షునికుమారిత లని తెల్పుటయు,
 నాల్గుభాగములుగా నిను నొసరించుకొని యవతరింపుమా, అనుచోట రావణు
 నింద్రజిత్తును లవణ గంధర్వులను వధించుటకొఱ కని వ్రాయుటయు ముఖ్యములు.
 లవణగంధర్వు లని వ్యాఖ్య యుండఁగా గంధర్వ లవణుల నని వద్యమున వ్రాయుట
 రాముఁడు రావణుని, లక్ష్మణుఁడు రావణాత్మజుఁడగు నింద్రజిత్తును, భరతుఁడు
 గంధర్వుని, శత్రుఘ్నుఁడు లవణుని జంపిరను క్రమమును దెలియఁజేయుటకును,
 రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులను క్రమము ననుసరించియు నని తెలియందగు.
 ఇంతియకాని పద్యము కుదురక చేసిన యుపాధమని మహాశయు లూహించునని
 నావిశ్వాసము.

ఇందు వ్యాఖ్యాతలు ప్రీ త్రి కీర్తులు దక్షకన్యక లని తెలుపనున్నచో,
 నాల్గువిధములుగ విభజించి యనుచో రావణాదులను సంహరించుటకై యని
 బోధింపకున్నచో వీ రెవరని, ఇ దెందుల కని సంప్రేహము బుదయింపక పోవు.
 వానిని వారు తీర్చిరి. ఆవిషయమునే యిందుఁ జేర్చితిని. మఱియు

“న చ పుత్రకృతస్నేహం కర్తు మర్హసి పార్థివ,
 అహం తే ప్రతిజానామి హతౌ తా విధి రాక్షసా.
 అహం వేద్మి మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్ ” (౧౩౪. శ్లో.)
 “ఎనిష్ఠోఽపి మహాతేజా యే చేమే తపసి సిన్ధిః ” (౨౦ స. ౧౪ శ్లో.)
 ‘నేతి. పుత్రకృతం స్నేహం పుత్ర త్వేక కృతం స్నేహం కర్తుం వార్హసి’

అని తీర్తులు. దీనితరువాతిశ్లోకమునకు

‘రామస్య పరబ్రహ్మత్వం నూనయ న్నాహ.’

అని గోవిందరాజులు వ్రాసిరి. ఆవ్యాఖ్యను, ఈయవతారిక ననుసరించియే

చ నరవర! గోమునం బెరిగి నాడు కుమారుఁ డటంచు స్నేహవి
 స్ఫురణము నొందఁబోకు, దనునూనులఁ జంపఁగఁ జాలునంచు నే
 నరసి ప్రతిజ్ఞ చేసెద రఠాపనిలో హతు లైన యట్టు ల
 య్యిరువుర నిశ్చయింపు మిది ధ్యేయై లెఱింగితి నమ్మఁ జెప్పెదన్.

అను నీవ్యము వ్రాయఁబడినది. అఁ తారికయర్థమును జేర్చుచో రసపుష్టి తగ్గక
 మానదు.

“అహం వేద్మి” అను శ్లోకమునకు

‘అహం బహుగురూపాసనేన లభిజ్ఞానః యద్వా యోగబలసాక్షాత్కృతీపరావరతత్త్వ
 యథాత్మ్యః’

అని గోవిందరాజు లనేకభంగుల వ్యాఖ్యి వ్రాసిరి. నేను దెలియుదు ననఁగాఁ
 బెక్కుమంది గురువుల సేవించి విజ్ఞానము గలిగి మోక్షమార్గమును గనఁజాలు
 తపోనియమములను బూనిన నే నని తెలుపకున్నఁ జప్పిడిగా నుండును కాఁబట్టి
 యర్థపుష్టి నిచ్చు నీవ్యాఖ్యానసారమునే గ్రహించి

నీ పెక్కుండు గురుల సేవించి జ్ఞానము నంది యపవర్గమును బొందునట్టి కృత్య
 ములఁ జేసి మునినయి ధ్యేయము నే నీరాము సత్యపరాక్రమశాలి యనుచు
 మఱి మహత్త్వం దని ధ్యేయమింపఁ జాలుదు నేనె కాదు విస్మయమానిపతియు
 నెఱుంగఁగఁ జాలు మహిమితేజఁ డాటచే

అని తెలింగించితిని ‘అహమ్’ అనుదానికిఁ బెక్కుండుగురువుల సేవించి యని
 యర్థము వ్యాఖ్యాతలు చెప్పిరి. కాని వాల్మీకిభాన మేమో యెవరికిఁ దెలియునన్న
 ప్రశ్న మసంగతము అట్లన్నచో నింక వాల్మీకియే నచ్చి నాయర్థ మిది చూడీ యని
 తలంచినపు డెల్ల నందఱకు నర్థము చెప్పవలసినచ్చును.

“మా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమ శ్వాశ్వతీ స్పహః,

య త్క్రిందిమిథునా దేక మవధీః కామమోహితమ్” (2 స ౧౫ శ్లో)

క వినుమానిషాద క్రాంచమి, ధునమున నీ నేటి కొకఁడు ధునిమితో కామం

బున మోహము నొందుఁ గడు, దనరఁగ నిలఁగనుమశ్వశతమగు ప్రతిష్ఠ

భటఁ బెంచి పెద్దపద్యముగా వ్రాయ వీలుకాదు కాన నట్లే వ్రాయఁబడినది.

+౫ అయోధ్యాకాండము ౫౫

“ఏత వే ప్రియ మాఖ్యాతుః కిం వా భూయః కరోమి తే (2. స. 3౪ శ్లో)

రామే వా భరతే వాహం విశేషం నోఽపశ్యయే” (3౪౫ శ్లో)

చ. మనమున కింపుఁబెంపఁ దగునూటను జెప్పిన నీకు నేమి యి

య్యను గలదాన; నీసపతియొక్కజాపై నిటు ప్రీతి యేలొకొ

యనియెదనేమి? రాఘవునియందును నామతునందు భేదమున్

గనుఁగొనఁ జాల నిర్దఱును ధాదిలిపుత్రులె నాకుఁ గావునన్.

కైక మంథరకు నుత్తరము చెప్పుచున్నది. మంథరా! రామచంద్రునకుఁ బట్టాభిషేకమహోత్సవ మనుసువార్తఁ జెప్పితివి. నీకు దీనికిఁగా నే నేమియఁగలదాన. అని పలికి నాకు రామభరతులలో భేద మేమియుఁ గానరా కున్నదనియె. గోవిందరాజులు—

“నను సపత్నిపుత్రే కథం వై తాదృశీ ప్రీతి రిత్యత ఆహ.”

అని యవతారిక వ్రాసిరి. ఈయవతారికభావము తెనుఁగునఁ జేర్చిన నెంతరసపుష్టి కనఁబడుచున్నదో పరికింపుఁడు. మంథరకు సవతిపుత్రుఁడగు రామునియం దేల యిట్టి ప్రీతియను దుర్భావము గలదు దానిం బోఁగొట్టఁదగునను భావము నూహించి యనునర్థ మెంత సరసముగ నున్నదో పాఠకు లూహింతురుగాక. ఇట్టి వ్యాఖ్యాతలయభిప్రాయము చేర్చుట వాల్మీకిభావము కాది దనవచ్చునా?

ఇట్టి తావులనంబంధమును గల్పించుభావము తెనుఁగునఁ జేర్చితి. “రామం దశరథం విద్ధి” యను మొదలగుశ్లోకములఁ దెనిఁగించునపు డాయర్థముల నెఱుంగు రీతి క్రింద వ్రాయఁబడినది. కావున వాని నెల్ల నిట వ్రాయలేదు.

+ ❧ ఆరణ్యకాండము. ❧ +

“తం దృష్ట్వా శత్రుహంతారం మహర్షీ జాం సుఖావహం,

బభూవ హృష్టా వై దేహీ భర్తారం పరివస్వజే.”

(30. స. 3౯౪ శ్లో)

ఈశ్లోకమునకు సీసమాలిక వ్రాయఁబడినది. ఏల యనఁగా మూలమునం దున్న తద్భుజమునకు సీత యెన్ని యెన్ని విధములుగా నూహించియుండునో యన్ని రీతుల వ్యాఖ్యాతలు దానియర్థమును దేటవఱచిరి. ఆయర్థముల సారమును దెనిఁగింపకున్న నది తెలుఁగే కాదేమో యని తత్సారము నిటఁ జేర్చితి. ఇన్నియర్థములు వాల్మీకి యూహించి యుండునా? యని కొందఱు ప్రశ్నింతురు ఊహించి యుండఁగూడదా? యనునదియే దానికిం గగునుత్తరము. వాల్మీకిభావ మిది కావచ్చును గాకపోవచ్చు ననువారు కొందఱు గలరు. వాల్మీకిభావ మిది యని చెప్పు వారే లోకమున నుండరే యనునదియే వారికి సమాధానము.

+ ❧ సుందరకాండము. ❧ +

“దదర్శ చంద్రం స హరిప్రవీరః పోహ్లామహనం సరసీప హంసమ్.” (౨. స. ౫౮. శ్లో)

తే సరసునం జనుమన్నట్టి ♦ సన్న రాశి, మల్లు వనచరకుంజరుం ♦ డమలకశిని

గాంచి లంకఁ బ్రవేశించి ♦ కార్యసరణిఁ, దీర్చు మది నెంచె; రామభక్తిని జెలంగి.

ఇందు నాల్గవపాదమున నున్న “రామభక్తిని జెలంగి” అనునది ప్రకృతార్థమును బోషించును గాన నెక్కువగఁ జేర్పఁబడినది.

“న వీరసేనాగణశో చ్యవంతి న వజ్ర మాదాయ విశాలసారవ్,

న మాత్రత స్వాస్థ్య గతేః ప్రమాణం న చాగ్నికల్మః కరణేన హంతుమ్.”

(రౌ. స. ౧౨ శ్లో.)

నీ పరునిమర్దింపుమా; † సురపతినిజయించినట్టి వీరా! విను † మాతః డొక్కఁడే శత్రుబలౌఘంబు † సమయించు చున్నాఁడు కనుక నాతనిపయి † జనుతరుణము నందు నైవ్యములు † † హోయము చేయంగఁ జాలనః మఱి యల్పసార్థమైన వజ్రముఁ గొని కపిఁపరుడైకేఁ బోకుము వాయువుకంటె జఘంబుమిన్ను తే. గాఁగ నాతని కుండును † గాఢపిమ్మి, కల్పఁడగుఁ గాన ముష్ట్యదిఠకములఁ జంప నలవి గాకుండు; నేఁ జెప్పినట్టి విషయముననె చక్కఁగఁ బరికించి † పనిని దీర్పు.

అనునది పై శ్లోకమునకుఁ దెనుఁగు. శ్లోకమునకు వ్యాఖ్యాతలే యర్థమును వ్రాయ కున్నచో నెట్లుగా నర్థము చెప్పుదురో “ఎవరికి వారే యమునాతీరే” యున్నట్లుగును. కాన వ్యాఖ్యాతల యభిప్రాయము ననుసరించినఁ గాని మూలార్థ మిది యని తేలదు. ఆయర్థసారమే యీనాభాషాంతరీకరణముని గ్రహింపందగు

ఇంక నుదాహరణములం జూపి యుపోద్ఘాతమును బెద్దది చేయఁదలంపను. ఎందెందు వ్యాఖ్యానాభిప్రాయము చేర్పఁబడినదో, ఎందెందుసమానార్థకవిశేషా ద్వితయము కనఁబడునో, ఎందెం దవతారికభావము కూర్పఁబడినదో, ఎందెందు మూలార్థమును బోపించుపొంటె నెక్కువగ వ్రాయఁబడినదో, ఎందెందు సంద ర్భోచితవ్యాఖ్యానోదాహృతగాథలు వ్రాయఁబడినవో యాయాయితావుల “ఇద మిత్థ” మ్మని తేటపడుటకై క్రింద వ్రాసితిని. పాఠకక్షేత్రములఁ దొలఁగించుటకే యట్లు వ్రాసితిని గాని గ్రంథము పెద్దదిగాఁ గనఁబడవలయునని కాదు.

భాషాంతరీకరణమున మూలార్థమును వ్యాఖ్యానకర్తలు వ్రాసినదింతయుఁ జేర్పరాదనియు దానఁ బెక్కుకీడులు మూఁడుననియు వాల్మీకి యుచితజ్ఞుఁడుకాఁ డని తేలుననియు లోనగు ప్రశ్నముల నొనరించువారి కందందు నాభావమిది యని తేటపడునట్లు వ్రాయఁబడియే యున్నయది. దాని నిట వివరింపఁబూనను.

వేదీనీరు పోసిన నిండ్లు కాలిపోవునని భయంపడునట్లు మూలార్థమును దేట పఱచిన వ్యాఖ్యాతలుచితజ్ఞులు కారను సంతయ మొందుట యంతగా సమంజ సముకాదు. వాల్మీకికంటి మహాకవిశిరోమణి యంత యాలోచనలేనివాఁడును గాఁడు వ్యాఖ్యానకర్తలభావము వాల్మీకిది కాకపోవచ్చునను శంక నొంద నవ సరము లేదు. వాల్మీకి యుచితజ్ఞుఁడే. వ్యాఖ్యాతలు రసికులే. శంక నొందువారికే యీకష్టములు గలిగినవి.

ఈకావ్యమునకు మహాపాధ్యాయాదిబిరుదాంచితులయిన బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలుగారే ఆంధ్రశ్రీమద్భాగవతమును పేరిడిరి. కృతిపతి శ్రీరామచంద్రమూర్తియే యని నాకు హిత మునదేశించిరి. ఈపద్ధతిని రచించిన బాగిని హెచ్చరించిరి. రెండు మూఁడు స్థలముల నాపద్యముల విని హర్షించిరి. “రామం దశరథిం యిద్ధి” యను శ్లోకమునకు నే వ్రాసిపంపిన కందమును గాంచి పర మానందము నొందితి మిది బాగున్నదని లిఖించిరి. సర్వవిధముల నన్నాశీర్వదించి శంకావిరహితునిం గావించిరి.

+|| కృతజ్ఞత. ||+

గ్రంథరచనకుం బ్రోత్సహించి యభయ మొసంగిన, ఆంధ్రగ్రంథోద్ధారకులు భాషాభిమానులు దానజలకర్తలు కరుణానీరధులు నగు మ||రా||శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిలుగారికిని, రామాయణాంధ్రీకరణమునకుఁ బాండవులకు శ్రీ కృష్ణమూర్తివలె సాయపడి శక్తికిమించినసాయము స్వహస్త పరహస్తరూపమున నొనరించిన సదవృత్తులు దేవతాభక్తులు ఆశ్రితపోషకులు నగు మ||రా||శ్రీ అల్లముపాటి పోలిరెడ్డిగారికిని, ద్రవ్యవిషయమున నేలోపము లున్నను సాయమొనరింతుమని నాభీతిం బాపిన పరోపకారతత్పురులు పరమాస్తికులునగు మ||రా||శ్రీ గునిసెట్టి రోశయ్యశ్రేష్ఠి, అల్లంపాటి పెంచెలరెడ్డి, బొల్లు రామయ్యశ్రేష్ఠి ప్రభృతులకును, అచ్చుప్రతిని వ్రాసియిచ్చి యోషికమెయి మరలం బరించి నాకుపకృతి నొనరించిననామిత్రులగు బ్ర||శ్రీ కావ్యతీర్థ మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, కావ్యతీర్థ జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారికిని నాకృతజ్ఞతం దెలుపుకొనుచున్నాఁడను.

+|| ప్రార్థన. ||+

కార్యము నాదృష్టికిఁ గడుంగడుం బెద్దది. పండిత్యమో చాల తక్కువ. ముద్రణ మారంభించుతఱి నే సరిచూచుట. ఇట్లగుటంజేసి పెక్కుతావుల యతి ప్రాసాదిదోషము లుండవచ్చు. ఉండవచ్చునను సంశయమేల? ఉండకతప్పదు. ఇక వ్యాకరణదోషముల లెక్కింప శక్యము కాచేమో. ఇన్ని తప్పులుగా వ్రాయుకున్న నేమనిమాత్రము ప్రశ్నింపరిని నమ్మెదను. భక్తి నొండె, ప్రతిష్ఠఁ గోరి యొండె ఎట్లో రచించితి. ఇది తప్పు. దీని నిట్లు సవరించిన బాగని తెలిపెడు సత్పురుషుల పాదారవింధముల శిఁసావహించెద. గుగువులని సంభావించెద ఒక్కతావున నుత్తరకాండమున నాహ్వానని పడినది. ఆహ్వాశబ్దము. స్త్రీలింగమని యెఱుంగుదును. ఎట్లో పడినది. త్నమింతురుగాక.

“కిం వా ప్రార్థనయా పరోపకృతిషు స్వాభావిక స్తద్గుణః ”

అన్న నూక్తి గట్టిగా వల్లించితి.

శ్లో. నిందతు నందతు వాస న్నమాయు కననూయు కత్ర కిం లేన,

య త్సన్దానసగమనామై వేదం పుమ తు పాధేయమ్.

అను సదావృక్యమును మఱువలేదు. పండితకవుల కింతకంటె నెక్కువ విన్నవింప సక్కుటలేదు. ఇందలి తప్పు లన్నియు రెండవసారి ముద్రించు నదృష్టము నాకు సజ్జనులయాశీఃప్రభావమునఁ గల్గినచో సవరించుకొందును. శ్రీరామచంద్రకరుణయు గురువరేణ్యుల యాశీర్వాదములు, పండితకవుల యాదృతియు నాయం దుండుఁగాక యని నమ్ముచున్నాను.

ఇట్లు విన్నవించు సజ్జనపాదసేవకుఁడు,

జనమంచి శేషాద్రిశర్మ.

ప్రశంస.

ఆంధ్రశ్రీమద్రాయణమునకు సహాయముచేసిన వుక్త్యాత్ములు ఉద్ధారకనిర్వాహకపోషకనామంబుల నిందుఁ గ్రింపఁ బేర్కొనంబడుచున్నారు.

ఉద్ధారకులు.

మ||రా||రా||శ్రీ, శ్రీ మహారాజా రావువేంకట విమలమహీపతి సూర్యారావు బహదూర్ గారు.

		(పితాపురము)
,,	అల్లంపాటి పోలిరెడ్డిగారు	మంగుపల్లె (నెల్లూరుజిల్లా)
,,	అల్లంపాటి పెంచెల్ రెడ్డిగారు	,,
,,	గునిసెట్టి రోశయ్యశ్రేష్ఠిగారు	మల్లూరు ,,
,,	బొల్లు రంగయ్యశ్రేష్ఠిగారు	పార్లపల్లె ,,
,,	బొల్లు రామయ్యశ్రేష్ఠిగారు	మదరాసు
,,	గోపవరము గోపాలురెడ్డిగారు	గోపవరము (కడపజిల్లా)
,,	చల్లా చెంచుపాపిరెడ్డిగారు	చండ్రపల్లె ,,
,,	ఏమారు చెంచుసుబ్బయ్యగారు	కేసుమాంబాపురము ,,
,,	. అల్లాడి జగన్నాథకామ్రులుగారు బి. ఏ., ఎల్. టి.	వేంకటగిరి (నెల్లూరుజిల్లా)
,,	జి. రామేశ్వరరావుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.	ఆనంతపురము
,,	పత్తి రాఘవయ్యశ్రేష్ఠిగారు	కడప
,,	భోగన్నాథము వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు	,,
,,	శ్రీమతి. తిరుపుల వేంకటసుబ్బయ్యగారు	,,
,,	వేలమూరు రామిసెట్టిగారు	ఓబుళాయపల్లె (నెల్లూరుజిల్లా)
,,	శ్రీమతి. తోట నరసమ్మగారు	మల్లూరు ,,
,,	దీనరత్నకనభ	కడప
,,	శ్రీమతి. సముద్రాల లక్ష్మమ్మగారు	,,

నిర్వాహకులు.

,,	విరూరు పిచ్చయ్య బి. ఏ. గారు	కడప
,,	కురూడి గంగురావు బి. ఏ., బి. యల్. గారు	,,
,,	కామూరు శ్రీనివాసరాజు బి. ఏ., బి. యల్. గారు	,,
,,	బి. పి. దేవరాజులు నాయుడు బి. ఏ., బి. యల్. గారు	,,
,,	సాధుజ్ఞ సర్వోత్తమరావు బి. ఏ., ఎల్. టి. గారు	,,
,,	పాటూరు వీరమరాజుగారు	కలువాయి (నెల్లూరుజిల్లా)
,,	లోకా సుబ్బయ్యగారు	సోమశిల ,,
,,	పాపుతిప్ప కొండారెడ్డిగారు	రామపురము (కడపజిల్లా)
,,	చిట్టూరు వేంకటయ్యశేషమారుడు రాచయ్యశ్రేష్ఠిగారు మంగుపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,,	వేములపాటి పోలయ్యగారు	అమానుచిరువేళ్ల ,,

మ రా రా శ్రీ, యాదాళ్ల శేషయ్యశ్రేష్ఠీగారు	బెడునుపల్లె	(కడపజిల్లా)
,, మురుకూటి కొండా రెడ్డిగారు	చాపురాళ్లపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,, నున్నా లక్ష్మీనారాయణశ్రేష్ఠీగారు	చుంచులూరు	,,
,, వప్ప వేంకటసుబ్బారెడ్డిగారు	బన్నవరము	,,
,, బుట్టి బ్రహ్మరెడ్డిగారు	కామిరెడ్డిపాడు	,,
,, రాఘవ వేంకటసుబ్బారెడ్డిగారు	గార్లదిన్నెపాడు	,,
,, పర్వా వెంగయ్యశ్రేష్ఠీగారు	పెనుబర్తి	,,
,, చల్లా వేంకటనరసారెడ్డిగారు	కలువాయ	,,
,, నాగిరెడ్డి కొండా రెడ్డిగారు	,,	,,
,, భూమా సుబ్బయ్యశ్రేష్ఠీగారు	వల్లూరు	,,
,, చల్లా పెంచెలరెడ్డిగారు	,,	,,
,, చెమర్తి చిన్నపుల్ల మరాజుగారు	వల్లూరురావపాలేము	,,
,, చింతలపల్లె వేంకటనరసారెడ్డిగారు	మహిమలూరు	,,
,, వాకాటి నారసింహారెడ్డిగారు	,,	,,
,, గుండ్లా శేషారెడ్డిగారు	,,	,,
,, కొండ్లూరు వేంకటసుబ్బరాజుగారు	ముస్తాపురము	,,
,, గంగవరపు నరసపునాయడుగారు	గవ్వవరము	,,
,, మల్లు వేంకటరెడ్డిగారు	కంపసముద్రము	,,
,, నారపురెడ్డి నరసారెడ్డిగారు	,,	,,
,, కాలువ ముసలారెడ్డిగారు	బేతాయపల్లె	(కడపజిల్లా)
,, గంజాము నరసింహాచార్యులగారు	మహిమలూరు	(నెల్లూరుజిల్లా)
,, స్వామి వేంకటాచలముశ్రేష్ఠీగారు యమ్మలూరి సి మదరాసు	కమలకూరు	(కడపజిల్లా)
,, వడ్డమాను లక్ష్మయ్యగారు	చాపురాళ్లపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,, మద్దిసెట్టి కొండ్లయ్యశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,

పోషకులు.

,, కంచిరాజు నరసింహయ్యగారు	కడప	
,, నుంకేసుల సుబ్బయ్యగారు	,,	
,, కందనూరు గురుమూర్తయ్యగారు	,,	
,, మాడుగుల సుబ్బయ్యగారు	,,	
,, నూకల వేంకటసుబ్బయ్యగారు	అప్పారావుపేట	(కడపజిల్లా)
,, పోచంపల్లె ఆత్తారామయ్యగారు	బద్వేలు	,,
,, తల్లము మునయ్యశ్రేష్ఠీగారు	కొండాపురము	,,
,, కలిసెట్టి పెంచెలశ్రేష్ఠీగారు	చిల్ల మానుచేను	(నెల్లూరుజిల్లా)
,, శ్రీకామశ్రీము రామయ్యశ్రేష్ఠీగారు	కడప	(కడపజిల్లా)
,, మంచిరాజు శేషగిరిరావుగారు	,,	,,
,, మంచి రాఘవయ్యగారు	మందపల్లె	,,
,, సంబటూరు వేంకటసుబ్బయ్యగారు	చండ్రపల్లె	,,

మ॥రా॥రా॥శ్రీ, మాలెపాటి సుబ్బరామయ్యశ్రేష్ఠీగారు	మంగుపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,, దొమరాజు ఎకెలరాజుగారికిబుల్ రాజుగారు	గుడిగుంట	,,
,, పందీటి సుబ్బరాజుగారు	,,	,,
,, సంగరాజు వేంకటసుబ్బరాజుగారు	,,	,,
,, మునగపాటి వెంగమరాజుగారు	చిలకలమట్టి	,,
,, మునగపాటి వేంకటసుబ్బరాజుగారు	,,	,,
,, మునగపాటి నల్లమరాజుగారు	,,	,,
,, ఆమరా సుబ్బరామయ్యశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, ఆమరా సుబ్బరాయలుశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, సన్నపురెడ్డి శేషారెడ్డిగారు	చాపురాళ్లపల్లె	,,
,, కంచి సుబ్బయ్యగారు	,,	,,
,, పాబోతు శేషయ్యశ్రేష్ఠీగారు	గోగులపల్లె	,,
,, వేమన రామిసెట్టిగారినింగయ్యశ్రేష్ఠీగారు	చందులూరు	,,
,, వేమన పిచ్చయ్యశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, నుద్దపల్లె గిడ్డయ్యశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, గ్రంథ చెన్నయ్యశ్రేష్ఠీగారు	పటమటి నాయనిపల్లె	,,
,, మన్నె కొండారెడ్డిగారు	,,	,,
,, సోమిసెట్టి కృష్ణమశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, కలువాయ రామిరెడ్డిగారు	బమ్మవంతు	,,
,, పప్పు పిచ్చిరెడ్డిగారు	,,	,,
,, బుట్టి వేంకటరామిరెడ్డిగారు	కామిరెడ్డిపాడు	,,
,, మెటుకూరు చెంచురామిరెడ్డిగారు	ముత్తుకూరు	,,
,, దరిసి కృష్ణమశ్రేష్ఠీగారు	కుల్లూరు	,,
,, పత్తి గురుమూర్తిశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, వడ్లపూటి రామయ్యశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, సుంకర నరసయ్యశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, తోట పాపిశ్రేష్ఠీగారు	,,	,,
,, మేకిపాటి చిన్ననరసారెడ్డిగారు	మద్దులేటిగడ్డ	(కడపజిల్లా)
,, కాకె నాగరెడ్డిమూరుండు శేషారెడ్డిగారు	,,	,,
,, కాకె సుబ్బారెడ్డిమూరుండు శేషారెడ్డిగారు	,,	,,
,, మడకల యెల్లారెడ్డిగారు	,,	,,
,, గోపిరెడ్డి నాగపురెడ్డిగారు	మంగుపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,, నందిమండలము సుబ్బరాజుగారు	మస్తాపురము	,,
,, చల్లా శేషిరెడ్డిగారు	మంచేలపల్లె	,,
,, రూపిరెడ్డి కొండారెడ్డిగారు	,,	,,
,, పల్లెకొండ వేంకటనరసయ్యగారు	పాతళ్లపల్లె	,,
,, గంగపాపు రామానాయుడుగారు	గవరవరము	,,
,, గంగవరపు వెంగమనాయుడుగారు	,,	,,
,, సిద్దు శేషయ్యగారు	బేతాయపల్లె	(కడపజిల్లా)
,, కనుమర్ల గురునాథమశ్రేష్ఠీగారు	చండపల్లెపేట	,,
,, పాబోతు చిన్నరామయ్యశ్రేష్ఠీగారు	గోగులపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)

ఉద్ధారకులు.

ఉ. సూక్ష్మతవాక్కు పాండితియుఁ డబోక్తపునీతియు భావశుద్ధి పెం
పూనినసత్ప్రవర్తనము డచూహలమించిన కార్యరీతియున్
మానితరావు వెంకటకఃమారమహీపతి! సూర్యగాయ! భూ
జానిమణి! మనోజ్ఞగుణఃపార! తగుం గద నీకు; సత్కవీ
శానవరాశివంబులను డశంకరుసత్కృప నార్యసంఘ మెం
తే నొనరించు దీవనల డనెంతయు నిద్ధరఁ బెంపు నొంది సం
తానసమృద్ధిఁ గాంచి గురుఃధర్మరతిం గని భూమి నేలుమా
శ్రీనిధియా పరాత్పరుఁడు డసిద్ధుల నీ కిడుఁగాత మాదృతిన్.

- సీ. తనహరికీర్తిప్రతాపని నిర్జరతరువరంబుల నల్లి డతమి వహింపఁ
దనదానజీవనం డబసుపమకలశాభిపూరణదక్షతఁ డబాలుపునొందఁ
దనసద్గుణవ్రాతఃఘనతరకుసుమంబు జై వాత్మకునితోడ డసరసమాడఁ
దనదైవధర్మకీర్తనస్ఫారహారంబు నారదవీణాననమునఁ బెనఁగ
తే. నర్థిజనకల్పకంబయి డయా రిహరణ, దక్షుఁడై సాధుశీలుఁడై డతగి కులావ
తంసుఁడై పండితాదృతి డధన్యుఁడగుచు, భూతలంబున వెలయునుఃఖోలిరెడ్డి.
క. అల్లంపాటి కులార్జున, మల్లన నుప్పొంగ హినుకఃరాభుం డయి తా
నుల్లసిల్లున్ సుయశోగురు, మల్లిక లాశాకరింద్రఃమండనములు గాన్.
చ. ఋతమే వచించి యాశ్రితుల డనెల్ల యథోచితగౌరవంబునఁ
సతతము దన్ముచున్ సుగుణఃశాలి యితం డనుచుధునూర్తి యీ
క్షీతిఁ గడు నావరింప రఃశీలము భూషణ మై రహింప న
చ్యుతనిజధర్మబుద్ధి యయి డశోభిలు నెప్పుడు పోలిరెడ్డి తాన్.
సీ. రామాయణంబు నాంధ్రంబుగ నొనరింపఁ బూనఁగాఁదగుననిఃపోలఁ దెల్పి
యచ్చుఁగూర్చుఁగఁ ద్రిసంహస్రరూప్యంబుల నిత్తు నిప్పింతు నీ డకేమిఁజాత
మొదలిడుమా యని డమునమొప్పి వచియించి చెప్పినచోప్పును డదప్పకుండ
సాయ మొనర్చి యజనము శ్రీతిచే గారవించుచు ధన్యుఁగా నొనర్చి
తే. నన్నుఁ బ్రోచిన సాధుగుఁణవ్రజైక, భూషణుని దీనపాపకు డభూతదయను
మించు శ్రీపోలిరెడ్డిని డమేటికరుణఁ, బ్రోచుఁగావుత శ్రీహరి డపూజ్యభంగి.
సీ. నిస్వభూసురులకు డనెమ్మ నుద్వాహముల్ ధన మిచ్చి చేయించెఁదగువిధమున
వనతటాకారామఃపసుమత్రిత్రదశోపనయానాదినిత్యసంతతుల నిలిపె
నుత్తమద్భుం డయి డయెప్పుగా నధమద్భులను గవ్వపెట్టక డఘనతఁ గాంచె
బీదసాదల నెల్లఁ డబ్రియమారఁ బోషించి కృతకృత్యుఁడనుభూరికీర్తిమించె
తే. గాశికాముఖునుత్తేత్ర డగణముఁ గొలిచి
ధన్యుఁడయ్యెను భూరిపదాన్యుఁడయ్యె

నట్టి యల్లముపాటివంశాబ్ధివిధుడు
పోలిరెడ్డి యజస్రంబు + పాలుచుఁగాక.

- చ. ఘనగుణమే విభూషణము + గాఢ దగు ధర్మమే తోడునీకఁగా
వినయమే యాశ్రయంబుగ నువృత్తమే సంప్రచుదాస్పదంబుగాఁ
గనదురుసద్యశంబున నిఃకామము విస్తృతిఁ గాంచి మించు స
ద్వినుతుని నాధుమానసుని + బెంచెలరెడ్డిని శ్రీశుఁ డోముతఁ.
- తే. తన్ను మాలినధర్మంబుతగ జటన్న, నూక్తి లక్ష్యంబు చేయకఁ యొప్పిదముగ
ద్రవ్య మొసంగుచుఁ గీర్తిసంఘతతనిబడి దైవభక్తినిజెలువారుఁధవ్యతముఁడు.
- ఉ. ఉడుగని దానసంతతుల + నొప్పుగఁ జేయుచు సజ్జనాదృతిం
బడయుచు నుత్తమర్హుఁ డయి + బ్రాహ్మణసంతతికల్పకఁడని నాఁ
గడు వినుతిం జెలంగుచు నభింజయశంబునఁ జాల మించుచుఁ
విడువనిశ్రీల నొప్పుతను + బెంచెలరెడ్డి తనూజసంయుతిఁ.

- చ. వినయము సాధువర్తనము + విద్యయు భూతగణానుకంప స
జ్జనహితచర్య చేవగురుసంతతభక్తి పరోపకారమే
యొనరుచునూహ పాపమున + కొప్పించిత్తము భూషణంబులై
తనరఁ గృతజ్ఞుఁ డీతఁడను + ధన్యయశంబునఁ జెన్నుమీఱుచుఁ.
- క. గునిసెట్టి వంశమాక్రిక, మనఁదగు రోశయ్యశ్రేష్ఠి + యాపరమేశాం
ఘ్నియితచిత్తుఁడు సంతత, మునుసంపద లంది సుయశఁమునఁ దగుఁగాతఁ.
- చ. పరమదయక ననుం గనుచు + భవ్యమతిక మృదుభాషణంబులక
నిరతము నన్నుచుకొ ధనము + నెచ్చిని సర్వవ్యయమే యొనర్చుచుక
నిరుపమరామసత్కృతికి + నిశ్చలభక్తిని ద్రవ్య మిచ్చి య
ట్టారులను బ్రోత్సహించిన గుఁణోత్తమ నీశుఁడు ప్రోచుఁగావుతఁ.
- చ. గరువమొకింత లేదు తుచుఁ + గానఁగ వచ్చిన దీనులక మహా
దరణము మీఱి శక్తికిని + దర్శయ నర్హముగాఁగఁ బ్రోవ నా
తురపడుఁ గాని యనుట + దా నెచ్చె నెఱుంగండు భూస్థలిం
బరఁగెడు లక్ష్యభూతుఁ డయి + భవ్యగుణాఘ్రిల నీధునుం డొగిక.
- తే. ఆయురారోగ్యభాగ్యంబు + లాదియొక, సకలసంపద లొసఁగి శ్రీశంకగుండు
వాసుదేవుండు ప్రాసంగివలయుఁగాత, సాధుగునిసెట్టి రోశయ్యఃత్కృతఁమున.

సీ. యుక్తధనవ్యయ + మురుతరనదృద్ధి శ్రీరామపదసరఃసీగువైక
భక్తి విద్యాగోష్ఠి + పండితాదరణంబు దీనజనావనఃపీడిత సాధు

జనహితచర్యయు ♦ సహజవాత్సల్యంబు మర్యాద నెన్నుచు ♦ మాటలాడు
నేర్పు వాఙ్మయమంబు ♦ నీతిజ్ఞతయు లోసుగాఁగలనద్వంద్వము సహజ
తే. భూషణంబులుగాఁ దగ ♦ బొల్లువంశ, దీపకుం డయి రామప్రతిష్ఠఁ జక్కఁ
జేసినట్టి శ్రీరంగయ్యశ్రేష్ఠిఁ గాచుఁ గాత శ్రీరామమూర్తి సత్కరుణనెపుడు.

నీ. పెద్దలఁ బొడఁగన్న ♦ భృత్యునిరీతిగా వర్తింపఁజాలిన ♦ భవ్యశక్తి
యాచకులను గన్న ♦ నర్వరీతిని వారి కారవింపఁగఁ జాలు ♦ కమ్రబుద్ధి
యాశ్రితులను గన్న ♦ యంతనే వారల కష్టముల్ తొలఁగింపఁ ♦ గల్గునేర్పు
దీనులఁ బొడఁగన్న ♦ మానితకరుణవారలఁ గావఁ బూసెడుఃసలఘుడై ర్య
ఆ. మాదినుండి యలర ♦ నవని యశస్సున, వెలయుచున్న బొల్లుకులపయోధి
చంద్రుడగుచురామఁచంద్రభక్తుండగు, రామయార్యనేలుఁరాముడెపుడు.

నీ. కట్టించె నెంతోవేఁడ్కును బార్లపల్లెయక స్వగ్రామమునరామఁపంద్రమూర్తి
నర్వరీతిని బూజ ♦ నాదృతిఁ దప్పంగఁదగినదేవాలయఁతల్లజంబు
వాహనాదుల నిల్పి ♦ వార్షికోత్సవ మొప్ప సాగుపద్ధతులను ♦ జక్కఁజేసె
బీదల కర్వమా ♦ విధిని సాయముచేసె హరిభక్తివితతుల ♦ నాదరించె

తే. నట్టి రామయ్యశ్రేష్ఠిని ♦ ననవరతము
పుత్రపౌత్రాభివృద్ధియు ♦ భూరిభాగ్య
మతులభక్తియు వెలయంగ ♦ నరసి ప్రోచుఁ
గాత శ్రీరామమూర్తి విఖ్యాతకీర్తి.

నీ. గోపరాన్వయఁదీపకుఁ డై ప్రభుశక్తియొప్పారఁగ ♦ సాధుపోష
ణాదృతి వెలయంగ ♦ యాచకబృందాళిఁ గాంచిన నంతోమఁకలిత మైన
స్వాంతపంకజ మొప్ప ♦ సతతవిద్యద్గోష్ఠి నెనఁగుచు దీనులఁనే తలంచి
వారికప్తమృతం ♦ బాపంగ నెంచుచు సత్కవులం జాల ♦ సంతసిల్లఁ

తే. జేయుచు దయాగుణంబు నిఁస్సీమమైన
డై ర్యమును బొల్పుమీఱ నత్వంతరాజ
మానుగోపాలరెడ్డి సఁనూనకరుణఁ
బ్రోచుఁ గాపుత లక్ష్మీవిభుండు చక్రి.

చ. ధనముఁ బరోపకారమునఁ ♦ దప్పక ప్రీతి వ్యయించుచుక సతం
బును మృదుభాషణంబులఁ గఁపుల్ ముదమందఁగ నాడుచుక మనం
బునఁ గులదై వచింతనమె ♦ పూనికఁ జేయుచు దుష్టసంఘబీ
తిని గలిగించుపౌరుషము ♦ ధీవిభవంబును విస్తృతిం దగక.

క. చల్లాఖ్యాన్వయవారిధి, కుల్లాసముఁ గూర్చుచంద్రుఁనోజను గనఁగా

నెల్లెడలఁ గీర్తి రాజుల, నుల్లమునం గరుణ సతతఁ మొప్పుచు నుండఁ.

తే. పెద్దలను జూడ భక్తియుఁ బ్రీతియుఁ గడు, నలర నాశ్రితరక్షణఁ మరసి చేయు
చున్న శ్రీచంచుపాపిరెడ్డి స్మరహరి, పరమపురుషుండు ప్రోచుతఁ బరమకరుణ.

సీ. పరహితవృత్తియుఁ బరశిషవయు నిరతాన్నదానంబు నిశ్చలమతి
శక్తికి మించినఁ చందంబుగా దాన మిచ్చుట భూదేవఁ లేంద్రహితము
చేయుట పెద్దలఁ నేవచేయఁగ మతి యలరుట యను మొదఁ లై ననుగుణ
పుంజ మొప్పురఁగాఁ బాలుచు నేచూరుపంశజనితుండయి సాధుఁ సంఘయుక్తుఁ
తే. జ్ఞాన శ్రీచంచును బృథ్వీనమలశీలు, భూతహితచర్యుఁ బరవృత్తఁ భూరిధైర్యుఁ
బ్రోచుఁగావుత శ్రీపతిఁ పుత్రపౌత్ర, చిరతరాయుస్సు వాంఛాళిసిద్ధు లలర.

సీ. సరసకవిత్వంబు సాధుమనీషయు సుచితజ్ఞతయు దురూహోదవిషయ
విజ్ఞాననిష్ఠయు విమలశీలము గురుసభజనభక్తవాత్సల్యనియతి
దూరదృష్టియు మహోదారనీతియు సాంఖ్యతత్త్వ మెఱుంగుముదము గభీర
భావము నను నివ్వి ప్రాకృతకృతంబున సహజగుణంబులఁ చంద మొంద
తే. ధార్మికం డయి మిత్రసంతతహితాచ
రణపటిష్ఠుండు గ్రంథకరణసుముఖుండు
నగుచు నల్లాడిసాధువంశాబ్ధిచంద్రుఁ
డగు జగన్నాథశాస్త్రిని వారి మనుచుత.

చ మితహితభాషణంబు గురుమిత్రహితాచరణంబు నూనృత
వ్రతఁతి యుక్తరీతిని బ్రవర్తనముం గనఁజేయునేర్పు న
స్తతివిధి వంబు పాండితియు మంచియె చేయుతలంపు నార్జవం
బతిశయనీతి సంప్రమద మారయ నీకె తగున్ మహాత్మనం
దతిశయభక్తి గల్గినకృపాలయు యాచకకల్పభూజ న
చ్యుతపదపంకజాతయు గళోభితచిత్తమదద్విరేపునిఁ
సతతము గార్లదిన్నెకులఁ జాతుని రామవదేశ్వరుం గృపన్
క్షీతితనయామనోహరుండు శ్రీరఘునాయకుఁ డోముఁగావుతఁ.

క. శ్రీరామేశ్వరరాయని, సారమతిం బ్రోచుఁగాకఁ డ్మాజాత కృపా
వారాళి సకలసంపద్యుభిరతరాయుస్సు లొసఁగి భూస్థలి వెలయున్.

సీ. భాగవతాదిః పారాయణానక్తి దేవభూదేవభక్తిహితచర్య
లామోక్షమున నెథఁ ర్తాచరణంబును జేయునేర్పును మనఃస్థిరత న్యాయ
పరమాదృతియు మిత్రపరిపాలనాభినివేశంబు బాంధవఁ ప్రీతి దీన
మానవదర్శనమాత్ర సాయముచేయు పూనిక పండితఁ పోషణైక

తే. నియతి యనునిట్టి సద్గుణనిచయమె తన
యశము దిక్కుల నింపఁగా † నవనిఁ బొలుచు
పత్తి రాఘవశ్రేష్ఠిని † బరమకరుణఁ
బ్రోచుఁగావుత శ్రీరామః † మూర్తి సతము.

సీ. భాషాభిమానంబు † భక్తియుక్తస్వాంత మాశ్రితావనదీక్ష † యాచకాళి
సమృద్ధింపఁగఁ జేయు † సాధుదాసము మతశ్రద్ధ దేవార్చనా † సక్తి హితము
గనె మాటలాడునేర్పును గులదేవతాభక్తివిశ్వాసముల్ † పరహితాభ
రణమునఁ బూనిక † ప్రజల రంజిలఁజేయు శక్తియు ననునివ్వి † సహజగుణము

తే. లగుచు వెలయంగ భోగనాథాఖ్యవంశ్యఁ
డైన వేంకటసుబ్బాఖ్యఁ † డైనశ్రేష్ఠి
రత్నమును బ్రోచుఁగాత శ్రీరాముఁ డెలమిఁ
బుత్రవృద్ధియు భాగ్యంబు † పొలయునట్లు.

సీ. పరమేశ్వరునియందుఁ † బరిపూర్ణభక్తియు గామాయణాదిసద్గ్రంథపఠన
సంక్రమణాసక్తి † సంతతసత్పాత్రదానంబు భూసుర † తల్లజాళి
యందు విశ్వాసంబు † ముందు తెల్పక భక్తిమొయిదాసమిచ్చుట † మితవచనము
లలరఁ బల్కుట భర్తయందు దైవతబుద్ధి పరిశుద్ధనిర్మల † వర్తనంబు

తే. తనయశంబును గొనియాడఁ † దలుపులాన్వ
యమును వెలయంగఁ జేయుచు † నమలచిత్త
మలరు వేంకటసుబ్బాంబ † నాపరేశుఁ
డరసి కాపాడుఁగాక యత్యంతకరుణ.

తే. వేలమూరు వంశంబున † వెలసి పాధు, వినుతినిం గాంచి సత్కర్తి † వెలయుచున్న
రామశ్రేష్ఠికి శ్రీరఘు † రామమూర్తి, యశమునొసఁగునుగాత నెయ్యంబుమీఱ.

సీ. భర్తగుణంబునఁ † దనరారి సత్కార్యకరణంబునన్ ఖ్యాతిఁ † గాంచి మించి
యాడితప్పనిసూక్తి † యలరార నుపకృతిఁ జేయుటే కృత్యమై † చెలఁగ దుష్ట
జనులఁ గన్నులనైసఁ † గనక సజ్జనగోష్ఠిఁ గాలంబుఁ బుచ్చుచుఁ † గాంచనాంబ
రునినేవచేయుచుఁ † దనశక్తి సంతయు దేవతాకృతికయి † తివిరి వ్యయము

తే. చేయుచును దోట వంశంబు † స్థిరయశంబుఁ
గనఁగ నొనరించు సరసమాంబును రఘూత్త
ముందు కరుణార్ద్రదృష్టిని † బూని ప్రోచుఁ
గాక యేకీడు గాననికరణి ధరణి.

సీ. బహువిధరూపకప్రకటనాఖిల మించి సత్పాత్రపల్లవసమితి జలఁగి
 నీతిప్రదాయకనియతిపుష్పాభ్యమై యుపకృతిఫలముల ♦ నొప్పు మిగిలి
 జనరంజనాభిఖ్య ♦ ఘనతచే బెంపొంది సజ్జనావృతిరూపచారుతఁ గని
 నటరాజయోగాభినయభృంగముల మీఁటి సాధుప్రకాశైకసరణి జేరి
 తే. దేవరాజాధిపత్యసంధి ప్తి మెఱయ, సరసకవిరాజసద్విజయసంఘ మొలయఁ
 గడపపురి మించు దీనరక్షకసభానురద్రునుము వృద్ధి గాంచుతరాముకరుణ.

సీ. వరసముద్రాలావ్యవాయార్ణవంబునఁ గల్పవృక్షంబు నాఁగఁ జనించి
 పాత్ర మపాత్రముకావరమభేదంబునఁ బ్రజ్ఞఁగాంచి కృపాంబురాశియగుచుఁ
 బరులవాక్కుల సుంత ♦ పాటింప కావృతిఁ దనబుద్ధిరీతిగా ♦ దానమిచ్చు
 నియతిచే వెలయుచు ♦ నిశ్చలశ్రీరామభక్తిచే నొప్పుచు ♦ బ్రాహ్మణగురు
 తే. దేవతాసముదయమందు ♦ దృఢతరంపుఁ, ప్రీతివెలయులక్ష్మన్మనుఁశ్రీరఘుకుల
 పరిశమాక్తిక మనియెడు ♦ భవ్యయశము, గన్నరాముండుప్రేమతఁగరుణమీఱ.

నిర్వాహకులు.

తే. ఇంగితజ్ఞత యర్థిజనేష్టసిద్ధి
 చేయునే కృచితజ్ఞత ♦ న్యాయబుద్ధి
 యోగ్యతను గుర్తెఱుంగఁగ ♦ నొప్పుశక్తి
 యివ్వితగుఁ బిచ్చయాద్యున ♦ కెన్నిచూడ.
 చ. సరసమనీష యొప్పుఁగ వచస్తతిగౌరవ మంతాచక్రఁగాఁ
 బరిఁగఁ బరోపకారమును ♦ బాగుగఁ జేయుతలంపు రాజిలక
 నిరతము పండితాదృతియె ♦ నెమ్మిని గల్గఁగఁజేయఁగా విరూ
 ర్వరకులసంభవంబుఁ గని ♦ వర్ధిలునూరిని బిచ్చయాద్యునీ
 శ్వేరుండు పరాత్పరుండు సుఖసంపద లిచ్చుచుఁ బ్రేమఁగావుతక.

చ. కురుడికులాబ్జిసోమనిభుఁ ♦ గుంభితవాగ్విభవుక సదార్థిభా
 సురనిజసాధు దానజితసూర్యతనూభవు సత్కవీంద్రవా
 క్పరిమతసద్యశుక విపులవైభవు భూతదయాభిరామహృ
 త్పురసిజ గుండురాయనిఁ బ్రసంగవిశారదు సర్వసంపదల
 పరమకృపాద్ధి రాఘవుండు ♦ పాయ కొసంగుచు నేలుఁగావుతక.

క కాకూరుపంశజలనిధి, రాకాశీతాంశుసముండు ♦ రాఘవపాదా
 బ్జాకలితహృద్భుకరుండు, శ్రీకలితుండు సాధువర్యచిత్రేష్టదుఁడుక.

ఆ. సకలసుగుణరాశి ♦ శాంతధనుండును, యాచకామరతరు ♦ వార! యనంగ
వాసి గన్న శ్రీనివాసరాయని సత్య, ధీరు నోముఁగాక ♦ శ్రీరమణుఁడు.

చ. వినయము సాధుసంఘనుతఃపృత్తము దీనజనావనాదృతిం
గను మతి దైవభక్తి కలఃకాలము యాచకబృందముం గడుం
దనువుస్వభావముం దనకుఁ ♦ దప్పని భూషలుగాఁ జెలంగ నొ
ప్పిన బి. పి. దేవరాజు లనుఃవిశ్వహితుండగునాయనిఁ ముదం
బును గనఁ బ్రోచుఁగాతఁ బరిపూర్ణదయఁ రఘురాముఁ డెప్పుడుఁ.

క. వినయంబె భూషణంబుగ, ఘనవిద్యయె మూలధనముఁగా నుపకృతిఁ దా.
నొనరుచుటయె కృత్యము గాఁ, గను రాజులునొక్కనూరి ♦ కడపపురమునఁ.

తే. సాక్షాదాన్వయపాథోధిఁచంద్రుఁ డగుచు
రహిఁ జెలంగు సర్వోత్తమఁరాయనిఁ గృప
శ్రీహరియు నాపరాంబయు ♦ శ్రీసమృద్ధుఁ
డేని రక్షింతుగావుత ♦ వాసిమీఱ.

తే. మిత్రబంధుసమాదృతి ♦ మితహితంబ
నము దయాయుక్తచిత్తము ♦ విపులదీర్ఘ
యోజనయు సుముఖత్వము ♦ నొప్పుచున్న
వీరయామాత్యుఁ డలరుఁ బాటూరుకులుఁడు.

తే. సకలసద్గుణముణిఖనిఁసరసుండుఖలయుక్తిహారుఁడుసత్కార్యఁ మొప్పఁ జేయు
నియతిగలవాఁడునునృతఁనిర్మలుండు, నై నశ్రీవీరచూమాత్యుఁహరిమనుచుత.

క. నిరతాన్నదానరక్తియు, గురుసఖియాచనుల కెల్లఁ ♦ గూర్పుచుతియు ని
ర్భరపౌరుషంబు నీతియుఁ, గరము విరాజిల్లుచుండఁగా నిపుణుండై.

క. హరపూజారతచిత్త, స్ఫురణము తనరార సుకవిఁపూగవిహితకా
ర్యరతుండై లోకాన్వయ, గురుతరవార్ధ్యబ్జుఁ డనంగ ♦ ట్లోణి వెలయుచుఁ.

క. హితకృత్యనియతిఁ గనుచుఁ, సతతము ధర్మంబునందె ♦ సాన్వితము వెలయఁ
జీతిఁ దగు సుబ్బాద్యుని శ్రీ, పతి ప్రోచుతఁ బుత్రపౌత్రభాగ్యము లలరఁ.

క. వినయము భారతముఖగ్రంథనికరవతనంబు వంశఁడై పతపూజా
దినిఖలకృత్యసమాదృతి, తనరంగఁ బావుతిప్పు ♦ ధన్యకులజుఁ డై.

ఆ. అవనిఁ గీర్తిఁ గాంచి ♦ యాశ్రితరక్షణ, మలర యుక్తదాన ♦ మతిశయిల్ల
భూసురైకభక్తిఁ ♦ బూనుకొండారెడ్డి, సరసమతిని సాధుసంఘవినతు.

తే. గర్వశూన్యుని నియతసత్కార్యనిరతు
భూతదయయుఁ బశ్చాత్తాప ♦ మాతతముగఁ

గలిగి యలరారు సజ్జనుఁ ♦ గాంచనాంబ
రుండు నిత్యంబు పోషించు ♦ చుండుఁగాక.

సీ. చిట్టూరువంశంబు ♦ చెలఁగి వర్ధిల్లుఁగా వేంకటశ్రేష్ఠికి ♦ విమలమతికిఁ
దనయుడై వినయాదిఃఫునగుణమణియు నై దేవతాగురుభక్తి ♦ తేజరిల్లుఁ
గాశ్యాదికజ్ఞేత్రఃగణము నుపాసించి దానంబులొసఁగి నిత్యమును నియతిఁ
గులదేవతోపాసనలఁ గాలముం బుచ్చుచును దురాచారమ్ములను నెఱుంగ

తే. కాశ్రితాదృతి వెంపార ♦ నర్హరీతిఁ
గాలముం బుచ్చుచున్ నీతిఃకలితుండు నగు
నట్టి రాచయ్యశ్రేష్ఠిని ♦ నరసి ప్రోచుఁ
గాత శ్రీరఘరాముండు ♦ కరుణ సతము.

ఉ. శ్రీమహితాత్ము నాశ్రితుల ♦ సిద్ధమనస్కులఁ జేయుదాత ను
ద్దామగుణాఘ్య సూరినుతుఁ ♦ దత్త్వవిదుత్తమభక్తితత్పరుఁ
వేములపాటి వంశమున ♦ విస్తృతిఁ గాంచిన పోలయార్చునిన్
శ్రీమహితుండు కీర్తిఁ గనఁజేయును గాక దయాంతరంగుడై.

తే. అలరుయాదాల్లవంశవంశయస్సుముద్ర, చంద్రు శేషయ్యశ్రేష్ఠిని♦జలజనయనుఁ
డనవ్యయము నృద్ధినొందెడు♦నట్లు కరుణ, నేలుఁగావుతనిత్యంబు♦నెంతొకూర్చి.

సీసమాలిక:—

మురుకూటివంశసముద్రంబు వెలయింపఁ జింతామణియనంగ ♦ వింతపుట్టి
చేతనైవంత సంసిద్ధమతిన్ సాయమునె చేయఁ గంకణమును ధరించి
స్థితభాషణంబుల్లు ♦ జెలఁగుకొండా రెడ్డి నార్తరక్షకుండు సూర్యాన్వయాభి
శశియగు శ్రీరామచంద్రుండు కాపాడుఁ గాక; నున్నావంశకమలవనము
వెలయింపఁ బుట్టి నిస్తులదానవత్సు డై పాలుచులక్ష్మీశబ్దపూర్వు డైన
నారాయణశ్రేష్ఠి ♦ సరహరి కాపాడుఁగాక; పప్పుకులంబు ♦ త్కౌతలమున
నగడఁజేయఁగఁ దానె ♦ నిల్చి ధీరుం డయి పెద్దలమాలలఁబ్రియము మీఱ
వినఁగఁజాలినయట్టి ♦ వేంకటసుబ్బాఖ్యరెడ్డిని గావుత ♦ శ్రీరఘుపతి
బుట్టివంశంబునఁ ♦ బుట్టి కీర్తిని గాంచి దాత యై సత్కవితతికి మోద
మలరంగఁ జేయుచు ♦ వెలయు బ్రహ్మరెడ్డిఁ గాపాడుఁగావుతఁగంజనయనుఁ;
డమలరాపూరువంశాల్లికి నుత్పలమిత్రు డై నుజను డై ♦ మేటికీర్తి
యలరార విద్యుల ♦ నాదృతి వెలయింపఁ జేయుచుఁ గవులకు ♦ న్యాయరీతి
సాయ మొనఁగ్గుచు ♦ సతతపండితగోష్ఠిఁ దగినమాన్యుని బహుధర్మచిత్తు
వేంకటసుబ్బాఖ్యవినతిఁ గాంచినరెడ్డి నీతుఁ డోముతఁగృవయెసఁగుచుండఁ;
బర్నాన్వయముఁజాలఁబ్రఖ్యాతి వెలయింప నవతరించినమేటియనఁగ నలరు

వెంగయ్యశ్రేష్ఠిని ♦ విబుధభక్తుని హరి కాపాడుగావుత ♦ గమ్రుకరుణ;
 సాధుపల్లావము ♦ శరధి నుష్పంగగఁ జేయునుత్పలమిత్తు ♦ జేయనదగి
 చారుశీలత నొప్పి ♦ శాంతభూషణుఁ డయి యుపకృతిఁజేయఁగా ♦ నూహలెపుడు
 ప్రసహింపుచుండ ధర్మార్థైపుత్తుఁడై పాత్రత వెలసిన ♦ ప్రజ్ఞ యలర
 గ్రంథశోధకుఁ డయి ♦ కరుణాత్ముఁ డైన వేంకటనరసారెడ్డిత్తుతనూభ
 వాధవుం డోముత ♦ భద్రంబు లొనఁగుచుఁ గంటికి రెప్ప నాఁగ నిరతంబు;
 నాగిరెడ్డికులంబునం బ్రభవిల్లి నిత్యంబును భోగభాగ్యముల నొప్పి
 పారువం బలవారఁ ♦ బరఁగుకొండారెడ్డిఁ గంజలోచనుఁ డెట్లు ♦ గాచుఁగాక;
 భూమాన్వవాయంబుఁ ♦ బూతంబుగాఁజేయశాంతగుణాంబెయిఁసంగుచుండఁ
 జెలఁగునుబృహ్యశ్రేష్ఠిని బుత్రపౌత్రాదు లొప్పఁ గాపాడుఁగా ♦ కుర్విజాత
 ధవుఁ డగు శ్రీరామతారకబ్రహ్మంబు కల్యాణమూర్తి యుత్కంఠ మెఱయఁ;
 జల్లాన్వయంబున ♦ జనియించి విఖ్యాతయశమునఁ జెలఁగుచుఁససముఁ డైన
 యట్టి పెంచెలరెడ్డి ♦ నాయురారోగ్యంబు లలరఁ గావుత రఘువంశులవిభండు;
 సాధుచెమర్తివంశంబున విఖ్యాతి యలరఁగా జనియించి ♦ యమలధర్మ
 బుద్ధియై తగుచిన్న ♦ పుల్లమరాజును శ్రీవిభుఁ డోముత ♦ సిరుల నొనఁగి;
 చింతలపల్లినాఁ ♦ జెలఁగుపంశాంబుధిశశి ధర్మబుద్ధిని ♦ స్తంద్రకీర్తి
 కమనీయగుణుఁడు వేంకటనరసారెడ్డి వర్ధిల్లుఁగాక శ్రీవాసుదేవు
 కరుణచేఁ బుత్రాదిఁజిత్తుఁ డై బహుధనధాన్యసంపద లెట్లు ♦ తనరుచుండ;
 వాకాటిసవ్వంశభవుఁ డయి త్యాగియై నిత్యదాసంబుల ♦ నియతఁ జేయు
 చును న్యామనర్తనమునఁ గీర్తి గాంచుచు నర్థిచాతకమేఘుఁడై చెలంగు
 నాసంహారెడ్డి ♦ నయనిధి నీశుండు గాపాడుగావుత ♦ తమ గనరంగ;
 గుండ్రాన్వయంబు నీఁతొణి వర్ధిల్లంగ భానురకీర్తియై ♦ ప్రసన్న మొంది
 భక్తుఁ డై నీతిసంసక్తుఁ డై నిరతాన్నదానతర్పితదీప్తితయి నగుచు
 నలరుశేషారెడ్డి ♦ నారఘురాముండు కాపాడుకం గలకాల మెలవి;
 రాజవంశంబును ♦ రంభుణ వర్ధిలఁజేసు జనియించి కొండ్లూరుఁ ఘనకులంబు
 పరిపూతముగఁ జేయు ♦ పట్టుదలను బూని పాత్రదానంబున ♦ భవ్యయశము
 గాంచి మించినయట్టి ♦ ఘనుని వేంకటసుబ్బరాజును శ్రీరఘురాముఁ డెపుడు
 ధనధాన్యపుత్రపౌత్రనికరముల నిచ్చి కాపాడుఁగావుత ♦ గరుణమీఱ;
 గంగవరపువంశకలకపాథోరాశినీహారరక్తియై ♦ నెగడి శక్తి
 కెంతో మించిన యట్లు ♦ లెల్లదానంబులఁ జేయుచుఁ జాల నాశ్రితులు గ్రాలఁ
 బరచుకీర్తిని మించునరసపునాయని శ్రీహరి కాపాడు ♦ సిద్ధు లొనఁగి
 మల్లువేంకటరెడ్డి ♦ సల్లలితగుణాధ్యు వ్యవహారదక్షు విభవశిఖలు
 నాశ్రితరక్షకు ♦ నమలవిఖ్యాతిని మించుసజ్జను నేలుఁ ♦ గాంచనాంబ
 రుండు చక్రి సతతంబు ♦ బుడుతల నొసఁగుచు సిరులమించఁగ ఫలసిద్ధియలర;

నారపురెడ్డియఁ న్నయనిశ్రీయతుఁ దాత నయగుణవిఖ్యాతుఁ సుయశు సుజను
నాధుభక్తుని నరఁసారెడ్డిఁ గాపాడుఁగాత మెప్పుడు రఘుఁకాంతుఁ డెలమి;
గాలువయనునట్టిఁ ఁ ఘనవంశభవునిఁ గీర్త్యనిష్ఠు సుముఖత్వఁ మలరువాని
తే. ఘను ముసల్ రెడ్డిఁ గాపాడుఁగాక సతత
మాయురాగోగ్యభాగ్యంబుఁ లలరునట్లు
రఘుకులాంభోధిచంద్రుండుఁ రామమూర్తి
కరుణ వెలయుచు నుండ నిఁక్కంపుఁబూనిన్.

క. నిరుపమానతీ వైద్యుఁడు స, త్కరుణానిధి సాధుమతియుఁ దప్తసువర్ణాం
బరపదభక్తుఁడు శాంతుఁడు, నరసింహాచార్యుఁ డెన్నఁ నయహితుఁ డలరున్.
ఆ బీదజనుల మిగులఁ బ్రేమించుగంజాము, వంశమందు రత్నవర్ష మెసఁగు
నట్లు పుట్టి ద్రవ్యమందు నాసక్తి లే, కలరు నతని భక్తుఁ నరయు నృహరి.

సీ. సావిమంశంబునఁ బాగుమాక్రిక మన రాజల్లి సద్గణఁరాజి యలర
నిరుపమానప్రభుఁ బరఁగి విఖ్యాతని మించి దాతయు నౌచుఁ నంచితమగు
పద్ధతిఁ బ్రాపించిఁవ్యవహరివిదుఁ డయి సరనుఁ డై యాచకఁచాతకముల
కాష్టాద మొనరించుఁ నబ్జము నాఁ దగి సద్భాషణముల నిశ్చలపరేశ
తే. భక్తి సజ్జనసంఘసంఘఁ మించు
వేంకటాచలశ్రేష్ఠినిఁ విపులశుభస
మృద్ధునిఁ జేయఁగాత లఁక్ష్యశుఁ డఖిల
శరణుఁడు చక్రి సత్కృపాసాంద్రుఁ డెపుడు.

సీ. వడ్డమాన్యన్వయభవుఁడు చిదానందపుత్రరత్నము సాధుఁపూతచిత్తుఁ
డనవకారి వదాన్యుఁ డతిమితభాషణుం డవగతగర్వండుఁ హాసదాంబు
బాతభక్తుఁడు పితృచరణదాసుండును వేంకటసుబ్బాఖ్యఁ వెలయు సుజను
ననుజాతుఁ డాదృతిఁ నర్థుల నెలరించుమేటి వాఙ్మధురమిఁ మించుఘనుఁడు
తే. బహువిధాగ్రహారంబులఁ బరఁగునీశుఁ డెట్టిచో మాటఁ దప్పనిఁయింగితజ్ఞుఁ
డైన లక్ష్మయ్య నాహరిఁయాయురతుల, భాగ్యయుక్తునిఁ జేసి కాపాడుఁగాత.

తే. మద్దిసెట్టికొండయశ్రేష్ఠిఁ మానధనుఁడు
సాయమును జేయఁ జేయింపఁ జతురుఁ డెల్ల
కాల మీశ్వరభక్తుండుఁ కరుణగలుగు
వాఁడు శ్రేయస్సహనమునఁ బరఁగుఘనుఁడు.
తే. ప్రియముగలవాఁడు బాంధవఁప్రియుఁడు భూరి
బుద్ధి యాశ్రితులం గృపఁ పొలయఁ గాచు

సరనుఁ డాఘను శ్రీరఘుఁవరుఁడు కరుణఁ
గాచుఁగావుత మభివృద్ధిఁ గాంచునట్లు.

పోషకులు

సీ. అనయమ్ము వినయమ్మును నయమ్ము వెలయంగ నలరారు నెవ్వనిఁ యాత్మసీమ
అనిశమ్ము భూతదయాలతాంకూరమ్ము వర్ధిల్లు నెవ్వనిఁ భావసీమ
అసమానదైవభక్తికైశయమ్మున కాలవాల మా నెవ్వనిఁ సాన్వంతసీమ
దానదాక్షిణ్యద్యునూనసద్గుణములు చెన్నారు నెవ్వనిఁ చిత్తసీమ
తే. అట్టి సద్భూసురకులీనుఁ డై నయట్టి, కంచిరాజు నృసింహాస్యఁ గాచుఁగాత
మాయురారోగ్యపుత్రపౌత్రాభివృద్ధి, గలుగ రాముండు నిండ్లోఁ గంటుగాఁగ.

ఉ. ధీసముదంచితం డయి సుధీవరులందలిభక్తిభావవి
శ్వాసవిశేషుఁ డై తెలుఁగుఁ బాసకుఁ బోషకుఁ డై చెలంగునుం
కేసుల సుబ్బయ్యార్యుఁ దిలకించునుగాత సమస్తసంపద
ల్లాసవిలాసముల్ వెలయఁ లాలసలీల రఘూత్తముం డొగిగ.

శా. దైవబ్రాహ్మణభక్తి సత్యరతియుఁ డాక్షిణ్యభావంబు శ్ర
ద్ధావిశ్వాసము లర్హవృత్తులు గడుం దళిత నొప్పారుభా
వా వేళోడ్చివీలుఁ గందనూరుగురుమూర్త్యాభ్యుక్త సదా ప్రీతిమైఁ
బ్రోవుంఁగావుత నిందువై భవమునకఁ భూపుత్రికానాథుఁడు.

సీ. అమితాన్నదానప్రతాపాంగుండు బ్రహ్మవిద్యాజ్ఞానవైభవుండు
దీనజనాలోకనానూనకరుణుండు కరుణోల్లసద్దానకంకణుండు
దేవతాబ్రాహ్మణాదివృత్తికినిదాన మతిఁగోపకృతిప్రథితయశుండు
సత్కార్యదీక్షితవాన్వతుండు నిత్యంబు ననుపాలితాతిసత్వవ్రతుండు
తే. నైన శ్రీమాడుగుల సుబ్బయ్యార్యవర్య
విమలవిజ్ఞానసంపదల్ వెలయఁజేసి
కరుణ నెల్లప్పుడును బ్రోచుఁగాత రామ
చంద్రుఁ డప్రమేయకరుణాసాంద్రుఁ డగుచు.

ఉ. ప్రాకటదైవభక్తియును డబ్రాహ్మణభక్తియు సత్యరక్తియు
జేకురఁజేసి వాసిగ నశేషవిశేషసుసిద్ధభోగభా
గ్యాకరుఁ జేయుఁగాతఁ దనుపార సపరకృపార్ధ్యదృష్టితో
నూకలసుబ్బయ్యార్యుని ఘనుఁ రఘునాథుఁడు సర్వకాలము

తే. ధనము ధాన్యము ధర్మము ♦ దాన సత్య
కౌచము లొసంగి శ్రీరామచంద్రుఁ డెలమి
సతము పోచమువల్లివంశజనితుఁ డగు
నాత్మరామయ్యనామధేయార్య నోము.

క. ఎల్లప్పుడు శ్రీనాథుం, డుల్లాసం బుల్లసిల్ల ♦ యు క్తశ్రీసం
వల్లాభంబు లొసంగుతఁ, దల్లముచునినామునకు నుదాగుణునకున్.

తే. ప్రోచుతఁ దళధరాజుముద్దుపట్టి, పరమకల్యాణముల పరంపరలు గట్టి
కరము నానందముం గలుగఁ దలపెట్టి, షీతిని గలిసెట్టి పెంచెలుసెట్టి జెట్టి.

మ. షీతి శ్రీకాకుళవంశజాతు గురుభక్తిప్రధభావున్ ద్విజ
ప్రతతిప్రాచితభక్తిసంయుతుని శ్రీరామయ్యశ్రేష్ఠిన్ బహు
స్థితిఁ గారుణ్యతరంగితాషీసరణిన్ ♦ శ్రీరాముఁడుం బ్రోచుతం
దతకళ్యాణపరంపరావిభవవిజ్ఞానప్రదానుండు నై.

చ. వినయము సాధుశీలమును ♦ విశ్రుతకీర్తియు దైవభక్తియున్
ఘనకరుణాంతరంగము నఖండవిభూతియు నొప్పమీఱఁగాఁ
దనకు నలంకృతిత్వము నితాంత మొసంగఁగ మంచిరాజపా
ననకులజాతుఁ డై తనరువర్ణ్యగుణున్ గరుణాలవాలు స
జ్జననుతు ధీరు శేషగిరిసాధుమతిన్ హరి ప్రోచుఁగావుతన్.

చ. అతులితమంచినామకులమందు జనిం గని యన్నదానమున్
సతతము చేయుచున్ దివిజసత్కృతులందె యెసంగువేడ్కతో
షీతిసురవర్ణుఁ డై పొలిచి ♦ శ్రీశివభక్తుఁడు నాచు రాఘవా
ఖ్యతగ నెసంగుసూరిని గుణాకరు నేలుత చేవచేవుఁడున్.

తే. సంబటూరుకులంబున ♦ సాధుశీలుఁ
డుదయ మందెను నెఱదాత ♦ యొప్పమీఱఁ
బల్కునేర్పటి సజ్జనపాళిఁ గూర్చి
గాచునన్యతి హరిప్రసాద ♦ గన్నఘనుఁడు.

క. నందవరీకబ్రాహ్మణుఁ, డందఱకుం గోర్కి చెలఁగునట్లుగ నాయం
బుం దమిఁ జేయుచుఁ గాలంబుం దగఁ బుచ్చెడు మనీషఁబొల్చునతండున్.

తే. అర్థజనకల్పభూరుహం ♦ బన్నఖ్యాతిఁ, గన్నవేంకటరుబ్బార్యుఁ ♦ గాచుఁగాత
మాయారావోగ్యపుత్రపౌత్రాభివృద్ధి, నందునట్లుగ శ్రీరాముఁ ♦ డాదరమున.

సీసమాలిక.—

కాశీముఖత్రేత్రః గణము నందర్శించి పెద్దలఁ బొడఁగన్నఁ డబ్రియము నొంది
యుచితదానంబున డ నొప్పు మా లేపాటి సుబ్బరామశ్రేష్ఠి డ శుభచరిత్రుఁ
గాపాడుఁగాక శ్రీకాంతుఁడు కరుణాబ్ధి సర్వాంతరంగవశసలి సతంబు;
దొమ్మరాజుకులంబు డ నిమ్మహి వర్ధిల్ల రహిఁ జేయు నెరికలఁరాజుగారి
యోబులరాజునఁభ్యుదయంబునొందంగఁగాచుఁగావుతరమాఁకాంతుఁడెలమిఁ;
బందీటి యన ధాత్రిఁ డ బరఁగువంశంబున కెంతోకీర్తిని దెచ్చి డ హితమితవచ
నములఁ బల్కెడు భూరిఁనయహితు శ్రీసుబ్బరాజును గావుత డ రామమూర్తి;
సంగరాజుకులాబ్ధిశశి యివి గలమేటి సాధుసంగతిఁ గోరుఁచతురుఁడాంధ్ర
భాషాభిమాని యుఁర్యరఁ గీర్తిఁగన్న వేంకటసుబ్బరాజును డ గాచు శౌరి;
మునగపాటి యనంగఁ డ బాలుచు కులంబునఁ బుట్టి వేటొకజోలిఁబోక తనదు
కృత్యంబె చేయుచుఁ డ గీర్తి గన్నట్టి యావెంగమరాజును డ విమతహరుఁడు
శ్రీరఘుపతివృద్ధిఁ డ జేయుత మాయుర్ముఖము లిచ్చుచుం గలఁకాల మెలమి;
మునగపాటిసువంశఁమునఁ బేరు ప్రఖ్యాతి గాంచి నీవాఁడ నేఁ డ గరుణఁ గావు
మన్నచో నుప్పొంగి డ మన్నించి కాపాడు సద్గుణంబునఁ బాలుచుఁసరసబుద్ధి
శోభితు వేంకటసుబ్బరాజును రామమూర్తి కాపాడుత డ మూర్తి బాపి;
నల్లమరా జనుఁనామంబు వెలయంగ మునగపాటిసువంశఁమును వెలయంగ
జేయుచుఁ బెద్దల డ నేవించుమాన్యుని రక్షించుఁగాత శ్రీరఘువరుండు;
వైశ్యకులంబున డ వజ్రలెడునమరాన్వవాఁటంబునం బుట్టి డ వాసిఁగాంచి
సుగుణభూషితుఁ డైన డ సుబ్బరామశ్రేష్ఠి రక్షించుఁగాక శ్రీరామమూర్తి;
యమరాహ్వ మించిన డ యల్లనంశంబున విఖ్యాతినిం గాంచి డ వెలసినట్టి
సుబ్బరామశ్రేష్ఠి డ శుభముల వర్ధిల్లఁ జేయునుగావుత డ శ్రీవిభుండు;
సన్నపురెడ్డిశేఁపారెడ్డి ద్విజపక్షపాతిని మేల్దాతఁ డ బరమపురుషుఁ
డఖలసంపద లెచ్చి డ యవ్వహంబును బ్రోచుచుండునుగాక యెంతోకరుణను;
గంచ్యవ్యయంబునఁగఁగ్రుగతిం బుట్టి సుగుణమండితుఁ డైనఁసుబ్బయాఖ్య
ననవరతంబు నాఁహరిపుణ్యఫల మబ్బుఁజేయునుగాక విఁప్రృతకరుణను;
సరనుఁ బాపొతు శేఁవశ్రేష్ఠిని భోగభాగ్యవిభూతిసంఘరితుఁ గాఁగ
శ్రీరామమూర్తిసంసిద్ధకృపాసింధు వెలమిఁజేయుచు నిష్ఠ డ మిడఁడఁ గాక;
వేమనవంశంబు డ వెలయింపఁగాఁ బుట్టి పెద్దలయందు సంప్రీతి గలిగి
తనరుసింగయశ్రేష్ఠి డ దశరథపుత్రుండు గాపాడుఁగాక నిఁకఁపుఁగరుణ;
వేమనసద్వంశఁవిమలమాక్షికమగు పిచ్చయ్యశ్రేష్ఠిని డ విపులదాన
తర్పితయాచకఁతతిని శ్రీరాముండు కాపాడుఁగావుతఁ డ గరుణమెలయ;
సుద్దవల్లెకులాబ్ధిఁసోముఁ డైన ధని యయి యాశ్రితవాత్సల్య డ మలరుచుండఁ
జెలఁగుగిడ్డయ్యశ్రేష్ఠిని రామచంద్రుండుకరుణమించఁగఁగాచుఁగాక సతము;

గ్రంథవంశంబునఁ ♦ గడుధర్మమూర్తి యై జన్మించి విమలయశంబుఁ గాంచి
 చెన్నమశ్రేష్ఠినాఁ ♦ జెలఁగుధర్మాత్మునిఁ గాంచనచేలుండు ♦ కాచుఁగాతఁ;
 మన్నెకులంబున ♦ మహితయశం బొప్పఁగా జన్మమొంది విఘ్నాతి మించ
 ధర్మకార్యంబులఁ ♦ దాఁ జేయ నూహించు నట్టికొండా రెడ్డి ♦ నారఘుకుల
 వంశపాథోధిజై ♦ వాత్మకుండు కృపాబ్ధియునగురాముండు బాగొప్ప నేలు;
 సోమిపెట్టిసువంశ ♦ మీనుహి రాజిల్లునట్లు చేయుచును ధర్మాత్ముఁ డగుచు
 నలరుకృష్ణమశ్రేష్ఠి ♦ నారఘరాముండు కాపాడుఁగావుతఁగరుణ మెఱయఁ;
 గలువాయకులము నిక్కంబుగా వెలయించు ధర్మచిత్తుని నిత్యనిర్మలయశు
 రామిరెడ్డిని రఘురాముండు కాపాడుఁగాక భాగ్యాదులఁ ♦ గరుణ నొసఁగి;
 పవ్వువంశంబునఁ ♦ బ్రభవిల్లి సాధు వై ధర్మాంతరంగుఁ డై ♦ నిర్మలయశ
 మునఁ డగుపిచ్చిరెడ్డిని గాచుఁగాక శ్రీరామచంద్రుండు కరంబు కరుణ;
 బుట్టికులంబున ♦ నెట్టన వృద్ధియై ధాత్రి నెసంగ నుద్దామకీర్తి
 యుతముగా నొనరింప ♦ నుంకించు వేంకటరామిరెడ్డిని నోము ♦ రామమూర్తి;
 మెటుకూకునత్కులమిత్తుఁ డై దాత యై సద్గోధపోషణచతురుఁ డగుచు
 రంజిల్లు శ్రీచెంచుఁరామిరెడ్డిని గాచుఁగావుతఁ గాంచనకమ్రచేలుఁ;
 డలఘుగుణాఘ్ని ♦ హర్షప్రదాలాపు పరిసికృష్ణయశ్రేష్ఠి ♦ నరసి రాముఁ
 డఖిలభాగ్యము లబ్బున ప్లవహంబును గాపాడుఁగావుతఁ ♦ గరుణఁబూని;
 పత్తికులాబ్ధికుఁవలయమిత్రుం డయి సత్కార్యనిరతుఁ డై ♦ సతత మాత్మ
 కులదై వతంబులఁ ♦ గూర్చిఁ బూజించుచు నర్థుల కర్థంబు ♦ లాదరమున
 నుచితరీతి నొసంగి ♦ యొప్పెడుగురుమూర్తిశ్రేష్ఠిని గావుత ♦ శ్రీవిభుండు;
 వడ్లపూటిసువంశవరమాక్షికంబును రామయ్యశ్రేష్ఠిని ♦ రామపాద
 భక్తుని సుసావీతుఁ ♦ బరహితమతి రాముఁ డాద్యుతిఁ గాపాడు ♦ నవ్విహంబు;
 సుంకరవంశజ ♦ శేభగుణనిలయుని నాశ్రితవత్సలు ♦ నవగతేర్వు
 నరసయ్యశ్రేష్ఠిని ♦ నరహరి పెనుశిలస్థలవాసి గావుత ♦ దయ చేలంగ;
 ధర్మగుణంబునఁ ♦ వడ్లయు రాజిల్లి తోటలంశంబును ♦ బాటవముగ
 యశమున నలరించు ♦ నాపాపిశ్రేష్ఠిని గవిని గావుత రముకాంతుఁ డెపుడు;
 మేకపాటికులంబు ♦ మించఁగఁజేయుచు మాట దప్పక సాగుమాడ్కిఁజేయు
 చిననరసారెడ్డి ♦ ఘనుని గాపాడుత భోగభాగ్యము లిచ్చి ♦ భుజగళయనుఁ;
 డలఘుకృపాఘ్నిఁ డై ♦ యలరు కాకేనాగిరెడ్డికుమారు సప్తస్తిభాజ
 మాన్య శేషారెడ్డి ♦ త్కృపుత్రికానాథుఁ డనుకంప నేలుత ♦ మన్వహంబు;
 ధరణిఁ గాకేవంశతల్లజుఁ డై నసుబ్బారెడ్డి కాత్మజుఁ ♦ డై రఘూత్త
 మునిభక్తుఁ డై నిత్యమును ధర్మ మొనరించుచున్న శేషారెడ్డి ♦ నోము శౌరి;
 మడకలవంశంబు ♦ మహి సర్ధిలంజేసి దేవతాభక్తిని ♦ దేజరిల్లు
 నట్టి యెల్లారెడ్డి ♦ ననయంబు శ్రీరఘుకాంతుండు గాపాడుఁగాతఁ బ్రీతి;

గోపిరెడ్డికులాభిశువలయాస్తుఁడు ధీరుఁడైననారపురెడ్డిఁ నాదరమున
 బహుపుత్రపౌత్రాభిభాగ్యయుక్తుని జేయుఁగాక శ్రీహరికలఁకాలమెలమి;
 నందిమండలము నాఁ నిందుతుల్యకులంబు నుద్ధరింపఁగఁ బుట్టియురుతరగుణ
 విభవుఁడై దాతయైఁ వెలయుధీరుని సుబ్బరాజును గావుతఁ రాఘవుండు;
 చుల్లాహ్వయకులంబుఁ నుల్లసిల్లఁగఁ జేయుఘనుఁడైనశేషిరెడ్డిని సుతాళి
 ధనధాన్యసంయుతుఁగను జేయుఁగావుత శ్రీరఘురాముండుఁ గారవమున;
 గూపిరెడ్డిసువంశఁ మేవగిది వృద్ధి నొందునో యట్టిగుఁజోన్నతిఁ దగి
 వెలయుకొండారెడ్డిఁ సులలితవచనుని రఘురాముఁ డోముతఁరమణ సతము;
 పల్లకొండాన్యయభవుని వేంకటనరసయ్య నుదారగుఁజాఘ్య ధీరు
 నరసి శ్రీరాఘవుం ఁడాకరుణాఘ్యుండు కాపాడుఁగావుతఁ గాంక్షమీఱు;
 గంగవరాన్వయఁకంధిశీతాంశుండు యైనరామానాయఁ ఁడఖిలబంధు
 హితుఁడు సజ్జనుఁడు విఘ్నహరఁడు రాముకరుణవర్ధిలుఁగాకఁ కడుసిరులను;
 గంగవరకులంబుఁగడఁగి వృద్ధిని బొందఁగాఁ బెంపుమీఱి సత్కార్యములను
 జేయువెంగనునాయఁ ఁడాయపారికృపాభి రామునికరుణచేఁ రహిఁ జెలఁగుతు;
 సిద్ధశేషయ్య ప్రసన్నధీర్వియుతుండు రాఘవపాదై కరతుఁడు ఘనుఁడు
 శ్రీరాముకరుణచేఁ గోరిక లొప్పంగ నభివృద్ధి నొందుతఁ మన్వహంబు;
 కనుమర్లకులజునిఁ గన్రుగుణాఘ్యుని సద్గుణసాంద్రునిఁ సాధుభక్తుఁ
 డనుఖ్యాతినిందినఁ యట్టియాగురునాథశ్రేష్ఠిని గావుతఁ శ్రీచరుండు;
 పాబోతుకులమునుఁ బరమకీర్తియుతంబుగాఁ జేయునూహచేఁ గ్రాలి దాత
 యగుచిన్నరామయ్యయనుశ్రేష్ఠి శ్రీరాముఁ డాదృతి నోముతఁమన్వహంబు;
 వీరెల్ల పృథబుధిఁ నారాముకార్యంబు సాగింపఁగా నాకుఁ సాయ మొప్పు
 తే. జేసి రీధర్మమతులనుఁ శ్రీరఘుపతి
 నిత్యభోగభాగ్యంబులఁ నిర్మలతర
 యశము నాయుస్సు నొసఁగి నిత్యంబు గాచు
 గాత భక్తేష్టదాత నాఁ ఁఖ్యాతి మిగుల.

ఉద్ధారకులు

గొండ్లపల్లికులాభిశువలయాస్తుఁడు బంధుచింతామణిఁ ప్రతిఘఁ గాంచి
 సద్గుణాంకారఁ సతతశోభితుఁ డయ్యాయాచకసుగతుఁడై పోరి
 కామాక్షిసత్పదఁకమలభృంగానుఁడై శ్రీరామపవరతఁచిత్తుఁ డగుచు
 బరధనకాంక్ష మెఁపుగిది నైనను లేక సంతృప్తి విజ్ఞానసాంద్రుఁ డగుచు
 తే. భూరియశుఁడైనపంగమన్నారనామ
 శ్రేష్ఠిరత్నముఁ గరుణచేఁ శ్రీరఘుపతి
 యక్షయసుఖంబు లొసఁగి సంరక్షణంబు
 చేయుఁగావుత మిట్టైకసిద్ధు లొసఁగి.

విషయ సూచిక.

విషయము.	పుట.
ఇష్ట దేవతాస్తుతి	... 1
గురుస్తుతి	... 3
సంస్కృతకవిస్తుతి	... 4
ఆంధ్రకవిస్తుతి	... ,,
రామాయణ ప్రశంస	... 8
కృతికర్తృవంశము	... 10
కృతి సమర్పణము (వృత్త్యంతములు)	... 12
బాలకాండము.	
కథాప్రారంభము	... 1
బ్రహ్మ షాస్త్రీకిఁ బ్రత్యక్షమగుట	... 9
శ్రీరామాయణవిషయ సంగ్రహము	... 14
రామాయణకథాసంగ్రహము	... ,,
కుశలపులు రామాయణమును బాడుట	... 18
రామాయణ కథా ప్రారంభము	... 22
అయోధ్యాపురవర్ణనము	... ,,
దశరథుని రాజ్యపాలనము	... 24
మంత్రిప్రముఖ నిర్ణయము	... 28
దశరథుఁడు పుత్రకామేష్టిఁ జేయఁ బ్రయత్నించుట	... 30
ఋశ్యశృంగుని చరిత్రము	... 33
వేశ్యలు ఋశ్యశృంగుని దోడ్కొనివచ్చుట	... 35
దశరథుఁడు ఋశ్యశృంగుని దోడ్కొనివచ్చుట	... 36
దశరథుఁడు యజ్ఞము నేయఁబూనుట	... 41
అశ్వమేధ యాగసంభారములఁ గూర్చుట	... 43
దశరథుం డశ్వమేధముఁ చేయుట	... 46
దేవతలు బ్రహ్మతో సంభాషించుట	... 53
దేవతలు భగవంతునితో రావణుని హృదయతత్వములను జెప్పట	... 55
దేవతలు ప్రార్థింప విష్ణువు మనుష్యావతారమెట్లు కొడంబడుట	... 57
దశరథునకుఁ బ్రాజాపత్యపురుషుఁడు పాయసము నిచ్చుట	... 58
దేవతలయంశముల వానరాదులు పుట్టుట	... 61
శ్రీమద్రామచంద్రావతారము	... 64
దశరథునికడకు విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చుట	... 68
రామునిఁ దనతోఁగూడఁ బంపుమని విశ్వామిత్రుఁడు దశరథు నడుగుట	... 71

విషయము.	పుట.
విశ్వామిత్రునివెంట రాముని బంపుటకు దశరథుడు చింతించుట	73
వసిష్ఠుడు విశ్వామిత్రునినుహిమ రాజునకుఁ జెప్పట	77
రామలక్ష్మణుల విశ్వామిత్రునివెంట నడుగుట	79
విశ్వామిత్రుడు రామునకు బలాబలను విద్యల నిచ్చుట	80
అంగదేశవృత్తాంతము రామలక్ష్మణులకు విశ్వామిత్రుడు చెప్పట	82
మలయ కర్పూరదేశవృత్తాంతము	84
తాటకావృత్తాంతము	87
మారీచుడు శాపమువలన రాక్షసుఁ డగుట	88
తాటకావిధ	89
రామునకు విశ్వామిత్రుడు దివ్యాస్త్రము లిచ్చుట	93
ఉపసంహారముల రామున కుపదేశించుట	95
వామనమూర్తి చరిత్రము	97
రామాదులు సిద్ధాశ్రమమును జేరుట	100
రాముడు మారీచాది రాక్షసుల జయించుట	100
విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులం దోడ్కొని మిథిలకుఁ బ్రయాణమునేయుట	102
కుశ కుశనాథులవృత్తాంతము	105
బ్రహ్మదత్తుని చరిత్రము	107
విశ్వామిత్ర కాశీకీనదుల వృత్తాంతము	110
గంగాపాత్యతుల జన్మవృత్తాంతము	112
పార్వతి వృత్తాంతము	114
కుమారస్వామి జననము	116
సగరచక్రవర్తి చరిత్రము	119
సగరుని యజ్ఞాశ్వము నిండుఁ డపహరించుట	121
సగరపుత్రులు కపిలునిచేఁ జచ్చుట	123
యజ్ఞాశ్వము నంతుమంతుడు తెచ్చుట	126
భగీరథుడు గంగకై తపంబొనర్చుట	128
గంగావతరణము	130
బ్రహ్మ భగీరథునికడకు వచ్చుట	134
విశాలాపుర వృత్తాంతము	136
పాలసమద్రమును ముగించుట	137
ధన్వంతరి పుట్టుట	138
పుత్రశోకాతురయైన దితి తపంబొనర్చుట	140
సప్తమరుత్తుల చరిత్రము	142
అవాల్యావృత్తాంతము	144
రాముఁ డవాల్యాశాపము న్నివ్వఁ గ్రహించుట	147

విషయము.	పుట.
రామాయణ మిథిలఁ జేరుట	... 149
కౌశికుఁడు రామలక్ష్మణులవృత్తాంతము జనకునకుం చెల్పుట	... 151
విశ్వామిత్రచరిత్రము	... 152
కామధేనువు నిన్నుని విశ్వామిత్రుఁడు వసిష్ఠు నడుగుట	... 157
కామధేనువు విశ్వామిత్రులంబులఁ దునుమాడుట	... 159
విశ్వామిత్రుఁడు తపంబున కరుగుట	... 162
విశ్వామిత్రుఁడు రాజర్షి యగుట	... 166
వసిష్ఠపుత్రులు త్రిశంకుని నిరాకరించుట	... 168
త్రిశంకునిమిత్తిము విశ్వామిత్రుఁడు యజ్ఞప్రయత్నము చేయుట	... 171
త్రిశంకువుకొఱకు విశ్వామిత్రుఁడు స్వర్గమును నిర్మించుట	... 174
కునశ్చేపు నంబరీషుఁడు పశువుగాఁ గొనుట	... 177
విశ్వామిత్రుఁడు మహర్షి యగుట	... 181
మేనక విశ్వామిత్రుకడకు వచ్చుట	... 182
విశ్వామిత్రుఁడు రంభను శపించుట	... 184
విశ్వామిత్రుఁడు బ్రహ్మ యగు విధము	... 186
శిష్యుని ప్రభావమును జనకుఁడు చెప్పట	... 190
రామచంద్రుఁడు శివునివిల్లు విఱుచుట	... 192
జనకభూపతి యయోధ్యకు దూతలఁ బంపుట	... 195
దశరథుఁడు మిథిలాపురికిం బోవుట	... 197
ఇత్యోకువంశ క్రమమును వసిష్ఠుఁడు జనకునికిఁ జెప్పట	... 199
జనకుఁడు వసిష్ఠునితోఁ దనవంశ క్రమమును జెప్పట	... 203
దశరథుఁడు గోదానాదులు చేయుట	... 205
సీతాకళ్యాణము	... 207
దశరథుఁడు అయోధ్యకుఁ బోవుట	... 211
పరశురామ సందర్శనము	... 212
శ్రీరాముని పరశురాముఁడు తిరస్కరించుట	... 213
పరశురాముని గర్భభింగము	... 217
దశరథుఁడు అయోధ్య కరుగుట	... 219

శ్రీరామాయనము.

శ్రీమద్రామాయణపారాయణక్రమము.

భాగవతోత్తముల రగు స్వార్థాదులు శ్రీమద్రామాయణము పారాయణము చేయునపుడు చేయవలసిన ధ్యానాదిక్రమము. ఆదియందు,

‘శుక్లామృతధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్, ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే. ౧. అగజాననపద్మార్కం గజానన మహర్షిశమ్, అనేకదంతం భక్తానా మేకదంత ముపాస్త హే ౨. వాగీశాద్యా స్సమనస సుర్వాథానా ముపక్రమే, యం సత్వా కృతకృత్యా స్సృష్టం నమామి గజాననమ్. ౩.’

అని నిర్విఘ్నపరిసమాప్తికై మహాగణాధిపతిని ధ్యానముచేయవలయును. పిమ్మట,

‘శారదా శారదామౌజవదనా వదనామ్బుజే, సర్వదా సర్వదాఽస్మాకం సన్నిధి సన్నిధిం క్రియాత్. ౧. యా కున్దేస్తుతుమారహరధవళా యా శుభ్రవస్త్రావృతా యా వీణావరగణ్డమణ్డతకరా యా శ్వేతపద్మాసనా, యాబ్రహ్మచ్యుత శంకరప్రభృతిభిర్దేవై స్సదా పూజితా సా మాం పాతు సరస్వతీ భగవతీ నిశ్చేష జాడ్యావహా. ౨. దోర్భి ర్యక్తా చతుర్భి స్సృటికమణిమయీ మక్షమాలాం దధానా హస్తే నై కేన పద్మం సీత మపి చ శుకం పుస్తకం చాపరేణ, భానా మన్దేస్తశబ్దస్సృటికమణినిజా భానమానాఽసమానా సా మే వాద్దేవ తేయం నివసతు వదనే సర్వదా సుప్రసన్నా. ౩.’

అని యిట్లు శారదాదేవిని స్తుతించి యాభగవతీప్రసాదముం బడసి శ్రీమద్రామాయణపయోధిం దరిచి యమృతమ్ము గ్రుమ్మరించిన యాదికవి వాల్మీకి సంయమిందుని

‘కూజ స్తం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్, ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకికోకిలమ్ ౧. వాల్మీకే ర్మునిసింహస్య కవితావనచారిణః, శృణ్వో రామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిమ్, ౨. యః పిబన్ సతతం రామచరితామృతసాగరమ్, అతృప్తస్తం మునిం వందే ప్రాచేతస మకల్మషమ్. ౩.’

ఈవిధముగ స్తోత్రముచేసి యనంతరమునశ్రీరామచంద్రకరుణైకపాత్రుండు, అంజనీదేవీపుత్రుండు భాగవతశ్రేష్ఠుండును నగు హనుమంతునకు

‘గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్, రామాయణమహామాలా
రత్నం వద్దేఽనిలాత్మజమ్. ౧. అజ్ఞానానందనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్, కవీశ
మక్షహస్తారం వద్దే లక్ష్మణభయంకరమ్. ౨. ఆమిషీకృతమార్తాండాం గోష్పదీకృ
తసాగరమ్, తృణీకృతదశగ్రీవ మాజ్ఞానేయం సమామ్యహమ్ ఉల్లభ్య సిన్ధో
స్ఫులిలం సలీలంయశ్శోకవహ్నింజనకాత్మజాయాః, ఆదాయ తేనేవదదాహ లక్ష్మణం
సమామి తం ప్రాజ్ఞలి రాజ్ఞానేయమ్. ౩. ఆజ్ఞానేయ మతిపాటలాననం కాశ్చినా
ద్రికమనీయవిగ్రహమ్, పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమాననంద
నమ్. ౪. యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్ర తత్ర కృతమస్తకాజ్ఞాలిమ్, బాష్ప
వారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతిం సమత రాక్షసాన్తకమ్. ౫. మనోజవం మారుత
తుల్యవేగం జ్ఞేష్ఠ్వియం బుద్ధిమతాం పరిష్ఠమ్, వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం
శ్రీరామదూతం శిరసా సమామి. ౬.’

అని యిట్లు నమస్కారాంజలు లొనర్చి ప్రార్థింపవలయును. అటుపై శ్రీమ
ద్రామాయణమును భక్తిచే,

‘వాల్మీకిస్వతిమందరేణ మథిత స్సీతారమాసంభవ స్సుగ్రీవామరభూరు
హోఽజ్ఞదగజ స్సామిత్రిచంద్రిదయః, వాతోత్పన్నమణి ర్విభీషణసుధః పాలస్త్య
హాలాహల శ్రీరామాయణదుగ్ధసింధు రమలో భూయాత్స న శ్రేయసే. ౧. యః
కణ్ఠాజ్ఞలిసంపుటై రహరహ సుమ్య క్షిబ త్యాదరా ద్వాల్మీకే ర్వదనారవిష్టగళితం
రామాయణాఖ్యం మధు, జన్మవ్యాధిజరావిప త్రిమరజై రత్యస్తసోపద్రవం
సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమా నిష్ఠ్ఠాః పదం శాశ్వతమ్. ౨. తదుపగతస
మాసస్థియోగం సమమధురోపసతాథవాక్యబద్ధమ్, రఘువరచరితం మునిప్రణీతం
దశశిరస శ్చ షధం నిశామయధ్వమ్. ౩. వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామసాగరగామినీ,
పునాతి భువనం పుణ్యా రామాయణమహానదీ ౪. శ్లోకసారసమాకీర్ణం సర్గక
ల్లోలసంక్కులమ్, కాణ్డగ్రహమహామీనం వద్దే రామాయణార్ణవమ్. ౫. వేద
వేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే, వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామా
యణాత్మనా. ౬.’

ఇవిధమున భావించి,

‘వై దేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామణ్డవే మధ్యే పుష్పక
మాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్, అగ్రే వాచయతి ప్రభజ్ఞానసుతేతత్త్వం
మునిభ్యః పరం వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్.
౧. వామే భూమిసంతా పురశ్చ హనుమాన్ పశ్చాత్సుమిత్రాసుత శ్చత్రుఘ్నో
భరతశ్చ పార్శ్వదళయో ర్వాయాద్వికోణేషు చ, సుగ్రీవశ్చ విభీషణశ్చ యవ
రాట్టరాసుతో జాన్బువాన్తద్భ్య నీలసరోజకోమలరుచిం రామం భజే శ్యామ

లమ్. ౨. మాతా రామో మత్పితా రామభద్రో భ్రాతా రామో మత్సఖా రాఘవేశః, సర్వస్వం మే రామచంద్రో వయాభు ర్నాన్యం దేవం నైవ జానే స జానే. ౩. నాకేతే శరదిన్దుకున్దధవళే సాధే మహామణ్డవే పర్యస్తాఽగురుధూపదీప లలితే కర్పూరదీపోజ్జ్వలీ, సుగ్రీవాన్లవజామృవత్పరివృతం సామిత్రిణా నేవితం లీలామానుషవిగ్రహం రఘువరం రామం భజే శ్యామలమ్. ౪. నమోఽస్తు రామాయ సలత్క్షణాయ దేవైః చ తస్యైః జనకాత్మజాయై, నమోఽస్తు రుద్రే స్త్రియమానిలేభ్యో నమోఽస్తు చంద్రార్కమరుగ్గణేభ్యః. ౫.'

ఈ ప్రకారముగ రామాయణకథానాయకుండగు శ్రీరామభగవానుని ప్రోత్రము చేయవలయును. ఆవల శ్రీమద్రామాయణగ్రంథరాజమునకు షోడ శోపచారవిధులం బూజింపవలసినది. అట్లు పూజించినతర్వాత బారాయణారం భమునకు మున్న దేశకాలప్రజాద్యభ్యుదయాధ్యయి,

'స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం న్యాయ్యేన మార్గేణ మహింమహిశాః, గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభ మస్తు నిత్యం లోకా సుమస్తా సుఖినో భవన్తు. ౧. కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ, దేశోఽయం ఖోభరహితో బ్రాహ్మణా సున్తు నిర్భయాః. ౨. అపుత్రాః పుత్రిణ సున్తు పుత్రిణ సున్తు పౌత్రిణః, అథనా స్సధనా సున్తు జీవన్తు శరదాం శతమ్. ౩.'

అని యిట్లు సంభావించవలయును. అనంతరము,

'చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరమ్, ఏకైక మక్షరం ప్రోక్తం మహా పాతకనాశనమ్. ౧. శ్రృణ్వన్ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పద మేవ వా, స యాతి బ్రహ్మణః స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా. ౨.'

అని యీరీతి రామాయణశ్రవణఫలము బోధించు స్లోకములం జదివి భగ వానుండగు రఘునాథస్వామికి,

'రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే, రఘునాథాయ నా థాయ సీతాయాః పతయే నమః. ౧. మజ్జళం కోసలేంద్రియ మహనీయగుణా బ్ధయే, చక్రవర్తినూజాయ సార్వభౌమాయ మజ్జళమ్. ౨. యన్మజ్జళం సహస్రాక్షే సర్వదేవనమస్కృతే, వృత్రనాశే సమభవ త్త త్తే భవతు మజ్జళమ్. ౩. యన్మ జ్జళం సుపర్ణస్య వినతాఽకల్పయ త్పురా, అమృతం ప్రాథయానస్య త త్తే భవతు మజ్జళమ్. ౪. అమృతోత్పాదనే దైత్యాన్ ఘ్నతో వజ్రధరస్య యత్, అదితి ర్మజ్జళం ప్రాదా త్త త్తే భవతు మజ్జళమ్. ౫. శ్రీ న్విక్రమాః ప్రక్రమతో విష్ణో

రమితతేజసః, య దాసీ వృజ్జళం రామ! త త్తే భవతు మజ్జళమ్. ౬. ఋతవ
స్సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశశ్చ తే, మజ్జళాని మహాబాహో దిశన్తు తవ
సర్వదా. ౭.'

అని మంగళపాఠము పాడవలయును. తర్వాతఁ దాను జేయుచున్న మనో
వాక్కియాదికృత కృత్యములను

'కాయేన వాచా మన నేద్వియై ర్వౌ బుద్ధ్యాఽఽత్తనా వా ప్రకృతే సువి
భావాత్, కరోమి య ద్య త్సకలం పరస్మై శ్రీరాఘవా యేతి సమర్పయామి. ౧.'

అని శ్రీరామచంద్రపరమాత్మ కర్పించవలయును. పిమ్మట తాఁ జేయుకా
ర్యమున నపచారమున్న ఊమింపుమని

'య దక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ య ద్భవేత్, తత్సర్వం క్షమ్యతాం
దేవ! శ్రీరాఘవ! నమోఽస్తు తే. ౧.'

అని యిట్లు భగవానుని క్షమాపణము కోరవలయును. తర్వాతఁ దాను
బొందియున్న యీశ్వరీరమును శరీరావయవములను ద తత్కర్మములను భగవత్పర
ములుగా

'అత్తా త్వం క్షీతిజా మతిః పరిజనాః ప్రాణా శ్శరీరం గృహం పూజాతే విష
యోపభోగరచనా నిద్రాసమాధిస్థితిః, సంచారః పదయోః ప్రదక్షిణవిధిఃస్తోత్రాణి
సర్వా గిరో య ద్య త్కర్మ కరోమి తత్త దఖిలం రామోఽస్తు తే పూజనమ్.'

ఇట్లు విన్నవించుకొనవలయును. తదనంతరము పారాయణ ముపక్రమించి
సీతావివాహఘట్టములో 'ఇయం సీతా మమ సుతా' అనుశ్లోకమును, పట్టాభిషేక
ఘట్టములో 'అభ్యపింశ స్సరవ్యాఘ్రమ్' అనుశ్లోకమును బారాయణము చేయు
టకుఁ బూర్వము యథావిధి షోడశోపచారములం బూజింపవలయును. ఇట్లుచేసి
పారాయణావసానమున,

'అనేన శ్రీమద్రామాయణపారాయణేన భగవాన్ సర్వదేవాత్మకః సీతా
లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేతశ్రీరామచన్ద్ర స్సుప్రీత స్సుప్రసన్నో వరదో
భవతు. న్యూనాతిరిక్తం సర్వం సగుణ మస్తు. సర్వం శ్రీరామచన్ద్రార్పణ మస్తు.'

అని భగవదర్పణము చేయవలయును.

ఇది స్వార్థాదుల పారాయణ క్రమము.

భక్తాగ్రేసరులగువైష్ణవులు చేయు శ్రీమద్రామాయణ పారాయణ క్రమము.

ప్రప్రథమమున,

‘లక్ష్మీనాథసమారమ్భం నాథయామునమధ్యమామ్, అస్తదాచార్యపర్య
న్తాం వందే గురుపరంపరామ్. ౧.’

గురుపరంపరాభివాదములు చేసి,

‘యో నిత్య మచ్యుతపదామ్బుజయుగ్గురుక్లవ్యామోహత స్తదితరాణి తృ
ణాయ మేనే, అన్యద్గురో ర్భగవతోఽన్య దయోకసిన్దో రామానుజస్య చరణౌ
శరణం ప్రవద్యే. ౧. మాతా పితా యువతయ స్తనయా విభూతి స్ఫుర్యం యదేవ
నియమేన మదన్వయానామ్, ఆద్యస్య నః కులవతే ర్మకుళాభిరామం శ్రీమత్త
దక్ష్యోయుగళం ప్రణమామి మూర్ధ్నా. ౨. భూతం సరశ్చ మహదాహ్వయ భట్ట
నాథ శ్రీభక్తిసారకులశేఖరయోగివాహన్, భక్తాక్షిరేణుపరకాలయతీర్థమిశ్రా
ఇచ్ఛీమిత్పరాఙ్ముళమునిం ప్రణతోఽస్మి నిత్యమ్. ౩. పితామహస్వాపి పితామ
హాయ ప్రాచేతసాదేశఫలప్రదాయ, శ్రీభావ్యకారోత్తమదేశికాయ శ్రీశైలపూ
ర్ణాయ నమోనమస్తాత్.’

అని మతాచార్యుల ధ్యానముచేయవలయు. పిమ్మట విఘ్నశాంతికై విష్వ
క్సేనస్వామిని

‘శుక్లామృరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్, ప్రసన్నవదనంధ్యాయే
త్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే. ౧. యస్య ద్వీరదవక్త్రాద్యాః పారిషద్యాః పరశ్శతమ్,
విఘ్నం నిఘ్నన్తి సతతం విష్వక్సేనం త మాశ్రయే’

ఇవిధముగఁ బ్రార్థించి తర్వాత,

‘జ్ఞానానందమయం దేవం నిర్మలస్ఫటికాకృతిమ్, ఆధారం సర్వవిద్యానాం
హయగ్రీవ ముపాస్మహే. ౧. అభజ్జరకలాదానఘాలలక్షత్యమీయమే, తుక్లాయ
మహాసే తస్మై తురిక్లాయ ముఖే నమః. ౨.’

హయగ్రీవు నుపాసించవలయును.

ఆవేశుక శ్రీమద్రామాయణప్రణేతయగు వాల్మీకిమానీంద్రునికి

‘కూజస్తతి రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్, ఆరుహ్య కవితాశాఖాం
వందే వాల్మీకికోకిలమ్. ౧. వాల్మీకే ర్మునిసింహస్య కవితావనచారిణః, శృణ్వన్

రామకథానాదం కోసం యాతి పరాం గతిమ్. ౨. యః పిబన్ సతతం రామచరితామృతసాగరమ్, ఆత్మస్తు స్తం మునిం వందే ప్రాచేతస మకల్మషమ్. ౩.'

ఇట్లు పందనము లర్పించి, రామాయణమహామాలాముక్తామణియగు నాంజనేయభగవానుని .

'గోష్పదీకృతవారాశింశకీకృతరాక్షసమ్, రామాయణమహామాలారత్నం వందేఽనిలాత్మజమ్ ౧. అష్టానానందసం వీరం జానకీశోకనాశనమ్, కపీశ మక్షహంతారం వందే లక్ష్మణభయజ్ఞురమ్. ౨. ఆమిషీకృతమార్తాణ్డం గోష్పదీకృతసాగరమ్, తృణీకృతదశగ్రీవ మాఙ్గానేయం సమా మ్యహమ్. ౩. మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం పరిష్టమ్, వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి. ౪. ఉల్లభ్య సిన్ధో స్ఫులిలం నలీలం య శ్శోకపహ్నిం జనకాత్మజాయాః, ఆదాయ తేనేవ దదాహ లక్ష్మణం నమామి తం ప్రాజ్ఞలిరాజ్ఞానేయమ్. ౫. ఆంజనేయ మతిపాటలాసనం కాశ్చానాద్రికమనీయవిగ్రహమ్, పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమాననందనమ్. ౬. యత్రయత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్రతత్ర కృతమస్తకాజ్ఞలిమ్, బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతిం సమత రాక్షసాన్తమ్.'

ఈ ప్రకారముగా సతిభక్తి దలంచవలయును.

ఆవల మహాపుణ్యఫలప్రదంబగు శ్రీమద్రామాయణమహాత్మ్యమును

'వేదవేద్యే వగః పుంసి జాతే దశరథాత్మజ, వేదః ప్రాచేతసా దాసీ తస్మాద్రామాయణాత్మనా. ౧. చరితం రఘునాథస్య శతకోటి ప్రవిస్తరమ్, ఏకైక మక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనమ్. ౨. శృణ్వ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పదమేవ వా, సయాతి బ్రహ్మణః స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా. ౩. వాల్మీకిగిరి సంభూతా రామసాగరగామినీ, పునాతి భువనం పుణ్యా రామాయణమహానదీ. ౪. శ్లోకసారసమాకీర్ణం సర్గశ్లోలసంకులమ్, కాణ్డగ్రాహమహామీసం వందే రామాయణార్ణవమ్. ౫. యః కర్ణాజ్ఞాలిసంపుతై రహరహ స్సమ్యక్ పిబ త్యాదరా ద్వాల్మీకే ర్వదనారవిష్టగళితం రామాయణాఖ్యం మధు, జన్మవ్యాధిజరావిపత్తిమరణై రత్యస్తసోపద్రవం సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమా న్విష్ణోః పదం శాశ్వతమ్. ౬. తదుపగతసమాససన్నియోగం సమమధురోపసతార్థవాక్యబద్ధమ్, రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరస శ్చ పథం నిశామయధ్వమ్.'

ఇట్లు పేర్కొని శ్రీరామచంద్రపరమాత్మను

‘శ్రీరాఘవం దశరథాత్మజ మప్రమేయం సీతాపతిం రఘుకులాస్వయరత్నదీ
పమ్, అజానుబాహు మరవిందదళాయతాక్షం రామం నిశాచరవినాశకరం సమామి.
౧. వై దేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామణ్డపే మధ్యే పుష్పకమా
సనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్, అగ్రే వాచయతి ప్రభజ్జననుతే తత్త్వం
మునిభ్యః పరం వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్.’

ఇట్లుగా ధ్యానము చేయవలయును.

ఇట్లు స్తోత్రముచేసి శ్రీమద్రామాయణగ్రంథమును హోషశోపచారవిధులం
బూజించి,

‘ధర్మాత్మా సత్యసద్భక్త రామో దాశరథి ర్యది, పౌరుషే చాప్రతిష్ఠస్త్వ శ్చ
రై సం జహీ రావణిమ్, తపస్సాన్విధ్యాయనిరతం తపస్వీ వాగ్విదాంవరమ్, నారదం
పరిపవ్రచ్చ వాల్మీకి ర్మునిపుజ్యవమ్.’

అని యీరెండుశ్లోకములు పఠించి,

‘శ్రీరఘునందనపరబ్రహ్మణే నమః.’

అని పారాయణమున కారంభింపవలయును. సీతావిహహ పట్టాభిషేకఘట్ట
ముల స్మార్తులవలెఁ బూజనేయవలయును. పారాయణావసానమందుఁ బ్రజాదిస్వస్తి
వాచనముచేసి శ్రీరామచంద్రమూర్తికి

‘ఏవ మేత త్సురావృత్త మాఖ్యానం భద్ర మస్తు వః, ప్రవ్యాహరత
విస్రబ్ధం బలం విష్ణోః ప్రవర్ధతామ్. ౧. లాభ స్తేషాం జయ స్తేషాం కుతస్తేషాం
పరాభవః, యేషా మిందీరశ్యామో హృదయే సుప్రతిష్ఠితః. ౨. కాలే వర్షతు
పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ, దేశోఽయం టోభరహితో బ్రహ్మణా సుస్తు నిర్భ
యాః. ౩. కావేరీ వర్ధతాం కాలే కాలే వర్షతు వాసవః, శ్రీరద్ధనాథో జయతు
శ్రీరజశ్రీశ్చ వర్ధతామ్. ౪. స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం న్యాయ్యేన మా
ర్గేణ మహీం మహీశాః, గోబ్రహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం లోకా సుమస్తా
స్సుఖినో భవన్తు. ౫.’

ఇట్లు మంగళపాఠము చేయవలయును.

‘మజ్జళం కఠోసలేంద్రియ మహనీయగుణాభయే, చక్రవర్తితనూజాయ సార్వ
భౌమాయ మజ్జళమ్. ౧. వేదవేదాంతవేద్యాయ మేఘశ్యామలమూర్తయే,

పుంసాం మోహనరూపాయ పుణ్యశ్లోకాయ మజ్జశమ్. ౨. విశ్వమిత్రాస్తరణాయ
 మిథిలానగరీపతేః, భాగ్యానాం పరిపాకాయ భవ్యరూపాయ మజ్జశమ్. ౩. పితృ
 భక్తాయ సతతం భ్రాతృభి సుహసీతయా, నద్వితాఖిలలోకాయ రామభద్రాయ
 మజ్జశమ్. ౪. త్యక్తసాకేతవాసాయ చిత్రకూటవిహారిణే, సేవ్యాయ సర్వయ
 మినాం ధీరోదారాయ మజ్జశమ్. ౫. సౌమిత్రిణా చ జానక్యా చాపబాణాసిధా
 రిణే, సంసేవ్యాయ సదా భక్త్యా స్వామినే మమ మజ్జశమ్. ౬. దణ్డకార్యవా
 సాయ ఖణ్డితామరకత్రవే, గృధ్రరాజాయ భక్తాయ ముక్తిదా యాస్తు మజ్జశమ్.
 ౭. సాదరం శబరీదత్తఫలమూలాభిలాషిణే, సాలభ్యపరిపూర్ణాయ సత్త్వో
 ద్రిక్తాయ మజ్జశమ్ ౮. హనుమత్సమవేతాయ హరీశాభీష్టదాయినే, వాలిప్ర
 మథనా యాస్తు మహాధీరాయ మజ్జశమ్. ౯ శ్రీమతే రఘువీరాయ సేతుల్లంఘి
 తసిన్ధవే, జితరాక్షసరాజాయ రణధీరాయ మజ్జశమ్. ౧౦. ఆసాద్య నగరీం దివ్యా
 మభిషిక్తాయ సీతయా, రాజాధిరాజరాజాయ రామభద్రాయ మజ్జశమ్. ౧౧. మ
 జ్జశాశాసనపరై ర్మదాచార్యపురోగమైః, సరై వ శ్చ పూరై వ రాచారై వ సు
 త్కృతాయాస్తు మజ్జశమ్. ౧౨.'

'కాయేన వాచా మనసేన్ద్రియైర్వాబుద్ధ్యాఽఽత్మనావాప్రకృతేస్సువిభా
 వాత్, కరోమి యద్య త్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి.'

ఈరీతిగా మనోవాక్కాయాది కృతకర్తృమును శ్రీరామచంద్రున కర్పింప
 పలయును.

పిమ్మట పితామహస్వాపి యనుశ్లోకము మొదలు తమమతాచార్యవర్యం
 తము స్తోత్రముచేయవలయును.

ఇది వైష్ణవ శ్రీమద్రామాయణసారాయణక్రమము.

శ్రీరస్తు.

అంధ

శ్రీమద్రామాయణము

ఇష్ట దేవతాస్తుతి.

—❦—

—❦— సహచరకృతిపతిస్తుతి. —❦—

మాన్యంబు శృపాకరంబు విమలశ్రేయః ప్రదానంబు సు
త్రామాదీశ్వరపూజితంబు శ్రుతిసంతానై కవేద్యంబు ని
త్యామోదనద మోంకృతిస్థిరపదాయత్రంబునై పొల్చు శ్రీ
రామబ్రహ్మముఁ గొల్చు నవ్వహము భద్రప్రాప్తికై భక్తిచేక. 1

మ. కనకచ్చాయ తగ్గ మనోజ్ఞతరయై ♦ గాంగేయహవ్యస్రగా
1 భిని జెన్నొందుచుఁ జంద్రశీతలత బాళి మించఁగా దివ్యకాం
తిని జెన్నొరుచు హాటకాఘమయమై ♦ దీపించునూపంబుతోఁ
గననా లక్ష్మీనమాఖ్య నీతఁ దలఁతుం ♦ గాంతాళి సిద్ధింపఁగన్. 2

సీ. పావకాననమున ♦ భక్తుల కాంక్షల వెలయించి యామ్నాయవినుతిఁ గాంచి
2 శ్రీరసాగరజనిఁ ♦ జత్రంబుగా నొంది కనకమయాంగవిఖ్యాతిఁ జెంది
శ్రీబీజసంయుక్తసద్ధమంత్రస్థయై మించి మహోన్నతి ♦ మేళగించి
నిత్యపుష్టాహ్వయ ♦ నిర్మలక్షీర్తిని దనరాచి యోగించి త్రములఁ జేరి
తే. భర్తనరసీరుహంతరఃపనతిఁ జెలఁగి, నిర్మలాత్మసహవాసనియతి మెలఁగి
యాశ్రితాళికి సురతులవై యెనంగులక్ష్మీ మా కిచ్చు నిత్యకల్యాణములను.

మ. ధర నవతార మెత్తి ఖలదైతుల మ్రందఁగఁ జేసి ధర్మముఁ
3 స్థిరతరమై చెలంగునటు ♦ చేయఁగ లక్ష్మీవిభుండు పూన న
త్రుణమునందు నొంటిగను ♦ దాను వనించుట కష్టమంచు సో
దరుఁడయి లక్ష్మణాఖ్యఁ గని ♦ తన్వయఁ గొల్చు ననంత నెన్నెదన్. 4

1 శ్రీనూక్తప్రథమముక్తిపాదిత శ్రీదేవీహవ మిటఁ జెప్పఁబడినది. 2 శ్రీనూక్తప్రతిపా
దితసమష్టిహవ మిట ననువదింపఁబడియె. 3 శ్రీరామావతారము విష్ణువతారనర్వస్వభూతిమనుమతము
నిది చెబును.

క. నరుడయి విష్ణువు పుట్టగ, భరతుడు శత్రుఘ్నుడ నగుఁగఁ బరగి నిరతిఁ ద
చ్చరణయుగంబును గొల్పెడు, దరచక్రములక సతంబు ధలఁచెద భక్తిక. 5

చ. జనిఁ గనినంతనే రవిని ధనశ్శలమంచును మ్రింగఁబోయె నే
ఘనుఁ డనలీల నంబునిధిఁ గ్రన్నవ వాఁటె మహాత్ముఁ డెవ్వఁ యో
య్యన గిరిఁ దెచ్చి లక్ష్మణుని నాగృహిమై బ్రదికించె నెవ్వఁ డా
యనిలజ రామభక్తుని గృహకరునిక హనుమంతుఁ గొల్పెదక. 6

+జి శి వ స్తు తి. శి+

చ. అనుసనుచంద్రరేఖ వినులారాభరణంబయి మాలి నొప్పఁ జ
క్కనిమణిభోగి హారములు ధనుతరాంగమునం జెలంగ వే
దనికరనంస్తుతిం గనుచు ధైవము తా నయి భక్తవారముక
ఘనకృప నేలు శంకరు జగత్పతిఁ గొల్పెద నిష్ఠసిద్ధికై. 7

+జి ప ర దే వీ స్తు తి. శి+

సీ. ¹తనదివ్యమహిమంబుఁగనలేక మానులు విన్నయంబున వేదవితతిఁ బొగడఁ
దనమహాత్మరశక్తితత్త్వమెఱుంగలే కమరులు నీవె దిక్కునుచు వేడఁ
దనవైభవము నెన్నఁ ధరముగాక రమాసరస్వతిలో వరచామరముల వీవఁ
దనవిక్రమం బింత యని యెఱుంగ హరిశతధృతి ప్రముఖులు సతముగొలువ
తే. జగములకుఁ దల్లి శ్రీదేవి సర్వశక్తి, యనుచు సిద్ధులు భక్తిచేదను నుతింప
వెలయు శంకరురాణి నిస్తులఘృణాధ్వఁ, గొలుతుశివ కామసుందరి లలితభక్తి.

చ. జగముల నృప్తిచేయ సుఖసంపద వానిని బెంప నొక్కటం
²దగ నడఁపం ద్రిమూర్తులను ధావోయించి విరాట్టఁ గూడి సొం
పుగ విధివిష్ణుశంకరులు పూని యొనర్చెడు కృత్య మెంతో శ్రీ
తిఁ గనుచుఁ జెన్నుమీఱు పరదేవి మహేశ్వరి నన్ను బ్రోవుతక. 9

మ. కలఁడే యొక్కఁడు నీకృపంగనక లోకంబందు వర్ధిల్ల ని
³స్తులశక్తిం దగు నావిరాట్పురుషుడే శుంభదృఢవచ్చుక్తిచే
జలనంబుం గను లేకయున్న నొకటక స్థానతప్తముం బొందఁడే
లలితా! యిట్టి నినుక నదా దలఁచెదక లక్ష్మణులుగా నాత్మలోక. 10

1 స్వయంత్ర ప్రతిపాదిత శ్రీపరమేశ్వరీస్వరూప మిటఁ జెప్పఁబడినది 2 సకలామ్నాయప్రో
క్తము, యనాదియయి, సకలజగత్కారణత్యవిలసితమయిన యాదిశక్తిస్వరూప మిటఁ బ్రతిపా
దితమని యెఱుంగనగు. 3 శ్రీమచ్చంకరభగవద్వాదాచార్యప్రతిపాదితానాదిత్యవిభాసురలలితాదూ
ప మిటఁ బ్రతిపాదితమని గ్రహింపవలయు.

+ఓ బ్రహ్మస్తుతి. ఓ+

చ. ఉరువదనాంబుజాతములఁనుండి శ్రుతుల్ వెడలంగ వానిను
స్థిరవరిభావముం దలఁచి ధేవమునుల్ కృతకృత్యులై నిరం
తరము మహత్త్వముం గనఁగఁ దానె జగంబుల కెల్ల గర్తయై
పరమకృపాభియై యులరు బ్రహ్మచిరాయు వానంగి ప్రోవుతఁ. 11

+ఓ వాగ్వాది నీస్తుతి. ఓ+

నీ. వాఙ్మనఃపరాఖ్యవర్ణంబు లేదేవి దివ్యమంత్రాకృతిఁ దెలుపుచుండు
శ్రుత్యాగమాఘముల్ సాంపుగ నేయంబభవ్యమహత్త్వంబుఁ బలుకుచుండుఁ
దుంబురునారదాదులు భక్తి నేతల్లి వాగై వ్యవంబును బాడుచుండు
రమరులు సిద్ధసాధ్యాదు లేజనయిత్రి కరుణైకవృష్టికై కాచియుండు
తే. రట్టి లోకై కపూజిత యబ్జభవుని, వాని బంభరసమనీల వేణి వాణి
సరసపావనకవిత నొసంగి నన్ను, గరుణ చెలువారుచుండఁగఁగాచుఁగాత.

+ఓ గణపతిస్తుతి. ఓ+

మ. ప్రత్యూహచలతీక్ష్ణవజ్రనిభు భాస్వద్దంతివక్త్రముని
స్తుత్యప్రాభవు దేవతార్చితపదాఙ్ముం గాంక్షితార్థప్రదఁ
నిత్యోద్భాసితతేజనిఁ గణపతిఁ సృశ్యద్విరేఫాఘసం
యుత్యుత్రేజితగండభాగు మహనీయుం గొల్తు నిష్టాప్తికై. 13

+ఓ గురుస్తుతి. ఓ+

క. కరుణాకరునిఁ రాజ్ఞీ, పరకులపాధోధిచంద్రు బహువిధశాస్త్రీ
త్కరపారంగతు యజ్ఞసు, సరసింహావ్యాయుని సుకవిసాధుని గొలుతుఁ. 14

నీ. తనశిష్యులకు విద్య ననువుగ నేర్పుట కృత్యంబుగా మది నెన్నుఘనుని
శాస్త్రాఘచర్చ యజనము చేయుటే ధన్యంబటం చెంచు తత్త్వవేత్తఁ
బరులకు సుసకృతిఁ బాటించుచుంటయే పుణ్యంబటం చెంచు పూతచిత్తు
సంబికాంఘ్రియంబుజంభాస్యసం బొనర్చుటే పరమార్థమని యెంచుపండితేంద్రుఁ
తే. గరణరత్నాద్విసదగ్గింభకర్త నన్ను, వేదచతుర్విదుని జేసి వెలసినట్టి
రమ్యతోపల్లివేంకటరామదైవవిదుని గురువద్యుఁబ్రార్థింతు మది సతంబు. 15

+ఓ స ం స్కృ త క వి స్తు తి. ఓ+

సీ. ఆదిఁ గవిత్వంబు ♦ నవతరింపఁగఁ జేసినట్టి వాల్మీకినంఁయమిని గొలిచి
శ్రుతుల విభాగించి ♦ శుభపురాణంబుల నొనరించినట్టి వ్యాసుని నుతించి
నీవే నేనని కాళి ♦ నెమ్మిఁ బ్రసించిన కాళిదాసుని సాధుకవిని బాగడి
సురుచిరసత్పదఁన్నూర్తికవిత్వంబుఁ జక్కఁ జెప్పిన దండి ♦ సత్కరించి
తే. కాళిదయుఁ గన్న భవభూతికవినిదలఁచి, భాషనంతయుఁగ్రక్కినఁబాణు నెన్ని
కల్పనానల్లుఁడైనమాఁఘకవి నెంచి, యితరసంస్కృతకవులనుఁ నెలమిఁగొలుతు.

+ఓ ఆ ం ధ్ర క వి స్తు తి. ఓ+

చ. సరసపదార్థసంయుతిని ♦ జక్కఁగ భారత మాంధ్రభాష నె
వ్వరుస రచింప రుచ్యమయి ♦ భాసిలునో యటు నిర్ణయించి యా
దరమున మూఁడుపర్వములు ♦ తత్క్రమ మొప్పు రచించి వ్యాకృతిక
ధర వెలయించినట్టి కవిఁతల్లజుఁ నన్నయభట్టుఁ గొల్పెదఁ. 17

చ. తెనుఁగున నిట్టిదే కవిత ♦ తీర్చినయట్లుగ నుండునంచుఁ జ
క్కనిగతి శిష్టభారతముఁ ♦ గన్రువదంబులఁ గూర్చి యభ్యయై
తనవరకీర్తించుదు ని నఁదా వెలయంగను జేసినట్టి తి
క్కనకవిధాత నామది నఁఖండతరప్రతిభుకొ న్నరించెదఁ. 18

చ. ఇరువురుసత్కవుల్ వెలసి ♦ రీతఁడు మూఁడవవాఁ డటంచుఁ దఁ
వరమతులెన్నఁగఁ గృతుల ♦ బాగుగఁ గూరిచి భారతంబునక
వరకవి చేయ శిష్టమగుఁభాగముఁ దెన్నొనరించి కీర్తి ని
ద్ధరణిని నిల్పినట్టి కవిఁతల్లజుఁ గొల్పెద శంభుదాసునిక. 19

మ. మనుజేంద్రార్చితఁడై మహామహిముఁడై ♦ మంశ్రిప్రధానుండునై
ధనభోగంబులఁ బెంపుమీఱి కవినంఁతానేంద్రుఁడై శైవుఁడై
ఘనకీర్తిప్రతిభాభిరాముఁడయి నిఁక్కం బీతఁడై యాంధ్రవా
ణిని గాపాడె నటంచు ఖ్యాతిఁ గనువాఁనిం గొల్తు శ్రీనాథునిక. 20

సీ. తనకవిత్వముఁ గాంచి ♦ ఘనమతుల్ మేల్తేలటంచునొదలలూఁచిఁయాదరింపఁ
దననాంద్రభక్తిని ♦ గని సుధీజను లెల్ల నానందసాగరఁమందు మునుగఁ
దనదునిర్మోహిత్యమును గని యోగులు తా రభ్యసించంగఁ ♦ దత్తఱవడఁ
దనదున్వచ్చందజీవనమును గని ధీరు లంద తొరార యం ♦ చనునరింప

తే. సుకవి భక్తుండు సుజ్ఞాని ♦ శుభచరిత్రుఁ
డగుచు భాగవతంబుఁ దెన్లుగ నొనర్చి

యొంటిమెట్ట శ్రీరామున ♦ కొనఁగినఘనుఁ
బోతనాహ్వయుఁ దలఁతు నెఁప్పడు ముడమున.

21

క. హరిహరనాథపదాంబుజ, నిరతమనోబంధరుండు ♦ శృంగపూజ్యుఁడనై
వరఁగు కవితుని నాచన, వరకులజని సోమనాథుఁ ♦ బ్రార్థింతు మదిన్.

22

చ తనకవితారసాంబుధిని ♦ తాంతనిమగ్నమనస్కుఁడై తనం
తన కవిగండపెండెరము ♦ ధన్యుడ నైతి నటంచు సంఘిఁ జ
య్యన నలరించి భూమిపతి ♦ “యాంధ్రులసత్కవితాపితామహః”
యని పొగడంగఁ బెంపరిఁపట్టి మహాత్ముని నెంతుఁ బెద్దనన్.

23

ఉ. ముద్దులు మూట గట్టునటు ♦ మోదమునించు నుడుల్ చెలంగఁ ద
నైద్దనఁ బోలె భూమిపతి ♦ వేడుకమై నుతిచేయఁగాఁ శృతుల్
తద్దయుఁ బాండితీ వెలసి ♦ తా నొనరించి యశంబునన్ దెసల్
దిద్దిస ముక్కుతిచ్చనను ♦ దివ్యకవీంద్రునిఁ బ్రస్తుతించెదన్.

24

సీ. ప్రతిపత్తవిద్యద్విరదసింహు నయ్యలరాజాన్వయిని నెన్ని ♦ రామభద్రు
సుకవివతంసుఁడై ♦ శోభిల్లు శ్రీరామరాజభూషణు మదిఁ ♦ బ్రస్తుతించి
యనదృశమహిమచే ♦ నాదిశంకరుని మెప్పించిన ధూర్జటిఁ ♦ బ్రీతిఁ దెలచి
రసవార్ధిగఁ గవిత ♦ రంజిల్లఁజేసిన యలరామలింగని ♦ నభినుతించి

తే. మఱియుమహితాత్ములై గ్రంథఁమండలముల, వెలయుఁజేసియశంబును ♦ నిలిపినట్టి
యాంధ్ర సత్కవివర్యుల ♦ నాదరింతుఁ, బా ననంబయిమత్కృతిఁవఱలు కొఱకు.

చ. కృతిపతి నిర్ణయించి కృతి ♦ యెల్లవిధంబులఁ బెంపునొందు నీ
క్షీతి నని యాశిషంబు లిడి ♦ శీఘ్రమె రాముకృతిన్ విచింపు మీ
వితమున నంచుఁ బద్ధతుల ♦ వేడుకఁ దెల్పిన సత్కవీంద్రు, న
ద్వితీనుతుం దలంచెదను ♦ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రినిన్.

26

ఆ. పూర్వపద్ధతులను ♦ బోనాడ కాంధ్రభాష నిలఁ బెంపుఁజేయు ♦ సంతసమున
గ్రంథరాజిఁ జేయుఁకవిపుంగవుల నెల్లఁ, దలఁతు నాధుమతుల ♦ నెలమిమీఱ.

ఉ. ఎవ్వరికే బ్రమాదమును ♦ లేర్పడియుండును దాని మానియే
యివ్వసుధం జెలంగునరుఁ ♦ జేయెడఁ గన్నడఁ డెన్నచూడ నే
నెవ్వఁ డె గాను బండితుడ ♦ నింకఁ బ్రమాదము లొందకుండునే
యవ్వ పొసంగినం గరుణ ♦ నారసి సత్కవులార! ప్రోవరే.

28

ఉ. భారత మాంధ్రభాషఁ గల ♦ భవ్యకృతీంద్రములందు నాద్యమై
సారపదప్రయోగగణఁసాంద్రముగాఁ గనుపట్టు; నాసుధా

చ. తననుగుణప్రసూనము నశంబు మనోహరరీతిఁ బొల్చి న
జ్జననుతిఁ గాంచి దిగ్భవతిఁచారుశిరోరుహభూషణంబుగా
దనరి యతుల్యమై తగుచిఁధంబున నొప్పుగ నర్థిచాతకా
వనఘనుడై మహానుగుణఁవారమనోహరుడై చెలంగుచున్. 38

సీ. వావిల్లనద్యంశఁవార్ధినుధాంకుడై భాషాప్రపంచనఁత్పాలనైక
నిరతుడై యచ్చిన్నఁనియతినమానృతి నెనఁగి పండితసత్కఁవీశ్వరాలి
బహువిధంబుల; గౌరవంబున నలరించి యానందపరవశుం ఁ డగుచు వెలయు
వేంకటేశ్వరశాస్త్రి ఁ వేమక నొకనాడు తనపంక్తి భుజియించుఁననునమాదృ
తే. తినిగనుంగొని బ్రహ్మాండఁఘనపురాణ, ముచురచించితి వాంధ్రభాషనుదగంగ
నాదికావ్యముఁ దెనిఁగింపఁవయ్యభివ్యభిణిసత్కృత్యమిదియనిఁపరచునియతి.

చ. అని పురికొల్పు నయ్యనఘుఁనానతి కీర్తికరంబు పుణ్యదం
బునగునటన్న యాశయముఁ ఁ బూని మహాత్మక! యట్లై రాముగా
భను దెనిఁగింతు నన్నఁ బ్రచుఁదంబున వేగ రచింపు మెప్పుడో
యనకు మటంచు న న్నలరుఁవట్లుగఁ జేసె ననూనమైత్రితోన్. 40

ఉ. అంతియకాక ముద్రణనఁహాయముఁ జక్కఁగఁ జేయువాడ నీ
వంతయుఁ జింతనొందఁ దగఁ ఁ దేఁ గలుగంగ నటంచు నాదృశిం
బంతము మీఱఁ బల్కి తనఁవాక్కు ఫలింపఁగఁ జేసె సత్య మా
వంతయుఁ దప్పకుండ నుజఁనానదక్షత పెంపుమీఱఁగన్. 41

చ. అనుజనియట్లు నన్నుఁ గనఁ నానృతి మీఱఁగఁ బిల్వఁబంచు నేఁ
గనఁబడ సంతసించుఁ గలఁకాలము నాదగు చెంతనుండుమా
యని మృదుభాషణంబు లొగి ఁ నాడును, వీడుట కాత్మనోడు నా
యనఘుని నెన్నఁగా వశమె ఁ యల్పతరోక్తుల నించుకేరియన్. 42

చ. కపట మొకింతలేని దయఁ గన్నడ రాముకృతిఁ రచింపుమా
యిపుడని భుక్తికాలమున ఁ నెంతయు నాదృశిఁ బల్కు సంతసం
బపరిమితంబుగాఁ బోలయఁ నై తిని ధన్యుడ నేటి కంచు రా
ముపదనరోరుహంబులకు ఁ మ్రొక్కి “తథాస్త”ని వారిచెంగటన్. 43

సీ. పని విని కడపకుఁ ఁ జనుదెంచి శ్రీ గార్లదిన్నెకులాంబునిఁధిక్ విధుండు
నా నుద్యచంబంది ఁ నయహితవృత్తియై న్యాయవాదియు నౌచుఁనలరుచున్న
రమ్యసద్గుణసౌంద్ర్యఁ రామేశ్వరామాత్యు సౌధంబున వసించి ఁ సంతసమున
నాయనమన్నన ఁ లందుచు నాండ్లయపాతశాలఁ దెనుంగుఁభాష నేర్పు

వృత్తిచే సంసార ధ మెట్లా సాగించుచు రామాయణంబు నాంధ్ర మొనరింపఁ
బూనితి; సావనఃమాసంబున నాదు వయసుముప్పదియైదవ దగుచుండఁ
బెద్దలయనుమతిఁ బ్రియమార మొదలిడి వర్షత్రయంబు నాపైని మాస
దశకంబు లెక్కింపఁ దగునంతకాలంబునను బూర్తి నొందించితిని బరేశు

తే. కరుణ; నిట్టులు సజ్జనుల్ నిరుపమప్రియంబునంబ్రోతనహింపదివ్యతమగాథ
యనుయశంబును గాంచినయట్టిరాము, చరితమును జేయ నెంచినవాంతులర.

సీ. హాలాస్యమాహాత్మ్య మనుస్కాండభాగంబు నాంధ్రీకరించితి నాదియందు
నవ్వలలలితాంబ దగుచుపాఖ్యానంబుఁ దెనిగించినాఁడను దేశికాజ్ఞఁ
బండితేంద్రానుజ్ఞఁ బాటించి బ్రహ్మాండమనువురాణముఁ జేసితిని దెనుంగు
వీనియంతరముల విమలగాధలఁ గొని చిఱుతగ్రంథములుగఁ జేసినాఁడ

తే. నాదికావ్యంబునాఁగ విఖ్యాతిఁ గాంచి
యిహపరనుఖంబుల నొనంగు నీవవిత్ర
రమ్యరామాయణంబు నాంధ్ర మొనరితు
శ్రీరఘూత్తముఁ గృతిపతిఁ జేసి యివుడు.

45

+ॐ రామాయణ ప్రశంసః ॐ+

ఉత్పలమాలిక:—

ఎందఱో తెన్నొసర్పి రివు డేలొకొ? యిట్టిప్రయత్నమంచు న
న్నందురుగాక నిశ్చయమ యో నొకభంగిఁ దలంపఁ గాని నా
ముందటివార లిట్టి విధముం గయిగొన్నయెడఁ జగంబునఁ
బృందముగాఁగ రాముకథ యిన్నివిధంబుల నుండకుండుఁగా?
యింతటె తెన్నుఁ జేయఁదగు నీకృతినంచు నియామ మున్నదే?
యెంతయు రామచంద్రుని యహీనకథానుధఁ గ్రోలి తృప్తినిం
బొందెడువుణ్యముం గనుచుఁ బొల్తురొ వారల కిట్టి కావ్య మిం
పొందఁగఁ జేయుభాగ్య మిల నొక్కవిధంబునఁ గల్గు; మానిరా
ధ్యుండవరుండు వాల్మీకియు విస్తృతసారతర్కార్థయుక్తిచే
నుందరమైన యీకృతిని శోభిలఁ జేసె జగంబునందు; నే
మందుఁడుగాని దాని నొకమాటు తలంచిన సాధుచిత్తుడై
పొందును విష్ణులోకమును; బూనిక మీఱఁ దెనుంగునేయఁ బూ
నందగు భాగ్యమే గలిగినకా మఱి యెప్పుడనే? కాన నె
ల్లందఱు తత్ప్రేయత్నముల నింపుగఁ జేసిన సంతమేలె యూఁ;
జందరు నెందఱే గనినఁ జాలు నటంచుఁ దలంతురే? జగ
త్సుందరు రామునిం బొగడుచు మదినికొ స్మరియించుచుండినకొ

బొందును బుణ్యరాసులును ♦ బూజ్యతరంబగు ముక్తి; కావునఁ
దెందములోఁ దలంచుచుఁ గడిందిముదంబునఁ దత్కథా సతం
బుం దమి వ్రాయుచుఁ మఱియుఁ ♦ బూజ్యతదర్థము నెంచుచుండుటే
యందము, తృప్తినిం గనఁగ ♦ నొనొకొ? యెవ్వరి కైన నిర్ధరణ. 46

క. అనుచుం దలంచుచు రామా, యణమును బలియించి దాని ♦ వ్యాఖ్యలఁ జక్కం
గను బాఱఁజూచి నెప్పున, మునయందుకొ వానియర్థమును గైకొనుచుకొ. 47

తే. పెక్కు వ్యాఖ్యలు భావముల్ ♦ పెక్కుగతులఁ, దెల్పునరిపడకుండును ♦ దిందలంప
నొక్కదానికి వేటొకఁ ♦ డొక్కచోట, నన్నియునుగూర్చి తెనిగింపఁనగు నె? నరిగ.

క. జననీభావముఁ గనఁబఱచు నొక్కవిద్వాంసుఁ డట్టి ♦ చోట నె జక్కం
గను భార్యయనెడు భావముఁ, గనఁబఱచుమఱొక్కసూరి ♦ కడుఁ బాండితిచేకొ.

ఆ. అట్టితావులందు ♦ నయ్యర్థములు రెండు, సరిగ నన్వయించు ♦ దందమునను
దెనుఁగుచేయుటనఁగఁ ♦ జనదె? కష్టం బన, దీని నెఱుఁగరొక్కొ? ♦ ధీరు లెల్ల.

సీ. గోవిందరా జొక్క ♦ గూఢార్థమును లాగు నట మహేశ్వరతీర్థఁ ♦ డర్థమొందు
దెలుపు నట్లే యితఁదులు వేఱు భావంబుఁగనఁ బఱతురువానిఁ ♦ దెనుఁగునందుఁ
బలుక శక్యముగాదు ♦ పలుతావులం దల్లు కనఁబడుఁగాన నే? నును శ్రమించి
వ్యాఖ్యామహర్థంబు ♦ బాగుగ గ్రహించి సందర్భశుద్ధిని ♦ జక్క నెఱిగి
తే. తనదుపై త్యంబుకొంతయుఁ ♦ దాల్చి పాక, వారిపై త్యంబుకొంతయుకొ ♦ భంగినిర్వృ
రనువదించినయర్థంబు ♦ గనఁబడునటు, కూర్చి నాభావమునుగొంత ♦ చేర్చి మఱియు.

క. మునివాక్కులఁ గల యర్థం
బును వ్యర్థముచేయ కొక్క ♦ పోలికను దెనుం
గునఁ గూర్చితి; వ్యాఖ్యాన్వయ
మునఁ గల్గిన యర్థయుగము ♦ మునుకొని యొకచోకొ. 52

క. తెలియంగ లలితపదములఁ, బలికితి మూలార్థమునకు ♦ భంగమ దెట్టుల్
గలుగంగనీక పాండితి, గలిగినయందాఁకఁ గూర్పఁ ♦ గల్గితిఁ జుండీ!. 53

శా. పారావారముభంగి నిమ్మమగు తా ♦ త్వర్యంబునం బొల్పుచుకొ
పారస్పరపదార్థయోగమున మిం ♦ చం జాలి చెన్నారుచుకొ
శ్రీరామాయణ మొప్పు దానిఁ దెనుఁగుం ♦ జేయంగ నర్హుండనే?
శ్రీరాముండె సహాయుఁ డన్న నియతిం ♦ జిత్తంబు తృప్తిం గనకొ. 54

మ. పరదేవీకరుణైకదృష్టి పొలయకొ ♦ భవ్యంబుగాఁ జేయ నా
తరమే? యంచుఁ దలంచి మానక యనం ♦ తంబైన భక్తు వ్యసతిం
బరమంబై తగి రాముగాఢఁ దెనిగిం ♦ పం బూనితికొ సత్కవీ
శ్వరులారా! కరుణింపుఁ డీకృతి సభా ♦ స్థారాదృతిం బొందఁగకొ. 55

క. అనుచు శ్రీమద్దామూ, యణమును దెనిగించు నాశయం బిది యనుచు
మనమున సిద్ధాంతముఁ జక్కనిభంగి నొనర్చుకొని నితామముడమునన్. 56

తే. పెద్ద లుపదేశ మిచ్చి రీప్రియతమంపుఁ
గృతిని రామాంకితము చేయు ధీమావటంచు
మేలు మేలిది దీనిని ధీమించుశుభము
గలదె? జగమందు వెదకినఁ ధీగాని యెపుడు.

57

క. కృతి యాదికావ్యమట శ్రీపతి రాముం డిట్టికృతికిఁ ధీబతియగునట పం
డితులాజ్ఞ చేసిరట ఫల, చుతిశయమట కొదువయేమి ధీయగు నా కింకన్. 58

నీ. శాంతశృంగారాదిసకలరసంబులే యాభరణాళిగా ధీనలవరించి
నిరుపమాలంకారధీనియతిఁ బెంపొందించి శాస్త్రపద్ధతులను ధీసంస్కరించి
గంభీరభావముల్ ధీగలుగంగ వెలయించి పాకశయ్యాశుద్ధిఁ ధీబ్రాహ్మణీ
గతివిశేషములఁ జక్కనిరీతిగాఁ బెంచి సందర్శనంతుద్ధి ధీసంతరించి

ఆ. కృతికుమారి దీని ధీజతనంబు మీఱంగ, సకలవిధములను నెఁసంగఁ జేసి
రామచంద్ర నకును ధీరమణ నర్పించితిఁ, బరమమంగళంబు ధీబడయఁ గోరి.

తే. ఏకపత్నివ్రతుండ నా ధీకేల యిట్టి, కృతినితంబిని యనఁబోకు ధీక్షీతిపతీంద్ర!
ధరణితనయ యయోనిజతనకు నెట్లా, యిట్టిదేసుమ్ము స్థిరతరఃఖ్యాతినిదియు.

క. ఇసుసుంతయైన దోనము, పానగదుగద దీనియందుఁ ధీబూజ్యయశమునన్
దెసలెల్ల నానరించును, ననమతరాకృతిని వెలయు ధీనవని సతంబున్. 61

చ. అనిరఘురామచంద్ర విసయంబున వేడి మహాత్ము లాజ్ఞ యి
చ్చినవిధ మెల్ల నామదిని ధీజేర్చి సునిశ్చలమానసుండనై
తను విది కల్గినందులకు ధీధన్యుడ నైతిని నేటి కంచు నెం
చి నియతి; నింక నాకధను ధీజెప్పెద నించుక మూఁడుమాటలన్. 62

+ఇ కృతి కర్తృ సంతము. ✽+

తే. ఎందు సుకవులునద్యశంధిబొందియుండి, నారొకవిధాతయగుతిక్కనయుజనించి
ప్రథితకీర్తిని మించి భారతముఁదెన్గు, జేసెనో మండలం బదిక్షీతిఁజెలంగు.

తే. అదియె నెల్లారుమండలం ధీబందునున్న
వారు నెఱజాణలనఁగఁ బేర్వడసి యుంట
యెల్లరికిఁ దెల్లమే కద ధీయల్లపురికిఁ
బల్లిమరబునఁ దగుఁ గలుఁవాయ యనఁగ.

63

క. జననంబందితిఁ దత్పురి, మును పచ్చటఁ గొంతకాలము వసించిరి నా
జనకునిపూర్వు లచేటికొ, ఛనుదెంచిరి వారు కడవఁనన్నిధి నుండన్. 64

సీ. చారుపినాకినీ తీరమ్మునం దగి ఖ్యాతినొందితయట్టి కడపపురికి
 నీశాన్యమున నాలుగే యామడలమేర రంజిల్లు సగ్రహారం బొకండు
 తృణకాష్ఠజలసమ్మిద్దిన గాంచి వేంకటరామపురంబు నా రమ్యమగుచు
 నలరారు సప్సరి వెలసిరి మావారు జనమంచివారనఁ దెనుగునాటి

తే. ధాత్రినురు; లింక మత్ప్రసితామహుండు
 సూరుభట్టన వెలసెను శ్రుతివిదగ్రస్యః
 డతని తనయుండు వేంకటేశావధాని
 యతనికిని బేరమాంబ భార్యయయి వెలసె.

65

క. పతిభక్తియై తనకున్నత, గతి యను నిశ్చయము తనరఁగఁ దత్పతి యీ
 ఊతిఁ గీర్తనయనుగుణా, కృతియగుచుం బేరమాంబ యెనఁగె ననమతఁ.

సీ. ఆదంపతుల కిద్దఁ జాత్తభవుల్ గల్గి రండు సుబ్రహ్మణ్యఁ డగ్రజన్మఁ
 డతనిసోదరుఁడు శేషాహ్వాయుం డీయిచ్చ రమలచిత్తులు భవ్యయశులు దేవ
 దేవాంఘ్రిపంకజాధీనమానసులునై వెలసిరి; శేషార్థుఁ డెలమిఁ గాంచె
 బుత్తు లక్షీశబద్ధపూర్వకనారాయణాహ్వాయు; సగ్రజం డైన యట్టి

తే. భారీకీర్తి సుబ్రహ్మణ్యఁబుధవరేణ్యఁ
 డఖిలజనమతశీల భవ్యగుణజాల
 సుభయకులకీర్తిదాయని సురుదయార్ద్ర
 హృదయఁ గామాక్షి యనునతి వెలమిమిగుల.

67

క. పెండిలియై సద్గుణగణమండితుఁ డాభూనురుండు మహిమం జేసెన్
 ఖండేందుధరప్రియము ల, ఖండఫలప్రదములు నగు కార్యములఁ దగన్. 68

ఆ. అట్టిదంపతులకు నాత్మజ లిన్మృగ, తనయుఁ డొక్కఁ డగ్రతనయ నుబ్బ
 మాంబ యన్నపూర్ణి యనుజాత శేషాద్రి, యనెడు నేను వారి కవరజండ.

క. జని నేఁ గలువాయపురంబునఁ గాంచితి నన్ను బ్రీతిఁ బూనినమదిఁ బెం
 చెను మేనమామ ఖ్యాతిం, గని వేంకటసుబ్బయాఖ్యఁ గనిన మహితుఁడే.

సీ. పిన్నతండ్రియు నన్నుఁ బ్రియమునరక్షించె మాతులుం డప్పు డమర్త్యలోక
 మున కేగియుంట నన్నునయంబున గౌరిపెద్దివంశ్యుడయి విమలచిత్తుఁ
 డలరి కాపాడె రామయ్య రెండవబావ జననిలేనికొఱంతఁ గనఁబడనటు;
 లంతియకాక విద్యాశ్రీనై కాశ్యాదిదూరస్థలంబులఁ దోచునన్నుఁ
 గనఁజాల కార్తిని గనునాదుతండ్రికి దగునహాయ మొసంగి దయచెలంగ
 నన్నును ద్రవ్యదానంబున నలరించి యుద్వాహమున కెంతో యుపకరించి
 పిన్నవాఁడనెఱైనఁ బెద్దగా నను నెంచి చెప్పినచొప్పును దప్పుకుండ
 వర్తించె; నీవిధి బంధుపోషణమునఁ దనరారి గురుపాదవనరుహముల

తే. గొలిచి శ్రీదేవి సంప్రీతిఁ ♦ దలఁచి పెద్ద, లనుమతింపఁగ నాదికాఁవ్యమునుదీని
దెలుఁగొనర్చిచుహాఫల ♦ మెలమిఁ గోరి, యమలభక్తినిశేషాద్రియనెడు నేను.

—|| కృతి స మ ర్పణ ము. ||

క. ఓంకారరూపునకుఁ బటు, హుంకారప్రళమితారిఁయోధునకు మన
స్సంకటహరునకు విగతశ, శంకునకుఁ సుగుణగణవిలాసయశునకుఁ. 72

క. అండజవిభువాహనునకు, ఖండితశివచాపునకును ♦ ఖరముఖ్యమహో
ద్దండసురయమునకుఁ బ్రహ్లాదగణాధీశ్వరున కహార్యబలునకుఁ. 73

క. ఉద్యద్దినేశబింబ, ప్రద్యోతాంగునకు యోగిఁరాడున్నతహృ
ద్విద్యోతమానరూపున, కాద్యునకుఁ సర్వదేవతాధీశునకుఁ. 74

క. కరుణాపారావారున, కరుణాన్వయవాద్ధిశశికి ♦ హరిహయముఖి
ర్జరసంఘార్చితపదునకు, హరికిఁ శ్రీపతికి దశరథాత్మజమణికిఁ. 75

క. ధారాధరరూపునకు గ, భీతాశయునకును భక్తభీతిహరునకుఁ
మారుతినేవితపదునకు, శ్రీరామున కఖిలమానిచి త్తవనతికిఁ. 76

తే. భక్తవాంఛాప్రదుండను ♦ పరమకీర్తి, గన్నపరమేశునకు శ్రుతిగమ్యునకును
సర్పణంబుగఁ దెనిఁగించిఁనట్టి యీసు, హాకృతికి నెవ్వధంబున ♦ నాది యనిన.

శుభమస్తు.

ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాయణము.

శాలికాండము - ౧ సర్గము.

౪. మునివగుడు తపనాన్విద్యా, మునితుండై పంశితాళియం దుత్తముఁడై
తనరెడు నారిదుఁ బ్రశ్నిం, నెను నాల్కికి యరుగఁస్పించి త్తం బొరన్. ౧
౫. ఈశ్వసుధాస్థలి నిత్తఱి, నేవాఁడు ప్రతాపశాలి యెనఁడు గుణయుతుం
డేవాఁడు సత్యవచనుం, జేవాఁడు డగు ధర్మవేత్తఁ పృథనిశ్చయుఁడున్. ౨
- తే. సర్వభూతహితుండును ధనచ్చరిత్ర
యుక్తుండును బ్రయవర్చునుం ధరుతరజ్ఞుఁ
డతిసమగ్గుండు జహ్కోపుఁ డాత్మవిదుండు
కాంతియుతుండు శృశంఖుడై ధ్రువులు నెవఁడు. ౩
౪. అనసూయుం డేవాఁడు డగు, జనసంక్షయకాలమందు ధాతామర్షం
బున నొప్పు నెనని కనుగులు, ననయము భయ మందుచుందుఁరాత్మలయందున్.
- తే. ఇద్ది నేవినఁ గోరిఁగఁ నెఁసొ కొతు, కంబు గలవాఁడ నొమునిఁకాంత, యిట్టి
నరు నెఱుంగ సమర్థుండుఁడనియ నీవె, మనెడు వాల్మీకిప్రశ్నవాఁక్యము విని శగ.
- తే. మూఁడులోకంబుల నెఱుంగు ధమునివగుడు
నారిదాహ్వయుఁడోమునిఁనాధి, వినుమ
యనుచు నామంత్రిణముచేసి ధర్మ మెఁసొ
యతిశయంబుగఁ గొంగ ని ధ్మనియె నుడు ౬
౫. విను మునిసర్య! నీ విచిటఁ ధ బేర్కొనినట్టి గుణంబులెల్ల మే
దినిఁ గడు దుర్లభంబులు మఱిదిం నలవోసి నచింతు నిట్టివే
ఘనగుణముల్ కలట్టివరు ధ గాఢపరాక్రమశాలి రాముఁడు
చును జనముల్ తనం బిలువ ధ శోభిలు; ధీరుండు రత్నిమంతుఁడున్. ౭
- నీ. ఇతఁడొక వనంబు ధ పృథ్వీశుకులమున జనియించి, వశియయి ధ శత్రుసూద
నుండు, వాల్మీకి, బుద్ధిసంతుండు సీతిమంతుండు నర్థమంతుండు నియఁతాశ్చకుండు

విపులాంసకుండును వితత బాహువు, సహాహనువు, గంబుగ్రీవుఁ డరియముండు
 దీర్ఘ తూణీరుండు ♦ దీర్ఘ వక్షుఁడు, గూఢశత్రు, వాజానుహ ♦ స్తద్వయుండు
 తే. చారుశీర్షుండు, విక్రమ ♦ సంయుతుండు
 హారిఫాలుఁడు, సమవిభ ♦ క్తాంగుఁడు, సముఁ
 డతులసున్నిగ్ధవర్ణుండు ♦ సతివిశాల
 వక్షుఁడు, విశాలదృశుఁడు సులక్షణుండు. ౧౧

8

క. అతిశయబుద్ధీచంతుఁడు, ప్రతాపఖని, ధర్మవిదుఁడు ♦ ప్రజలకు హితమే
 సతతముగోరెడుపుణ్యుఁడు, ఋతవాక్పియుఁడు నయశస్వి ♦ దౌన్నగశుచియున్.

తే. జ్ఞానసంపన్నుఁడు సుబుద్ధి ♦ సంయుతుండు
 వశ్యుఁడు ప్రజాధినాథుఁడు ♦ డ్వంద్వసముఁడు
 శ్రీయుతుఁడు, ధాత, రిపుహర్తా ♦ జీవలోక
 రక్షకుండును, ధర్మసంరక్షకుండు. ౧౩

10

క. తనధర్మము రక్షించుచు, దనప్రజలను గాచి వేదతత్త్వ మెఱిగి వే
 దనికరమున కంగము లై, తనరెడు శిక్షాదిషట్కృతత్యజ్ఞుం డై. ౧౪

11

క. వెలయు ధనుర్వేదంబున, నలఘుతరప్రాణిమమున ♦ నలరుచు శాస్త్రం
 బులయర్థతత్త్వమెఱుఁగుచు, నిలఁ బ్రతిభాచంబుస్మృతియు ♦ నెనఁగుచునుం కన్.

తే. సర్వలోక ప్రియుండఁడు ♦ నాధునగుచు, గడునదీనాత్ముఁడు విచక్షుఁడు నయితగి
 సింధువులచే సముద్రంబు ♦ సేవితమగు, నల్లెపుడు నజ్జనౌఘసమావృతుఁడయి.

క. ఎపు డేకప్రియవర్మను, డు పూజ్యతిముఁ డఖలనుగుణుఁడను, గోసలదే
 శపుఁబతి యనుంగుఁబత్నికి, సచరిమితాసంగవృద్ధి ♦ నలరించి నెఱున్. ౧౬

14

తే. సర్వసముం డై ప్రకాశించి ♦ తును నశంకు
 నారగాంభీర్యమున వార్ధి ♦ సరసి మించి
 ధైర్యమున హిమనంతుం డై ♦ తనరి, వీర్య
 మునఁ దగఁ విష్ణుతుల్యుం డై ♦ ఘనత మొటి. ౧౭

15

క. సోమునివలె బ్రియవర్మను, డై మేదినితోడ నొప్పునందుచు, గిన్నె
 భీమానలుతో, ఋతమునఁ, దామాటట ధర్మతోడఁ కన్ సముండుచున్. ౧౮

తే. అలధనదుతోడఁ ద్యాగంబునందు సాటి
 నంది యేవంవిధగుణగణాభియుక్తుఁ
 డగుచు సత్యపరాక్రముం ♦ డగుచు, జ్యేష్ఠుఁ
 డగుచు శ్రేష్ఠగుణాన్వితుం ♦ డగుచు వెలసి. ౧౯

17

1 శత్రు, కల్పము, వ్యాకరణము, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, ఛందస్సు. ఇవి వేదాంగములు.

2 ప్రతిభానము=వ్యవహారకాలమునందు బ్రాగత్రుత్రుత్రాధము స్ఫురింపట అదిగలవాఁడు.

౬. తపరాశైవ శ్రీరామునిఁ, నిసప్రియసుతు కశిరఘండుఁ ♦ తమిఁ బ్రస్థితజనా
వన మెప్పుడు కోరెడువాఁ, యని ప్రకృష్టప్రియసువాంఛ♦నాత్మం గనుచున్. ౨౦
- తే. యావరాజ్యసంబున ♦ సతనిఁ గూర్చి, బ్రీతిచే నిచ్చయించె నా ♦ భూతలపతి;
యతని యభిషేకసంభారి♦మంతఁ గాంచి, రాజు ప్రియపత్ని కేకయ♦రాజపుత్రి.
౭. మును వరములఁ బతిచలనం, గొని యున్నదిగాన దేవి♦కోరిక యాచిం
చెను భర్త నిట్లు రాముని, వనమున వాసం బొనర్పిం♦బునుపు జనమునన్. ౨౨
౮. భరతున కభిషేకంబును, జరపుము నాధర్మపాశ♦సంయతుఁడై యా
సరపతి ఋతవచనుఁడు గను, క రామునిం బ్రియకుమారుఁ ♦ గాచకుఁ బంపెన్.
౯. పితృనిర్దేశముచలనక, బ్రతిజ్ఞనుం గాన వీర♦వరుఁ డగురాముం
డు తరలి కేకయపుత్రి, హితకారిణ మగుటవలన ♦ నేగెక వనికెక. ౨౪ 22
౧౦. నని కిటులేగు నాతినిని ♦ భ్రాతకుఁ గూర్చెడు రాము మైత్రిచే
వనజనయిత్రి కెంతయు ము♦దం బొనఁగూర్చెడు లక్ష్మణుండు శ్రీ
ప్రిని విచయాన్వీతుం డగుచుఁ ♦ దృష్టి సహోదరధర్మ మన్నిటం
గనఁబడిజేయుచుకన్ ఖలుఁడు ♦ గావున రాముని వెంట నేగెఁ దాక. ౨౫ 23
౧౧. జనకునికులమున ♦ జనియించి, దేవమాయవలె నిర్మింపంగ ♦ నై ననుదతి
సర్వలక్షణయుక్త ♦ సాధ్వీసుంబులలోన నుత్తమనారి నా ♦ నొప్పు గన్న
చారుశీలయు నిత్య ♦ మారామునకుఁ బ్రాణపద మైన ప్రియతమ♦పత్నిసీత
యును రాము ననుసరిం♦చెను, జంద్రురోహిణి యనుసరించు న దెట్టు♦లట్లు; పౌరు
౧౨. లనుఁగుఁడండ్రి దశరథావనీకతియు దూరింబు తన్నుఁగూడి ♦ రాఁగ సరిగి
యంత శృంగిబేర ♦ మనుపురమ్మన సూతు, గంగ యొడ్డుఁ జేరఁ♦గానె విడిచె.
- తే బోయలకు రాజు శ్రియుఁడునై ♦ పోలుచు గుహుని
ధర్మసుతి యగు రాముండు ♦ తాఁ జని కని
యతనితోడను సత్రితోడ ♦ సనుజతోడఁ
గలిసి వనినుండి వనమున ♦ కెలమి సరిగి. ౨౮ 25
౧౩. జలభారపూర్ణైశ్చైవలి, నుల దాటుచుఁ బోయి యచట ♦ నూత్నవిభూతిక
వెలయు ఘనచిత్రకూటము, న లలి భరద్వాజ శాస♦నంబున గృహముక. 3౦
౧౪. మనము నలరించునట్లుగ, ననువొందఁగఁ జేసికొని మ♦హాహర్షమునకన్
వనితాలక్ష్మణసంయుక్తిని గాలముఁ గడిపె దేన♦దేవుం డచటక. 3౧ 27
- తే. దేవగంధర్వసంకాశు ♦ లై వఱలెడు
వార లచ్చట సుఖముగ ♦ వాస మొప్పు
జేయఁగాఁ బురి దశరథుం ♦ డాయనుంగుఁ
దనయుఁ దలపోసి సుత కోక♦మునఁ గృశించి. 3౨ 28

క. హితమతి రాముఁడు సర్వత, పతియందు వనించె నెపుడఁ ♦ సతి యపుడె పురికొ
నుతుఁ దలంచి యేడ్చి స్వర్గ, క్షీణించెను; భరతుఁ డట వశిష్ఠప్రముఖుల్.

చ. జనపతి స్వర్గ మొందె నిక ♦ క్షౌతలరక్షణ మీవె చేయుమా
యని తనకాజ్ఞ చేయఁగ మహాబలుఁ డౌ సతఁ డిచ్చగింపఁ డ
య్యెన్ దనయన్న రాజ్యము; సహీనపరాక్రమశాలి యప్పుడే
చనియెను రాఘవాంఘ్రిల ప్రసాదముఁ గోరి యరణ్యభూమికిన్. 30 30

తే. అడవి కేగి మహాత్మునినన్న సత్య, నిత్యముని రాముఁ గాంచి యవ్వీరుఁ డర్థి
నార్యభావపురస్కృతుం ♦ డగుచుఁ గోరె, రాజ్యమున కేవల పతివిధార్హజ్ఞుడవని.

క. సరమోదారుఁడు సుముఖుఁడు, పరమయశస్కుఁడు నగుచు ♦ భాసీలు రాముం
డరిభీకరబలుఁ డప్పుడు, పరిగ్రహింప నిక ననియె ♦ వనుమతి మరలన్. 31 32

తే. తండ్రి యానతి మీఱంగఁ ♦ దరము గామిఁ
దెలుప భరతుఁ డవావ్రితు ♦ దెలిసి యన్న
పాదుకలయందె యారాజ్యభారి మునిచి
మరల మరలను ధర్మంబు ♦ మంగలించి. 32 33

క. శనుఁ బంప జ్యేష్ఠుడగు రా,ముని యానతి మీఱగామి ♦ మును కోరిన వాం
ఛను బొందకయేభరతుఁడు, పునరామాంఘ్రిల స్పృశించి కపట వెనుకకున్.

తే. జ్యేష్ఠు నాగమనంబె కాంక్షించి భరింప
డాయయోధ్యకుఁ జనక శివంతికిముఁ
సలగుచున్ననంద్రిగ్రాను ♦ నుఁ జెలంగఁ
దానిఁ దాఁ బొంది రాజ్యంబుఁ ♦ బూని యేత. 33 34

ను భరితుం చేసిన నిర్జితేంద్రియమహావాన్రాముఁడు ♦ స్మృత
గరుడకున్ శ్రీనుహితుండునై శను నాధాత్రిశుఁ డెంచె వృద్ధి
మరిలం బత్తనవాసుతో జనుఁ పల్లఱుల్ ననుం జూచున
స్మృతి నే నిచ్చట నుంట న్యాయముసకున్ ♦ దూరింబు గొకుండునే. 34 35

తే. అనుచునేకాగ్రమమున ననువుమెఱయ, నెంచితాదంత కాటవికేగుటయె స
మంచితంబని తలపోసి ♦ యపుడెపోయె, భీమరూపంబుగానదివెలయుచుండు.

క. సరసిజనయనుఁడు రాముఁడు, విరాధుఁ డను ప్రూరిననుజువీరు నఱికి యా
శృభంగముని సుతీక్షునిఁ, బరిమాత్మ నగస్తుత్య నతనిఁ భ్రాతృమ గనియెన్. 35 36

చ. సరపతి యాయగస్తువచనంబున నక్షయసాయకంబుగాఁ
బరఁగు నిషంగయుగ్మమును ♦ భాసురఖడ్గము నైంద్రచాపమున్

* అగస్తుత్యభ్రాతృ సుదర్శనావ్యాయుఁడు శ్లో. యవీయాసేషమేభ్రాతృ సుదర్శనశతి
స్పృతః. అని సనత్కుమారసంహిత.

బరమముదంబుచం గోనియె; † డచ్చెను మానిగణంబు రాక్షసా
నురుల డధింపఁ గోరుటకు † త్తోడివిభుండు వసించుచోటికిక. ౪౩

39

చ. వనచరయు క్కుండై యటవి † వాసముచేయుచు పుష్పవీరుడై
మునివరభాషణంబులను, † మూఁగులు రాక్షసు లందు నుంటఁ దా
విని యపు డగ్నికల్పులయి † భీతులు నై తనరణ్యవాసులౌ
మునులు వినక బ్రతిజ్జఁ వగఁ † బూనె నురాకులఁ ద్రుంతు నంచనిక. ౪౪

తే. అందె నివసించి రాఘవుఁ † డనురనాది

గామరూపిణి శూర్పణఖను వికార

రూపయుతఁ జేసె నాయుంతి † పాపబుద్ధి

యై జనస్థానమున నుండుఁ † ది మునీంశ్ర ౪౫.

41

క. తరుణి యదిపోయి చెప్పిన, నురుజలమున యుష్ణమునకు † నుద్యుక్తులుగా
గరువమున రాగఁ ద్రిశీరుని, ఖింసిన్ దూషణుని నారి † త్యాగము ననిన్.

క. తునుమాడె; జనస్థానం, బురఁ బదునాలుగుసహస్రములు రాక్షసు లే
పున నున్నవారు గుడిసిరి, † నీర గాపురమున్నరాము † లనం బెంచక. ౪౬ 43

క. తదనంతరమున జ్ఞాతులు, పదునాలుగువేలు తెగుటఁ † బరమాగ్రహ మూ
ర్ఖ దశగ్రీవుఁడు గని య,య్యదనుచ మారీచునిక సహాయము గోరెక. ౪౭

ఉ. నై రము గూడ దెప్పటికీ † బాహుబలుం డగు రాముతోడ నీ

పూరక యుండుటే తగిన † దోషనుజేశ యటంచు నెన్నియో

నాదులు బుద్ధిచెప్పినను † సైనిక లోక శ్రుతికరించి దే

వారియుఁ గాలచోడితుండె † యాటచు వాడును దోకరా నెనక ౪౮ 45

ఆ. రామునాశ్రమంబు † రియమునఁ జొర మా. యావిహ్నుని నిష్ఠి † రాదీచేశ
రాకుమారు లిగువు † శ్రేష్ఠికో కొని, గానఁ బడిన యపుడ † రోయి యరఁడు ౪౯

చ. జనకజ రాముఁ డైన గోని † డివ్వెడి సెగుమఁ ద్రోవ కష్టమై
శినుఁ జుంఘుమొనకొని † దాఁ జూడాయపుఁ బడిఁ ద్రుంచి నె
చనియెను, గృధ్రరాజుఁ గని † జనకేవాల్ల నెకం యెట్టె నొ
య్యనఁ ఘనశోకతీవుఁ డయి † వ్యాకులితేంద్రియుఁ జొను రాముఁ డిన్. ౫౩

తే. ఆరణ్యాయువుదహియించి † యంతశోక, యుక్తుడగుచునువెంకుచు † నుగతిరాల
విని గబంధుని ఘోరద † ర్శనని రూప, వికృతుఁ గాంచెను రాక్షస † వీరునొనని.

క. ఆరక్షోవీరుని సి, తారమణుఁడు త్రుంచి కాల్చెఁ † ది త్రనుపు విభిన్
జేరుచు స్వర్గము నార, త్తోరమణుఁడు తెల్పె శబరి † చొప్పుం బతికిక. ౫౬

తే. రాఘవా! ధర్మచారిణి † శ్రమణి ధర్మ, నిపుణఁ గనఁబొమ్ము నావిని † నిఖిలశత్రు

సూరినుండును బృథుల తేజఃబండు నైన, బాసకీనాయకుం చేగె ♦ శబరం బూజ.

తే. శబర చక్రంగం బూజంప ♦ బాసకీశుం

డరిగి పంపానర స్తీర ♦ మందు నాంజ

నేయుం డక వానరుని గూడి ♦ నెమ్మి సతండు

తెలుప సుగ్రీవుం డనువాని ♦ గలిసికొనియె. ౫౮

51

చ. అతిబలశాలి రాముం డపు ♦ డాతనికిం దెలియంగఁ జెప్పె నే

వితమునఁ జెల్లె వార్తయట ♦ స్వీయము జానకివార్త; కోసల

క్షీతిపుని గాధనంతయును ♦ జెప్ప వినం గఁనంబునౌట నా

వృత్తి దగునట్లుగా విని మదిం బ్రియనుందుచు వానరేశుండున్. ౬౦

52

ఆ. అగ్నిసాక్షికముగ ♦ నారాఘవునితోడ, సఖ్య మొగి నొనర్చి ♦ సర్వమును స్వ
చరిత మెఱుకవఱచె ♦ బాసకీతికి దుః, ఖమున స్నేహమునను ♦ గడంక నంత.

చ. ప్రతిన యొనర్చె రాఘవుండు ♦ వాలి వధించెద నంచు; వాలి య

ప్రతిమబలుం డటం చవుడు ♦ వానరరాజు వచించి రామునం .

డతశయశక్తి గల్గునొకొ ♦ యం చనుమానము చెంది రాఘు

క్షీతిపునకుం గనంబఱచె ♦ జత్రకేశ్వర మొక్కదానిని. ౬౩

54

తే. అదియు దుందుభీసంబంధమయి మహాద్రిఁ

బోలియుండు, నాయెమ్మును ♦ భూవిభుండు

గాంచి చిఱునవ్వు మోమునఁ ♦ గ్రాలఁ గాలి

హటసప్రేలను జచ్చునఁ ♦ బోయి యదియు. ౬౪

55

క. యువడి వశయోజనములఁ, పడియె మహాబలుండు దీప్తి ♦ శాహువు నగు స

ప్పుడిమిపై నెత్తనాలము, లరంగంగా నొక్కవాడి యమ్మున నేసెన్. ౬౫ 56

క. శర నుది గూ నలంబు, ననునం దనుమాడి యంతఁ ♦ బర్వతమును దూ

ఱి రనాతలమునకుం జని, త్వరితగాఁ జనుడెంచి చొచ్చెఁ దనదగుపదమున్. ౬౬

సీ. సంప్రీతితిత్తుండై ♦ సరిగ వాసరిపతి నెచ్చునమ్మున రామునమ్మి యతనిఁ

గూడి వేకిష్కింధి కును బోయి యటగుహఁ గని శాతకుంభపిం ♦ గళతనుండు

హరివరుండును నయి ♦ యలరు సుగ్రీవుండు పోయి గర్జించిన ♦ భూనినినద

మునుదానివిని వాలి తన భార్యదారాఖ్యనూటడించుచు స్వసహోగగుపయి.

తే. గవిసినం గని రాముం డొక్క శరనిహతి

నతనిఁ బొలియించె సుగ్రీవు ♦ సనుమతి నిటు

వాలి వధించి తద్ద్రాజ్యవరపదమున

నిలిపె సుగ్రీవు వానరనికరవిభుం. ౭౦

58

ఉ. వాసరనాథుఁ డాత్మపరివారము నెల్లను బిల్వం బంపి యా
జానకినిం నగఁ వెదకి ♦ సర్వదిశల్ కలయంగఁ జూచి యెం
డేని మహిజవార్తఁ గని ♦ యెంతో త్వరం జనుడెండు నాఁగ వా
యానినశక్తిఁ బోయి రట ♦ నొక్కడఁ గొండలు వానపోత్తముల్. ౭౧ 59

తే. క్షమను సంపాతి యనెడు నామమునఁ బరఁగు
గ్రద్ద యొక్కటి సీత వాఁర్తను వచింప
నలరి రంతట బలవంతుఁ డైచహనును
యుప్పుసంద్రము లంఘించె ♦ నొప్పుమెఱయ ౭౨ 60

క. శతయోజనవిస్తీర్ణము, నితరానాధ్యంబు నగుచు ♦ నెనఁగు జలధి దాఁ
టి తగఁ రావణపాలిత, సుతిశయవిభవమును లంకాయను పురవరమున్. 61

క. కని యం దశోకనామక, వచమునఁ బఠం దలంచుచున్న ♦ వనితఁ సీతఁ
గనులారఁ గాంచి గుఱుతును, గఁబఱచి ప్రవృత్తిఁ దెలిసి ♦ గారవ మలరన్. 62

ఆ. సీత సూరిడించి ♦ యాతఱిఁ దోరణ, మును గడంకఁ బెఱికి ♦ తనుఁ జెనకఁగ
వచ్చు పంచసైన్యపతిలను వధియించి, సప్తమంత్రినుతులఁ ♦ జాన నణఁచి.

క. శూరవరుఁ డైనయక్షకు, మారుని బడనేసి యస్త్ర ♦ మహిమకుఁ జిక్కె
మారుతి యంతట శతధృతి, గారవమున చొనఁగిన పరికలితుం డౌటన్. ౭౩ 63

క. పై తామహాస్త్రముక్తుం, డై తను బంధించు నిర్జరాదులవీరుం
డై తఱి గాదని యోరించి, యాతీరున స్వేచ్ఛచుండియంతటఁ గిరుకన్. 64

క. జానకిని విడిచి యట లం, కానగరముఁ గాల్చి నృపతికాంతునకుఁ బ్రియం
బూని యొసరింపఁ జేరెను, వాసరవీరుండు మరలి ♦ స్వపురమ్మునకున్. ౭౪ 65

తే. రామచంద్రమహాత్మునిఁ గామితార్థ, దాయకునిఁగాంచివలగొనితత్త్వమొప్పు
జూచినాడను జనకునిఁ నుపసలంచు, విన్నవించెను మారుతి ♦ విమలబుద్ధి. ౭౫ 66

చ. అనిలకుమారుమాట విని ♦ యందెట వానరాజుఁ గూడి యా
జనకుమారికాధవుఁడు ♦ నాగింతిముఁ జేరి పద్మమి
త్రనిభములౌ శరంబుల నితాంతము తోభిలఁ జేసె నంబుధిక్;
అనునయమొప్పు సంద్ర మపు ♦ డాత్మశరీరముఁ జూపె జేనిగన్. ౭౬ 67

చ. జలనిధి చెప్పినట్లు నలునాగరబంధముఁ గట్టఁబంచి య
వ్వలికిని దాటి లంకఁ గని ♦ సంక్లిగళుఁ బరరానఁ గూల్చి ని
ర్మలగుణధుర్య సీతఁ గొని ♦ రాముండు లజ్జను బొంది స్తూరతం
బలికె గఱోరరీతిఁ గ సభం నగువారలు చింత వొందగఁ. ౭౭ 68

తే. శీలపతి యైన యాసీతఁచాలఁగుంది, యోర్వఁజాలకచొచ్చె నయ్యుగ్రదహను
నంతజ్వలనునిమాటచేననగతాఘ, జానకియటంచు నెఱిఁగియాచానఁగొనియె

సీ. గాముఁ డొనర్చు కాఁర్యమృది దుర్భర మాటచేతఁ జరాచఁరాన్వితంబు
నైన లోకత్రయఁనురుర్వి గంధర్వసహితంబు సంతోషఁసాంప్రమయ్యె;
నిర్జరు లతిభక్తి ధన్యతోఁ బూజింప సంప్రహృష్టండు ధన్యకీశుఁ
బరాఁరె; సంత సయ్యసురేంద్రుని విభీషణుని లంక కభిషిక్తు ధన్యసరఁజేసి

జే. రాముఁ డంతటఁ గృతకృత్యుఁడై మనోజ్వ
రంబు లేకయె మురమందె; ధర్మణదివిజ
లపుడు వరములు గయచేయ ధన్యమతించి
వానరావళి బ్రదికించి ధన్యనవపతి. ౮౫

71

౪. వరపుష్పమున మిత్రుని, కరయుక్తి నయోధ్యకేగఁగాఁ నరలి మనో
హరసత్యపరాక్రముఁ డగు, ధరణీశుఁడు మార్గమందుఁడను మునిఁ గనియెన్.

౫. అతఁడె భరద్వాజుం డన, క్షీతిఁ నగుఁ నత్పర్వశాలఁ ధన్య యటవసిం
చి తగ్గ భరతునిచెంతకు, హతిమంతుని వానరవరు ధన్యమతిఁ బంపెన్. ౮౬

౬. భరతుని తత్పరత్రము, వసునక దెల్పుచును గీతఁవర్వసహితండై
తలెను బుష్పమున నా, పరాక్రమధనుండు చారుఁ ధన్యమతిండు. ౮౭

౭. ఘననుగు నందిగ్రానం, బును జేరి జటాలి విడిచి ధన్యదలుచు భ్రాతల్
సనుఁగూడి రాఁగ నవ్వలండు, జనకనుతం గూడి రాజ్యసత్పునమొందెన్. ౮౮

సీ. పరిహృష్టమై మోక్షమై తుష్టమై పుష్టమై లోక ధన్యమతి ధన్య
సహితమై యాచయశబ్దవిహీనమై తొమరంగభయంబుఁ ధన్యంబుఁ
బురుచు. లోకపుష్పం ధన్యమతి గన పతియొ విధవలై ధన్యంబు గుంప
నయె ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి

జే. జగదువులు గ్రామం ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి
జ్యోతియము ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి
గంగ దొక్కమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి
చలరు ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి

76

౪. జే. రాముంబులు నిష్పత్తి, సంతోషయితం గ్రామం ధన్యమతి ధన్యమతి
గృతయగమునందు వలె సప్రతిము గుచు వజరుచుండు వరధర్మములన్.

జే. వానకే. శతంబులు ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి
పుల నొసంగి శతానందుఁడలదులోక, మొందువాడు సుకీర్ణులనొందువాడు.

౫. ధరణీసురులకు తెక్కిం, పరానిదిగ ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి
నరనాథాన్వయశతముల, బరంగెఁ స్థాపించువాడు ధన్యమతి ధన్యమతి. ౯౩

జే. సర్వముల నాలుగింటిని ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి ధన్యమతి
ననని నేకాదశాబ్దసహస్రమేలి, బ్రహ్మలోకంబునకు నేగుఁరాఘవుండు. ౯౪

జే. ఇది పవిత్రము పాపఘ్నమిది పుణ్య, మిది శ్రుతిసమ్మితంబునా ధన్యమతి ధన్యమతి

రాముచరితంబుఁ జదువు సర్వకలుషముల

నుండి నిర్మక్తుఁ డయి ముక్తి ధి నొందువాఁడు. ౯౮

81

క. ఈయాఖ్యానంబును రామాయణమును జదువు నాతఁ ధి డాయుర్యతుండై
పాయక సుతపాత్రాదుల, నాయుత్తమమైన స్వర్గమందు నశించుకొ. ౯౯ 82

తే. బ్రహ్మఁడు దీనిని బరించి ధి వాక్పవిత్ర
తను గనుక, రాజ్యహీనుఁ ధి ధరివిభుకు
లుండు భూపతి తను, నూరుజండు ధన

తిత, మహాత్వంబు నూర్చుండు ధి శృష్టిగఁ గను. ౧౦౦

83

మొదటిసర్గము సంపూర్ణము.

౨ - వ సర్గము.

అథా ప్రహ్లాదాశ్చక్రే శ్రీకృష్ణమగుట. అథా

క. అనివచించిన నారద, ముని కగువాక్యంబు వినుచుఁ ధి బూజించె నుహ
ముని, వాక్యవిశారిదుండై, తనరెడు వాత్సక్య శిష్యతతినయతుండై. ౧ 84

తే. ధర్మగుత్యైన వాత్సక్యతన్నవిధిని. బూజ చలరంగఁ జేయ విబుధముని యగు
నారదుండును జనవేడి ధి నాకథము, నంశముజ్ఞుతుండై పోయె ధి నంత నచట.

క. మునిపతి ముహూర్తమాత్రంబున నిర్వహింకమునకుఁ ధి బోయి గంగా
ధునికిం జేకునఁ దనునా, శ్రింగదీపింతున కేగి ధి యాతీరమునకొ. 3 86

ను. తనసార్ధ్యంబున శున్న శిష్యుఁగని తిథిగంబంక పంకంబుగాఁ
ననం జూపి యశర్దమం బిది భరదావా ' నునోజ్ఞంబు న
న్ననుజనాప్యంగముఁ బోలియున్నది ప్రసన్నంబై చపాధస్సుచే
విను మిందుం కలశంబు నిల్పి యిహమా ధి నేవల్కుల బిష్ణుజే ౪ 87

తే. డి త్తమం బీనదీతీర్థ ధి మిత్తటి నీట
స్నానమొనరించు ననిన నా ధి చ్ఛాత్రుఁ డను
బుద్ధి, నియతుండునై వల్కుముచు నొసంగె
మునికి గురువునకుకొ మోదమునఁ జెలింగి. ౭ 88

తే. ఛాత్రహస్తమునందుండి ధి సరగ వల్కు
లమ్ము నియతేంద్రియండుగు ధి నమ్మునిగొని
విపులవనమును నెల్లెడ ధి వేడ్కఁ గనుచు
సంచరించుచు నన్నికృష్ణస్థలమున. ౮ 89

క. అనపాయంబుగ నిచ్చుగ, వనమునఁ జరియించు క్రౌంచవాజి మిథునముకొ

గనియె మనోన్మత్తస్వముఁ, నవరంగ భగవంతుడైన ♦ తాపసి యంతఁ. ౯ 90
ఆ. అట్టి జంట నుండి ♦ మఘనిశ్చయుండియి, నగన నాలయమయి ♦ పరంగుబోయ
పురుషపక్షి నేని ♦ భరితేనున్ది యుఁ, గాంచుచుండ నదియుఁ ♦ గడుఁ దపించి.

చ. ధరణితలంబునం దిరిగి ♦ దారుణరక్తపరీతమై కలే
బరము వగంగఁ జచ్చుటయు ♦ భర్తను గాంచుచు నేడ్చె దీనకం
ధరరవమొప్పు నత్తఁజీని ♦ దాన్త్రాశీంబయి కేళివైఁ దమిం
బరవశమై విశాలవృక్షయుగం బయి ప్రాణమట్టిదై. ౧౧

92

ఆ. సహచరంబునైఁ ♦ స్వప్రాణవిభుఁ జాసి, యాడువట్టి యేడ్వ ♦ నవని బోయ
వ్రేటు తాఁకి పడిన ♦ ద్విజముని గని కృప, నంది ధర్మచిత్తుఁడైన మునియు.
క. కరుణాచరతింజ్రుండై, స్మరకేళి జెలంగు తఱిని ♦ జంపదగదటం
చూసి మఱియేడ్చు చచ్చిని, బరికించి నచించె హృదయభావము వెలయన్.

క. విను మానిషాద! క్రాంచము, భుజమున సీవేటికొకడు ♦ దునిమితిలో కామం
బుర మోహము నొందుచుఁగడుఁ, నవరంగనిఁగనుమతాశ్వత్రమగు ప్రతిష్ఠఁ.

చ. అని నచియించి పక్షివిధమునయుఁ జూచెడు నమ్మనీంద్రునె
మృతమున నొండెఁ జంక యిటుమాట యిదెట్లు నచించినాడనో
వరుటఁ గృశించు పక్షిఁగని ♦ వారని శోకమహాద్రి నొందియున్
గమఁగొనఁ జెత్తిమియ్యదని ♦ క్రమ్మట నమ్మచినుంటుఁ డెందయున్. ౧౩ 96

తే. అరయఁ బ్రాజ్ఞులలో ప్రాజ్ఞఁ ♦ పిగుట నచటఁ

బరమమనమునఁ జింతించి ♦ పలికె శిష్యుఁ

ఈ పద్యమునకుమాట్లెడిముఁ గాని నవాదమునాంధ్యమునకు న్విద్యుత్తునకు నున్నట్లొంద
మిగ నా కెకసుగం కామకాశమునాంధ్యమునకు న్విద్యుత్తునకు నున్నట్లొంద
ఖ్యాతియుఁగలది. పక్షిగాని నుండుచున్నప్పుడు, వానికిఁ బ్రాణమునందలివిభా
వముచేయునపుడు మొదటిమృతమున విద్యుత్తు, నవాదమునకు న్విద్యుత్తునకు నున్నట్లొంద
విద్యుత్తునకు న్విద్యుత్తునకు న్విద్యుత్తునకు న్విద్యుత్తునకు న్విద్యుత్తునకు న్విద్యుత్తునకు న్విద్యుత్తునకు
ముననొప్పుచు నైదుక ప్రేడించుచున్నట్లు చిగిలేటితో గానిచే నున్నట్లుమున నొప్పుచున్నట్లు
గానిచే మునునొప్పుచున్నట్లు కావ్యకర్తకుఁ బోయకొలుక నాన్తకిముఖమునందలి యుత్తరంబుచే దానికి నిట్టి
కవితనుగూర్చును. చెప్పట తగదు గగన్మీసమైన యామున నెప్పిరి. అపుడు పైపద్యమునఁ బదవి
భాగ మిట్లు చేరవలయు. విచ, మానిషాద! ఇన్, కనుమ, కాశ్వత్రమగు ప్రతిష్ఠఁ. అని మా
యన లక్షి మానిషాద! అన్యనివాసభూమినిగనో శ్రీమహావిష్ణు! క్రాంచభుజమునకొరణా
మందోదయనండి, కామమున నొప్పుచు నైదుక విహరించుచున్నపు (రావణుని) ఏకారణమునఁ
దునిమితితో, అట్టి యోకోపకారకార్యముచేటి భూలోకమున కాశ్వత్రప్రతిష్ఠను బొందుమా అని.
కావ్యమునకు మంగళ చరణము చేయట ప్రాచీనాచారమగుట నీయర్థము సుసంగతమే యని
భావము. మఱియు దీనినుండియే కావ్యాన్తమునవమగునని కొందఱుండు చెప్పిరి. అట్టికాఖాచంక్ర
మణములకు మందలయుండదు.

గాంచి నాకొక సమాధిముఖము.

అట్లుముఖము తండ్రియను ధానునినను. 97

క. తనరాక నిద్రి శోకా, పురి విషయకమా ప్రసక్తితోడ నగు గానక.

జను శ్లోకమునగు వేదక, పనికై యిది కావలెనుం ధిబ్బుగగనంతక. 98

క. అనుమోదంబున శిష్యుడు, మునివర్ణిస్త్రోత్రవాక్యమున సుత్యమముక
వనవాగ్విశేషగు న్లుగి, నొకచే నంహృష్టుడయి గుఠూ త్తముడలరెక.

చ. మునివతి యంత శాస్త్రవిధముక విదనాడక నిర్మలంబుగా

వనరెడి యానుభవమునం ధి తత్పరిబుద్ధి మునింగి యాశ్వరే

స్థులు సనయంతి వేద్యుడే ధి చాగ్రహారము దానినే మనం

బునం బునాయుచుక నిలరెం ధి బూజ్యుడరాశ్రమసేను కంతులక. 99 100

క. మునివన శాస్త్రముగ నెచ్చిగ మేటియు విషయధనుడు ధి శిష్యుడు సగున
మృవియు జులపూర్ణక శంబులు కైకొని వెంటనంటి ధి హయం గడరెక. 101

చ. తనవగు నాశ్రమస్థముం ధి దానును శిష్యుడు చేరి వేనపూ

జనములు లోనుగానియు ధి నదిస్థినిస్థియు దీర్చి యాననం

బున చువిష్టరై మునియు ధి బుద్ధి యత్నము లేకయే జనిం

చినవగు శ్లోకమే మొ యనుచింతను బొంది యనేకగాధలక. 102 102

మనమునం కలంచె నవ్వలం, జనుడెంచె న్యయంభిండు ధి జగముల నిర్మిం

చినమేటి మహాతేజుడు, మునివలె గన బ్రహ్మ నాల్గముఖము లలరంగక.

చ. వనజు ధాకం గాంచి మునివర్ణుడు వేగమ తెచి యంజలిం

బాసించి నాదహించు ధి ముఖ్యవిచిత్ర విధప్రయత్న మే

నుగి నుది విస్తయంజీ క్రియమునక నియతాంతరింగుడై

నుగి నీ మ్రో వాయను ధి మారిగ నల్ప నితాంతభక్తిమై. 103 104

తే. అపరంభ వు కతిగం బాధాస్థిములను

నానన సుతిముఖముం ధి సర్వచంబు

నలిపి శాస్త్రోక్తిముగ ననుస్కరిము లిడి

యవ్యయంబగు కుశలంబు ధి నడిగె చంత. 104 105

చ. తనకయి పూజించుగుచుం ధి దక్షయు రిష్యమునై స యాననం

బునం కగం గూరుచుండి మునిముఖ్యుని వాల్మీకి గూరుచుండు మా

ననమున నంచు నాజ్ఞయిడె ధి సారసనూతియు పద్విభూతులక

దనరెడు బ్రహ్మ యమ్మనియు ధి ధాతృననుజ్ఞ వసించె దానిపై. 105 106

తే. ఎలమి లోకపితామహుం ధి డెదుట దోచి

యాననంబున గూర్చుండి ధి సయ్యనసునం

బక్షిహాసనంబు కొందె స్వస్థాంత మొలయ

ధ్యానమును జేయుచుండె నధిష్ఠానివరుడు. ౨౭

107

సీ. రతిలాసనంబును ధిమ్యకూజతమును నగు మగపులుగును ధిమ్యకూర
ణముగఁ జంపెను విరోధమునదానినిబట్టుకొనుబుద్ధియును బాపమనసుగలుగు
వాధుండు కుత్సితమగును నాతనికృత్యమని శోకపరవశుండగుచుఁ బెంటి
పులుగును దనమనంబున నెంచి చింతించి పలుమాటలిట్లు లఘురమమాని
తే. శోకమునెపొందిముందటిశ్లోకమాత్మ, జదివె, నజఁడంతనమ్మనీశ్వరునిఁగాంచి
తత్త్వమెఱుంగమి మది నిట్లుతత్తపడె, ననుచుఁ బెద్దగనవ్వయిట్లనివచించె.

క. మునివర ! శ్లోకమే నీచే, నొనరించం బడియె దాని ధిమ్య మనమున నీ
వనుచు మేలొకొ చింతించు, నికక మానంగవలయుఁ ధిమ్యార్థ మదా.

క. వినుమీ మదభిప్రాయం, బుననె సరిస్వత యిదిట్లు ధిమ్య న్నినుఁ గా
వున మునిపుంగవ' రాముని, ఘనతరచరితంబు నీవు ధిమ్యమిఁక. ౩౧

తే. ధర్మచిత్తుండు పాండిత్యం దనరువాడు

జగతి సుగుణాఘ్నం ధిమ్యైర్వశాలి రాముఁ

ధిమ్య చరితంబు, నారదుండును మునీంద్రు

వలన విని నట్లు రచియింపు ధిమ్యరి నీవు. ౩౨

111

సీ. సామిత్రిసహితుడై ధిమ్యంతుండగు నలరాముని చరితంబు ధిమ్యరాది
గాక్షనగణచరిత్రంబు సీతాదేవి చారిత్రమును రహస్యంబు సర్వ
విదితమావృత్తంబుఁబిబుధమునీంద్రుఁ నారదువలన సంతయును నీకుఁ
దెలియకయుండినఁదెల్లవూఁ జమి సర్వశృత్వాం మింక నీ ధిమ్యు చేయఁ
తే. దగిన యట్టికావ్యంబునఁ దవ్వవన, మ

దేయ్యెడలఁ గొంచెమైన నశృతము గాక

బాధితార్థంబు గాక సర్వహితసుగుచు

వెలయఁ గలఁ ని తెలియుమా ధిమ్యవర్మ ! ౩౩

112

క. ఒసరింపు శ్లో. బద్ధము, మనోహరము పాపహరిము ధిమ్యజలమును నై
తనరారు రా చరితం, బును నీవు ధిమ్యరర్షిపుంగవ' యెలమి. ౩౪ 113

చ. ధరితలంబుఁక శిఖరి ధిమ్యజముల్ నదులెంతదాక ను
స్థిరములుగాఁ జెలంగునొ, విశీర్ణము గాకయె రాముగాధ సం
చరణము సేయు లోకముల; ధిమ్యనుతిం గనుచు మునీంద్ర ! త్వ
ద్విరచితమైన రామునిధి ధిమ్యనొ యెంతటిదాక నీధగ. ౩౫, 114

తే. అంతదాక నిన్నిర్మిత ధిమ్యుచుఁ బైనఁ

గ్రింప నలరామ నాలోక ధిమ్యండును

నిచ్చు జరియింపఁ జాలుదు ధిమ్యుడు కొర్కి

పుట్టునో యపు మోక్షంబుఁ ధిమ్యందగలవు. ౩౬

115

- క. అనిపలుకుచు భగవంతుఁడు, వనజజుఁ డచ్చట నె న్వీయఁవర్త మితరచ్చ
ప్రిచయమునఁ బడకుండఁ, గను జేసెను వద్విధంబుఁ ధ గాంచి సుచమునన్ .
- ఆ. శిష్యసహితుఁడగుచు ధ జెలఁగుచు భగవంతుఁ
డైన మాని విన్నయంబు నొందె
నవల నతని శిష్యు ధ లండఱుఁ బలుమఱు
సంతసమునఁ బొదలి ధ వింతపడుచు. ౩౮ 117
- ఆ. మరల మరల మున్ను ధ మాని వచించిన, శ్లోకమును బఠించి ధ సారిది నొకరి
కొకరు చెప్పుకొనుచుఁ నొకచోటఁ జేరి విన్నయము మీఱఁ బొడలఁనాగిరంత.
- చ. అనఘ మునీశుచే నెది సమాక్షరమై తగి నాల్గుపాదముల్
తనరంగ జూడఁగాఁబడియె ధ దానినె శ్లోకము శిష్యసంఘ మొ
య్యనఁ బరియించుటన్ మరల ధ నందెను శ్లోకతః; సంత నెప్పునం
బునఁ బరమేశు నెన్ను మునిబుద్ధిని నివ్వెధిఁ దోచె యోచనల్. ౪౧ 119
- సీ. ఇట్టి శ్లోకంబుల ధ నెల్ల రామాయణ కావ్యంబు విరిచింతుఁధ డఁగి యనుచుఁ
దనబుద్ధి నెంచి యుధ దారిచిత్తము గల్గి యశమున నలరానుఁనట్టి మాని
వరుఁ, డుదారంబులై ధ వఱలు వృత్తంబుల ద్రాక్షుదిపాకవిధరాజతార్థ
ములుగల పదములఁబొలిచి సుందరములునై సమాక్షరముల ధ నలరుచున్న
- తే. శ్లోకశతముల సవ్యశఃశ్యోభితుఁడగు
రాముచరితంబుఁ గీర్తికఁరంబుగాఁగఁ
బొలుచు కావ్యంబు రచియించెఁ ధ గిలుపహరము
నగుచు నయ్యది సంధుల ధ సందమగుచు. ౪౨ 120
- చ. మనమునకింపుఁ ఘాల్పెడు సమానములన్ రసవత్ప్రసంబులన్
దనరుచుఁ దూచినట్లు సమతన్ రగుచున్ రసవంతమైన య
ద్ధనియతి గల్గునట్లమఠి ధ ధవ్యశఃబొల్చునప్రవీరు పా
వనచరితంబు మానివృషభప్రతిపాదిత మొప్పు నెంతయున్. ౪౩ 121
- తే. అదియు రావణమరణంబు ధ ననునదిండు,
దాని వాల్మీకిశిష్యవిధానమునకు
నెఱుక పఱచెను దానినే ధ యెసఁగు మోద
ముగ నిగిక్షింపుఁడీ యది ధ ము కి నొసఁగు. ౪౩ 122

3-వ సర్గము.

-శ్లోకా రామాయణవిషయసంగ్రహము. శ్లోక-

ఆ. ధర్మశీలుడైన చిత్రాపని ధర్మయు, తము సమగ్రమా సురమునికధిత
మునగు చరితమెల్ల వినియు ధీమంతుడౌ, రాముచరితవిస్తరింబుగాఁగ. 123

క. విరచింపఁదలంచి యమ్ముని, వరుడట శాస్త్రోక్తరీతి ధారిచి దర్శి
త్సరమును బ్రాగ్గంబుగఁ, బరగంగఁజేసి దానిపయి జేరి తగ్గ. 124

చ. తనగురువుం దలంచి కయిగమ్ములు మోడ్చి యజస్ర సాదల
భీనిరఘురాసువృత్తము మదికొ వెదుకంగను రానులత్తణ
పనితనుజాచరిత్రములు ధార్యలతో నలరారు రాజు పా
ననచరితంబు రాష్ట్రమున ధాసిలువృత్తము చెల్లినట్లుగ. 3 125

తే. కాన నయ్యెను మఱియు నక్కాలమందు
వారి నవ్వులు మాటలు ధారి గతులు
వారి చేష్టలు నబ్బగవంతు కరుణ
జరగినట్లుగఁ దోచె నవ్వరముని మది. 4 126

క. తనతమ్మునితో నతితో, జని వనమున రాఘవుండు నత్యశపథుడౌ
య్యచఁ దిరుగునప్పుడట జరగినదంతయు జూడఁజాలెఁగృతతవు డగుట.

తే. ధర్మమతియైన వాల్మీకి తత్సమస్త
చరితమును యోగమున మున్ను జరగినట్టి
దాని జరగంగఁ బోయెడుదాని గనియె
గరతలామలకంబును గాంచినట్లు. 5 128

సీ. ఉన్నది యున్నట్లు లోగి మహాద్యుతియైన ముని యభిరామురామునిచరిత్ర
మును నెల్లఁగాంచిదానినిజేయఁబూనె, నయ్యదియప్రభాసకామార్గగుణయు
తంబయి కేచలధర్మగుణవిస్తృతంబయి రక్షయుతంబయి తగు
నాగరమన నొప్పి స్వజనంబుల వీనులవిందుగా వెలసి చిత్త

తే. మోదదంబయి ననరాఁడె మున్ను నార
దముని యెవ్వధిఁజెప్పె నంతయును రామ
చరిత మట్లె రచించె ద్విజప్రవరుడు
మాని షడ్గుణవిభవుండు మానితముగ. 6 129

-శ్లోకా రామాయణ కథాసంగ్రహము శ్లోక-

చ. జనకునిదా తపగిఫలము చక్రవర్తారము నైనయట్టిరా
ముని జననంబు, భూరిబలముకొ, జనతాప్రియవర్తనంబు, స్థ
జ్ఞులప్రియంబు బొందఁదగుచందము గల్గినయున్ని, యొర్పునం
దనరుట, యుగభావరహితంబుగ నుండుట, సత్యశీలము. 10 130

చ. అనుజుడు లక్ష్మణుండు తను ♦ నాదరమొప్పుగఁ గొల్చి రాఁగఁ దా
మునివత్తియైన గాధిసుతఁముఖ్యమహాధ్వర కృత్యరక్షణం
బును నొనరింఁబోవుతఱి ♦ మోదమునకౌ బహుచిత్రగాధలకౌ
జనువున మాని చెప్పుటయు ♦ శంకరు చాపవిఖండనంబునుకౌ. ౧౧ 131

తే. సీతమొదలగునట్టి యాచెలువల దగు
పరిణయము రామరామవివాద మనల
దాశరథిసద్గుణైశ్చీర్తనము గాముఁ
బట్టభద్రునిఁ జేయంగఁ ♦ బాటుపడుట. ౧౨ 132

ఉ. దానికి నంతరాయమును ♦ దానొనరింఁగఁ బూని కైక యెం
తేనిప్రయాసమూనుటయు ♦ నేర్పకనట్టులె విఘ్నమాటయుకౌ
గానలకౌ రఘూర్షవహుఁడు ♦ కైక నెపంబునఁ జేసి పోవుటల్
సూనునికై యజాత్మజుఁడు ♦ శోకముమై విలపించుటల్ తగకౌ. ౧౩ 133

చ. తనయునిదా వియోగమునఁ ♦ దాశఁగఁజాలక వృక్షరాజు భూ
మిని విడనాడి పోవుటయు, ♦ మిక్కిలి దుఃఖము తమ్మునేఁచఁగా
జనులు తపించి వెంటఁజనఁ ♦ జయ్యుచ వారిని రాఘవుండు నం
చనమునఁ బాసి యేగుట, నిఁపాడవిభుం గని రాఘవుం డొగికౌ. ౧౪ 134

తే. మాటలాడుటయు, నట నుఁమంత్రిఁడనెడ
సూతుఁడారాఘవుని వీడి ♦ శోక మడరఁ
బురమునకుఁ బోవుటయు, నంత ♦ సురితటినిని
దాటుటయు నవ్వలకౌ భరదవాజుఁ గనుట. ౧౫ 135

సీ. అచల భరదవాజు ♦ నాజ్ఞచేఁ జిత్రకూ
టాద్రిని గనుటయు ♦ నచట వాస్తు
శాస్త్రరీతిగ నొక్క ♦ సవనంబు నిర్మించి
యందునుండుట, భరతాగమనము
నతఁడు రామునిఁ దేర్చి ♦ యభిమతమును దీర్చు
మని వేఁడుటయు, దండ్రి ♦ కచట నలిగి
కృత్యంబు దీర్చుట, ♦ కీర్తనీయములయి,
నరములై తనరారు ♦ పాదుకలకుఁ
బట్టంబుఁ గట్టుట ♦ భరతుఁ డవ్వని నం
దిగ్రానుమునయందు ♦ నిల్పుటయును,

తే. రాఘవుండట దండకాఁరిణ్యమునకుఁ
జనుటయు, విడాఘుఁడనువాని ♦ జంపుటయును
నవల శరభంగదర్శనం ♦ బట నుతీక్షణ
మునిసమాగమమును భూమితనయ యెలమి. ౧౬ 136

క. అనసూయతో వసించుట, యును నామెయు సంగరాగః మొగి నిచ్చుటయున్
ఘనుఁడై స యగ స్త్వని ద, ర్శన లాభ జటాయుపక్షి ♦ సందర్శనముల్. ౧౮ 137

తే. పంచవటి కేగుటయును శూఃర్పణఖఁ గనుట,
దానితోడి సంవాసము ♦ దానినొగి వి
రూపిణిగఁ జేయుటయు, ఘోరః పూవులగు ఖ
రత్రిశిరసులు మొదలగు ♦ రాక్షసులను. ౧౯ 138

క. తునుముట, సీతహరించెడు, సనికై రావణుఁడు తాను ♦ వచ్చుటయును, న
వ్వని మారీచునిఁ జంపుటయును, సీతాహరణమంత ♦ నురుతాపమునన్. ౨౦

తే. రాముఁడట శోకమంది యఃర్పణ్యమెల్లఁ
దినుగుట, జటాయుమృతియుఁ. దఃత్పరిసరమున
నున్నయట్టి కబంధహః హోగ్రదనుజు
దర్శనముఁ, బంప నాఁబడు ♦ సరినుఁ గనుట. ౨౧ 140

క. చనిచని యవ్వని శబరిం, గనుటయుఁ బరమానసూనుఁ ♦ గాంచుటయును, న
వ్వనినుండి ఋశ్యమూకంబును జుడఁగ వారు పయనఃమును జేయుటయున్.

తే. అందు సుగ్రీవుఁడను వానఃరాధిపతి స
మాగమంబును, నాలభేదాదికృత్య
ములను వానికి విశ్వాసఃమును జనింపఁ
జేయుటయు, వానితోఁ జెల్లి ♦ సేయుటయును ౨౩ 142

చ జనకసుతాధవుండఁబడు ♦ రాధ్వినసించిన చోఁపైఁబుంగఁగా
నునమునఁ గోరి నాలికి సఃమాపషవిక్రమశాలికిన్ స్వమి
శ్రునకును నై ననైఁమును ♦ సూక్తిగ సూర్యసతుండు తెప్పఁగా
వినుటయు, వానియధమును, వింతగ వాలివధింబు నవ్వలన్. ౨౩ 143

తే. ఎఱుమి సుగ్రీవునకు రాజ్య ♦ నిచ్చుటయును
దారి విలపించుటయు, భూషితఃపయవేదుకఁ
గా శరత్కాల మది ముఖ్యఃకాల మగుటఁ
గీతములఁ బంప రామసుగ్రీవు లొకట ౨౪ 144

తే. సమయమును జేసికొనుట వఃర్షదినములొగి
మిన్నకుండట, మఱి యూరఃకున్నవాన
రావనీశుని పయి రాముఁ ♦ డలుగుటయును
బలములను గూర్చుటయును దిఃకులకనువుట. ౨౫ 145

చ. బలముల నన్నిదిక్కులకుఁ ♦ బంపెడువేళను గీతభూధవుం
డిలఁగల ద్వీపసింధువుల ♦ నెల్లను జెప్పట, వాయుసూనుపైఁ

- గల కరుణావిశేషమున ♦ త్వరచంద్రుఁడు నావంగుళియకం
బలరి యొసంగుటయ్యనిలు ♦ నాత్మజుఁ డందఱు గూడిపోవుచున్. ౧౫ 146
- తే. దక్షిణంబున నలరారు ♦ స్థలములందు
నీతఁ గలయంగ నెడకుట, ♦ చిత్రరీతి
జాంబవంతుండు బిలమొక్కచక్కఁ గనుట
యచట నందఱు చుత్తువునందఁ డలఁచి. ౧౬ 147
- సీ. కూరుచుండుట, యందుఁ ధూరగూఢంబగు సంచాతి యను ఖగఁ న్వామి, వారి
కనులకుఁ దోఁచుట ♦ కడలి దాఁటెడు పూన్మీఁ బర్వతంబెక్కుట ♦ పనతనయుఁ
డంబుధి దాఁటుట ♦ యభిమాటను విని వచ్చెడు మైనాక ♦ పర్వతంబుఁ
గాంచుట, యటసింహి ♦ కావధంబునులక యంతకంబుఁ నున్న ♦ మట్టి పులయ
తే. పర్వతంబును గాంచుట ♦ పత్తనమున
రాత్రి జొచ్చుట, యటఁ గీశ ♦ రాజధటుండు
నొంటిఁ జంఱించుటయు, నందు ♦ నొక్కచోటఁ
బంక్తిగల్గుఁ గాంచుటయును, బుష్పకముఁ గనుట. ౧౭ 148
- క. ఆచానభూమి నచ్చుట, నాపననాత్మజుఁడు గనుట ♦ యంతఃపురమున్
ఓపికఁ గనుఁగొంటయు మఱి, యాపత్తనమున కిశోకమరు పనమలరన్. ౧౮
- క. కనుఁగొన నచటికిఁ జనుటయు, జనకమతంగనుట, రామచంద్రుఁడు నయచే
సినయుంగరమునుగుఱుతుగ, ననజాక్షికి నొసఁగుటయును ♦ వాయుజుఁడచటన్.
- క. నురనైగినాథు రామఁడు, కనుఁగొనునీ నీతఁ గాంచి ♦ తా భాషింపన్
అరుదెంచి న వానిం గను, టరయక దానపుల కాంతలూభాజాతన్. 3౦ 151
- క. పలుకుల నాలించుటయును, గలనటఁ గ్రిజటాక్షివనిత ♦ కాంచుట, సీతా
లొన నుచి హనుచు కొనఁగుట, అలితాశోకనవనపు ♦ లై శౌర్యముచన్.
- తే. భంగపటమటయును, దైత్యభానులెల్లఁ
గాఢిపోవుట, రామ ♦ భటులు వాయు
తనయుఁ డుచి నధించుటయును, గవీంద్రు
నింగ్రవత్తి గ్రహించి తా ♦ నేగుటయును. 3౧ 153
- క. మానుసుంతుండు లంకాపుర, మును గాల్చుట, నచటివారు ♦ మొట్టొ యని రో
దనము లొనర్చుట, నాగరమును పురలన్ దాటి కీశముఖ్యుఁడు చనుటల్.
- క. వానరు లెల్లను మధురన, మానుటయును రామచంద్రు ♦ నతీశుభవార్తా
నూనోక్తి నలరఁజేయుట, జానకి మానికముఁ బతి కొ ♦ సంగుట మఱియున్.
- క. సరిదధిపతితోఁ గలియుట, యరుతరజలనిధి నళాఖ్యుఁ ♦ డొగి నేతువు ని
ర్భర శౌర్యంబునఁ గట్టుట, తరించి యద్దాని రాత్రి ♦ దైత్యపురంబున్. 3౪

క. అరికట్టుటయు, విభీషణుఁ, డరుడెంచిన సతనిఁ బ్రీతి ♦ నాదృతి మీఱఁ
బరిరక్షణంబు సేయుట, సురనైరుల నని వధించుచోప్పు సతండుకా. 3౪౫ 157

తే. తెలుపుటయు, గుంభకర్ణుండు ♦ దెగుట, మేఘు
నాదుఁ డనిఁ గూలుటయు, దైత్యునాధునిధన,
మవల జానకీఁ గొనుటయు, ♦ సరిపురమున
సవ్వభీషణ శుభగుణు ♦ నాదరమున. 158

తే. పట్టభద్రునిఁ జేయుట ♦ భాసమాన
పుష్పకంబును గనుట, స్వపురముఁ గానఁ
జనుట, భరతునిఁ గలియుట ♦ జానకీశు
భవ్యపట్టాభిషేకోత్సవము జరుగుట. 159

స. సై స్యంబునెల్లను ♦ నాగనంపుట (స్త్రీయ రాక్షంబు సమధిక ♦ రంజనముగఁ
బాలించుటయు, భూమిపట్టినిబాయుటయును,) బూర్వకాండాళి♦నొనరఁజెప్పె
భూతలంబున రామభూనాధుఁ డొనరింపఁబోవు కృత్యావళిఁబూజ్యుఁ డొచు
భగవంతుఁ డయి వెల్లుఁవాల్సీకి యుత్తరకాండమ్మున వచించె; ♦ త్వేనురనుతు

తే. జీవితనిఁజేసి హయమేధ ♦ పావనమఖ
మును నొనర్చుట మొదలగు ♦ ఘనకథాళిఁ
బాలుచు నుత్తరవకా కాండమనఁగ నదియు
దివ్యవాల్మీకివచన సంభావ్యమారి ! 3౮ 160

మూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

—❧—

౪-వ సర్గము.

—❧—

స. స్త్రీకృతగాజభావుఁడయి ♦ చెల్వవహించెడు రామచంద్రు న
స్తోత్రచరిత్రముకా విమలమందరిచిత్రపదోత్తమంబు వా
ల్మీకిమహర్షి సత్కృతికి ♦ మిక్కిలి యత్నము సేయువాఁడు భా
షాకమలేక్షణాధిపతి ♦ సత్కరుణాత్తవరుఁ డొనర్చెఁ దాకా. ౧ 161

ఆ. ఏడు కాండములుగ ♦ నిరునది నాలుగు, వేల శ్లోకములుగ ♦ విమలరీతి
బ్రహ్మమునివరుండు ♦ పంచశతంబులొ, సర్గములుగఁ జెప్పెఁ ♦ జారుగాధ. ౨

* శ్రీరామచంద్రుండు రాజ్యము పూజ్యునిగ నేలుచుండ వాల్మీకి రామాయణమును రచిం
చెనని “ప్రాచారాజ్యస్య రామస్య” అనిమూలము. స్త్రీకృతరాజభావుఁడయి యనుదానింబట్టి తేలు
చున్నది. రామావతారమునకు ముందే వాల్మీకి రామాయణమును రచించెనను విచిత్రప్రవాదము
దీనిచేఁ దిరస్కృతమని తెలియునది,

చ. ఒనరిచి ప్రాజ్ఞనర్యుఁడయి యొప్పుడు వాల్మీకి యశ్వమేధయా
గనిరతి కవ్వలక జరుగు కావ్యయుతంబు సహోత్తరంబుగా
దనరెడు దాని నెవ్వఁ డింక ధాత్రి సమర్థుఁడగుం బరింపఁగా
నని మది నూహచేసె, నపు డయ్యటవిక వసియించి పాత్రులై. 3 163

క. మునివేషులయిన కుశలపు, లనువారలు, భావితాత్మఁడై యెవ్వఁడో నీ
నిని జదువునంచు నెంచెడు, మునిసహస్రి పాదములకు యొక్కీరి భక్తిన్.

చ. తనదగు నాశ్రమస్థితులు ధర్మవిదుల్ ధరణీశపుత్రకుల్
ఘనయశముం దగ్గఁ రుచిరఁగానము క్షేయఁగఁ జాలు నాదమున్
దనరఁగ నొప్పువారలు, నుదారులు నొ సహజాతులక దమిన్
గనుఁగొనియెం గుఱుక లవుని యైనరహాని మహేంద్రుఁ డాతఁజిన్. ౪

తే. గ్రహణధారణపటువులై గ్రాలి వేద
ములను నేర్చిన వారల యునివిభండు
వేదముల యర్థమెల్ల సువ్యక్తముగను
జేయఁగా నెంచి గ్రహియించెఁ డజ్ఞతమలర. ౫ 166

క. చరిత్రత్రతుఁడౌ వాల్మీకి, ధరణిసూతాచరితమెల్ల యశశంఘనిదౌ
మరణంబుఁ గూడఁ గావ్యము, నరుదౌ రామాయణంబుననువునఁ జేసెన్. ౬

సీ. ఉచ్చరించినయప్పుడొగిం బాడినప్పుడు మధురంబునై త్రిప్రమాణములనఁ
బరఁగు గానంబును, ధన్వనిఁగిచ్చేనంబు లనెడవీనింగూడి యంద మొంది
షడ్జాదికములై న జాతుఁ నేడింట నుద్ధమై సుహితమావల్లకీ
యానివృతంబయి, తగి యనుమమై శృంగారహాస్య కావ్య భయానకములు

తే. వీరకావ్యాదికంబులై వెలయు నని
సముత్తోఁ గూడి పెంపొంది నాధులై
కావ్యమును దీనిఁ బాడి రక్కసులు (మహాని
భణితి నెవ్వఁ డగునట్టి భంగి మీఱ.) ౭ 168

సీ. గానతత్వజ్ఞులై మానితమూర్ఖునా ఘానజ్ఞులై, యన్నదమ్ములగుచుఁ
గంతరమ్యస్వరకలితులై సరివేష మూనిన గంధర్వులొ యనంగఁ
గ్రాలుచు రూపలక్షణముల పలరారి మధురభాషణముల మాన్యులగుచు
రామచంద్రనిశరీరము నుండి తీసిన యపరబింబంబులొ యనంగఁ దనరి

ఆ. నిందనీయవృత్తి నెగడక నృపసుతు, లయ్య మానివేష యుండి వెలసి
పాశశుద్ధి నెఱిగి భవ్యాత్మలై మహాభాగులగుచుఁ బూన్కి బరంగిమఱియు.

తే. జగతిఁ గల సర్వశబ్దలక్షణము లెఱిగి
యలరు కుశలపు లపుడు ధర్మ్యంబుఁ బూర్వ

- వార్తలను దెల్పు నుత్తమభవ్యకావ్య
మెల్లఁ గంఠస్థముగఁ జేసి యెలమి మీఱ. ౧౩ 170
- క. ముచులయు సాధుద్విజులయు, ఘనసభలం దొప్పు మీఱఁగఁబాడిరి య
మ్మునియుపదేశించిన గతి, విని వారలు సమ్మతమున ధింతగఁబొదలన్. ౧౩౪ 171
- తే. వారు రామాశ్వమేధంబు ధవళుచుండు
నిశ్చితస్వాంతులై మునుల్ ధిన్మై గూడి
సుఖముగాఁ గూరుచుండినచోటఁ జేరి
భవ్యకావ్యంబు దానిని ధి బాడి రెలమి. ౧౪౪ 172
- క. విని దాని యమ్మునీంద్రులు, మనముల విన్నయము పొదల ధి మంజుభణితిన్
గనులొలయ బాష్పపూర్ణతఁ, గని వారిని మెచ్చుకొనిరి ధి కమ్రాక్తులచేన్.
- ఆ. మోదచిత్తులగుచు ధి ముచులు నిర్వృత్తుల
మెచ్చుకొనఁగఁ దగిన ధి మేటి గాయ
కులను గవల వారిఁ ధి గుశలవులను సాధు
భాషణములఁ బొగడి ధి పల్కిరిట్లు. ౧౬౪ 174
- క. బౌకార! గీతచుధురిచు, మారా! శ్లోకములు నలరు ధి నతిమాధుర్యం
బారయఁ జరనివృత్తుం, బే రహి నిది చూచినట్లు ధి తెలుపఁబడెన్. ౧౭౪ 175
- చ. స్వరగణనంపవల్ గలిగి ధి చారుతరంబయి రాగయుక్తమై
పరగఁగఁ బాడిరక్కవలు ధి భాషముఁ జక్కఁగఁ దోపఁజేయుచున్
ననున, లయాదియుక్తి గని ధి ప్రాశముగాఁ దనరాసనట్లు మా
నిరుణు లీర్చి ధి బోవిడిచి ధి నిర్మలబుద్ధుల నొప్పుచుండుటన్. ౧౮౪ 176
- తే. వారి స్థానించినట్టి సభాస్థానమున
నెంతయును హృదయముగాఁ గాగి మెనఁగు నట్లు
లభించువానిమనముగా ధి పలుకనట్లు
కుశలపుల్ పాడినట్లు ధి కోర్కులారి. ౧౯౪ 177
- చ. ముగి యొకఁడగుమాగులకు ధి మోదమునన్ వడి లేచి దా నొసం
గెను గలశంబు, నొక్కముని ధి కీర్తధురంధరతన్ బ్రసన్నుడై
ఘనతరనల్కలంబొనఁగె ధి గ్రాంతముగాఁ దగు లేడిచర్మమి
చ్చె, నొకమునీంద్రుఁ డొక్కముని ధి చెల్విగు మాంజనిసంగె హృష్టుడై.
- క. ఒక మానిపతి కనుంచులు, వొకముని యుపవీత మొనఁగె ధి నొగి నిచ్చెను వే
తొకఁ డొదుంబరమై మానికి నాననమైనదాని ధి నెమ్మి పొదలఁగెన్. ౨౦౪ 179
- తే. ఒకఁడు జపమాలనిచ్చె నింకొక మునీశుఁ
డాయవభివృద్ధియా నన ధి నందఱప్పు
డతుల సంతోషమున మీకు ధి నాయనధిక
మాననుచు నాచరించిరి ధి యాశిషముల. ౨౦౪ 180

చ. మునిసుతులార ! యద్భుతము ♦ ముఖ్యము వాల్మీకిహాసీక్రితం
బును వరగాఢ గల్గి నుకపుల్ కృతులక రచియింప మూలమై
తనరెడు దాని దీనిని యథాక్రమమొప్పు సమాప్తి నొంది పెం
పును గని గీతముఖ్యమయి ♦ పొల్చెడుదానిని మించింపుగన్. ౧౧ 181

తే. పాడితిరి గాన శాస్త్రైక ♦ సటుచునీమ
తాదు రిది పుష్టిజనకమై ♦ యందజీకీని
వినంగ నింపయి యాయును ♦ వృద్ధిచేయు
నట్టిదయి పొల్పు గాదె యీ ♦ యనని నెపుడు. ౨౨ 182

క. అని మానులు పొగడంగ నా, మునివేషకుమారు లొకట ♦ బుధజనుల్లెల్ల
ననివారి రాజమార్గా,ది నిఖిలనుష్ఠలములందు ♦ శ్రుప్తిమొఱుంగన్. ౨౩ 183

తే. ఎల్లవారల చిత్తంబు ♦ తెలమిం బొదలఁ
బొడుచుండి యొకప్పుడు ♦ భరతుననుచు
తని మహీధవు శ్రీరాముం ♦ గనెడు వేష్ట
బోవ వారలఁ గనియె నాభూధవుండు. ౨౪ 184

చ. అరిజనకాలుండై తనరునట్టి రిఘూర్షహుఁ డాత్మిదివ్యనుం
దిరమున నన్నదమ్ములను ♦ దేవసుతము లర్చనాహులై
పరఁగెడు వారిఁ జేర్చి మృదువాక్కులచే నలరించి తష్టక
ర్చనయ మాచు దివ్యమయి ♦ పొల్చెడు శర్మితమానవస్థలిన్. ౨౫ 185

తే. జగములకు నీకుఁ డా రామచంద్రుఁడెలమిం
గూరుచుండి యమాత్యులఁ ♦ గూర్చి తమ్ము
లను దగం గూడి యరి జనార్దనుఁడు నియమిం
డగుచు నలరారి మది మోక్ష ♦ మతేశయిన్. ౨౬ 186

తే. చక్కఁగనమున నొప్పించ ♦ సహజులఁ గని
భరతు లత్మజు నతని నోవనగఁ జూచి
పలికెఁ జిత్రపదార్థకలలితమైన
గాఢ దీనిని వినఁచగుం ♦ గడు మువముచ. ౨౭ 187

క. సురతేజస్సహితుల న,య్యిరువుర గాయకుల నిట్టు ♦ తెలమిం గులుకువా
స్మరిణిని బ్రేరేపించెను, భరణీవరుండంత నన్నదమ్ములు మిగులన్. ౨౮ 188

చ. పలుకులచేత గీతమున ♦ భవ్యము రాగయుతంబు పూజితం
బలఘుతరస్వనంబునయి ♦ యందము నింపుచు నల్లకీలయం
బులగతి విశ్రుతార్థమయి ♦ పొల్చెడునట్టులు పాడిరంత వా
రల దగు గీతమాసభను ♦ రాజుల సర్వజనానుకూలమై. ౨౯ 189

చ. ఘనసభఁ జేరి యున్నమునిఁకాండశరీరములున్ మనంబు హృ
దవసజములున్ సుజ్ఞాకరతిఁభాసిలఁ గర్ణసమాశ్రయంబుగాఁ
దనరు సుఖంబు నిచ్చుచును ధర్మయు రమ్యముగాఁ జెలంగె ని
మ్మునులు సరేంద్రలక్షణతఁ ధోల్పుచు భూరితపఃప్రభావులై. 30 190

తే. పరఁగుదురు నాకుఁగూడ సంఘత్కరము మ
హానుభావంబునై తగు ధనార'చరిత
మిద్ది గావునఁ దెలియంగ ధనిపుడె కోరు
వాడ నని బుద్ధిఁ దలఁచి భూవరుఁడు నెమ్మి. 304 191

తే. వారి కనుమతి చేయ నాఁబాలకులును, మార్గనిర్వాహసంపద ధమానసముల
నలరఁ జేయుచుఁ బాడి రఁయ్యవనిపతియు, దివ్యసింహాసనమునుండి ధవ్యరీతి.

తే. మెల్లమెల్లన దిగి సభ ధమిగుల వేడ్కఁ, గూరుచుండి శ్రుతివ్యయాస్తాకనుఖము
ననుభవింపఁగ నానక్తి నలరుమనను, గలిగి యుండె సభాస్థలిగ్రాలె నపుడు.

నాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫ - వ సర్గము.

శ్రీరామాయణ కథా ప్రారంభము.

సీ. దీప్వసప్తకమున ధీపించు నీభూమి జయశాలురైన యేత్యాపతులకు
నమ్మనుప్రభృతిగ ధనవనీశ్వరేంద్రుల కొరులకు దుర్లభం బరియనన్న
యట్టుల దీనతి నందెనో, తనవేర రాజ్యలఁగా నముద్రము నెవండు
త్రవ్వించె దండయాత్రకుఁ బోవ నఱుకదివేల కుమారులు విహ్వలవైరు

తే. లనుసరించియో మానగఁరావనీశుఁ
డే మహీనాయకులలోన నెనఁగు-మేటి
యగుచు, నిత్యాకునింశ్యులై యమఁబిత్తు
లై న యారాజవర్యుల యన్వయమున. ౨ 194

తే. అలరు రామాయణంబను యశముఁ గాంచి
పూజ్యమై యొప్పు నీగాధ ధపుట్టె రామ
విషయమును దెల్పుచున్; దాని ధవిధి యనుగ్ర
హమున నుత్పన్నమయి యొప్పు నట్టిదాని. 34 195

క. పరఁగంగఁ జేయువాడను, పరరామాయణము దానివరుస సకలమున్
గరమనసూయను వినఁదగు, స్థిరతరధర్మార్థకామసిద్ధిద మగుటన్. ౪ 196

అయోధ్యాపురవర్ణనము.

చ. ధననిచయంబు ధాన్యసముదాయము గల్గి ప్రమోదయుక్తిమై
జను లలరన్ సమృద్ధమయి సన్నతమా సరయాతటంబునం

- గనుఁగొనఁగా విశాలతయుఁ ♦ గల్గిన కోసలనామధేయమా
జనపద మొక్కడుండుఁ బురఁగి నత్తను మొక్కటి చెల్లు దానిలోఁ. ౫ 197
- క. పురమద్ది యయోధ్యాఖ్యం, బరఁగు ధరణ్ విశ్రుతమయి ప్రజలకుఁ దా భూ
వరుడైన మనువు దా నప్పురవరమును సుప్రసిద్ధముచు నిర్మించెఁ. ౬ 198
- సీ. పదియు రెండుమడల్ ♦ వై శాల్యమున వెడల్పున మూఁడు యోజనంబులుదగంగ
నిది మూలనగరి, నా నెన్నికఁ దగఁ గాంచి శ్రీ యుతమై తగి ♦ రెండుపార్శ్వ
ములయందునృక్షముల్ ♦ పోల్పుట సువిభక్తమయి యొప్పు భూరిమాఁగ్గాలి గల్గి
విస్తృతి సొగసున ♦ వెలసి, విచ్చిన పూలు చల్లియు నెప్పుడు ♦ జలమునిండఁ
తే. జల్లియును సొంపుగావింప ♦ జానుమీఱు
రాజవీధిని దగు నప్పురంబు వర్ణి
మగుచు, నలరారు, నాయయోధ్యను వనించి
ధర్మముల భూరిరాజ్యంబుఁ ♦ దనర మనిచి. ౮ 199
- క. అలరెడు దశరథుడను భూతలపతి యమరావతిని శతతక్రతుఁ డెట్లు
జ్వలభంగి. వెలయఁ జేసెనొ, పలుభంగుల నట్లు వృద్ధిపఱచె నయోధ్యఁ.
- సీ. పురబహిర్ద్రావరముల్ ♦ పొలుచునట్టి కవాటములఁ దగు; నంగడులలరునొకటి
కొకటికిఁ దగులక ♦ యుంప; యంత్రంబులు నాయుధంబులునెల్ల ♦ నలరుచుండుఁ
జిత్రకారాదులు ♦ చెలఁగుచు నుందురు, సూతులు మాగధుల్ ♦ సారిది, నుండు
ధనధాన్యసంపదల్ ♦ దనరారు, నిరుపమ కాంతి సమృద్ధియుఁ ♦ గ్రాలుఁ బెద్ద
తే. కోటబురుజులు ధ్వజములుఁ ♦ గొమరు మిగులుఁ
బెక్కులు శత్రువులును దగు ♦ నెక్కడఁ గనఁ
బోయినను స్త్రీల కాటలు ♦ పోలనేర్పు
చున్న తావులు సొగసుగ ♦ నుండు చందు. ౧౦ 201
- తే. మించు కోటలు తీయ్యనూ ♦ విస్త నలరు
వనములండుఁ గనుట్టుఁ ♦ పట్టణముచు
జుట్టియున్న ప్రాకారము ♦ శోభిం గడు
విఠివి లోఁతును దనరార ♦ వెలయుఁ బరిఖి. ౧౨ 202
- క. స్థలదుర్గభూతమై పుర, మురుట శాత్రునముహూహంబుండుఁ జొరఁగలే
దలగారు హస్తిహయగోవులు ఖరములు సుష్టుములును ♦ బోడిమిమీఱఁ. ౧౩
- సీ. కప్పుముల్గొనివచ్చి ♦ కాచియున్నట్టి నామంతరాజావళి ♦ మలయుచుండుఁ
గొనఁగ నన్యంగను ♦ గోరి వచ్చిన బహుదేశసర్వకసంతతియుఁ జెలంగు
బహురత్నచిత్రిత ♦ ప్రాసాదములు క్రీడకయి కైచేసిన ♦ కమ్రగిరులు
చంద్రశాలుఁ బెక్కు ♦ చంద్రములమహేంద్రపురమునుబోలున ♦ స్ఫురినిబరఁగు
తే. రాజగృహములు, జూదంబు ♦ రసనానాడఁ
గట్టిన స్రదేశములు నందుఁ ♦ గానఁబడును

సోయగంబున నలరారు ♦ సుదతులుండ్రు

మణుల గమియు విమానసంక్లమములఁ దనరు. ౧౬

204

క. నిండించదగని దగుచుకా, నుందరగృహసంఘయుక్తి ♦ శోభిల్లుచు హెచ్చుం దగ్గు లేక సమతలమందె వినిర్మితము నగుచు ♦ నప్పుర మలగుకా. ౧౬౫

చ. పురమున నందుఁ దెల్లఁగను ♦ బాలెడు బియ్యము; నీరుచూడ నిక్షురసముఁబోలు, భేరులును ♦ సొంగు వీణియలుకా మృదంగముల్ సరఁగెడు మర్ద శాదులును ♦ ధ్యాసముసేయుచు నుండు నెంతయుకా ధరణిని నాటిలేక పురఃతల్లజ మయ్యది నర్జ్యమై తగుకా. ౧౭

206

తే. ఆకసంబునఁ దనమున ♦ నలరి పడిసి

నట్టి సిద్ధులదా విమానాళి యట్లు

తగిన భంగి ననుర్చిన ♦ సొగసు గులుకు

గృహములం దగి శ్రేష్ఠమై ♦ యెనఁగుఁ బురము. ౧౮

207

సీ. విద్వాంసు లవ్వీట ♦ వెలయుచు నుందురు; శస్త్రాస్త్రవిద్యావిశారదులఱు నేర్పఱులును నగుచునవరు, లసహాయుఁ, దల్లిదండ్రులుగానితనయులు మొదలై నట్టి వారలు ♦ గాని లేకయె యుండు వానిని, వంచించి ♦ బాణవితతి నేయంగఁ దగువాని ♦ నెక భయంబు జనింపఁ బాఱెడువానిని ♦ బాణహతునిఁ

తే జేయనొల్లక యుండియు ♦ సింహములును

బులులుఁ బందులు మత్తిల్లి ♦ భూరిరవము

లడర స్వీయవచంబులఁయందుఁ దిరుగఁ

దెంపుఁ జేతులబలమును ♦ దేటపడఁగ. ౨౦౫

208

క. శిరశరములఁ బొలియింతురు, హితులు మహాధీనులగుచు ♦ నెనఁగుమహీభృతులనను లట్టిం బ్రారఁగ, ధీతి వెలసిన యప్పురంబు ♦ చెలఁగుచునుండుకా.

తే. ఆహితాగ్నులుశచురమాచ్యుతలనుగుణభూసురులువేదవేదాంగఁపారగులును సత్యరతులు మహాత్ములు ♦ సకలదులు మహర్షి కల్పులుఁ గేవలాభ్యాసపరులు.

సీ. కేసమునుల నున్నై తగు, భూవిబుధోత్తములచేతఁ ♦ బాలుపారు పురికా భూనిభుండు దశాహ్వయఁ, డావానంబొప్పు జేసె ♦ నందం బలరకా. ౨౩

కాన సర్గము సంపూర్ణము.

౬-వ సర్గము.

— ❧ — దశరథుని రాజ్యపాలనము. ❧ —

చ. శ్రుతులనెఱింగి పండితుల ♦ శూరుల సత్కృతి నాదరించి, యంచితముగ వారిలోఁ గొనుచు ♦ సిద్ధసుతేజము మీఱ, భావినం గతవిషయంబులకా దెలియఁగఁ దగుశీలము గల్గి, పారసం తతికిని గ్రామవాసులకుఁ ♦ దాఁ బ్రియుండై మఖరాజి జేయుచున్. ౧ 212

సీ. ఇత్వోక్తుకులమున ♦ నెనఁగు గాజులలోఁ నతిరఘుడై ధర్మతతినిరతిని
బ్రబలి యెల్లఁను లోఁబఱచుకై నెనఁగి, వరముని కల్పిండ్లై ♦ వ సుచుతీశ
తనువొప్పుఋషియయితనరారి, భూకృష్ణవస్వర్లోకములనుండుఁబ్రస్తుతిఁ నగఁ
గాంచుచు, సై న్యసంకలితుడౌట హతారియై, సుప్రశస్తమిత్రాళి గల్గి,

తే. నిర్జితేంద్రియుడై, ధననిచయయుక్తి
నింద్రుతోఁ దులఁదూఁగుచు; ♦ నెనఁగు నిధులు
గలిగియుండుటచే యక్షకాంతుతోడ
సుపమఁ గాంచుచు భూస్థలి ♦ నొప్పు మెఱసి. 3

213

ఆ. దశరథాభిధానధరణీశుఁ డుర్వరి, చతుఃతేజమునను ♦ ఖ్యాతి నలరు
మనువులోక మెట్లు ♦ మనిచె ధర్మంబున, నవ్విధమున నేలె ♦ న్న్యాయరీతి. ౪

సీ. అమరావతీపురిహరిహయుఁ డేరీతి రక్షించె నట్లు ధర్మంబు నర్థ
కానుష్ఠులను త్రివర్గమ్ము నూని సత్యాభిసంఘండుగు ♦ నవనినాథుఁ
డయ్యయోధ్యాపుర ♦ మత్కుత్తమంబును బాలించె నప్పురిఁ ♦ బ్రజలుమిగుల
నావాససుఖముల ♦ నందుట హృష్టులై ధర్మాత్ములగుచు శాస్త్రముల వినిశీఁ

తే. బాంది స్వస్వధనంబుల ♦ భూరిత్పై ప్తి
నంది లోభంబు విశనాశి ♦ యాచకులకు
దాన మొనఁగుచు నెపుడు సత్యంబె పలికి
యలరుచుందురు చుటియును ♦ నప్పురమున. ౬

215

చ. ధనమును గోవులశ్వములు ♦ ధాన్యములేఁ చరుండు స్వల్పమా
ధనముచు గల్లు మానవుఁడు ♦ న్రచ్యముఖంబుఁ గోరికల్ ఫలిం
పనిచునుజుండుగాని యైకశక్తులఁ జూచిననై నఁ గంటికిం
గనఁబడకుండుఁ గాముకుడు ♦ గాని శృశంసుండు, నాస్తికుండును. ౭

216

తే. శల్లికండ్లు దారపుశ్రేష్ఠముఖులఁ
బీడ నేయంగఁ నలఁచు లోభియును, బంకి
తుండు గానట్టివాఁడును ♦ నుండఁ జందు
వెనకి చూచినఁ గాని యేవేళలందు. ౮

217

చ. పురుషులు కాంతలెల్లఁగును ♦ బోల జతేంద్రియులై స్వభావమై
పరఁగెడు శీలవృత్తయుతిభాసిలి ధర్మసరానుజాత్తులై
వరమును లట్లు, స్వచ్ఛగుగు ♦ న్వాంతము గల్గి యెసంగుచుందు ౪
ప్పురమునఁ గుండలంబులను ♦ బూననివారలు లేరు చూచినన్. ౯

218

౩. మకుటధారిగాక ♦ మైఁ బూలదండలు, దాల్చుకున్నవారు ♦ తలఁచలేరు
అల్పభోగయుక్తుఁ ♦ డభ్యంగవిధి శుద్ధి, నందకున్నమనుజుఁ ♦ డచట లేడు. ౯

సీ. గంఢంబుఁ బూయక ♦ కస్తూరికాది చర్మల మించకున్న వస్త్రములు గల్గి
కడుపార భుజియించఁగా నన్నమే లేక, యన్నంబుఁ బెట్టక ♦ యంగడముల
హృదయభూషణముల ♦ నెల్లను దాల్చక హస్తభూషణ కంకణాదికములఁ
దాల్చక నిర్జితాంతతీకరఃఖండును గాక యుండెడువాఁడు ♦ కానరాఁడు

తే. యజ్ఞమును జేయనట్టి వాఁరరయ లేరు
విడువ కగ్నిముఖంబున ♦ వేవ్వనట్టి
వారు లేర, ల్పవిద్యను ♦ వైభవాల్ప
తను, గనంబడు వారు తఱ్ఱరణి లేరు. ౧౧౫

220

తే. వర్తనంకరములఁ జేయువాడు లేరు
తస్కగులు లేరు సుప్తయోధ్యాపురమున
నొక్కఁడేనియు, నప్పురి ♦ నున్న విప్రు
లాత్మనియతకర్తవ్యుల ♦ నాచరించి. ౧౨

221

క. అనయము విజితేంద్రియులై, ఘనభక్తి జపించి శిష్యగణమున కౌమి
దశుచు విద్యనుఁ జెప్పుచు, గనకాదిపరిగ్రహమునఁ ♦ గడునిస్సృహులై. ౧౩

క. చేలఁగుచు నుందురు, జానపదులలోపల నా స్తికుండు ♦ దోచు డనత్యం
బులఁ బల్కువాఁడు శాస్త్రానళి వినని యతండు గానఁబడగు వెదకినన్ ౧౩౫

తే. సుంకితుఁడు గాని మనుజుఁ, డోష్వింగ లేని
యతఁడుఁ బురుషార్థనాథనఁగు చక్రకుఁ
జైన వాఁ డొక్కఁడేని నయ్యుచునినాథు
సామంతులు గన్నట్టి ♦ ననుభ లేడ. ౧౪

224

సీ. నేదాంగషట్కసంవేష్టగాని యతండు చాంద్రామణాదులఁ ♦ జరిపియతఁ
కుఁబాసంబు ♦ సర్గు కియ్యని వాఁడు గీరుంకగు ♦ వాఁడు చచ్చు
చిత్తుండు వ్యాధులఁచేతఁ బీకింపఁగఁ బడిన యాతఁడు నేఁడొకఁడునునైన
నప్పురింబున నరులందు భానుయందుఁ గాంత సౌందర్యముల్ గలుగకున్న
ఆ వారు లేరు రాజవసునందు భక్తి లేనట్టి వాఁడొకండు ♦ పరయఁ గానఁ
బడెడు బ్రహ్మణాదివర్ణసంజనితులు, పూజ నేయదురు విఙ్మధుని నెపుడు.

చ. అతిథులఁ బూజలం దనిపి ♦ యథులఁ దన్నుచు దానశౌండులక
వితితయశంబుఁ గాంతు రల ♦ విప్రులు, విద్యల శూరులై పర
ప్రతితికి వాదకాలమునఁ ♦ బాయక శౌర్యముఁ జూపుచు గృత
జ్ఞతను జెలంగుచుందు; రిక ♦ క్షత్రియముఖులు నట్టివారలే.

226

చ. పురమున నందు మానవులు ♦ పూనిక ధర్మము సూన్యతీరుసుక
జరపుటఁ జాలయాయువును ♦ సాధ్వలఁ బుత్రులఁ బౌత్రులక గునో

హరగతిఁ గూడియుందురెపు డింకలి క్షత్రియజాతి బ్రాహ్మణో
త్కరము ప్రధానమంచుఁ గలకాలము వారిల యాజ్ఞవర్తిలున్. ౧౮ 227

తే. అనుసరింతురు వై శ్యులఁ య్యవనితలఁ
బాదజలు విప్రబాహుజ డై శ్యులఁ దగ
ననుసరించుచు నీవీయధఁర్మాళి నిరతి
నొంది కాలంబుఁ ద్రోయుచునుండు వారు. ౧౯ 228

సీ. మానవేంద్రుండును మతిమంతఁడునునగు మనువుమున్ గాచినమాక్కినిప్పు
డియ్యెకుకులజుండై యెనఁగెడు రాజుచే గాపాడఁ బడియె సంగరవేదియును
శౌర్యాతిశయమున డ్యవలనంకాశులై యకుటిలవర్తను లగుచు గుచిర
వర్చసులలర నభివృద్ధిపద్యావళి తనరార నొప్పు పీఠనికరములు

తే. గలిగి యప్పురి సింహసంకలిత మగుచుఁ
దగిన గుహయట్లు వెలింగి దుర్ధర్షయయ్యెఁ
బొటంచు సింధు, వనాయు, కాంబోజభవము
లట్లై బాష్టీకజములగు నభివృద్ధి లొగి. ౨౦ 229

క. హరిహయు నశ్వేనరంబును, సరిపోల్చుగ నొప్పి పురిని డజనుగ వెలయున్ ;
గిరులకు సరిచచ్చుచుఁ గుండుండుములు మరయుక్తి బొల్పుఁ డంబద్ధతులన్.

సీ. అవి కొన్ని వింధ్యనానలరుచర్చితమున జనియించినవియుఁ, దుఃఖినశిఖరిని
బుట్టినయవియు నై డభూరిబాంబుల సలరుచు నై రానతాఖ్యహస్తి
వంశంబునను, మహాఁచ్ఛర్మజాన్వయమున, నంజనాన్వయమునను వామ
నాఖ్యకంఠీంద్రాన్వయము నందును జనించినవియుచునై పుంబుందు నెనఁగు

తే. భద్ర, మంద్ర, మృగాఖ్యుల డబరెగు మూఁడి
జాతులను బుట్టినట్టి డిజములు భద్ర
మంద్ర మృగ సుప్రసిద్ధనామముల మూఁటిఁ
గనరి సంగీర్ణమగు కుమున జనించి. ౨౧ 231

తే. భద్రమృగములు మృగమంద్ర డభద్రమంద్ర
ములును నను రెంట సంకీర్ణములగు జాతు
లందుఁ బుట్టి మదించిన డయట్టి శైల
సమగజంబుల నాపురి సతము గ్రాలు. ౨౨ 232

చ. ఒనరఁ బురోత్తమంబునకు డయోజనయుగ్మము దాఁక సైన్యమల్
తనకుటచే నయోధ్యయన డధాత్రి నెనంగెడుపేరు సార్థకం
బని తెలుపంగ వెల్లఁ, నది; డయందు వనించి యజాత్మజుండు ధ
ర్మనిరతచిత్తుండై మనిచె డరాజ్యము సౌఖ్యయుతంబుగాఁ దగన్. ౨౩ 233

క. అతిశయతేజుండు దశరథుఁ, డతివిక్రమశమితవైరి డయగుచును నక్ష

శ్రుతప్రిని శీతాంశుఁడు వలెఁ, బ్రతి లేని విధంబు మెఱయఁ ♦ బాలన నేసెన్
చ. పురమగి సార్థకాహ్వయముఁ ♦ బూని స్పృహార్థశతోరశౌఘమై
సరఁగి విచిత్రగేహముల ♦ భాసిలి మంగళమూలమై నిరిం
తరమును బూజ్యమానవగఁగఁబులచేఁ జెలువారు, దానినిన్
హరిహాయతుల్యుడైన నునుఁజాధిపుఁ డాశఁడు ప్రోచె నేర్పునన్. ౨౮౫ 283

ఆజవ సర్గము సంపూర్ణము.

2-వ సర్గము.

అథా మంత్రముఖవర్ణనః...

తే. అతని కిట్వోకు కులజున ♦ కనులమతికిఁ
గార్యగతుల నెఱుంగఁగఁ ♦ గలిగి, యింగి
తజ్జలై, ప్రియనృపహిత ♦ తత్పురులయి
సాధుగుణతతిరాజిల్లు ♦ సచివులంద్రు. ౧ 286

క. ఎనమండ్రు కీర్తినయ్యతు, లనిశము నృపకార్యసాధఁనాదరులును రా
జున కష్టకృతి నేయ నెఱుంగని మంత్రులు వీరుడైన ♦ త్మోకాంతునకున్.
తే. వెలయు దృష్టి జయంతులు ♦ విజయనాముఁ
డవల సిద్ధార్థనామకుఁ ♦ డ్ధనాధ
కాహ్వయుఁ, డశోక మంత్రపాఠాఖ్యు లష్ట
ముఁడు నునుంత్రాఖ్యుడగు, వీర ♦ భూరిబలులు. 3 288

చ. చెలఁగెడు వానుదేవుఁడు, వశిస్థుఁడు నానగు ఋషిజుల్ మునీ
శులగవి మేలులై యలరుఁచున్ సచివోత్తములైరి యింకనున్
గలరు సుయజ్ఞముఖ్యమునిఁకాంతుల రాజహితుల్ సునుంత్రము
ఖ్యులగు ప్రధాను లెల్లగును ♦ గుప్తీశకార్యమూం ప్రపాన్వితుల్. ౪ 289

సీ. విద్యులఁ గడు నేర్చి ♦ వినులాత్తులై విజితేంద్రియులై లక్ష్మీ ♦ యెంతయుఁ దమిఁ
నమ్ము నావేశింఁధాత్రిని వెలయుచుఁ గుశలులై శాస్త్రముల్ఁకొఱత నొంద
కుండ నేరిచి కీర్తి ♦ యొప్పారి దృఢవిక్రమాధికులై మంత్రమందు నేర్పు
గలుగుట సత్కీర్తిఁ ♦ గాంచి భూపాలన మందప్రమత్తులై ♦ యాడినట్లు

ఆ. చేయఁ గలిగి యోర్పుఁచే దేజమున ఖ్యాతిఁ, గాంచి నుస్థితంబుఁగ్రాలుచుండ
మాటలాడనేర్చి ♦ మఱి క్రోధకామార్గ, హేతువుల నసత్యమే పలుకక. ౬ 240

తే. అలరు మంత్రుల కవాఁరి ♦ కపుడు తమవి
పరులవియు నైన యజ్ఞసంపదములందుఁ
గలుగు చరితము త్రైకాలిఁకమ్ము చార
ముఖమునన్ విదితంబెయ్ ♦ పొలుచుచుండు. ౭౪

సీ. వ్యవహారిములను నేర్పింతులయి నుపరీక్షితుములై న స్మితభావములు గలిగి
యపరాధ మొనరించు ♦ సశఙ్క పుత్రుడైయైన కండించునట్టి మతంబు గలిగి
ధనరాశి నొడంగూర్చు ♦ దగిన రీతి ధనంబు వెచ్చించి పై నవ్యంబు ♦ విస్తరింప
జాగరూకులు నయి ♦ శత్రువు నై నను నపరాధమొనరింప ♦ నట్టివాని

తే. దండనము సేయఁబూనక ♦ కన్యకత్వని

వారణక్షమశౌర్యంబు ♦ వజ్రుల శత్రు

విజయమందు నుత్సాహంబు ♦ వెలయ నీతి

శాస్త్రములఁ గూడియుండెడు ♦ స్వాంతము దగ. ౧౦

242

మ. తమ దేశంబున నున్న సాధుజనసంతానంబు నెల్లప్పు డు

ద్యమ మొప్పారంగఁ బ్రోచి విప్రస్థపవిత్రంబుకా హరింపంగ నే

సమయం బందుననే దలంపకొకడై ♦ చంపంబునకా గాని నే

రము సేయకా బెనుపూన్ని దానిదగు నాశంబేర్పడిం గాంచుచుకా. ౧౧ 243

ఆ. తప్పు నిజమటంచుఁ ♦ దమ మదులం దోఁపఁ, దగిన విధము గాఁగఁజంపనంబు
నెరపి, బొక్కనమును ♦ నిండించి యామంత్రు, లలరు చుండు వార ♦ లర్హ రీతి.

క. పరిశుద్ధత్రికరుణులై, పరఁగుచు వా రైకమత్యభాసురు లగుచుకా
వరరాజ్యతంత్రరక్షణ, పరులొటఁ దీయరాజ్యపాలన నులరొక ౧౨ 245

ఆ. వారి పురమునందు ♦ వారి రాష్ట్రంబున, సత్యవాది గాని ♦ జనుఁడు, దుష్టుఁ
డొరుని పత్నిఁగోరుఁనరుఁ డొక్కఁడై నను, దశవి చూచినను ఋతంబు లేఁడు.

క. పురచరమది తద్రాజ్యముఁ, గరము ప్రశాంతముగ నుండుఁగానియొకటియుకా
విరహితశాంతంబై తగ, దరియఁగ నస్తుంతు లెల్ల ♦ నమలాకృతులై. ౧౩

చ. సురుచిరదివ్యవస్త్రముల ♦ శోభిలి, సన్నతస్పత్తులై, నరే
శ్వరహితకాంతలం జెలఁగి ♦ భాసురనీతియుతార్హ్యకృష్టితో
నిరతము జాగరూకులయి, ♦ నేర్పింతులై గురునందు సద్గుణో
త్కరమునె సంగ్రహించుచును ♦ గ్రాలుదు రెంఱియు సద్గుణోన్నతకా. ౧౪

తే. శౌర్యమున ఖ్యాతిఁ గాంచుచు ♦ సర్వవిషయ

ముల నెఱింగెడు సూక్ష్మబుద్ధులు నెసంగు

చుండుట విదేశముల యందు ♦ నొప్పి యుండు

విస్తృతఖ్యాతులకా గడు ♦ వెలసి వారు. ౧౫

249

సీ. సంధివిగ్రహముఖ ♦ సమధికతత్వంబు నెఱిఁగి సంపత్తుచే ♦ నెసగు చుండి

నను దనభావంబుఁగను నొక్కరీతిఁగా వర్తించునట్టి స్వభావము దగ

నలరుచు, రాజకార్యలోచనముల దాఁచి యుండెడు శక్తిఁ ♦ దనరి సూక్ష్మ

బుద్ధివిశేషముల్ ♦ పొలుపొంద వెలయుచు నీతిశాస్త్రవిశేషనియతి నెఱిఁగి

తే. ప్రజలఁ గాంచు మానవఃపతిహితంబుఁ, గోరి మాటాడనేరిచి ♦ వారిలుండు
వార, లిట్లు సమగ్ధులై ♦ వజలి నుగుణ, భాసురులగు నమాత్యులు ♦ పరిధవిల్లు.

క. అనిశము న్యసనావళిఁ దన, నునమునఁ జొరనీక నకల ♦ మాన్యుండగుచున్
జననతి దశరథుఁ డేలె న,వని న్యాయము తప్పకుండ ♦ నైభవ మలరన్. ౧౮

ఉ. చారులఁ బంపి రాషముల ♦ చర్యల వే గతిగాఁ జెలంగునో
భూరమండు దా నెఱిగి ♦ పూజ్యగతిన్ బ్రజలన్ సుఖాత్మలన్
గారవ మొప్పు జేయుచు నఖండముగాఁ దగు ధర్మయుక్తి న
వ్వారలు మోదయుక్తులయి ♦ వర్ధిల జేయుచుఁ బ్రోచె నేర్పునన్. ౧౯ 252

తే. మఱియు నాతఁ డధర్మంబు ♦ మాని నైజ
విక్రమాదులఁ ద్రైలోక్యవినుతిఁ గాంచి
దాతయై సత్యవాదియై ♦ తనరి పురుష
వయ్యుండై పాలనము సేసె ♦ వసుధనెల్ల. ౨౦ 253

మ. సతనామంతుఁడు మిత్రవంతుఁడగు భూనాథోత్తముం డాతఁ డ
ప్రతిమానంబగు శౌర్యసంగతి నమి ♦ త్రవ్రాతముం ద్రుంచి యు
న్నతిచే మించుటఁ దత్సముం యైన భూనాథుండు సత్కృష్టభూ
పతియుంగానఁగ రాఁడు శత్రువులలోఁ ♦ బల్కాటు యోజించినన్. ౨౧ 254

క. ధరణీశుఁ డతిఁ డయోధ్యాపురమున వసియించి నకల ♦ భూఖండములన్
సురపురి నింద్రుఁడు వలె ధర్మరతిఁ బాలించె సుజనమండల మలరన్. 255
మ. హితకార్యాశినియుక్తులై కుశలులై ♦ యేకార్యమైనన్ సమా
హితచిత్తంబులఁ జక్కఁజేయఁదగి యెం ♦ తే ప్రీతి యొప్పుర సు
స్థితిచే మించినమంత్రు లెల్లఁగ ననున్ ♦ సేవింపఁ దేజోనుయ
ద్యుతులన్ గూడిన బాలభానుగతి న య్యుద్ధిష్ఠుఁ డొప్పున్ గడున్. ౨౨

ఏడవ సర్గము సంపూర్ణము.

— ❧ —

౮ - వ సర్గము.

— ❧ —

తే. ఇట్టి మహిమల వెలయుచు ♦ నెల్లధర్మ
తతుల నెఱిగి మహాత్ముడై ♦ సుతులగొఱకు
నై తపంబొనరించు నయ్యవనిపతికి
గులము నిలిపెడు తనయుండు ♦ గలుగఁడయ్యె. ౧ 257

చ. తనయులఁ గాంచుటెట్లనుచు ♦ దాఁ దలపోయుచు నున్నతాత్ముడై
తనరెడు నవ్యహీనతికి ♦ దైవవశంబున నశ్వమేధ మి
ప్పనికయి యేల చేయనొకొ ♦ బావురె యంచు మానీషఁదోచె; న
మృనుజవిభూతముండు మతిమంతుఁడు గావున నొక్కనాఁ డొగిన్. ౨ 258

తే. సకలకార్యములందుఁ బ్రశస్తమైన
యద్యమంబున సలరారుచున్న మంత్ర

సత్తముల నందఱుం గూర్చి ♦ సత్తతంతు

వొనరుపక నిశ్చయము సేసికొనుచు నపుడె. 3

259

సీ. ధర్మాత్ముడైన యాధరణీశ్వరుడు మంత్రమంశలమున నుత్తముండు గాఁగ
నొప్పు సుమంత్రుని ♦ నిప్పుడ పోయి తోడ్కొని రమ్మ మామకగురువరులను
మఱియుఁ బురోహితమండలమ్ము సనుచుఁ బలికె సత్వీరగతి ♦ నలరు నాతఁ
డప్పుడె పోయి వేదాంగపారగులైన వారలను సుయజ్ఞవాసు దేవ

తే. మునుల జాబాలికాశ్యపులను బురోహి

తుని వసిష్ఠుని మఱియుఁ దక్కిన ద్విజోత్త

ములను నందఱుఁ గొనిరాఁగ ♦ నలరి ధర్మ

బుద్ధియగు నాజి యవావ్రిఁ ♦ బూజుఁ దనిసి. ౬౫

260

చ. వినయము భక్తియుం గదుర ♦ వీనులఁ బండువుసేయు సర్థముం

గనఁబడ ధర్మయుక్తనుయి ♦ కాంతమునై తగు వాక్యపంక్తి ని

ట్టనియె మహాత్ములార ! తనయార్థము వందురుచున్న నాకుఁ ద

త్తనయసుఖంబు గల్గ దిఁక ♦ దానికినై హయమేధమున్ విధి. ౭౫

261

క. చేయంగ బుద్ధి పుట్టెడు, నాయజ్ఞము శాస్త్రస్పృష్టమైన క్రమమునక

జేయుట సత్ఫలదం బసి, పాయక నద్దానిఁ జేయఁవాంఛింతుఁ దమి. ౮౫

262

క. కావున నేఁ గోరెడు సుఖమే వడువునఁ జేయఁ గలనొ ♦ హితమతులక మీ

రావిధికిఁ దగు సుపాయము, వావిరిఁ దలపోయఁ జనుచుఁబ్రార్థించుట యు. ౯౫

చ. అలరి వసిష్ఠముఖ్యులగు ♦ నయ్యననీసురులెల్ల మేదినీ

శలలితవక్త్రవిచ్యుతిముఁ ♦ జారుతరంబును నై చెలంగు న

ప్పలుకును మేలు మేలనుచు ♦ బాగుగ మెచ్చి ప్రమోద మందుచుక

బలికి రాజుఁ గాంచి నరఁపాలక కూర్పుము వస్తుసంతతి. ౧౦౫

264

ఆ. యాగహయము నీడవు ♦ మాన్మజన్మాప్తికై, ధర్మయుక్తమగుచుఁదగు మనీష

యట్లు గలిగెఁ గాన ♦ నిఁక సర్వభంగులఁ, గొడుకు లుద్భవింతు ♦ కోరినట్లు.

చ. అనుటయుఁ నిద్విజోక్తులకు ♦ నాతఁడు శ్రీతిని బొంది హర్షసం

జనితజలాకులేక్షణుడు ♦ జ్యోతిభుఁ డంత నమాత్యసంఘముం

గనుఁగొని పల్కె నిప్పుడె మఃఖక్రియకుం దగు వస్తుజాతమున్

గొని యొకచోటఁ జేర్చుఁగఁదగున్ గురువర్యుల వాక్యరీతిగ. ౧౩౫

266

తే. మఱియు ముఖ్యర్చిజులతోడ ♦ మఖహయమును

దానిఁ గాపాడఁగా నర్హులైన యట్టి

పై న్యములతో విడుచునది, ♦ సరియు వనఁగఁ

బ్రధితమా నది కుత్తరభాగమందు. ౧౪

267

క. క్రతుభూమిని నేర్పఱుపుడు, క్రతువిఘ్ననివారణార్హఁకర్మంబుల నే

గతి శాస్త్రము చెప్పునొ యా,గతి సక్రమముగ నొనర్పఁగాఁ దగుఁ జుండీ.

చ. విచుఁడొక మాట యజ్ఞ మిది ♦ విశ్రుత మిందు ననర్థసంబుగాఁ
జను, నపరాధమే గలుగఁ ♦ జాలక యుండునయేని యందఱున్
జనపతు లిష్టుహాక్రతువు ♦ సంతసమొప్పఁగఁ జేయ నర్హులే
యనఁ దగుఁ గాదె, యిష్టుఖనుఁహతప్రమేటింగిన బ్రహ్మరాక్షసుల్. ౧౬ 269

తే. యజ్ఞ కృత్యంబునం దెద్దియైన రంధ్ర
ముండునా యని వెదకుచు ♦ నుండు వార
లద్ది గల్గి యాయజ్ఞ కాఁర్యంబు సెడిన
నపుడె తత్కర్త నాశంబుఁనందుఁ జుండీ. ౧౭ 270

చ. నిరతము యజ్ఞ కృత్యము ♦ నేర్పఱులై తగు మీర లెట్లు ల
ధ్వరమిది శాస్త్రసన్నతిని ♦ బాగుగఁ బూర్తిని గాంచునట్లుగా
నరసి ప్రయత్నమున్ సాపుఁ ♦ శంచు వచించిన మంత్రులెల్ల న
న్నరపతి మాటలక విని యొనర్తుము దేవరయాజ్ఞచొప్పునక. ౧౮ 271

క. అని పలికి వృద్ధికరవా, కన్యనికరమున ధరణినాథఁకాంతుఁ దనిపి నె
మ్మనమున నలరుచు ధర్మమునెఱింగిన విప్రనరులు ♦ పోవలఁచి తగక. 272

క. నరపతిచే ననుచున్నలై, గురుకార్య మ్మిది సాగుఁ ♦ గోరిన రీతిక
నరనాథా యని పలుకుచు, ధరణిసురులు వచ్చినట్లై ♦ తమి నేగుటయున్.

చ. నరపతి యంత విపులు చఁనంగ నె ఋత్విజు లెట్లు లానతి
చ్చియొ యటునర్వచస్తువుల ♦ సిద్ధము చేయుండు మంత్రులార! య
ధ్వరమును జక్కఁగా నొనరుఁసం దగినట్లులుగా మెలంగుఁ డీ
నిరత మటంచుఁ బ్రతి తన ♦ నిశ్చయమెల్లను దెల్పి వేడుకన్. ౨౦ 274

తే. చెంతనున్నట్టి సచివుల ♦ క్షితిపతీంద్రుఁ
డనిపి సంతోషమునఁ దన ♦ మనము పొంగఁ
దేజర్ణుఁడఁ దనదగు ♦ ద్విస్సౌధ
మునకుఁ బోయి గృహంతరఁమున నతండు ౨౧ 275

చ. నునమున కింపుఁ బెంచు తనఁమానినులం గని చల్లె నే నికం
గనయులఁగోరి యజ్ఞము, నుదారమనీషుల తోడుపాటుచే
నొనరుతు మీరలెల్ల మది ♦ నూనిన భక్తిని దీక్షఁబూనుఁడి
యనుటయుఁ జాల నిష్ఠమగు ♦ నప్పలుకుల్ విని సంతసమ్మునక. ౨౩ 276

తే. అలరుచున్న సుచర్చనలైన వారి
ముఖసయోజాతములు హిమఁము చన నవలఁ
దానురలు వోలె శోభిల్లెఁ ♦ దనయవృద్ధి
కలుగు నను నాశతోఁచిన ♦ కారణమున. ౨౪ 277

ఎనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౯-వ సర్గము.

అథ ఋశ్యశృంగుని చరిత్రము. అథి-

- చ. క్రతువొనరింతు నేననిన ♦ త్స్యాపతి వాక్యము నానుచుంత్త్రుడ౯
మతివిభవంబునం దనరు ♦ చుంత్రి, చునంబున నెంచి యెంటిగా
క్షీతిపతి యున్నసాధమును ♦ జేరి నచించెను ఋత్విజుల్ దయ౯
సుతతతి యున్నవించుటకు ♦ జూపిన యజ్ఞవిధంబు వంతయు౯. ౧ 278
- క. వినుమీ యితిహాసంబుగ, ముచునే విని యున్నవాడ ♦ మునుల పరిసరం
బున నాధగవంతుండగు, సనత్కుమారుండు చెప్పె♦సరసోక్తులతోన్. ౧ 279
- క. తనయులు నీకువయించెడు, ఘనగాథను దాని విధము ♦ గడుముదమున నే
వినిపింతు భూమిపాలా', యని సూతుండు చెప్పెదొడగె ♦ ననువొంగంగ౯.
- క. మునిపతి యగు కాశ్యపునకు, ననయుండు విభండ కాఖ్యుడ ♦ నగు వాడు జనిం
చెను ఋశ్యశృంగనామక, తనయు వతడె గాంచు విస్తృతఖ్యాతియుతు౯.
- క. అతడె సనన్ధలి యందే, సతతము బెగుగుచు నరణ్య ♦ చరుడై యెపుడు౯
బితరుని గూడియె తిరుగుట, క్షీతిసురచగు డెఱుంగఁజేసి ♦ క్షీతివై గలదో.
- క. వనమొండు తక్కు నిలరం,బును నేపియు నెఱుంగకుండు ♦ మునిపతికి మహా
త్తున కనిగిని దై వివిధ్యము, దనగారును బ్రహ్మచర్య ♦ తతనియనుమున౯. ౪
- ఆ. అద్ది యెట్టులనిన ♦ నవనీసురస్తోత్ర, మయి ప్రసిద్ధినొందు, ♦ నదియు బెండ్లి
యగుటకన్న మున్న ♦ యగు నొక్కరీతిగ, దానిమెనక వేఱు ♦ గానెనంగు. ౫
- క. జ్వలనునకు యశోసహిచుల, చలరెడు తండ్రికిని దగిన ♦ మట్లుపచారం
బుల జేయుచు వర్తిలైడ, సల మానికి గొంతకాల ♦ మాగతి గడచు౯. ౬
- క. శాలి బ్రహ్మచర్యమున న,య్యలగుగుణుండుండనట్టి ♦ యవసరమున దో
ర్పలమున, శౌర్యంబున, నుజ్జ్వలుడై తనరారు రోను ♦ పాదం దననిన్. ౭ 286.
- క. ఆరాజె యంగదేశ, శ్రీరంజతుడై పొగడ్త ♦ జెంగఁ గలఁడు త
దృభరమణుడు ధర్మంబును, గారవమున బ్రోవకుంటఁ ♦ గఱపు జనించు౯.
- క. భూతౌఘభయంకరమై, యాతఃప్రహారంబుగాఁగ ♦ నది చిరకాలం
బాతతబాధాస్వపమగు, జూ, తదేశంబు నందు ♦ జూడఁ గలిగమై. ౮ 288
- క. మనుజేంద్రు డనాన్యస్థియు, ననదేశంబున జెలంగఁ ♦ దా దుఃఖతుడై
ఘనశాస్త్రవేత్తలగుచు౯, వినుతింగను విప్రవరుల ♦ బిలిపించి తగ౯. ౯ 289
- తే. సర్వధర్మంబుల నెఱింగి ♦ యర్విం దనరు
చున్నయాచారముల రీతు ♦ లన్ని యెఱింగి
యలరుదురుమీర లిప్పుడీ ♦ యిలను టొమ
మనఁగఁ దగినట్టి నాపాపమునకు ముక్తి. ౧౦

తే. ఎట్టి నియమంబు నేసిన ♦ నిది తొలఁగునొ
యట్టి పాచితమును గృహ ♦ నానతిచ్చి
కానరే యంచు నడుగు; నాత్మానురేంద్రు
లఖిల వేదాభిపారగు ♦ లొట వలన. ౧౦౫

291

పంచచామరము. ధరాధిపా! విభండకాఖ్యి ♦ ధాత్రి వెల్లు మానికీ
వరాత్మజాతుఁడుండు నేయు♦పాయమైనఁ బన్ని నీ
ధరాతలంబుఁ జేర్చు వాని ♦ దైవతుల్యుఁ గాఁగ హృ
త్సరోజమందు నెంచి యాత్మ♦జాత నిచ్చి భక్తితోక. ౧౦౫

292

తే. నిర్విచారంబుగాఁ బూజ ♦ నెఱపి ఋశ్య
శృంగు నలరింపుచుని వాడు ♦ చెప్ప విచు
నియతమగు బ్రహ్మచర్యంబు ♦ నెఱపుచున్న
యతని రప్పింప నేయుపాయంబు గలదొ. ౧౨౫

298

క. అని యారాజు విచారంబును బొందియు మరల, నతఁడు ♦ బుద్ధివిశేషం
బునఁ బోలుచుఁగాన మంత్రులఁ గని విప్రులఁ దోడి తేరఁగా ద్వీజులెఱుసుల్.

క. అని నిశ్చయించి యాతఁడు, తనమంత్రపురోహితులను ♦ దమి సత్కృతులకొ
దనిపి యటఁ బంపఁగలఁ డా, జనపతి మాటలను వినుచు♦నచివాదు లొగిక.

తే. ఖిన్నులై తలవంచి యో♦క్షీతిపతీంద్ర
వోనఁగాఁ జాల మచటికిఁ ♦ బూజ్యుఁడొ వి
భండకునకేము వెఱతుము ♦ పలుకులేటి
కనుచు వారలు రాజేంద్రు ♦ ననునయించి

296

చ. మునిసుతుఁ దోడి తేరఁదగు ♦ బుద్ధివిశేషము లొప్పు వారిఁ
ప్పునికి నుపాయముల్ తలఁచి ♦ వారువచింతురు రాజుతోడ నా
తనిఁ బిలిపింతు మేము నృప ♦ దానను దోషము బ్రహ్మచర్యని
ష్ఠులు నగు వాని నింతుకయుఁ ♦ జాలదు పొంగఁగ జింతమానుమీ. ౧౬ 297

క. అని పలుకుదు రని యాగతి, సనత్కుమారుండు చెప్పె ♦ జగతీవర! య
మ్ముని నల్లై వారవనితలఁ, బనిపియె పిలిపించె నృపతి ♦ సత్తనమునకుకొ. ౧౬ ౫

చ. ముని యరుదేర మబ్బులగి♦ముల్ తగు వృష్టి నొసంగె శాంశనాఁ
దనదు కుమారి నాతనికిఁ ♦ దద్దయుఁ బ్రీతినొసంగి పెండ్లిచే
సె నతఁడు నీకు నల్లఁడగు ♦ సిద్ధము నీకు సుపుత్రసిద్ధియా
నని వరమిచ్చునంచు ముద♦మార సుమంత్రుఁడు చెప్పి క్రమ్మకొ. ౧౭ ౫ 299

* దశరథునకు శాంత యారసపుత్రిక. ఆమెను రోమపాదునకు దశరథుఁ డొసంగెను. కావున నాతనికి దత్తపుత్రిక. శాంతభర్త యగుఋశ్యశృంగుండు దశరథురోమపాదులకు నల్లఁడని తెలియఁదగు.

తే. మండలేశ! సనత్కుమాః యండు చెప్పి
 నట్టి వృత్తాంతమును మీకు ధ ననువదించి
 నాడ నన విని ముదమంది ధ నాకుఁ జెవును
 యతనిఁ దోడ్కొని వచ్చినయవ్విధంబు. ౧౯

300

తొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౦-వ సర్గము.

శ్లోకం బుద్ధ్యంతగుని దోడ్కొనివచ్చుట. శ్లోకం

చ. అని నరనాయకుండడుగ ధ నాసచివోత్తముఁ డిట్లు పల్కె నో
 మనుజువ రేణ్య! యమ్మనికుమారుని రాకకు మంత్రులెల్లఁ జే
 సినవిధమెల్ల నీకుఁ దమిఁ ధ జెప్పెన నంతఁ బురోహితుండు మం
 త్రినికరయుక్తుడై నరసత్తిం గని యిట్టులు పల్కె నేర్పుతోన్. ౧౫ 301

క నిరపాయచుగు నుపాయము, నరసితి మాబుశ్యశృంగుఁ ధ డటవీధలిలోఁ
 దిరుగుఁ దపస్విధ్యాయన, నిరతుండగుఁ జూ పురాణనికరమునైనన్. ౨౫

క. ఇతిహాసంబుల నైనన్, మతి నెఱుంగఁడు గాన స్త్రీల ధ మాట యెఱుంగఁడా
 గతి శబ్దాదివిషయ సం,తతి సౌఖ్యము నెఱుంగఁ తతఁడు ధ తథ్యము నుచ్చి. 3

క. మనుజుల చిత్తాలి గలం, న నభిమతములై చెలంగఁ ధ ప్రాధములుగ దా
 కన నింద్రియార్థములు మా, నిని వానిని నశునిఁ గాఁగ ధ నేర్తు మొనర్పన్.

తే. అట్లు లొనరించి మనవీటి ధ కమ్మునిసుతుఁ
 డెలమి నేతెంచునట్లుగా ధ నేమొనర్తు
 మిపుడ నిశ్చయమొనరించి ధ నృపరేణ్య!
 యాజ్ఞగయసేయఁడి మాకు ధ నని మఱియును. ౪ 305

చ సురుచిరహాసంపదల ధ శోభిలి యాభరణాలిచే నునో
 హరలయి మన్ననంబడసి ధ యంవఱి చిత్తములం గలంచు చా
 తురిఁ దగు వేశ్యలమ్మనిని ధ దోడ్కొని రాఁజననొ, నటన్ మునీ
 శ్వరుఁ బలుమాయలూని దగఁనంచన సేయుచుఁ డోడితేఁదగున్. ౫ 306

తే. అట్లు సేయుట కావేశ్య ధ లర్పలనిన
 భాపతి పురోహితునిఁ జూచి ధ యాపగిది నె
 చేయుడని చెప్పె, నట్లై యాఁక్షితిసురుండు
 మంత్రులకుఁ జెప్పె, జేసి రఁహ్మాడ్కి వారు. ౬ 307

చ. జనముల సత్కృతిం బడయఁ ధ జాలిన వేశ్యలు మంత్రివాక్యమున్
 విని, యట నామహావసము ధ వేడుకఁ జేరి ఋషీంద్రపుత్రుడై

తనరుచు, నాశ్రమంబున సతంబు వసించుచు ధీరుడైన య
మ్మనినుతుఁ జూడ యత్నమును * బూనికఁ జేసిరి నేర్పుచెంపునక. 2 308

ఆ. ఆశ్రమంబు చెంత * నతివలు నినసించి, రామునీంద్రపుత్రుఁ * డనవరతము
తండ్రి కడనె నిలిచి * తగినట్లు శుశ్రూష, సేసి దానివలన * సిద్ధి గాంచి. ౪
క. తన పర్ణశాల వీడి యొకనిముసమైనను మఱొండు * కడకేగక యుం
డును వాఁడు జననమాదిగఁగనియెఱుంగఁడప్రీతిలఁబురుష * కాంతుల నెచటక.

తే. నగరములయందు గ్రామగణములయందుఁ
గలిగిన పదార్థమును దేనిఁగాని చూచి
యెఱుంగఁడా విప్రనుతుఁడంత * నఱకు, నంత
విధిగతి విభండకనుతుండు * వేడుకలర. ౯ 311

చ. వనితల సంగతిం దనరు * భవ్యవనంబున కొక్కనాఁడు వ
చ్చెను వనినందుఁ గన్గొనియె * జెప్పిసరం దగు వారకాంతలక
ఘనుఁ డతఁ; డావధూమణులు * కన్రుగళనైన మొప్పఁ బాడుచుక
గనదురు చిత్రవేషములఁ * గ్రాలుచు నమ్ముని గాంచి ప్రీతితోక. ౧౦ 312

క. చేర నరుడెంచి యందఱు, భూరిగుణా ' యెవరికీవు * పుత్రుడవోయీ
ఘోరవని విజనముగఁ దన, రారఁగ నీవంటిఁ దిరుగు * క్రమమిది యేమో.

క. తెలియంగ మాకుఁ గోరిక, కలిగెక వచియింపకయ్య * కరుణననిన న
ప్పులుకులకు నలరి యటవీ, స్థలినం దెన్నండు మున్న * సరనాకృతులక. ౧౧

ఆ. కోరఁదగిన యట్టి * చావలావణ్యంబు
కలిగినట్టి సతుల * గాంచి యెఱుంగఁ
డట్టులొట నుననునందూహ జనియించె
దండ్రిఁ దన్నుఁ జెప్పఁ * దగునటంచు. ౧౩ 315

సీ. కొఠూహలమున సక్తాంతలఁ గని యిట్లుపల్క మాతండ్రి విభంకాఖ్యుఁ
డతనికే నొంపఁనుతుఁడను బుశ్యశృంగఖ్యచే దగువాడ * నటవి నిందు
మత్తపోహపకర్తము ఖ్యాతమా, శుభదర్శనులారా ' యీధరణికెన్న
సన్నికృప్తమున నాశ్రమసుస్మదీయంబు గలదందు విధియుక్తిగాను మీకుఁ

తే. బూజ చేసెన రండనఁ * బూవుబోడు, లతని యాశ్రమదర్శనమందు బుద్ధి
పాడమ నాతని వెంబడిపోయిరచటి; కచట నామానిపుత్రుఁ డభ్యాగతులకు.

క. ఇదె యుద్వ్య మిదియె పాద్య, మ్మిది మూల మ్మిదె ఫలౌఘ * మెలమిని గొనుఁడీ
సదమలమతులారా ! యని, ముదమునఁ బూజలనొనర్చెఁబూబోడులకుక.

చ. వనితలు మానిపూజల సవార్యముదంబుమెయి * గ్రహించి యా
తని మృదుభావణంబులకుఁ * దద్దయుఁ బొంగి విభండకాఖ్యుడో

మునిఁ దలపోసి భీతిలుచు † బుద్ధుల నెంచిరి సజ్జ్వరింబుగాఁ
జనుటయె మేలటంచు మునిఁనత్తముతోడ వచించి రంతటన్. ౧౮ 318

ఆ. ఆర్య! మేమొనంగుఁడట్టి యాధమము
త్యుత్తమములు గొనుచు † యుగుశుభములు
గలుగు నీకు, నింకఁ † గాలంబుఁ బుచ్చక
భక్షణంబు చేయఁగలయు వీని. ౧౯ 319

చ. అని మునిఁ గొంగిలించి వినఁయంబున వేడుచు హర్షయుక్తులై
వనిత, లనేకరీతులగు † భక్ష్యము లాతని కిచ్చి మోదుకా
దినిఖిలరమ్యవస్తువులఁ † దృష్టిగ నిచ్చి రతండు నిత్యమున్
వనమున దివ్యతేజమున † వాసమునేసెడి వాఁడు గావునన్. ౨౦ 320

క. మును చవియేఁ జూచి యెఱుంగని యాధత్యముల నెల్లఁ † గైకొని తాన
వ్వని రుచిఁజూడనిధలములై, యని వానిం దలఁచి ప్రీతి † నానావదించెన్. ౨౧

ఆ. అపుడు వాఁకాంత † లాతనితో నొక్కవ్రతము నాచరింపఁ † వలయునన్న
వ్యాజమునాని చనిరి † యాతనితంక్రికి, భీతినొంది యతని † ప్రీతిఁ బడసి. ౨౨

ఉ. అంతటఁ గాశ్యపాత్మజని † యాగశికిల్ చనినంత దుఃఖము
త్యంతము తన్నునేఁగ హృదయంబు సుఖస్థితి నుండి వీడితన్
వంతటఁ బెట్టఁగా సుఖనిఁవాసము మాని చరించుచుండి య
క్కాంతలు చారుభూషులనిఁకామతనిారుచులన్ వెలంగుచున్. ౨3 323

క. తనకుఁ గనంబడిన ననంబున కేగెను మఱుదినంబె † పోలఁ నపోవీ
ర్యనిబద్ధఁడయ్యి నతఁడిటు, నమునకే తెంచుచున్న † వైఖరిఁ గనుచున్. ౨౪

క. మనముల మోదము చెలఁగిం, నెదుర్కొని పలికిరిట్లు † గణికలు సౌమ్యా!
మునివర! మాయాశ్రమవనమును జూడఁగ రిన్న యందు † మోదముగలుగున్.

ఆ. మాస్వశ్రమందు † సంజలంభలమూల, భక్షణాదివిధులు † వఱలుచుండు
నింతనటై నెంతో † హెచ్చుగ నిన్ను, నునను గరగఁ జేయుమాటలు విని.

నీ. వారితోఁ గూడి పోఁనంగఁ దలంచె నాతఁడు వానిఁ గొనిపోయి † తరుణువుపుడె
నానవై నెక్కించి † పావనగంగను దాటించి చేర్చిరి † తమజనపద
మున కిట్టులన్యహాత్మఁడు భూసురుడురాఁగ జగములకుల్లాస † మొగి నొనఁగుచు
నప్పుడె వర్షవ్యుఁ † దధికవృష్టి నొసంగె వర్షమ్మతోఁ గూడి † వచ్చు విప్రు

తే. స్వీయదేశంబు నొందుచు † జెలఁగు వాని
జనపతియుఁ గొనిచి వినతుడై † సరసజేరి
భూమివ్రాలి నమస్కారముల నొనర్చి
యర్ఘ్యపాద్యాదులను సల్పె † న్యాయరీతి. ౨౪ 327

చ. మునిపతి నిట్లు పూజలఁబ్రహ్మోదితచిత్తునిఁ జేసి వేశ్యలూ
తనిఁ గొని తెచ్చినందులకుఁ దండ్రీకి “నూనుని మోసగించి తో
డ్చొని చన నొంటిఁజిక్కి తనకూరిమిపుత్రునిఁ జూడకున్న నె
న్ననమునఁ గుందుఁ బొందు జనమాన్యునకుం గ్రుధగల్గకుండఁగాఁ”. 30

తే. నీప్రసాదంబు కాంక్షింతుఁ నేనటంచు
వేఁడె; నారోమపాదుండుఁ పినప మహాని
సంతిపురమునకుం గొని యరిగి యాత్మ
జాతనాథుగుణవ్రాతఁ శాంత నిచ్చి. 31

329

చ. సరపతి శాంతచిత్తమునఁ న్యాయవిధిం దమిఁ బెండ్లి సేసి హృ
త్పురసిజమందుఁ దృప్తిఁగ నె; శాంతనుగూడి విధండకాత్మజుం
డురుతరసర్వకామములఁ నొందుచుఁ దేజముతోడ వెల్లుచుక
బురమున నందె యుండెఁ బరిపూర్ణమనంబుల నందఱుక గవళ. 32

330

పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

—అంధ్రశ్రీ—

౧౧ - వ సర్గము.

—అంధ్ర దశరథుండు ఋశ్యశృంగుని వోడ్కొనివచ్చుట. అంధ్ర—

చ. ధీతిపతిసత్తమా! మఱియుఁ జెప్పెను దేవనరుండు సాధున
వృతుండు సనత్కుమారుండు సహంజనరీతిఁ గథక దదు క్తమై
హితమగునాదుపల్కు వినుఁ మేమన సూన్యతవాక్యమొప్పు న
ప్రతినునదాన్యుడై తనరుఁ రాజులఁబుట్టగలండు ధీరుడై. ౧

331

తే. ఆతఁడికొవ్వొకులకలఁ శార్దూవాఘ్నఁ, పగుచు దశరథుండు ఉనుచేరిఁ నలరి సిరులు
తనరఁగా సంగ దేశభూధన్వనతోడఁ జెలిమి యలరార్చి నర్తిలుఁ ధీతతలమున.

సీ. అంగ దేశాధినాఁ యకునకు రోమపాదుండు నొకతనఁ యుండు గలుగు
నతనికి శాంతనాఁ నలరు మహాభాగ తనయజనించు, సశ్యశమునఁ దగు
దశరథుండు డాయంగఁ ధరణీశు కడకేగి ధర్మాత్మ! నేను సంతానహీనుఁ
డను, నాదుయజ్ఞంబుఁ ననువొంద నెఱవేర్చు నాకులంబునకు సంతానసిద్ధి
తే. కొఱకు నీయనుమతిని నీకూఁతు మగఁడు,

నాఁగవిని యాత్మవంతుఁ డశంగఁ దనరు
నట్టి యంగేశుఁడూహించి యతనిఁ బుత్ర
వంతు నీయంగలండు భూపరున కెలమి. ౬

333

చ. కలవిలపాటులేక మదిఁ గ్రాలఁగఁ బంక్తిరధుండు మోనిని
శృలమతిఁ గూడి హృష్టమయిఁ సావంతము రాజుల నన్ముఖంబు వి
ప్రుల కృపఁ జేయఁగాఁ గలుగుఁ భూసురమానికుమారునిం గృతాం
జలియును ధర్మవేత్తయు యశస్సురఁబండును నై నరాజోగి. ౮

334

తే. పుత్రకామేష్టి నొనరించఁ బుత్రులఁ గన,
దాన స్వర్గము నొందంగఁ దావరించు
నాద్వీజశ్రేష్ఠువలనఁ గాఁచుకృతువును
జేయఁగల్గును గోర్కెలు ధీనినొండ. ౯

335

క. అతనికి నలువురు కొడుకు, ల, మితవిక్రము, లనవయమ్ము ధిమిగులఁ బ్రతిష్ఠా
కృతినొండఁ జేయు వారలు, హితులును లోకస్రస్థి ధిసేనఁగిన వారల్. ౧౦
క. కలుగంగఁ గలరటంచును, బలికెను నిర్జరవరుండు భగవంతుఁడునై
చెలఁగెడు సనత్కుమారకుఁ, డలరుచు ముచు కృతయుగంబు ధిసందీగాభక్.

చ. తనయులఁగోరు నీవె చని ధారణిపాలక ! పూర్వోత్తమా
వినయము మీఱఁ బూజలను ధివేడుక నందఁగఁ జేసి యన్యుహా
త్తునిఁ గొనిరమ్ము నైచ్యములఁతొ ధగువాహనసంక్తితోడనం
చని, తనమంత్రిచెప్ప విని ధిసద్గురువైన వసిష్ఠునంతట. ౧౨

338

ఆ. పిలువనంపి పూర్వోత్తంబుఁ జెప్పించి, యవ్వసిష్ఠమహాని ధియనుమతింపఁ
బూర్ణమానసమున ధిభూషతిశాంతతో, నతనిఁ దోడ్చి తేరించుగఁదలంచి. ౧౩

క. కులసతులం మువ్వగును మంత్రులు తోడనరాఁగ వేళ్ళతోడఁ గదలి యు
జ్జ్వలనై భవంబు మెఱయఁగ, నిలాధిపతి యేగె మాని ధియెసఁగెడు పురికి.

చ. వనముల నిన్నుగావలల ధివైభవమొప్పుఁగ మెల్ల మెల్లఁగఁ
గనుఁగొనుచు విభంజకుని ధిగాదిలిపుత్రకుఁ డున్న దేవము
గని యటఁ జొచ్చి యానృపతికాంతుని చెంట నుండు స
య్యనలునిరీతి వెల్లు మునినాతనిఁ గన్గొనియెన్ ద్విజోత్తమున్. ౧౪

341

చ. తనచెలికానిరాకకు మునంబున న్వాంతము పొంగి నంగరా
జును విధిరీతి హెచ్చుగనె ధిసాంపుగఁ బూజలొనర్చి మానిరా
ట్రనయుని సన్ననీచుఁ గని ధిదావచియించెను శాంతతంత్రీ! ముగా
జనవిభుఁడే తలొదరి నొసంగెను నాకును గూర్చి పెంపునన్. ౧౫

342

తే. కన్నకూతునుగా శాంతఁ ధిగడు ముకమునఁ
బెంచుకొన్నాడ నీతండు ధిప్రియతనసఖుఁ
డనుచు సఖ్యసంబంధములను నచించె
మునియు మామకుఁ బూజల ధిసొనరిచె నను ౧౬

343

చ. మనుజుమృగేంద్రుడై పరఁగు ధిమంజలనాధుఁడు రోమపాదుచే
తను మునిచేతఁ బూజఁ గొని ధితత్పురవర్యమున్ వసించె నే
డనిమిది వాసరంబు లట ధినెంతయుఁ దృప్తినిబొంది రోమపా
దునిఁ గని యిట్లనున్ దశరథుండు మనోరథభంగి యేర్పడన్. ౧౭

344

- చ. సరసమనీష ' నీదుహిత ♦ శాంత నిజేశ్వరుతోడ వేశ్మ ను
 త్పురికిని రాదగున్ జరపఁబోలును గార్యమొకండు వారు; నా
 ధరఃవిభుండు మోసమునఁ ♦ దద్దమనంబున కొప్పి యమ్మునీ
 శ్వరుఁగని యాధరాధిపతి ♦ సంగతి భార్యనుగూడి పోదగున్. ౨౦ 345
- చ. అనుటయు నావిభండకుని♦యాత్మజుఁ డీకొని వీడికోలుఁ గై
 కొని తమి భార్యఁగూడి చను ♦ కోరిక నొందె; నరేంద్రులిద్దఱు
 య్యనఁ దనువఱ్ఱముల్ దగులు ♦ చట్టివిధంబునఁ గాఁగిలించి స్నే
 హనిరతి నంజలున్ సలిపి ♦ యప్పుడు మోదరసాబ్ధిఁ దేలుచున్. ౨౧ 346
- క. చెలికాని సెలవుగొని రఘుకులతలకుఁడు దశరథుండు ♦ కుతుకంబు మెయిన్
 దెలుపం దను రాకను దూతలఁ బంపెచు శీఘ్రగతులఁ ♦ దనపురమునకున్.
- తే. పరిచయము చల్లునట్టి ధూ♦సములు వేసి
 యవలఁ గలయంపి చల్లుచు ♦ నంత నూడ్చి
 కదలికాకాంక్షములఁ బతా♦కలను గట్టి
 పురముఁ గై నేమఁ దగునని ♦ భూవుఁ డనుస. ౨౪ 348
- చ. షీతిసతి రాక దూతలొగిఁ ♦ జెప్పినఁ జారులు సంతసిల్లి యు
 ద్భుతముగ నప్పురోత్తనము ♦ భూసతి యాసతి యిచ్చిచంపిన
 క్లేతగ నలంకరించి రపుడెంతయు వేమక విప్రచర్యఁ న
 త్పతిని నగంగఁ దోడుకొని ♦ శంఖముఖస్వనముల్ చెలంగఁగన్. ౨౫ 349
- క. సమలంకృతమైన పురో, త్రనమును సరవకుండు, చొచ్చెఁ ♦ వత్సెరవకుల్
 సముచిరపుతుల్యుడయి తగు, తను క్షేడియ సత్కరించి ♦ భాత్రీనుగున్.
- క. కొని రాగ నతని గఁచుకొని, నుచము సంతసిలి, రింత ♦ నుచజేంద్రుం డ
 మ్ముని సంతిపురముఁ జేరిచి,తని వొంచని భక్తి విధియు♦తంబుగ మునిగన్. ౨౬ 350
- తే. పూజలొనరించి యాశనిఁ ♦ బురికిఁ దోడు
 కొనుచు వచ్చిన కారణముననె తనను
 చుంచెఁ గృతకృత్యుఁగా నంత ♦ ధరణివిభుని
 పత్నులెల్లను సంతోష♦భరితుఁగుచు. ౨౭ 352
- క. పతిఁ గూడి యిట్లు వచ్చిన, సతిని విశాలాక్షిఁ జూచి ♦ శాంతను మోదా
 ప్రతిమానజుధి మునిగిరి, షీతినాథుండు సుతులుఁ నను విశేషప్రీతిన్. ౨౮
- తే. పూజలను దన్నుచుండ నప్పువుబోడి
 శాంత ఋత్విజుడౌ ప్రియ♦కాంతుఁ గూడి
 సౌఖ్యమునఁ దేలుచున్ బుర♦సత్తనమునఁ
 జెలఁగు వేడుకతో నివసించె నంత. 3౦ 354

౧౨-వ సర్గము.

అథా దశరథుడు యజ్ఞము నేయఁగానుట. అథా-

క. చిరకాలము గడువ నునో, హరతమము వసంతసమయం ధనుర్దేరఁగ భూ-
వసునకు నత్తటి మనమున, హరిమేధ మొనర్ప మయుం ధని స్ఫురియించెన్.

క. సురతేజంబున వెల్లెడు, ధరణీసురుఁ గాంచి వశరంధ్రశీతపతియున్
శిరము ధర సోకఁగా మ్రొక్కి రహిం బ్రార్థించి భక్తిఁగీర్తించి తగన్.

తే. సుప్రసన్నునిగాఁ జేసి ధనుర్దేవతాత్మ
వంశవృద్ధికులను దాఁ బడయఁ గోరి
యజ్ఞ మొనరించుటను దెల్పి ధనుర్దేవతాత్మ
తనయు సరియించె నిట్లు సంతాపమంది. ౨ 357

చ. మునిపతి యట్లె యాననుచు ధనుర్దేవతాత్మ వదియించి యజ్ఞవ-
స్తునికరమెల్లఁ గూర్చునగుఁ ధనుర్దేవతాత్మ హయంబుఁ బంచనా-
నవపుడు మంత్రినయ్యఁడగు ధనుర్దేవతాత్మ సుమంత్రునిఁ గాంచి భూపుం-
త్లనియెను బిల్వసంపు మిఁక ధనుర్దేవతాత్మ నేయఁగ విప్రసమ్యుక్.

తే. వేదపారగులైన ఋషిజ్ఞులు ధనుర్దేవ-
తాత్మ వేద సుయజ్ఞ జాబాలి కాశ్య-
పాహ్వయులను బురోహితుఁడైన ధనుర్దేవ-
తాత్మ మునిచంద్రు, నిశఁసల ధనుర్దేవతాత్మ సుమంత్రులు. 3 359

చ. అరుటయు నానుగుంత్రసచివాగ్రణి సశ్వరమేగి శోకితె-
చ్చెను సుప్రసన్నునిని ధనుర్దేవతాత్మ ములకఁ; సగు సృ-
ష్టయితఃలక జెలంగిన ధనుర్దేవతాత్మ వారినిచి పూ-
జనములఁ దన్నె ముక్తనయి ధనుర్దేవతాత్మ రాధము గల్గి ధనుర్దేవ-
తాత్మ దగియున్న వాక్కుల నొగిం బలికెన్ బుధులెల్ల చాడవన్. 2 360

ఉ. భూనుగులార! పుత్రులను ధనుర్దేవతాత్మ వినిపించుచున్న నా-
కానుశలాభ సౌఖ్యము విధుత్పదత్యుముగాఁ జెలంగె, నే-
నీసమయంబునక మదిని ధనుర్దేవతాత్మ పెనలారెడు కాంత దీరఁగాఁ-
జేసెన నశ్వమేధమును ధనుర్దేవతాత్మ తోడ్పడె దీనికెంతయన్. ౩ 361

తే. శాస్త్రగ్రంథవిధిం బూని ధనుర్దేవతాత్మ
వీనరుసం గోరెనన్ మాని ధనుర్దేవతాత్మ
ఋశ్యశృంగుని సాహాయ్యరీతిఁ జేయు
నీక్రతునుహత్వీమున నిష్ఠమేను గనుడు. ౪ 362

క. అనిరాజు తనంతన చెప్పినమాట పెనిష్ఠములులు ధనుర్దేవతాత్మ సుమంత్రు

ల్లను మేలు మేలటంచును, ఘనముగ జ్ఞాపించి భూమిఁకాంతునితోడఁ. ౧౦
క. పలికిరి విభండకనుతా,దులు, విడువందగును వేగఁ తురగవరము, కా
వలసిన మఖసంభారం,బులు సిద్ధము సేయవలయుఁ బూనిక మెఱయఁ. ౧౧

ఆ. అమితవిక్రమముఁ బలకు నల్పిరఁ కొడు
కులను నీవు పశయఁగలవు నిజము
నుతుఁకొఱకు నీకుఁ నతుల ధార్మికబుద్ధి
గావిధమున నిష్ఠఁడనఁగెఁ గాన. ౧౨

365

చ. అనుటయు, బ్రాహ్మణోక్తులకుఁ హర్షము నొంది యమాత్యులం గనుం
గొని శుభవర్ణసంతతినిఁ గూడిన పట్కుల నిట్లు చెప్పె నీ
ఘనమతు లాశినట్టులె మఖక్రియకుం దగు వస్తుజాతముఁ
గొని యొకచోటఁ జేర్పఁదగుఁ భూటకవర్ణము నంపఁగఁదగుఁ. ౧౩ 366

తే. మఱియు ముఖ్యర్థిజలతోడఁ మఖహయమును
దానిఁ గాపాడఁగా నర్చులైన యట్టి
పై న్యముతో విడుచునదిఁ సరయువనఁగఁ
బ్రధితమా నది కుత్తరఁభాగమందు. ౧౪

367

క. క్రతుభూమిని నేర్పఱపుడఁ, క్రతువిఘ్ననివారణార్హఁ కన్యమ్మునే
గతి శాస్త్రము చెప్పునొ యా,గతి సక్రమముగ నొనర్పఁగఁ దగుఁ జుండీ.

చ. వినుఁడొకమాట యజ్ఞమిదిఁ విశ్రుత మిందు ననర్థంబుగాఁ
జనునపరాధమే గలుగఁ బాలకయుండునయేని యందఱుఁ
జనఁతు లిస్తుహాక్రతువుఁ సంతసమొప్పుఁగఁజేయనర్హు లే
యనఁ దగుఁ గాఁచె, యిస్తుఖగఁహత్వ మెఱింగినబ్రహ్మరాక్షసుల్. ౧౬ 369

తే. యజ్ఞస్మృత్యంబునందెద్దియైన సంక్ర
ముండునా యని వెఁకుచుఁ నుండువార
లద్ది గల్గి యాయజ్ఞ కాఁర్యంబు సెడిన
నపుడె తత్కర్త నాశంబునందుఁ జుండీ ౧౭

370

చ. నిరీషము యజ్ఞకృత్యములుఁ నేర్పఱులై తగు మీఁదెట్లు
స్వీకరించి శాస్త్రసమ్మతినిఁ బొగుగఁ బూర్తిని గాంచునట్లుగా
నరసి ప్రయత్నముఁ నలుపుఁ డంచు వచించిన మంత్రులెల్ల న
స్మరపతిమాటలఁ విని యొనర్తుము దేవర యాజ్ఞచోప్పునన్. ౧౮ 371

క. అని పలికి రాజు మోహం,బును బొందఁగఁజేసి కార్యమును భూపతి చె
ప్పినభంగి నొనర్చిరి వి,ప్రనికరమా ధర్మవిదునిఁ బౌర్ణివవర్ణ్యఁ. ౧౯ 372

క. అనఘాత్మ వృద్ధికరవా,క్యనికరమున నలరునట్లుఁగా నొనరించి యా
తని యనుమతిఁ గైకొని వచ్చిన యట్టులె పోయిరట్లుఁ ధీతిసురముఖ్యుల్.

క. అరుగంగ మంత్రవరులకు, సరసత పెరివిచ్చిపింపి ♦ నైజనుహితేసుం
 వరహర్ష్యము దేహద్యుతు, లరుదుగఁ గన్నట్టజొచ్చె ♦ నామోదమునన్.
 పంధ్రంజన సర్గము సంపూర్ణము.

౧౩-చ సర్గము.

~*~*~ అష్టమేధయాగసంధ్యము ~*~*~

చ. మరల నసంతమంతట సమంచితరితీని రాఁగ నొక్కన
 త్వరము గతించె వీర్యమునఁ ♦ జాలఁబ్రసిద్ధిని గన్న యచ్చుహీ
 వరుడు తురంగమేధమును ♦ భక్తి నొనర్పఁగఁ బూనె నాత్మజో
 త్వరమును గాంతు నన్న, కుతుఁకంబు మనంబునఁ బొంగి పాఠఁగన్. ౧ 375

చ. తోలుదొలుతన్ వసిష్ఠునకుఁ ♦ దోరపుభక్తిని మ్రొక్కి న్యాయమొ
 స్పఁ జలితపూజలన్ సలిపి ♦ బ్రాహ్మణచర్య 'మునీంద్ర' పుత్రకుల్
 గలుగుట కేను జేసెడు మఖంబు యథాక్రమమొప్పు నాగి రా
 జులదగునట్లు చేయుఁడని ♦ చెప్పి యడంకువమోఱ నిట్లనున్. 2 376

తే. క్రతువు సంగములెల్ల విఘ్నములపాలు
 గాకయుండఁగఁ జేయుఁడీ ♦ నాకు మీరు
 ప్రియతరస్నిగ్ధులే కారె ? ♦ ప్రియతమ గురు
 వ్రలు గదా నాడు క్షేమంబె ♦ తలఁచువారు. 3 377

క. మునివర ! నేఁజేయఁగఁ బూనిన యామఖభారమెల్ల ♦ నీవే భరింపఁ
 గను దగుదు వనిన నీప్రాధ్దనమంతయుఁ దీర్పువారఁడ ♦ పుష్ప భూపా! ౪ 378

చ. అని ద్విజసత్తముండవల ♦ సద్వంకృత్యముఁ గీర్పి నస్తవ్రుల్
 ఘనముగ నేకరింప మును ♦ త్కౌపతిచేత నియ్యుత్తులె న స
 జ్జనులను భూర్నిధార్నికుల ♦ సర్వజనస్తుతఁ గాంచి పెద్దలై
 తనరెడు శిల్పకారకులఁ ♦ రక్షకులన్ భృతకవ్రజంబునున్. 5 379

తే. వాపికూపంబులను ద్రవ్య ♦ వారి, గణకు
 లను, మఱియుఁ జిత్రకారకులను, సమృద్ధి
 తముల నట నర్తకుల శుచితన జెలంగి
 నిఖిలధర్మంబులను విని ♦ నెగడు వారి. 2 380

తే. శాస్త్రముల నేర్చి నటలెడు ♦ సత్పురుషులఁ
 గాంచి వచియించె మీరెల్ల ♦ త్కౌతలపతి
 యాజ్ఞ మఖకౌర్యముల నెల్ల ♦ నరసి నిర్వ
 హింసలయును బెక్కువేలిష్టకలను. ౪ 381

- సీ. సంగ్రహించుగఁ దగు ♦ సత్వరంబుగ రాజసదనముల్ వైభవసహితములుగ
నామానుషిస్తృతులనురింగఁబెక్కుగుణములతోడంగూడి ♦ సుమహితములు
గా నొనర్చుడు శుభ ♦ కలితంబులై బహు భక్త్యున్న పాన సంఘదలు గలిగి
నర్హతపాదులవలన, నేబాధలు పొందకుండెడు నట్లు ♦ సుందరముగఁ
- తే. బెక్కునూలు గృహములు ♦ ద్విజులకొఱకుఁ
గట్టుఁ డట్టులె పురిజనకాండమునకు
భక్త్యముల నొప్పి విఱివియై ♦ భవ్యపుష్ప
హారచందనముఖముల ♦ నమరి మఱియు. ౧౧ 382
- క. కోరినవస్తువులందు న, వారిగ నలరాదునట్లు ♦ వసతుల నెల్లె
ఘోరలు నిర్దింపుడు మఱి, చారుతరగృహంబులెల్ల ♦ హాసపదులకున్. ౧౨
- తే. పెక్కు నిర్దించి వారిలఁ ♦ బేర్చి గాంచి
విధియుతని సత్కరించి యేవిధమునను ని
రాకరింపక యత్నంబు ♦ రనుణఁ బెట్ట
వలయు, నెల్లరు సత్కారములను బొంది. ౧౩ 381
- చ. అలరుచు నుండఁగా నలయు ♦ వర్షులు సత్కృతి నొంద నందఱున్
బలుకులు వేయునేల ప్రియభావముతోడనె సత్కరింపఁగా
నలయును గాని మైత్రి గ్రుధఁవారి కవజ్ఞునొనర్పరాదు ని
ర్మలగును సత్సమేధమున ♦ మందమనీషులు గాక పూనికన్. ౧3 385
- తే. కృత్యముల వీచువారలఁ ♦ కెల్ల నట్లై
శిల్పిచరులకు సొగ్గుగఁ ♦ జేయవలయుఁ
బూజనోన్మనస్సుననుచ నన్నమునను వారి
యందొందులఁ గాంచి యత్నముగ విధిని. ౧౪ 386
- చ. ధనముల సమదానములఁ ♦ దాగు నిరింతరశృష్టిగాంధ్రు, ప్రే
మను కెలుచును చిత్తముల ♦ మంచిగ నన్నిచమల్ యధాక్రమం
బును నెఱవేర్చిగావలయుఁ ♦ బొందగ రాదు కొఱంత లేశము
యన్యనఁగఁడు హగరూకులఁ ♦ యామఖకార్యములం గనందగున్. ౧౫ 387
- చ. అనుచు సస్మితానియఁ ♦ డాడిన పిచ్చుట వారలాతనిం
గనుఁగొనఁచు శాస్త్రవిధి ♦ గాఁ దనకుండగ లోపలేశముం
గనఁబడుకుండ జెప్పితేరి ♦ గాదె విధించినయట్లై చేయఁగా
మనమున నిశ్చయించితమి ♦ మూపసులందుఁ గొఱంతరాదికన్. ౧౬ 388
- సీ. అనల సుమంధ్రుని ♦ నచటికి రావించి చలికె వసిష్ఠుఁడీ ♦ యిల్ల జెలంగి
ధార్మికులై నట్టి ♦ ధాత్రిచతుల నెల్లఁ బిలిపింపు మట్టులై ♦ పృథ్వీ వన్ని

భాగంబులందున్న ధాన్యమంతయునై శ్వశూద్రుల బిల్వీంబంబ, మర్హ
సత్కారములతోడ సరగున బెక్కువేలను; మధలాధనాధుని సత్వ

తే. విక్రముని శాస్త్రసంతతి వేదములను

బాండితీని గాంచి మేటియై పరగువాని

శూరవక్త్రుని జనకుని శుభచరితుని

బిలుపుమా యన్యహాభాగుఁ బ్రయము మీఱ. ౨౦

389

క. అతిశయ సత్కారంబుల, నతనిం బ్రయ మందఁజేసి యలరుచు నీవే
మతిమంత! పోయి ప్రార్థించి తగ్గ దోడ్కొనుచు రన్తు శీఘ్రమిచటికి.

క. చిరకాలమిత్రమా జన, పరుడీ గళరథున కౌటఁ బలికితి మునుపే
నరనరు నాతని ముందుగఁ బరికిం దోడ్కొనుచు రన్తు పూజ్యుడతఁడు నూ.

క. శీతమధురోక్తులె పల్కుచు, నతతము దళరథుని మిత్ర సత్త్వముడగు భూ
పక్షి గాశీపతి నతిన, తక్మిత దోడ్కొనిరమ్ము నీవే యేగు నుచటికి. ౨౨

ఆ. మిగుల ధార్మికుండు మిక్కిలి వృద్ధువు

మాన ధరాధిపతికి మామ యగుచుఁ

దనసు కేకయాహ్వానుని బుత్రయుతు నీవే

పోయి దోడితెమ్ము పూజ్యుడతఁడు. ౨౩

393

సీ. అంగదేశేశు మహాభాగుఁ గీర్తిమంతుని మనరాజసంప్రసకు మిత్రు
బహుమానముల రోమపాదుని నలరించి యిటఁ దోడితెమ్ము నీవేగి యతనిఁ
దూరుపుదిక్కునఁ దోచు సౌవీర సౌరాష్టరాజుల సింధురాజునట్లె
వక్షీణదిక్కునఁ దనరాజు రాజులనందఱఁ బిలిపింపు నువని మనకు

తే. మిత్రులయి యున్నరాజులఁ బుత్రపుత్ర

బాంధవాదియుతంబుగఁ దవ్వంగఁ బిల్వఁ

బంపునుచు వసిష్ఠుండు పలుక, విని య

తండు వేదూతలఁ బంపఁగలచి యపుడు ౨౪

394

క. ధరణీశుల దోడ్కొని సత్వీరముగ రాఁ గుశాలుగుచుఁ పగు దూతలఁ బం
పి రయమున మాని యానతిఁ బరికించి నునుండుడలరియసం బయ్యెన్.

తే. రాజవరులను దోడ్కొని రాఁగ నూతుఁ

డరుగ సంతట మును మాని యాజ్ఞనంది

యజ్ఞకృత్యంబు నెఱవేర్చి ననుమతించి

యున్న శిల్పిప్రముఖులెల్ల నొప్పు మెఱయ. ౨౫

396

క. పనులను దా రొనరింపఁగ, ననువుపడినవానిఁ దీర్చి యప్పునికడకుం

జనుదెంచి నివేదించిరి, పనుల తెఱంగెల్ల, మాని పార్థివుడంతన్. ౨౬ 397

- చ. పరమమునంబు నొంది పనివాంఛను గాంచి వచించె నిట్లు, ల
 ధ్వరమున నెవ్వరేమడుగఁ దానికి దానిని లీలనే ననా
 కరమున నేని నానల, దుఃఖదారముతీం దమి నియ్యనొ; ననా
 కరమున నీయఁగా నదియెఁ దాతకు గీడొనరించి తీజెడుక. 30 398
- క. అనుమానము లేనిని యమ్ముని యాడెను; బివప రత్నములఁ బెక్కింటిం
 గొని కొన్నిదినములకు, రాజనికర మేతెంచె నా దశరథునిఁ జూడక. 31
- చ. షీతిపతిఁ జూచి పల్కెను పసిష్ఠుఁడు చాలఁ బ్రమోదమంది యు
 న్నతభవదీయశాసనమునక నరపుంగవ! వచ్చినారు భూ
 పతులు, యధార్హరీతి నృపవక్త్రులు నాదృతి సత్కరించితిక
 గ్రతువునిమిత్తమా పరికరంబుల నెల్లను జెప్పినట్లుగక. 33 400
- తే. భూధవా ' హెచ్చరికతోడఁ ద బురుషులెల్ల
 నేకరించిరి చక్కఁగఁ ద సిద్ధపఱుపఁ
 బడియె నయ్యజ్ఞభూమి సర్వపరికరము
 లను బ్రవేశింపు మద్ది చెంతతనచెలంగు. 34 401
- తే. మనసుచే నిర్మితంబగుఁ ద మాడ్కి నద్ది
 వెలయు రాజేంద్ర! చూడంగఁదలదె యనియె
 నవిధి నె ఋశ్యశృంగుండుఁ ద ననియె నట్లు
 లిరువురును జెప్ప భూనాథుఁ ద డెలమి మిగుల. 35 402
- చ. తనరెడు పుత్రకాంక్ష మునితల్లజులెల్లను దోడరాఁగ శో
 ధనతిథితారకల్ చెలఁగఁ ద వైభవమొప్పు మఖంబు చేరుఁగాఁ
 జనియె నసిష్ఠముఖ్యులగుఁ ద త్రైసురినత్తములెల్ల శాంతభ
 ర్త ననుసరించి పోయి మఖాధామముఁ జేరి యధావిధిం దగక. 36 403
- తే. శాస్త్రమున నెట్లు లభ్యరసరణి చెప్పఁ
 బడియెనో దానిలోన లఁచంబు దప్ప
 శివమేధంబు నొనరింపఁ ద నపుడు మొదలు
 పెట్టిరాఖండలాదులుఁ ద్రీతినొంది. 37 404
- పదమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౪-వ సర్గము.

శశరథుం యశ్వమేధము చేయుట

- చ. జనపతిముక్తవాజసుఖశాలకు వత్సరమొండు పూర్ణమై
 తనరినవచ్చె నాదశరథశ్రీతిపాలుని యశ్వమేధముక
 గన నరుదై నయట్లు విధిగా సరయానధిసామ్యతీరమం
 దునఁ జెలువారఁ జొచ్చె ద్విజఘ్నాట్లులెల్లను బూన్కిమీఱగక. ౧ 405

ఆ. ఋశ్యశృంగు ముందు ♦ నిడుకొని పశుశుద్ధ, బుద్ధియైన నాజపుంగవుని ను
ఖంబునకును దగిన ♦ కర్మమ్ము నొనరించి; రంశ వేదనారి ♦ మంత యెఱింగి. ౨

సీ. యాజకులగు విప్రులుపుడు యథా వేదముగ యథామీమాంసముగను గల్గు
సూత్రానుసారిగ ♦ శుభతమరీతిగ వర్తిల్లు విధిని బ్రహ్మహులై
యువనసంబనుపేర ♦ నొప్పు నిష్ఠి నొనర్చి యుపదేశ శాస్త్రాక్షి ♦ నొగి నధికము
గాఁగఁ బ్రాప్తించెడు ♦ కర్మమ్ముల నొనర్చి రించు కేనియు విధిమించకుండఁ

తే. బిదప మునివరులందఱు ♦ మునము నంది
కర్మదేవతలను భక్తి ♦ గదురఁ బూజ్య
భంగిఁ బూజించి ప్రాతస్సంవసముఖములఁ
గర్మముల నాచరించిరి ♦ క్రమముమెఱయ. ౩

407

క. శతమఖుని హవిగ్భాగ, స్తుతులితవిధి మీఱ నిచ్చి ♦ రసఘంబగుచుక
క్షీతివెలయు సోమలతనుక, స్తుతిశస్త్రకదంబములను ♦ స్తుతియించి రొగింక.

సీ. నవిధి మాధ్యందిన ♦ నవసంబు నడిపించి రనల మహాత్ముడై ♦ చట్టిరాజ
నరునిమిత్తము శాస్త్రపద్యతుల నెఱింగి నరునఁ దృప్తియన ♦ వసముఁ జేసి
రంశ మంత్రకముగ ♦ నగ్ని వేల్చినయది వేల్చి నప్పినయది ♦ వెనకెనఁ గనఁ
బడకుండె నంతయుఁ ♦ బ్రత్యూహములులేక మంత్రయుక్తంబుగ ♦ సమతఁ జేసి

తే. రాదినంబులఁ దప్పిగొన్నట్టివాఁడు
గాని యాకలి గొనువాఁడు ♦ గాని చూడఁ
బడకయుండెను శతశిష్యులవరులు లేని
పండితుం డొక్కఁడును గానఁబడఁడు ధ్రువము. ౪

409

చ. క్షీతిదివిజుల్ తనర్హులగు ♦ సేవకౌశలైశ్చి గౌరవముఖ్యులౌ
క్రతువున దాపసుల్ యలలలఁ ♦ గామిల లబ్ధకు లట్లై వ్యాధిబా
ధితులను వృద్ధులౌ సతము ♦ తేకు మీఱ భుజించి రైచ న
ప్రతిరుచిగల్గి యుంటఁ గన ♦ రాగుగదా పరిష్కృతి వారికింక. ౧౧

410

క. పెట్టుండు పెట్టుం డన్నము, కట్టరు గప్పుకొన వేడఁగా బహుశతఁ జూ
పట్టు వసనముల నిండి, పట్టుననని రాజవరుడు ♦ పరమప్రీతిక ౧౧౫ 411

క. పురికొలిపినఁ నత్నేనకు, లరుదుగ నీయుదుగు బహువిధానముల న
ధ్వరమున శాస్త్రము రీతి గుచిరముగ నొనరించఁ బడిన ♦ సిద్ధోపకముల్ ౧౧౫

తే. పర్వతంబులఁ బోలి యున్నహము వెలసె
వివిధ దేశంబునందండి ♦ వేడ్కఁ జూడ
నచ్చినట్టి స్త్రీపురుషు లివావారి గాఁగ
నన్నపానంబులను దృఢు ♦ లైరి మిగుల. ౧౨

413

తే. అన్నముచూచి సంయుక్తమై యొసంగె
బడియె సుస్వాదువుగ నది నజలె నొర !

తృప్తిగాంచితి మేము షీతిపతివర్య !

భద్రమగుఁగాక నీకని న బ్రాహ్మణు లొగి. ౧౫

414

చ. పలుకుచు నుండఁగా వినియె భానుకులాభరణంబు రాజు, వి

ప్రలకు సుభాషితాంగులగు భూధుమతెండఱొ భక్త్యభోజ్యముల్

పలుకుఁజెట్టుచుండి రట భవ్యరుచిం దగు రత్నకుండలం

బులఁ జెలువారు కొందఱు భాసురనర్యులఁ గొల్చి రెంతయున్. ౧౬ 415

చ. మతివిభవంబు గల్గి స్ఫుటమంజుల వాక్కుల నొప్పు ఋత్విజుల్

క్రతువునఁ గొన్ని వేళలఁ బరస్పరమున్ జయమంద, యుక్తి వా

దతతులఁ జేయుచుండిరి యథావిధి యజ్ఞమునందు నిత్యమున్

షీతిసురు లర్హకృత్యములఁ జేసిరి వృద్ధుల యాజ్ఞచొప్పునన్. ౧౭ 416

తే. నేర్పుగలిగిన నదివిజుల్ నిత్యమిట్లు, నర్యకర్మముల నొనర్ప భిన్నమందు
నలరు విప్రులలోన వశంగములను, దెలియకున్నట్టి విప్రుండఁగలుగఁడయ్యె.

క. ఒకఁడేసి బ్రహ్మచర్యాదికములు నొనరింపకున్న దీనుఁడు గలుగం.

డకలంక శాస్త్రములు నెఱుఁగక యున్న జడుండు చూడఁగా ధాడయ్యెన్.

సీ. ధరణిపతీండు సవస్యలలో వాడ

కుశలుఁడు గానట్టి షీతిసురుఁడు

గలుగఁడొక్కండైనఁ గాని యూహస్తంభ

ము నిల్పఁచు గాలము చనుదేరి

బ్రహ్మాక్షంబులఁ బ్రయమాఱు జేసి

యూహంబు లాఱు నా యూహములకుఁ

జెంతఁ జంఁచి యాఱు వింతగ మోదుగు

యూహంబు లాఱు నట్లొప్పు మెఱయు

తే. విరిగి యనువేరి బరఁగెడు నృత్యశాఖఁ

దెచ్చిచేసిన దొక్కటి దేవదారు

యూహములు రెండు నిలిపి రయ్యూహములకు

సంతరము రెండు బారల యంతవలయు. ౨౦ 419

తే. సమత రెండేసి బారల చాచి గాని

రెండు చేతుల యూహంబు లుండుచోటు

లందుకొనఁ జాలనట్టి యభ్యంతరములు

గలిగి యున్నట్లు వానిని నిలిపి రవుడు. ౨౧ 420

మ. క్రతుశాస్త్రంబుల నత్పయోగముల దక్షత్వంబునం బొల్చి య

ప్రతిమానంబగు బుద్ధిచేవెలయు నభ్యుదయ, ప్రభుత్వశక్తిముల్

గ్రతుకోభార్థము యూపజాలము నువర్ణప్రాంచితంబై తగ్గ
జతనం బొప్పుగఁ జేసి నిల్చి రది యజ్ఞత్వస్థిరాజులెఁ. ౨౨ 421

చ. ఇరువదియొక్కమూపముల ♦ వెన్నగ నున్నతి వేఱు వేఱుగా
నిరువదియొక్కమూరలుగ ♦ నేర్పఱుపం బడియుండె సవ్యయుగ్
వరుస నొకొక్కభవ్యమగు ♦ వస్త్రమునక సమలంకృతంబులై
సరికొలతం జెలంగి బిలఁసంగతదోషగణోఽఘితంబులై. ౨౩ 422

తే. ఎనిమిదంచులతో నొప్పి ♦ నునుపుగలిగి
నట్టి యాకృతులం దగి ♦ యాగమోక్త
విధిని శిల్పులచేత స్థాపింపఁబడియె
మఱియు నాభవ్యతమ యూపఁమండలంబు. ౨౪ 423

క. సరిమళనుమచందనములఁ, బరితస్సనులంకృతములు ♦ వసనావృతమై
సురీపథమున దీప్తులచేఁ, బరఁగెడు సప్తర్షులట్ల ♦ భాసిలుచుండెఁ. 424

తే. యజ్ఞశ్రేత్యంబునక నేర్పు ♦ లలర వెలయు
బ్రాహ్మణులు, శాస్త్రచోదితఁపథము నరసి
యై కపరిమితి నిష్టకఁలాప్పు గూర్చి
యగ్నివేదిక గట్టి రాఁచార యనఁగ. ౨౬ 425

సీ : నేర్పఱుటా మేదిఁనీతి యాచకుల్ శాస్త్రోక్తరీతి నాఁస్థానముచు ద
గంగ నిర్మింపఁగ ♦ గరుడాకృతిని మీఱి కనకపత్రంబులఁ ♦ గ్రాలి యాఱు
ప్రస్తారములఁన్న ♦ భావింపఁ ద్రిగుణమై యప్తాదశాత్మకఁమై చెలంగె
జననాధుఁడెఁడు వాఁజననేయశాఖకుఁ జేరియుండుట నట్లుఁచేయఁబడియె
నవానియందు శాస్త్రానుసారంబుగ నాయాయి గివిజుల ♦ కర్మములగు

షే. శువులు భుజంగమమ్ములఁ ♦ బతులును ని
యై కములయి కనుంగొన ♦ నొప్పియుండె
వానివధియించు తఱిరాఁగ ♦ వాజిమేధ
మునకుగా విధి నిర్ణయించిన హయంబు. ౨౮ 426

సచిత్రో రాజసింహవ్య సంచితః మశలై ర్ద్వికైః, గరుడో గర్భపక్షిః వై త్రిగుణోఽప్తాదశాత్మకః. ౨౭. అని మూలము “జననాథుఁడెఁడు వాజసనేయశాఖకుఁ జేరియుండుట నట్లు చేయఁబడియె” ననునది వ్యాఖ్య ననుసరించి తెనిగింపఁబడినది దశరథుని వేదశాఖయేది? అని ప్రశ్నము రాఁగాఁ బలువురు పలువిధముల దోచినట్లు హుకునుందురు. ఆసందేహము తీర్చునెంచి వ్యాఖ్యకర్త “తిదిదం వాజసనేయకపక్షానంబనం దోత్రీయితు మప్తాదశాత్మకత్వోఽక్తిః” అని వ్రాసెను. అప్తాదశ ప్రస్తారములు గలదిగా ననుటచే వాజసనేయుఁడే హను నెనిమిది శాఖలని నియమము కాబట్టి యారీతిఁ జెప్పఁబడియె.

- క. జలచరములు మఱి గ్రామ్యం, బులు యాజకవితతిచేతఁ ♦ బోల వధింపఁ
నలసిసవి యన్ని నిశ్చితములు నయ్యెన్, యజ్ఞకర్తమున ననువుతగఁ. ౨౯
- ఉ. అ త్తఱి యూచనఁఘముల♦యందు నిబద్ధము లయ్యె జంతువుల్
ఉత్తమయజ్ఞకార్యమున ♦ కొప్పినయట్లవి మూఁడునూలు
శోవోత్తమరత్నమాస్పపుని ♦ దొప్పె గళుంగొన నట్లు వింతయై
చిత్తము పొంగ; నాస్పపుని ♦ జ్యేష్ఠసతీచుణి వేక్క పెంపునఁ. 30౪ 428
- చ. తురగము దానిఁ జుట్టి తనతోడను వక్కినరాజవత్సులా
వఱుమున రాఁగ వారల ము♦దంబునఁ గూడి నువ్వర్థ సూచికల్
గరమునమూఁడనుర్చి హయ♦కాంతుని జీలిచె నంతనామె ను
స్థిరమగు బుద్ధిధర్మఫల♦సిద్ధిని గోరి హయోత్తమంబుతోన్. 3౧౪ 429
- శే. ౧ క్కదినము నసించె నయ్యుర్విపతియు
నక్షత్రానానంగ హోతయ♦ధ్వర్యుఁ డవల
నల్లె యద్దాత బ్రహ్మాయు ♦ నధిపు నగ్ర
పత్నిఁ బరివృత్తిఁ, గొనిరి వా♦వాత నెలమి. 3౨౪ 430
- శే. మఱియుఁ బాలాకలినియను ♦ చుహిశవీరి
నల్వరను హస్తములచేత ♦ నాధులు నలె;
నంత యాజకులర్థంబు ♦ లధిపునలనఁ
గైకొనుచు వారినిచ్చిరి ♦ కడురయమున. 33 431
- సీ. విజితేంద్రియుండయి ♦ నెలసి ప్రయోగచాతుర్యము నర్జ్యమైతోఁచ నలుగు
నధ్వర్యుఁ డప్పుడయ్యుశ్వము త్రవ్వను గైకొని శాస్త్రమాధ్యమునఁ బూని
పండె నంతటి భూమిచగుఁ డాత్మపాపముల్ నాశమొందింపఁగ♦న్యాయయుక్త
గుగునట్టి చొప్పున ♦ నాహోమకాలంబు తప్పుకయుండఁగఁ ♦ నధ్వర్యునగు
- శే. ధూచవాసనఁ బ్రియభక్తితోఁడ నాసి
కములు సఫలత నొందుచుఁ ♦ గ్రూఁగ గ్రోలె
మంత్రముల నేర్చియున్న బ్రాహ్మణులు యాజ
కులు పదాహ్వగు శాస్త్రంబు ♦ పలికినట్లు 3౫౪ 432
- క తురగాంగంబులు వై శా్వనరుండున్నింటి వేల్చి ♦ నై జంబగు నా
పరమక్రియ నెఱవేర్చిరి, తరయజ్ఞంబుల హవిస్సు ♦ తగ సంస్కృతమా. 3౬౪

రాజమున్ను కామించి పిదప నుపేక్షించినది పరిపూర్తి యనంబడు రాజుచుకొన్నవేశ్య వాత రాజునకుఁ బాత్రయిచ్చునది పాలాకలి. ఈనలువురను హోతకు, అధ్వర్యువునకు, ఉద్దాతకు, బ్రహ్మను వరుసగా రాజు దక్షిణగాఁ దగినది. ఆయుర్విజులు రాజువలన నాస్థిలకుఁ బ్రతినిధిగా ద్రవ్యమును గ్రహించి వారల మరల నీవలయు. *పశ్చాత్తప్రతినిధిద్రవ్యదానన నివర్తకైరన్" అనిమాత్రము.

- తే. జువ్వకొమ్మలయందు నీశుభతరాశ్వ
మేధమున సన్ననో వప ధిమిగులశ్రేష్ఠ
మైన స్రబ్బలి చావయందాగమోక్త
ముగను సంస్కారముం జేయఁగియె యుండు. 32 434
- సీ. కల్పసూత్రములను ధిత్వాసురవాక్యంబులను హయమేధాఖ్య ధిమనువదింపఁ
బడియెను ద్రిదినసంవసమని, యందావ్యదినము, చతుష్టేమిమనియు నవల
దైవతీయదివస, ముక్త్యంబని మూఁడవదిన మతిరాత్రాఖ్యధిమనుచు నందు
నితరయాగములు విహితములు చేయంగనని యన్యశాస్త్రంబులనువదించు
- తే. చుండుఁ గావున భూపాలుఁ ధిడుద్యమమున
వానిఁ బెక్కింటిఁ జేసె సహవాని పేరు
లలరుఁ బూజ్యంబులై మహాధిలదములయి
గాన వాని నొనర్చె నాత్మవిభుండు. 3౯౫ 435
- సీ. అవి జ్యోతిష్టేమి ధిమనియు, నాయుర్యాగ, మతిరాత్ర, మభిజిత్తు ధిసల్ల విశ్వ
జిత్తు నప్తార్యామ ధిమత్తమోత్తమమయి తనకు మహాక్రతుధనియు నలరు
నం దతిరాత్రమ్మ ధిమగు ద్విరావృత్తులు సేయ నవిధి, శాస్త్రసిద్ధమయ్యె
నవి నాలవదినమాదిగాఁ గ్రునుమునఁ జేయంగఁ బడియె నాశ్రితిపతీంద్రుఁ
- తే. డీవిఁ బ్రఖ్యాతి నంది మూయిలఁ జెలంగు
నట్టి యిత్వోకుకులమును ధిసలరఁజేయు
వాండు గావున హోతకుఁ ధిబ్రాక్షటమున
నెనఁగు దేశము భక్తిమై ధిసొనఁగెఁ బ్రీతి. ౪౦౫ 436
- క. ఘనుఁ డియి తగు సధ్వీగృహకును సశ్చిమదిక్కు, బ్రహ్మకును దక్షిణది
క్కును సుతర ముద్ధాతకు, మనమార నొసంగె శాస్త్రమార్గముఁ గనుచున్.
- చ. పనజజుఁ డశ్వసేధమఖివర్యము నందిటు దక్షిణాక్ష ముదం
బున నొసంగె విధించె మునుపూరుషవిర్యుండు రాజు న్యాయరీ
తిని గ్రతువున్ ముగించి తమి ధిదీఱఁగ భూతలమెల్ల, వారికి
గొనుఁడని ధారపోయ సఘకూటవిదూరుని గాంచి ఋత్విజుల్. ౪౩ 438
- ఉ. మానవనాథ ! నీవె ష్రితిమండలమెల్లను బ్రోవు నర్హతం
బూనినవాడె వొక్కడవె ధిభూమి యిదేటికొ మాకుఁ జెప్పుమా
దీని భరించి పాలనముఁ ధిన్మత్తిగఁ జేయఁగ నేరమేల యం
చూని పచింతువేమొ విను ధిమొయ్యన మాదగు కృత్యమంతయున్. ౪౪౫
- చ. శ్రుతులఁ బఠించు నాదృతియు ధిసూధము మాకెపుడట్టులాటనో
ష్రితివర ! దీనిఁగై కొనుము ధిచిత్తము రంజిల దీనిమాటుగాఁ
బ్రతికృతి మూల్యమిస్తుదియు ధిసప్తమై యెనను దృష్టిగాంతు మ

- ప్రతియగు రత్నమైనను సుకర్మమయైనను గోవులై ననుకొ. ౪౬ 440
- తే. నుటియు నేవస్తువిష్కడో ♦ మానవేశ !
 సిద్ధముగనుండునో నీదు ♦ చెంతదాని
 నొసంగుమా నిష్కలంబు మాకుర్వి గొనుట
 చలననని ఋత్విజులు తగఁ ♦ బలుకుటయును ౪౬౫ 441
- చ. అనఘులు వేదపారగులు ♦ నైన ద్విజోత్తము లిట్లు పల్కుఁగా
 విని దశలక్ష గోవులను ♦ వేడుకతోఁ బదికోట్ల హేమముకొ
 గనకచతుర్థణంబగుచుఁ ♦ గ్రాలెడువెండిని భూసురాళికీక
 జనపతి యిచ్చె ఋత్విజులు ♦ సర్వధనంబును జేర్చి యొక్కచోకొ. ౪౭ 442
- ఆ. ఋశ్యశృంగుచకును ♦ నెల్లి ధీసుంతుల, యందు మేటియైన ♦ యశ్వసిష్ఠ
 మునికి నొసంగి భాగమును బంచియిండుని, పలికిరంత శాస్త్ర ♦ పద్ధతి నొగి.
 క. మునులెరువును వారలకును, ధనము విభాగించి యిచ్చుకొనగఁ గోని మోదం
 బునఁ బొదలి తృప్తి గాంచితి, నుని పలికిరి, పిదప తోడు ♦ హర్షముమీఱుకొ.
- చ. శ్రతువును జూషవచ్చిన ధరాసుర వ్యులక్ష్మిఁగై నృప్తి న
 స్తుతిదగ నేరఁటెగల ♦ సుంజులహేమము గోటిసంఖ్యగా
 జడనము మీఱ నిచ్చె నొక ♦ త్కాసురుఁ డెంతయు నిన్వృణ్డె నుహీ
 పతికరకంకణం బడుగ ♦ భానుకులాధరిణంబు శ్రీతితోన్. ౫౧౫ 443
- చ. కరమున వెల్లుచున్న సుడికంకణ మిచ్చె ననంతరింబ యా
 ధరణిసరోత్తముల్ సకల ♦ దానములం బరిశృప్తినొంద భూ
 సురులను బ్రేమతోఁ గనెడు ♦ సూర్యకులంబుధి శీతభానుఁ
 బ్బరమగు హర్ష యోగమున ♦ బొల్పెనలా రెడు గూఢుచొప్పునకొ. ౫౧౬ 444
- క. వారిలకభీనంకన మిచ్చ, భూరిమణుఁ డుదారుఁ డెఱు ♦ పూజ్యుఁడై శ్రీచగ
 ద్వీకుంఠిల బండి ననుష్కరిములొనరించు శ్రీతి ♦ గడియకొనంగొ. ౫౧౭
- క. శ్రుతులెల్లఁ బలికినట్లుగ, నతనికి భూసురవరేణ్య ♦ లాశీర్వచన
 ప్రతతి యొసంగిరి యాభూ, పతి వారి యమోఘ పవన ♦ భంగి కలరుచుకొ.
- క. సరనాధులకై నను దు, మ్మరమును బుత్రులను బొందఁగా బంధకమై
 పరఁగెడి పాపమ్ముల వే, హరించునది యుత్తమంబు ♦ నగు సద్వర్తిముకొ. ౫౧౮
- తే. నుటియుఁ దనయమూలంబున ♦ మహితమైన
 స్వర్గము లభింపఁ జేయంగఁ ♦ జాలునదియు
 ననుపమానంబు నగునట్టి ♦ యశ్వమేధ
 మాతఁ డొనరిచి సంప్రీతి ♦ నలరి యంత. ౫౧౯ 450
- క. సరవిభుఁడు ఋశ్యశృంగునిఁ, బరికించి వచించె నాడు ♦ వంశము వృద్ధిం

- బొరసెడు కృత్యము నీన యొ, నరువఁగ నన్తుఁడవు మానినాథ! సుశీలా' ౫౬
- చ. అనవుడు నాద్విజప్రవకుఁ డట్లై యొనర్చెన రాజచంద్రమా
తనయులు నల్లు రనవ్వయ, ముఁదారయశంబును పృథ్విఁ జెంది నీ
కనయముఁ దృప్తిఁ గూర్చు గల యట్టినుహామతు లుచ్చవించువా
రినియె (మనోహరంబయిన యప్పులుకుల్ విని రాజు హృష్టుఁడై. ౫౭౫452)
- క. వినయామున మ్రొక్కి యింతని, యనరాని మువంబు నొందెనంత మహాత్ముం
డనఁచుఁడు సగు నప్తానియు, మనుజాధిపుతోడఁ బల్కె యమరలం బ్రీతీన్.)

పదునాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౫-వ సర్గము.

శ్లోకం జేవతఃః బ్రహ్మతో సంభాషించుట. శ్లోకం

- చ. తనయుల నల్వరం గనుదు యత్తుక నీవనుచుం బ్రతిజ్ఞ చే
సిన పిదపఁ బిభండకుని యిన్నికుమారుఁ డతీంద్రియాధ్యక్షముల్
గనుఁగొనువాఁ డధర్వము, నశ్వింశముగాఁగ నెఱుంగునట్టివాఁ
డనునయమొప్పు సుంత నుది యధ్యానముచేసి తనర్థవేత్త యై. ౧ 453
- చ. మనుజువరేణ్యుఁ గాంచి బహుమానము మీఱి నచించె. నిట్లు న
త్తనయులు నీకుఁ గల్గుటకు యధాశీనాయక! యాగమొండు పు
త్రనికరి లాభహేతువయి యరాజులుచుండును దాని నిష్ఠుఁ
నినగుతు శాస్త్రయుక్తముం యొప్పువిధానమునకొ మువంబునకొ. ౨ 454
- తే. వినుచుధర్వశిరస్సున, వెలయు సుంత్ర
ములను సంసిద్ధముయి యది యహుచు ననుమఁ
బలికి సుతాబ్ధి హేతువై యరఁగు దాని
విధియతంబుగ నగ్నిని వేల్చె నతఁడు. ౩ 455
- మ. వరతేజంబునఁ బొల్పు మాని యొనరింపం బూని వేల్వంగ న
ధర్వరమం దిచ్చెడు నంశముల్ గొనఁగ సిద్ధస్తామగంధర్వని
ర్జరులుకొ బ్రహ్మమునుల్ విరించియును శాస్త్రప్రక్రమం బొప్పు ప
చ్చి రహిం గూడిరి నత్సభాస్థలమునం జేతొమువం బొప్పుగకొ. ౪ 456
- క. బరుల కగోచరులై నిర్జరు లివ్వధి వరుసగాఁగ యభఁ గూడి యజుకొ
బరు లోకకర్తృఁ గని పల్కిరి ఘనతర వాక్యమొండు యేల్తోడ్పులతోకొ. ౫
- మ. వినవయా, భగవంత! రావణుడనం జేరొందు క్రవ్యాదుఁ డే
చెను మునుంజఁబ యిత్ప్రసాదముననే సిద్ధించె వీర్యంబు నా

తనికిఁ, వానిని నొంపఁజాల మిఁక సత్వం బిద్ది; ప్రీతుండవై
మును పవ్వనికి నీవె యిచ్చితి సరంబుల్ దేవదేవా! ప్రభూ! ౯౫ 458

తే. నీదుపరముల నెల్ల ముఁన్నించి మేము
వాఁ డొనర్చెడి బాధల ఁ వరుస పై చు
చున్న వారము మాచేత ఁ యుద్ధమందుఁ
బడఁడు నీవర మట్టిదై ఁ నఱలుచుంట, ౭ 459

చ. ఖిలమతియైన, వాఁడు త్రిజఁగంబుల భీతిలఁ జేయుచున్నవాఁ
డలరుచు సన్నుతిం గనిన ఁ యట్టి మహోన్నత లోకపాలురఁ
జలముమెయిన్ విరోధులుగ ఁ సాధ్యసహీనతఁ జూచు వాఁడు న్వ
ర్గలలితరాజ్యమేలు సురఁరాజు నె తానిరసించు వాఁడొగిన్. 460

చ. సురపతిస్థానవిద్యుతుని ఁ సూరతఁ జేయఁగఁ జూచుచున్నవాఁ
డరయుము నీసరంబుల నె ఁ యాతఁడు దేహమెఱుంగ కెల్లభూ
సురముని యక్షరాహుముఖఁసూరమహాసురులం బ్రతాపవి
స్ఫురణము పొంగ మార్కొ నెడుఁసూరులు లేమిఁ గలంచెడుం గటా. 461

తే. మఱియు గంధర్వపుంగవఁచుండలముల
నొంచుచున్నాఁడు శ్రీడార్థ ఁ మురుధరాధ
రంబులఁ జరించు వేళ నాఁరాక్షసునకు
నోడి కడునెండ గాయక ఁ యుండు రవియు ౯౫ 462

ఉ. వేడుకమీఱి రావణుడు ఁ భీరువులం కమి మీఱుచుండఁగాఁ
గూడి విహారి మెంతయును ఁ గోరిక నల్పైష వేళ వీచినన్
బోఁడిమిఁ గూర్చుచున్న సుమఁముల్ క్షీతిరాలున్ యేమొ యంచుం నన్
గూడిన భీతి వాయునటఁ ఁ గుందుచు సూరకయుండుఁ బ్రక్కనన్. ౯౫ 463

క. చూడూర్తిమాలియై తగు, జునిధి రావణునిఁ గాంచి ఁ చలన ముడిగి ని
శ్చలుఁడగు; ఘోరాకృతితోఁ, జెలఁగి గనన్ రాని యతనిఁచే మాకెపుడున్.

ఉ. భీతి జనించె నెక్కుడుగ ఁ వీరుని నాతని రూపుమాపఁగాఁ
నీతఱి నేయుపాయ, మమఁరేష్టముఁ దీర్చిగఁ బాలియుండునో
భీతశరణ్య! దానిఁగని ఁ వేగమ వానివధింపఁ జెప్పుమా
ప్రీతుల మౌదు మంచన విఁరించి సురాపభి దీనభాషన్. ౧౧ 464

చ. విని మది నూహచేసి సురఁబృథ్విదములం గని పల్కె నక్కటా
దనుజుని నాదురాత్మకుని ఁ దారుణరూపునిఁ జంపునట్టి యో
జన యిదె నాకుఁ దోఁచె సురఁసత్తములార! వచింతు దానినిన్
మును పతఁ డాశరామరసఁమూహముచే మఱి యక్షపంక్తిచేన్. ౧౨ 465

- ఓ. దానవగంధర్వులచే, నే నిహతుడఁ గాక యుండ నిష్కాపరమం
చూని, ననుం బ్రార్థించెను, గాని స్తుట్లనుచు నంటిఁ ♦ గా ప్రీతిమెయిన్. ౧౩
- క. పరమడుగు నవసరమ్మునఁ, బరిభవమగుఁ దనకటంచుఁ ♦ బలుకఁడు రక్షో
వరుఁ డతఁడు నరులఁ గావున, నరులే నృతికరులు దివిజఁనాయకులారా ! ౧౪
- క. నరులకా మానిన వాని నొ, కరుఁ డితరుఁడు చంపలేఁడు ♦ గా, యని కరుణా
కరుఁ డాడిన ప్రియవచనం, బరుదుగ విని దేవముచులు ♦ హర్షము వొంగెన్.
- చ. దనుజునిచావు నిశ్చయము ♦ తప్ప దిఁకంచుఁ దలంచుచుండఁగా
మనమున దేవవాంఛితము ♦ మాధవుఁ డెంచి సుగాలిరక్షసే
యనునచుయంబు వచ్చుటకు ♦ నాత్మముదంబును బొంది కాంతిపెం
పున నసమానరూపమునఁ ♦ బొల్చినమ స్తము నందుఁ దానయె. ౧౫ 470
- క. సురమాని రక్షణోచిత, పరికరముల శంఖచక్రఁపటుగ నలఁ దగ్గ
గరములఁ దాలించి వీతాం, బరమును ధరియించి లోకఁపతి యానభకున్. ౧౬
- క. అరుదెంచి యచట నుండిన, సరసిజనంభవునితోడ ♦ స్వాంతమ్మున ని
ర్బరరక్షణంబు సేయఁగఁ, బరిచరివిధములఁ దలంచి ♦ వసియించె దమిన్. ౧౭ 471

— ❦ — దేవతలు భగవంతునితో రాణుని క్రూరకృత్యములను జెప్పట — ❦ —

- చ. అసురులఁ గీటఁదంచి తముఁనాదృతిఁ గావఁ దలంచుచున్నయా
భిసరుహలోచనం ద్రిదశఁబృందవచున్ స్తుతియించి మ్రొక్కి దే
వ ! సరసిజాన్య ! లోకహితఁవాంఛలఁ బూనిన మేము నిన్ను లో
కసమితిఁ గావ వేఁడెనము ♦ కార్యనుదేవున నాలకింపుమా. ౧౮ 473
- సీ. సకలధర్మజ్ఞుడై ♦ సమధిక దాతృశృంగుణముల నలరారి ♦ ప్రణతిఁ గాంచి
మునివర్యసమ తేజఃమీనఁ దేజరిల్లుచు నయ్యయోధ్యకుఁ బ్రభుఁవై యెసంగి
నశరధుఁడనువేరఁ ♦ దనకు రాజునకు స్త్రీ శ్రీకీర్తననువేరఁ ♦ జెల్లువఁ గాంచు
దక్షకన్యకలతోఁ ♦ నలంచ సామ్యముఁ జెప్పఁ బాలినమ వృషు ♦ సాధ్వీలొప్పు
తే. వారలవ్వారలందు నో ♦ చారిజాక్ష !
* నినుఁ జతుర్భాగములుచేసి ♦ నీవె రావ
ణుని దదాత్మజ గంధర్వులను లవణునిఁ
బొలియఁ జేయఁగఁ బుత్రత్వమును వహింపు. ౧౯ 474
- క. వనజాక్ష ! యాజినతులకుఁ, దనయుండవై పుట్టి నునుజితం బొంది, బలం
బున వీర్యాదుల ననమతఁ, దనరి సురావధ్యుఁడగుచు ♦ నర్పము మెఱయన్.

* నినుఁ చతుర్భాగములు చేసి ♦ నీవె అనుచోట మూ. 'విష్ణోపుత్రత్వ మగచ్ఛ కృత్యా
వ్యవిధానం రావణేంద్రజిల్లవణగంధర్వనధాదీనాం ప్రత్యేకం దేవ
గ్రఖ్య ననుసరించి తెనిగింపఁబడినది.

ఆ. అఖిలలోకవైరి ♦ చుయి యున్న రావణు, సమరమున వధింపు ♦ చక్రహస్త !
 వీర్యగర్వమున నె ♦ వెలసి మూఁకుండగు, పంక్తికంఠదనుజఃపతి చెలంగి. ౨౦
 క. మునివరులను గంధర్వుల, శనుజారుల సిద్ధగణము ♦ దా బాధింపం
 గనుఁగొనుచు ననుభవించుచు, వనజోదర ! యిట్టులున్న వారము దేవా !

తే. మునివ రేణ్యుల నందనఃశనమునందు

విహరణము సల్పు గంధర్వుఁ విబుధవనిత

లను మహాక్రూరుడై, బాధలను గలంచె

గాదె, యాతనిఁ జంపుట ♦ కార్యమభవ ' ౨౨

478

సీ. ముచులును గంధర్వులును సిద్ధయక్షులు మేమును నీచెంత ♦ కోమహాత్మ !

వచ్చి నీశరణంబుఁ ♦ జొచ్చితిమో దేవ ! పరవిదారణ నీవె ♦ పరమగతి; ది

విజులగు మాకెల్లెఁ ♦ ద్రిజగంబులకు దేవవరులకుఁ బగతురై ♦ పఱలు క్రూర

కర్ముల వధియింపఁ ♦ గా నరలోకంబు నందవతారంబు ♦ నొందఁ గోర్కి-

ఆ. నందవయ్య ! యచుచు ♦ నమరులు ప్రార్థింప

దేవపుంగవుండు ♦ దేవసతియు

నైన విష్ణుమూర్తి ♦ యఖిల లోకనమస్కృ

తుండు విరించి ముఖులఁ ♦ గడు నయఁగని. ౨౩

479

క. తనుశరణుఁ జొచ్చి రావణుఁ, దునుచుఁగఁ బ్రార్థించుచున్న ♦ దోషాచరినె

రి నికాయముతోఁ బల్కెను, వనజాక్షుండు దివిజులార ! ♦ భయము పొందె.

తే. త్నేమమగు మీకు నే నిక ♦ భూమి సవత

రించి క్రూరు దురాత్ముఁ బ్రసంచనాశ

కరుని దేవమునీంఁద్ర ఫీ ♦ కరుని రావ

ణుని రణంబున మీహితమును దలంచి. ౨౪

481

చ. తనయ్యుని శాంధినిని తానముతోడను జ్ఞానమిత్రపా

త్రనికర గంధ్ర ముఖ్యసముదాయముతోడ నధించివైచి మే

దిని బదునొక్కవేల్ నచులు ♦ దివ్యగతికై, నసియింతు ధర్మవ

ర్ధనమును జేయ నీక్షీతిని ♦ రక్షణసేయుచు నీడగంబునకై. ౨౫

482

తే. అనుచు సర్వాత్మ శేషియై ♦ యలరు దేవుఁ

డమరులకు నిట్లు వర మిచ్చి ♦ యంత స్వీయ

జననభూమిని జింతించె ♦ మనుజులొక

నందు నిర్దరహితమునె ♦ యాత్మ నెంచి. ౨౬

483

చ. సరసిజనేత్రుఁ డిట్లు మనుజుత్వము నొందఁగ నెంచి యంతః

త్వరముగ నాల్గుగాఁ దనదువర్తము నేర్పునఁజేసి తండ్రిగా

నరసి నృపేంద్రుడౌ శరభాహ్వయు నెప్పుది నిశ్చయించె స
పురుషవరేణ్యుని మధుని ధాంక మడంచిన దేవదేవునికా. 3౦ 481

తే. అప్పు డచ్చరులును కుదురు లమరవరులు
గరుడగంధర్వముఖులెల్లఁ గ్రాలు భక్తి
దివ్యసూపంబులై న స్తుతిప్రబంధ
ములను నిట్లని వినుతించి రెలమి మిగుల. 3౧ 482

చ. జననము తోటిర్వమును సాధ్వసముం గలిగించు తేజముకా
ననజజలబ్ధసర్వరవివర్ణిత నృపుము గల్గి పాకశా
ననునకు దీర్ఘశత్రువయి సర్వజగంబుల నేడిపించుచుకా
నని దపమూను మానులకు వైరియు భీతిదుడై చెలంగుచుకా. 3౨ 486

క. ఖలుడై తనరెడు రావణుఁ బొలియింపుము వాఁడు, లోకములఁ గాజించుకా
బలమునఁ బౌరుషమున ని, స్తులుడై తగుఁ గాన రాక్షసుని రావణునే. 487

చ. బలములతోడ నెయ్యిరగు బాంధవవీరులతోడ నేపునం
బొలియఁగఁజేసి దేవనరపూజ్యము రాగమఘాఘహీనమై
మెలయుచు నన్నదాసుల ప్రవేశము గాంచక శాశ్వతంబు నై
చెలఁగెడు నీదులోకమును జెందుము మానసతాపమాటఁగకా. 33 488

చదునై వన సర్గము సంపూర్ణము.

౧౬-వ సర్గము.

అప్పు డేనిఁ గ్రోలు విభువు మనుష్యాత్మానైపుండు నొకఁడు అప్పు

క. అని సురలు కృష్ణ-నందోట, వనజశత్రుకుండు దేశచర్యనియుక్తుం
డనువొంక మధురముగ ని, ట్లను సకలమెఱుంగువాడె యైన సురలతోకా.

క. సురలార! కుసుతియును ఋషి, విరోధియును నైన ననుజవీరని ననిలో
మరణం బొందింపఁగనే, నరయ నుపాయంబొ సెపుక యద్రానిక కకా. ౧ ౧౯

తే. ఏయపాయంబు బూనిన నేను ననుజఁ
జంపుటకు నేర్తునని యిట్లు చక్రి యవ్య
యుండు పలుకంగ దేవతలొగి వచించి
రని వధింపుమనుకు నరతమవుఁ దాల్చి. 3 191

చ. వినుము మహాప్రభా! కుజనబృందనిషాదన వానివార్తలకా
దనుజుడతండు పద్మజునిఁ దామదినిల్చి తపంబు ఘోరభం
గిని జరకాల మోర్పుమెయిఁ గేవలభక్తిని సల్పె బ్రహ్మయకా
దనమది సంతసిల్లె నతిదారుణమై తగు దానికెంతయుకా. 3 492

- తే. లోకములకెల్ల మును పుట్టి ♦ లోకకర్త
యగుచుఁ బ్రభువయి యెప్పుట ♦ నజుఁ డితండు
దనుజునకు నిచ్చె నరమును ♦ మనుజజాతి
తప్ప నిన్నొరులనిఁ జంపఁ ♦ డగరిటంచు. 493
- క. నరులెంతవారలని నిర్దర్శవేఁ గఁగింపఁడయ్యెఁ ♦ జక్రధరా! త
ద్వరదానకాలమున నిక్కరణిఁ బితామహునివలనఁ ♦ గాంచె వరంబుల్. 494
- చ. నరములఁ బొంది నరమున ♦ వాఁడు జగత్ప్రయముం గలంచుచున్
నరులులఁ బల్కి బట్టుకొని ♦ తత్పరతం జనుచున్నవాఁడు భీ
కరవరనాశకా యదియె ♦ కారణమై తగుఁగాన వానికిన్
మరణము గాననయ్యెడిని ♦ మానవవీరులుచేత నాజిలోన్. 2 495
- తే. అనుచు దేవనకుల్ సెప్ప ♦ నాత్మవేత్త
విష్ణువా మాటలన్ విని ♦ పితను గాఁగ
దశరథక్షీతినాథునిఁ ♦ నలఁచె లోక
హితము గావుత మని మది ♦ నెనఁగు వేశ్మ. ౪ 496
- చ. అతులమహాప్రకాశుఁ డభిఁ యాతి నిషాఁగనుడై యజాహ్వయ
క్షీతిపతి సూచున్ నృపతిఁ శేఖరుఁ డాత్మజహినుఁడౌటచే
మతులకు గాంచు వాంఛఁగొని ♦ సూనునమా నొకయిష్టిజేసె దే
వతలకు విష్ణుదేవునకు ♦ వాదము చెల్లెడుకాలమందునన్ 497
- క. గరుడధ్వజుఁడును మానుష, శరీరమును దాల్చి యని ♦ సాధించెననో
నరసింహభవ! యని పలుకుచు, సురమును లర్పించుచుండ ♦ శుభగతి నేగెన్ గం
- - - - -
చ. హరియిం లేగ సంత మనుజాధిపునాహునియనామక
స్ఫురదునహినుండి పినుభూతము వెన్వడి నిస్తులప్రభల్
ఉగుతరవీర్యుడుద్యుత బలోన్నతియుం ననరాచుండఁగా
నరుణము నిరుచ్ఛమును ♦ నెన్ వననంబును దాల్చి వేశ్మతోన్. ౧౧ 499
- క. భేరినాదోపమమా, నారాయ నీవ్యవసరుటంచు ♦ చనఁగాఁ నగు గం
భీరగళస్వనమొప్పుగ, నారాజవరేణ్య మ్రొక్క ♦ నది గానఁబడెన్. ౧౧౫ 500
- సీ సంవాస్యదేహసంభవములై నునుపై న రోమములంబోలు ♦ లోమములును
గలవెండ్రుకలు, మిసఁములును జెల్వెమరంగ శుభలక్షణములై ♦ శోభింంగ
సురుచిరాభరణముల్ సొంపునీనుచునుండ భూధరశృంగంబుఁబోలె బొడవు
తనరారఁగా మదిం చిన పెద్దపులివంటి విక్రమమమరంగ ♦ వేడి వెలుగు
తే. ననుకరించు నాకారంబు ♦ నలర దీప్త
వహ్నిశిఖివోలె మెఱయుచు ♦ వజ్రలు వెండి

మూఁతపై భాగమున నొప్పు ♦ మోచమొనఁగు
తస్త్రజాంబూనదమయ పాత్రంబుఁ బూని. ౧౮

501

చ. కనఁబడియెం దదీయమగు ♦ కాంచనపాత్రము దివ్యపాయసం
బునఁ బరిపూర్ణమై వెలసి ♦ పోలఁగ నద్భుతమెద్దియో యటం
చనఁదగి వింతగొల్పుచుఁ బ్రియాప్యతివోలెఁ బ్రియంబు నింపుచున్
గనదురుమూర్తియౌచు నది ♦ గ్రాలె నతండును బూన్కిమీఱఁగన్. ౧౯

క. కరములు రెంటిం దాలించి, ధరణీశునిఁ గాంచి పలికె ♦ దశరథ ! యుష్మ
త్ప్రిసరమున కేతెంచిన, పురుషుఁ బ్రజాపతి సముచ్చాప్తునిగ, నెఱుఁగుమా.

ఆ. అతని యొద్దనుండి ♦ యరుదెంచినాఁడ నే
ననఁగ నపుడె షీతిపుఁ ♦ డనియెఁ జేతు
లొగ్గి భక్తితోడ ♦ నోభగవానుడా !
నీకు స్వాగతమగుఁ ♦ గాక యిపుడు. ౨౦

504

క. నేనేమి నీకుఁ జేయఁ, గానగునో యాననీయఁగాఁ దగునను న
బూభానాయకుతో నాతఁడు, మానితముగ నిట్లు పలికె ♦ మరలన్ దయతోన్.

ఉ. భూతలనాథ ! దేవతలఁ ♦ బొల్పుగ యజ్ఞయుగంబుచేత ని
ట్టితఱి సర్వసల్ నలిపి ♦ యెంతయుఁ దృప్తులఁ జేసితివు నం
ప్రీతినిఁ బొందఁజాలితివి ♦ వృద్ధిసమై తగు దీనిఁగాన వి
ఖ్యాతచరిత్ర ! రాజవర ! ♦ యప్రతిమంబగు పాయసంబితా. ౨౧

506

తే. ఇది సరోజాక్షనిర్మిత ♦ మిది ధనదము, సంతతిస్తవ మారోగ్య ♦ సమభివృద్ధి
సమ్ము గావున నీవు కైకొమ్ము దీని, దశరథ ! షీతిపాలచంప్ర ! గుణసాంద్ర !.

ఆ. సకులజాతులయిన నాధీష్టవంబులు, కిమ్ము దివ్యపాయసమ్ము దీని
భక్తిఁ దినుడటంచుఁ బలుకుచు రాజేంద్ర ! కనుదు ఎంత సుతులఁగాంతలందు.

క. ధరణీశ ! యేతలంపునఁ, బరిమేశ్వరుఁ గూర్చి యూనఁవనమొనరిచితో
వరసుతుల నట్టివారిని, సురుచిర సుగుణస్తకాంష ♦ శుభులఁ గనుదు నూ !

చ. అని పలుకంగ నాన్యపతి, ♦ యకాదల, భక్తిని నంచి యట్లయకా
నని తపసియపాత్రమును ♦ హరిరిమేశ్వర నిర్మితోదనం
బునఁ బరిపూర్ణమై తనరి, ♦ పూజ్యును రేశ్వరుచేతిఁ బ్రెరతిం
బును నయి యొప్పుదానిఁగొని ♦ మోచముపొంగఁగఁ దృప్తిపొడఁగన్. ౨౨

తే. అద్భుతము ప్రియదర్శనంబై తనరెడు
భూతమున కట్టిధానికె ♦ బుడమి మేను
సోకఁ బ్రణమిల్లి కడుఁ దమి ♦ భూకళత్రుఁ
డపుడు భక్తిఁ బ్రదక్షిణ ♦ మాచరించె. ౨౩

511

- క. యీతివతి యట దేవనిని, త్రితపాయసలభమునకు ♦ మిగులమునమున
ప్రతిమమును బొందె నిర్ధయ, కతిశయ ధనలాభ మొందునప్పుడు వోలెన్.
- సీ. అద్భుతాకారమై యతులకాంతిని మించు నాభూతమంతఃబాహున మొనంగు
కృత్యంబు నెఱివేర్చి ♦ కృష్ణనర్మనియందు నందె, యదృశ్యతనందె నంత
సంతోషభరమున ♦ వింతకాంతుల రాజు భాగ్యాళి వికళంకభాసురుడగు
శారదచంద్రుని ♦ స్వచ్ఛకాంతుల వెల్లు నంబరంబునుబోలె ♦ డంబుమీఱె
తే. యీతిపుడంతఃపురంబును ♦ జేరి కోగి
మహిషియైన కౌసల్యతన ♦ మనుతఁ బలికె
బాయనంబిది యాత్మజోత్పత్తికరము
నాకుఁ గావున గ్రహియింపు ♦ నళిననేత్ర. ౨౬ 513
- మ. అని కౌసల్యకుఁ బూర్ణపాయసమునం ♦ వర్ధంబొసంగెన్ సుని
త్రను బ్రీతింగని పాయసార్థమున నర్ధంబిచ్చె బాదాంశమై
గననౌ పాయసమందు నర్థమగు భాగంబిచ్చె గైకేయికే
దనయొత్పత్తినిమిత్తమై పరఁగునాఁ ♦ దాత్పర్యమేపాఱగెన్ ౨౭ 514
- సీ. అవశిష్టమా నప్తమాంశంబు, నన్యతోపనుంబును భూపాఠమంశమంబు
ముదితలలో రెండువది సుమిత్రయె మూడవదియగు కైకేయియంశమందు
నచుత్పరలు పొందఁగొన్త మొప్పుకలంచుఁ దనమది నూహించి శగ మిగలిన
యష్టమాంశము సుమిత్రాంగనకేయిచ్చె మరిల నివ్వెధి రాజు ♦ మానినూరికుఁ
తే. బాయసము వేలు వేలుగఁ ♦ బంచి యిచ్చె
రాజు నుత్తమకాంతుల ♦ రనుఁజు డెఱిగె
చక్రవిష్ణుల ప్రసంముచ ♦ విహితరీతి
నొనఁగె బాయసముని హస్తమెనఁగుచుండు. ౩౧ 515
- సీ. దానిం గైకొని నుది స, పూసముగాఁ జూచె భూఃకంఠంబుఁడని యు
మ్మానియులు తెలుచి యంతట, దానిం బాయసముఁ గుడిచి ♦ తమ వేత్తవ్రాణి
తే. నూనఁ నూగిత్వ తేజస్సు ♦ లొప్పుచుండుఁ
గొంతకాంతుల గడువంగె ♦ గోమలాంగు
శల్ల గర్భంబు ను దాల్చి ♦ రెనఁగు వేళ్లు
సంత భూతమయ్యె ♦ కాంత లిల్లు. ౩౧ 517
- తే. చూలు పుసూఁగఁ గలు ♦ కోభిలుటను
గాంచి సుస్వస్థచిత్తుడై ♦ గగుడసిద్ధ
సురమునిగణాద్రితుండయి ♦ సొంపుమీఱు
నింద్రవిధమున సంతోషమెనఁగ వెలసె. ౩౨ 518

౧౭-వ సర్గము.

—అథా జేసెటలయంశముల వానరములు పుట్టుట. అథా—

చ. హరియిటులవృక్షాత్మఁ డగు ♦ నాఁడకి బుత్తుఁడుగా జనింపఁగా
దొరఁకొనుటల్ దలంచి యలతోయజ సూతియు భావికార్యని
ద్యుఁడు సురావళిం బిలిచి ♦ చల్కె సురోత్తములారా సర్వస
త్పురుషహితంబుఁ గోరి సురప్రాజ్యుఁడు చక్రధరుండు భూస్థలిక. ౧౫ 519

ఉ. ఆడినమాటఁ వప్పక మహాత్తరశౌర్యముమీఱఁ బుట్టెడుక
వీడని పూన్నిమీరలలవీరునకుక సుసహాయులైన, బల్
వాడిమగండ్రఁ బెక్కురను ♦ వైఖరిమీఱెడు కామరూపులక
బోడిమిత్ర సృజంపుఁ డీక ♦ మూర్ఖులఁ జంపఁగఁ జాలువారిలక. ౨ 520

సీ. మఱియు నవ్వారలు ♦ చూయావిదులు గొరులనిలాభ వేగులు ♦ హరిసమాన
మగుచరాక్రమమున ♦ నలరింగఁ దగువారు నీతిశాస్త్రజ్ఞులు ♦ నిర్మలాత్ము
లొగులచే జావక ♦ యుండుంగఁ దగువారు జతురుషాయజ్ఞులు ♦ సకలశస్త్ర
శక్తియుక్తులు సింహసమదేహాయతులును నమృత మాన్వాదించి నట్టివారు

తే. వోలె మరణంబు నొంపక ♦ గ్రాలువార
లప్పుర కామినీమణులందు మఱియు
ననులగంధర్వకాంతలయందు చుక్ష
వనితలందును బుట్టింప ♦ నలయు మీరు. ౪ 521

తే. బుక్షవిద్యాధరాదుల ♦ యింతులందు
వాసర స్త్రీలయందును ♦ జాచుమీఱు
కేన్నరాజ్ఞాతులందును ♦ సన్నతులను
వాసరాకారముల నొప్పు ♦ వారిఁగనుఁడి. ౫ 522

చ. తనయులు వారు శౌర్యమునఁ ♦ వమ్మ సృజించిన యట్టివారితో
నెసయని చెప్పఁగాఁ దనరి ♦ యే, క్షీతఁగ్రాలుచునుండఁగావలె
వినుఁడిక భల్లుకోత్రముని ♦ వేడుక మున్నె సృజించినాడనా
ఘనుఁడిల జాంబవంతుఁ డనఁగాఁ దనరారుచు నున్నవాఁడొగిక. ౬ 523

క. నేనొకట నావులింపఁగా నావదనంబునుండి ♦ కడువడి వెడలెక
సూనుఁడిని బ్రహ్మ పలికిన, రానిర్జరు లాలకించి ♦ యజానాజ్ఞమెయిక. ౭ 524

క. సురలెల్ల గీశరూపుల, ధరఁ బుట్టఁగఁజేసి రల్లె ♦ తనయుల, విద్యా
ధరులును సిద్ధులుఁ జారణు, లురగులు వాసరుల నుతుల ♦ నుర్రీస్థలిమై. ౮ 525

తే. పుట్టఁ జేసిరి మహిమలఁ ♦ బొల్పు బుష్పలు
వనచరులఁ బుట్టఁజేసిరి ♦ వానవుండు
ధర మహేంద్రాద్రి, బోలిన ♦ ధైర్యయుతుని
వాలి యనువాని సృజించె ♦ వాన రేంద్రు. ౮౫

526

సీ. సూర్యుండు సృజించె ♦ సుగ్రీవు, గిపులను దపింపఁ జేసెడి ధైర్యఘనుని
నదితినందనగురు ♦ వఖిలవానరముఖ్యులందును మతిమంతుఁ ♦ డైనయట్టి
వానరచుఁ దాగువనుధమై బుట్టించె నతిండు త్రమో త్రముఁ ♦ డై చెలంగె
ధనదాత్మజాతుండు ♦ ధనసంతుండగు గంధమాదనుడనువాఁడు ♦ మహిఁజెలంగె

తే. విశ్వకర్మయు నలుండను ♦ వీరవాన
రుని సృజించెను, బావకుండును సృజించె
నగ్నిసదృశాభు శ్రీమంతుఁ ♦ డైన నీలు
నలరెఁ దేజోయశోవీర్యముల నతండు. ౧౨

527

క. జ్వలనసుతుండగు నీలుఁ డ,ఖిల వానరవరుల మించె ♦ గీర్త్యాదుల ని
ర్మలహృద్రవిణయుతిఁ, జెలంగెడు నయ్యశ్వులొగి సృజించిరి సుతులఁ.

క. అలవారలు మ్రొంద ద్వివి,దులనం బ్రఖ్యాతులైరి ♦ తోయప్రభుఁడుఁ
గలిగించె, సుషేణుండన, నిల నాతండు పరఁగి వానరేశుండయ్యె. ౧౩

సీ. శరభు సతిబలుఁ బార్థవ్యుండు సృజించె మాచుతాత్మజుడై శ్రీమంతుఁడైన
హనుసంతుండయ్యె నయ్యనముండు నజ్రనమానాంగుడై గరుత్మత్సమాన
వేగవంతుండుయి ♦ వెలసి వానరముఖ్యులందును, సుతిమంతుఁడైన బలయుతుఁ
డై చెలంగెను, మఱి ♦ యమరులు పెక్కువేలను సృజించిరి రావణునిపధంపఁ

తే. గోరి యావానరులు నుదిఁ ♦ గోరినట్టి
యూకృతులఁ బొందఁ గెల్గి యహార్యబలము
తనర వీరత్వమేపాఱు ♦ ధైర్యులరి
శౌర్యసారము చెలంగె త్కాన్థులఁ బరఁగిరి. ౧౪

530

సీ. అతిదృఢకాయలు గురుబలయుతులు సుమేర్వద్రిమండుఁగోర్విధిర తు
ల్యతఁ గనువారలు నగుచుఁ, క్షీతఁ బరఁగిరి ధైవమహిమచెలువారంగఁ.

తే. కొండముచ్చలు నెలుగులుఁ ♦ గోతు లట్టి
సుచుజసృష్టినఁ బుట్టెఁమాస్కిఁ ననరు
నెవ్వఁ డానిని తనయుండ ♦ నెనఁగెనట్టి
వేషరూపపరాక్రమ ♦ వృద్ధులందు. ౧౫

532

క. మొగ మొండు వానరాకృతి,గఁ గనంబడు చుండుఁగాని ♦ గాత్రంబెల్లఁ
దగియుండుఁ బితృసమానం,బుగ నిట్లై సృజించిరమరముఖ్యులు సుతులఁ.

- సీ. వానరుల్ కొండలు ♦ ప్రభవిల్లి రలకొండముచ్చుచేడియలందు ♦ భూరిశౌర్య
ములతోడ; భల్లుకంబులయింతులందుగిన్నరకాంతలందుగొం ♦ నలుజనించి
రతుకీర్తుల గన్నయట్టి దేవమహర్షి గంధర్వ యతులు ♦ గరుడ నాగు
లురగులు సిద్ధ కింపురుష విద్యాధరు లింక ననేకులు ♦ హృష్టిచిత్తు
లయి వేలకొలదిగ ♦ నప్పరోనులులందు విద్యాధరాంగనా ♦ విచుల నాగ
- ఆ. కాంతలందు మఱియు ♦ గంధర్వవనితల, నుందు విష్ణుమూర్తి ♦ యవతరించు
సమయందు వివిన ♦ చరులగు శ్రోతృల, గల్గజేసేరతుల ♦ కాయఘనుల.
- ఉ. గోరినయట్టి రూపములు ♦ గోరికకుంగను దోర్బలంబులన్
గోరికకుద్రియా గతులు ♦ గోతులకుం దగియుండె నింకనున్
భూరిబలై కదర్పముల ♦ బొల్పుట నవ్వితగతునింహగం
భీరత నొప్పుచుండును; గప్తిప్రముఖుల్ పని గల్గు చోటులన్. ౨౩ 535
- చ. శిలల ధరించి యుద్ధమును ♦ జేయగఁ జెట్లను దాల్చి వేసి యా
కులపడునట్లు శత్రువుల ♦ గోరియొనర్పగ నేర్చిరందలున్
బలువిడి గోల్లఁ గోటలును ♦ బ్రాథతరాయుధపంక్తులొను వా
రలకొని నత్రుపంక్తుల, నగరాతులువై వ నుపాయ మొప్పగన్. ౨౪ 536
- తీ. వారు తప్పించుకొనెడుచు ♦ పాయనులర
నొప్పుచుందురు దేవతాంశోద్భవులగు
టను మఱియు నంగలును గొండలను జలింపఁ
జేయఁ బెనుమ్రాచుల గదల్చి ♦ సిద్ధబలులన్. ౨౫ 537
- చ. ఉరవడిచే నరిత్పతిని ♦ నుద్ధతునిం గడలిం గలంపఁగా
ధరణిని వ్రక్కలింపగఁ బదంబుల జుక్కగఁ గంధి చాట నం
బరమును బ్రాంక నేఘముల ♦ బాహుబలంబునఁ జిక్కబట్టఁగాఁ
గరులు మదించి పాట ననిం ♦ గ్రన్నుల బట్టగ నేర్తురందలున్. ౨౬ 538
- క. పులులగుల బొబ్బల నానంబులఁ గూల్పగ నేర్చున్లు ♦ పాలుపారెడు కొ
తులమూఁక కధిపులివై, గలిగిరి శత్రుక్షనంఖ్యఁ ♦ గడిది మనములన్. ౨౭
- తీ. వారలింకను గామనూపముల వెలసి
రట్టి వానరసంఘంబునందు వాలి
ముఖుల సేనాధిపతులు చమూవిభూత్త
ములుగఁ జెలఁగిరి విక్రమంబుల నెనఁగుచు ౨౯ 540
- క. వారును గొంచిరి శూరకు, మారులఁ జెక్కంప్రవాచు ♦ మహిశోత్సాహం
బారంగ బుత్తువద్ధర, చారుప్రస్థముల జేరి ♦ నల్పిరి గ్రీక్షల్ ౩౦ 541
- కీ. కొండల నేకభూమిధరకూటములన్ బలుకాననంబులన్
జెందిన వేడ్కనుండిరి కుశేశయమిత్రుని పుత్రునింప్రభు

త్తుం దగసిలునిక నలు పురుత్తుతు నింకను ముఖ్యులైనవా
రిం దగుశీతి గొల్చి హరిప్రవరుల్ వినయంబు మీఱఁగన్. 3౧౪ 542

ఉ. వానరులెల్ల దార్జబలవర్ధితులై రణకృత్యమందు నే
హ్మని మహాగ్రశౌర్యమున నొప్పుచు బెబ్బలులన్ మృగేంద్రసం
తాసము ఘోరస్వసముదాయము బాధలపాలు సేయుచున్
బూనిక సంచరించి రతిమోము పొంగఁగ నేచ్చుమీఱఁగన్. 3౧౫ 543

ఆ. అమితవిక్రమమున నలరి మహాబాహు, వైన వాని యట్టివానరముల
నెలుగుబంట్ల నట్టులే కొండముచ్చులఁ, బోషణంబు సేసె నభుజబలమున.

నీ. వనములఁ గొండల నుద్ధితీరింబుల దీవులయందెల్లఁ దెంపుమెఱయఁ
బలువిధంబుల దేహములు గ్రాలఁగాఁనమ్ము గుఱివీరింపఁగనినట్టిగుఱుతులెన్నో
యచుంగ నాక్రొత్తు లలరుచు నిండుగ నుండిరి మఱియు నత్తుగ్రహాప
ములుచు శరీరముల్ చెలఁగ నుబ్బుల గములో, కొండకూటమ్ములో యనంగఁ

తే. గనుఁగొనంగని భుజబలమున మెఱయుచుఁ
వనరు కపిసైన్యనాయకుల్ ధరిశి రాసు
చంద్రునకు సాయ మొనరింపఁ జాలునట్టి
హేతువున సంచరించిరి యెల్లయెడల. 545

పదు నేడన సర్గము సంపూర్ణము.

౧౮-వ సర్గము.

అంబు ప్రసన్నులై యెల్లవారు, ప్రియ భావ

చ నుకహితమైన యాస్థియులే నభిలషి చయ్యజుత్తువాఙ్మ
ధము తనయొప్పి విధి నెప్పకయుండు సమాప్తి నొందన
య్యునులు భాగముల్ గొని గృహంబులకున్ సమవచ్చినట్టి చో
ప్పనురఁగఁబోయి, స్వతరంధా వనిపాలఁ డుదారయుక్తుడై. ౧ 546

తే. యజ్ఞదీప్తానిమిత్త, నియమముల నొగి
జక్కఁగాఁ బూర్తి నొందించి నకలభృత్య
పై న్యవాహనయుక్తుడై నవపురచరముఁ
దమిఁ బ్రవేశించె నంత యజ్ఞమునుజూడ. ౨ 547

క. చనుదెంచిన పృథివీశుల, జనపతి పూజించె న్యాయసమ్యక్ముగ నా
రును మునితులగుచు బోయిరి, జనపనముల; కెలమి మ్రొక్కి సంయమిపతికి.

చ. తీతివుఁ డయోధ్యచుండి కడుశ్రీయుతులై నవపురాళి కేగు భూ
పతులనమ స్తసేనలకు నస్త్రములున్ దగు భూషణంబులున్

గుతుకము మీఱ నిచ్చెఁ దమకుం బతిసేసిన శౌరసంబుచే
నతిముద మంది తృప్తి గని యాభటులేగిరి శుభ్రీతిగఁగఁ. ౪ 519

చ. జనపతులుం దదీయమగు ధైర్యము సంతసమంది యేగ న
న్మునుజవిభూత్తముండపుడు మానిపురస్సరుడై పురోత్తమం
బును గురువై భవంబు దగఁ బొందె మునీశుండు ఋశ్యశృంగుండుఁ
దననతి శాంతఁగూడి ప్రమదంబున రాజొగి బూజసేయఁగఁ. ౫ 550

ఆ. మోదమంది రోమపాదుండు ధీమంతుఁ, డాత్మసైన్యముక్తి నచుగమింప
నత్తవారి యింటి కరిగె సంతట రాజు, నఖిలబంధుముఖుల ననిపి పురిని.
క. తనకోరిక లీడేఱెడు, నని నిండుమనంబుతోడ నాత్మజులను గాం
తునొ యెప్పుడనుచు నెంచుచు, ఘనసౌఖ్యములొదవనుండెఁగాంతలతోడఁ.

*తే. వాజిమేధంబు నెఱవేటి వర్ష మొండ
గడచెఁ బండ్రెండవదగుచుఁ గ్రాలుమాన
మందు నరుదెంచె నది చైత్ర మనఁగ నలరె
నందు సఖమి యనెడు తిథి యరుగుదెంచె. ౭ 553

సీ. అదితియేతారకునగు నధిదైవత మది పునర్వసునామ మలర నెనఁగు
నట్టిసక్షత్రంబునందు రవ్యంగారకులు గురుశుక్రశచు ననఁబడెను
నైదుగ్రహంబులు నాల్గోచ్చరాసుల యందుండు గర్భాటకాఖ్యలగ్న
మందుఁ జంద్రునిఁ గూడియమరగురుం డుండు లోకనసంస్కృతులొకవిభుని

తే. సర్వలక్షణయుక్తు నిత్యోక్తువంశ
వర్ధనుని సుసహాభాగ్యవంతు విష్ణు
నందు సద్ధాంశమునునైన యట్టిరాముఁ
గనియెఁ గౌసల్య పుత్రునిఁ గడుమునమున. ౧౦ 554

చ. తనయుని వజ్రలక్షణయుతస్ఫురదాయతపాశీ భూతే
జునిగని కోసలేశునత సాంపుగ వజ్రము కేఁ దాల్చిన
త్తనయు సువేంద్రుఁ గాంచి ప్రమదంబును గాంచిన దేవమాతచా
డ్చున మెఱసెన్ మహీపతియుఁ బొంగుచుఁ గేకయపుత్రియందొగిన్. ౧౧ 555

తే. వాజిమేధంబు...అనుపద్యమునను మూలము. “తితో యజ్ఞే సమాష్టేతు ఋతూనాం పట్న
మత్యయుః, తతశ్చ ద్వాదశేమాసే చైత్రే నావమి కే తిథౌ” ౮ అని ఆశ్వమేధసమాప్తి మొద
లుగాఁగాని, పాయసము నుపయోగించినది మొదలుగాఁగాని సంత్సరమని యర్థము. ఆమొదలు
చైత్రాఖమాసమున నయ్యెను. దానికే బండ్రెండవనెల చైత్రమాసమనిభావము గ్రహింపవలయు.
ఈయర్థమునకే ద్వాదశేపండ్రెండవదియైన అని పూరణార్థకశబ్దప్రయోగము చేయఁబడియె. ఆసం
వత్సరమునఁ గడపటిదగు చైత్రమాసమున శుక్లపక్షనవమియందని యర్థము గ్రహింపఁదగు.

తే. తనయునిం గాంచె బ్రత్యక్షవనజనయను

నందు నాల్గవభాగంబు ♦ నఖలనుగుణ

ములఁ దదీయంబులనుగూడి ♦ యలరువాని

భరతు సత్యపరాక్రము ♦ భవ్యతనుని. ౧౨౪

553

క. తనయుల వీరుల సర్వాస్త్రనిపుణులను జక్రధరుని ♦ చతురష్టచుభా

గనిమిత్తులఁ గనె లక్ష్మణునిని శత్రుల్లని నమిత్తఁ నెమ్మిం బిదవఁ. ౧౩౪ 557

తే. పుష్పసత్తమన యందుఁ ♦ బుట్టె మీఠ

రాశిని స్రవన్నబుద్ధి భారతుఁడు, రవి స్ర

వృద్ధినొందఁ గటకమందు ♦ వెలసి రురగ

భమున లక్ష్మణ శత్రుఘ్ను ♦ లమితబలులు. ౧౪౪

558

క. అనుదూపులు గుణవంతులు, తనురుచిఁ బ్రోవపదతుల్యతం బొందుచు నా

మనుజేంద్రసుతులు నలువురు, తనరారిరి వేఱువేఱఁ ♦ దత గురుమతులె.

క. తనయులు పుట్టఁగ గంధ, ర్షనికరనుతి మధురముగను ♦ బాడెను, దివిజాం

గనలాడిరి సురదుందుభి, నినదంబులు చెలఁగి డెసల ♦ నిండెం బెలుచఁ. ౧౫౪

తే. కుసుమవర్షంబు దివినుండి ♦ కురిసె నపు డ

యోధ్యయందు మహాజనులొగిఁ జెలంగి

యుత్సవంబులవై భవ ♦ మొప్పుజేసి

రవ్యహాత్ములు జనియించు ♦ నవసరమున. ౧౬౨

561

చ. జనములు క్రందుగాఁ దిరుగ ♦ జానగుభావరసంబులొప్పు న

ర్తనములు సేయన ర్తకవితానము నిండఁ జెలంగ గాయకుల్

మనమున కింపుఁగూర్పుగతి ♦ మంజులరీతిని బాడ వాద్యశి

ల్పినికరమెల్ల వాద్యములఁ ♦ బెల్లుగ మ్రోయఁగఁ జేను రాజమా

ర్గనిచయ సుస్పృహరిన విరాజితమై తనరెన్ మనోజ్ఞమై. ౧౮

562

తే. వందిమాగధసూతుల ♦ సఱలఁజేసె

బాగితోషికముల ధరావరుఁడు మఱియు

భూసురులకిచ్చె గోధనంబును గనకము

వేలకొలఁదిగ సంతోషవిహితబుద్ధి. ౧౯

563

సీ. ఎలమి లక్ష్మణుఁ డునియించిన దినముమొదలుగలెక్కించిన ♦ ద్వాదశదిన

మేగ నానుకరణమెంతయువేడుకఁ జేయంగ నెంచి యాఁజీతివిభండు

ప్రార్థింపఁగా మునివరుడౌ వసిష్ఠుండు సంప్రీతుడౌచు జ్యేష్ఠతనయునకు

నన్నహాత్మునకురామాహ్వానంబిడె, భరతాఖ్యనిచ్చెనుగ్గై కయనుఁగుమతున

తే. కవ్వల నుమ్మిత్రకొమరుల ♦ యందు నొకని

కిడియె లక్ష్మణుడనువామ ♦ మితరునకును

బెట్టె శత్రువుడను పేరుఁ ♦ బ్రీతినొంది

పొరులకు జానపదులకు ♦ బ్రాహ్మణులకు. ౨౧౫

564

క. కరమరుదగు భోజనమిడె, ధరణీపతి మఱియు వేడ్క ♦ ధరణీసురులకుఁ
వరరత్నతతి నమితముగఁ, బరితృప్తిం గను మనమునఁ ♦ బల్కలు నిచ్చెన్. ౨౨

క. తనయులకు జాతకర్తా, దినిఖల కర్మముల నాఁజీ ♦ తిషతి మునిముఖం
బునఁజేయించెను రాముఁడు, తనయులయందెల్ల జ్యేష్ఠతంగని కడఁకన్.

మ. తనవంశంబు ధ్వజోత్తమంబు కరణిక్ ♦ ధాత్రిం బ్రకాశింప నొ
య్యనఁ దాఁజేయుచుఁ దండ్రికెంతయు మనోహర్షంబునుం గూర్చుచున్
వనజోద్భూతుని భాతి భూతహితుడై ♦ వర్ధిల్లుచున్ వెల్లె నా
తనయుల్ శూరులు వేదవేత్తలును నై ♦ ధాత్రీహితాచారులై. ౨౪

567

తే. జ్ఞానసంపన్నులయి దయాఃసత్యముఖము

తన సద్గణములు గల్గి ♦ యలరుచుండి

రాతనూజులలో రాముఁ ♦ డతులతేజ

మలరఁ జెలఁగి యమోఘవీర్యమున వెలసి. ౨౫

568

ఉ. లంకములేని చందురుని ♦ యట్టులు నిర్మలుడై జనాభిక్తి

లంకముగాఁగఁ జూడఁదగి ♦ పొల్పెడు నేర్పలమూఁపులెక్క ని

శృంకహయంబులెక్క రథఁసత్తమముం గడు నేర్పుమీఱఁగా

సంకటకారి యుద్ధములఁ ♦ జయ్యనఁ దోలఁగఁ దా నమఘడై. ౨౬

569

క. జనములచే బొగడంబడి, ధనురామ్నాయమున శక్తిఁ ♦ చనరి నిరతమున్

జనకుని శుశ్రూషారతిఁ, గని యసదృశకీర్తిరమను ♦ గాంచి వెలింగెన్. ౨౭

క. సేవాసంపదఁ బెంపుం, గావించుచు బాల్యమాదిగా లక్ష్మణుఁడున్

భావుకదానవరాయణు, నేవేళను జ్యేష్ఠసహజు ♦ నెలమి యమరఁగెన్. ౨౮

క. కొలుచుచు జగదభిరాముని, నలరించుచు సేవసముల ♦ సర్వవిధములన్

జెలఁగెను మఱియును సంసత్కలితుఁడు సౌమిత్రి తనదుఁగాత్రము కంటెన్.

తే. రామునే ప్రీతిమై జూచి ♦ రానుచంద్రు

నకుఁ బ్రయంబులఁ గూర్చి, యన్నకుఁ దలంపఁ

దనువు వెలుపలిప్రాణమో ♦ యనువిధమున

వర్తనము సేయుచుండు విధావ్వంసులలర. ౨౯

573

చ. అనుజునీ లక్ష్మణున్ విడిచి ♦ యప్పురుసోత్తముడైన రాముఁడుం

గనఁడు సుషుప్తి; రుచ్యముగఁ ♦ గ్రాలెడు నన్నము తల్లిదెచ్చియుం

చిన భుజియింప నొల్లఁడల ♦ చిన్నిసహోదరుఁ బ్రాణమిత్రము

గనుఁగొన; కొంటిమై నృపుని ♦ గాదిలి పెద్దకుమార్తె డొక్కటన్. ౩౦

574

మ. తురగంబెక్కి నుహటవీస్థలికి సంఘోషంబునన్ వేలు సే
యురతిన్ బోవంగ లక్ష్మణుండపుడె, నత్మగ్రోరుగోదండముం
గరసుం దొప్పుగఁ గూడఁబోవు సహజన్ గావంగనౌ నన్న యా
తురతన్, లక్ష్మణు శిష్యుడై పరఁగు శత్రుఘ్నుండు నారీతిఁగన్. 575

చ. భరతుని గొల్చుచుండు గుణభాసురుడై తగుకై కపట్టి క
ప్పురుషులముఁ డెంతో యనుమోదముఁ గూర్పుచుఁ బ్రాణరాశికం
టె రమణుడయ్యె నట్లగుట ధన్యు నతండును దమ్ముఁ జూచుచున్
బరచునఖుండునై మెలఁగె ధన్యుర నుత్తమభాగ్యయుక్తులన్. 3౧౫ 576

చ. తనయులఁ గాంచి యద్దశరథక్షీతిపాలుఁడు నాల్గుదిక్కులం
బనినడి ప్రోచుదేవతల భాసురులం గను బ్రహ్మవోలె నె
న్మనమున సంతసితైను; గుహూరులు వారలు తండ్రికివ్వులై
తనరిరి తండ్రి తమ్ముఁ గని తద్దయుఁ బొంగఁగ జ్ఞానయుక్తులై. 3౨౫ 577

సీ. సకలసద్గుణయుక్తు లోకపరి యొనరించునట్టి ప్రమాదకార్యముఁ దలంచి
సిగ్గుచొందుచుఁ గీర్తిఁ జెల్వొంది సర్వకార్యమ్ముల నొనరించునట్టివిధమ్ము
నెఱిగిదూరమ్ముగ నెనఁగెడు కృత్యంబుఁ దెలియునంతటి నుబుద్ధియు వెలయుఁగ
నసగృహ తేజులై యసమానమహిమల, నలరుచుండఁగఁ జూచి యాక్షితిశుఁ

తే. డబ్బజుని లోకమునకుఁ దా నధిపుడై న
యట్లు సంఘోషమునఁ బొంగె, నక్కమారు
లాత్మజనకోలాలితులయ్యుఁ బొగరు
వకక పునఁబోములు గానఁ బట్టుదలను. 3౪౫ 578

చ. స్మృతులఁ బురాణముఖ్యముల శీఘ్రచనేర్చుచు న్నమిత్తులై
పితృ, పౌత్ర సేవనము సఁ బ్రసృద్ధిని బొందుచుఁ జానశిష్యయం
వతశయపాండితిం గనెడు నట్టిప్రయత్నము సేయుచుండి, రా
క్షితివలె కార్యకృత్యముల సిద్ధి నెఱింగిన వాఁడు కావునన్. 3౫౫ 579

తే. సుతులకుం బెండ్లివచును వచ్చుట యెఱింగి
దారిను వారికిం గూర్పఁ గలఁచి యవ్వీ
షయము బంధుపురోహిత సమితఁ గూడి
మంతనముచేయుచుండె; నవ్వూడ్కి నచట. 3౬౫ 580

—ఇంకా దశరథునికడను విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చుట. ఇంకా—

చ. అనుచరమంత్రులం గలిసి యమ్మహితాత్ముఁడు పెండ్లి సేయు యో
జన తమిఁజేయుచుండ మునిన త్రముడై గురుతేజమొప్ప మే
దిని దనరారు కౌశికుఁడు దివ్యమనీష నెసంగుఁగాన వ
చ్చె నజనీ పుత్రుద్భవము సేసెడుగోరిక పొంగుచుండఁగన్. 3౭౫ 581

క. చనుదెంచి ద్వారపాలురఁ, గని గాధికుమారుఁడైన ♦ కౌశికుఁ డెరుదెంచెను యుష్కద్ధర్యనమున, కని మీరాజునకు దెల్పుఁ ♦ డతివేగమునన్. ౩౮౫

చ. అనవిని వారలందఱు మహాతురులై పెనుభీతినొంది యమ్మునివరు నారవాక్యము దముం గడఁకం బురికొల్పు నట్లు భూపునిదగుసౌధసీమ కొగిఁ ♦ బోయిరి వేగమె; యంతవారల జ్ఞనపతి యిల్లుసొచ్చి మునిన త్తమురాకను గోర్కొమీఱఁగన్. ౩౮౬ 583

తే. విన్నపము సేసి రిత్వోకువిమలపంశ భూషణుండగు దశరథ ♦ భూమిపతికి వారివాక్యంబు విని భూమిపరుఁడు మోడ మెనయ నపురోహితుఁడు సమాహితుఁడు నగుచు. ౪౧ 584

క. మునివర్యు నెదురుకొనియెన్, వనజాసను నింద్రుభంగి ♦ వాకిట మానిన్ గనియెన్ గాంతి వెలుంగుచు, మునిపతియయి ఘోరనియమములఁదగువానిన్.

క. షీతిపతి యివ్వీధి నమ్ముని, పతినిం గని సంతనమున ♦ వదనమలరఁ గాజితనంబు మీఱఁగఁ బురోహితముఖ్యునిచేత నర్హ్య ♦ మిప్పించె విధిన్. 586

చ. షీతిపతి శాస్త్రయుక్తముగఁ ♦ గేవలభక్తిసాసంగు నర్హ్యుని ప్రతిమముదంబునం గొని ధరాపతిఁ జూచి నరేంద్ర 'క్షేమమా' హితమతి నేమికోరిన నఁదెట్టిదియైనఁ గొఱంతలేక నీ కతిసులభంబ సేకురునె ♦ యంచు దయాచుతిఁ బ్రశ్న సేయుచున్. ౪౩౫ 587

తే. ధార్మికోత్తముఁడౌ మునితల్లజుండు కౌశికుం డీట్లు వచియించె ♦ గ్రమ్మట షీతి సతివసంతమ ! పుర, జనపద, ధన, సఖి బంధు జనములకెల్లను ♦ భద్రమె కడ. ౪౪౫ 588

క. 'జనవర' నీనానుంతులు, మనమున విసయమున నాజ్ఞ ♦ మన్నింతురె, శత్రునికరిమును గెలిచితివే, ఘనపౌరుషశాలివగుచుఁ ♦ గడుఁ బూన్కి తగన్

తే. యజ్ఞముఖరూపముగ నున్నయట్టి దైవ, కర్మజాలమ్ము నతిధిసత్కారిముఖము గాఁదనరుచున్న మానుషకర్మవితతిఁ, జక్క నొనరించినాఁడవేత్త్యైత లేంద్ర!.

సీ. అని క్షేమవార్తల ♦ నడిగి వసిష్ఠుని జేరి యామునివరు ♦ సేమమడిగి యచ్చటనున్న మహాభాగులౌ మునివరుల నెల్లను న్యాయపథమురీతి క్షేమవార్తలను ప్రశ్నింప వార్తెల్లను సంతోషమును బొంది ♦ రంత వారు షీతిపతిసభఁ బ్రవేశించి పూజితులయి యర్హవీరంబుల ♦ నధిసనించి

తే. రంత మిగుల నుదారత ♦ నలరువిభుఁడు హృష్టమానసుఁడగుచు మునింద్రుఁడైన

గాధినందనుఁ బూజించి ♦ కడుముదంబు

గడలుకొనఁబల్కె నద్భక్తి ♦ కలితుఁ డగుచు. ౪౮౫

591

చ. తనయుల పెండ్లిమాటల ముదంబున మేమిటఁ జెప్పకొంచునుం

జినతటి నీవెచ్చితివి ♦ నీరగురాక తగ్గ మరుస్థలం

బునఁ బెనువృష్టి వారిదనఁమూహము లిచ్చినరీతిఁగా నుధా

ఘనతరణాభనుబ్బినటుఁగాదె ? మునీశ్వర ! యెంచిచూచినక. ౪౮౬

592

తే. మఱియును సజాతయయి పొల్చి ♦ మహితవృత్తి

నలరు సహధర్మచారిణి ♦ యందపుత్ర

కుఁడు తనూజునిఁ గాంచిన ♦ వడువున, నిధి

పోయి చురలఁ గనంబడు ♦ పోల్కినయ్యె. ౪౮౭

593

సీ. ఉద్వాహముఖములొనఁ నుత్సవములయందు సంతోషముపొంగుఁచాడునఁదగె

నంచుఁ దలంచెన ♦ నార్యోత్తమా ! నీకు న్వాగతమృగు భవఁదాత్మయందు

నేగొప్పవాంఛిత ♦ మెనఁగు సంతసమున నేనెట్ల దీర్చనొ ♦ దాని, నాదు

ప్రాగ్జన్మ సుకృతైక ♦ పరిణతి గలయృష్టవశంబున మదీయఁసదనమునకు

తే. వచ్చినాడవు మద్దానఁపాత్రతముఁడ

వవని జేవోత్తమా ! యిట్లుతాట నాదు

జని సఫలమయ్యె నాదుజీవనము మదిని

దలఁపఁగ సుజీవనంబయ్యె ♦ ధన్యమయ్యె. ౫౧౨

594

తే. తొలుత రాజర్షి నగుచును ♦ బాలిచి పిదపఁ

దపముపెంపున నుద్దీపితప్రభలను

మోసి బ్రహ్మర్షితను బొందఁ ♦ గలిగితివటు

కినుకఁ బెక్కుగతులఁ బూజఁ ♦ గొనఁ దగుదువు. ౫౧౩

595

క. నీరాక యద్భుతావిహ, మారా ! యింకనింతకన్న ♦ నవనిఁ బవిత్రం

గా రహి ననుఁ జేయంగా, నారయ నొండెద్దిగలుగు ♦ నవనినురముని ! ౫౧౪

596

తే. పర్యనం బిచ్చితివి వచ్చి ♦ ధన్యమయ్యె

మఱియుఁ బుణ్యాలవాలమై ♦ మహితమైస

క్షేత్రమయ్యె నాగృహము నుక్షేత్రగతుఁడ

నైతి, మునిరాజ ! లోకవిఖ్యాతకీర్తి !. ౫౧౫

597

చ. మునివర ! యేమిక్కొర్కి మనఁముం ద్వరపెట్టఁగ వచ్చినారలో

విని ప్రియమందఁ గోరెడిని ♦ వీనులు, మీరలెఱుంగవేగ తె

ల్పిన ముదమొప్పు దాని నెఱవేర్పఁగఁ గోరెడఁ గాశికా ! మదు

క్తిని నెఱవేర్చనే యని మఁదిం బెనునందియమందఁ బోకుమీ. ౫౧౬

598

క. విను నీవు నాకు దైవము, వసుమానము మాని తెల్పు ♦ మప్పనికొఱఁతం

- గనకుండఁగ నెఱవేర్చెద, మునివర ! భవదాగమనము ♦ బుద్ధిఁదలంపక. ౫౬
- తే. అగుమహాభ్యుదయంబు నాధికరయ నీదు
రాకచే నుత్తమతమ ధర్మంబు గూడ
నిపుడు లభియించె నని యర్థ ♦ మేర్పడంగఁ
బలుక హృదయసుఖంబయి ♦ యలరి మఱియు. ౫౭ 600
- తే. మృదువగుటఁ గర్ణసుఖమయి ♦ యెసఁగె, బుద్ధి
మంతుఁడగు నాధరాధిప♦మండనండు
వినయమునఁ జెప్పినట్టియ♦వ్వినలవచన
మును గ్రమంబున నాలించి ♦ మునివరుండు. ౫౮ 601
- క. నుతగుణయుతుండు సద్గుణ, వితతిజనితయశుఁడు నగుచు ♦ వెలయు కుశికసం
తతిజుఁడు విశ్వామిత్రుం, డతిశయముగ మానసమున ♦ హర్షమునందెక. ౫౯
పదు నెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౯-వ సర్గము.

— ఖండి రాముని దనతోఁగూడఁ బంపుమని విశ్వామిత్రుఁడు దశరథునడుగుట. — ఖండి

- సీ. అద్భుతానహమగు♦నట్టి యవాక్యంబు నవనీశపంచాస్యుఁ ♦ డాడఁగ విని
భూరితేజంబునఁ ♦ బాలుచు నాబ్రహ్మర్షి పులకిత దేహుఁడై ♦ పొలిచి సలికె
భూపాలవర్య ! యీ♦భూలోకమున మహాకులమున జనియించి ♦ యలఘుకీర్తి
యైన వసిష్ఠుని♦నగు నుపదేశంబు మిగులఁగాంచిన నీకుఁ ♦ దగునుగాడె;
- తే. గాని వేటొక్కనికిది తగదు నిజమ్ము
నాదుహృద్గతమా వచనమును జేయ
నిశ్చయము సేయుమో నృచనిచయవర్య !
సత్యవచనంజవగుము, నాచరితవిరుము. 3 603
- చ. పురుషవరేణ్య ! భూరిఫల♦ముం నగఁబొందఁగఁగోగి యొక్క య
ధ్వరమును జేయకాంక్షను వ్రశంబును బూనితి దానిశ్రద్ధమై
జరపుచునున్నవాడ నొక♦సంగతిఁజెప్పినఁ గానుగూపుతా
నిరువురు రాక్షసుల్ చెలఁగి ♦ రెంతయు దానికి విఘ్నకర్తలై. ౪ 604
- మ. శ్రతుకార్యంబినుమంతయే కొఱఁతఁగఁగఁ ♦ గావించి తుచ్చిష్టముకొ
జతనంబొప్ప ముగింప నున్నతఱి జంఛద్యాహువీర్యంబునం
... విశేషముగఁ గాని జేసి నచిరా ...

నియమనిశ్చయమైన యానిర్మలమఖ

మిట్లు విఘ్నయుతంబయి యెపుచెడిన. ౫౪

606

క. శ్రమపడి యొనరించియుఁ గార్యము నిష్ఫలమగుట నిర్ఘాతాత్మోత్సాహం
బచురగ వచ్చితి నిద్దేశమునకా వాసంబుసేయఁ జనదంచు నృపా! ౬౪ 607

మ. క్రతుభంగం బొనరించుదానవుల బోకార్యంగ, శాపంబును
ద్ధతి నీవేల యొసంగవైతి నన నోధాత్రీశ్వరా! చెప్పెదక
దితిజన్మంశ్వముమీఁద నాగ్రహము బుద్ధిందోచ దాచార మీ
గతి యజ్ఞయముగాఁ జెలంగుఁ గనుకం యె యె శాపంబిడన్. ౭౪ 608

చ. అవితథవిక్రముండ్లమైన యగ్రతనూజుని రాము, శూరు, భూ
ధవవిబుధేంద్ర! కూకటిని యాల్చినవాఁడనియెంచ కాత్మసం
భవుని నొసంగుమీ; యితఁడు బాలుఁడు శత్రుల నెట్లడంచునో
బహుముగ్ధుడటంచు బహుభంగుల నెంచకుమీ, మనంబునక. ౮౪ 609

శా. ప్రాప్త నేను మెలంగ నీవీయమగు దివ్యస్ఫూర్తేజంబుచే
నాపాపాత్ముల నట్టిదానవుల నుద్యద్యజ్ఞ కార్యులక
నూపుక మాపగఁ జాలునీతఁడు సుపుత్రుంగంటి వీపట్టికీ
త్వపాలా! బహుభంగులక శుభములం గల్గింతు సత్యంబుగక. ౧౦ 610

తే. దేనిచే లోకముల మూఁట యివ్వమైన, ఖ్యాతినందునా నీతనికట్టిశుభముఁ
గల్గఁ జేసెన సందేహాకలితచిత్తుఁ డవుగఁ గావలదింకఁ గడంగి వినుము. ౧౧ 611

మ. అని మారీచను బాహునామకులు, వీర్యాధిక్యముంగన్నరా
మునిఁ బేరుక్కునఁ దాకి నిల్వఁగలరే భూపాల యానంతయుక,
గురుజం డవ్యుఁడు మేటిశూరుఁ డయినక యుద్ధింపఁగా లేఁడు
తనయుం డొక్కఁడు తక్కు, వీర్యమున నుద్యర్శితుఁ దానవుల్. ౧౨ 612

చ. అతిశయపాపులౌటఁ జటులౌతక పాశనశింగతాత్మలై
శ్రీతిస్థితిఁ గాంచినారు జయనిద్ధిని గాంచఁగలేని నుమ్ము నీ
సుతుఁడు సుహృత్తుఁడట దనుసూనుల లెక్కగొనండు రాణ్యుల్
వితతసమిద్ధ బాణతీతి విరుల వారల నూపుమాపుఁ జూ. ౧౩ 613

చ. నరనర! గోమునంబెరిగినాఁడు కుమారుడటంచు స్నేహవి
స్ఫురణము నొందఁబోకు, దనుసూనులఁ జంపఁగఁ జాలునంచు నే
నరసి ప్రతిజ్ఞ చేసెన రణావనిలో హతులై నయట్టుల
య్యిరువుర నిశ్చయింపుమిది యెట్లు లెఱింగితివన్నఁ జెప్పెదక. ౧౪ 614

*సీ. పెక్కండ్రగురుల సేవించి జ్ఞానమునంది యపవర్గమును బొందునట్టికృత్య

* సీసపద్యమునకు మూలము. “అపాంపేద్ది మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్, నసి
ష్టాఽపి మహాతేజాః యే చేమే తపసి స్థితాః.” ౧౪౪. ఇది గోవిందరాజవ్యాఖ్య ననుసరించి విశే

ములఁ జేసి మునినయి ♦ వెలయునే నీరాము సత్వపరాక్రను ♦ శాలి, యనుచు
మఱి మహాత్ముడని ♦ గుఱుతింపఁ జాలుదు నేనె కాదు సస్తివ ♦ మానిపతియు
నెఱుంగఁగఁజాలు మ ♦ హిత తేజుఁడౌటచే సతతతపోనిను ♦ సొపుదున్న

తే. వామదేవాదులై న యి ♦ స్వరమునీశు
లును నెఱుంగుదురో భూప ♦ విచుము ధరణిఁ
బరమయశమును ధర్మలా ♦ భంబు స్థిరము
గాఁ జెలంగఁగవలె నను ♦ కాంక్షయేని. ౧౫౫

615

చ. తనయుని రామునీయఁడగు ♦ ధర్మమెఱుంగు వసిష్ఠుఁ డాదిత్యుఁ
దనరెడు నీదునుంతులు ము ♦ వంబున నిపునికొప్పి రేని యె
జనవర! పిచ్చుటం దనయు ♦ సమృత్తిఁ బంపుము పక్కచక్రలోక
చనుఁడగు రామునికొ దళని ♦ శల్ మఖరక్ష యొనర్ప నిల్పుదున్. ౧౫౬

616

తే. కాన ముద్దులకొమరుని ♦ మానసమున, నేచారము సేయక ♦ మాన్యుఁడగును
యజ్ఞ కాలంబు మీఱక ♦ యలరు నెట్లు, లట్టులీ రామునిం బంపు ♦ చువనినాధ!.
క. మనమున నినుమంతయుఁ జింతను బూనకు మంగళములు ♦ తనరెను నీకున్
జననాధ! యనుచు ధర్మంబున నొప్పు మనంబు గల్గు ♦ మునివచియించెన్.

ను. నరతేజంబునఁ బొల్చి మానివరుడై ♦ భాసిల్లు గాధేయుఁడా
ధరణీశాగ్రణితోడ ధర్మయుత మ ♦ ర్థస్ఫూర్తిమంతంబుగాఁ
బరఁగం బల్కుచు నిరకుండె; బతి విశ్వామిత్రు నాకస్యంబు స
త్పూనుశ్శంబు శుభస్రవంబు విని తీ ♦ వ్రంబైన శోకంబునన్. ౧౫౭

619

ఆ. భీషెనొంది మోము ♦ వెలవె వాఱంగ, మనసుఁజ్ఞు హృదయమును గలంఁచు
మనినన్ కి విని యు ♦ వనిపతి కడునొచ్చి, యానసమ్ముచుండి ♦ యపుడు సంగడె.

పందొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౦ - న సర్గము.

విశ్వామిత్రునికంటె రాముని బంపుటకు దశరథుఁడు వింపించుట

క. నరపతి శాస్త్రాలుఁడు ముని, వరుసల్కుల విన్నమాత్రఁ ♦ బ్రాణరహితుఁడా
కరణిని ముహూర్తకాలము, జరపి తగం దెలివినొంది ♦ చయ్యనఁ బలికెన్. ౧

షార్దూలు గలుగునట్లే తెలిగింపఁబడినది శ్రు “వేదాహమేతంపురుషం మహాంతమ్, య ఆత్మ
నిర్మితమ్.” స్మృ “నతస్యప్రాకృతామూర్తిః.” ఇత్యది శ్రుతిస్మృతుల ననుసరించి విశేషార్థము
కల్పింపఁబడినది ఆయర్థ మివద్దమున సంగ్రహముగ విష్ణుతము. కాన మూలమున కవిరుద్ధమే
యని తెలియఁడను.

- మ. మునినాథా! నలినచ్చదాంబకుండు రాముం డిట్టి నాపుత్రునం
దనిలోనకా దనుజాళినోర్వడగు శౌర్యంబుండునం చే నెఱుం
గను నింకం బదునాఱువత్సరములుం ధ గాలేదు ఘోరాకృతిం
గను రక్షక ప్రకరంబుతో నమరముం ధ గావింపనె ట్లర్హుడో. ౨ 622
- ఉ. ఊహలు వేఱునేయకు మహోద్యమమొప్పనిదే కనంగ న
తొహిణినేన నిద్దముగ ధ నున్నది నాదగునాజ్ఞ నేయు న
న్నాహముతోడ దీనికిని ధ నాధుడనేనకదా, జవంబును
తాహము మీఱ దీనిఁగొని ధ జన్యముచేసెన నేను వారితో. 3 623
- ఆ. నాదుభటులు వీరు ధ నానాస్త్రిశస్త్రవిశారదులును శూరఃసత్తములును
బీఱువోనియట్టి ధ వీర్యంబునంగు, వారు పగఱితోడఁ ధ బోరఁ గలరు. ౪ 624
- చ. కనుక మదాత్మజాణ మఖముం ధ గావఁగఁ దోడ్కొనిపోవనేల యో
మునివర! నేన నేనలకు ధ ముఖ్యుడనై పరిపాలకుండనై
ధనువును గై ధరించి ప్రవిధారణ సీమను నిల్చి ప్రాణముల్
తనువున నుండుదాఁకఁ బటుధ దానవవీరులతోడఁ బోరెనక. ౫ 625
- చ. వ్రతమును గావనచ్చటికి ధ వచ్చెన దాన భవన్ముఖంబు ర
క్షితమయి యంతరాయములఁ ధ జెందక సాగునుగాన నార్య! మ
త్సుతుఁ గొనిపోవఁగాఁ దగదు ధ సూనుండు వీఁ డరయంగ బాలకుం
డతీశయశక్తి వైదుల బలబలముల్ గవలెండు చక్కఁగ. ౬ 626
- క. విలువిన్యయందుఁ జక్కని, యలవాటును గాంచియుండఁ ధ డస్త్రబలంబుం
గలవాఁడు కాఁడు యుద్ధంబుల నేర్పఱిగనము సుంతధ పొందఁడు సున్హి. ౭
- చ. బలముల మీఱి కూటరణధ పద్ధతులం గగ నారి తేటి శ
త్రులభయమంగఁ జేయఁదగు ధ సూపములం గనుపట్టుచుందు రో
యలసాతపస్వి! యయ్యనుకు ధ లట్టి బలాభ్యులతోడఁ బోరఁగా
గలఁడె మదాత్మజుండు కనుధ గాయగదా తలపోయుమాత్మలో. ౮ 628

“మునినాథా-అనుద్యమమును మూలము “హనయోదశవర్షోమే రామో రాజీవలోచనః”

అని. ఇచట గోవిందరాజవ్యాఖ్యలో నాక్షేపసమాధానములు బహుప్రకారములుగా విమర్శించఁ
బడినవి. పదాఱు వత్సరములకుఁ గొన్నియేండ్లు తక్కువగా ననుటచేఁ బండ్రెండేండ్లని గ్రహిం
చుటమేలు. ఆరణ్యకాండమున మారీచుండు రావణునితో “బాలోద్వాదశవర్షోఽయమ్” అని
విశ్వామిత్ర యాగసంరక్షణము చేయవచ్చిన తఱిఁ దాఁ జూచితినియు, నపుడు ద్వాదశవర్ష వయ
స్కుండే యనియుఁ జెప్పటంజేసి నాలుగేండ్లు తక్కువఁగాఁ బదాఱువత్సరముల వయస్సని
యర్థమే గ్రహింప సమచితిము. దశరథు నభిప్రాయ మేమనఁగాఁ బద్మాతేండ్ల ప్రాయముగల
త్పత్రియకుమారుండే యుద్ధాహ్లాదని ప్రమాణము కాన నంతవయస్సు లేదన్న విశ్వామిత్రుండు
పదలనని యూహించి యుద్ధాహ్లాదకు కాఁ దనుటకై ‘హనయోదశవర్షః’ అని చెప్పినాఁడు.

చ. తనయుని శక్తిశౌర్యములఁ ♦ దానసివర్య ! యటుండనిమ్ము నా
మనవిని జిత్తగింపు నుకుమారుని రామునిఁ బాసియుండనో
స నొకముహూర్తమైన మఱిప్రాణములకొ భరియింపజాల న
త్యనియత మిద్దికావున మదాత్మజునిం గొనిపోవ మానవే. ౮౫ 629

చ. మునివర ! నాతనూజురఘుముఖ్యునిఁ దోడ్కొనిపోవఁ గోర్కి నీ
కనువుగఁ దోచెనేని చతురంగబలంబులతోడ నన్నునుం
గొని చనుమా ? మఱొక్కపలుకుకొ విను మర్వదివేల వర్షముల్
చనిన యనంతరంబ బహుసద్యోతముల్ నలువంగ నంతటకొ. ౯౫ 630

తే. నాదువ్రతముల ఫలమన ♦ నాయశృష్ట
మనఁగ నొప్పెడు వీడు గల్గెను మునీంద్ర !
యింతమాత్రము తలఁచియెయేని రాముఁ
దోడ్కుని పోవఁ దగదని ♦ వేడుకొనుదు. ౧౦ 631

చ. నలుపురుసూనులం నరయ ♦ నాకు రఘూద్యహునందె ప్రీతి మి
క్కిలి యధికంబు ధార్మికుఁడు ♦ కీర్తిని గల్గఁగఁ జేయఁజాలెడుం
దొలికొడు కట్టి రాఘవుని ♦ దోడ్కొని పోదగదో మునీశ్వరా !
యలరిపు వీరు లెవ్వనికి ♦ నాత్మజు లెట్టి పరాక్రమాధికుల్. ౧౨ 632

ఆ. వారిపేరులెవ్వ, ♦ వారిల యాకృతు, లెట్టివయి చెలంగు ♦ నెవరు వారి
కథిపులో మునీంద్ర ! ♦ యతిదంభనమరులౌ, వారిచర్యలెట్టి ♦ వరుసనుండు.

తే. నాదుసేనలు నేనును ♦ నాకుమారుఁ
డలమహారాక్షసుల కెట్టిదై పొసంగు
ప్రతికృతిని జేయఁ నగుఁ జెప్పు ♦ వారిచరిత
నంతయుకొ భగవంతుఁడ ♦ వై న నీవు. ౧౩౫ 634

క. ఏరీతి వారి మార్కొని, పోరందగు దుష్టభావముల బొల్పెడు నా
ఘోరాత్ముల బలమత్తుల, దారుణరణమందు నిల్పఁదగు విధమెటులౌ. ౧౩౬ 635

చ. అని నరపాలుఁ డన్నవిని ♦ యమ్మునిచంద్రుఁడు గాధిసూనుఁ డి
ట్లనియెఁ బులస్త్యహానికులమందు జనించిన రావణుండు దే
వనికరనై రి యొక్కరుఁడు ♦ వర్ధిలు, వాఁడు పితౌమహుం చపం
బున నలరించి పెక్కువరకముల్ గొనియుండిన కారణంబునకొ. ౧౬ 636

మ. బలసంపన్నుఁడు భూరిపిర్వఁడును నై ♦ పాపాత్ములౌ రిక్కనుల్
పలువుం డ్రైప్పుడు తన్నుఁగూడుకొని రాఁ ♦ బంతంబు మీఱంగ మి
క్కిలి బాధించుచు నున్నవాఁ డిటఁ ద్రిలోకికొ విశ్రవఃపుత్రుఁ డు
జ్జ్వలతేజుండు కుబేరసోదరుఁ డఖిరస్ఫారవిర్భువంధోగికొ. ౧౭౫ 637

తే. రాక్షసుల నాయకుఁడునైన ♦ రావణుండు, పేరుగన్నట్టి వాఁడొటఁబృథ్వినాథ!

నీవు వినియుందు వేకదా ♦ దేవవైరి, బలసనుగ్రుం డతండు తా ♦ వచ్చి కడక.

క. నాయుజ్జమునకు విఘ్నము, సేయం డటులైన వాని ♦ చే దనుతనయుల్
మామూవులు ప్రోత్సాహితులై యిద్దఱు భూరిబలస ♦ మాయతులగుటక.

తే. యజ్ఞవిఘ్నంబుసేయుదు ♦ రందు నొక్కఁ
ఁజొప్పు మారీమఁ డన సుబా ♦ హు వన నొక్కఁ;
కనఁగ నశరథుఁ డనియె మ ♦ హాత్మ ! యాదు
రాక్షు మార్కొని యనినిప్పి ♦ నలవిగాదు. 640

క. డనుజుని రావణ మార్కొని, యనిలో నిల్వంగ శక్తి ♦ యలరు నె నాకుక
వినునీవు ధర్మవివ్వరు, న లోకంబులను ఖ్యాతి ♦ నందితివి సుమీ. 641

తే. దైవతంబవు గురుడవు ♦ తలఁప నీవె
యట్లు గావున రాముని ♦ యందు, మంద
భాగ్యుఁడనఁదగు నాయందుఁ ♦ బరమకరుణ
నునుపవే యాడితప్పితి ♦ వనక మాని'. 642

సీ. అమర గంధర్వ య ♦ తొనుర వన్నగ పతగముఖులు మహా ♦ బలునిఁ, బంక్తి
కంఠుని మార్కొని ♦ కదవంబునక నిర్వీరవ నింక మానవు ♦ లనఁగ నెంత ?
నాఁడు బలాధ్యులఁ ♦ బంతంబు మీఱంగఁ బొలియించుఁగాడె; యట్లలరుచున్న
వానితో నేఁగాని ♦ బలములతో గూడి కాని, పుత్రులఁ గూడి ♦ గాని దురము

తే. సేయఁగాఁ జాల మునివర్తి ♦ చెప్పివాడ
నతనిసేనలతో నై న ♦ జతన మొప్పు
మార్కొనఁగఁ జాలు, నమరుల ♦ మాడ్కి నొప్పి
బొలుడగురాము నెట్టియ్యఁ ♦ జాలువాడె. 643

క. తనయఁడు సుమరిముచే మం, గనునొకడై నై పుణంబుఁ ♦ గాంచఁడు పున్నా
సుమరకము నుండి సరుగడ, పను నట్లొనరించుచాని ♦ న యంబియ్యక. 644

సీ. మంబొప్ప దెన్నివిధములఁ, గనినక భయమొందితీక ♦ నుఖంబును జెఱుపక
బసిపూని యడరువాడు శ, మనునిం బురుడించువాడు ♦ మారీచాదుల్. 645

తే. వాడు సుందోఁసుందుల ♦ వలనఁ గలిగి
నాం బుండుతులై మీఱి ♦ నాగు కాన
వారతో ననిసేయఁ గు ♦ మారు ననుపఁ
జాల సిక్కము; మఱియు రా ♦ క్షులు వారు. 646

సీ. వీర్యంబులం బొల్పి ♦ విగ్రహ మ్రొనరించు నట్టి కౌశలమున ♦ సమీరియున్న
వారు, నేనును మిత్ర ♦ వారంబుఁ గలిసియు సందొక్కరునితోడ ♦ నై నఁబోరఁ
గలనె యంచాడిన ♦ యలయనంగతవాక్యముల వినుచున్నయేఁ మ్మునివరేణ్య
సందుఁ బ్రవేశించె ♦ సభకతరక్రోధ; మంత నమ్ముని యజ్ఞ ♦ మందు హుతము

తే. సేనుఁగౌఁ బడి తరువాత ♦ నేయివోయ

బగ్గునకొ మండు నగ్గినాఁ ♦ బ్రజ్వరిల్లె

నాడితప్పిన యావిభుఁ ♦ డప్పుడచట

నెదుటఁ గూర్చుండి కనఁబడ ♦ మదికలంగ. ౨౭౪

647

ఇరువదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౧-వ సర్గము.

—ఇతి ససిష్ఠుఁడు విశ్వామిత్రునిమహిమ రాజానఘఁ జెప్పెను. ఇతి—

మ. తనయన్నేహసమాకులాక్షరముగా ♦ ధాత్రీశ్వరుం డప్పు చె

ప్పినవాక్యంబుల నాలకించి క్రుధచే ♦ భీష్మాకృతిం దాల్చి య

మ్మునివర్యుండు వచించెఁ దొల్తొలుత నోభూపాలకా ' నాదుప్రా

ర్థముం జేయఁ బ్రతిజ్ఞ సేసి యిపుడద్దానికొ విసర్జించితే. ౧౪

648

తే. రఘుకులంబున కిటులాడరాదు పంశ

మునకు గల్గినమర్యాద ♦ చనదె దీన

నిట్టులాడ నీకొప్పిద ♦ మేఁ జనియెద

వచ్చినట్టి మార్గంబును ♦ బట్టి భూప ' ౨౪

649

తే. అలరు కాకుత్స్థసంతాన ♦ మందుఁ బుట్టి

నాడవో భూపాల ! నీవాడినట్టి

పలుకు వృధసేసితివి ప్రియబంధుజనులఁ

గలిసి సుఖముండుమని మఱాని ♦ పలుకుటయును. 3

650

క. మతీమంతుఁడైన యమ్మునిపతి రోషాక్రాంతుఁ డగుడు ♦ వడఁకె సనుస్త

క్షీతితలము దేవతానం, తతులను భయమంకురించి ♦ తత్తటపటచెక్. ౪ 651

క. బగమంతయు నీవిధమున, బెగఁజొందుటెఱింగి మఱానిబృందేశుఁడు నాఁ

బ గఁజొందు సువ్రతుఁడు ధీరగుఁబుండు వసిష్ఠుఁ డనియె ♦ రాజేంద్రునితోక్. 5

క. విను నీవిశ్వాకుకులంబునఁ బుట్టితి వేఱురూపమును దాల్చిన యా

ఘనధర్మమ్మే సాక్షి, త్తని చెప్పందగినవాడ ♦ వగుదువు రాజా ' ౫౪

653

క. సిరిగలవాడవు సువ్రత, పరాయణుడ వధికధైర్యవంతుండవు భూ

వర ! ధర్మంబును దప్పట, చరియే యటులైన జగతి ♦ సత్యము చెడదే. ౬

తే. రాఘవా ! ముష్టగముల ధర్మస్వరూప

మైన యాత్మగలాడని ♦ ఖ్యాతి గన్న

వాడ వాత్సీయధర్మంబు ♦ వడలుకొనక

దానినే యాచరింపుము ♦ మాననగునె. ౭

655

తే. అవనిపాల ! యధర్త్తంబు ♦ నాదరింప

కుము; జగంబున నెవడేని ♦ కొక్కినిట్లు

చేయువాడను నేసని ♦ చెప్పి యట్లు

నేయడే దత్ఫలంబు వచ్చింతు వినుము. ౭౪

656

ను. మునుదాడేసిన సన్మఖంబులఫలంబుగ్గూఢముఖ్యంబులౌ

ఘనధర్త్తంబుల పుణ్యముగ్గ జెడు; మహిళాంతా ! యికం బల్కులం

బనిలేదిప్పుడె రామునిమ్ము మునికి ♦ బ్రాహ్మశ్రుతస్థాని

ర్చిననుగ్గ నేర్వకయున్న నీతనయు వంశింపంగలేరెవ్వరుగ్. ౮౪

657

క. మునివరుఁ డీతఁడు నీప్రియతనయుని రక్షించుచుండఁ ♦ దరమే చెనక

మనుజేశా ! జ్వలనావృతమును బీయాషంబుభంగి ♦ ముజ్జగములలోగ్. ౯

నీ. ఉర్విశ ' మాటురూపాందిన ధర్త్తమే యిక్కొశికుఁడు చూడఁనెల్ల వీర్య

వంతులలో మేలుఁబంతి బుద్ధిని లోకమందీతఁడెక్కుడై ♦ యలరుచుండఁ

దపమునకుఁ బరమస్థానమొత్తఁడు సచరాచరలోకంబులందు మూఁట

నలరునే యస్త్రంబు ♦ లవావిననన్నింటి నెఱుంగు నిష్కానీశుఁ ♦ డెఱిగినన్న

తే. యస్త్రములు నెన్వేడెఱుంగఁడీ ♦ యవని నింక

మోద నెఱుంగంగఁ జాలఁడు ♦ మిగుల నుక్కు

పొదల నలరారు దేవతల్ ♦ మును, లనురులు

రక్కసులునైన నెఱుంగరు ♦ నిక్క మిద్ది. ౧౦౪

659

క. ఉరగులు గంధర్వులుఁ గి, స్మరులును యక్షులును దీప్తనానాస్త్రము లీ

వరమానిమాడ్కి నెఱుంగరు, ధరణీశా ! యెఱుంగు నెట్టిశంషనియనినక.

తే. పరమధార్మికులౌ భృశాశ్వసుతులెల్ల

నగుదు రిస్త్రంబులుగఁ దొల్లి ♦ జగము నీశఁ

డెలునపుడు భృశాశ్వఁడా ! ♦ యెల్లయస్త్ర

ములు నొసంగినవాఁడు నిర్మలమనీష !. ౧౩

661

క. మునుదఱుడొక ప్రజాపతి, తనయలు గలరట్టివారి ♦ దారలఁగాఁ గై

కొనియెక భృశాశ్వఁడొప్పుడా, వనితలకుం బుట్టినారు ♦ వారు మహిళా !

నీ. బహురూపములవారు ♦ పరగుదు రతివీర్య లతిశయదీప్తుల ♦ ననురువారు

వారు జయంబు లఁవ్వారిగ నొసఁగుదు రలదక్షునకు దనూజలు సుమధ్య

మలు గల్గిరిపురుమానితాచారలు జయయు సుప్రభయు సస్త్రములశస్త్ర

ముల సతిభాస్వరంబులు నూటినిం గాంచి రందు మున్ముందు జయయాఖ్యయిట్టి

ఆ. దనఁగరానిమహిమ ♦ నలరుచుఁ గామరూ

పములఁ బొల్చి మేటి ♦ పౌరుషములఁ

దనరునుతులఁ బడసెఁ ♦ దమి నర్థశతసంఖ్య
వఱలు వారి సనురఁబలము నజఁప. ౧౬

663

సీ. అంతసుప్రభయు సంహారనామకులను శత్రుభీకరులఁ జంఁచన్మలాఘ్య
లనమోఘవీర్యులఁ ♦ దనయుల నేబండ్రఁ గాంచె; నవాని నీకౌశికుండు
చక్కఁగ నెఱుఁగునాశస్త్రంబుల నెకాదు సకలాస్త్రవిదుఁడౌట ♦ జగతి నెవ్వ
రెఱుఁగని యస్త్రాళి ♦ సంతయు వింతగఁ బుట్టింపఁ జాలును ♦ భూరితేజః

ఆ. డమలకీర్తి నలరు ♦ నట్టి విశ్వమిత్రు
వీర్యమిట్టిదగుచుఁ ♦ బృథివి బరఁగు
భూతలేశ ! రాఘవునిఁ బంప ననుమాన
మొందఁదగదు పనువు ♦ డెందమలర. ౧౯

664

చ. దనుజులగాధినందనుఁడు ♦ తా నెవధింప నమర్థుఁడయ్య నీ
తనయునకుఁ హితంబును ముదంబునఁ జేయఁగఁగోరి యిట్లు నిజ
గనుఁగొనవచ్చి సాయమును ♦ గావలె నీనుతుఁ బంపవే యటం
చుననయమొప్పుఁగా నడిగె ♦ నంచు వసిష్ఠుఁడు పల్క నత్తటిక. ౨౦

665

తే. రఘువృషభుఁడననంబునఁ ♦ బ్రమదమలర
స్వాంతముం బొంగ శ్రీరామఁచంద్రు గమన
మునకు నీకొని తనయుని ♦ మునికి నీయ
నాత్మఁదగ నిశ్చయించె సన్యశముఁ గోరి. ౨౧

666

ఇరువదియొకటవ సర్గము సగపూర్ణము.

౨౨-వ సర్గము.

అయ్యుని విశ్వామిత్రునిఁజంట ననుగుట యిది

చ. మునిపతియౌ వసిష్ఠుఁడు ప్రమోదము మీఱఁగ నిట్లుపల్క న
జ్ఞనపతి యాననాజ్ఞమున ♦ సంతనమొప్పు నలక్ష్యుండుఁగాఁ
దనరెడు రామునిం బిలువఁ ♦ దానపు డానతియిచ్చె; సంత రా
మునకు సుమంగళాచరిణముం దమిసల్పిరి తల్లి, దంక్రియక. ౧౫

667

తే. అప్పుడు రాముఁ బురోహితుం ♦ డగు వసిష్ఠ
మునియు మంగళసూక్తంబులను బఠించి
దీవనలఁ దన్నె సంతఁ బృథ్వీవరుండు
మూర్ఖునియె ముద్దుకొనురుని ♦ మూర్ఖమౌమి. ౨౫

668

చ. తనయుని ముద్దుపెట్టుకొని ♦ ధారణినాథుండు శ్రీతినొందు నె
వ్వనము తగంగమానికి, సమానుషశక్తికొనంగె; సంతటక

పనజదళాక్షు మహానివశఃపర్తను రామునిఁగాంచి స్వచ్ఛతం

గని ముదమందు స్పర్శమును ధ్రువలఁగవీచె సమీరుఁడల్లనక. ౮ 669

క. సురదుందుభినిస్వనములు, వరుసఁగ దివి మ్రోగెఁ బుష్పఃపర్వము మిగులకొ
గురిసె సుహృత్తుఁడు రాముం, డగుగంగా శంఖరవము ధ్రువదుగఁ జెలఁగెక.

తే. దుందుభులు మ్రోసె గాధిసంతతుండు ముందు

నడువఁగాఁ జాపముం దాల్చి ధ్రువమితేని

తనయుఁ డారామచంద్రుఁడు ధ్రువయే నతని

వెనుక లక్ష్మణుఁ డరిగె, విల్లును ధరించి. ౯.

671

క. కూఁకటులు భాలభాగముఁ, గైకొని యట నాట్యమాడఁ ధ్రువ లక్ష్మణుఁడుకొ
వీకఁ బాలుపాకు దనుజా, నీక మడంపంగఁ జనియె ధ్రువ లలరక. ౧౦ 672

చ. ఇరువురు సోదరుల్ తగ మహేషుధియుగ్మముఁ దాల్చి యప్పు భీ

కరముగ మస్తకత్రయముఁ ధ్రువలఁగఁ బొల్పెడుపాములట్లుగా

వరుసఁజెలంగి చాపముల ధ్రువహువులొప్పు దిశాష్టకంబునం

బరమును భూమియుఁ మెఱయుఁధంగి నొనర్చెడు తేజమొప్పుగక. 2 673

క. బలవిర్యాదు, లభంగుర,ములుగాఁ గగ సర్వదేవముఖ్యుం డగు. స

జ్జలజజని నశ్వీదేవత, లలరుచు వెనుకొనినయట్లు ధ్రువగిరి భక్తిక. ౩ 674

సీ. చాపంబులందాల్చి ధ్రువచాగువేషంబుల నలరారి యుడుమన ధ్రువనని బరంగు

నట్టి జంతువు చర్మం నునువొంద నంగుళి కవచంబుగను హస్తకవచమగుగ

నొనరించి యవాని ధ్రువపుగ ధరియించి ఖడ్గంబులం బూని ధ్రువనగుగ

కాంతిచే వెలియుచుఁగమనీయ దేహముల్ లలిమీఱఁగగురాను లక్ష్మణులు, స

తే. మారులు సహోదరులు ప్రీతి ధ్రువమహానివెంటఁ

జనుచు సనన్దశమహిముఁడొ శంభుఁ గూడి

చనెడు సన్నికుమారులై ధ్రువమయి తగు

నట్టి స్కందవిశాఖుల ధ్రువట్లు పొల్చి. ౪ 675

675

క. ఇనుమంత కందు నొందని, యసమాన శ్రీప్రభాయతాంగంబులొక

దెసలక భాసింఁ జేయుచు, వెననరిగిరి మహానివెంట ధ్రువబుధు లలరగక. ౧౦

అథా విశ్వామిత్రుఁడు గామనకు బలాబలమవిద్యల నిచ్చుట. అథా-

తే. నార్థయోజన మరిగి యాఽయాసమడఁపఁ

గోరి సరయువు దక్షిణాతీరమందు

నిలిచి రంత విశ్వామిత్రుఁ ధ్రువలరి మధుర

వాణి మీఱ రామా! యని వలికె నిట్లు. ౧౧

677

క. జలము గ్రహియింపు వత్సా! వలదికఁ గాలంబు గడున ధ్రువగురుమంత్రా
వలినారభూతవిద్యల, బల యబల యనంగఁ బరంగు ధ్రువని గొనుమా. ౧౨

క. వాని న్నీవు గ్రహించితి, వేని శ్రమంబేని దావఃమేని గలుగ దీ
మేనును మాటుపునొందక, యే నిలుచును దత్ప్రభావః మిట్టిది సుమ్మీ. ౧౨౫

క. విను మేమటుపాటుననై, నను సుపువినై న నిన్ను ధైర్యముతో లెదిరిం
ప నశక్తులై తొలంగుదు, రనఘా! వీని జపించు ధైర్యమునందు. ౧౩ 6౫0

తే. బాహుబలమున నెవ్వండు ధైర్యము, నీకు
సాటిగారాడు; మఱియు నీజగములందు
మూఁట నేగుణమందైనఁ ధైర్యము
నీసమానుఁడు లేకుండు ధైర్యము. ౧౪

681

సీ సామర్థ్యమునయందు ధైర్యమున జ్ఞానమందిదికృత్యమిందా నకృత్య
మని నిర్ణయించెడు ధైర్యము బుద్ధిని, మఱి యుత్తరంబునను బ్రత్యుత్తరమున
నీకుసమానుఁడీ ధైర్యమునందుండఁ దనఘ! యీరెండు విద్యల గ్రహించి
తేని నీసంకాశుఁ ధైర్యము లేడు ముందెప్పటికిని నుండఁ ధైర్యమువంబు

తే. జ్ఞానములకెల్ల నివ్వీయే ధైర్యములుగఁ, దనరు; వీని బరించుచునునుజవర్య!
శ్రోవనమచి నీకు తుల్యము బిహస, యను గలుగకుండునికనువినుము వత్స!

క. ఈరెండువిద్యలను నిం, పారఁగ గ్రహించి తేని ధైర్యమునయశం
బోరామ! నీకుఁగలుగుక, నీరేజభవుండు వీని నిర్మించె దగ్గ. ౧౫ 6౫3

ఆ. కాన సుప్రభావఃకలితంబులై వెల్లు, వరకకుత్ స్థవంశభవుండ వధిక
ధార్మికుండవు నాటఁ ధైర్యము పాత్రమ వీవె, వీనినొనఁగ నొరుండుఁగానరాడు.

సీ. సాధాగ్యముఖములొ సద్గుణంబులు పెక్కునీయందె మిక్కిలి ధైర్యముండు
సంశయంబేలేదు ధైర్యమునంబున లభియించె నీవిద్యలను సభక్తి
నుసదేశమును గొనుమో రాఘవా! యివ్వీ భూరిఫలమ్ములఁ ధైర్యము
నిన్ను, దారును భువి ధైర్యముతోతని బెక్కువిధంబుల విస్తరిల్లు

ఆ. నని వచించె మాని; ధైర్యము రాఘవుఁ, దాచమించి శుద్ధుండై ప్రహృష్ట
నదనుండగుచు భక్తిభావితాత్ముండగు, బ్రహ్మమానివలనఁబడసె వాని. ౨౦౫

చ. మునివలనం బ్రతిగ్రహణముం దమిజేసినయంతనే శర
త్తున భగవంతుండై తనరు ధైర్యముజమిత్తుండు వేవెలుంగునాఁ
దనరుచు భూరివిక్రమము ధైర్యము వర్ధిల రాముఁడొప్పి యం
తనిజగురా త్తముండలరఁ ధైర్యమునసేవలొనర్చె బ్రీతితో. ౨౧౫ 686

క. గురువునకు సేవలొనరిచి, సరయూతీరమున మానిచంద్రునితో దా
శరభులు మిక్కిలినుఖముగ, జరిపిరి యారాత్రి మానసంబు లలరఁగక. ౨౨౫

చ. ఇరువురు సోదమీల్ గలిసియే తృణశయ్యను బవ్వళించి యా
దరమున గాఢిందనుండు ధైర్యము లాలసమొప్పుజేసి నుం

దరిముగఁ బొల్పు వాక్యసముదాయముః పల్కఁగఁ బొంగుచుండ శ
శ్వరి సుఖరీతిఁగాఁ గడచె ♦ వారికిఁ దోచదు లోటు సుంతయున్. ౨౩౪ 688

ఇరువది రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౩-వ సర్గము.

— — —
— — —

ఉ. యామిని తెల్ల వాఱఁ గుళి ♦ కాత్మజుఁ డాత్మణస్థశయ్యపై
నేచియుఁ గట్టమే యెఱుఁగ ♦ కింపుగ నిద్దరపోవుచున్న యా
రాము ససోదరుం గనుచు ♦ రాక్షససంఘము నొంచుకోర్కీ యు
ద్ధామముగా మదిన్ వెలయఁ ♦ దానిటు యోజనచేసె నెంతయున్. ౧ 689

తే. ఇహనిఁ గన్నట్టి కాన్యాయే తలంప
నుప్రజావతి సౌభాగ్య ♦ శోభితాంగి
యనుచుఁ దలపోసి మెల్లన ♦ ననియె; రామ
యిదిగొ ప్రాకసింధ్యన్ రిల్లె ♦ నింకలెమ్ము. ౧౪ 690

క. మనుజవరా! దివమందున, నొనరింపం దగినయట్టి ♦ యురుదేవారా
ధనకృత్యము నెఱవేర్చిం, గను లెమ్మా; గాలమిదియె ♦ గా యప్పనికిన్. ౨

క. అనుటయుఁ బరమోదారము, మునివచనము నాలకించి ♦ భూమిశ్వరచం
ద్రునితనయులు నలింబుల, మునింగి రవి కర్ణ్య మొనఁగి ♦ మోరంబులన్. ౩

తే. పరమ గాయత్రి సుంత్రజః పంబుసేసి
భక్తి సంధ్యనుపాసించి ♦ ప్రహ్లాదజ్ఞ
మగ్ని కార్యము మొకలైన ♦ యట్టికృత్య
ములను జక్కఁగ నెఱవేర్చి ♦ రెండు మిగుల. 3 693

సీ. వీణ్యాతిశయలుగా ♦ వెలచు రాకొంగులు తపమె, ధనంబుగాఁ ♦ దనరునట్టి
ముగ్ధ విశ్వామిత్రుఁడను గురునకు మ్రొక్కి ప్రోవచు నడచు సంభోషనులరి
నెసిద్ధులై రిట్లు ♦ శౌర్యసారంబునఁ బొలుచు కుమారులు ♦ మునియు నడచు
చుంకి యొక్కట సరియూసంగమంబు శుభప్రసంబుగను జూపట్ల నందుఁ

తే. గనులకింపగు దివ్యగఁగఁగఁ భవానిఁ
గాంచి పరమతపంబందు ♦ గాఢనిష్ఠఁ
బెక్కువేలేండ్లు నల్పి సంసృతమహాప్ర
భావమున నొప్పు ముసుల, సత్సదముఁ గనిరి. ౬ 694

క. మునివర పుణ్యాశ్రమమును, గని మిక్కిలి ప్రీతినొంది ♦ త్కాకాంతుని న
త్రవయల్ నుహత్తు గాధో, యనిఁ జూచి ఖచించి రిట్లు లొప్పెడువేళ్లన్. ౭

- క. ఎన్ననిదీ పుణ్యాశ్రమ, మెవాండ్రు వసించుచుండ ♦ నిందో మానీ '
 యివావర్త వినఁగఁ బ్రమకము, నివ్వటిలెక మానునముల ♦ నెమ్మిం జెపుమా. ౮
- క. అనుటయు వారలప్రశ్నంబును విని కుశికాత్మజుండ ♦ మోమున హాసం
 బసునొందఁ బలికె రామా', వినుమిది మున్నెవరి కగుచు ♦ వెలయునొ దానిక.
- సీ. కాముడంచు వచింపఁగఁ బడు నెవఁడు విద్వాంసులచేతఁ గం ♦ దర్పుఁ డతఁడె
 తనుధారియై యుండె ♦ మునుపాదురాత్ముండు నిరుసుయుతుండయి ♦ నిశ్చలమతిఁ
 బర్వతపుత్రికా ♦ సరిణయవాంఛచే నలరారి తపమును ♦ సలుపుచు దివి
 జావళితోఁ గూడి ♦ హరుఁ డిచ్చటికి రాఁగ నమరాధిపతియగు ♦ నతనిఁ బూన్కి
- తే. మీఱ నెదిరించె శివుఁడంత ♦ మిగులఁ గోస
 చిత్తుఁ డై సుంకృతినిజేసె ♦ శివుని కంఠి
 మంటచేఁ గాలె నవ్వధి ♦ మాడినట్టి
 యద్దురాత్మునివొ నవయవము లిందు. ౧౧౫
- 696
- క. తనుసంగతి వికనాడి య, ననిబడియె మహాత్ముడైన ♦ భద్రుండులు కా
 ముని నీటుచేయ సూచి, యె నతం డివ్వధిని, నిష్ట ♦ రేకుని క్రుధచేక. ౧౨౫
- ఆ. దేహహీనుడై యదిమొనలనంగుండఁ
 ఖ్యాతి నెల్లయెడలఁ ♦ గాంచె స్మరుడు
 వాఁడు స్వాంగములను ♦ నదలెనో యెచ్చట
 నదియె, యంగజేశునఁగ నలరె. ౧౩
- 700
- క. సిరులెనఁగ నలరు రాఘవ, హరునాశ్రమ మిదియ, స్థానికాశ్రమ మనఁగా
 బరఁగునిది పుణ్యాదము, ముని,వరు లిందున్నట్టివారు ♦ పాపవిదూరుల్. ౧౪౫
- క. శితికంఠశిష్యులై యున్నత ధర్మపరాత్ములగుచు ♦ నై జతహాసం
 శత కృత్యులగుచు నుందురు, హితముగ నీరేయిఁ బుష్టమేయిట రామా'. ౧౫
- సీ. సత్పునంబులొ ♦ సరియూవియన్నదీమధ్యంబునందొప్పు ♦ మానియాశ్ర
 మమున నీరేయిఁ బుష్టమే శుభదర్శనా' రాఘవా' యెల్లి తఁగిఁగివ
 తంసమా గంగను ♦ దాటుదమిచ్చట న్ననకృత్యము నల్పి ♦ జపముచేసి
 యగ్నికార్యముఁ దీర్చి ♦ యత్యంతశుద్ధులమై పావనంబగు ♦ నాశ్రమంబుఁ
- తే. గాంచఁబోవున మందఱు ♦ చుండు వారు, చెప్పుకొనుచుండ నందున్న ♦ సిద్ధములులు
 స్వీయమైన తపశ్శక్తి ♦ చేత దూర, గతవిషయముల నెల్లను ♦ గాంతుగాన. ౧౭౫
- క. వారల రాకయు దానికే, గారణమును జ్ఞానవృష్టి ♦ గాంచి ముదమునక
 వారిల కడకే. శిశుభ, ప్రాంతంబుల గాంచి కుశికవరపుత్రునకుక. ౧౮
- 704
- తే. ప్రథమమున సర్వమవ్వఁగ ♦ బాద్యమొనఁగి
 వసున నాచమనీయ పూర్వకము గాఁగ
 భోజ్యనస్తువుల నొసంగి ♦ పూజఁ దీర్చి
 యాతిభేయంబుఁ బిసవ నయ్యర్థకులకు. ౧౯
- 705

చ. హితగుతులొప్పుజేసి ముదఁమేర్పడ నిల్చినఁ జూచి గాధిన
 త్సుతుఁడును వారిజేనుమును ధన్యుతమొప్పుగఁ బ్రశ్నచేసె నీ
 గతి మునులర్హకృత్యముల ధాధికి బాలురకుం బొనర్చి సం
 స్తుతిగనఁజాలు గాధలను ధాన్యుగఁజేసిరి వారిచిత్తముల్. ౧౯౫ 706

క. మునులంజఱవల జశరధ, తనయులతో నేకరీతిఁ దగు మనములతో
 నొనరించిరి సంధ్యానం, ననము యధాశక్తి జపముఁ దద్దయు భక్తి. ౨౦

మ. పరిమంబౌవ్రతమూని, కానుపదముల్ ధన్యుతగఁన్నట్టియా
 ధరఃశివ వాసముచేయు మానులు ప్రమోదంబొప్పు బ్రార్థింప ము
 వ్వురునుక, వారలఁ గూడిపోయి నునుఖంబుం గూర్చునం దా నిశి
 జరసం గల్గిరి మానిపుంగవుఁడు విశాఖమిత్రుఁ డత్యాదృతి. ౨౧౫ 705

తే. రాఘవుని లక్ష్మణుని నభిరామములగు
 పెక్కుగాధల సీతులఁ గ్రక్కుచున్న
 వానిఁ జెప్పుచు నలరించె వారు వాని
 విచుదు ముదనుంది నుఖను ప్తి గినిరి పిదప. ౨౨ 709

ఇరువదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౩ - వ సర్గము.

— యిది మలయ కర్మ శబ్దే వృత్తాంతము. — యిది

చ. తెగఁజలవాఱ నంతఁ గలఁదీపకులై యరివీరహంశలై
 చెలఁగెడు రామలక్ష్మణులు ధన్యువహించెడు కామునాశ్రమ
 స్థలమునఁ గాల్యకృత్యములు సల్పి మునీంద్రుని గాఢపుష్కరిం
 గలిసి విచున్నదీశతమఁ గానఁగనేసిరి వేడ్కమీఱఁగ. ౧ 710

తే. కష్టసాధ్యవ్రతంబుఁ గడఁగి పూని
 ఘనచతులు వెల్లుచున్నయమ్మని సృషభులు
 పదిలమగు నోడఁ దెప్పించి పలికి రెలమి
 నోడ నెక్కుము వీరితోఁ గూడ మాని. ౨౫ 711

క. అనపాయముగా మార్గమృగం బయనము గమ్ము, కాలమును జరపుట, యే
 లనఁ గౌశికుండు వల్లే, యని వారిల గౌరవించి యర్భకయుతుండై. 3౫ 712

క. సరికధిపతిగామిని నా, సరిద్వరము దాఁటు చుండు సమయంబునఁ బు
 మ్మరనుధ్యమమున కేగఁగఁ, దరంగ సంఘట్టజనిత దారుణరవముల్. ౫ 713

క. వినవచ్చె పరుస వృద్ధిం, గనుచుక దద్రావమిట్లు కడు భీకరరీ
 తిని బరఁగ వినియె రాముం, డనుజునితోఁ గూడ నంతఃసన్నిధ మెఱుంగ. ౫౫ 714

చ. మనమున నెంచి రాఘవుఁడు ♦ మానిశశాంకునిఁ గాంచిపల్కె ని
ట్లని యిత రేతరంబొగి మహాత్మ! జలంబులు బిట్టుదాఁకఁగా
ఘనముగఁ బుట్టునట్టి ధ్వనిఁగాఁదగునో యిదివేఱుశబ్దమో
యనుటయు రాముపల్కు విని ♦ హర్షయుతుండయి మౌని యల్లనక. ౬౫

చ. నినదము పెద్దగా నిటు జనించుటకుం గల కారణంబులె
ల్ల నిఖిలధర్మవేత్తగఁ జెలంగు మునీంద్రుఁడు నిశ్చయించి చె
ప్ప నెడఁ దలంచి యిట్లనియె ♦ బాలక! శంకరవాసభూతమై
ఘనముగ నొప్పుగోత్రమునఁ ♦ గంజభవుండు చమత్కృతుల్ దగక. 2౫ 716

తే. మానసంబున సృజయించెఁమనుజవర్య! యందుచే మానసంబనుఁనాఖ్యగల్గె
నాసరస్సునఁ బుట్టిన ♦ యట్టినదియె, సుహృయోధ్యాపురమ్మునుఁజుట్టిపాటు. ౮౫

ఆ. బ్రహ్మసరసునుండి ♦ ప్రభవిల్లినది యశాట, సరయువనెడిపేరఁ ♦ బరఁగి పుణ్య
నదియటంచు వినుతిఁబొదలెడు నది గంగ, కెదురువచ్చి కలియుఁసదమలాత్మ. ౯

సీ. ఉన్నతస్థలమున ♦ నుండి యాసరయువు వచ్చి గంగానదిఁ ♦ బడుటవలన
నాజలంబులు దాఁకు ♦ నవసరమునఁ బుట్టు పెను నినాదమ్మదె ♦ వినఁగనయ్యె
నియతాంతరంగుండఁవయి రామ! యీనదీ స్వయమునకున్ భక్తిఁవందనంబు
సలుపునుంచివీధిఁ ♦ బలికిన ధర్మాత్మ లిరువురు వందన ♦ మొలమి జేసి

తే. దివిజనది దాఁటి దక్షిణఁతీర మొంది, యవల మెలమెల్ల నంబోయిఁరంత రాముఁ
డతిభయంకర రూపంబుఁనందినట్లు, గానఁబడుచున్న నిర్జనంబై న వనము. ౧౧౫

క. కనుఁగొని విశ్వామిత్రున, కనియె సెబాసీవనంబు ♦ కడు దుర్గమమై
పెనుపొందు నీలపురుగుల, ధ్వనులెల్ల నావరింపఁ ♦ బరఁగెడుఁ గంట. ౧౨౫

శా. భీతింబుట్టఁగఁజేయు క్రూరమృగముల్ ♦ పెంపొంది యిందందు ని
గ్భీతిఁ సంచరణంబుచేసెఁకిని వేఁవేషక్షిసంతానముల్
చేతోవృత్తిఁ గలంపఁ జాలురుతముల్ ♦ సేయంగఁ బూనెన్ ద్విజ
వ్రాతంబుల్ మఱియెన్నియో భయదనిఁసావనంబులన్ గూసెడిన్. ౧౩౫

సీ. పంచాస్యశార్దూలఁపటలంబును వరాహసముదయంబును, భీతిఁదముగ శబ్ద
ములు సేసెడిని, గజంబులు గ్రాలు నాయాయస్థలముల నినుమద్దిఁచండ్ర చెట్లు
కలిగొట్టు లేరుమఁద్దులు గంగరేఁగులు మారేడుతుముకులు ♦ మఱియు నెన్న
భూబాతములు నిందుఁ ♦ బొదలు దట్టముగాఁగ నివ్వననామంబఁదెద్ది! యనిన

తే. రామువాక్యంబులకు మునిఁరాజు మిగులఁ
గాంతి నలరారుచున్న యఁకొశికుండు
వత్స! కాకుత్స్థ! దారుణఁవనమిదెవరి
దో వచించెద వినవయ్య! ♦ యుశ్యమమున. ౧౬

చ. వనమిది దేశ్యుగ్ముగఁ ♦ ప్రాప్తగుయంబున నుండెఁ దద్యయిం
గనియెఁ “గఁహశ” నామము నొకండు మఱొక్కటి యాహ్వాయంబుఁ గాం
చెను “మృగం”బునా, నవియు ♦ శ్రీరసిపృథ్విని ధాన్యవృద్ధిని
గని సురలోకతృప్తములు ♦ గాఁ జెలువారుచు నుండె నెంతయున్. ౧౭ 72౩

క. విను రాసు ! పేరులవి యాజనపదముల కెట్లువచ్చె ♦ సంతనమిడు దా
నిని విన్నయింత మునుపొక, వనుజుని పృత్రాఖ్యుఁజంపె ♦ వర్షము పొంగె. ౧౭౪

చ. శతపథుఁ డిట్లు దానవునిఁ ♦ జంపినతోడనె బ్రహ్మహత్య యిం
ద్రతనువునొందె దాన విబుధప్రభునందశుచిత్వముల్లె, య
త్యతిశయమైన యాకలియు ♦ నంతటఁ బైకొనియెన్ తపోధన
ప్రతతియు దేవతానరులు ♦ పాకహరుంగని యప్పు జాలిచేన్. ౧౮. 725

తే. గంగమొదలగు తీర్థోదకంబులందు, స్నానమును జేయఁగాఁ బంచి నకలమంత్ర
పూతకలశోదకంబుల ♦ నాతని కభి, షేకమొనరించి రయ్యశుచిత్వమేగ. ౧౯

సీ. మునులు ప్రాచుశ్చిత్తమొనరింప నశుచిత్వ మాకలియు నశించె ♦ నంత నొంద్ర
తనువుననుండి పుట్టిన యామలంబును “గాఁహశమును” దేవకాంతులెల్ల
నీదేశముననుంచి ♦ యెంతయు ముననుంది రంత దేవేశ్వరుం ♦ డుగతముల
“కాఁహశుడై” తానుగడఁ బరిశుద్ధుడై వెలయుట కెంతయు ♦ వేష్కనొంది

తే. దేశ్యుగము నుద్దేశించి ♦ రృథమనస్కుఁ
డగుచుఁ బలికె నీదేశము ♦ లస్తద్దీయ
తనుచుంబును గాఁహశమును ధరించె
గాన ధనధాన్య పరిపృథ్వి ♦ గాంచు గలుపు. ౨౦ 727

క. ములములు ఖండించుటచే, “మృగం” బని నాకఁహశమారణమును జే
సి లలిన్ ధరియించుటచే, నలగుఁ గఁహశం బటంచు ♦ నస్తత్త్వపచేన్. ౨౧

క. ఈపేరున నీదేశము, లేవారు జగంబునందు ♦ నెంతయు ఖ్యాతుల
దీపింప ననుచు నుత్తను, మై పరిగెడు నరిము నొనఁగె ♦ ననఘనునీమా !. ౨౨

క. ధీమంతుడైన వానపుఁ, డీమాష్కిని గౌరివింప ♦ నెంతయు సురల
త్యామోదంబున మేల్త్రే, లో మఘవా ! యని నుతించిరో రఘువర్యా !. ౨౩

తే. దేశగౌరిన మిమ్మాడ్కి ♦ దేవనాథు
కరుణ నలరారె నిటు బహుకాలము ధన
ధాన్యవృద్ధునివియొప్పె ♦ దాటకయచు
కాంత జనియించె నొక కొంతకాలమునకు. ౨౪ 731

క. ఆపకఁతి యక్షకన్యక, యై పుట్టుకతో నహస్రహస్తిబలుముచే
నేపారి కామరూపిణి, యై పరఁగెన్ శుభము నీకు ♦ నగుఁగొత మిఁకన్. ౨౫

క. ధీమంతుడైన నుందుం, డామానినిఁ బెండ్లియాడె ♦ నయ్యతివ నుతుం

జౌ మారీచుఁడు హరిహయు, జేమాడ్కిఁ బరాక్రమమునఁనితఁ డట్లెసఁగున్.
క. దనుజుఁ డతఁడు పట్టువలగు, ఘనభుజములు నోర్వినలవిఁగాని సువీర్యం
బును విపులాస్యము నట్టిదె, తనువును వెలయంగఁ దిరుగు ధైర్యముతోడన్.

తే. భైరవాకారుఁడై వాఁడు ధ్రువజునతము
దిగులుపడి జేయుచున్నాఁడు పొగరునట్టి
నట్టి మారీచునకుఁ దల్లియైన దుష్ట
చర్యగల తాటకయు శౌర్యపారమలర. ౨౮౫ 735

క. జనపదముల నివ్వనిని, వినాశనము చేయుచుండు వేడుకవోలెన్
విను రామ! సార్థయోజనమునఁ గలదీ వనమునందెముందొకచోటన్. ౨౮

ఆ. మార్గమావరించి మనుజులకొఱకయి, కాచియున్నదద్ది కాన రామ
యదివసించియున్నయట్టి వనంబున, కరుగుమార్గమున నెయరుగవలయు. ౨౯

క. మానుగ నిజబాహుబలం, బూనుచు దుష్టప్రచార యొప్పుగ నిట్టి
కొనం దిరిగెడు తాటక, దానవిఁ బరిమార్చవయ్య! సశరథతనయా! ౩౦

క. నాయానతి నీదేశముఁ, జేయుము నిష్కంటకముగ జిష్ణువరముచే
నీయవిఘ్నండున్నట్లన, పాయమ్ముగ నురవలయు భద్రములరన్. 30 739

సీ. జనపదం బిది పుణ్యపారవంతంబయ్య ఘోరాకృతిని గాంచి యేరికైన
నోడింపరాని యట్లునధిఁ బొల్పు యక్షిణి నిర్జనంబుగఁ జేయ దీని
నేరుఁ బ్రవేశింప నేరక యున్నారు, వనమిద్ది భయదమై కనఁబడియెనొ
నుచుజనిహీనమేమాడ్కి నయ్యెనొ నేటిదనుక నవ్విధముగ దారుణాకృ

తే. తిని ధరించియె యున్నదో తెలిపినాఁడ
నివ్వనంబు నృతాంతంబు నెల్ల నీకు
ననుచు గాధేయుఁడాడిన నప్రసేచు
నుహించుగల మాని యత్సుత్తనునచరము. 3౧ 740

ఇరువదినాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము

౨౫-వ సర్గము.

అథ తాటకాస్పృతాంతము ఇతి

క. విని పురుషసింహుఁ డమ్మునిఁ, గనుఁగొని శుభవాక్యములరఁ గా నిట్లనియెన్
వినఁబడుఁగా లఘువీర్యము, గనఁబడు యతొలికంచు గాధితనూజా! ౧౫

తే. అట్టి యత్సులలోఁ బుట్టి నట్టి యబల
వేయి యేనుంగుల బల, మేనిధి ధరించి
యున్న దవాస్త్రీదెల్పవే! యన్నఁ గుశిక
పంశమాక్తిక మీరితిఁ బలికె బ్రీతి. ౨౫ 742

చ. వనిత యదేల భూరిబలఁవై భవముం గనియుండు దానికే
ననువగు కారణంబు మనఃమూర వధించెద దానికిఁ వరం
బునొసఁగుటఁ నహస్రగజఁముఖ్యబలం బలరారె దానిచే
త, నబలయయున్ భూరిబల ఁదర్పితయై వెలుగొందు రాఘవా !. 3 743

చ. మునుపు సుకేతుఁడన్న యశఃముం గని వీర్యముతోడఁ బొల్చి న
జ్ఞననుతిఁ గన్న యాచరణఁసంగతిఁగాంచిన యత్నుఁడుండె; నా
ఘనుఁ డనపత్యుఁడై సుతులఁ ఁ గాంచఁగ భూరితపంబొనర్చె నా
తనిపయిఁ బ్రీతినుంచిన విఁధాతనుతామణినిచ్చె రాఘవా !. ౪ 744

తే. దానికి నహస్రదంతినఁత్వంబు నొసఁగె
నదియె తాటక యనువేరు ఁ నందియుండుఁ;
దనయ నిచ్చెను గాని పిఁతామహుండు
భూరియశునకుఁ బుత్రునీఁ ఁ బూనఁడయ్యె. 745

చ. పరువము రూపముం దనరఁ భామిని వృద్ధినిబొందె జాల సుం
దరియను కీర్తిఁగాంచి జనఁనంబును గాంచిననాటనుండి, యా
తరుణిని ధుర్వు సూనుఁడయి ఁదర్పమునం దగు సుందు నెన్ని య.
య్యిరువురకుఁ వివాహమును ఁ నెంతయు వేడుకఁ జేసెఁ దండ్రియన్. 2

తే. పెండ్లి చేసి సుకేతుండు ఁ ప్రియకుమారి
ననిపె నొకకొంతకాల మట్లరుగ నామె
కనియెఁ బుత్రుని మారీచుఁ ఁ గడు నజయ్య
వాఁడు రాక్షసుఁడయ్యె శాపంబునలన. ౮ 747

—ఇంత మారీచుఁడు శాపమువలన రాక్షసుఁ డగుట ఇంత—

చ. వినుమిఁక శాపకారణము ఁ వీనులవిందుగ రామచంద్ర ! సుం
దుని నొకనాఁ డగ స్త్యముని ఁతోయజవై రియుఁ ద్రుంచె నందుచే
గనలి తనూజఁగూడి వడి ఁ గర్ణిలుచున్ మునినాథుఁ జంపఁగాఁ
జను ననియెంచి తాటకయి ఁ శౌర్యము పొంగఁగ మ్రొంగఁ బాటినన్. ౯ 748

తే. పైఁ బడం బటతెంచు నఁపాపచిత్త
దానికొడుకును భగవంతుఁ ఁ డౌ నగ స్త్యుఁ
డాగ్రహమ్మునఁ జూచి ముంఁదాకుమారు
నడవఁగా నెంచి రాత్రించఁరుండవు గమ్ము. ౧౦ 749

మ. అని మారీచు శపించి తాటకను గ్రోఁధాతుల్ తగ్గఁ జూచి యో
వనితా ! యీవిధి నొప్పుమీటుతనువుఁ ఁ వర్జించి నీవీంతుటఁ
మనుజుళిందినుచున్ వికారమగు వర్ష మ్రొప్పుఁగా మోము భీ
తిని బుట్టించి మహావికారమగు రీతిం గూడఁగా నుండుమీ !. ౧౨ 750

- క. దారుణహాపము నీకగుఁబో రక్కసి ! యని శపించె ♦ భూరిక్రుధ నా
దారుణశాపము తనకతి, భారంబుగఁ దోచ నుండఁపత్నియు నందున్. ౧౨౫
- తే. ఓర్వజాలక మూర్ఖిల్లి ♦ యుగ్రరీతి, నీననంబున నమ్మని ♦ యెపుడు తిరుగు
చుంట శుభతరమై పొల్పుచుంట దీనిఁ, శాపసేయుచు నున్నది ♦ పాపబుద్ధి.
- చ. అతితిర దారుణాకృతిని ♦ నట్టిదియై తగు శౌర్యయుక్తి ని
య్యతివయు నీచవృత్తిని నహర్నిశముల్ వనమెల్లఁ జెందుచున్
జశనమునన్ జగంబునకు ♦ సాధ్వీసముం గలిగించుచున్న దు
ద్ధతి; నిక, గోధరామరహితంబునకై వధియింపు రాఘవా !. ౧౪ 753
- ఆ. శాపమొంది యున్న ♦ సూర్యసంతిని మూఁడు
జగములందు నెవఁడఁ ♦ జంప, సాహ
సింపఁ డీవు దక్క ♦ ట్టితివతి పుత్రకా !
యింక దీనిఁ జంపు ♦ మేపు మీఱ. ౧౫ 754
- క. తరుణిని వధించుటెట్లని, నరవర ! నయఁ బూనఁ బోకు ♦ నాలుగుజాతుల్
పరఁగుఁ దదీయహితార్థము, లగని యొనర్పంగఁ దగు నృపాత్మజునకీలన్. ౧౬
- నీ. ప్రజలను రక్షించు ♦ పార్థివునకు వారిఁ గాపాడు పసికగు ♦ కర్మనుద్ది
క్రూరమ్ముగాని యక్రూరమ్ముగాని పాతకముగానీ మఱిదానివలన
నసకీర్తి గలుగనీ ♦ యద్దానిఁ జేయంగ వలయు నుమీ ! రాజ్యభారమును
వారల కిద్దియే ♦ వఱలు సనాతన ధర్మమై కాకుల్గ్గ ♦ తాటక యిది
- తే. కన నధర్మపరాయణ ♦ గాన దీనిఁ, జంపు; మిద్దానియందు దోషంబెకాని
ధర్మనుచునదియే లేదు♦దగువధింప, వినఁగఁ దగుదీవు తద్ధాధలను గుమార !.
- చ. మునుపు విరోచనాత్మజు ♦ భూమిని నాశముసేయఁ బూనుదా
నిని గ్రుధ సంధరాహ్వయను ♦ నిర్జరనాథుఁడు చంపినట్లుగా
వినమె భృగుండు సోఁ వనరు ♦ విశ్రుతమానికిఁ బత్ని శుక్రమా
తను బురుహూతుఁ జంపఁగ నితాంతదృఢవ్రతమును దానినిన్. ౧౭ 757
- క. వనిశయని తలచ కొక్కట, వనజాత్యుండు చంపలేదె ! ♦ వనుధోశసుతా !
వినుమెంగఱో నృపాత్మజులనుకంపను మాని నీతి ♦ నలరింపంగన్. ౨౦ 75౪
- తే. ధర్మహాని యొనర్చుకాంతల వధించి, రట్టివారు మహాత్ములు ♦ నఖిలధర్మ
ముల నెఱంగిన వారై ♦ వెలయువారు, కాన నీవును జేయు నుక్కిరిణింక.
- ఇరువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౬ - వ సర్గము.

అట కా వ డ. అట

- క. మునివతి యిటు సార్థకముగ, వినిపించినవానినెల్ల ♦ విని రఘుకులవ
ర్ధనుఁడు దృఢవ్రతుండును నై, తనరెడు రాముండు గ్రాధితనయునిఁ గనుచున్.

తే. అంజలి ఘటించి యుత్తరం ♦ బతనికీయఁ, దలఁచి తలపోసె నిట్లని ♦ తండ్రి పలికెఁ
గాదె కొళికుండెట్లంగి ♦ గా వచించు, నట్లు సేయంగఁ దగునని ♦ యందునలన.

క. జనకమహాజ్ఞా గౌరవమున నీనుహిమాఘ్యుండైన ♦ మునియు వచించెన్
గనుకను నిశ్చింతముగా, నొనరుచు దగు నాకటంచు ♦ నుల్లములోనన్. ౨

క. తలపోసి కొళికునితోఁ, బలికెన్ గురుమధ్యమమున ♦ భవ్యాత్ముండై
వెలసెడు మజ్జనకుండు మీ, పలికిన యటుసేయునునుచుఁ ♦ బలికెం గాదే. 3

చ. జనకుని యానతిం గడువ ♦ శక్యము గాదు తదీయవాక్యమున్
విని యిట బ్రహ్మవాదియయి ♦ విశ్రుతధర్మవిదుండునై జగం
బున యశమొందియున్న ముని ♦ ముఖ్యుని యాజ్ఞను బొందియున్న నే
ననువుగఁ గృత్యమిద్దియని ♦ యవ్వనితన్ వధియించెదన్ గురూ. ౪ 761

తే. అప్రమేయప్రభావుండ ♦ వయిన నీదు
నానతిని జేయఁ బూనితి ♦ దీన గోధ
రామరులకు హితంబు నీయమలజనన
దంబునకు సౌఖ్యనృద్ధియుఁ ♦ దనకు ననుచు. 5 765

క. అనిపలికి శత్రుబలనూ, వనుడొ రాఘవుండు స్వీయధనువునడుమ ము
ష్టి నమర్చి నారిమ్రోయించెను దీప్రము గాఁగ దానిఁచే దెనల్లెన్. ౬ 766

ఆ. మాటుమ్రోసె; నట్టి ♦ మహితనిధానంబు, నాలకించి తాటఁకాలయముగ
నొప్పుచున్నమున ♦ నున్నట్టి వారెల్ల, భీతినొంది రల ను ♦ కేశుతనయ. 767.

నీ. అతికోపచిత్తురా ♦ తాట నాశబ్దంబు విని యేమిచేయుటఁకును మనముచు
దోచక యంత నాఁలోచించి వ్రోధవిస్ఫూర్తిచే మూర్ఛిల్లి ♦ భూరినినద
మే భాగముననుండి ♦ యే తెంచెనోయని దానిఁ జక్కగ విని ♦ యానిశాచ
గారగన యాదెన ♦ కతివేగమునఁ బరువెల్లె నంతటఁ గ్రోధమెనఁగ వికృత

తే. సై న యాకారిముచు వికృతాననంబుఁ
గలిగి మిక్కిలి పొడవుగఁ ♦ జెలఁగు తనువు
భయనమై యొప్పుగా నది ♦ వచ్చుచుండఁ
గాంచి రాముండు చల్మె లఁక్ష్యణునితోడ. ౯ 768

క. అనుజా! లక్ష్యణ! భీకరమును వికృతమునైన కాయమును జూడుము దీ
నిని గాంచునపుడె భయపడు, మరుజులహృదయముల శకల మాత్రమృలగున్.

క. మాయాబలమ్ము గలిగిన, యీయింటిని దలపడంగ ♦ నెటు సుభంజా
నోయనుజ! ముక్కుజెవులును, గోయంజనునట్లొనర్చి ♦ క్రూరమనీషన్. ౧౦

చ. మరలి భయాతిరేకమున ♦ మాయదొఱంగి చనంగఁ జేసెన్
దరుణిని జంపఁగాఁ దగదు ♦ దానిస్వభావముచేతనే ధయ్య

పరతను గావగఁ జనును ♦ బాలక ! దీనిని సాహసంబునక
మరణము నొండఁ జేయుటకు ♦ మామకమానసమొప్పు దేమియ౯. ౧౧౫ 771

చ. కరములఁద్రుంచి శౌర్యమును ♦ గాల్గను గొట్టి గతిక నశించున
ట్లురుతరశక్తిఁ జేయఁదగ ♦ నుల్లమునందుఁ దలంచువాడ సో
దర ! యని యిట్లు పల్కుతఱి ♦ దాటక క్రోధనిమగ్నచిత్తయై
కరములఁ బైకిఁ జూచి కడుఁగర్జిలుచుక రఘువీరువై బడక. ౧౩ 772

క. పరుగై త్తి రాఁగఁ గని భూనురహానినరుండు గాధినుతుఁ డద్భుతభీ
కరరానుశక్తి నెఱిఁగియుఁ, దరుణీ క్రౌర్యమును గాంచి ♦ తలఁకీ మనమునక.

ఉ. హుంకృతిచేత దానిదగు ♦ నుద్ధతినాప నదల్చి రాఘవే
ణాంకులకుఁ శుభంబులగు ♦ నంచు జయంబును గల్గునంచు ని
శ్శృంక వచించెఁ దాటక రఙ్గపటలం బెగఁజల్లుచుక వడిక
బంకజబంధువంశులను ♦ భాసుర తేజాల నొంచువేడుకక. ౧౪౫ 774

తే. ధూళిచే గాఢతమనును ♦ దోఁచుజేసి, సామ్యసిలఁ జేసె దశరథఁనుతవరులను;
నుంతకాలమ్ము పినప జఙ్గములకుఁ గ,నంబడని యాకృతించాల్చె ♦ నై జశక్తి.

కి. మఱుఁగుననుండియె వారలఁ, గఱకు శిలావృష్టి ముంచెఁ ♦ గనలి రఘువరుం
డఱవఱలుగ నొనరించెఁ బెనుతాల వర్షమును దేనఁనుతశరవృష్టిక. ౧౬౫

నీ. ఇట్లు శిలావృష్టి ♦ నెంతయు శక్తిచే నాపి మీదికివచ్చునట్టి దుష్ట
బుద్ధి యకాతాటక ♦ భూరిహస్తంబుల ఖండించె నతితీక్షణకాండములను
ననిత యంతట నేమియును జేయఁ జేతులుపోవుట శ్రమమునుబొంది ముందు
నిలుచుండియెఱుచుచుండినఁజూచిసామిత్రికోపంబునొందిముఁక్కును జెవులను

ఆ గోసి వైచె నంత ♦ నాసురి కామరూపంబు గలది గాన ♦ బహువిధాకృ
తులను దాల్చి నేత్రములకుఁ గావఁగరాక, శిలలవృష్టి నిగుడఁజేయుచుండె.

క. తన మాయవలన దశరథ, తనయుల మోహింపఁజేయు ♦ తలఁపున భీతిం
గనునట్లఱచుచుఁ దిగుగుచు, ఎనితయు నుండంగ మానివద్యుండంతక. ౧౯౫

తే. తనువులెల్లఁ బాపాణవృష్టిని మునుంగ
నున్నరాఘవులను జూచి ♦ యొప్పు మెఱయఁ
బలికె నయఁజూపుటిఁకఁజాలుఁ ♦ బాపబుద్ధి
గలది యిది రామ ! దుష్కార్యముల నొనర్చు. ౨౧ 779

తే. నుతియు నీయతుతనయ దుష్కార్యములగు
పనులు నిజమాయచేఁ జేయుఁ ♦ బంతమూని
యజ్ఞవిఘ్నంబు నొనరుచు ♦ నట్లు గావఁ
బ్రొద్దుపోవక యుండఁ జంపు మీక వత్స !. ౨౨ 780

- క. ఇనఁ జన్తమింఁచ బోయెడి, ననుచిహ్నము లొప్పె నట్లులైన దనుజులె
ల్లను జెలరేఁగుదు రప్పుడు, వినుమది వారలకు శౌర్యవృద్ధినము సుమీ. ౨౨౫
- చ. అనుటయు తాలవృష్టి గురియం జరియించుచు నార్పుచున్నయ
తునిసుతఁ దాటకం గనెడు చొప్పుఁ దలంచి తదీయరావమున్
విని, యిది యీదెసం దిగుగు వింతగ నంచు నెఱింగి దానికిఁ
రనవగుశబ్దవేధితను చప్పుక చూపఁగఁచంగి పూన్కితోన్. ౨౩౪ 782
- క. శరములచే దానిని నిలువరించె నయ్యత్తుతనయ చదలక మాయా
స్ఫురణమున నుఱుఁగునడి యాశరజాలము చుట్టుముట్టి శాంబరి నఁపఁచన్.
- తే. మాయఁ బోనాడి రామలక్ష్మణులపైకి
బాఱుతెంచెను ఘోరనిష్ప్రసముతోడ
నివ్వేధిని విక్రమించుచు నెంతో వడిగఁ
బిడుగువలె వచ్చుదాని రాముఁడట గాంచి. ౨౩౫ 784
- క. ఉరమును గాఢఁగ నొకఖర, శరమును నైచుటయుఁ దీవ్రశరఘాతమునన్
దరుణి యది నేలఁ బడి నెవ్వరముగఁ బ్రాణముల వదలఁ దత్సమయమునన్.
- చ. అనిమొననిట్లు తాటక భయంకరమూర్తి మృతంగనంగ దా
నిని గని నిర్దేశేష్వరుడు నిర్దరులుం గుమిగూడి బాగు బా
గని రయివంశదీపకుని నాదృతిమై గొనియాడిరంత న
మ్ముగిఁగని మోచమొచ్చు సురముఖుఁడొ నిర్దరసంఘయుక్తుడై. ౨౩౬ 786
- క. పలికెం గౌళిక మునిఁబ, కలకాలము నీకు శుభము గలుగుత దేవా
వళియును నేనును ముచముచ, సారితి మీకార్యమునకు నంచును వఱియున్.
- క. కనఁబఱపుము స్నేహము రామునియందొక మనవి విషము మునినీవు భృశా
శుష్కకు జనించి మహోన్నతి, గనెడు సరాక్రమము మీఱఁగ్రాలెడువానిన్.
- క. అతిలోకతపోబలమున, జతనము మీఱంగ నన్త సముపయముల బొం
దితి గాదె! వాని సరిగద, సుతవయ్యన కితనికిచ్చు శుభకరుఁ డితఁడౌ. ౨౩౭
- సీ. స్థిరబుద్ధితో నీకు సేవలుచేయుట బాత్రుఁ డీతఁడు నీకు బ్రహ్మహూని
విబుధనిమిత్తమీ వీరుండు చేయంగఁ దగు గొప్పకార్యంబు దానఁ గలుగు
వినుయశంబంచు విబుధులు వచియించి హృష్టమానసముల నెంతోభక్తి
గౌళికు బూజించి క్రమ్మటి వచ్చినయట్ల స్థానంబుల కరిగి రంత
- తే. సంధ్యయును దోచె, దాటక సంచరించు
టకుఁ బ్రమోదము నొందుచు నకలుషవతి
రాముఁ గనుఁగొని యతనిమూర్ధమును బుణికి
మూచుకొని పల్కె నివ్వేధి మునివరుండు. ౩౨౫ 790

ఉ. కన్నులపండువయ్యె నినుఁ ♦ గాంచిన నాకు రఘూన్వహా! మదు
క్షీన్నైతి వేర్చి చేసితివి ♦ దేవతలున్ ముదమొందుకార్యమున్
మన్ననఁ గాంచితీవు బహుఃసాసము మీఱఁగ నేటిరేయి గూ
సన్నుతిపాత్రమై వెలయు ♦ స్థానమునన్ వసియించి వేకువన్. 33 791

ఉ. నాదగు నాశ్రమంబును గఁనంజను టొప్పుగు నంచు నాతప
శ్రీదయితుండు కౌశికుఁడు ♦ చెప్పినవాక్యము నాలకించి స
న్యాదముతోడ రాఘవుఁడు ♦ పుచ్చెను దన్నిశి నావసంబునం
దాదినమందె యావసము ♦ హాయినిజెందెను తాటకాన్మృతిన్. 3౪ 792

క. నిరుపద్రవమై గుహ్యక, వరుడైన కుబేరునకు నివాసార్హంబై
పరఁగెడు చైత్రధంబును, బురుషించుచు నావసంబు ♦ పొలుపారె గడున్.

చ. మరగణసిన్ధసంఘములు ♦ స్తోత్రముసేయఁగఁ దాటకాహ్వయన్
పురణమునొండఁజేసి మునిఁమండనుతో రఘురాముడానిశిం
బరమముదంబునన్ గడిపె ♦ బ్రహ్మమునీంద్రుఁడు తెల్ల వాఁఁగా
ఫరిణివరాత్మజన్మలను ♦ దానొగి మేల్కొలిపెన్ యథావిధిన్. 3౬ 794

ఇరువదియారవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౭ - వ సర్గము.

రామునకు వివాహమిచ్చుడు దివ్యాస్త్రము తిచ్చుట

చ. అనులినకీర్తియైన కుశిఁకాన్వయదీపకుఁ డచ్చటన్ నిశా
సమయమునంతయున్ గడపి ♦ సన్నితుడై మధురాక్షరాళి యు
క్తముగ వచించె రాఘవునిఁ ♦ గాంచి, కుమారక! కీర్తిరాశి! నా
కమితముదంబుగల్గె శుభఃసమయ్యెడు నీకొక మేలు చేసెనన్. ౧ 795

క. నీవొనరించిన పవిత్రై, భావంబున నలరినాడఁ ♦ బరమాస్త్రములన్
వేవేగ నీకొసంగెన, నావయ్యా! వానిమహిమ ♦ రాఘవ! వినుమా' ౨ 796

క. క్రతుభుజులైన గంధర్వతతులనైనన్ ఫణింద్రఁవారమునైనన్
బ్రతిపక్షు నెవనినైనను, హృతకౌరువునిఁగా నొనర్తు ♦ వీయస్త్రములన్. 3

ఆ. కదనమందు శత్రుఁగణముల నీకు లోఁ
బడెను నట్లానర్చి ♦ కడువిజయము
గలుగునట్లు సేయఁగాన నీదివ్యాస్త్ర
ములనొసఁగుదు నీకుఁ ♦ గలుగు శుభము. 3౪ 798

సీ. చారుతరము దండఁచక్రంబు నీకిండ్లు ధర్మచక్రాఖ్యసాధనము గాల
చక్రము మఱి విష్ణు ♦ చక్ర మత్యుగంబు నైంద్రాస్త్రమనునట్టి ♦ దైన వజ్ర

మును, శైవనుగు హూఁమును మేటిదై తగు బ్రహ్మశిరస్సనఁ బరఁగు నస్త్రమును రాసు ! ధైవీకమును నీకొనంగెద నిరుపమానంబుగ నెగడుచుండు
తే. నట్టి బ్రహ్మస్త్రమొసఁగుదు నవనినాథ
తనయ ! మోసకి శిఖరి నాఁ దగు గడలోగి
మెఱయుచున్నవి నాచెంత మేలటంచు
వాని నీకిత్తునో రఘునంశతిలక !. 24

799

సీ. ధర్మపాశము మఱి దారుణంబగు కాలపాశము నిరుపయోగపాశ
దారుణాస్త్రముల వత్తు నీకొనఁగెద నార్ద్రాశనియును, శుష్కాశనియును
గలవు వానింగొను మలరి యొసంగెద బై నాకమనఁబడు పాశుపతము
నారాయణాస్త్రంబు నరనుత ! నీకిత్తు నగ్నికే బ్రియమైనయట్టి శిఖర

తే. మనెడు నస్త్రంబు బ్రధనాహ్వయంబునఁ నగు

నట్టి వాయవ్యశరముఁ గ్రాంతాస్త్రవరము
హయశిరస్సనఁ బరఁగెడు నస్త్రముఁ గొను
విష్ణురద్రాఖ్యశక్తులఁ బ్రీతి నిత్తు. ౧౧౫

800

తే. అసురవక్త్రులు ధరియించునట్టి ముసల

కంకణంబులఁ గాపాలకమును ఘోర

మైన కంకాశమును మఱియనురులెట్టి

వాని ధరియింతు, రవాని నీ వరుస నిత్తు. ౧౨౫

801

క. విను విద్యాధరదైవతము, నందనాహ్వయముతోడఁ బొల్పెడు నస్త్రం
బును నసేని నరవరాత్మజ !, కొనుమిచ్చెద నవ్వీ కోర్కెఁ గొననాగించుకా.

సీ. గంధర్వులకుఁ బ్రీతి కరముతా మానవ ప్రసాదంబులఁ బ్రశంసమును
నొసఁగె నివ్వీయే యొప్పుగాంధర్వాస్త్రములను, విఖ్యాతిని వెలయునట్టి
సౌరాస్త్రమును, మహాసంతోషమున నిత్తు సంతాపనమ్ము, శోషణమునట్లై
తనకు విలాసన కంఠంబులను గందర్పప్రియంబు దుర్ధర్మమునగు

తే. మదనమను నస్త్రమును నొసంగుదును, రాసు !

నద్యశోభూషణ ! పిశాచప్రియంబు

నగుచు మోహనమనుచేర క్షాతమైన

యస్త్రమిచ్చెదఁ బురుషపంచాస్య ! నీకు. ౧౩౫

803

సీ. సౌమన, తామస సంకర్షణములను, దుర్ధర్మ మా మాసలదారుణాయ
ధమునట్లై మాయాధరమును, సత్యాస్త్రంబు బరులపౌరుషనిరాకరణచణము
గాఁగని ఘోరంబుగానొప్పు తేజః ప్రభాస్త్రంబు, శిశిరాహ్వయమగు సౌమ్య
శరమును, దవ్యవ్ధనాఁ బరఁగు దేవత, పతి యేయస్త్రమునకట్టు లెనఁగు నస్త్ర

తే. మును సుదామననామకమును, భయంక

రమగు శీతేషువను భగాస్త్రమును, మాన

వమును, గ్రహియింపు మీలాటి ♦ వరశరమ్ము
లెన్నియొగల వవాని ♦ నెన్నదరమె. ౧౯౫

804

ఉ. కోరినయట్టి రూపముల ♦ గూడి మహాబలసంయుతంబులై
యారయ నత్కుదారములెక్కియై యలరారెడు నీమహాస్త్రముల్
భూరమణాత్మజుండవయి ♦ భూరిభుజాబలశాలివై న నీ
కో రఘువర్య ! యివ్వి తగు ♦ నొప్పిదమొప్పుగ వే గ్రహింపుమా. ౨౦౫ 805

చ. అని వచియించి తూర్పుమొగ ♦ మై శుచియై నిలుచుండి ప్రీతుడై
మునివరు డప్పు రామునకు ♦ ముఖ్యతమంబగు నస్త్రమంత్రపం
క్తిసొనఁగె; వానినన్నిటిని ♦ దేవతలై న నెఱుంగఁ జాల ర
ట్లనితరసాధ్యమంత్రములు ♦ నమ్మని రామునకిచ్చి యంతటన్. ౨౧౫ 806

తే. మంత్రములఁ జెప్పి యయ్యస్త్రమంత్ర దేవ
తలను రాముని వశమున ♦ మెలఁగఁ జేయఁ
దలఁచి జపియించె జ్ఞానియై ♦ వెలయువనాని
యాజ్ఞ నర్హ తమంబులై ♦ యలరు నవియు. ౨౩౫ 807

చ. ద్యుతిమయదేహముల్ చెలఁగఁ ♦ దోచి రఘూర్వహు ముందునిల్చి న
న్యతిమెయి దోసిల్లాగ్గి బహుమానము మీఱవచించెఁ జాల ను
న్నతిఁ దనరారు మేము, రఘునాయక ! కింకరవృత్తి నిన్నుఁ గొ
ల్చి తగినయట్ల యందు మనిచెప్పిన రాముడు సంతసంబునన్. ౨౪౫ 808

క. పరమోదారములగు నవ్వరమంత్రము లొగి నచించు ♦ భంగిని సేవన్
గరుణించి వాని నన్నిటిఁ, గరమున స్పృశియించి ప్రీతిఁ ♦ గాంచి వచించెన్.

చ. మనసు నెఱింగి వర్తిల్లుడి ♦ మంత్రములార ! యటంచు నాజ్ఞ చే
సెను దరువాత రాఘవుఁడు ♦ చి త్రముమోదమునన్ మునుంగ న
మునిపతికి యధావిధిగ ♦ మ్రొక్కి ప్రయాణము సేయనుండె; నా
ఘనతరతేజుడై వెలయు ♦ త్కృపతి యుగ్రతనూజుఁ డంతటన్. ౨౬౫ 810

ఇరువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౮ - వ సర్గము.

అంతఃకల సమహారముల రామున కుపదేశించుట. అంతః-

తే. సకల శస్త్రాస్త్రలాభంబునకు మొగంబు
సంతసంబునఁ జెలువార ♦ స్వాంత మెంతొ
శుద్ధమై తగఁ బయనంబు ♦ శుభతరాశ్ర
మమునకుం జేయుచుండి, యావత్తాని కనియె. ౧

811

- క. సకలాస్త్రంబులఁ బొందితి, నీక నిర్జరులైన నన్ను † నెదిరింపఁగఁజాలక యుండ్రు తదుపసంహృతి, యెకదా తెలియంగఁ దగినదిప్పుడు నాకున్. ౨
- క. ఆవిధముఁ దెలుపవే యనఁగా విశ్వామిత్రమానిశాంతుఁడు శుచియై భావం బలర దృఢవ్రతుఁడై నలికె ధృతిచెలంగ † నావిధమెల్లె. 3 813
- సీ. సత్యవంతము, ధృష్ట, † సత్యకీర్తి, రథస స్రుతిహారతరముల † వాఙ్మఖంబు నట్లే పరాఙ్మఖ † మన్వల విషమ, సునాభకంబులు, దృఢఁనాభ మట్టి దైన లఘోఘోహ్వాయంబు, దశాక్షంబు, దశశీర్ష మును, శతో † దరము, మఱియుఁ బద్మనాభము, శత, † వక్త్ర, మహానాభములు దుందునాభాఖ్యమును సునాభ తే. కంబు, జ్యోతిషమును గృశంబు, విమల మట్లే నై రాశ్య, యోగంధఁరాహ్వయములు ప్రశునము, దైత్యమును హరిస్త్రమును శుచియు బాహు, నిష్కులులును, సుహాఁబాహువు నొగి. 2 814
- సీ. విరుచి, సార్విత్థాలి † సృష్టినుంతము, దృతిమాలియు, రుచిరంబు † నుకరము పితృ సౌమనస, విధూతఁనామముల్, కరవీర కర, ధన, భాస్యముల్ † కామరూప కామరుదులు, మోహఁనామ, మావరణంబు సంతాన, వరణముల్ † సర్వనాభ జృంభ కాహ్వయముల † వెలయువీనిని భృశాశ్వునికుమారత్వంబుఁగనినవానిఁ తే. గామరూపంబులను భక్తి † గైకొనుమిది భాస్వరములై వెలుంగునో † వత్స! రామ! నీకు మంగళమగుఁగాక † నాకు నీవు పాత్రభూతుండవని, మాని † పల్కుటయును. ౧౦ 815
- చ. మనమున హర్ష మొప్పు నిలు † నుండనుండట్లే గ్రహించువాడ న జ్ఞనమతశీల! యంచు ఋషి † సత్తమునుండి పరిగ్రహించె మంత్రనికరమెల్ల (వానియధి † దైవతముల్ రఘురాముఁగొల్పె ది వ్యనతశరీరముల్ మెఱయు † వాని ధరించి సుఖప్రసంబులై.) ౧౦౫ 816
- సీ. అందుఁ గొన్ని చెలంగె † నగ్నిరీతిని గొన్ని యలరె ధూమాకృతుఁడై నయట్లు కొన్ని చంద్రార్కులై † యన్నట్లు పొల్చుచు నొకకొన్ని యంజలు † లోపవంగి యును, నిట్లునిలిచి యిట్లనియొఁద్రాంజలిబంధమలరార మధురహా † పలుకులొప్పు నిదె వచ్చి నిల్చితి † మిఁక నరశార్దూల! యాజ్ఞ యిమ్మేమిసే † యడగుననిన తే. నారఘూదవహుఁ డిచ్చాను † సార మరుఁగుఁ డేను కార్యంబు గలిగిన † మానసమునఁ దలఁతు. నప్పుడ చనుదెంచి † తగినసాయ మును దగంజేయుఁడీ యన † విని యవియును. ౧౮ 817
- క. పలికినయట్లులై చేసెద, మలఘుగుణా! రామ! యనుచు † ననుమతిఁ గొనుచు

వలగొనివచ్చినయట్టులె, చెలఁగుచుఁ బోయిన మునీంద్రః శేఖరుఁ డంతః. ౧౫
క. (అనుమతి సేయఁగ రాముం, డనుజున కుపదేశమొసఁగె ధన్వంతరమంత్రా
భిని సాంగంబుగ నెంతయుఁ, దనయాత్మప్రమోదమొంది ధైవాఙ్గః.)

తే. అంత రఘువంశవర్ధనుఁ డన్ముహస్త్ర
సంతతిని సాంగముగ నిట్లు ధన్వంతరమహించి
వయనమై పోవుచుండి సువ్యక్తముగను
బలికె మధురోక్తులను, మానివన్యతతోడ. ౧౬ 820

ఉ. అల్లదె కొండచెంతను, మహాద్రుమపంక్తి కనంగనయ్యె నా
యల్లము చాలసంతసము ధన్వంతరమెన్నఁగ గొప్పమేఘమ
ల్లెల్లెడఁ దోచె డట్టముగ ధన్వంతరమొక్కగాఢ్యమునై మనోజ్ఞమై
నల్లలితోక్తు లొప్పు దగు ధన్వంతరమంతయుతిఁ వెలింగెడుఁ. ౧౭ 821

క. వినవేడుకయ్యె నాకీ, వనచరితముఁ దాటకానివాసము భయదం
బును నగు వనమును దాటితి, మనఘమతీ ! దేశమిద్ధియతినుఖకరమా. ౧౮

తే. కాన నిదియొక యాశ్రయం ధన్వంతరమంచుఁ
దలఁపఁ దగుఁగాదె యెవరిదీప్థిలము దెలుప
వయ్య ! దీనిచరిత్రంబునంతయు మఱి
తెలుపు, మీయాశ్రమమదెందు ధన్వంతరమంచుడు. ౧౯ 823

తే. బ్రహ్మఘాతుక దుశ్శీల ధన్వంతరమంద
లగుచు దుర్మతులైన ధన్వంతరమందలలోలి
నీదుయజ్ఞముఁ జెఱచుటకై, దురూహఁ
దిరుగుచుందురొ ? చెప్పు ధన్వంతరమెద్ది !. ౨౦ 824

చ. దనుజుల వారలం దునిమి ధన్వంతరమందలయముం
గని చెడకుండఁగావఁదగుఁగాదె యదెందుఁ జెలంగు నివ్వధం
బును సకలంబునుం దెలుపు ధన్వంతరమందల ! వీనినఁగోరినాడ నా
విని యవి, చింత్యమానముగ ధన్వంతరమందల యీగతిఁ. ౨౧ 825

ఇరువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౯ - వ సర్గము.

❧❧❧ వామనమూర్తి చరితము. ❧❧❧

చ. తెలియనిహనిచందమునఁ ధీయనిపల్కుల వేడు వాడటం
చలరుచు మానిదివ్యమహిమాధికతఁ వెలుఁగొందుచుంట న
య్యలఘుతరోక్తికు త్తరము ధన్వంతరమందల ! జెప్పఁగఁ బూని యీగతిం
బలికెను లోకనాయకుడు ధన్వంతరమందల ! డొకప్పు డవ్వనిఁ. ౧౫ 826

- తే. పెక్కునూలులయుగములు † ప్రీతి మీఱఁ
దపము యోగంబునుం బూన్కి † దసరఁజేయఁ
గా నివాసంబుసేసె నఁక్కాననందె
యలరు వామనదేవు పూర్వాశ్రమంబు. 3 827
- చ. తపమొనరించుకార్యమున † ధాత్రిని ఖ్యాతిని గాంచియున్న క
శ్యపుఁడనుమాని యవ్వనిని † సల్పెఁ దపంబును సిద్ధిబొందె న
తపమున నట్టులొట నిది † ధాత్రిని సిద్ధసుహాశ్రమంబుగా
నిపుడును సన్నుతిం గనెడు † నిట్లు రమాపతి యోగనిష్ఠుడై. 34 828
- చ. వనమున నిందునున్నతటి † వాసపుఁ గెల్వఁగఁ బూని యవ్విరో
చను ప్రియసూనుడైన బలి † శక్రుని దేవసుదగ్గణంబు నొం
చిన దివిజుల్ పలాయనము † సేయఁ ద్రిలోకములందు విశ్రుతిం
గని సురరాజ్యమేలుచు నఖండవిభూతిమఖంబుసేయఁగన్. 35 829
- క. తలపోసి యజ్ఞనిష్ఠల, నలుపుచు నుండంగ నగ్ని † నహితంబుగ భీ
తిలిన దివౌకనులందఱుఁ, గలసి తగ్గ వచ్చి రల్ల † కాననమునకున్. ౩6 830
- క. చనుదెంచి తపము సల్పెడు, వనజాక్షునిఁ గాంచి భక్తి † బల్కర విష్ణూ!
వినుమా బలియొక యధ్వర, మొనరించెడు నది సమాప్తి † నొందకయుండన్.
- క. మనకార్యము నెఱవేఱెడు, పనిఁ జూడుము బలియు నర్థి † పటలమ్ములు కో
రిన దెద్దియైన నొసఁగును, గనుకన్ యాచకులు పోయి † కాంచెవరతనిన్. 24
- క. తనుఁజూడవచ్చు యాచకులను సత్కారమ్ము మీఱ † లాలించు విరో
చన తనయుఁ డింక వామన, తను మాయాయోగముని † తాల్పుము దేవా!.
- క. సురకార్యము నెఱవేర్పుము, గురుశరభపదీయహుఁ † గోపనమున ని
ర్జరవర్య ' మంగళము మా, కరిసి తమిం గూర్పు మనుచు † నర్థించి రొగిన్. ౨౫
- ఆ. అట్టియవసరమున † నదితిని గూడి కాశ్యపుఁడు జ్వలనుకాంతి † నలరువాఁడు
వాసుదేవుఁ గూర్చి † భార్యాసహాయుడై, తపము సలిపె నిష్ఠ † దసరునట్లు.
- సీ. వేయిదివ్యాబ్రముల్ † పాయక నియమంబుతపము సల్పుచు జనార్దనునిఁ దృప్తి
నందించి చాలించె † నప్పుడు వరదుఁడౌ కమలాక్షుఁడెలమి సాక్షాత్కరింపఁ
గనులపండువు గాఁగఁ † గాంచి నుతించె నోపరమాత్మ! నీవు తపస్సువ్రూపు
డవు సత్ప్రేమయుం † డవు తపోరాశివి తపమె నీయాత్మగాఁ † వనరుచుండుఁ
- తే. గడిది నిష్ఠచేతఁ † గావించు తపమునఁ, గాంచినాడ నిన్నుఁ † శమలనాభ!
పురుషపరుడవీవు † పుండరీకాక్ష! నీ, తనువునందె కాంచెదన్ జగముల. ౧24
- క. ఆదియు సంతము లేకయె, యోదేవా! వెల్లుచుందు † వోగి నిట్టి దయా
నీదగు మహిమ మటంచెవ, రేఁ దలఁపఁగ రాకయుండు † వీవు మహాత్మా!. ౧3

తరళము. శరణుజొచ్చితి నట్టిఁజొనిను ♦ సారసాయతలోచనా !

వరమపూరుష ! యంచు నివ్వధిఁ ♦ బల్కినక విని శ్రీతుండై

హరివచించెను ధూతపావుని ♦ నమ్మునిం గని నీవికక

వరము లొందఁగఁ బాత్రుఁడౌదువు ♦ వరమదెట్టిదొ యిచ్చెదక. ౧౪ 838

క. నీకు శుభమెప్పుడు నగుఁగాక యటంచనినఁ దమిని ♦ గాశ్యపుండను ని

ట్లో కమలాత్మా ! దేవా, నీకముసకు నదితి యనెడు ♦ నెలఁతకు నాకు. ౧౫

క. వర మొసఁగఁదగుదు భక్తుల, నరయుచు రక్షింతువో దయామయ ! కానక

బరికింపు మద్ది యేదన, సురరిపు హననంబునేయ ♦ నుత్తుండవు గమ్మా !. ౧౫౪

తే. నాకు నదితికి నీవు సంఠానమైనఁ, గాని నాకోర్కికొనసాగఁదో నతార్తి

భంజనా ! దేవపతియైనఁవానవునకుఁ, జిన్నితమ్ముండ వగుమయోకన్నతండ్రి !.

క. సురవర్యున కనుజుండవై, శరణాగతులగుచు శోకఁసంతపులు నౌ

సురలకు సాహాయ్యముఁ జేయరతిం గొనవయ్య ! దానఁవాంతక ! విష్ణూ !.

తే. నీకరుణ నిండు ఫలియించె ♦ నాకుఁ దపము

గొన సిద్ధాశ్రమంబను ♦ ఖ్యాతినందఁ

గలదు, దేవేశ ! యిచ్చోటు ♦ కమలనాభ !

యిక నవతరింపఁగా లెమ్ము ♦ ప్రకటశక్తి. ౧౮ 843

సీ. అంతమహాశేజుఁడౌ విష్ణువారీతి వామనరూపంబుఁ ♦ బరమనమ్మ

దమ్మునఁ దాల్చి త్రిదశమాత్రయై పొల్చు నదితికఁ దనయుండై ♦ యంత బలిని

గానఁగాఁ జని యభిమానంబు విడనాడి మూఁడుపాదమ్ముల ♦ భూమినిమ్ము

దానవేశ్వర ! యని ♦ తగ బిచ్చునుడిగి లోకాత్మకుండగుట లోకాళి నాక్ర

తే. మించి భూతాళికి హితంబు ♦ నెంచి మూడ

వదగునడుగును గొలిపంగ ♦ వసుధలేమిఁ

• దేజమున బలిదైత్యుబంధించి లోక

ములను మరల మహేంద్రున ♦ కెలమి నొసఁగె. ౨౦౪ 844

క. శతమఖవశమున నె జగ, త్రితయము వెలయంగఁ జేసె ♦ దేవాధిపుఁ, డు

ద్ధతినిట్లు దేవకార్యము, చ్యుతినొందక యుండఁ జేసియొప్పె హరియుఁదాక.

తే. వామనుఁడు తొల్లి సంసారఁబాధలడఁచు, నీమహాశ్రమమున వసియించె నేను

భక్తిని దదాశ్రమమున నివాసమొప్పుఁ, జేయుచున్నాడ, సత్తపస్విస్థిగోరి.

క. క్రతువిఘ్నకరులు దైత్యులు, జతనము మీఱంగ నిటకె ♦ చనుదెంతురు నీ

వతి దుష్టులవారల, నుద్ధతిఁ జంపఁగఁ దగును బురుషఁతల్లజ ! రామా !. ౨3

క. అనుషమసిద్ధాశ్రమమున, కును జోవుదమిప్పుడే రఘుప్రవర ! తగం

గనఁబడు నాశ్రమ మది నా, కును జోలె న్నీకు ధనమఁగుక గద యనుచుక.

—అంశం— రామాదులు సిద్ధాశ్రమమును జేరుట —అంశం—

కవిరాజవిరాజితము.

ఇరువురఁ దోడ్కొని యెంతోముదంబున నేగి కనెంబడమిట్లు మునీ
శ్వరుఁడు పునర్వసుభంబులఁ గూడి తుపారము మాసినఁజాల మనో
హరశశిఁ బోలుచు నప్పుడు వెల్లిన నాతనిఁ గాంచి తదాశ్రమముం
దిరులగు మానులు నెమ్మి నెచుకొని దృష్టిగ నల్పిరతిప్రియముల్. ౨౬

తే. సత్వరంబుగఁ జనుదెంచి జ్ఞానియైన
కౌశికుని భక్తిఁ బూజించి ధ్యేపతిసుతు
లకును విధియు క్తముగఁ బూజలనొనరించి
రతిధులకుఁ జేయఁదగునట్లు లలాదరమున. ౨౭

850

క. అరిజన శిక్షకులౌ రఘు,వరు లొక్కముహూర్తమందు వసియించి మునీ
శ్వరుఁ జూచి కేలుమోడిచి, గురువర ! మఖదీక్షఁగొనుచుఁకోరిక నేడే. ౨౮

సీ. అంతరాయములు లే కయ్యది నెఱవేఱు; యజ్ఞ మీయది సిద్ధి నందుఁగాన
సిద్ధాశ్రమం బిద్ది చెలఁగును గాత సార్థక నాచుమయి దుష్టదనుజులందు
విధులించనిన నీవచనం బమోఘమై వెలయుగాతనుటంచుఁ బలుక నిర్ధ
తేజఁడై యొప్పు గాఁధేయుండువిజ తేంద్రియుఁడనియతుండునై హోమకృత్య

తే. మునకుగా దీక్ష నట్లు పూనినఁ గుమారు
లిర్వురును జాగరూకులై జరపి నిశిని
దెల్లవాఱినఁ దొలినంధ్య నుల్లసులరఁ
గా నుపాసించి రవికి నర్ఘ్యంబు లొసఁగి. ౩౦

852

క. పరిశుద్ధములగు సంతకరణంబులు గలిగి నియతి గాయత్రి జపిం
చి రయమున మ్రొక్కి రఘుని,వరునకుఁ గృతహోమనకు సప్రియమతికి.

ఇరువదితో మ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౦ - వ సర్గము.

—అంశం— రామఁడు మారేచాది రాక్షసుల జయించుట. —అంశం—

చ. పరులనడంచు శక్తి పరిపాటిగ నొప్పగఁ దేశకాలవి
ద్వరులగు రానులక్ష్యణులు పల్కిరి తత్సమయానుకూలమై
పరఁగఁగ దేశముందెలిసి బ్రహ్మమునింగని యోమునీంద్ర ! యి
ధ్వరమున నెప్పుడొ దనుజవారము నొంపఁదగుక వచింపుమా !. ౧౫ 854

తే. వారిబాధలఁ బడక యధ్వరము సాగ
పలయు నందొక్కక్షణమైన వ్యర్థముగను

జరపరాదు గదా యని ♦ సమరవాంఛ

లలరఁ బల్కెడు నక్కమాఁగరులను గాంచి. ౨౫

855

క. మునుల్లెఱఁ బల్కి రిట్లీ, దినమారంభముగ నాటు ♦ దినములు దీక్షం

గని మాని పలుకఁ డటు గావున మీరలు గావవలయుఁ ♦ బూనిక మీఱిన్.

చ. అనవిని గాజపుత్రులు సుహృదృశమొప్పుగ నొప్పుచుంట నే

పున గతనిద్రులై తగఁ దపోవనముద్ధతి నాటరాత్రులున్

ధనువులఁ దాల్చి శత్రువుల ♦ దండనచేయఁగ సిగ్ధయత్నులై

మునివతిఁ గాచుచుండిరిటు ♦ ముప్పును బొందకయుండఁ గావగన్. ౩ 857

క. చనియెను బంచాహస్సులు, చనుదెంచెను వృష్ణమదివసంబు రఘువరుం

డనుజన్ముతోడ నపుడి, ట్లనియెను సిద్ధముగ నుండఁనగు హెచ్చరికన్. ౪ 858

చ. అనుజనితో వనించి యిటు ♦ లాతఁడు సంగరకాంక్షనుండ; నా

ఘనమఖివేది ఋత్విజుల ♦ కాండముతో మునితోడఁగూడి చూ

పునకనువై స్రుగన్వితము ♦ పూజ్యసమిచ్చమసాన్వితంబుఁ బా

వన కుశపుష్పమున్ నిగమి ♦ వాక్సముదాయము నౌచు సంతటన్. ౫ 859

తే. మండె నన్యుఖవర్జము ♦ మంత్రవంత

మగుచు శాస్త్రోక్తకృత్యంబు ♦ నగుచు నాగు

చుండఁగ భయంకరంబయి ♦ వ్యోమమందు

శబ్దమొక్కండు వీతెంచె ♦ సరభసముగ. ౧౦

860

క. వినువీధిఁ గ్రమ్మి వర్షంబునకుం దగు కాలమందు ♦ భూరిధ్వనితో

డను బయలు వెడలు మేఘము,లనమాయంబూని యనురుఁలార్చుచుఁగడఁకన్.

౧. కడువడి వచ్చిరి మారీ,చుండఁను సుబాహుండు వారిఁశూరభటులుఁ బెం

పడఁగఁ భీమాకృత్యలై,లైడఁ గనువారలకు భీతి ♦ యెంతయుఁ గలుగన్. ౧౨

౨. చనుదెంచి రక్తవర్షంబును గురియింపంగ వేది ♦ పూతస్రజ్జు

ఖినిఖిల వస్తువిరాజితము నయ్య నారక్తవర్షమునఁ గడుమండెన్. ౧౩

౩. (మునివేది యిట్లు మండుటఁ, గని క్రోధావేశమొప్పుఁగా రఘువరుఁ డ

య్యనుజన్ముతోడఁ బరుగిడి), కనుఁగొనియెన్ దివిని ఘోరఁకర్షురులనొగిన్.

౪. సరసిజనేత్రుఁ డయ్యనురఁసంఘము పూనికఁ దన్ను మార్కొనన్

దురుసుగ వచ్చుచుంటఁ గని ♦ తోడనపల్కె సుమిత్రపుత్రుతో

సరగున మానవాస్త్రమిదె ♦ సాధువిరోధుల మాంసభక్షణ

దరులను మాలఁగొట్టెడి సదాగతి మేఘమునట్లు చూడుమా. ౧౪ 861

౫. అని పలికి మెఱుఁగు లీనుచు, ఘనమగు నయ్యస్త్రమును నికామక్రోధం

బున మారీచుని రొమ్మున,జని గాఁడఁగ నేసె బాణఁసన్తమ మదియున్. ౧౫

- చ. ఉరమును దాఁకి వాని శతఃఘోషసముల్ గొనిపోయి సాగరాం
తరమున వైచే శీతతరఃతల్లజబాధితుఁడై విసంజ్ఞఁడై
దిరుగుచుఁ బోయిపోయి జలఃధింబడినట్టి సురారి నెన్నిసో
దరుఁ గని పల్కెఁ జూడుమదె ధర్మయుతంబగు మానవాశ్రమము. ౧౮
- క. (తనమహిమవలన రాక్షసుఁ, గొనిపోయె గాని జంపఁగోరదు మూర్ఖు
మునుగంగఁజేసె) మిగిలిన, దనుజుల నిర్భృణుల దుష్టతం గను వీరిక. 868
- క. అతిపాపకర్మనిరతులఁ, గ్రతుహంతల రక్తపానఃకాంక్షులనెల్ల
బిత్తునతి పురమున కనిపెద, నితరాశ్రములనె యటంచు ధనంతయు శక్తిక.
- తే. అద్భుతంబగు నాగ్నేయఃమను మహాశ్రు
మును ధనుస్సునఁ గూరిచి ధనులలరఁగ
నేఁచెడి సుబాహువక్షంబుఁ జూచివైచె
నద్ది నాటఁగ భువిఁ గూలె నమరవైరి. ౨౦ 870
- క. వాయవాశ్రమము దొడిగి మహాయశుఁడు నుదారుఁడు నగు ధారఘవీరుం
దాయసురుల మృతశిష్టులఁ, బాయక వధియించె మానివరు లలరంగక. ౨౧
- మ. క్రతువిఘ్నంబును జేయు రాక్షసుల నారాముండు చక్కాడ ను
ద్ధతులక రక్తనులక వధింప సురసంతానంబు దేవేంద్రు, నే
గతిఁ బూజించిరొ యట్టులే మునులసంఘంబు పూజించె నా
క్షీతినాథాత్మజునంత నధ్వరవిధుల్ చెల్లంగ గాధేయుఁడు. ౨౨ 872
- క. నిరుప్రసవమా ది క్తతిఁ, బరికించి రఘుప్రవీరుఁ బలికె రఘుకులా
భరణా! నీదోర్బలమున, జరగెను యజ్ఞంబు శాస్త్రసంస్మృతమగుచుక. ౨౩
- క. గురువచనం బొనరించితి, వరయఁగ సిద్ధాశ్రమంబు నాధికిమగుచుక
ధరణి నెసంగఁగఁ జేసితి, పురుతర తాపకయశంబుదోష్ఠ స్థిరంబై. ౨౪ 874
- ముప్పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౧ - వ సర్గము.

- విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులం దోడ్కొని మిథిలకుఁ బ్రయాణము సేయుట.
- చ. పితృవచనానుసారముగ ధర్మహితుండగు నమ్మనీంద్రు న
త్కృతువునఁ దారుచేయఁదగు కార్యములక నెఱవేర్చి మానసం
బలిముదనుండ వీరులగు ధారఘుపుంగవులందు చేయి న
మృతి దనరారఁ బుచ్చి రవిమండలచిహ్నము లంకురింపఁగక. ౧౫ 875
- క. ఉదయంబునఁ దామెనరుపఁగఁ దగిన కృత్యములఁ దీర్చి కలిసి యిరువురొ
ప్పు దలిర్పఁగ విశ్వామిత్రదర్శనము చేయ, మానితల్లజులఁ గనక. ౨ 876

చ. చనియటఁ బ్రజ్జ్వలద్దహనుఁచాడ్చున తేజము వెల్ల మించు న
 మ్మునికీఁ బ్రదక్షిణంబుగను ఁ మ్రొక్కి మృదూక్తులఁ బల్కిరిట్లు మీ
 యనుమతిఁ దీర్చివచ్చితిమి ఁ యానతి యిండిఁకఁగార్వమేమి మే
 మొనరుప నర్హమో ? మదికి ఁ నొప్పినరీతిఁ దలంచి కాశికా !. ౫ 877

ఆ. మీకుఁ గింకరులము ఁ మీరు పంచినయట్లు
 చేయవారమనుచుఁ ఁ జెప్ప మధుర
 భాషణులగు వారి ఁ పల్కులు విని గాధి
 తనయు నాజ్ఞయెల్ల ఁ మునులు ప్రీతి. ౫ 878

క. మనుజవరా ! మిథిలాపతి, జనకుఁడు ధర్మిష్ఠమైన ఁ జన్మము సేయం
 గను బూని యున్నవాఁడది, కనుఁగొనఁబోయెదము నీవుఁకృతువును జూడఁ.

ఆ. మమ్ముఁ గూడివచ్చి ఁ మైథిలు గృహమున, నచ్చెరువుగఁ గాంచ ఁ నర్హమైన
 మేటిచాపమొండు ఁ మెఱయు నద్దానిని, గాంచవలయు దానిఁకథను వినుము.

క. పరశంకరుండు దత్తో, ధర్మమాచాపమును బూని ఁ ధర్మసము చేసెఁ
 గురిలంత సోమశతకుఁ, బరితుష్టునిగా నొనర్చి ఁ పడసిరి దానిఁ. 881

ఆ. దేవరాతుఁడనెడు ఁ భూవిభుండధర్మి,మందు సురలమోదఁమందఁజేయ
 దాని దివిజులా సఁదస్సున నిడి చని, రదియె జనకునింట ఁ నలరుచుండు. ౮ 882

క. వినుమింతనరాని బలం,బునఁ దగి భీతిదమునగుచుఁ ఁ బొల్చెడు తేజం
 బున వెల్లుచుండు నెక్కిడఁ,గనేర రద్దాని దివిజఁకాంతులు దనుజుల్. ౯ 883

క. రక్కసులును గంధర్వులు, నెక్కిడఁ జాలరన నింక ఁ నెవ్విధమునుజుల్
 లక్కార్థమునకుఁ జాలుదు, రిక్కాలపుఁ జర్చివిను, మఁహిసబలాధ్వ ౯

చ. ధరణిపరాత్మజన్ములు,నిఁతాంతబలాధ్వలు వచ్చి యమృహ
 త్తరథనువందుఁ గల్గు పటుఁతంగనఁ బూనియు నెక్కుపెట్టనే
 రరు నరపుంగవా ! జనకఁరాజగృహంబునఁ జూడ నొప్పి య
 చెప్పరువుగఁ దోచు నాధనువు ఁ శ్రీకరముం గను మాత్మరంజిలఁ. ౧౧ 885

తే. మఱి యచటికిపు వచ్చిన ఁ మఖముఁజూడ
 నొ నదియు నద్భుతంబుగ ఁ నగపడు రము
 వంశముక్తామణి ! చాపవర్య మద్ది
 శుభతరాయత ల న్నకఁశోభితంబు. ౧౧౫ 886

సీ. యజ్ఞఫలంబుగా ఁ యాచించె దానిని జనకుండు సుప్రీతఁశంకరాది
 దేవవర్యులు మున్ను ఁ పావనంబగు దాని వారొసంగిరి నరఁవరుని యింట
 నమ్మేటికోదండఁ ఁ మాయుధోత్సవముల యందెల్ల వివిధగంఁధాదికముల
 నగరుధూపంబుల ఁ నర్చింపఁబడుచుండు నని రామునకుఁ జెప్పి; ఁ రవల మాని

తే. మునిసమూహము దశరథతనయులు దన

వెంటరాఁగఁ బ్రయాణమై ధవళలుతఱిని

నచటివన దేవతలఁ బిల్చి యనియె మీకు

భద్రమగుఁగాత మోవనవాసులార! ౧౮

887

క. సిద్ధింఁచె గార్యమిట నీ, సిద్ధాశ్రమవసతి వదలి ధవళరెడ నిపుడే

యిద్ధతమ జహ్నుతనయా, చ్చత్తిఁ జని యుత్తరమునఁ బ్రారేయాద్రిక్. ౧౯

చ. అని వచియించి వారిఁ గొనియాడుచు వీడ్కొని సిద్ధనామమై

తనరెడు నాశ్రమంబునకుఁ దాను బ్రదక్షిణ మొప్పఁజేసి పా

వనమగు నాస్థలిక విడిచి వారలతోఁ బయనంబుచేసెన

మ్మనిపతి; యుత్తరంబునకుఁ బోయిరి యాతనివెంట రాఘవుల్. ౧౬ 889

ఆ. మఱియు బ్రహ్మవాదిమండలంబాత్మీయ, వహ్నిముఖ్యయాగ ధవళునిపతి

శకటశతమునిండఁ జయ్యనఁగొనిపోయె, బ్రావికముగ మానిపరుని వెంట.

చ. వనముననందు నుండు మృగవాజిగణంబులు దివ్యచిత్తుఁడై

మునిపతితోడ భ కిమెయిఁ బోయె నతండు మరల్చె వానినం

తనతండు వారితోఁ జనియెఁ దద్దయు మూరము సూర్యుడప్పుడ

స్తనగము చెంతకేగఁగ నదంబగు శోణను గాంచి యందఱున్. ౧౯౫ 891

తే. దానితటమున వసియించి తానమాడి

రవియుఁ గ్రుంకిన నగ్నిహోత్రముల వేల్చి

యమితజేజంబులం బొల్చి రిపుడు కౌశి

కుని నమింగూడి కూర్చుండి రనఘనతులు. ౨౦౫

892

క. రాముండును సోమరియుతుఁడై మానులకంజలి యిడి యటమునిపతియై

ధీమంతుడైన యవ్వ, శావ్విమిత్త్రుని నిటనుండు సమీధికభక్తి. ౨౧౫ 893

క. ఉపవిష్టుఁడగుచుఁ దేజం, బసరిమితముగాఁ జెలంగ నమ్మనిచంద్రుం

దపనాభతేజుఁ గని మో, సపరాయత్తాత్ముఁ డగుచుఁ దాఁ బ్రశ్నించెన్. ౨౨౫

తే. వసేనమృద్ధులచేఁ జాల భాసిలుచు న

యనములకుఁ బండుపుగనున్న యట్టి దేశ

మిదెవద్దిదొ వినఁగోరెద నెఱుంగఁ జెప్ప

వయ్య, గురువర్య మీకు శ్రేయస్సు వెలయు. ౨౩౫

895

క. అని యడిగిన నారాము వ, చనములకు నదుత్తరంబు సంపూర్ణముగా

మునిమధ్యస్థితుఁడై తపమునఁ జాలప్రసిద్ధిగన్నమునియిటుచెప్పెన్. ౨౪౫

ముప్పదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౨ - వ సర్గము.

శ్లోకం మనః కుశలముల న్నిత్యంతము. శ్లోకం

తే. బ్రహ్మపుత్రులలో మేలుబంతి తపసి
కుశుండు నిర్బాధకవ్రతకుశులుఁ డెఱుల
ధర్మవిదుఁడొప్పు సుజననంతతిని బూజ
నలరఁ జేయఁచు సుగుణాఘ్రిం ♦ శకుచు మున్ను. ౧

897

క. అతఁడును హాసకులగుణాన్వితయగు వైదర్భిమందు ♦ విపులసుగుణసం
తతినొప్పి తనకు నీడగు, సుతులను నల్పవీరు బడసె ♦ సుతులవ్వారల్. ౨

నీ. యశఃమొప్పుగఁ గుశాంబుకుశనాభులధూర్తరజనుఁడువసువుమా ♦ త్తాండతేజ
లనదృశివిక్రములయి భూస్థలంబునఁ దనరుచుండఁగ మహాతాపహులైన
తనయవక్త్రుల నహాధర్మిష్ఠులను సత్యవాదులఁ గని తండ్రి ♦ సప్తకులధర్మ
మగు ప్రజాపాలన ♦ స్తునవొంగఁజేయంగఁ గోరి పుత్రసూర ! ♦ మూలలోక

ఆ. పాలనంబునేసి ♦ పడయుండీ పుష్కల, ధర్మముల నటంచుఁ ♦ దండ్రియిట్లు
పలుక లోకనన్యుతులగు నానల్పవీరు, పురనివేళములను ♦ బుద్ధి నెన్ని. ౩ 898

నీ. నిర్మించుకొని రందు ♦ నిర్మలగుణుండు, కుశాంబుండు గట్టెఁ గా ♦ శాంబిపురము
ధర్మాత్ముడనుకీర్తిం ♦ దనరెడు కుశనాభుఁ డలవరించెనుహాదయాఖ్యపురముఁ
గట్టె ధర్మారణ్యకమ్మునా ధూర్తరజనుండు శిరివ్రజసత్పురంబు,
వసువు నిర్మించె నీవసుతుతీ చుతిమింతుండైన యవ్వసురాజు ♦ కగును జమ్ము

తే. పర్యతశ్రేష్ఠములివియే ♦ పంచసంఖ్య
నననిజుట్టి ప్రకాశించు ♦ నల్లనదియ
మాగధియను నుతింగిని ♦ మగధ దేశ
మును ప్రవేశించి చుచిరాగుం ♦ గనుము రామ !. ౪౫

900

క. ధరణిధరపంచకము, సంచరమున మాగధియుఁ బూల ♦ నంబవిధమునక
గరచుదుగఁ జెలఁగెడు దాశరథి ! యిది గనుచుహీశచంద్రునిదెనుమా. ౪౬

క. ఇరుప్రక్కల సుతేత్రము, లరువగు పై గులును వెలయ ♦ న్నానదీకీర్తి ధా
శరథి ! పడమర కేగెడు, సరగునఁ దూకువుననుండి ♦ చతుర్విత్తై ౧౦ 901

తే. ధర్మబుద్ధియు రాజర్షి ♦ తల్లజుండు
నైన కుశనాభుండును భూపుండా ఘృతాచి
యందు న్నుత్తమకన్యల ♦ సుందరాంగ
మును నదగువారి నూర్వర ♦ నెలమిఁ బడసె. ౧౧

903

చ. పరువము హాపమిం దనర ♦ భాసురభూషణరాజుఁ దాల్చి య
త్తరుణులు చందనంబు సుమదామములం గయిసేసి కొంచుఁ దొ

ల్క్రిమెఱుపుల్ చెంగుగతిఁ ♦ గాయము లొప్పగఁ బుష్పవాటికాం
 తరమును జొచ్చి యందుఁగల ♦ నాదము లొప్పగఁ బాడి యాడుచున్. ౧౨౪
 తే. వీణియల మీటుచుం జిత్తవృత్తి కొలఁదిఁ
 బరమసచ్చ కమునఁ దేలి ♦ వఱలుచుండి
 రిట్లు సకలాంగసౌందర్య ♦ మెనఁగుచుండ
 నననుచుఁబు తనరార ♦ నలరుచుండి. ౧౩౪ 905

ఉ. ఆయెలదోటలో నిబిడమై తనరారెడు సృష్టపంక్తిలో
 నాయెనాగ, లంబుదగఁజాంతరమందు వెలుంగు చుక్కల
 ప్లాయెడఁ బొల్బుమీఱి సుగుణావళి మించుచు నందమొప్పఁగాఁ
 బ్రాయము చెల్వమీఱి నలఁగఁగని వాయువు సంతసంబునన్. ౧౩౬ 906

తే. తాను సర్వాత్మకుండౌటఁ ♦ దరుణు లచట
 మెయ్యుచుండుటఁ గాంచి యోవెలఁదులార!
 కోర్కి మీపైనఁ గలిగె నాకు నిక మీర
 లెల్ల భార్యలు గండు నాయుల్లునులకు. ౧౩౭ 907

చ. మనుజులకుఁ దివోకనుల ♦ నుంకలికెల్లు వివాహస్థియకా
 నని నుది శంకనొంపవలదంబుగుహానసలార! మీరలీ
 మనుజుత వీడి నిర్జరసఁనుంబగు నాయువుఁ గాంత్రి యావనం
 బనునది చంచలంబు గన ♦ యయ్యది మర్త్యులయందు నెన్నఁగన్. ౧౩౮

క. అతిచంచల నుటుగాన వ,నితలారా! నన్ను మీరు ♦ నెమ్మిడలిర్పం
 బతిఁగా జేసిననంతనె, చ్యుతినొంపని యావనంబు ♦ చొప్పుడు మీకున్. ౧౩౯

తే. అంతమాత్రమెకాదు మీఁంపఁబనిత
 లగుదుని చెప్పఁ జెప్పినయల్లె చెయు
 శక్తిగల వాయుదేవుని ♦ సరిసవచన
 పలుమున్ విని కాంతలు ♦ పరిహసించి. ౧౪౦ 910

చ. పులికి నిర్భయ తను! ప్రపంచమునం గల భూతపంక్తిలో
 హుఁదగఁ బ్రాణహామమున ♦ వర్తిలుచుందువు నీవటంచు ని
 మ్ము నెఱుంగఁగఁ జాలెడు నుముం బననా! యవమానమొందఁగాఁ
 బుకఁగనేల? మమ్మందలఁపం జనుశక్తిధురీణుండెరన్. 911

తే. ఎఱుంగుమా? కుశనాభునికేము పుత్రి
 కలనుటంచు ప్రభంజన! ♦ కాన నిన్ను
 నీకుఁ బ్రభువగు జేవేంద్రునిం దగ నధి
 కారిముననుండి తొలఁగింపఁ ♦ గలము నుమ్ము. 912

క. వినునుపుని మేమొనరించి నవ్వుహృదితనము ♦ చెడుఁ గోవున దా
 నిని గావ నూరకున్నా, మని మఱియును వారలనిరి ♦ యవ్యాయువుతోన్,

క. జనకుఁడు నీయూ దుర్బుధి నెఱుంగునయేని నీకుఁ ♦ దీక్షాంతకుఁడౌ
జనకుండట్టిఁడు కాకుండునుగాక నుతోక్కపల్కునుక విసవయ్యా !. ౨౦౪

ఆ. సత్యవాదియైన ♦ జనకుని దుర్బుధి, చే నశారణంబు ♦ చెందునట్లు
పలుకకుండవయ్య ! ♦ యెలమి నెవ్వని కతఁ, డిచ్చునతనిఁబతిఁగ ♦ నెంతుమేము.

క. జనకుఁడు కన్యాదానంబును జేయుట ధర్మ మట్లతఁడనకి ను
మ్మునొసంగునొ యవ్వకుని నె, గనుఁగొన నెప్పునములందుఁ ♦ గాంక్షింతుము నూ.

తే. తండ్రి యే తేఁడు పరదైవతంబు మాకుఁ
గాన నతఁడెవ్వనికి మమ్ముఁ ♦ గాంక్ష నొసఁగు
నతఁడె మాకగు భర్తయంచనిన వాయు
వతినమధుఁడు గాన నత్యాగ్రహమున. ౨౦౫ 917

నీ. వారలయవయవ ♦ వారంబులం జొచ్చి గుఱ్ఱహంబులం ♦ గూడునట్లు
గాఁ జేసె; (నప్పుడా ♦ కాంతలరత్నిమాత్రంగముల్ గలిగి గ ♦ రావృత్తిరేక
మునుమానియతిభయంబునఁగుంది) పవమానకృతనామనత తమ ♦ కెంతొయా
నింపఁగాఁ గుశనాభు ♦ నిలుసేరి కన్నీరు కాలువలై పాఱఁ ♦ గాఁ దపించి [ర్తి

తే. సిగ్గుఁ దత్తఱపాటును ♦ జెంది భూమిఁ
బడిరి కుశనాభుఁడెంతయు ♦ భాసమాన
తనువులం బొల్పు తనముద్దుతనయల్లిటు
భంగముం గాంచి దీనత ♦ వచ్చుటఁ గని. ౨౦౬ 918

క. తనమనము త్తలపాటును, గని సంచలతం గనంగఁ ♦ గన్యకలారా
కనఁ జోద్య మిద్దియేమొకొ, యనుమానము వీడి తెల్పునగు నా కెల్ల. ౨౦౭౪

క. అనమానపటచె ధర్మము, నెవఁడివ్విధినామనత్వ ♦ పుర్బుడఁ జేసెక
అవసుతి గుంపుగ నొకమాట చచింపసి యూరకుండి ♦ టకు గతమేమో. ౨౦౮

తే. అనుచుఁ గుశనాభభూపాలుఁ ♦ డాత్మజులను
గాంచి పరితాపమునఁ బల్కి ♦ కన్యలేమి
చెప్పుదురొ దానిమిను వేడ్క ♦ చేత నుండె
మనసు నిలుకడ నొందినమాడ్కిసంత. ౨౦౯ 921

ముప్పుదిరెంప సర్గము సంపూర్ణము.

- -

33 - వ సర్గము.

శుభ్ర బ్రహ్మదత్తుని చరిత్రము శుభ్ర

క. మతిమంతుఁడు కుశనాభ, షీతినిాథుఁడు ప్రేమమీరిఁ ♦ జెప్పిన వాక్య
ప్రతీతి విని స్వశిరంబుల, సతనిపదంబులకు మ్రొక్కి ♦ యతిభక్తిమెయిన్. ౧

- క. పటేకప నూహ్యసి కన్యక, లిలాధినాయకునితోడ ♦ నిట్లని తండ్రి !
కలఁజుగదా సర్వాత్మకుఁ, డల సుబలుండనిలుండతఁడ ♦ యవమానించెన్. ౧౫
- క. వినునుది యెవ్విధమన్నన్, గనండు బలవంతపఱుపఁగా ధర్మముగా
డను దాని, నదియ మంగళ, మనియును బలనంతుఁడౌట ♦ నాతఁడు తండ్రి !.
- ఆ. అట్టి యశుభమార్గఁ పుందుఁ దా నిరతుఁడై
ధర్మమును రవంతఁ ♦ నలఁపఁ డయ్యె
నతనితోడ నంటి ♦ మిప్పుడు తండ్రి మా
కున్నవాఁడు; జనకు ♦ నుజ్జగించి. ౨౫ 925
- క. పతే గోరెడునట్టి న్వతం, త్రతఁ బూనఁగలేదు మేము ♦ తండ్రిఁగని నదా
గతి! నీవె వేడికొమ్మా, యతఁడొనఁగిన మము గ్రహింపఁనర్హతగలుగున్. 3
- తే. నీకుఁ బవనా ! శుభంబగుఁగాక యనుచుఁ
బలుకు మామాటలను వినఁకలఁగుపాప
మనునరింపఁగ మమ్మెల్ల ♦ నాతఁడిట్లు
నవినుతిం బొందఁజేసెనోయయ్య ! యనిన. ౪ 927
- క. గురుపౌగువమున నొప్పయు, ధరిణీపాలకుఁడు సరినుఁధార్మికుఁ డగుటన్
దగుణులవాక్యములన్ విని, మరుత్తువై నలుగకనియె ♦ మహిళలతోడన్. ౫
- క. ఓరుపుఁగువారిలు తను, కేరై నను గీడి నేసిఁగని ప్రచక్రతేజ
వారికిఁ జేయఁ యెంతయు, నోరుపు నొందుటయె యప్పుఁడొప్పుం ఁట ౫
- ఆ. కావున మీరలిఁగ్రజిని ♦ గార్యము గొప్పగఁ జేసినారల
పావనచిత్తలారా యొకఁభంగిన నందఱుఁగూడి సంశయం
గావఁగఁజేయఁగలఁగినఁకార్యమొనర్చితరింత చాల్చి నొ
ప్పే పరభూషణంబుగఁ ♦ యెంచఁగ ప్రతిగఁ బూనుపాలకన్. ౭౫ 930
- క. ఓమ చూపుటయే పిష్టము, సుమహిత రూపాతివిధవఁతోభితుఁగు ను
య్యనురులు తప్పొనరించిన, సమయంబునఁ గష్టతరము ♦ తమనుం బొందెన్.
- ఆ. అంతకంటె మీరఁబుందఱు నొకరితీ
మీమను జూపుటధికఁకష్టమగును
యజ్ఞ, దాన, సత్య, ♦ యశముల, ధర్మంబు
నిలనఁగలుగు ఫలము ♦ గలుగు తమను. ౭౫ 932
- నీ. కానఁ బుత్రికలార ! ♦ తమయె యశస్సత్య, యజ్ఞదానంబులఁబ్లిమలధర్మ
మునగు; నోరుపుగల్గుటనె చరాచరజగంబును భూమిపైనుండు ♦ ననివదించి
యమరవిక్రముఁడైన ♦ యక్కుశనాభుండు కొమరితల నీవ్విడువఁలిపి యంతఁ
గార్యమాలొచింపఁ ♦ గడుఁ గుశలుండౌటచేతఁ గన్యాదానఁ మే తెలుంగునఁ

తే. జేయఁదగు సత్కులంబును ♦ బ్రాయముమొద

లైన గుణములుగల్గిన ♦ వానికెవని

కీయఁదగు వీరిసంచని ♦ యెంచి మంత్రి

వగులతోఁగూడి యోజించె ♦ బ్రజ్ఞమెఱయ. ౯౫

933

సీ. ఏదేశమునయందు ♦ నేకాలమున వీరి నీయంగఁ దగునంచు ♦ నెన్నికమది

బుట్టఁగా మంత్రిస♦మూహమ్ముతోఁగూడి కార్యమాలొచించు ♦ కాలమందు

నూర్ధ్వరేతస్కుండై ♦ యురుతరమంగళాచారుండై చూళియ౯♦పేరఁబరఁగు

మునివర్యుఁ డొక్కఁడు ♦ మోదంబున౯ వేద, సప్తతతస్సు నిష్ఠ నొసరించు

తే. చుండె నక్కాలమునయందు ♦ నూర్తిశయను

దానికూఁతురు సోసుద♦మాననీయ

చరితగంధర్వపనిత య♦చ్చటికి నేగి

యతనిసేవించె రామ ! నీ♦గగు శుభంబు. ౧౨

934

క. మునివతికి మ్రొక్కి ధర్మంబున నిరతింగల్లు నాతి♦మునియాశ్రమమం

• దెనివాసము చేసి నుహా, వినయమున౯ గొల్పుచుండె ♦ వేడుకమీఱ౯. ౧౨౫

క. కొలఁది దినంబుల కమ్ముని, కలరె౯ సంతృప్తి దేవ♦తాంగనయెడనా

యెలనాగచేయు నేవా, ఫలమగు కాలంబు రాఁగఁ ♦ బ్రమదము మీఱ౯.

క. సురకన్యం గని నేవా, నిరతికి సంతృప్తి గలిగె ♦ నీకు శుభంబాఁ

దగుణీ ! నీకుం బ్రియముగ, జరిపందగు కార్యమెద్ది ♦ చయ్యనఁ జెపుమా. ౧౩

క. కొరినకొరికి దీర్చెనె, నారీసుణి ! యనిన మాని♦నాధుని మదిలోఁ

గూరిమిగలిగెఁ గదాయని, చారుగళన్వనము తనరు♦చానయెఱింగె౯. ౧౩౫

క. మాటలనేర్పునఁ వనరెడు, బోటి ! యిదే ననుచునుచుఁబొంగి వదించె౯

మాటలయంచసప్తశకుగు, పాటనమున నలరు మాని♦పాలకుతోడ౯. ౧౩౬

తే. బ్రహ్మవర్చస్సుచే నెల్ల♦వారి మించి, బ్రహ్మతుల్యుడవై తపో♦రాశివగుచుఁ

దనరుచుందువు ధార్మికో♦త్తమ నుహాత్మ !, యట్టి నీవీగదే నాకు♦నాత్మజన్మ.

క. తనయుండు బ్రహ్మశక్తిని, గనువాఁడుగ నుండువలయు ♦ త్కౌసురమాని!

విను భర్తలేని నన్నం, గని యెంచకుమయ్య ! విధవఁ♦గా నీమదిలో౯. ౧౩౭

తే. నీకు శుభమగు మునివర్య ! ♦ నాకునింత

దనుకఁ బురుషుండు లేడిపు♦డును దలంప

భార్యగొనేరికై న నే♦బ్రహ్మచారి

ణిగనె యుండుదు నిష్ఠచే ♦ దగి మహాత్మ !. ౧౩౮

942

క. మునివర ! శరీణుం జొచ్చితిఁ, గనుకఁ దపశ్శక్తి నాకుఁ ♦ గరుణింపు మీరం

తనయునన౯ బ్రహ్మర్షియుఁ, దనయుఁ బ్రసన్నుడయియెచ్చె♦దనమాననజ౯,

ఆ. బ్రహ్మవత్తుడనగఁ ♦ బరఁగెఁ జూళికుమారుఁ
డమ్మ రాజకులజ ♦ యాట నాతఁ
డట్టివాడె యయ్యె ♦ నటఁ గుశనాభుండు
దనయులను నొసంగఁ ♦ దలఁచునపుడు. ౧౮

944

సీ. సోమదాంబకు నాత్మ ♦ జుండగు నాబ్రహ్మవత్తుండు స్వర్గస ♦ త్తనమునందు
నతిశయిల్లు విభూతి ♦ నలరు నింద్రునిబోలి కాంపిల్యపురమునఁ ♦ గడుసమృద్ధి
నివసించియుండె ను ♦ నీతిచే మించు నాకుశనాభ భూపాల ♦ కుండుబ్రహ్మ
దత్తునికిం దన ♦ తనయల నూర్చుర నియ్యఁదలంచి యా ♦ నృపవరేణ్యఁ

తే. బిలువఁగాఁ బంచి నెమ్మది ♦ ప్రియమునొందఁ
దనదు తేజంబు దీపింప ♦ ధర్మబుద్ధి
నొనఁగె శక్ర సమానుఁడా ♦ యుర్వివిభుండు
వారిఁ బెండ్లాడె గ్రనుము త ♦ ప్పక ముదమున. ౨౨

945

చ. తమకరముల్ మహీవిభుండు ♦ తాఁకినయంతనె వారు కుబ్జభా.
వమును ద్యజించి తాపమును ♦ బాసి యెసంగెడు కాంతియు క్షేమ
నమలతఁ గానుపింపఁ జెలు ♦ వాటిరి వాయువిముక్తలై న యా
ప్రమదలఁ గాంచి తండ్రి గుణ ♦ వర్ణ్యుని నాధునిఁ బొందిరించెన్. ౨౩॥ 946

ను. సరమామోడము నొంది యెంతయును సం ♦ భావించి జామాతనుఁ
దరుణసంఘముతోడ బుట్టిజులతో ♦ దాఁబంపె గాంపిల్యమఁ
పురికిన్ సోమద యంత సంతసమును ♦ ప్పొంగంగఁ గోడండ్రి నా
దరిమొప్పుం దగు భంగఁ గాంచె దనయన్ ♦ దాత్పర్యమేపారిన్. ౨౪

క. అనుసూపదాలం దో, హ్ని నచ్చుటఁ జూచి యంభో ♦ కోరికఁ గాంచెన్
వినుతించెం గుశనాభుని, విసుమో ర్మువర్చి ♦ యవలివృత్తాంతంబున్. ౨౫॥
ముప్పదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౪ - వ సర్గము.

శ్లో విశ్వామిత్ర కాశీనదుల వృత్తాంతము. శ్లో-

క. అల బ్రహ్మవత్తుఁ డిటుపెం, డిలియై తనపురికినేగ ♦ నెలఁతలతోడఁ
గులమును నిలుపఁగఁ గొడుకులు, గలుగుటకై యిష్టెఁజేయఁ ♦ గడఁగెన్ విధిగఁ.

క. తనయవిహీనుం డగుట గు, శనాభుఁ డక్కొఁత దీర్పఁ ♦ జాలెడు, నొకయి
ష్టెనిజేయుచుండ బ్రహ్మకుఁ, దనయుండు దారుడగు కుశుండు ♦ తనయునకనియెన్.

మ. తనయా ! ధార్మికుడొ తనూభవుండు తా ♦ తంబోలువాఁడున్నవిం
చును నీకాతండు గాధినామమున మిం ♦ చుంజున్ము తత్సప్త

ఘనమై శాశ్వతమైనకీర్తియలగుం ♦ గాకంచు బోధించి తాఁ
జనియెన్ శాశ్వతధాతృలోకమున కం ♦ చదోవ్వొమమార్గంబునన్. ౪ 951

క. మతిమంతుఁడు కుశనాథ, షీతివిభుఁడు ఘృతాచియందు ♦ స్థిరధర్మగుణ
ప్రతతియగు గాధినామక, సుతునంతటఁగాంచె సతఁడెనినూ ననుఁగనియెన్. ౫

తే. వఱలె ధర్మాత్ముడై గాధి ♦ వనుచుతిసతి, కుశునికులజుండనౌటఁ గా ♦ కుత్స్థనేను
గౌశికుండనై తిఁ జాల వి ♦ ఖ్యాతిఁగన్న, సత్యవతి యక్కయగునాకు ♦ సరసధిషణ.

సీ. ఆమె ఋచీకుండన్ ♦ ఖ్యాతిఁజెందిన మునిఁ బెండ్లాడిసతికెద్ది ♦ ప్రియమొ దాని
నాచరించుచును దే ♦ హంబుతోఁగూడ స్వర్గమునొందె నంతమా ♦ త్రంబె కాదు
వినుము కౌశికి యను ♦ చేర నుహానదియై పూజ్యచారిత్ర ♦ యై వెలుంగు
నట్లుండనేలన ♦ నై హికాముష్మికములు గల్గుటకు జ్ఞాఘృ ♦ మును బవిత్ర

తే. జలముగల రమ్యనదియయి ♦ యలహిమాద్రి
నాశ్రయించె స్వర్గమునుండి ♦ యవతరించి
యామెపెద్దక్కగావున ♦ నామెయందు
గలుగు నెయ్యింబువలననే ♦ నెలమి మీఱ. ౯౫ 954

క. హినువత్పార్శ్వంబున సౌ, ఖ్యముగా నివసించుచుందుఁ; ♦ గౌశికియును నా
హిమవత్పార్శ్వంబున నే, సుమహితగతిఁ దనరుచుండుఁ ♦ జమ్బు ర్మువరా !.

చ. ఋతమున ధర్మచుందుఁ దగి ♦ యెంతయుఁ బావనరూపయై సతి
వ్రతయయి యొప్పుమీఱుచు ప్ర ♦ వంతులలోపల మేటియోచు సం
స్తుతిగను నద్ది నేనును గ్ర ♦ తుక్రియఁజేయఁగ దానిమాని గూ
షీతికరుదెంచి యిందుఁ గృత ♦ కృత్యుండనై నీని జమ్బు రాఘవా !. ౧౧౫ 956

తే. నీదు తేజంబునంజేసి ♦ నేను బూని
నట్టి యజ్ఞము నెఱవేఱె ♦ నయ్య రాను !
యిదియె నానగునుశ్చత్తి ♦ యిదియె యశ్చ
దవ్యయోత్పత్తి, చరితముఁహార్య తేజ !. ౧౨౫ 957

క. అప్పటి నీవ్రశ్శమునకుఁ, జెప్పితి నీదేశవిభవ ♦ సిద్ధుల రామా !
యిప్పటిగాధల నీకే, జెప్పటచే రాత్రికొంత ♦ చెల్లెను ముచ్చా !. ౧౩౫ 958

క. నిదురింపుమింక నీక, భ్యదయంబులు గల్గుఁగాత ♦ మోకాకుత్స్థా !
నిదురను మానిన, గతి సా, గదు పక్షులు తిరుగకునికి ♦ గదలవు ద్రుమముల్.

చ. పులుఁగొ లరణ్యజంతువులు ♦ భూచహభాగములందు నిద్రతో
మెలఁగెడు నన్నిదిక్కులను ♦ మిక్కిలి చీకటు లావరించెడున్
మెలమెల సంజియేగె నదె ♦ మింటఁ దురంగనాఖంబులైన తా
రలుడువులొప్పుఁ జూడఁబడె ♦ రాజులు నేత్రము లొప్పునట్లుగన్. ౧౬ 960

క. చలివెలుగులు గల శశి తమములఁ జెందుచుఁ బ్రాణిచిత్తముల కాత్మకరం
బుల నుల్లాసముఁ గూర్చుచు, నలగుచు నుగయించె దూర్పునందరిఘనరా!
తే. నిశిఁ జరించెడు ఘూకాదినీడజములు

తిరుగుచున్నవి యిటునటు ♦ తీక్ష్ణరూపు
లగుచు మాంసాశనులు నగు ♦ యక్షరాక్ష
నులగణము సంచరించెడి ♦ నలుదెసలను. ౧౮

962

చ. ఉరుతరనై జ తేజమున ♦ నొప్పుమహాముని యిట్లుపల్కి ని
ద్దురఁ గన నూరకుండ మునిధూర్జులుండలు మేలుమేలటం
చరుదుగ సన్నుతించి కుశి కాన్వయ మీయది గొప్పదాచు ధ
ర్మరతిఁ జెలంగుచుండుఁ గుశరాజకులోద్భవులందఱు త్రముల్. ౧౯

963

ను. చతురాన్యం బురుడించువాగు లనదచ్చఖ్యాతిఁగన్నట్టి నీ
వు తగ్గఁ గాధినుతా! మహాత్ముడవు తద్దూర్భావలసంఘంబులో
క్షీతి నీవంశముఁ జక్కఁగా వెలుఁగఁగాఁ ♦ జేయుక సరివ్యర్థియం
చతిసంతోషమునక నుతింప నతఁడుఁ న్యన్తోదమగ్నాత్ముడై. ౨౦

964

తే. అస్తమించిన సూర్యునియట్లు నిద్రఁబొందె లక్ష్మణుతోడ రాముండు నిదురి
పలన నించుక విస్తయములయ మాని,దివిజవగ్యుని బొగడి నిద్రించెనంశ.

ముప్పదిన్నావ సర్గము సంపూర్ణము.

౩౫ - వ సర్గము

అథ గంగావర్ణనం జన్మభూతంతుమ్ అథ

నీ. ఆనదీతీరంబుగఁందు మానులఁగూడి రాత్రి శేషమును నిద్రాభంగమున
గడిపి గాధేయుండు ♦ క్రన్నన మేక్కుని వెలువెలవాఱుట ♦ చేలిసి గాను
చంద్ర! రాత్రిగతించె ♦ జరిగుచున్నది శోకుసంధ్య, లేలెన్నఁక ♦ సఖ్యముగ
నీకు శుభంబగుఁ ♦ గాక ప్రయాణంబు సేయఁబూనునుటన్నఁ ♦ న్నినాక
కునితోడ లేచిప్రాధ్వనఁ జేయఁ దగినట్టి కార్యంబులం దీర్చి ♦ గమకముచకు
తే. సమృతించి ముసీంద్రుతో ♦ త్కానురేంద్ర!

సావనజలంబు గల్లు నీభవ్యనదియు

నల్పజలమును బులిసశలాభిరామ

మును నగుచు నొప్పుచున్నది ♦ కనహితముగ. ౩౫

966

క. శ్లవసాహాయ్యములేకయె, స్రవంతి దీనిందరింక ♦ జాలుదుమిపుడె.
ట్టివిధమున నిందు దాఁటంగవచ్చునో తెల్పుమన్నఁ ♦ గౌశికఁడు తమిఁక. ౪౫

క. ఈదారి దాటవలెనని, యే దలఁచితి మున్నె మదిని ♦ నీసథముననే
పోదురు నుహర్షులనఁగా, నాదారిసనే ప్రయాణమయి ♦ యందఱొగి. ౫౫

చ. చనుచు వనౌఘముఁ గనుచుఁ జయ్యన దూరము పోయిపోయి యా
దినమున నర్థమేగఁగ, నదీవర నాఁ బృథుకీర్తిఁగాంచి న
మ్మునిగణసేవితాంగియయి ఁ పొల్చినగంగను జూచి రద్దిపా
వనజలమొప్పు హంసముఁఖవారి పతత్రియుత్తి వెలుంగుచుఁ. ౭౪ 969

క. కనుఁగొనఁగాఁ దగునాగం, గను గాంచి మునీంద్రగణము ఁ త్కృపతిసుతులుఁ
మనములఁ బొంగెడు మోదం, బున నాతీరమున విడియఁబోలునటంచుఁ.

ఆ. నిశ్చయంబునేసి ఁ నిల్చి యన్వల జల, కంబులాడి వారు ఁ క్రమము దప్ప
కుండఁబితరులకునుఁనొగి ఋషులకుఁ దర్పణమునొనర్చి వేల్చిరి ముదమొప్పు.

ఆ. యజ్ఞశిష్టచుగుట ఁ నమృతతుల్యంబగు, నాహవిస్సు మెక్కి ఁ యతిముదంబు
పొదలునట్టి చిత్రముల నిర్మలంబగు, గంగ యొడ్డుఁజేరి ఁ కలిసి వారు. ౧౦

సీ. ఆగాధితనయు చుఁహత్తునిఁ గొల్పుచుఁ గూరుచుండిరి చుట్టు ఁ కుతుకనులర
నంత నప్పుడు రాముఁ ఁ డాకొళికునిఁగోడఁ బలికె నీగంగ త్రిఁపథములందుఁ
బ్రహ్మాంధిచిట్టి యఁవాన్వర్తను వినుపింపు మద్ది ముజ్జగముల ఁ నావరించి
నదనదీపతి యగు ఁ నుపధి నెవ్విధిఁ జెందె విసఁగోరువాడ నేననిన నతని

తే. ప్రశ్నమాత్మను బురికొల్పు ఁ బ్రహ్మహాని
దానియుత్పత్తివృద్ధులఁ ఁ బూనిచెప్పఁ
నలఁచి యిట్లను గైరికఁధాతునిలయుఁ
డైన తుహిననుహీధ్ర నాఁకురుఁడు తనరు. ౧౩౪ 973

చ. అతనికి లోకమందెచటఁనైనను జక్కఁననంబునందుఁ దు
ల్యతగలవంచుఁ జెప్పఁదగఁనట్టికుమారికలిగ్నరైరి మే
రుతనయయా నునోరచు నుఁహస నునుధ్యచు మైసలిన్వి యా
క్షీతిధరచున్వత్సయ్యయి ఁ చెల్విమరం, గనె, కూతులం దమిఁ. ౧౩౬ 974

చ. ఇరువుర యందు శైవలిని ఁ గూమయెవెద్దది గూమచెల్లలై
పరఁగు నుమాఖ్యయే; ప్రగథఁవాహినియై తగునట్టి గంగని
న్దురుదుగ దేవకార్యమును ఁ సాధకమై తనరంగఁజేయ భూ
ధర యనిదేవతలఁపలుక ఁ ధర్మనుటంచు హిమాద్రి, ప్రీతితో. ౧౩౮ 975

ఆ. ఇచ్చనచ్చినట్టు ఁ లెందేని ప్రవహింపఁ, జాలి లోకములకు ఁ మేలిపావ
నత్వమొనఁగు గంగ ఁ నైజపుత్రికనిచ్చె, ముజ్జగములకు హితఁమును దలంచి.

క. సురలు త్రిలోకహితంబును, నిరతము గోరుదురు గాన ఁ నింగికి హిమవ
ద్వరకన్యక గంగను సత్వరగతిఁ గొని చనిరి పండఁ ఁ దమ పనియనుచుఁ.

సీ. తుహినభూధరుని కూఁతులలోన రెండవదగు నుమ యుగ్రహాఁనట్టి వ్రతముఁ
గొని తీవ్రతపమే యాఁధనమని భావించి పరశివుంగోరి తఁపంబు నలిపె
లోకనమస్కృతఁయౌ కూతు నుమను సమానరూపుండయి ఁ మాన్యుడైన

శంకరునకు నిచ్చె ♦ శైలవర్చ్యంశిట్లు గంగానదియు నుమా ♦ కాంశయునిల
తే. సర్వజనపూజనీయలు ♦ చారుగమన !

వత్స! మువ్వార్గములను బో ♦ వంగఁ జాలు
గంగ యెటు తొలపాతెనో ♦ గగనమందు
నావిషయమును డెల్పితి ♦ నవలవినుము. ౨3

978

ఆ. దూరితాఘ యగుచుఁ ♦ దోయప్రవాహనం
పూర్ణయగుచు నలరు ♦ భూధరేంద్ర
తనయగంగ, దేవ ♦ తానదియయి దేవ
లోకమునకుఁ దానె ♦ ప్రాకె రాను !. ౨౪

979

ముప్పదియైవ సర్గము సంపూర్ణము.

౩౬-న సర్గము.

— శ్లోక పాద్యం —

చ. అనియఁగిశిట్లు చెప్పటయు ♦ నారి పుంగవు లిన్వ్రాతధక
విని మున సంది యిట్లనిరి ♦ వేడుక మీఁజొగ మానవర్ధి! గో
ప్రభువతి పద్మకూతురియి ♦ లంకయు శైవనినీచోత్రమొక
నినునము ధన్యు మును ♦ విలసిల్లు మీ నినునంశచెప్పెనెన్. ౧

980

చ. సమమొలంగునాచపు నిఁ తొలుపొంగి ♦ భూధరం
భటముగాఁగి భూస్థలిని ♦ వర్ధిలుండును నానిన్లు నా
నిని చెఱుకొందురూ కడఁ గ్రుత్తి నిరంది తెలుగున
పల్లవ ప్రభంబులుం జనియెఁబడుట దానె నేమోయె. 2

981

౪. సరియైనదియదే, పరినిండునయబుద్ధి ♦ తొలగింకె నొక
అరుచగు పృథ్వీమీఁదెగ్గనె, జరిగి నీహస్త పదనెనె ♦ సన్నిధిగనెక. ౪
క. అని యుడిగిన నాకెఁబడుచు, ననుచుఁ జెనెనుము, గంగగొప్పను మీకె
వినిపించె సందేశుని, ననినొప్పెన్ద్రులి నెంది ♦ మునిముచు బల్కెనె. ౫

౫. కాకుత్స్థ! మును నీలసంకంఠు పార్వతీఁ బండ్లియాడి నెనెను ♦ పెంపొంగు
వాఁడయ్యె మల్లధి బాణాగ్నులఁ జపించిపార్వతీఁ గని మోహాననెను
కాసుకేళింగూడఁ ♦ గా నచుకట్టె సంచురవద్ద సహస్ర శుక్ల గజఁజ
గాని కుమారుడా ♦ కాంతయందతనికిఁ గలుగఁజయ్యెను సురిగణము ప్రహ్లా

తే. మొదలుగా నీనుచంతకుఁ ♦ బుట్టు భూత

మును సహించగ నెవ్వఁడగును సచుఁజ

డని భయంబునుబొంది యయ్యెనురీనాథు

కడకె చని సాగి మొక్కి యఁపుడిటులనిరి. ౮౫

981

ఉ. నీవు జగద్ధితంబు మది ♦ నిల్పి తదాచరణానరండువై
దేవపరుండువై తగుదు ♦ దేవతలిష్టుడు నీమహాంప్రేరా
జీవములాశ్రయించిరిదె ♦ చెల్వినారం గరుణించవే మహా
దేవ! భవత్పుత్రేజమున ♦ దివ్యసుతుండుడయింప నాతనికా. ౯౫ 985

క. ధరియింపలేవు లోకము, లరయుము తద్విధము మదిని ♦ నామ్నాయోక్తం
బురుశాంతమునో యోగము, గిరిజాయుక్తముగఁ జేసి ♦ కీర్తింగనుమా. ౧౦౫

తే. మూడులోకమ్ములకు హితమ్ము నొనరించు
పనికి దేజోదయంబగు ♦ తనువునందె
నీదు రేతస్సును ధరింపు ♦ (నిల్లలలోక
ములను గావుము తన్నాశ్శము హితమగునె.) ౧౧ 987

చ. అనిలులులాడుచున్న దివిజావళివాక్యము లాలకించి లో
కనిచయశాసకుండు శితికంఠుండు దేవతలారా యట్లయా
ననిమటియుకా నచించె నిక ♦ నట్లులే గీనిధరించువాడె నా
తనువున శైలరాట్నపుతయుఁ ♦ దాల్చును శోణితమాత్మయందునకా. ౧౨౫ 988

క. సురలును. లోకంబులు ను, స్థిరసౌఖ్యము నొందుఁ గాక ♦ చెప్పెన వినుడీ
సురలారా మునుపె కాటిన, పరమానుక తేజమును నెవండు ధరించుకా. ౧3౫

ఆ. అద్ది నిరుపమాన ♦ మగుట స్వస్థానమ్ము, నుండి జాటియుంట ♦ బెండ నడక
తాల్చుఁ కాలువానిఁ ♦ నిలఁచునీ చెప్పెడి, యనిన శివునితోడఁ ననురులనిరి. ౧౪౫

క. చలనము నొందిన తేజము, నిలు యిది తాల్చునెన శంభుఁ ♦ డిల విషదఁగ, న
య్యల ముతన తేజ పుష్పద, కలయకా వ్యాపించె సగిరికాననభూమికా. ౧౬

నీ. ఇల్లు భూభాగంబు ♦ నెల్లను లోఁగొను నావిర్యమును నాచి ♦ యనుచుల్లె
భయఁపడి తనునలెఁధి యమునొంది యన్నెగిని భీతియేలొకఁ ♦ గంధఃకూసఁ

• గలిసి ప్రవేశింపు ♦ ములరెడు శివపేర్వమున ననఁజొచ్చి దాని, ననలుండు
వ్యాపించెనందున ♦ వాయువుతోఁగూడి నది శ్వేతపర్వత ♦ మప్పునయ్యె

తే. గాలపరిపాకవశమునఁ ♦ గన్రుశరప
ణముగ నదిమాతె సూర్యాగ్నినమముగాఁగ
వెలిగె నయ్యది యద్దానివలనఁ గలిగె
నగ్నిజుడు కా ర్తికేయుండు ♦ నై ననుతుండు. ౧౮౫ 992

చ. అతఁడురు తేజుడై వెలసె ♦ సంతట మానులఁగూడి దేవతా
ప్రతతివ్యవాయముం జెలుచు ♦ పద్ధతిఁబూనిన దానఁ గోపమా
శితిగళై లజాతలను ♦ జెందెనో? యెమొకొ? యంచు వారియా
దృతిఁ గనఁ గోర్కినర్చనల ♦ నెంతయుఁ దన్నెను సంతసంబునకా. ౧౯౫ 993

క. తదనంతర మాపార్వతి, త్రిదశులఁ గని యిట్లు పల్కెఁ ♦ (బ్రియసంగమభం

- గదకృత్యము చేసితిరి గ,ద దానికిం బ్రతిఫలంబు ♦ తప్పక గలుగున్. ౨౦ 994
- ఆ. దాని ననుభవింపఁగదగు మీకునని భాస్క, రాభయైన గిరిజాయపుడె జలముఁ
గొని) సకోపచిత్తమును రక్తనయనంబు,లమర శాపమిచ్చెనమరుల కీటు. ౨౦౫
- చ. తనయునిఁ గాంచగోరి ప్రమోదంబున భర్తను గూడువేళ న
ప్పనికి విఘాతముం గలుగునన్దతిఁ బూనితి రట్టుతాట నిం
కను బడయంగనేరదు స్వకాంతలయందుఁ దనూజులన్ భవ
ద్వనితలు నేటినుండియును ♦ వంధ్యలె యశాదురు నిశ్చయంబుగన్. ౨౨ 996
- క. అని నురులకు శాపంబిడి, తనశాపమహాగ్నిబాధ ♦ ధరణీకిఁ గల్గిం
పను చలఁచి యోసి ధరణీ! విను నీవిక నూషరాది ♦ వివిధవిధములన్. ౨౨౫
- తే. చూడఁబడుదువు పెక్కురాజులకు భార్య
నగుదు, వో దుష్టబుద్ధి! నాకాత్మజుండు
గలుగుటకు నోర్వవైతివి ♦ గాన నాదు
శాపమున నీదుస్రకృతి చంచలతనొందు. ౨౩౫ 99౮
- క. తనయజనితసంతనమును, గనకుందువుగాక నీవికన్ భూదేవి!
యని శపియించెను, శాపం, బును గని సిగ్గొంది. రావిఁబుధు,లట మీఁగన్.
- చ. హరుఁడు గిరింద్రపుత్రి యిడినట్టి సుహృద్ధిరశాపాచుకన్
మరులుచరామి నాదివిజనుండల మాన్త్రపించుచుండ నె
వ్వరునను జూడరానిఁ దిష్ఠింపింతిమునం దిలవోసిదొంగెను న
వ్వరుఁని యాధిపత్యమున ♦ నర్థిలు దిక్కుల కాత్మదేవతన్. ౨౩౬ 100౦
- క. చనిచని హిమవత్సవ్యంబు, ను నొనగుండు దాని ♦ మూంబులందే
వినిఁగూడి శాపమొనర్పంగను నెడలొంచె నీతికం డె నతాన్. ౨౩౭ 1001
- తే రామ! విస్తరముగ గిరిరాజుల్లు
చరితమును జెప్పినాఁ లిచ్చుండు నీవు
గంగమహిమము, స్కందుండు ♦ గలుగుటయును
దెలుపువాఁడ వివందగు ♦ నెలమి దీని. ౨౪ 1002
- ముప్పదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము

౩౭-వ సర్గము.

~*~*~ కుమారస్వామి జననము ~*~*~

- సీ. తొల్లి మహేశ్వరుం ♦ డుల్లమేకాగ్రముగాఁ దనరారింగఁ ♦ గఱవఁదపము
సేయుచుండఁగ సురల్ ♦ ష్టితిసురమానులు సేనాపతిని గోరి ♦ సృష్టికర్త
కడకేగి వీతిహాఁత్రుఁడు శక్రుఁడాదిగాఁగలుగు దేవతల్లె ♦ గాఢభక్తి
భగవంతుఁడైన యాబ్రహ్మకుఁ బ్రణమిల్లి మును మాకు సేనాపతినిని మీర

- తే. లొసంగి యుంటిరి గాదె [యాఁయుగశత్రు
నూదనుండగునట్టి త్రిశూలి యిప్పు
డట్టికృత్యంబునన్ నిలవఁడయ్యెన్ దండ్రీ
యగు సతండిష్టు తుహినాచలాగ్రమందు]. ౨౪ 1003
- చ. పెనుతపమూని పార్వతిని ధ్రువసీమ గూడియె దానిసల్పుచున్
మనమున దేవకార్యమును ధ్రువసీమమైనను జేయకున్నవాఁ
డన నికఁజేయఁగాఁదగినయట్టి జగద్ధితకృత్యమెద్ది యో
వనజభవా! ఘటింపఁదగువాడవు నీవెకదా మహాప్రభూ!. 3౪ 1004
- క. అంతయు నెఱింగినవాడవు, చింతించిన మాకు నీవె ధ్రువసీమమైనను
జ్ఞాంతయు నాడిన సురవా, క్షంతతి విని లోకకర్త ధ్రువసీమమెఱుంగుటన్. ౪౪
- చ. హరుఁడు మహాగ్రహ తపము ధ్రువసీమమైనవాఁడు మరల్పురాదదే
వసుసను దత్ప్రియత్నమగు ధ్రువసీమ యంచుదలంచుచున్ మనో
హరతరవాక్యముల్ పలికి ధ్రువసీమమరావళి నూటడించి యో
సురవల్లభార! శైలనుతఁనూనులఁ గాంచకయుండ మిమ్ములన్. ౫౪ 1006
- క. శివయించెఁగాన నిక మీరు పంచతులవలనఁ బ్రజను ధ్రువసీమగఁ గనలే
రు పతివ్రతయగు పార్వతి, శివభవమోఘమ్ము మీకు ధ్రువసీమమేలా!. ౬ 1007
- చ. ఋతము వచించినాడ గతి ధ్రువసీమగఁ నందురయే స్వచించెడన్
హుతవహుఁడీ మహామహిమ ధ్రువసీమ సభ్రసరిత్తునందు స
త్పుత్రుఁగను నాతఁడుగ్ధతుల ధ్రువసీమలవైరులఁ ద్రుంప శక్తుఁడౌ
సతఁడగు దేవస్థానస్యపతి ధ్రువసీమని సగ్నితనూజుఁ బ్రేమచేన్. 2 1008
- ఆ. శైలరాజతనయ ధ్రువసీమ త్తమఖ్యాతి, నలరు గంగ గాంచు, ధ్రువసీమలని
ప్రీతిచేత నునుయు ధ్రువసీమ నైకొను, నలరుఁ డింక సంశయంబు లేదు. ౮
- క. చతురాస్యం డిటు పల్కినఁ, గృత్యాలుగఁ దమ్ముఁ దలఁచియంతయు భక్తి
శతధృతికి మ్రొక్కి పూజించి తరలి గని రంత ధాతుఁచిత్రశిఖరిన్ 1010
- తే. అద్వికై లాసమనువేర ధ్రువసీమ సచట
హనుని తేజంబునందు మూర్త్యంతరమున
నున్న యగ్నిని జూచి యోహుతవహా! త్రి
దశులకార్యంబు ఘటియంపఁ ధ్రువసీమ నీకు. ౧౦ 1011
- చ. విను మది యెట్టులన్న గురువీర్యము గల్గినవాడవివు కా
వునఁ, దుహినాద్రిజాతయయి ధ్రువసీమ నాకధునీలలామ మం
దున శివవీర్యమున్ విడువు ధ్రువసీమముగా నని యాజ్ఞసేయ న
య్యనలుఁడు సల్లెయ్యాననుచు నాదృతి వారలఁబంపి యంతటన్. ౧౧ 1012
- క. గంగకుఁ జని యతఁడిట్లునఁ, బొంగారెడు చూలుఁ దాల్పు ధ్రువసీమ యిదియు

త్తుంగామోదదహా సురపుంగవులకు ననుచు నగ్నిపూన్నివచించెన్. ౧౨

చ. అనలుని మాటలన్ విని, యెఱయారము మీఱఁగ నొక్కలేమయై
తనరెడు గంగఁజూచి మహిఁతంబగు హుషవిలాసమెన్నికా
మనియత బద్ధచిత్తుడయి ధ మానిత శంకరవీర్య మంత నొ
య్యనఁ దనదేహభాగములయందలరా రెడు దాని నగ్నియున్. ౧౩ 1014

ఆ. విడిచి గంగఁబట్టి ధ తడవునేయక దాని, యవయవములయందు ధ హునిపేర్చి
మపుడు కొఱఁతలేక ధవ్యాపించునట్లుగాఁ, గడిపె నద్దిచెలఁగెఁధనువునొకఁ. ౧౪

సీ. దహను తేజము తన్ను ధదహియింప నతిదుఃఖతాత్మయైగంగయఁయ్యనంపరుల
కెల్లఁబురోహితుం ధ డీక్ష్యండునగు నగ్నిఁ గనివత్కె నీతేజఃమును ధరిం
జాల నయ్యది వృద్ధిఁదేలాగునం గనుననిన హుతాశనుంధనియె నిదియె
హిమవనద్రీశ్వర ధ మిద్దానిపాదంబునందె గూర్చింబు ధ సుందరాం.

తే. యనువుమన గంగ యమ్మాట ధ విని యెసంగు
కాంతి నలరారుచున్నయాఁగర్భనుచటఁ
దనదు నవయవములనుండి ధ తఱయొక విడి
చెను, దురింగినినుండి వచ్చి ధరిఁబొంది ౧౫ 1016

చ. తనరెడు దుస్త్రతేజమది ధ తప్తహింసానిభంబునై లను
త్కనకము మేలివెండియునఁగా నురారెను గొప్పనహు
నినుమును రాగియన్ గలిగె ధ నెలయెడలం బిఁగె యొగఁగె
గనఁబడె సీసముం ద్రపువుగా నటఁ బుల్లం బుల్లం బుల్లం బుల్లం 1017

ఆ. గంగనుండి వెలుగు ధ ఖంఠంబునఁ ద్రవ్వఁ బుల్లం బుల్లం బుల్లం బుల్లం
నట్లుగర్భమునున ధ నాకేవలవైతఁ, జనియు నట్లు ధ నాకేవలవైతఁ

క దానివెలుంగున మెరియుచుఁ, చానా వ్యోమి ౧౦౪
పై నెఱిఁగనప్పడియిన్ రెండుభు నాధిపతి ధరింపఁ ధ వూరిం బుల్లం బుల్లం ౨౧

తే. నాటఁగోలె సువర్ణంబునలసమాం
కాంతిఁ నగి జాతహావమన్ ధ భాస్విం ౧౦౫
బురుషశృంగుల! యావనంబునఁ గలత్పిణ
తరులతాగుల్కములు న్వర్ణఁతంజెలంగె. ౧౦౬ 1020

ఆ. గంగ తెల్లునందు ధ గర్భంబు విడిచిన, యంత శిశువు పుట్టె ధ కుమారిభువ
మొదలు గల్గు దేవఃముఖ్యులు నృత్తిక, లకుఁ గుమారసిచ్చి ధ బుద్ధి ౧౦౭

సీ. ఊరద్రవానంబు ధ సేసి యాతనిఁ బెంపుడని నియోగింప నఁచున్ దెల్లు
మాకెల్లఁదనయుఁడె ధ గాక యీతఁడటంచు నుంచినంకేతమఁచునఁచున్
గావించుకొని యప్పు ధ గల్గిన శిశువున కెలమిఁబాలొనఁగ మొఁదలిడిరింతఁ
గా రికేయుఁడటన్ ధ భాస్వతిజగత్తయంబునఁ బొందు నీశుఁదవనుచు నగి

తే. యంబు లేదనుచును బల్కి ధనురులెల్ల
వారిపల్కులా విని యల్ల ధనిత లగ్ని
భంగి గురుకాంతి నొప్పి గర్భజలమందు
మగ్నుడై యున్న ముద్దుకుమారుఁ గాంచి ౨౬. 1022

క. మువమున గర్భస్తనమెల్లఁ దొలంగెడునట్లుగా జలకమార్చిరి యా
ద్రినశులు స్కందుండునుచే, రొదవును వీనికీనటంచునొయ్యనఁబల్కె. ౨౬౪

తే. స్కందుడన భ్రాతరినిగాంచెఁ ధార్తికేయుఁ
డవును గర్భస్తనముచుండి యవనిఁబడిన
కారణంబున, పంతునక్కాంతలెరు
న్నానకృత్యంబు చక్కఁగఁ జరపి యవల. ౨౭ 1024

చ. జ్వలనసమాను స్కందుని నుబాహుని గాంచి మువంబు మీఱఁగా
నలుగురు బాలుఁడేలు నమి నంగవలాతనికిచ్చి రాతఁడై
వెలఁడులు నావ్యరంధ్రున ధేధరియించి వడారనంబులక
బాలుపుగఁ బాలుద్రాగి నుభభూషణుడై తనరారె నంతటక. ౨౮౪ 1025

క. బ్రకదనమె పాలుద్రావఁగ, నునుమార శరీరుఁడయు ధేధరభద్రంగ
క్రకటసుహృద్యంబున, నలలానురంజు గెలుచుఁ జాలెను రామా. ౨౯౪

క. అంబుపువ్విగమున నుచి, లగ్నినకాంతిని వెలుంగు ధాన్యంబుని దే
నిన నెనాఁగియు, ఘనసంహతి మొప్పుఁ గావించిరి నూ. ౩౦౪ 1027

తే. గంగజననంబును విసరిఁ ధాన్యంబు
యశిఁగిని స్కందజననంబు ధాన్యంబు
విస్తరియోగంబు గావన ధాన్యంబు
చెప్పినాఁడని ధాన్యంబు నెచ్చి ౩౧౪ 1028

తే. ధన్యచుగు నెచ్చి ధాన్యంబు ధాన్య స్కంద
భక్త్యుగంబు నాచుపుంబు ధాన్య హిమ
ధాన్యంబును నంబు ధాన్యంబు
ధాన్యంబును నంబు ధాన్యంబు జము రామా. 1029

ముప్పదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౩౮-వ సర్గము.

శుభ సుకవ్యసరి చరిత్రము. శుభ

చ. అనికుశికాత్తజన్మఁడిటు ధారయవ్యవకర్తగంగ గా
ధను దెలియంగఁ జెప్పి నునుతక వచియించెను వెండియుం బ్రజా
నననిపుణుండు ధర్మమతి వర్ధిలుచుండె నయోధ్యకీశుడై
మును సగరుండు శూరఁడయి భూపతి సంతతిలేమి దానికై. ౧ 1030

క. మనమున నువ్వీహూరుచు, జనపతి సంతతిని బొందఁ డ జను నిఁక ననియో
జనసేయుచుండె నాభూ, పునకిర్వురు భార్యలందు డ బుధనుతయగుచున్. ౨౫

తే. సత్యవాదిని ధర్మసంఘ క్తచిత్త
యైన కేశిని తొలిభార్య డ యగు; విదర్భ
రాజపుత్రిక యామె; యశ్రతిమహావ
సుమతికాశ్యపతనయయా డ నుండరాంగి. 3౫ 1032

సీ. సగరు రెండవపత్ని డ సత్కిర్తి రాజ్యలై వారితోఁగూడి యవ్వసుమతీశుఁ
డలతుహినాద్రికి డ సరిగి తత్ప్రత్యంతవర్జితంబగు భృగుఁడప్రసవణము
నందుఁ జేసెదవంబు డ సంతనూతేఁడులు, నింజ నూన్మతవాది డ మండలమున
నాద్యుడై తగు భృగుఁడను మహాముని వారితపమునకుం బ్రీతిఁనపుకపొంది

ఆ. సగరుఁ గాంచి పల్కె డ సంతతి మెండుగఁ
గలుగఁగలదు నీకుఁ డ గడుయశంబు
దాన భూతలమునఁ డ దగుఁబురుషర్షభా!
వంశకరునిగాంచు డ వనిత, యొకని. ౭౫ 1033

క. అటువది వేవురు పుత్రులు, మఱి యొకసతి గనునటంచు డ మానినచింపన్
నెఱిసొప్పు పడఁతులా యి, న్నలు నారాధించి మానితల్లిజు భృగునిన్. ౮౫

తే. అతిశయంబగు సంతసంబంది కేలు
మొగిచి పల్కిరి మానీంధ్ర డ ముఖ్య! యెవతె
యొకకుమారునిఁ బెక్కండ్రి డ నొగి నెవన్
కాంచు వినఁగోరెనము చెప్పఁమెంచి చుగిని ౧౦ 1034

క. ఎవ్వీధినీవు పచింపుచు, యవ్వనిశకు నట్లె ధలము డ సగునూన్మతమూ
నిర్వచనమనిన ధార్మికుఁ, కన్యమునిచంద్రుఁడనియె డ నాతని. ౧౫ 1035

క. వనితానుణులారా! మీ, మనములఁగల యిష్టమెగియు డ ముఖ్య! గుఁజుచున్.
య్యనఁ దొప్పడు వంశకరుం, వనయు నొకనిఁగోచిన్కొ డ సమయంబెఱుగున్.

క. అతిబలులు కీర్తిచుంతులు, సుతులు చుహాతాహయమింకఁశుభ సమహపున్
సుతిమంతులు పెక్కండ్రి సు, వతులారా! గల్గుదురు ముండంబునఁ గోల్.

ఆ. ఎవతె యెద్దిగోరు డ నీరెండు వరములు, లోన చనిన సంత డ మానిచచన
మాలకించి పెద్దఁదగు కేశినియు వంశ, కరునిఁ దనయుఁ గోరెవరుని మ్రో.

తే. గరుడసోదరి సుమతి ప్రఖ్యాతి గల్లు
తనయులటువదివేవు, రుతాహయతులు
గల్గఁదగునని కోరె రాఘవ! నృపుండు
దారలంగూడి మునికి సంతసము మీఱ. ౧౪ 1040

చ. వలగొని యుత్తమాంగవిల డ భాసిలునట్లు నమస్కరించి భా

- ర్యలు తనవెంటరాగ న్వపురంబునకేగె నసంతరంబ ని
ర్మలమతియై చెలంగు నసమంజసిఁ గేళిని పెద్దభార్య కాం
చె, లలినృపుండు పొంగె గుణసింధువతండగుఁజమ్ము రాఘవా! . ౧౬ 1041
- సీ. నునతియు నవ్వల ♦ సారకాయవలె గుండ్ర, మా గర్భపిండంబునవుడు గాంచె
నద్దాని భేదింప ♦ నందుండి యటువది వేవురు పుట్టిరి ♦ వింతమీఱ
ఘృతకుంభముల రాజఁసుతుల దాదులు నిల్చి పెనుపొందఁజేసిరి ♦ పెద్దకాల
మునకు, వారెల్ల యావనమునుబొందిరి చిరకాలమారీతి, ♦ జెల్ల సగర
తే. భూపతికి రూపయాననములఁజెలంగు
తనయు లటువది వేవురు ♦ తనరి రంత
సగరపుత్రులయందు, జ్యేష్ఠత నెనంగు
నట్టి యసమంజఁ పనువాఁ డహరహరమొగి. ౧౯౪ 1042
- క. పురమునఁగల బాలకులను, సరయానదియందు వైచి ♦ జలముల మునుఁగన్
గరము ముడంబుననవ్వుచు, దిరుగుచునుండె నిటుదుర్బుధిని గొనియతఁడున్ .
- క. పాపసమాచారుండై, యాపురమున నున్న సజ్జనాళికహితముం
బ్రాపింపఁజేయుచుండట, భూపతి వెళలంగ నడచె ♦ పురియండినుతున్ . ౨౧౪
- క. వానికొడు కంశుమంతుఁడు, నా సలరుచు నెల్లరకుఁ బ్రియంబు వలుకుచున్
మానితవిర్యుండై బుధ, మానవ నస్తుతుఁడునగుచు ♦ మహినొప్పారెన్ . ౨౨౪
- ను. చిరకాలంబిటులేగె నంతఁ గ్రతువున్ ♦ జేయంగఁజిత్తంబు త
న్దరణీశాగ్రాణికిఁ జనించె దృఢమై ♦ దైవారె నావాంఛ య
ధ్వంసకృత్సంబును నిశ్చయించి త్రితివివ్వహ్యండు గానన్ సమా
దర మొప్పంగను ఋత్యజుల్ బలనిదాఁ ♦ దాఁబూనె దీక్షం దగన్ . ౨౪౪ 1046
- ముప్పదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౩౯-వ సర్గము.

అని విశ్వామిత్రుని నింపఁడనెను. అని

- క. అనివిశ్వామిత్రుఁడు చెప్పిన గాథను రాఘవుండు ♦ విని దానితురణ
మనమునఁబ్రనుదమునొందుచు, ననలునివలె వెల్లుచున్నయమ్మునికనియెన్ . ౧
- తే. బ్రాహ్మణోత్తమ! మీకు శుభంబుగల్గు
గాక, యాయజ్ఞ గాథను ♦ గడువినంగ
నిచ్చుపొడమెడి యజ్ఞను ♦ దెల్లుసేసె
మాకుఁ బూర్వండు సగరతఁమావిభండు. ౨ 1048
- చ. అనవిని చెప్పఁబోను విషయంబునె తానడిగెన్ సమస్తముం
దనమదిచే నెఱింగియును ♦ దాను నెఱుంగనిపోల్కిఁ బ్రశ్నచే

దొరకడయేని యాతడల ♦ దొంగ కనంబడుదాక మేదినిక. ౧౮౪ 1060
 క. పనిఁ బూని త్రవ్వఁడీ నా, చనువున; నే యజ్ఞ దీక్షఁ ♦ బట్టితిఁ గానక
 జనరా దెచ్చటికైనం, గనుక నుపాధ్యాయపౌత్ర ♦ కలితుండ నగుచుక. ౧౮౫

చ. తురగము వచ్చు నెప్పుడని ♦ త్రోనలు చూచుచు నిందె యుండెదక
 ద్వీరగఁ జనుండు మీకగును ♦ భద్రములంచు నృపుండు పల్క నా
 ధరణిపపుత్రులందఱు నితాంతబలాధికులౌట మోదనా
 గరమునఁ దేలి తద్యచనఁగౌరవమొందెడువారు గావునక. ౧౮౬ 1062

క. జనకుని మాటకు లోనై, ఘనతరసంరంభ మొప్పుఁగూ భూస్థలముం
 గనఁజొయిరియోదశరథ, తనయా! యటమీఁది చరిత్రతగుఁజిత్రముగక. ౧౮౭

సీ. ఒక్కొక్కఁ డొక్కొక్కఁడొజనమంతదా వెడలుపు నిడుపును ♦ విక్రమమునఁ
 ద్రవ్వఁగాఁ నగునని ♦ తాను వంతులు పెట్టుకొని వజ్రసమములౌ ♦ గోళ్లచేత
 నశనికల్పములగు ♦ నట్టి శూలంబుల హలముఖంబుల భూమి ♦ నంతఁ బగులు
 నట్లుగా భేదింప ♦ నశనిసంస్పర్శంబు గలిగినయట్లుగ ♦ ట్పైతలంబు

తే. పగిలి ఘోషించె, నప్పుడు ♦ పన్నగములు
 బలివసతినున్నయనురులు ♦ బలయుతులగు
 రాక్షసులుఁ దక్కు జంతువుల్ ♦ రాజపుత్రు
 లేచ నార్య దుర్ధర్ష మయ్యె, నల రవము. ౧౮౮ 1064

చ. అటువదివేల యోజనము ♦ లాసగరాత్మజవీరు లట్టిలక
 బిటునుఁదనంబుతోఁ దగిన ♦ బింకమునక బెకలించి క్రిందుగా
 వజ్రలెడు లోకనుట్లు గను ♦ వంబునఁ జేయుచుఁ బర్యవ్యాప్తి,
 క్షిప్తసిన జంబువుంజదివి ♦ కేళిఁ జరించిరి నాల్గుదిక్కులక. ౧౮౯ 1065

సీ. అంతట గంధర్వః ♦ లమరులు సనుకులుఁ, బన్నగావళియు సంభ్రాంతచిత్త
 ముల నందఱుం గూడి ♦ జలహాసనునిపాలి, కరిః చుహాత్మని ♦ నతనిఁ బాల
 వినుతించి దీనవ ♦ దనములు గన్నడ మితిలేని భయమున ♦ శతధృతిఁ ప
 హాత్మ! యాసగరుని ♦ యాత్మజుల్ భూమి, నంతయుఁద్రవ్వెయటరనాతలనివాసు

ఆ. లై మహాత్ములైన ♦ యందఱు వధియించు, చున్నవారు వీఁడ ♦ యెన్న యజ్ఞ
 హర్త, యిదె గొని చను ♦ నశ్వమునని భూత, కోటి నెల్ల వారు ♦ కొట్టువారు.

ముప్పదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౦-వ సర్గము.

— శరపుత్రులు కపియినచే జచ్చుట. —

చ. శతధృతి, దేవతావచన ♦ సంతతి నెంతయు నాలకించి ప్రా
 ణితతిని జంపుచున్న ధరణి ప్రభువుత్తులదా భుజబలో

ధృతికిఁబ్రమించి భీతిఁ గని ♦ తత్తటపోవుచు నున్నయట్టి దే

వతలను గాంచి పల్కె నిల ♦ పన్నగశాయిది నిశ్చయంబుగఁ. ౧౫ 1067

ఆ. అతడు కపిలహపశునంది యెల్లప్పుడు, భూతలంబునెల్లఁ ♦ బూని తాల్చు

దానిఁగొనిరయేని ♦ తత్క్రోధపావక, దగ్ధదేహులగుట ♦ దప్పదింక. ౨౫ 1068

క. ప్రతికల్పంబును దప్పక, క్షీతి ప్రవ్వంబడును స్వల్పజీవితం లగుభూ

పతినుతులనాశనము మును, పె తగ్గఁనిశ్చితము నుండియిలఁద్రవ్యటయుఁ. 3౫

క. అనినఁ బితౄపహువాక్యము, విని ముప్పదిమూఁడుకోట్ల ♦ విబుధులు మోసం

బున మిగులఁ బొదలి మును వచ్చినచోప్పునఁ బోయిరింతఁజ్జీవితసామియుఁ. ౪౫

చ. ధరణిని ద్రవ్యచుండ నినఁనం బొకఁ డుచ్చహసంఁదె నద్ది భీ

కర కులిశారవప్రతినుఁ ♦ గాంచుచు నొప్పెఁ నదీయనాశనం

బరసి వచించుమాడ్కిని, ధరాధిపునాత్మజులెల్ల నాశ్చుచుఁ

ధరఁ జెకలించి యెల్లఁకఁ ప్రవక్షిణముం బొనరించి నూచురఁ. ౫ 1071

చ. తురగము నెందుఁగానక ప్రేతుక్రియఁ బూనిన కెండ్లిసంఘ

ల్లరుఁ జని విన్నవించిరి యిలాపతకఁగ్ధృత రాతఁ. ౧౦౫౩

దిరిగితి మెల్లఁడిఁ బలముఁ ♦ దెంచును నిల్లిన దానఁ. ౧౦౫౪

ర్జునులను నాగకిన్నరపిఁ శాచమహాశత గాక్షులఁ. ౧౦౫౫

1072

చ. తునినితి మెందుఁజూచినను ♦ దోలదు నా చుండు దానం

గొనిచనినట్టివాఁడెచటఁ ♦ గొంకెనొ కాని నెందుఁజ్జీ

పనినొనరించువారిము, శుభంబునెది నెలఁచుచు

కనుమతినిం డటం చుటఁ ♦ నెఱుంగుకొనిన ప్రేమఁ. ౧౦౫౬ 1073

చ. చని వెళుండు కార్వమును ♦ జగ్గఁగలఁ భద్రముఁ. ౧౦౫౭

కని వచించి యీనగఁగుఁ ♦ సంఘఁ పాచి నెఱుంగుకొని

జని గొనిపోవుచోరుని, బ్రహ్మిభూమియును. ౧౦౫౮

జని, కృతస్మృత్యై సురలుఁ ♦ ఉంచును డల్కిన నాశమూ. ౧౦౫౯ 1074

చ. గురుమతియోగురుండు కడిఁగ్రోధము మీఱఁగ నెల్లఁచు

గరులు రసాతలంబునకు ♦ గాఢజవంబునఁ బాఁచి దాని భీ

కరముగఁ ద్రవ్యచుండి యట ♦ త్రాధిరట్యముగా నెసంగునఁ

ధరణితలంబుఁ దాల్చెడు మతంగజవర్యముఁ గాంచి రింకయుఁ. ౧౦౬౦ 1075

తే. అది విరూపాక్షనామమై ♦ యలగు రామః

గజవరంబది పర్వతఃకాననసహి

తమగు భూతలమంతయుఁ ♦ దలధరించు

నమ్రహాగజ మాయాన ♦ మపవయింప. ౧౦౬౧

- చ. మనమీన నెంచి భేదమున ♦ మస్తకముం గదలించు నప్పు డు
 ర్వినిఁ దగుఁగంపనంబు రముఁవీర భరాధిపపుత్రులాదిశా
 వనత నెనంగు హస్తీని ♦ భక్తిఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి మ
 న్ననమెయిఁ బూజనల్పి యట ♦ నాగనివాసము వ్రక్కలించుచున్. ౧౫౪
- క. చని తూడ్చుదిక్కుఁ ద్రవ్వించు, గనఁజాలక యశ్వము నటఁ ♦ గ్రవ్వుట నారా
 త్తనయులు దక్షిణదిక్కును, గొనకొని భేదించి యందుఁ ♦ గుంజరమలరన్.
- క. కని రద్దినహోపద్మం, బన మహినును గాంచి గొప్ప ♦ యద్రినిభంబై
 తనరారి భూమిచక్రం,బును దాల్చుఁగ నచ్చెరువును ♦ బొందిరి మిగులన్. ౧౫౫
- క. దానికి నఱువదివేపురు, భూనాథాత్మజులు విధిని ♦ మ్రొక్కి పడనురన్
 గాన నగునంచుఁ జనిచని, దానిని భేదించి కనిరి ♦ దంతావళిమున్. ౧౫౬
- క. బలమున నెంతయుఁ దగు న, య్యిలాధిపతి పుత్రులందు ♦ నెనఁగెడు పృథులా
 చలమున కీడగు గంతా,వళిమును దిక్పాలకమును ♦ భాసిలుదానిన్. ౧౫౭
- క. సౌమనస మనెడు దానిని, దామెల్లం గాంచి భక్తిఁతత్పరులగుచున్
 డేనుమునడుగుచు వలగొని, హైమవతీ దిశను న్రవ్వ ♦ నపుడుద్యత్యులై. ౧౫౮
- క. పనిఁబూని త్రవ్వి శోభన, తనువునఁ దగి భద్ర మనఁగ ♦ ధరణీతలమున్
 ఘనశక్తిఁ దాల్చుచున్ హిను,మును బోలుచుఁ దెల్లనై న ♦ భూరిగజంబున్.
- క. కనుఁగొని వలఁగొని యాగజ,మును దాఁకి ధరేశతనయఁముఖ్యులనల మె
 దిని న్రవ్వ పూన్కిమెఱునుం,గను న్రవ్వరి తురిగవరము ♦ గనరై రెండున్.
- క. ప్రాగుశ్రరదిక్కును నా, నాగగులు గనంకఁ బోయి ♦ సమధిరోష
 ప్రాగ్భ్యుంబున భయకృ,ద్యేగింబునఁ న్రవ్వరంత ♦ వీరులొకయెడన్. ౧౫౯
- సీ. భీమకాయలు బలఁబిమ్మనంపున్ను లతిశయమతులునై ♦ యలరువారు
 .వాసు దేవునిఁ బరాశ్రియిని సనాతనుఁ గపిలానతారునిఁ ♦ గాంచి యతని
 పరిసంముననె సంఘరిణమ్ము నల్పెడు యజ్ఞాశ్వమును గాంచి ♦ యతులహర్ష
 మును బొంది వారలెఁగల్గును యునందనా! యతని యజ్ఞ యాశ్వఁహరునిగాఁగఁ
 తే. వలఁచి క్రోధాకులేక్షణఁములఁ జెలంగి
 లాంగలముల ఖనిత్ర శిలలను బెక్కు
 వృక్షములఁ దాల్చి పక్షతెంచి ♦ యేపుమాఱ
 నిలునిలుమని యదల్పుచుఁ ♦ బలికి రిట్లు. ౧౬౦
- సీ. మాయధ్వరాశ్వంబు ♦ మాయచేఁ గొన్నాడ, వోరి దుర్బుధి! నీవున్నయెడకు
 వచ్చిన మము భూపవర్చ్యుడొ సగరునితనయులఁ గాఁగ నీమనమునందుఁ
 దెలిసికొమ్మనవారి ♦ పలుకులు విని రాను! కపిలుండు పృథురోషఁకలితుఁడగుచు
 హుంకార మత్తటి ♦ నొనరింప నసదృశవిభువుడొ నమ్మునివీరుచేత

తే. నాకుమారకులండలు ♦ నచట భస్మ
రాసులై పడి, రట నగ♦రక్షితిశుఁ
డాత్మజులు చని బహుకాల ♦ మగుట యెఱిగి
కాంతి నలరారు మనుమనిఁ ♦ గాంచి పలికె. 30

1087

నలువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౧ - వ సర్గము.

అయ్య శ్రీమద్రామాయణము సంపూర్ణము. తెచ్చుట. అయ్య

క. శూరుండవు కృతవిద్యా, సారపరిశ్రమఁడవీవు ♦ చంచ త్రేజ
స్సారమునఁ బూర్వీకుల్యుండ, వారయమా ! నీదు పితగుఁలరిగిన తెఱఁగుఁ.
క. తురగముఁ గొనిపోయిన త, న్నరు తెఱఁగుఁ బరీక్షసేయు ♦ త్కృబిలుముల ని
ర్భరవీర్యంబులఁ బొల్పెడు, నురుజంతువులుండు వాని ♦ నొప్పుఁ జెలుచఁగఁ.
క. వాలును విల్లును గరములఁ, దాలిచి వందుకొను నెరిగి ♦ తత్తురగమ్ముకొ
లీలఁ గొనినట్టి దుర్గుణ, జాలులఁ గ్రతువిఘ్నకరులఁ ♦ జంపుము నత్స. ౩౧
క. కృతకృత్యుడవై నాదగు, క్రతువును నెఱవేర్చు రమ్ము ♦ కడు వే యనుచుకొ
క్షితిపతి నొక్కివచించిన, ఎఱిమంతం డైనయంశుఁగుంతుం డిపు. ౩౨ 1091

చ. ధనువు ధరించి ఖడ్గమును ♦ దాలిచి శీఘ్రగతుల్ డగంగ భూ
వుని మనుమండు నస్తతులఁ ♦ బొల్పెడు తండ్రి నాధర్మి. ౩౩
వీస గురుమార్గముం గని విభీతిని దానిని నొచ్చె వాఁ నా
జ్ఞనుఁ నలఁదాల్చి యందొకటఁ ♦ గాంచెను ద్విజముకొ మన్మథముకొ. ౩౪

తే. దైత్యదానవరక్షుల సత్ప్రభోగి
గణముచేతఁ బిశాచ నిశిరముచేతఁ
బూజితం బగుచుండు నాభూరిగజము
గాన గురుతేజఁ డాతఁడు ♦ గాధభక్తి. 2

1093

చ. వలగొని మ్రొక్కి దానిడిగు ♦ భద్రముఁ బ్రీతిని బ్రశ్నసేసి శం
ద్రులదగురీతి నశ్వమును ♦ డొంగిలినట్టి దురాత్ముచొప్పు ని
ర్మలతరభాషణంబులను ♦ బ్రశ్నమొనర్ప దిశాగజంబు న
ప్పులుకుల నాలకించి యిటుఁపత్కఁ, గుమారక ! నీకు మేలగుఁ. ౩౫ 1094

ఉ. వచ్చినకార్యముల్ సుఫలఁవంతములౌ మఖవాజుగంచు వే .
యిచ్చటనుండి పోవఁగల ♦ వీవనిపల్కిన నాలకించి యా
సచ్చరితుండు దక్కినదిఁశాగజసంతతి చెంతకేగుచుకొ .
ముచ్చటలార న్యాయవిధఁముకొ గ్రమముకొ దగఁ దప్పకుండఁగఁ. ౩౬ 1095

క. వినయమునఁ బ్రశ్న సేయంగను వాక్యము లెఱుంగఁ జాలి ♦ కమ్రభణితఁ దా
మును మాటలాడఁగా, నేర్చిన యాదిగజము లతనిఁ ♦ జెల్వమరంగఁ. ౧౧

తే. పూజలను దన్ని మఖవాజితోఁ జనెదవు
గాక యని పల్కి పురికొల్పఁగా నతండు
వడిగఁ జని పిన్నతండ్రులు ♦ భస్మరాశి
గా నొనర్పంగఁబడిన యిక్కడకుఁ జేరి. ౧౨

1097

ను. మునుపే వారిఁ గనంగఁ జాలక వగంబొందంగనై యున్నయా
తని చిత్తం బపు డచ్చటఁ నివులు బృంధంబై ధరంబొంది, యుం
డినచందంబు నెఱుంగుటఁ వగల నిండెం దండ్రులైట్ల నిం
తనఁగా రాని మహార్తి నేఁప్చి యతఁడంతఁ దత్సమీపంబునఁ. ౧౩

1098

చ. తిరుగుచునున్నయశ్వమును ♦ దివ్యమఖియముఁ గాంచెగాని య
ప్పురుషనరుండు శోకమును ♦ బొంది తపించె ననంతరంబ యా
ధరణివరాత్మజన్ములకుఁ ♦ దర్పణముం బొనరింప నెంచి పు
ష్కరమును గోరుచుఁ వెదకె ♦ గన్పడదయ్యెఁ దటాకమెద్దియుఁ. ౧౪

1099

క. గురు తేజఃడైన యాతం, డురుతరదూరమ్ముగనుట ♦ కొప్పెడు చూడ్కిఁ
బరికించి వాయువేగుని, గరుడుని బిత్తమాతులుని ఖగప్రభుఁ గనియెఁ. ౧౫

చ. అతఁడు మహాబలుండు ప్రియమారనచించెను బూరుషోత్తమా !
పితరులదా వధం బిది పవిత్రజనాశృతిఁ గాంచినట్టిదై
హితమయి యొప్పునట్లగుట ♦ నింక నిచారిముఁ బొందనేల ? య
ప్రతినుగుహత్వశాలియయి ♦ భాసిలు నక్కపిలుండు వారలఁ. ౧౬

1101

మ. గురుకోపాగ్ని వహించె బ్రహ్మముని రాట్కొప్పాగ్నిదగ్ధాంగులౌ
ధరణిశాగ్రణి పుత్రరత్నములకుఁ ♦ ధాత్రీస్థలింగలు పు
ష్కరముం గైకొని తర్పణంబొనరుపం ♦ గారాదు తన్నీరముఁ
సురమార్గంబుననే నశించును గదా ♦ ఊణిశపుత్రాత్మజా !. ౧౮

1102

తే. ప్రాజ్ఞుడవు నీవు గాన నీవార్త నీకుఁ
దెలియనిది గాదు హిమవదద్రితొలికూతు
రగును గంగాభవాని మహాభుజా ! త
గంగ నద్దానియందె నేయంగవలయు. ౧౯

1103

క. గంగాజలములఁ దర్పణముం గడు భక్తిని నొనర్చి ♦ మునుకొని సంత్స
ప్తిం గనఁగూడదు సజ్జన, సంగా ! యాభస్మరాశి ♦ స్వర్ణది దయతోఁ. ౧౯౪

ఆ. తడువవలయు నద్రి ♦ తగ లోకపావని, గాన నట్లొనర్చెనేని లోక
కాంతయై చెలంగు ♦ గంగాభవాని సం, స్పర్శముననె నీదు ♦ జనకులెల్ల. 1105

సీ. అఱువదివేవును ♦ హతపాపులై స్వర్గ మొందువారవిధి ♦ నొనరుపంగఁ
దగినది యాగంగ ♦ యగుఁ బురుషుల భా ! కడుభాగ్యయుతుఁడవు ♦ గాననశ్వ
మును గొని సగరుని ♦ గనఁజొయి తాతదా యజ్ఞంబుసంపూర్ణ ♦ మావిధంబు
గా నొనరింపుము ♦ కన్దుగుణోత్త మా! యనిన సువర్ణ వాక్యంబును విని

ఆ. శౌర్యశాలి యతఁడు ♦ సరగ గుఱ్ఱముఁగొని
భూరినై జయశము ♦ పొదలుచుండ
మరలి వచ్చి యజ్ఞ ♦ చుండవమున దీక్ష
నున్న రాజుఁ గాంచి ♦ ఖిన్నుఁడగుచు. ౨౩

1106

క. తనదు పితృవోద్యంశం, బును గగుడుఁడు చెప్పినట్లు ♦ పోవిడువక చె
ప్పిన యంశమంతు వాక్యమును భయనమువినినపుండు ♦ పొగులుచుఁబరక.

ఆ. క్రమము దప్పకుండ ♦ గ్రతువును శాస్త్రాను, సరశిఁ బూర్తిసేసి ♦ స్వపుంజును
యజ్ఞసిద్ధి జనితఁమైనట్టి సిరి దగ, సగుగుదెంచి సగరుఁ ♦ ఁంత నాత్మ. ౨౪

క. సురనదిఁ దెచ్చుటకెంతయు, సరశియు నయ్యుచుదోచు ♦ కలజడిఁబడి యా
సరపాలనుఁజియు నవిధిఁ, జరకాలము మంతనము ♦ సేయక యదుక. ౨౫

ఆ. చింతఁ బూని భూమి ♦ కాంతుఁడు ముప్పది, పో నశ్వసములు ♦ విశ్వమెల్లఁ
బాలనంబు చేసి ♦ పునుమాస్వంబు, ఎందె నాన్కి వాంఛ ♦ యంతరిం.

నలువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౨ - వ సర్గము.

— శ్రీమద్రామాయణము —

క. సగరుఁ డిటు కాలగతి నొం, సరగ మంద్రులు నిండు నిండు ♦ భాగ్యమును
జగఁ గోరి రతఁడు కీర్తిం, బొగడొందుచు వాఁడెహఁబూర్వంబు నాత్మ.

క. అతనికి దిలీపుఁడను నొక, సుతుఁ డున్నవసుండఁ ♦ ప్రియభితుఁడగు నా
సుతునందు రాజ్యమిడి యున్నన కీర్తియతఁడు మాని ♦ నాయుఁజియుటఁజె.

ఆ. అతిపవిత్రమైన ♦ యాహిమవచ్చిఖ, యు ఘోరము ♦ చుణ సలిపి
భూరినియతి నాతఁపోవని ముప్పది, రెండుపేయేండ్ల ♦ తిండవ పిఁచు. ౩౪ 1113

క. తనమదిఁగోరిన గంగా, జననముఁ గనులారఁ జూడఁ ♦ బాలకయె తపో
ధనుఁడైన యంశుమంతుఁడు, చనియెచు స్వర్గమున; కంతఁజనసలి యగుచుక.

క. అతిశయ జేబండగుచుక, సుతిమంతుండగు దిలీపఁమానితనామ్మం
డతిదుర్భర పైతామహ, గతిఁగలఁచుచు చంద్రి తత్పుఁగతిలభికిన్తె. ౪౫ 1115

సీ. చాల దుష్కరమనఁ ♦ జాలుతపంబును జేసియు సుగతిసంసిద్ధి వారు
పొందునట్లుగఁజేయుఁపుణ్యంబు నొందఁగాఁజాలఁడక్కటయనిఁసావ్ంతమందుఁ

దలఁచి చింతించుచుఁ ♦ గలఁగిన మనమున నేయుపాయము నిశ్చయింపఁజాల
కెట్లుగంగను దెచ్చుటెట్లు వారికి జలక్రియలాచరింపనొరీతిదేన

తే. వారిఁ వరియింపఁ జేయనొవారకనుచు

నతఁడు చింతాపరుం డయ్యె ♦ సంతధర్మ

మున నతం డిట్లు సతతచింతను మునింగి

యాత్మవిదుఁడయ్యెనుండ, నాయ్యవనిసతికి. ౬౫

1116

క. తనయుండు ధార్మికోత్తముఁ, డనఁబడెడి భగీరథాఖ్యుఁ ♦ డంత జనించెన్

ఘన తేజఁ డిలీపుం, డొనరిచె బహుసత్కృతువుల ♦ నురుదక్షిణలన్. ౭౫

తే. విమలపథమున ముప్పది వేలవత్సరములు రాజ్యంబు సేసి, ధరావరుండు

సాగుల నుద్ధరింపనొ ♦ సరణిఁ గాన, కధికచింతామయవ్యాధి ♦ యావరింప.

చ. క్షీతిపతి యాదిలీపుండు భగీరథు రాజుగఁజేసి తాను స్వా

ర్జితమగు పుణ్యకర్మమునఁ ♦ జెందెను స్వర్గము; నిట్టులా మహీ

పతివృత్తుఁడైనఁ దత్తనయవద్యుఁడు క్షత్రియమానినాఁగ వి

శ్రుతుఁడయి ధార్మికుండగుచు ♦ శోభిలియున్ సుతహినుఁడౌటచేన్. ౧౦౫

క. సంతతిఁ బడయఁగఁ దనవగు, స్వాంతంబునఁ దలఁచె సంత ♦ సమధిక తేజో

వంతుండాతఁడు రాజ్యము, సంతానము లేమి నునిచె ♦ సచివుల పై నన్. ౧౧

క. సుగనదిఁ దెచ్చుటయందా, వరమున కోకర్ణమనఁగఁ ♦ దనరు తుహినభూ

ధరపానమ్మన కరిగి దశరథాత్మజ! ద్విత్వము ♦ సల్పెన్ భక్తిన్. ౧౨ 1121

క. సన నాల్గుపార్శ్వములు నన్నిని బ్రజ్వరింపఁగఁజేసి ♦ నింగిని సూర్యుం

గనుచున్ విజితేంద్రియుఁ డూర్ధ్వనిహితబాహుండునయి తపంబొనరించెన్.

తే. ఒక్కమాసంబునందుఁ దా ♦ నొక్కపూటఁ

గుడుచుచుం బెక్కువేలేండ్లు ♦ ఘోరితపము

నలుపుచుండ సుప్రీతుఁడై ♦ సకలలోక

పతియు నీశ్వరుఁడౌ భగవంతుఁ డజుఁడు. ౧౪

1123

క. సురగణసమన్వితుండనా, సరిసిజభవుఁ డుగుదెంచి ♦ సాంద్రతపమునన్

నిరతుండైన భగీరథ, ధరణిశు మహాత్ముఁగాంచి ♦ తమి నిటువలికెన్. ౧౫ 1124

సీ. ఓభగీరథ! వైభవోన్నత, సువ్రతంబున నీవు చక్కఁగ ♦ ఘనతపంబు

చేసితి ప్రీతినిఁ ♦ జెందితి నీయెడ వరము వేడుమునాఁగఁ ♦ బరమనియతిఁ

దగు నాత్మతపమునఁ ♦ దనరెడు తేజంబు సాంపారవెల్లు నాఁతోఁగివిభుఁడు

భాగ్యరాశి నచించె ♦ భక్తి గృతాంజలియై పితామహుఁడ్రాల ♦ నట్టె నిల్చి

యోభగవంతుఁడా! యొప్పుగ నేజేయు తపమునఁ బ్రీతచిత్తమున నలరు

ఆ. వాడవేని, నాతేపంబునకున్ ఫల, మెద్దియైనఁ గల్గునని నగర

తనయలెల్ల మత్కృతంబగు జలతర్పణమ్మనందు నటు వశరమ్ము నిమ్ము. ౧౮

తే. వినుము నాకు ముత్రాతలాఁపీరి భస్మ
మల్ల గంగాంబునంసిక్తఁ మయ్యెనేని
శాశ్వతంబయి తనరారుఁ న్వర్గమొందు
వారు వారెల్ల మఱియొక్కఁ వాంఛగలదు. ౧౯ 1126

క. వనజజ ! యిత్వోక్తుకులంబునఁ బుట్టిన నాకునిమ్ముఁ పుత్రైశ్వర్యం
బును మానంశము కృతంతం, గనఁ గూడదుగా న్వధర్మఁకలితంబగుటకొ. ౨౦
క. వరమిది రెండవదని యా, ధరణీశుఁడు పల్కఁగాఁ బితామహుఁడు మనో
హరపద తాత్పర్యంబు మధురము శుభంబునగు వాక్కుఁతో నిట్లనియెకొ.
క. ఓరాజ ! మహారథ! నీ, కోరిక యిది ఫలయుతంబగుకొ శుభమగునీ
కారయ నిత్వోక్తుకులలో, ధారకుఁడవె యాడువీవుఁ తనయప్రాప్తికొ. ౨౧ 1129

చ. హిమగిరి దాపునం ననరు, నీనది జ్యేష్ఠతనూజయాఁ జూమి !
హిమగిరికోధరారమణ ! యీనదిఁ దాల్చి శివుండె శక్తుఁడొ
బ్రమధగణాధిపుండగు కపర్దినీ వేడుము గంగ, దేవలో
కమును ద్యజించి క్రిందఁబడుఁ కాలమునందగు దానియుర్వశికొ. ౨౩ 1130

చ. ధరణి సహింపఁజాల దలఁ దానిధరింప శివుండు నక్కనిం
కొనునీ సమర్థునిం గనఁగఁ నోపనటంచు వచించి గంగతోఁ
నరుణి, యితండు వేడుకతోఁ దన్నక వీని సమగ్రహింపుమా !
సరివర ! పోయినత్తునని నాకమరుద్దణుడై విడిచియుకొ. 1131

నలునదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము

౪౩-వ సర్గము

—*—

క. సురనదితో వరపతితో, సరసిజభవుఁ డిట్లు పలికిఁ స్వస్థలి కేగె
ధరణి బొటపవ్రేలూరుచు, ధరణీశుఁడు నిలిచి చెనెఁ నపహతిభి క్రన్ ౧

తే. (కరములను బైకే జూపి నిర్గతనిజాశ్ర
యుఁడు నిరాలంబకుండయి వాఁయువు భుజించి
కదల కచ్చట స్థాణువుఁగతిని నిలిచి
రేయుఁ బవలును దపమొనఁగిరించె రాచు.) 1132

శ్రీ. ఒకవత్సరం బిట్టుఁ లుగ్రతపంబును జేయ నబ్ధమునిండఁ శివుఁడు సర్వ
విశ్వసంద్యుఁడు తనవెలఁదిమిన్ననుగూడి వచ్చి రాజును గాంచిఁ పలికె నిట్లు
నరనాథ ! మునమొందినాఁడ నీయెక; నీకు హితమొసరించెకఁ హిమవద్వర్తి
తనయయ్యా గంగనుఁ దలధరియించెద నని శంకరుఁడు పల్కెఁ నంత మంచు

- తే. మలకుఁ దొలిపట్టి లోకనమస్కృతయగు
గంగ యప్పు మహాదూపకలితయగుచు
దుస్సహంబగు వేగంబు ధోవ శుభ్ర
భవశిరస్సునఁ బడియె నభంబు నుండి. ౪౫ 1134
- చ. హరునిశిరంబునం బడుచు ధన్వ తలంచె మనంబులోన నా
సురనది నన్నుఁ దాల్పఁదగు శూరులు లేరుగదా జగంబులన్
హరుఁ డితఁ డట్టి కృత్యమున ధన్వనఁ బూనెఁ బ్రవాహయక్రిశం
కరుఁగొని యారసాతలముఁ గానఁగఁ బోయెద సత్వరంబుగన్. ౫౪ 1135
- ఆ. త్రిణయనుండు సురనదీ గర్వము నెఱింగి
యాగ్రహించి దాని ధన్వశిరసు
నందె యశఁప వలయు ధన్వలఁ బోనీక
యనుచు బుద్ధినెంచె ధన్వుడు రామ !. ౬౪ 1136
- తే. పెనుజడలగుంపు గహ్వర ధన్వఁగ వెలయు
హిమగిరికి వామ్యమై సవిత్తము నయి తగు
శంకరుని మూర్ధమునఁ బుణ్యశైవలినియుఁ
బడియె దుర్భరవేగంబు ధన్వవిల్ల. ౭౪ 1137
- క. ధుని యది యెట్టి ప్రయత్నము, లొనరించెయు శివశిరంబునుండి యిలఁ బడం
గను జాలకయు జటలగుంపుననే చిక్కుపడి వెలికిఁ ధన్వఁగనైనన్. ౮౪
- క. నామర్థ్యము లేకయె యో, రామా! యానదియు శివశిరంబుననే తా
వేమాటు తిరిగె వర్షస్తామము; తాజేంద్రుఁడచట ధన్వశైవలిన్. ౯౦ 1139
- క. కనఁజాలక సరమతపం, బును బూనిన దానికిన్ శివుండెంతయు నె
స్త్వమున సంతోషంబును, గని బిందుసరింబునందు ధన్వగును విడిచెన్. ౧౦౪
- క. సరసిజభవ నిర్మితమగు, సరనది యద్దానియందు ధన్వశంకరుఁ డపుడా
సురనది విడువఁగ నది యా, సరణిన్ సప్తాకృతులుగఁ జనియెన్, రామా!.
- సీ. మంగళశజలములై ధన్వమంగళకరములౌ హ్లాదిని పావని ధన్వై నళిని
యనునవి మూఁడు తూర్పునఁ బ్రవహించెను శుభజలములగు చక్షువును సీత
సింధువునను మూఁడుఁచెలఁగి పశ్చిమదిక్కుగాఁబ్రవహించె; త్కాంతుఁడైన
యాభగీరధువెంట ధన్వగె నేడవదైన గంగ యారాజున్ ధన్వదీవ్య
- తే. రథముపైఁ గూరుచుండి విరాజితమగు
కాంతి యులరారఁ దాముందుగాఁ జనంగ
గంగ యాతనివెనువెంటఁ ధన్వలిపోయె
గగనముననుండి హరమస్తకమునఁ బడుట. ౧౧౪ 1142
- క. హరునితలనుండి విశ్వం, భరణే తెంచుటయు నందువలనఁ గలుగు న

య్యరవడి బెడిదవుఁ జప్పుడు, పరంగఁగఁ దజ్జలము భూమిపై వ్యాపించెన్.

క. జలములతోఁ బడు మత్స్యిం, బులచేఁ గూర్చములచేత ♦ మొసడుల, గుమిచే
నిల యన్ని జంతువులచే, నలరె నపుడు చిత్రభంగి ♦ నంత సురవరుల్. ౧౬౪

క. ముని యక్ష సిద్ధ గంధ, రవ్వనికరమంబరమునుండి ♦ సుధకు దిగు గం
గనుఁ జూచు కొతుకంబునఁ, జనుదెంచిరి యాత్మలందు ♦ సంభ్రమమలరెన్.

సీ. సంభ్రమంబులుమీఱఁ ♦ జనునగరములట్లు విపులవిమానముల్ ♦ వెలయహయము
లనుగుంజరసమూహములొప్పు నవానిపై నెక్కి యానదీ ♦ పతనతలము
నకు వచ్చి నిల్చిరి ♦ నైజాద్భుతోజను లలర నత్యుత్తమమై చెలంగు
గంగాపతన మిప్పు ♦ గాంచనౌ, నత్యద్భుతింబుగనని దేవతాగణంబు

ఆ. లరుగుదెంచె వారి యాధరణప్రభ, లమిత తేజములును ♦ నపుడు వెలయ
మబ్బుచాటులేని ♦ మార్తాండశతము వెలుంగు భాతిగాఁ జెలంగె నపుడు

చ. ఉరగర్షుషాశిన క్రతతి ♦ యొప్పుగ నందుఁ జలించునుం ♦ నం
బరము తటిత్కదంబమున ♦ వ్యాప్తముగాఁ రనరాగుచుండె న
త్వరగతి వేయిమార్గములఁ ♦ బాటునైనాహములందుఁ బొల్పు సె
న్నురుగులు హంసముల్ వెలయ ♦ నూళ్ళ శిర్షములు క్షిరీణు స
ట్లరుదుగ నొప్పె నప్రతల, ♦ మంత సుగావగ, కన్నితావుగాన్. ౧౬౫ 1147

క. ఉరుతరజవమునఁ బరుగిడు, ధవళియ నుసనుకీర్తి ♦ పగఁ గుంజలముగా
బరగకుఁ దద్భాగంబులు, ఛరసమముగ నొప్పె గా రుంజుల నిగుడున్. 1148

తే. తగ్గుభూములు గెన్నెఁ ♦ డిగ్గిపాటు
శిల్పలు తాకిన నెగురు, పుట్టు గుతావు
లందు మెలమెల్లనం బోవు ♦ నెగునొట్టి
విధముగాకది పాతెను ♦ వివిధగతింబు 1149

ఆ. ఒక్కచోట నలిగిముద్దల పూర్ణము
ఖంబుగాఁగ నేగి ♦ కరుడులగుమి
గలుగు నీటితోడఁ ♦ గడఁగి మార్కొని చుట్
యెగసి క్రిందఁబడును ♦ సోగుమీఱ. ౧౬౬ 1150

క. సురపథమునుండి యీశ్వరు, శిరస్సునం నచటించుండి ♦ డింపైఁ బడి యా
సురనది నెలిము నిర్మల, తరముగ గతకల్మషముగఁ ♦ దా భాస్విల్లెన్. ౧౬౭

క. సురగంధర్వమహర్షులు, ధరపై నివసించువరులు ♦ తిష్ఠాయము శల
కరు శిరసునుండి హింబుల, బరమపవిత్రంబటంచుఁ ♦ బలుకుచు భక్తిన్. ౧౬౮

సీ. స్పృశించి రంతట ♦ నిలకు శాపంబున నంబరంబుననుండి ♦ యరుగుదెంచి
నట్టివారలు స్నానమాడి శాపమువీడి భాసురతజ్జలపన్నర్యమునను

నిర్ధూతపాపులై ♦ నింగి త్రోవ మరల నీవీయలోకంబులఁ ♦ జెందిరిట్లు
సుప్రకాశంబగు ♦ సురనదీజలములఁ గని మోదనుంది లోకంబు న్నాన

తే. కృత్యమును నల్పి యపగతః క్లేశమగుచు

రహి దనఁచై; భగీరథఃరాజమాని

దివ్యరథమెక్కి తేజంబు ♦ దీటుకొనఁగ

ముందు చనుచుండ వెనువెంటఁబోయె గంగ. ౩౦౪

1153

సీ. దేవర్షి గణములు ♦ దితిజరాక్షసదానవులును గంధర్వయక్షులును గిన్న
రులును మహోరగఃములు నచ్చరలు నందతాభగీరథుని రథానుగ యగు
గంగను గనుఁగొని ♦ కడఁచీ తులై వెంటఁ జనిరి; యారీతిని ♦ జలచరమ్ము
లరిగె; సరిచ్చేష్ఠయయి పాపబృందంబు నిగ్తులనముచేయు ♦ నేర్పుగలిగి

తే. దివ్యయశమునఁ గ్రాలు నాదివిజనదియు

నాభగీరథుఁ డెండెందు ♦ నగుగు దానుఁ

బోయె నాతని వెంబడి ♦ పోవు చోట

•మార్గమున నొక్కచో మహామహిమఁగాంచి. 3౩౪

1154

క. అతిచిత్రకర్తకరణ నిరతుఁడై తగు జహ్నుమాని ♦ క్రతువరమును స
న్నతిఁ జేయుచుండ సురనది, యతివేగను ముంచె దానిఁసంతయుఁ గడఁకన్.

ఆ. జహ్నుమాని యప్పు ♦ సరిదవలేపంబు, నెఱిగి కోపమడర ♦ నేపు మీఱ
దానిజలమునెల్లఁ ♦ ద్రాగె జిత్రతరంబు, గాఁగ సంత దివిజకాండ మెఱిగి.

సీ. అతివిన్నయంబున ♦ సన్నహాత్తుని మనుజవరేణ్యుఁ బూజించి ♦ శైవలినిని
సన్నహాత్తుని పుత్రి, ♦ యగునట్లు కావిన సద్దానికాతఁడు ♦ హర్షమొంది
పాపనములు గాఁగఁ ♦ బరిగణింపంబడు చెవులునుండి నదిని ♦ సృష్టిచేసె
సద్దానిచే గంగ ♦ యియ్యె జాహ్నువి మఱి, జహ్నుపుత్రిక యనఁజగతిఁబరఁగె

ఆ. సంత దివిజగంగ ♦ యాభగీరథరథ, వరము ననుసరించి ♦ పాటి యతని
కార్యసిద్ధిఁ జేయఁగా సంప్రమును జేరి, సచ్చైవపుడు బలి నీవాసమునకు.

క. షీతిసతిమాని భగీరథుఁ, డతియత్నముమీఱ గంగ ♦ నటఁ గొని చని యా
షీతినున్న భన్తరాసిని, మతిభేదము నొంది చూచె; ♦ మానితనదియున్. ౪౦౪

తే. తనజలంబుల నుత్తమతరముల సగ

రక్షితీశ్వరిసుతభన్తఃరాశిఁ దడిపె

దాని గతపాపులై శాశ్వతనుగు స్వర్గ

మును గనఁబోయిరెంతొ సమృద్ధము మీఱ. ౪౦౪

1159

నలువదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

రర - వ సర్గము.

అంతః ప్రవృత్తి భగీరథుని కడకు వచ్చుట. ఉత్తర-

చ. తీర్తిపతి యిట్లు గంగ తనఁచెంతనె వచ్చుచునుండఁగా సరి
త్పతిఁ గనజోయ సాగరులు ♦ భస్మతనొందినచోటికంత, ను
ద్ధతపవమొప్పుగాఁ జనియె ♦ దత్పలిలంబు వరేంద్రపుత్రసం
తతిపయిఁ బాఱఁగా నపుడు ♦ ధాత, జగత్పతిఁజేసితిట్లును. ౨

1160

చ. పురుషవరేణ్య! యానగరుఁపుత్రకు లఱిదివేపురిపు ని
ర్జులవిభంబునం గనిరి ♦ స్వర్గముఁ బ్రేతత నుత్తరించి; నా
గరజలమెంతకాలము జగంబున నుండునొ యంతదాక భూ
వర! నగరాత్మజుల్ సురలభంగి దినంబున నుండువారొగి. ౪

1161

తే. గంగ యిది జ్యేష్ఠపుత్రి, కాఁగలదు నీకు
నీవు తండ్రిగ నుండుటఁచే వజ్రలెడు
పేరితో భూతలంబున ♦ విశ్రుతయయి
తనరు; దినమున సంభవించిన కతమున. ౫

1162

క. కనుఁ ద్రిపథగ యనునామంబును, భాగీరథియసంగఁ ♦ నొల్పును నీచే
రున; నీనామవ్యయమునఁ, వసరాదును దివ్యగంగ ♦ ధరించాధా. ౫, 1163

క. సుర, నర, ఘనీ, లోకంబులఁ, వరంగిణి విలాసమొప్పుఁ ♦ దాఁ బాఱుటచే
బరఁగును ద్రిపథగ యని యోధరణివరా! వినము నీశితానుమాల్లెక్ష. ౬

క. సరితృప్తి బొందునటులీ, తరంగిణి నల్లిముల్లను ♦ స్పృహము భ
క్తిరతి నొనర్చి ప్రతిజ్ఞను, సరిగా నెఱవేర్చయ్య! ♦ నాంధ్రభాగ్య. ౭

చ. తనరిన ధార్మిక్తముఁ, పుదారనునీఘండు నై చెలంగు న
జ్వనపతి నీకు బూర్వఁడయి ♦ నాగరసంతతి క్లెల్లఁ సంక్లిష్ట
ఘనుఁడయి యెప్పి యిప్పునికీఁ ♦ గాఁ నమిఁ బూనెను గాని యెట్టి
ద్ధిని గనఁజాలఁడయ్యె, నతితీవ్రపరాక్రముఁ డెంతమంతఁడె. ౮

1166

చ. సురనదిఁ దెచ్చుకార్యమును ♦ శూరతఁ బూనియు స్వప్రతిజ్ఞ, న
ద్ధరణివిభండు చెల్లెడు విభంబునఁ జేయఁగఁజాలఁడయ్యె; భా
సురగుణమండితుండనగ ♦ శోభిలి వశానివరప్రభావతం
బరఁగిన యాదీలీపుఁడు నృపాలకమానిగదా? భగీరథా!. ౧౦

1167

చ. జనకుఁడు నీకు బౌరుషము ♦ చాలగఁ గల్గిన వాఁడు క్షత్రధ
ర్మనిరతి నుండువాఁడు మఱి ♦ మత్సముఁడై తగువాఁడు సత్తపం
బున నదిఁ దెచ్చుకార్యమును ♦ బూనఁగలంచెనుగాని దానికై
యనువగుకృత్యమించుకయు ♦ నాతఁడు చేయఁ దలంపఁడయ్యెఁ జూ!. ౧ ౧

1169

తే. అనఘ! పూరుషన త్తమా' ♦ యట్టి ప్రతిస
నీవు చెల్లించినాడవు ♦ కావున నతి
పాపనము నమృతంబునై ♦ వఱలు యశము
జగమునం బొందినాడవు ♦ శత్రుదనున! ౧౨

సీ. గంగానతరణమ్ము ♦ గావించితివి నీవు గావున దీన, జగత్ప్రపూజ్య
ధర్మస్రత్తిష్ఠ నిఃతాంతము పొందితి వీనది నరవర ♦ యితరనదుల
వలెగాక సర్వదా ♦ భవ్యమై స్నానార్హతం దగుగాన నీతటిని జలము
లనున్నానమొనరింపు' హనుజేశ' యద్దానఁ బరిశుద్ధుడవు, పుణ్యః ఫలయుతుడవు

తే. కమ్ము; నీతాతలకు నుదఃకక్రియలిట
నాచరింపుము నీకు శుభాధికంబు
గలుగుఁగాత నరేశ యింకన్ వదియ
పదమునకు నేగెదన్ నీవు ♦ స్వపురికరుగు. ౧౩

1170

చ. అనియిటుపల్కి దేవవరుండై తగు లోకపితామహుండు పా
వనయశమొప్పువాడు తనవచ్చిన చొప్పునఁబోయె దేవలో
కనివనాద్ధియై; యశము ♦ గ్రాలఁగ నొప్పు భగీరథుండు రా
జ్యనియుఁ గ్రమంబుగా స్మృతినఁమూహము చెప్పినచొప్పు నెన్నుచున్. ౧౬

క. తనపూర్వులైన సగరుని, తనయులకుం దర్పణంబు ♦ నగనొనరిచి త
క్కిన వారికట్లే యొనరిచి, తన పురికేగెం బవిత్రతనుండై యత్తుడున్. ౧౭

చ. పురమున కేగి సంపదలు ♦ పొంపిరి పోవఁగ రాజ్యమేలె, నో
తరణికులాభిచంద్ర! వసుధావిభుండై యతఁడుండఁగా నలో
త్కరము వినప్తశోకనుయి ♦ కన్రునదర్శములున్ సమృద్ధిగం
బరఁగుచునుండ రోగములు ♦ బాఠి మునంబునఁ దేలె నెంతయున్. ౧౮

క. రామా! నీవడిగిన గం, గామహినుము విస్తరింబుగాఁ దెల్పితఁగా
దే', మహితశుభము లొందుము, శ్రీచమతను నిన్నుఁ బొందు ♦ శీఘ్రమెవత్సా'.

ఆ. సందెవేళమించి ♦ చననున్నయది నన్నిఁ
కేమి యడుగవలనఁదెల్ల విప్రు
లందు ధరణిపతులయందు నితరులందు
గంగ యిలకు వచ్చు ♦ క్రమమె వండు. ౨౦

1175

సీ. ధన్యమై శ్రీర్చినంధాయకంబయి యాయు వీయంగఁ జాలి యెంతేని వెలసి
పుత్రప్రాప్తాదిక ♦ భూరిఫలప్రాప్తినంబునై స్వర్గఫలంబు నొనఁగ
నట్టిదై తగు దీని ♦ నచువొంద వినిపించునోవాని పితృగణమురుముదంబు
నొందుదురు శుభమై ♦ యొప్పు నీయాఖ్యాన మవ్యగ్రచిత్తుడై యాదరమున

ఆ. నెవఁడు వినునొ వానిఁకెల్లయిష్టంబులు, సిద్ధినొందు కీర్తి ♦ వృద్ధినొందు
నాయువెనఁగునఘముఁలన్నియు నశియించు, రఘుకులాధిపంద్ర ♦ రామచంద్ర!..
నలునదినాలవనర్గము సంపూర్ణము.

౪౫-వ సర్గము.

—ఇతి విశాలాపుర స్మృతాంతము. ఇతి—

చ. అని యిటు మానిపల్కిన సహానుజుడొ రఘువర్మకు డాచృతికొ
విని సరమాద్యుతంబుఁ గని ♦ వేడుకఁ బల్కె మునీంద్ర! నీవు చె
ప్పిన సురనిచ్చుగాగమనఁవృత్తము, సంప్రమా ద్రవ్వీ పెంచి రా
ట్టనయులు గాంగనీరమున ♦ దానిని నింపుటయుక వివేకవివేక. ౨ 1175

ఆ. అద్భుతంబు పుణ్యఁమతిపాననంబుగా, నలరుచున్నయవి మహాత్మా! యచుచు
మునివచించినట్టి ♦ ఘనపుణ్యగాధలఁ, చలఁచుచుండ లేయి ♦ తగ గతింక. 3

చ. తెలతెలు వేగినంత రణధీరుఁడు శత్రునిబర్మణుండు నొ
జలజసఖాన్వయుండెపుడు ♦ సాంధ్యవిధుల్ నెఱవేర్చి యంత ని
ర్మలమతినిప్పు కొళికుని ♦ మానినకుం గని యోగసాధనా!
యెలమి దగంగ మీరు నచియించిననంశయు నింటి శ్రద్ధాంక. ౪. 1179

తే. అనునమంబుగఁ ననరా రె ♦ నదియు దాని
విచుటచే నీనిశీధిని ♦ విముగునుయ్యె
నట్టి గాధలవిని వాని ♦ నాశ్చయందు
సంచుచుండుట ఓణమట్టు ♦ తేగె రాత్రి ౫. 1180

సీ. పుణ్యకర్తములను ♦ బాహుపతి నొనరించినట్టి మామొకఁక ♦ నర్హులును
సుఖతరాస్తరణ, సంశోభింబయి తగు నీయో, మానీంద్ర! యిటు విశాల
వచ్చుట నెఱిగి సత్వర్తిముగ నిచ్చిచ దిదె వీనిపై నెక్కి ♦ యెల్లఁగు
యందెక్కుడైన పుణ్యానురనది వీని దాటుచుచును నప్తశాసనుఁడ

తే. డాడినంత మహాత్ముడొ ♦ నతనిమాట
విని నుహర్షుల భూతి ♦ తనయయుగముఁ
గలిసి కొళికుండప్పడా ♦ గంగదాటి
దానియు త్రరతీరంబు ♦ గానఁబోయి. ౬. 1181

క. తనవెంట నదిని దాటిం, చను వచ్చిన మానివితతి ♦ బహుమానమునకే
దనిపి మరలించి తీరం, బున నించుక గూరుచుండి ♦ పురి యొంటిరిక. ౯

క. కనిరది విశాలయనువే, నునందగు; నాపిదప మునఁపగుండు దీశరథా
వనిపాలనుతులఁ దోడ్కొని, చనియొక సత్వరముగా, విశాలాపురికి. ౧౦

క. సురపురికి దుల్యము మనో, హరమునునై యెనఁగు, నగరముది; యంత ధరా
వరసుతుఁడు ప్రాజ్ఞుఁ డమ్మని, సురపతిఁగని చేతుల్గొని ♦ శుభతమభణితః. ౧౦౫

తే. పలికె మానీంద్ర! యాదివ్యపత్తనంపు
మహిమ యెయ్యది, యేరాజమండనండు
దీనినిప్పుడు పాలించు ? ♦ వానియన్వ
యం బదెయ్యది ? వివ మోడమలరె నాకు. ౧౨ 1185

క. వినిపింపు, నీకు శుభమగు, నన విని యమ్మానివర్యుఁ ♦ డానగరపురా
తనవృత్తాంతముఁ జెప్పం, గను బూనివచించె; నగరకథ నిఁక వినుమా !. ౧౩

ఆ. ఇందు జరగినట్టి ♦ వృత్తాంతమును మఱి
దానికనుగుణముగఁ ♦ దగినయింద్రు
చరితఁ దెల్పువాఁడఁ ♦ బరమశుభంబగు
నింక వినుము మున్ను ♦ కృతయుగమున. ౧౪ 1187

క. దితిసుతులతిబలవంతు, ల, దితిసుతులతిధార్మికులును ♦ ధీరులు బలవం
యుతులు నయిరంతవారల, మతులం దొకయూహతోఁచె♦మహితగుణమణి!.

క. మనకెట్ల ముదిమి రోగని, ధనములు లేకుండుటెట్లా ? ♦ తగనట్టి విధం
బున నుండవలయునని చింతనసేయఁగ మార్గమొండు ♦ తనరె విధిగతిః. ౧౬౫

ఆ. పాలకడలిఁ జలికి ♦ భాసమానామృత
మును గ్రహింపనలయు ♦ ననెడు నూహ
• మనములందుఁ దోఁచు ♦ గను వారలద్దాని
నిశ్చయించి కార్యనిరతి మెఱయ. ౧౭ 1190

తే. అమిత తేజులు గావున ♦ నహిపతియగు
నాసుకినిఁ జిల్కుఁజ్రాడుగ ♦ భాసురమగు

• ~~అతిపాపముద్రమును మఱించుట. ఇతి~~

మందరాద్రిని గవ్వము ♦ మాడ్కిఁ జేసి
పాలకడలిని జల్కిర ♦ వ్వారిలెమి. ౧౮ 1191

సీ. (వేయివర్షములంతఁ ♦ బోయిన వాసుకి శిరములు చాల భీకరగతిఁ దగు
విషములఁ గ్రక్కుచు ♦ వెనఁ గొండశిలలను గోఱలఁ గరువంగఁగొండఱాలు
జ్వలనసంకాశమై ♦ వెలయు హాలాహల విషమయి యెనఁగె నప్రవిషముచేత
మనుజుమరాసురమండిత జగమెల్ల దహింపఁ బడియె నంత సురలెల్ల

తే. నమ్మహాదేవుఁ బశుపతి ♦ నాదిదేవు
శంకరుని రుద్రుఁ గనఁబోయి ♦ శరణు జొచ్చి
కావవే! కావవే! మమ్ము ♦ కరుణ ననుచుఁ
బ్రస్తుతించఁగ దేవాధిపతియగు హరి, 1192

చ. కరముల శంఖచక్రములు ♦ గ్రాల నటం బొడనూపి పల్కె, నుం
దరిమగు సుస్థితం బాలయ ♦ నాకవరేణ్య! త్రిశూలి! నీవు ని
ర్జరగణమందు నాద్యుడవు ♦ సర్వసుపహృష్టలు పాలసంద్రముం
డరువంగె దొర్తు గల్గినది ♦ తావక్మై తగుగాదె గావునన్. 1193

తే. అగ్రపూజగ నెంచి యీ హాలహలము
నెమ్మి గ్రహియింపుమా! దేవనికరమందు
సగ్రజుడవౌట దేవేశ! ♦ యనుచు నచట
హరి యదృశ్యతనొందె నాయ్యవసరమున. 1194

చ. హరిహయముఖ్యులెల్ల భయమందుటఁ జూచి రమేశువాక్యమున్
వరుసఁ డలంచి యప్పు భగవంతుఁడు హాలహలంబునున్ భయం
పరము సుధారసంబువలె ♦ గ్రన్నన లోఁగొని, వారి పీఠి శం
కరుఁడు యధేచ్ఛగా నరిగె ♦ గ్రమ్మఱ దేవతలెల్ల నంబుధిన్. 1195

చ. చిలుకుచునుండి మంధరము ♦ చెందె నధోభువనంబు దేవతా
వళి మధుసూదనుం చలంచి ♦ భక్తినుతించెను భూతరాశికిఁ
జలరుహనేత్ర! నీవెగతి ♦ సర్వసుపహృష్టకీవే దిక్కు నాఁ
బలుకఁగనేల మమ్మెలమి ♦ బర్వంగఁ, గావవె క్కొండ నె శ్వవే. 1196

చ. పనియిది దుర్లభంబగుట ♦ భద్రభుజులనాది! నీవు.
క్క నొకఁడు శక్తుఁడె, యనినఁ ♦ గాంచనచేలుము కాంచనమృతం
గొని తనవేపునన్ నిలిపి ♦ త్రిలోఁధరంబును, శ్రీరసీధిఁ
నరంగఁ బవ్వలించె మఱి ♦ దానవవైరి మహాకాన్యమున్. 1197

తే. హస్తశిలమున ధరియించి ♦ యనారముల
ననుమ నిలువంగఁబడి గిరినాయకుని చ
గంగఁ నరుసంగఁ జొచ్చె లోకమయ్యుండౌట
నాటఁగా దేవతలు ముచుమంది చూడె. 1198

శ్లోకాంతము

సీ. అబ్బంబులొక్క సహస్రంబు గడువంగ వింశతిమండులు ♦ ధారియగుచుఁ
దొలుత ధన్వంతరి ♦ తోచె నన్వలరూప మలరారు నచ్చరల్ ♦ గిరి, నా
లంబువుఁ జిలుకుట ♦ నలమరిసంబును దానినుండియె వసంతలు జనించి
రట్లుగావుననె యామంగన లపురిసలటందుఁ బరిగిరి ♦ చాచుకాండె

తే. గ్రాలువా రటువదికొట్లు ♦ గా గణింపఁ
బడిరి; తత్పరిచారికల్ ♦ వరుస నింద
ఱంచు లెక్కింపఁదరమానె ♦ యపురసలు
తమకుఁ బతియెవ్వఁడగునని ♦ తా రరియమి. 1199

క. సురదానవులందెవరా, తరుణుల గ్రహియింపరైరి ♦ దాననె వారల్
పరంగిరి సాధారణులనఁ, దరువాతఁ ననుణపుత్రి ♦ తాఁ దోఁతెంచెన్. ౨౨౪

తే. భాగ్యశాలిని యానారి ♦ వారుణి యనఁ
గడలినుండియె యట వెలుపవడి గ్రహించు
వారలెవ్వరో ? తనునని ♦ వరుస నరసె
గాని దితీజులు గ్రహియింప ♦ మానిరంత. ౨౩౪ 1201

క. వారుణి, ననిందిత నగుర, వారముమాత్రము గ్రహించె ♦ వారుణిఁ గొనమిన్
బేరొంది రనుచు, లన దివి, జారులు. సురవైరి యనుచు ♦ లద్దానిఁ గొనన్. ౨౪౪

చ. సుర గ్రహియింప నంతదివిజుల్ పులకాంచిత దేహులొచు ని
ర్భరమగు సన్ముదంబుఁ గని ♦ భాసిలి రావటఁ గౌస్తుభంబునాఁ
బరఁగెడురత్ననుంత సరిపాలకుమారక ! యుక్తమామృతం
బరుదుగఁ బుట్టె సంప్రమున ♦ సశ్వనరంబునయించె ముందుగన్. ౨౬ 1203

తే. ఖ్యాతినది నొందె నుచ్చైశ్చక్రవాఖ్య రాను !
యచ్యుతమునకయి పోరాడి ♦ యచరదనుజ
వంశములు పెక్కుమడిసె, దేవతలు మీఱి
దానవులఁ ద్రుంచి వైచిరి ♦ దారుణగతి. ౨౭ 1204

చ. దనుజులు స్వీయమా బలముదారిత నొందఁగ రాక్షసోత్కరిం
బు నొకటిగాఁగఁ గూడ జగముల్ వెతఁజెంగఁగఁ జేయుయ్యుద్ధము
య్యెన్ బహుఘోరరీతి నపుడె ప్రళయంబగు నట్టులొటయున్
దనుజనిఘాతనుండు బలవర్పసమగ్రుఁడు చక్రీ, యంతటన్. ౨౮ 1205

క. జగముల మోహింపఁగఁ జేయఁగఁజాలిన మాయఁబూనియట మోహింసినాఁ
నగు నాసుంబున నగ్గను, జగణంబుననుండి సుధను ♦ సరిగ గ్రహించెన్. ౨౯

తే. అక్షియుండు పురుషోత్తముం ♦ డాదివిష్ణు
వతిబలుండంత నెదిరించి నట్టి యనుచు
లను నడిచి తను శరణుసొచ్చిన దివిజుల
బలసమగ్రులఁ గావించె ♦ భవ్యకరుణ. 3౦ 1207

క. ననుజామర యుద్ధంబపు, డనూనభయదంబు వెలయ ♦ నమరులు శౌర్యం
బునఁ బోలిచి దితితనూజా, తనిచయమును ద్రుంచి రవలఁ ♦ గమి నింద్రుండన్.

తే. దితితనూజులఁ దునిమి ముదితొండయి ముని
సంఘచారణగణసుధాసహితముగను
నలరి ట్టోకప్రజంబు సహార్యశౌర్య
మమరఁ బాలించె బరమేశు ♦ నాదృతిఁ గని. 1209

నలువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౬-వ సర్గము.

-అంభో పుత్రశోకాతురయైన దితి తపంబుచేయుట. అంభో-

- క. తనకొడుకు లీగతిని మృతిఁ గనుటకుఁ బరితాపమంది ♦ కశ్యపుమారీ
చుని దితి, తనభర్తను గని,యనియెను, భగవంతు ! నీదుఃఖాత్మజులెల్ల ♦ ౧
- క. బలసుధికముగఁ దనరుట,వలన మదీయాత్మభవుల ♦ వధియించిరి సు
మ్మిల హతపుత్రికనైతిని, గలుషహారా ! యింక దీర్ఘకాలతపస్సు ♦ ౧, 1211
- చ. ఒనరిచి దానిపెంపున సముజ్జ్వలతేజుని నింద్రహంతయా
తనయునిఁ బొందఁగోరెదను ♦ ధర్మవిదుత్తమ ! యట్టినేఁ దను
బును సలుపంగఁబూనెదను; ♦ బుత్తుని శక్రుని జంపఁజాలి లో
కనికరనాయకుండునయి ♦ గ్రాలెడువాని నొనంగఁగఁదగు. 3 1212
- తే. మఱియు నాతనుజాతుఁడు ♦ మహితచావుఁ
డితిబలుండును నాస్థితిఁనంతయు నెఱిఁ
గి సనుకర్చియునై కీర్తి ♦ నెనఁగువాఁడు
గావలయు నట్టివానిని ♦ గరుణ నిమ్మ | 1213
- క. అందులకై తపమొనరిచె,దం దిగ నిమ్మా ! మున్ను ♦ నియమము నొన
నుంఁది పలుకుటకు మరీ,చిం దండ్రీ యనెడు మూనిశీఘ్రుఁడెన్ ♦ ౧, 1214
- క. అలరుచుఁ గాశ్యపుఁ డిట్లని, పలికె సహా తేజఁ డిమ్మఁగనినాశుడు ఖా
కులయైన దితినిఁ గని యో, లలనా ! నీఁడె సకలం గుఁ జచ్చి ♦ ౧, 1215
- తే. నీకు శుభమగుఁ నెవమె పన్నిధిగ నెంచి
నుతుండు సృభవిల్లునందాఁక ♦ శిచిగి నుండు
మట్టలుండిచ నెనిని శక్రాంతికుండగు
తనయుఁ గనుదువు, వేయినతృప్తిము లిట్లు ౫ 1216
- మ. పరిశుద్ధిం దనరారి యుండుదువ, యేఁ ♦ బద్మాక్షి. ' భోకవి
వరుణా పుత్రుఁడు గల్లు నస్తననుకంఠకా నీకునంచాకి, నీ
ర్భరతేజుం డపుడాత్మహస్తమున, భాగ్యాదేహముం దాఁడు
ఖరతిం బొందిన చిత్త మాఱికిలఁగాఁ ♦ గాంత్రానంబున మా. ౧, 1217
- తే. ఊఱడించుచు నల్లన ♦ నురుశుభమ్ము
నీకుఁ బ్రాపించువని పల్కి ♦ నిజతపోవ
నంబునకుఁ బోయె, భర్త వరంబొనంగి
చనఁగ దితియును బరమహర్షమునొంది ౭౪ 1218
- సీ. తనయుఁ గాంచెడువేడ్కఁదనర విశాలాఖ్యపురికిఁ బూర్వస్థానముగఁ జెలంగు
చున్న కుత్సవఁనోన్నతస్థానంబుఁ జేరి తీవ్రతపంబు ♦ చేసి; దితియుఁ

- దశమిట్లు నల్ప శత్రుత్వతుండ విసయాద్యమలగుణంబుల ♦ సతిశయిల్లి
పరిచర్యయొనరించె ♦ ఫలమూలకుశసమిజ్జలముల మఱియును ♦ జ్వలను నింక
తే. నెద్ది యాదితికోరున ♦ వెల్లె దెచ్చి
యొసంగుచు నొడలు పినుకుచు ♦ నురుతరశ్ర
మముఁ దొలంగించుచట్టి వీవనలు వినరు
చును మఱియుఁ బెక్కుపరిచర్యలను నొనర్చె. ౧౦౫ 1219
- క. ఏకాలమ్మన నాదితి, యేకార్యము నేయఁబనుచు ♦ నింపుండపుడే
యాకృత్యము నెఱవేర్చుచు, నీకరణిక సేవచేసె ♦ నెంతయు శ్రద్ధ. ౧౧
- ఆ. వేయివత్సరములు ♦ వెలసెను బదియేండ్లు
కొఱఁతఁగాఁగ నపుడు ♦ కోమలాంగి
యింద్రు సేవనెంచి ♦ యెంతయుఁ బ్రీతయై
పలికె గపటహీన భాషణముల. ౧౨ 1221
- చ. తనయుఁడు వేయివత్సరములు ♦ దాటఁగఁగ గల్గెనటంచు నాదుప్రా
ర్థనమునఁ బ్రీతుఁడై త్రిదశరాజ! భవజ్ఞనకుండు నాకు ని
చ్చెను వరమాకుమారుఁగనఁ ♦ జేయుచు నుండుఁ దపంబు నేను నిం
కను బదియేండ్లు తక్కువఁగఁ ♦ గన్నడుచున్నవి వీరసత్తమా!. ౧౩౫ 1222
- తే. భద్రమగు నీకు నింపు 'యాపదియుఁ జెల్లె
నేని సోదరుఁ జూచెన. ♦ వెల్లెకాల
మతఁడు నిన్నుజయింపఁగ ♦ నాత్మనెంచు
సతని నొడఁబఱచెదను నీకై కుమార!. ౧౪ 1223
- ఉ. నైరముఁబాసి నాకిడుకు, ♦ వాసవ! నీపయ భ్రాతృమైత్రీఁ బెం
పారఁగఁ గూడియుండుగతి ♦ నాదృతిఁజేసెదఁ జింతఁబాసి నా
కూరిమిపుత్రు నాతని ♦ గూడి జగత్త్రయిగెల్చి తజ్జయో
దారఫలంబు నీవతీ ముఁకంబునఁ బొందుదువంచు వేడ్కతో. ౧౫ 1224
- తే. పలికె నాతనిసేవచే ♦ లలన మఱచి
యంత, నాదితి గగనమధ్యంబునందు
భాస్కరుఁడు వెల్లె నిర్మలఁబఱుప నపుడు
తలనునుపఁ దగుచోటఁ బానములు చేర్చి. ౧౬ 1225
- స. శయించె నిట్టులాచాన, శీర్షస్థలిఁ బాదములను నిల్చి ♦ పాదయుగము
నునుపఁగాఁ దగుచోట ♦ నుత్తమమూర్ధజంబులనుంచి నిద్రించు ♦ పాలఁతఁగాంచి
యశుచి యాట నెఱింగి ♦ యమరేశుఁడీ దితి గర్వించినదటంచుఁ ♦ గడఁగి నవ్వి
శనన్తైరి వధియింప ♦ ననుపగు నమయము దొరకె నటంచుబ్బి ♦ తరుణిదేహ
తే. నివామును జొచ్చి ధైర్యంబు ♦ వెలయ గర్భ
మేడు తునకలుగాఁ దెగఁసేసె రామ!

యవ్యిధంబున నూటంచు ♦ లమరునట్టి

కులిశమున గర్భమును, దెగఁ ♦ గొట్టునపుడు. ౧౨౪

1226

తే. గర్భమది సుస్వరమ్ము తగంగ నేడ్చె

దాన దితియును మేల్కొంచె ♦ దనుజవైరి

యేడువకు మేడువకు మంచు ♦ నెనఁగు తేజ

మమరఁ బలుకుచు నదియేడ్వ ♦ నతఁడు దునిమె ౨౦

1227

చ. శతమఖుతోడ నాదితియుఁ ♦ జంపకు చంపకు ! నుంచుఁ బల్క దై

నతపతి యంతఁ దల్లినగు ♦ వాక్యమునుం దమి గౌరివించి యు

ద్ధతి కులిశంబుకేలఁ దగఁ ♦ దానటనుండక వచ్చి తల్లి నా

దృతిఁ గని పల్కెఁ గేల్తొగిచి ♦ దేవి ! వచించెద నాలకింపుమా'. ౨౧ 1228

తే. అశుచివై తలవెండ్రుక ♦ లంఘిలుండు

ప్రక్కనునిచి నిద్రించితి ♦ వానవాంత

కుని ద్వదాత్మజు నవకాశమును గని నధి

యించితిని నేను నేడుగా ♦ నిపుడు తల్లి. ౨౨

1229

నలువదియాటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౭ - వ సర్గము.

అథ సప్తమస్కంధః పరమేష్ఠిః శత్రుః

క. తునియింపఁదగుదు వీవని, యనుఁడెంద్రుఁడు పల్కె నంభి ♦ వానిని గొల్చి
బసుకొనుచివేళ భాగము లేడుగఁ కేయలబడటఁ ♦ గని నున్నాఁక

చ. అతడుఁ ఖాశులయాచు దుర్గయుని, దేవాధీశునిం గంచి హృ

ద్ధితశోకంబునఁచి యూటడిలి పల్కెంతొచ్చె నిగ్రహా

హిత ! నాతఁడునఁజేసి గర్భమిది యయ్యెన్ సత్తగా యెరిగిం

బు తగం జూచిన నీదుతప్పిటు, లవంబున్ లేదు నిష్కింబుగన్. ౨ 1231

క. తునియలుచేసిన గర్భం, బునకుం బ్రియమొనఁగుండఁ ♦ బోలుచు నా

నునమునఁ గోరెదనిక నీ, తునియలు సప్తానిలఁబ్రతుల్ గావలగున్. ౩

సీ. ఈనాకుమారకు ♦ లేడ్వరు నింకవాతస్కంధ పత్రపాశంబు

దేవతలయి మఱి ♦ దివ్యసూపంబుల మానతాఖ్యును వోయిపోయెను

దురు గాక; యొక్కఁడండుఁజరింపఁగఁబ్రహ్మలోకంబునఁ గొన్పివోయింపి

నితరుండు తార్దీయుఁ ♦ దెనఁగు కీర్తిని వాయువనుమే నభిముఁదఁజ్జే

తే. దగును; తక్కిననల్వరు ♦ తనయులనుగ

పాలకా! నీదునాజ్ఞ దేవత్వమొంది

దిశల నాల్గింటి నిచ్చమైఁ ♦ దిరుగవలయు

నీకు శుభమగుఁగాక యోచాకవైరి. ౬

1233

క. “మారుడ” యని యప్పుడు బల, వైరి! నీవనుటచేత ♦ వారు జగములకొ
మారుతు, లను విఖ్యాతికొ, గారవమునఁ గాంతురనుచుఁ ♦ గాంతవచింపకొ.

క. బలసూదనుఁడు పురందరుఁ, డలగుచు దితిపల్కినట్టి ♦ యమ్మాటల, కం
జలి చేసి పల్కె నీవగు, పలుకు స్రుకారంబె యగును ♦ బద్ధతులెల్లకొ. ౮

1235

క. అనుమానము తే దించుకొ,యును నీశాడుకులు సురత్వమొంది తిరుగు వా
రనయము నీకు శుభంబగు, నని వారిటులాతపోవనాంతరమందుకొ. ౯

1236

ఆ. నిశ్చయంబుచేసి ♦ నెమ్మి గృతాన్ధులై

యాత్మసకము నొంది ♦ రనుచు వింటి

మెచటఁ దావసించి ♦ యింద్రుండు తపమును

జేయు దితికి సేసఁచేసె మున్ను. ౧౦

1237

క. తనరారు దేశమది యిదె? విననియ్యా రామచంద్ర! ♦ విషయంబున నిం
దును బొల్చు రాజులశక్తును దెల్పెగ మీసమునఁ ♦ బూర్వండుగుచుకొ.

తే. యశమునం వగు నిత్యైకుఁవలరె సతని

యంగనయగు నలంబునఁయందుఁ బరమ

ధాత్మగుండు విశాలాఖ్యి ♦ తనయుఁ డలరె

పతఁడె నిన్గించె నీవిశాఁలాఖ్యపురము. ౧౧

1239

స. అశనిఁ గల్గె నుఁహాబలుంకగు హేమచంద్రుఁ డాశనికే నుఁచంద్రుఁ డలరె

శనికే ధూమాశువ్విఁజనునుతుండు కయించె, నతనికేసృంజయుంఁడాత్మజుండు

వానికే శ్రీతాఁసృంబులుగల సహదేవుండు తనయుఁడై ♦ తేజరిల్లె

వానికే గొడుకయ్యెఁబరమధార్మికుఁడయి యురుకు శాశువ్విఁడయ్యనఘమతికే

తే దేజమున నొప్పి శౌర్యంబు ♦ దేజరిల్లె

నలుగుచున్నట్టి సోమఁడాత్మహవ్యయుండు

కలిగె; గాకుత్స్థుఁ డతనికిఁ ♦ గలిగె సతని

శనయుఁడై నట్టి సునతి స్రుతాపశాలి ౧౬

1240

స. సురసంఘప్రతిమానుం, డరాతి దుర్జయుండు నౌచు ♦ నచువొంకఁగ నీ
పురమున ససించుచున్నాఁ, కరయఁగ నీసమయమందు ♦ నమ్మలగుణాధ్యా!

సీ ఇత్వోక్తుకులమున ♦ నిపుడు పేర్కొనినట్టి వీరలే స్రుఖ్యాతి ♦ వెలయువార

లాయని సందియఁచుండకు మిత్వోక్తుకరుణవిశాలానఁగరమునకధి

శ్రుతైశ సగఁగతి ♦ వసులెల్ల దీర్ఘాయు రతిశౌర్యములు వెలఁయంగఁ బరమ

ధార్మికులయి మహాత్వంబునఁ జేలువారు చుందురీ రాత్రియింఁదుపడుదమును

తే. ఖముగ, రేపుదయంబునఁ ♦ గడలి జనకుఁ

గానఁ జనవచ్చుననియె; న♦క్కాలమందు

విమల తేజఁడు సత్కీర్తి ♦ వెలయువాఁడు

నైన సుమతియు మునిరాక ♦ నాలకించి. ౨౦

1242

క. తనబంధులు ఋత్విజులును, వెనువెంటఁ రాఁగ మాని ♦ వృత్రారిఁ గనం

జని మిగులఁ బూజలొనరిచి, వినీతుఁడయి కేలుమోడ్చి ♦ పృథ్వీశుఁ డనుకా.

తే. కుశలమే మీకు మానీంద్ర! ♦ కోరి మీర

లరుగుదెంచుట ధన్యుండ♦నైతి మీయ

నుగ్రహమునొందితిని సమా♦నుండు నాకుఁ

గలఁడె యింతటి పుణ్యంబు ♦ గలుగువాఁడు. ౨౧

1244

నలువదయెడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౪-వ సర్గము.

అహల్యాన్యతైంతిసు. అహి-

క. సుమతియు, విశ్వామిత్రుఁడు, తమతమక్షేమంబు లొప్పి♦వము మీఱింగా
నుమతం దెలుపుకొనిరి యా, సుమతియు సవ్వల మునీంద్రుఁ♦జూచి మహాత్మా'.

సీ. మాకు శుభంబగుఁ♦గాక; కుచూరుకుల్ వీరియ్యరెవ్వరు ? ♦ వీరియాకృ
తుల విధంబునఁ జూడఁ ♦ దోచె విష్ణునిఁబోలునట్టి చరాస్త్రనుం ♦ బలరువార
లనినాకు; దంతినిఁ♦హములట్లు గాంభీర్య పౌరుషగనునముల్ ♦ ప్రబలుచుండ
వ్యాఘ్రపుష్పంబు♦చుట్లు భయంకర సవిలాసగుతులు నె♦సంగుచుండఁ

జే. బాలిచిరీ వీరవధ్యులు ♦ లలితపర్వ, స్రస్రసువిశాలనయనలై ♦ ప్రకటఖడ్గ
భారితూణీరచాముల్ ♦ పూని యశ్వీ, దేవతలఁ బోలు చూపంబు ♦ తేజరిల్ల.

క. తను సుందరతకు నీడగు, ననూనయావనము వెలయ ♦ నలరారిరి వీ
రనిమిఁపు లెచ్చుచు తీర్తినిం, గన దినముననుంకి దినిన♦గతి నుందురు సూ'. 3౪

సీ. మృదువనంబులుకంక ♦ మిగులఁ గనమాన్యుల నిటనచ్చిరి ♦ యలరు వీరి
గాత్రసౌందర్యంబుఁ ♦ గాంచినఁగోరిక లన్నియు నెఱవేటి ♦ యున్నమాడ్కి
కనఁబడుచున్నది ♦ కన్రూపులు వీరలెవరి పుత్రకులన్ని ♦ యెఱుఁగుదీపు
కానఁ జెప్పుము దివా♦కరశీతకరు, లభ్రమునుబోలె నీదేశ♦మును నలంక

తే. రించుచున్నారు వీరు శ♦రీరమానమునను నిగితచేష్టితంబులఁ భరన్ప
రము సమానముగాఁ బొల్తు ♦ రమలశస్త్ర, భారులొ వీరు హేతువెద్దానిఁబూని.

క. అతికఠినమార్గముల రాఁ, గతమేమొకొ ? తత్త్వమెల్లఁ ♦ శోశిక ! వినఁగో
రితిననియెట్లా ధరణీ,పతి యడిగిన మానివరుండు ♦ భవోక్తులతోక. ౩౫

- క. తామందఱు సిద్ధాశ్రమ, నీమఁ నివసించుటయుఁ బ్రశస్థనుఖము, ను
ద్దామపరాక్రమమొప్పుఁగఁ,దామై చెఱుచంగఁదోఁచు * పనుజులు బీలక ౭
- క. తునుముట జనకునియాగముఁ, గనఁబోవుట మొదలుగాఁగఁ * గలవృత్తాంతం
బును విడుచకుండఁ జెప్పిన, మునిపల్కుల నాలకించి * భూమిశ్వరుఁడ౯. ౭౪
- మ. పరమోత్సాహము మీఱఁగా విధిగతిం * బ్రాప్తించి నట్లీమహీ
నరసత్సనుల భూరిబాహుబలులక * భవ్యాతిధేయాస్త్వలక
బరమాభ్యాగతులక యధావిధిగ నొప్పిం బూజఁ గావించె దా
శరదుల్ భూపతిపూజలంగొని తమిఁద్రంబుచ్చిరందాగృతిక. ౯ 1౨5?
- చ. మునిపతితోడ రాఘవులు * భూపతియింటను రేయిఁబుచ్చి వే
గిన మిథిలాపురీగమనశృత్యమునం నమిమీఱఁ బోయి రం
త నిఘటమాచలా దశరథప్రియసూనుల కర్హపూజచే
సిన సుమతి నుతించి నుదిఁ * జెందినసంతసమొప్పు నంతటక. ౧౦ 1258
- క. జనకునిపురమును శుభకర,మును మిథిలను గాంచి దానిఁ * బొగడిరి మీద్రే
లని రాముఁడు మిథిలకు దాపునఁ దగు వని నాశ్రమంబుఁ * బూర్వీకరింపక.
- తే. రమ్యమై నిర్జనంబయి * రాజులంగఁ
గాంచి గాఢేయ్యుత్త మానికాంత, శ్రీన
మృద్ధి గలయిది యొక్కమఁ నే యనఁదగి
యున్న, దిటలేదు మోసంగు * లున్నజాతి. ౧౨ 1259
- క. ఏమిగి యొట్టుండట మును,వే, మునియొక్కవమొ యిద్దయొ వినఁ బుం
నానుహితవాస్యకౌశలం, మునిపతి భూరి తేజఁ * పుష్కరితమిదంబు
- తే. సంతసంబయ్యె గాను యొక్కమిదెవరి
దో, పుహాశ్చకుఁ డెనఁగి కోకిలగ్రుం పగుదు
దీని శపియించెనో దీని * జెఱంగెదెల్ల
నున్నసూపున వచియింతి * నొకమార. ౧౪ 1267
- క. ముచపిద్ధి మహాత్ముండై, మునినాయకుండైన శాతముని మొక్కయొ యె
యనఘా' దిన్యంబై యిది, తనరాకట చేపపూజశంబుగఁ జెల్లిక. ౧౫ 1268
- క. అనులయశుండు నాశాతముఁ డిందు నహల్యఁగూడి * నొమొచుచు న
బ్ధము లెన్నెన్నియొ యాతఱి, సమరేశుండు మానిలేని * యననెఱంగి తగక.
- క. మునివేషంబును దాలిచి, చనియందు నహల్యఁ జూచి * చపలాశ్రీ. కా
మనిబద్ధచిత్తులగు వా, రివయఁచు క్రీడించుచుందు * రాత్తేచ్చమెరుక. ౧౭ 1269
- క. ఋతుకాలనియమమును సన్నుతిఁ జూడరు బ్రహ్మ నిన్ను * నుదిఁగోరి చు
త్కృతిఁ జూపి సృష్టిచేసె; ను,దతి! నీతో సంగమంబుఁ * నమిఁజేయంగక.

ఆ. మదిని గోచనాఁడ ♦ మహిళామణీ! రతి
యొకటె వాంఛ నాకు ♦ నొప్పు బుట్ట
వాంఛలేదు సజము ♦ పంచాస్యవధ్యమా!
యని సహస్రశయము ♦ డలరివలుక. ౧౮౫

1262

చ. చునమున నిట్టులెంచె సత్కమానివరుండిటు వేడఁడెన్నఁడుక
గనుక నొరుండె యా నితఁడు ♦ కామవిమోహితుఁడై సురేశుఁడొ
య్యన ననుగోచుంట డెలియింటి యుండెనుగాదె యిప్పుడీ
తని మునినాథువేషమును ♦ దాల్చిన యింద్రునిఁగాఁ దలంపనొ. ౧౯ 1263

చ. అని యిటులా చుహల్యగుది ♦ యందు వినిశ్చయ మొప్పుజేసి యా
తనిచయి నున్నవెనుమెయి ♦ కథితముం నగఁ దీర్చె దుష్టు
ద్ధినిగొని, యంత, వాంఛితము ♦ తరఁ గృతార్థత నొందు నంతరా
స్థును సురివశ్యుఁ గాంచి వనితానుజి యివ్వినఁ బల్కె నేర్పునక. ౨౦ 1264

ఆ. గేఁ గృతార్థునైతి ♦ నిర్దేశ్యని ప్రభూ! కాగునేయకివట ♦ వేగపొమ్మ
మానగుం బెపు ♦ కాన నిన్నును నన్ను, నెపుడు కావవలయు ♦ నిట నిలువక.

చ. అచుచు సహల్య హ్ను చనుగాధిపుడెంతయు నవ్వె యోనితో
నిని! పరతుష్టి నొందితిని ♦ వేగము వచ్చినదారి బోయెనక
చునమున తని మాచునని ♦ మానిని చూడఁడె నిల్చి నాతి
చునసి శీలఁ గెలి యిది ♦ మానినగుం నిచుడెనుగేయోకో. ౨౧ 1265

తే. అచుచు నుండు నామమున భిక్షుండు నిచును
బునయును ముని ప్రాప్తంబు, జగదంబు నూహి
బృహదాను మానె ♦ పదిలి నెఱి
నిండ్రికి గెలిచెను, నుండునింద్రుం ఁపుడు. ౨౨ 1267

సీ. పుణ్యార్థోపలభుండు నొప్పన మొసరించి సమిధలు నర్బులు ♦ సంక్రమించి
ప్రజ్వేజ్జ్వలము ♦ నది నెగుండును భూరితవోబలుంబునఁ గొనియెను
ద్రితదానపురె ♦ నెదిగించుగాక యప్రతిసుప్రభావాధికుఁడయి
తనకు గౌతమమునిశిష్యుం డాశ్రమమును బ్రవేశించుగఁ ♦ గని సురేశుఁ
ఆ. పతిధయంబునొంది ♦ యందమ్ముతప్పిన, మోముతోడనుండ ♦ మునిచగుండు
తనకు రూపమొంది ♦ శగనినకిజొచ్చినట్టి యచరనాథు ♦ నచటఁ గాంచి.

క. శీలమె యాభరణముగాఁ, గ్రాలెడు గౌతముఁడు రోషకలితుండఁబు యో
బాలిశ నాచూఁమ్ముం, దాలిచి చేసితివె చేయఁకనట్టి చనిక. ౨౩ 1269

తే. కాన నీయండకోశంబు ♦ కడువడిఁ బడు
గాక యని శాపమిడె మునికాంతుఁ డిట్లు

గోపమునఁ బల్కు శక్రాండఁగోశపపుడె
సృధ్వీపైఁబడె నిట్లు శఙ్గించి యతని. ౨౮౫

1270

తే. అన్తుహాత్ముండు శపియించె ధన్వనిట్లు
పెక్కువేలేండ్లు నివసింపు ధన్వనిట్లు
మాచు భక్షించుచు భూతమండలమున
కగవడక భస్మరాశి శఙ్గయ్యగఁ నగంగ. 3౦

1271

సీ. ఆహారములు లేక యధికతాపంబున నీయాశ్రమమునందె యింఁగియున్న
మరిదుర్లయుండె న యట్టి శ్రీరాఘవుం డతిఘోరమైన యాఁయఁవికెపుడు
నచ్చునోయపుడు తదృశ్యపాదపరాగ సంపర్కమున గణఁగోపసగుచుఁ
బరిశుద్ధవాదువు పరమాత్మనాతని నాతీధేయంబున నలరఁజేసి

తే. యంతలోభమోహంబుల నహం దోలి
నాదుఁడెంగటఁ దమమీఱఁ నీదుతనువుఁ
దాల్తువని దుష్టచారిణిఁ దనదుభార్యఁ
గిట్టి శాపంబునకును ముక్తిని వచించి. 3౩

1272

తే. అన్తుహాతేజుడీ యాశ్రమావని విడ, నాడి చారణసద్దసంఘతాని నీ వి
తము పవిత్రము నై తగుఁహింసించుచు, శిఖరమునను నింబును జేయుచుండు.
నలువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము

౧౮వ సర్గము.

శ్రీరాఘవే నమః శ్రీరామాయ నమః శ్రీరామాయ నమః శ్రీరామాయ నమః

చ. శిశువులుండఁగోశనుట ధాతీ ధరంబున సంతమోము గీ
నశఁ గన నగ్నిముఖ్యులుగు నాకుఁగ, శారణులకా మహాహనీ
సంతతిని గాంచి పల్కెను ముఁపవ్యవధంబులు నొప్పుఁ గూర్చు
వ్రతము గాతముండు మునిఁచుట్యుండు చెయుచునుండు నేనును. ౧౫ 1274

కి. అతనికిఁ గోపముఁ బుట్టించి తనమ్ముచు గూర్చులు నిఁ చేసితి దానికా
హితమిద్ది కాదె నిర్దర, తతికామునిఁ దీవ్రమా నిఁధణ శపియించెకా. ౧౬

తే. దానవిగతాండగోశుండఁ నేను నైతి
నాయహస్యను శపియించి యంతవిడిచె
మమ్మ శపియించుటంజేసి మానితపము
త్తగ్గఁగాని హరించితిఁ నపసిహాసము. ౩

1276

చ. సురవరులార మానిగణ ధోభీతచారిణులార మీరలే
తరుణమునందు నిర్దరహితంబును జేసిన నాకు ముష్కములే

మరలను గృహజేయించిని ♦ మాటికిమాటికి వేడుచున్న ని
గ్నరషటిసిక్కుల్ నిని నుధరల్ శుచిముఖ్యులు ప్రేమమీఱగఁ. ర౪ 1277

క. సూర్యోపముత్యోడం బిత్తు, నకులుండెడు చోటికరిగి ♦ వల్కిరి వై శాస్తి
నరుముఖము గాఁగ మొక,ధ్వజభాగార్థంబజంబు ♦ తనరారుఁ గదా. ౫ 1278

త. దానికి ముమ్మములున్నవి, గూనిర్గరివిభునకవివ్వి యిపుడు నశించెక
గాన నజముమ్మములుఁ గొని, వే నిర్గరపతికి నిండు ధిత్తునరులారా. ౬ 1279

క. గతముష్ణమై గ మేషం, బలిశయనంతుష్టినిగ్రుచ్చి నొ విూకు పుహా
నంతులూరా! వినుం న, స్పృతి గతముష్ణమగు మేషమాంసము భక్తృ, ౬౫

తే. అనుభూతి లెవ్వారి బుద్ధివీరమునను మాకుం
 బ్రీతిగా నిట్లు⁵ వానం బ్రీతి శృప్తు
 హనుస్త్వం మికుంజేయంగం గలరు
 గాన అనుముష్ణముని నియ్యంకగాం కనుసెనె 2

చివరి పాదముఖానికి క్షులను ♦ సంశనమొప్పగ నాలుగంచి వా .
రెండు గుండులూకి ఏగానమున ♦ రెండుగుండులూకి యేషముప్ప. ముల్
రెండు గుండులూకి యెండుపక్షుల ♦ జేచ్చిరి రావలె శబదాదిగా నుఖం
గుండులూకి యెండుపక్షుల ♦ మూహము భాగము లందుతోలన్. ౧

పాపము నొక్కరియొక్క యుత్తరములైనది
 పాపము దామోసం గినది ♦ మేషముచరి
 పాపము నొక్కరియొక్క సంతతియును
 పాపము నొక్కరియొక్క సంతతియును

ప్రతి పాత్రను సహజముగా వర్ణించుటకు, చిట్టచుట్టకును అనుకూలముగా ను
 నుండుటకు, అంతయును సుఖించుకొని, అంతయును నభివృద్ధి
 పుట్టించుటకు ప్రభుత్వమును, సుహృద్దేయమును, సహకారమును మోస
 పుట్టించుటకు, అంతయును సుఖించుకొని, అంతయును నభివృద్ధి

పాము జూ'చి రిప్పునఁ మానఁతా, సుగరి వేవఁగెదలెఁ ననుచున్న
ధాగినిల నీచుహుళైఁపంబునుండి, యుద్ధరంబుము నీరాకఁ నొప్పఁ గోరి.

చి. భువనము నందె యున్నచన ♦ సమ్మనీకులనాలకించి యా
 స్మరణ కలనోడునుడు చను ♦ దేరింగె గాళికు వెంటనేని యా
 షీతీసుడు నా శ్రుచునలిని ♦ జేరి యహల్యసు గాంచె నందు నా
 సత్యముచి చోదసహత్వమునె ♦ జక్కని తెజమునక వెలుంగుచుక. ౧౩ 128

న. ననుజులు త్రవళిప్రహము, ననుజులు తనుడాయఁ జూడఁ ♦ నగనట్టి విధం
బునఁ బల్చియుండె బ్రహ్మయఁ, వనచే నై నంతనేర్పుఁ ♦ దాఁ జూపంగఁ.

చ. మనమున నెంచి సుభ్రువు నమానుషశూపలింసయుక్తగా
నొసరిచి యుంట మాయగొని యొప్పుగఁజేసిన భంగిగాఁ గనుం
గొనఁదగి పూవుఁదీవియల గుంపుమఱుంగున నుంట మంచుగ్ర
మ్మిన మొగుళుల్ పయి బెరియఁ మేదురచంద్రునిరీతి వెల్లుముఖ. ౧౪ 1287

ఆ. [ధూమమావరింపఁ దోచువై శ్వాసర
శిఖయుఁ బోలె మిగులఁ జెన్నమిఱి]
జలమునడుమ వేడి సమసియు దుర్నిరీ
క్ష్యనుగు సూర్యకాంతి గతి వెలుఁగుచు. ౧౪౫ 1288

క. మునివాక్యంబున రామునిఁ గనుదాఁక జగత్త్రయమునఁ గలవారికిఁ గ
న్గొన రాకయుండి యప్పుడు, దనశాసంబంత మొందు తరుణమగుటచే.

క. మునికిని రాఘవులకుఁ దా, గనఁబడియె; దాశరథులు కాంతామణి నా
మెను గని పాదములంటుచు, దనివారఁగఁ బూజనల్పఁ దరుణిమణియు.

చ. తనపతివాక్యముల్ స్మృతికిఁ దబ్బునరాఁగ సమాహితాత్మయై
ఘనులగు వారికర్హవిధి గాఁ నగుపాద్యము సర్వమిచ్చి యిం
కను నొసరింపఁగాఁ నగిన తార్యములన్నియు భక్తిమీఱఁజే
సిన గ్రహించె రాఘవుఁడు చిత్తము మోచరసంబు నందఁగ.

క. సురదుందుభినివ్వనములు, మొరిసె నుమప్పప్తి దేశముఖులు గురిపిం
చిరి; గంధర్వాపురసలా, సురపథమున నాడిపాడి శోభిలి రెలమి.

క. అలరి యహల్యయు స్వప్నో, బలమునఁ బరిశుద్ధదేహభాసురయయి యి
మ్ముల గామాగసుసమ్ముచు, దెలిసియె గౌతముఁడు రా, నుడించమి పొదల.

ద. పెనిమిటి చెంతఁ జేరి సురబృందసా, హంచదిమంచించు న
వ్వని బహుకరించిరి తపఃపరిపాకము నొంది తేజము
ఘనమయి గ్రాలుచుండు నగు గౌతముఁడు పుష్పహల్యతో నుఖం
బును గని రామచంద్రునకుఁ బూజనోసర్పి యధాప్రమంబుగ.

తే. అందె నినసించి తనము సేయంగఁబూనె
రాముఁడంతట మానివిరచితపూజ
లర్హముగ నొంది యటనుండి యువ్విధానం
బోవనమకట్టి యీశాన్యమునకు నరిగి. ౨౨ 1295

నలునదితోమ్మినవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౦-వ సర్గము.

అథ రామాదులు మిథుల జేరుట.

క. అనుజునితోడను గౌళిక, మునివర్యునితోడ రాజముఖ్యుండగు స
జ్జనకుని మఖవాటము మానిని మున్నడుకొనుచు జేరె నెమ్మి దల్దర్ప.

క. క్రతుశాలంగసి లక్ష్మణ, యతుడై రాముండు పల్కె ♦ నోమునివర్యా !
సుతిసుంతుడైన జనక, ఊతికతి మఖవస్తువితతి ♦ చెల్వ వహించెక. ౨1297

చ. కనుడిదె వేదపాఠకులు ♦ త్వాసురవర్యులు వేనవేల సం
ఖ్యను బాలుసొందువారలు మఖక్రియకై బహుదేశవాసుల
య్యును జనుడెంచినారు, మునులుండెడి తావులివో, హుతాశనా
దినిఖిలవస్తుభారముల ♦ దీరినబండ్లు శతంబు లొప్పగెక. 34 1298

తే. అడుగువెట్టను సందులే ♦ కలరుచున్న
విట్టి సంకులమఖశాల ♦ నెందునైన
స్థలము గచ్చక దుండంగ ♦ దగినస్థలము
మనకుగా నేర్పితింపుండీ ♦ యనిన మాని. ౪ 1299

క. విని గామునివాక్యింబుల, జనసంకులరహితమాచు ♦ జనియత్తమై పా
వనమైనచోటు వాసం, బున కేర్పిటచె నపుడటకు ♦ మునివరు రాకెక. ౫ 1300

క. జనకుండు విని శతాచందుని జనవినుతుం బునోహితుని ముందుగఁ దో
డ్కొని వినయంబున వేగం, బున నెదురుగఁ బోయె సంత ♦ మునివరులెల్లెక.

తే. క్రతువు నెఱవేర్చివచ్చిన ♦ కారణమున
జనకునెంబడి నని యగ్నిమును ననుంగి,
కముగ ధర్మమ్మనక మునికాంతుంకిడి
యనియఁ జేయంగఁ గనిన పూ ♦ యనియె 2 1302

చ. హిశముగఁ జేరింపట మునిచంద్రుఁ డున్నాఁడెహిమిం బున
కతి కుశలం బిప్పుముగి ♦ బ్రముగఁ జెనాన గు
క్రతువని క్రైశ్మకేసి మునితాపం బున్నొక నాంబు
హిమిని డై నుచుండు ముని ♦ నెందునఁ గ్రొవ్వి న్నెనూయెక. 3 1303

చ. సకలహిమింబు సంత మునిశివ ముం గొగిలె గాంచె బుద్ధహా
మునులను గూడి మీరింటట ♦ నొత్పెను నాననసంఘముండు నిం
దును వమి గూరుచుండుండుని ♦ దోసిలియొక వచింప నాతఁడుక
మునులను గూరుచుండింట ♦ భూపతిచెప్పిచరితీ నవ్వెక. ౧౧ 1304

క. జనకుండు బునోహితుండు నిం, కను గల్గిన నుత్తరహిమి ♦ క్రనుముగి నాయా
నసముల పుంబిరించెరి, కని నొవిధిచ్చు భూమికాంతుంకింతక. ౧౨ 1305

తే. గాఢనందను మునిచంద్రుఁ డి గాంచె నేడు
గా, మదీయాధ్వరము సమస్త్రఫలకలిత
మయ్యె దాననె సురమత్యమయ్యె దాని
నండని డట మీరును ♦ నిండువేడ్క. ౧3

క. చనుదెంచి నాలు మీద, ర్భసముననే యజ్ఞ ఫలము ♦ సమధికముగఁ గాంచిన యట్టులయ్యె నీవీ, మునిశిష్యులఁ గూడి యజ్ఞమును గను దమిత్తో. 1307

సీ. క్రతుశాలకునురాఁగఁ ♦ గడు ధన్యుడనె యైతిఁ
దమకృపకేను బాత్రంబునైతి
బ్రహ్మమునీంద్ర! “యథిధ్యక్తులు యజ్ఞంబు
నకును బండ్రిండుదినములు కొఱుకొ
యనివచించిరి” యవి ♦ చనినంత దేవత
లాత్మభాగంబుల ♦ నందుకొనఁగ
నత్తురప్పడు మీరు ♦ వారిపర్శింపనొ
ననిపల్కి మోమున ♦ నధికసంత

తే. సమ్మ నాట్యమ్ము సల్పఁగా ♦ సమ్మనీంద్రు
మరలఁ గన్గొని వినతుఁడై ♦ మనుజవిభుఁడు
జనకుఁ డాన్మతిమీఱ నంజలి ఘటించి
యల్పురము వెల్లిగొనఁబల్కె ♦ నార్భవర్య! . ౧౬౪ 1308

— శ్లోకములు యాముత్తలబ్ధివృత్తాంతము జనకునకుం దెల్పుట. —

సీ. మీకు శుభంబగుఁ ♦ గాక! కుమారకుల్ వీరిర్వు రెవ్వరు ♦ వీరియాకృ
తులు విధంబును జూడఁ ♦ దోచె విష్ణునిబోలునట్టి పరాక్రమం ♦ బలరువార
లనినాకు; కంటినింహములు గాంభీర్య పౌగుషగనునముల్ ♦ ప్రబలుచుండ
వాఁడు సృష్టంబుల ♦ యట్లు భయంకర నవిలాసగతులు నెఁనంగుచుండ

తే. గొలిచి నీ వీరసంస్థలు ♦ లలితపద్మ, పత్రసువిశ్రాంతయస్థులై ♦ కటఖడ్గ
భూతితూణిచాముల్ ♦ పూని యశ్వీ, దోతలఁబోలు గూపంబు ♦ తేజర్హి.

క. తనునుండగతకు నీగఁ, ననునయావనము వెలయ ♦ నురారెరి వీ
ననిమిషు లెచ్చుచు ఊతినిం, గిన దినముననుండి దిగిన ♦ గతినుందురు నూ! . ౧౭

సీ. స్మరుపంబుల గంధ ♦ మెగులఁ గనునూర్గముల నిటవచ్చిరి ♦ యురు వీగి
గాత్రసాంధ్యంబుల ♦ గాంచినఁ గోరికలన్నియు నెఱవేటి ♦ యున్నమాడ్కి
నలఁబడుచున్నది, ♦ కన్తునూపులు వీర లెననిపుత్రకున్ని ♦ దొఱుగుదీపు
కానఁ జెప్పుము దివాళికరశీశకరు, లభ్రమును బోలె నీదేశమును నుంక
తే. రించుచున్నాడు, వీరు శరీరమాన
మునను నింగితచేష్టితంబులఁ బరస్ప
రము సమ్మానముగాఁ బొల్తు ♦ రసలశస్త్ర
ధారులౌ వీరు హేతువెద్దానిఁ బూని. ౨౦ 1311

ఆ. చిన్నిజట్టుతోడఁ ♦ జెలఁగుచు నుండియు, వచ్చినారు వీరు ♦ సచ్చరిత్ర!
దీనికారణంబుఁ ♦ దెలియంగఁ గోరెదఁ, గరుణఁ జెప్పుఁడన్నఁ ♦ శాశినుండు.

నెఱిగి పూజించెనే నుహఃస్త్రింద్ర! మున్ను
జిష్ణు వాగ్వాగురాళికిఁ ♦ జిక్కి యతివ. ౫౪

1319

చ. ఒనరుపరానికృత్యమున ♦ కున్నుఖురాలగుటాదిగాఁగఁ గ
ల్లిన చరితంబునెల్ల నెఱిగించితివే కద యీశ్వపాలనం
దనునకు; నీకు భద్రమగు ♦ నాజనయిత్రియు రామకర్మనం
బునఁ గృతకృత్యయై పిదపఁ ♦ బూజ్యుని భర్తను గూడెనే మునీ. 2 1320

క. జనకుండు రాముఁ బూజిం,చెనె; హినువంతంబునుండి ♦ చెచ్చెఱఁ జనుదెం
చిన నాతండ్రికిఁ బూజం, బొనరించెనె' యితఁడు దారఁ ♦ బొందునటు తగ్గె.

ఆ. నాగురుండు మనసునం గోపమును మాని
యాశ్రమమ్ముఁ జేరి ♦ నపుడు రాముఁ
డంతరంగన స్త్రీ ♦ నభివాదనముసేసె
నే' మునీంద్ర! నాకు ♦ నెఱుంగఁ జెప్పుచు! ౯ 1322

తే. అని శతానందుఁ డడిగిన ♦ నతనివాక్య
సరణికిని మెచ్చి వాక్యవిశారదుండు
కౌశికుండు వచించె నీకరణి మాని
చంద్ర! వినవయ్య యచ్చటిచరితమ్మెల్ల. ౧౦ 1323

క. ఒనరింపఁ దగిన కృత్యం, బున నించుకయైనఁ గాలమును న్యర్థముసే
సిన వాడఁగాను జక్కఁగ, నొనరించి సమయమెఱిగి ♦ యుక్యమనుబరక.

క. నీశల్లి యా యహస్యయుఁ, జేసె' మోక్షమున భర్తఁ ♦ జేరెను మును వి
ఖ్యాతుండగు జనుకగ్నిని, బ్రీతిని కేణుకయుఁ గూడు ♦ విధమున మానీ. ౧౧

చ. అనిమునిహ్ను సంతసము ♦ నంది సుహృత్తరతేజఁడైన యా
జనకపురోహితుండు గుణసాంద్రుని రామునిఁ జూచి చల్లె రా
'టనయ' సహస్త్వ' న్వాగతము ♦ దైవవశంబున సాటిలేని యో
గనియతి నొప్పుచున్న మునికాంతుని నీతనిఁగూడి వేడుకన్. ౧౩ 1326

క. చనుదెంచితి విచ్చటి, కి, మునివయ్యఁ డచింత్యకృత్యములనెల్లను జే
సినవాఁడు తపము కలిమి, గనియె' బ్రహ్మి త్తన్ సుకాంతినుహితుఁడౌ.

క. గురుతేజఁడైన యిమ్మునిఁ, బరమహితము నీకుఁ జేయువాడని మది, నీ
వరయుము; భూరితపో భా, సురుడగు కుశికావ్యయాభిసోముఁడు నీకున్. ౧౪

తే. రక్షకుండై చెలంగుట ♦ రానుచంద్ర!
ధాత్రి నీకంటె నరసిన ♦ ధన్యుడెవఁడు
కలఁడు మహితాత్ముడైన యీకౌశికుని త
పోబలంబెట్టిదో విను ♦ పూన్కిమీఱ. ౧౫ 1329

తే. మఱియు నీతని చరితంబు ♦ నెఱి వచింతు

ధర్మమతియైన యట్టి గూఢతండు చాల

కాల మననీశుడైయుండి ♦ కడగి స్వాధి

సంతతిని ద్రుంచి ధర్మంబు ♦ జక్కనడిపి. ౧౬.

1330

క. కృతవిద్యాపరిచయుడై, హితుడై మనుజులి కెల్ల ♦ నెంతయు సలరెన్

ఇతనిదగు నవ్వయపు వి, స్తృతి జెప్పెర; గుశుండువెలసె ♦ నెంతయుఁఖ్యాతిన్.

సీ. కుశుండు బ్రహ్మకు నగు ♦ గొడుగు వానికి మహాబలధర్మ శాలియై పరగుచున్న

కుశనాభుండువయిం చె ♦ గుశనాభునకు గాధియనువాడు కొడుకయ్యెనతనికతుల

తేజస్సనం దగి ♦ దివ్యకీర్తివెలుంగు నీముని పుత్రుడై ♦ యెసఁగె; నితఁడు

పౌరుషంబున నొప్పి ♦ బహువత్సరంబులు రాజ్యంబు పాలించె బూజ్యభంగి

ఆ. నొక్కతటి నితండు ♦ నురుతరచతురంగ

బాములును జెలంగి ♦ గొలుచుచుండ

నవసితలముఁ గూడ ♦ నక్షోహిణీనేన

వెంట బలసి రాంగ ♦ వెడలె నంత. ౨౦౫

1332

చ. జననతి సంతతి నగరసంఘము శైవలినీవ్రజంబు గో

శ్రునికరపానవాశ్రమ వితానముఁ గాంగుచు సంచరించుచున్

ఘురుండు నవ్వసింఘముని కాంటినియాశ్రమముం గంగఁగ బో

యె, నది బహుద్రుమాశ్రమ ♦ నెంతయు నట్టమారఁ జెలంగుచున్. ౨౦౫

తే. వివిధగ్నుగసంఘునిబి. మె ♦ విబుధ సిం

చారుణామంగింధర్వసంఘములును

గిన్నగులు సంచరింపంగ ♦ నన్నుతింపఁ

దగినదై పావనంబులు ♦ ఇతని మఱియ. ౨౩౫

1334

క. మనుజులపరిచయమున నొప్పిన సారంగముఁగూడి ♦ పంపొందుచుఁ గా

ననసఖీ నేవితంబయి, కనుగొనఁగాఁ దగినదగుచు ♦ గడు సన్నతమై ౨౪

సీ. మఱియు వసిష్ఠాశ్రమము భూసురర్షి దేవముని నేవితమయి ♦ వఱలుచుండు

దశమొనరించి యద్వాని ఫలంబొంది నట్టి వారలు, జ్వలి నాభులొ ను

హాత్తులు, జలవహనాహారు, లతిజీర్ణ పర్ణాశనులు మూల ఫలములఁ దిను

వారలు, నిర్మల స్వాంతలు, జితదోషులును, నిర్జితేంద్రియులును, నయితగు

ఆ. మునులు సతతహోమముఖకృత్యనిరతులౌ

వాలఖిల్యమునులు ♦ వాసు దేవ

వరసఖములఁ బుట్టి ♦ వఱలు వైఖానస

ముఖులు చేరియుండఁ ♦ బొలుచుచుండు. ౨౪

1336

తే. మఱియు నయ్యాశ్రమము పితామహుని లోక

మింకొకటి దోచినట్లుగా ♦ నెసగుచుండఁ

గా మహాబలుడైన యీగాధినుతుండు

దానిఁ గాంచెను సంప్రీతి ♦ దనరుచుండ. ౨౮

1337

ఏబదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౨ - వ సర్గము.

చ. బలమున మీఱి వీర్యమున ♦ భాసిలి కీర్తిని గాంచియున్నయీ

చులమునీషుఁ డెంతయును ♦ హర్షమునుం గని లోనికేగి యం

దలరు వసిష్ఠమాని దివిజాధిపుఁగాంచి నమస్కరించె ని

స్తులవినయంబునక; మునియుఁ ♦ దోరపువేడుక తొంగలింపఁగన్. ౧౫ 1338

క. మీకెల్ల సావ్యగతంబగుఁ, గాక యనుచుఁ బల్కిమానికాంతుండు తమిసీ

భూకాంతున కిప్పించెను, బ్రాకట దివ్యాసనమును; ♦ రాజమరుండున్. ౨ 1339

నీ. మునిపతి దర్శితాసనమునఁ గూర్చుండె; నంత వసిష్ఠుండు ♦ న్యాయరీతి

ఫలమూలములనిచ్చెఁ బార్థివుండవాని మునిపత్నినాదమంఛును గ్రహించి

నిర్విఘ్నముగఁ దపోనియతి వర్తిల్లునే యగ్నికృత్యంబు లభ్యంతరముల

నొందకయే! సాగుంచున్నవే, శిష్యుల కెల్లక్షేమముగదా ♦ యెల్లవృక్ష.

తే. ములు సమంచితవృద్ధిని ♦ బాలుచుచుండుఁ

గాదె! యని రాజతేజంబు ♦ గ్రాల నడుగ

సన్నివిషయంబులక డేమి ♦ నులరు ననుచు

మునియుఁ బ్రత్యుత్తరమొసంగి ♦ మోదనులర. ౫

1340

చ. వనజజ నాత్మజుండు, మునివద్యుండు దివ్యతపోమహాత్మ్యమున్

గని వెలుగొందువాఁడిటుల ♦ త్కృపితక్షేమము ప్రశ్నసేసి యా

సనమునఁ గూరుచున్నఁ గని ♦ శాంతపచస్సుల రాజవర్య! నీ

కును గుశలంబె! ధర్మమునె ♦ గోరినవాఁడవు నీవు కావునన్. ౬౫

1341

చ. ధనమును శాస్త్రవోదితపథంబుననే గణించి పెంచి పా

లనమొగిఁ జేసి పాత్రము చెలంగినచోఁ దమి దానమిచ్చి యిం

పున నలరార నౌననెడి ♦ భూపతి వృత్తము తప్పకుండఁగా

జనులను ధర్మమార్గమునఁ ♦ జక్కంగ రంజిలఁజేసి యేలుదే! 2

1342

* చ. ధనమును శాస్త్రవోదితపథంబున...అనుపద్యమునకు మూ. 'ప్రజాపాలయనే వీర రాజవృత్తేన ధార్మిక.' రాజవృత్త మనగా "శ్లో. న్యాయేనార్జనమర్థస్య సర్వనం పాలనం తథా, స తాపత్రే ప్రతిపత్తిశ్చ రాజవృత్తం చతుర్విధమ్." అను వ్యాఖ్యానాభిప్రాయము ననుసరించి తెనిగింపఁబడినది.

క. భృత్యుల కష్టసుఖంబుల, నిత్యస్థురయుచును వారి నెన్ని మనుతువే!
కృత్యంబని నీయాజ్ఞను, భృత్యులు తలచుదాల్చుచుండు రే కద! భూపా! ౧౫
క. జితవైరీ! నీశాస్త్రవ, విశతిక నిర్జించితి గద! విమతుల శౌర్యో
ద్ధతి నడచువాడ వీవో, షీతిపా చతురంగములును జెన్నాగు గదా! ౧౬
క. ధనమునకుఁ మిత్రులకుఁ, దనయులకుం జాత్రులకును విదగఁజేనుమెగా
మనుజేశ్వర! యని యడిగిన, మునికిఁ వినయమునఁ గుశలమును వినిపించెన్.

క. ముని నాయకుండు ప్రశ్నించి నవానికి నెల్లఁ జాలఁజేనుమె యని యొ
య్యనఁ జెప్పి మహాతేజం, డనఁజుడు మునిచంద్రుడున్ మహాహర్ష మునన్.

ఆ. కొంతసేపుముదముఁ గూర్చెడు కథలతోఁ
గుశలవార్తతోడఁ గోర్కిమీఱఁ
గాలమును గడిపిరి కడుఁ బరస్పరచిత్త
ములు చెలంగఁగా నశుల మునియును. ౧౧

1317

శా. నల్లాసంబులు తీర సుస్థితము లాస్యంబందుఁ జెల్వారిఁగా .

నల్లాసంబున రాజతోఁ బలి నిట్లొరాజవర్యా! సము
న్యోజిత్యైయతి నొప్పు నిన్ను బలసంతానంబునున్ స్వప్నం
పల్లాభంబున నాతిథేయమునఁ నన్వంబునీతీన్ గావునన్. ౧౨

1318

ఆ. నేను జేయుపూజ నీవు సహింపు నా, ప్రార్థనలకు నెల్లఁ సాధనంబు
గా నొనర్చవయ్య! డ్యోవతి వీడెట, నలభివన్యోవు నాహానీను ౧౩

సీ. యన్నపూర్వముగ నీకావ్యమొనరించెయి . విరుచింపింపి పూజన
మాటల నిని మహామునింబుల గాఢములు . ప్రియమైన ముని
యావధ్యమొనరింపి . ముని ప్రేమలక్ష్మియంద నె విశేషనిష్ఠామయ్య
భవదాశ్రమమ్మున నెఱుఁ మూలంబుల సుఖసమీహంబుల శాస్త్రములు

ఆ. నీదు నిర్వినయఁ నెన్ని నాచి నీయి, మునినా సన్వేషిమఁ జను లంగఁ
బూజ నేసితిరి సుపూజ్యులు నాకు మీ, డౌట నింతిమాత్రఁ నలరినాఁ.

చ. చనియెడ మీయనుజ్ఞఁగొని నయమివర్య సమస్కరింతు నన్
ఘనకరుణార్ద్రవృష్టి గనఁగాఁచగునంచు వచించు కౌశికుం
గనుఁగొని మాటిమాటికిని గాదిలిప్రేమ నుదారచిత్తుడౌ
ముని తనపూజఁ గైకొనఁగఁ బోలునటంచు బహుకరించినన్. ౧౪ 1351

తే. ఎన్నిసారులు వేడినయేని మరల

నాతిథేయముఁ గైకొని యరుగు మనుచు

బ్రాథనము సేయ భూపతివర్యుడై

నిలిచెదనటంచు మునితోడఁ బలికి మఱియు. ౧౫

1352

157

క. మునివర్యా! తమచిత్తం, బున కెయ్యది ప్రియమొ, యట్ల ♦ పూనితిఁ జేయం
గ నటంచుఁ బల్కె నవ్వా, కన్యకరమున కెంతో యలరి ♦ యనుఁ డంతఁ.

ఆ. చిత్రవర్ణములను ♦ జెలఁగెడు తనదగు, కామధేనువుఁ దమిఁ ♦ గఱఁగి పిలిచి
నత్సరమునరమ్ము ♦ శబలా! మదుక్తిని, నాలకింపు, చేయుఁనుష్టై నీవు. ౨౦౫

క. మనుజేశ్వరికి సేవక, జనులకు భోజనము పెట్ట ♦ సమకట్టితి నీ
వనుపమ పదార్థములనొ, య్యనక గూర్చగవలయు వర్తా ♦ మై తగుభంగిన్.

సీ. కామధుక్కనువేరు ♦ గలదు నీకయ్యది సార్థకమై చను ♦ నట్టులగుట
వస్త్రసంబుల నెట్టి ♦ జనుఁడెద్ది కోరిన వద్దాని సమకూర్పు ♦ నుతనికిఁ దగి
నట్టులిప్పుని నాకు ♦ నభిమాతనుని చేయు, మనుషమతర రసా♦యనము లమృ
భక్ష్యపానీయముల్ ♦ భవ్యసుధ్వాద్దలేహ్యాంబులు చోష్యంబు ♦ లన్మరాళి

ఆ. వలసి యున్నయంత ♦ లలితగతిం సూర్పు
మెల్లపనుల వేగ♦మే యొనర్పు
వలయుఁ జుమ్ము రాజ♦వస్యుఁడు భృత్యులు
సంతసమునఁ గుడిచి ♦ చనఁగవలయు. ౨౩

1355

ఏబదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౩-వ సర్గము.

❖❖❖ కామధేని నై నిర్గుణి హ్యేషామై, శ్రుతం సస్మితం ననుగుట. ❖❖❖

చ. అరిగణనూచనా । ర్మ వః పరాస్వయసింధిశశౌంఽ యమ్మనీ
శ్వహిః డిటుచల్కినక్ శబ్దః, ♦ వాంఛితవన్నిగిగాన నెవ్వరే
వరుసను గోరినక్ బిదిక్ ♦ వారికివారికి స్పృష్టియొట్టు ల
క్కరణిని, దేనె లిక్కువులు ♦ స్వరూపధూత సుమానవంబులుక్. ౧౫ 1357

స్త్రీ. మేలి పానకములు ♦ పేలాలు బహువిధభక్ష్యముల్ గురిసె శబలనుజీయును
నేడి యన్నపురాశి ♦ చూడఁ బరవ్రతముల్లు వెలసె నృప్తాన్నమ్ము ♦ లలరె నూప
ములు పర్యేఁ దీయనై ♦ పాలుచు దధిస్త్రవాహములలరారె;రు ♦ దగ్గిమ్ములగుచు
నాటురనంబుల ♦ ననువొండఁ జేసిన పాడబాహ్వయములొ ♦ సరనవసు

తే. పులును బెల్లముతోఁ జేయఁ ♦ గలిగినట్టి
వస్తువులు పాత్రములనిండ ♦ వఱలుచుండె
వేనవేలుగ; నప్పుడాఁవిందుఁ గుడిచి
సంతసముఁ బుష్పియుం గల్గి ♦ సైన్యవితతి. ౪౫

క. మునివరు నాధేనువు నొయ్యనఁ బొగడుచు సంతసమున † నలరారిరి త్తే
డును నంతఃపురకాంతా, జనములును బురోహితులును † త్తొనురచులున్.

క. ఆవిందుఁ గుడిచి సంతస, మావహిలక బాలిచిరంత ♦ నవనీశుఁడు సం
భావించి మాని తన్నును, నేవకులను మంత్రివరులఁ ♦ జత్తములలరక. ౬౫

తే. తృప్తినిొందించె విందుచే ♦ నెంతోశక్తి
ననుచు మిక్కిలిసంతోష ♦ మంది మాని
గాంచి యోమానిచంద్ర ! మీఁరంచితముగఁ
బూజనీయులు మాకెల్ల ♦ నీజగమున. ౭

1361

క. వినవయ్య ! యట్టి మీరిటు, ననుఁ బూజించితిరి ముదముఁనం బొంగెను నా
మనము, బహుసత్ప్రతులఁ జేసినమీకు నమస్కరింతు ♦ ఊతినురవర్యా !.

ఉ. మాటలపొందెఱుంగుదువు ♦ మానివరా ! వచియింతుఁగాననే
మాట యొకండు, ధేనువుల ♦ మంచివిగా నొకలక్ష నిచ్చెదక
సాటియె లేని యీశబల ♦ సంతసమొప్పు ననుగ్రహింపుఁడీ
పాటి మహోపకారమును ♦ బాత్రుఁడఁ బొందఁగ నెట్టులన్నచోక. ౮౫ 1363

క. తనజాతియందు శ్రేష్ఠం, బనఁదగు నిదికాన రత్నముగఁ గాదె మునీ !
జనవిభుఁడు రత్ననిచయంబును గొనువాఁడౌట, రత్నమును నాకిమ్మా !..౯

తే. ధర్మపుఁ దలంచి చూడ రత్నమిది నాది
కాని భూసురవర ! నీది ♦ కాకటంచు
భూపతి వచింపఁగా మునిపుంగవుండు
ధర్మనుతి పల్కె మేదిసీధవునితోడ. ౧౦౫

1365

క. ఒకలక్షగోవులొనఁగిన, నికనుం గోకోటిశతము ♦ లిచ్చిన రాజా
ప్రకటరజతరానుల నిచ్చి కడుం గోరిన నొసంగి ♦ స్థిరము శెబలక. ౧౧౫

౩. పరిపంథవినాశక ! యో, ధర్మశా ! నన్న విడువఁ ♦ నగ ది న్యుది, నా
పరిసరము విడువఁ జాలదు, పరికింపుము దీనినెల్ల ♦ నాస్తిత్వమునందుక. ౧౨

సీ. ఆత్మవేత్తకుఁ గీర్తి ♦ యనువునఁ దపమును జేయునాకీర్తియే ♦ స్థిరముగాఁగ
నుండంగ దగినదై ♦ యొప్పునిర్దురులకు నిచ్చుహవ్యములఁ బితృనరులకు నొ
సంగుకవ్యంబులు ♦ జ్వలనకృత్యంబులు భూతిబలియు నమాపూర్ణిమాది
కర్తవ్యహోమముల్ ♦ కడకుఁ జెప్పెద నాదుప్రాణయాత్ర యునీశబలసహాయ
మున నెఁచెల్లుచునుండు ♦ వినుముస్వాహాకారమును వషట్కారంబున నెడుమంత్ర

తే. ములును వేదాది వివిధవిద్యలును దీని
సాయమున సాగుచుండును ♦ సంతయంబు
లేదు సత్యంబు వచియింతు ♦ మేదిసీశ !

యిదియె సర్వస్వరూపమై ♦ యెనఁగు నాకు. ౧౫

1368

క. నిరతము సంతోషము నా, కరుదుగ నిచ్చునది యిదియె ♦ యననీశ్వర నేఁ
బరికించీ యిపుడు చెప్పిన, వరుస నితరకారణముల ♦ వలనక దీనిక. ౧౫౫

- ఆ. పాపనాత్తుండైన ♦ బ్రహ్మర్షి కేనేమి, యెగ్గు సేయలేది ♦ జేల యితఁడు
తలఁపకున్నవాఁడు? ♦ ధార్మికుండమ్మని, యూరకున్నవాఁడు ♦ వీరిఁ జూచి. 34
- క. అనురక్తను నపరాధంబును జేయని నన్ను విడిచె ♦ బుధనుతుఁ డాతం
[డని చింతించుచు బలుచుఱి, ఘన నిశ్వాసముల విడిచి] ♦ కడుఁగోపమునకా.
- సీ. తన్నీడ్చుకొనిపోవుచున్న యాభృత్యులఁ బలుపుర విడలించి ♦ వాయునేగ
ముచఁ జని యన్మహాత్ముని పాకములచెంతకేగి వసివుని ♦ యెదుట నిలిచి
ఘనదుందుభిస్వాసమును జేయుచునురోదనము సేయుచును, నార్ద్రనాదమడర
జలజాసనాత్మజ! ♦ వడ్డుకైశ్యవ్యసంపన్న! మహాత్మ యో! బ్రహ్మతేజ!
- తే. నన్ను నోమునివర! విడఁనాడినావె, యట్లులేకున్న నృపభటు ♦ లిట్లు నన్ను
బలిమిఁ గైకొనిపోవంగఁ ♦ గలరె నీదు, నన్నిధానమునుండి యీచంపమునను.
- చ. అనవిని బ్రహ్మహూనియు మహాత్తరదుఃఖవితప్త చిత్తయా
చును దనచెల్లెలట్లు గడుశోకమునందెడు కామధేనువుం
గని యిటుపక్క నోశబలా! ♦ కామితదాయిని వాచునున్న ని
న్నున విడినాడ, నెయ్యెడనినుకా బానిరింపపు కీడు నాకుఁ జూ. ౫ 1381
- చ. బలమునఁ బ్రాచుత్తుండయి ♦ పార్థివుఁ డీతిఁడు నిన్ను నిప్పుదో
ర్బలము గలఁడనంచు తనఁపత్తచసీమకుఁ గొంచుఁ బోవఁగాఁ
కలఁచెను నాకు నీనృపుని ♦ కర్పచుఁడంచు బలంబు సాటిగాఁ
గూర్చిదు; నాతపోబలముఁ ♦ గన్నటుపంజనునే నృపుండు నూ! ౬ 1382
- చ. కలహమునం జయింతుననఁ ♦ గాదు బలాన్వితఁ డుర్విచారిఁడై
మోయుటచేతఁ జంపినను ♦ చిన్త్యతపాపము నను, కంఠనే
సోలు సంగుచేసితిని ♦ నింకికుఁబుర్వమె యెన్నిభంగుల
కలఁచినఁ జంపరాఁనుట ♦ కధ్యము వేదాంతమునకా ౭ 1383
- సీ. గుఱ్ఱముల్ రథములఁ ♦ గుంజరముల విూడి
ధ్వజములు నిండి కన్పడెడినిదియె
యక్షాహిణిశేష ♦ యలరాగ దీనిచే
బలవత్తరుంఁయి ♦ పార్థివుండు
దుష్కార్యమొనరించె ♦ దోచదేమి యొనర్చి
నని చల్కఁగ విని వాక్యంపుసాంపుఁ
దెలిసిన యాకామధేనువు వినయంబు
తనరుచుండగ నదితప్తకాశుఁ
- తే. డయిన బ్రహ్మర్షినింగాంచి ♦ యనియె నార్య
క్షత్రియబలంబు నల్పమా ♦ త్కానుగుండ
బలమునం దెక్కుడగు; ద్విజబలము నృపుని
దగు బలంబునకన్న దివ్య మధికమగు. ౮

క. అనిపెద్దలు ఏచియింతురు, మునివర! నీబల మచింత్యముగదా నీకం
 టెను విశ్వామిత్రుండును, ఘనవీర్యుండయ్యు మించఁగాలేడు సుమీ! ౧౩౫
 క. నీవంటి తేజనుండుగ, నే వారికి శక్యమా, నుఁహీనురనర్యా!

నీవిపుడు బ్రహ్మబలము ప్రభావంబున నన్ను జేయు బలవత్తరగాఁ. ౧౪౫

తే. బ్రహ్మబలమున నాకుఁ బ్రభావవృద్ధిఁ
 గలుగు నట్టులనేసి యిత్కార్యమునకు
 నను నియోగింపుమా సరఁనాథు డర్పు
 బలము ద్రుంతు దురాత్ముడై ధ్రువలె నితఁడు. ౧౫౫ 1387

చ. స్థిరయశుఁడై చెలంగెడి వఃసిముండు గోవిటులాడ దానితో
 నరిబుసారముం జెఱచునట్టి బలంబు సృజింపుచున్న నా
 ధరణిమరేంద్రువాక్యమును ధా విని యాతని యాజ్ఞచొప్పునఁ
 నురభి సృజించె నత్తఱిని ధూరభల్యావృత్త సైన్యసంతతిఁ. ౧౬౫ 1388

తే. దానిహుంభారవంబున ధారుణాశ్ర
 తీలను బస్తవముఖ్యదాతులు జనించి
 రెండుఱి హూటులకొలంది యేపుమీఱ
 సంతఁ బరసైన్యములఁ ద్రుంచి రధిపునెదురు. ౧౭౫ 1389

చ. తనబలమెల్ల నీగతిని ధాఁ గనుచుండు నాశమొందఁగాం
 చినరవకుండు చాఁగి గ్రుంఁజెంది మహా శ్రరీరోషవిస్ఫుర
 స్వచనయచాంచితం గురుఁ ధ్రువన సైన్యసమెక్కి యావరిం
 చి నీభూశస్త్రముల్ పఱపి చెంఁడెను స్థైర్యునింబు నెంతయుఁ. ౧౮౫ 1390

నీ. అంతవిశ్వామిత్ర ధూమ్రుయి పుష్కలైల్ల నశించుట యెఱిగి శబ్ద
 కోపంబు పూని శత్రుల యవనుల సృంఁకించెను నిరల వాఁరెల్లశౌర్య
 ముమీఱ, సుచిరకాంక్షలనొప్పి చంపఁ కేసరఁజ్ఞముల్ భాసిలంగ
 నెందుఁ జూచినను దామే యయి నిష్కడలౌ ఖడ్గపట్టిసములు గ్రాలఁ గనక

తే. వర్ణవస్త్రంబులంగట్టి వచ్చి మండు
 చున్నహుతవహునిం బోలి యుర్విసాధు
 బలము శిష్టముఁ గాల్చిరి పార్థివుండు
 తనబలంబెల్ల నశియింపఁగని జవమున ౨౨ 1391

క. తనశౌర్యము మెఱయఁగ నస్త్రనికరమును వైచె యవనసైన్యము కాంభో
 జనికాయముపల్లవులును, గని రాకులభావమిట్లు కదనమునందుఁ. ౨౩ 1392

ఏబది నాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

- శా. చేరంబిల్చి సమస్తరాజ్యమహితా ♦ శ్రీనాథుఁగావించి నీ
వీరాజ్యంబును ఊత్రధర్మముననే ♦ యేలంగనా ధర్మవి
స్తారంబౌ గతిచే బ్రజావితతి సంఠాసమ్ము చందంబునఁ
గారాబంబునఁ బ్రోవుమంచు హితవాక్యంబుల్ తగ్గఁ జెప్పుచున్. ౧౨
- ఆ. రాజ్య మప్పుగించి ♦ రాజవన్యఁడు కాన, కరిగి కిన్నరారాగిది నేవి
తమగు తుహినభూమి ♦ ధర సమీపంబున, శిశిగళప్రసాద ♦ సిద్ధిఁగోరి. ౧౩
- క. ఘనతపముఁ జేయుచుండఁగఁ, జనియెన్ గాలంబు గొంత ♦ శంకరుఁ డంతఁ
గనఁబడియె వృషధ్వజలాంఛనుఁ డాశ్రితవన్యఁడెలమి ♦ త్వాపతిమునికిన్. ౧౪
- క. తనదర్శనం బొసంగి యవనినాథునితోఁ బలికె ♦ బార్ధిస' నీవే.
పనిఁ గోరి తపము చేసెదూ, మనమునఁ గలవాంఛితమునఁ మన్తముఁ జెప్పుమా'.
- చ. వరదుండ నేను భక్తులకు ♦ వాంఛలు గల్గినఁ దీర్పువాఁడ నీ
వరిసి నునంబు దేనినయి ♦ నాసవడున్ బరికించి చెప్పుమా !
ధరణిప! దాచకేయనినఁ ♦ దాపసియై తగు కాశికుండు శం
కరునకు భక్తి మ్రొక్కి పలుకఁ దొడఁగెన్ బరితృప్తచిత్తుఁ డై. ౧౬ 1404
- నీ. దేవదేవా! మహాదేవ! పాపవిదూర! ప్రీతుండవేని యోగ్యవభవాహ!
యాధను ద్వేషంబున ద్దానియంగముల్ శదుపాంగములును, మంత్రములఁగోష్ఠ్య
ములు, నుపదేశంబువలననే తెలియంగ ననువైన యారహాన్యార్థములును
దయచేయుమా నాకుఁ దనుజనిర్బరమాని గంధర్వయక్షరక్షప్రముఖుల
- తే. యందు వెలుగొందు నేయేమఁజూస్త్రములవి
' నాకు నలవడునటు నేయుమా కపర్ది'
దేవదేవుండవౌ దీవు ♦ తావకకృప
మన నావాంఛలీడఁపలయు ననిన ౧౪౫ 1405
- చ. విని పరమేశుఁడా తపసి ♦ వేడిన వాంఛలన్లు నిచ్చి నీ
మనమునఁగోరినట్టులగు ♦ మాటికి మాటికి నంచుఁబల్కి వే
చనియె స్వకీయసుఫలికి ♦ ఊత్రయమాని మహాబలుండు గా
వునఁ బెనుగర్వమొంది యిలఁ ♦ బొల్పెడు వాడగుటం దపంబునన్. ౧౪౬
- తే. హరుని నలరించి దివ్యమహాస్త్రవితతి
నంది నందున గర్వపూర్ణాంతరంగుఁ
డయ్యె; నాదటఁ బర్వంబులందు జలధి
పొంగినటు వీర్యమునఁ జాల ♦ పొంగి మదిని. ౨౦౫ 1407
- క. మునిసత్తముని వసిష్ఠుని, దనచేతం జచ్చినటులె ♦ తలఁచి యపుడె య
మ్మునియున్న పర్ణశాలకుఁ, జని దివ్యాస్త్రములముంచె ♦ సరభసమొప్పున్.
- చ. అమల మహాస్త్రతేజమున ♦ నాతనితేజమునన్ వసిష్ఠు నా
శ్రమమదియెల్ల హవ్యవహుఁజ్వాలల కాహుతీయయ్యె నట్లురా

- జ మతివిభాతిమై బటపు ♦ శుంభదశభ్రమనామ్రవంక్షి గాం
చి మునిశతంబు భీతిమెయి ♦ జేరెను దిక్కులకెల్ల నస్వీలక. ౨౩ 1409
- క. మునిశిష్యులు నయ్యాశ్రమ, మునఁగల పతులును భీతిమునుకొనఁగా దా
నిని బాసి వేసవేలుగఁ, జనియెను నల్లిక్కులకును ♦ సత్వరగతులక. ౨౪ 1410
- తే. అన్నహాత్తుని యాశ్రమం ♦ బపుడు ప్రాణి
రహితహాటను నిస్వీన ♦ రహితసగుచు
జవుటి నేలను బోలుచు ♦ తుణములోన
శూన్యచుయ్యెను దనదగు ♦ సొంపు దూల. ౨౫ 1411
- చ. తనదగు నాశ్రమంబటు నిఁజాంశము సాడగుటం గలంచి య
మ్మనిపతి మాటిమాటికిని ♦ మూర్ఛఁబహిశుని గాధిగూఁచి
నినిపుడె గృత్యువుంగవఁగ ♦ నేనొకరించెనఁ దీవ్రరశ్మి మం
చును బలె భీతి బాఁయఁచని ♦ సూరితఁ బల్కుచు మృతేజుడై. ౨౬ 1412
- తే. మునులలో మేటి గావ్రన ♦ ముందు నీలిచి
యున్న గాఢేయునిం గోన ♦ బల్కులించ
గాంచి యిటులల్కె నోరొక ♦ పొయి యాధ
మా పదీయాశ్రమంబికి ♦ శ్రీ సింహము. ౨౭ 1413
- క. చిరసంవృద్ధము నున్నోడ, గాఢాశ్రమంబు ♦ గొల్చు కానక
ధరసంక నుం బలుపు, లము నొకానొక పే నొకరిం బ్రోచుచునా.
- ఆ అనిచచించి, చాళి ♦ నామ్రచాం
వే విధిగానుకొని ♦ నేమహా
బోధి నొకరించుమునీ ♦ సొం
నొప్పు ప్రవృత్తి ♦ మానెను

నిబదియించు నొకరిం బ్రోచుచునా

౨౭ - స సగము

- క. బలచంతుడైన కౌశికుఁ, పలహానియ నెల్లు హుని ♦ నాగ్నేయూమ్రం
బలముతరమెత్తి మునిఁ గని, నిలువలనుని పలుక భూషానిర్వహు కలుకక. ౧
- చ. కరమున బ్రవృత్తంబును ♦ గాలానింబముతో సమానమై
పరఁగెడు దానినెత్తుకొని ♦ పార్థివసేవతరా త్వపేయహా
స్థిరబలముం గనంబటపు ♦ చేరితి నందిద మామ గూర్తు వి
స్ఫురదురుశత్రుదర్పమును ♦ బంకెడు నీనిగు నిర్పముకొవ్వరక. ౩ 1417
- తే. త్రియోవ్యయపాంసనా ! ♦ త్రియూపపు
గాఁ జెలఁగెడు నీబలగర్వమేడ ?

మహితభూసురబలమేడ ? ♦ మానుకప్ర
శంస్యమాబ్రహ్మబలమును ♦ సరగఁగనును. ౮

1418

క. అనిచికి భూమివతి వైచిన యుగ్రాగ్నేయశరముఁ ♦ జెచ్చెఱ శాంతిం
గనఁజేసె బ్రహ్మదండం, బున హుతనహు దీప్తిజలము ♦ పోకాల్పుగతిన్. ౫

సీ. గాధినందనుఁ డంతఁ ♦ గడుఁ గోపమడరంగ వారుణరౌద్రైన్ద్ర ♦ పాశువతము
లను మఱియైషీకమును వైచె; మానవ మోహనగాంధర్వములను నట్లై
స్వాపన, జృంభణసంతాపన, విలాపనముల, మావచ శోషణముల, దార
ణమును, దుర్జయముగానమరుచబ్రాహ్మంబు, బ్రహ్మపాశముఁ, గాలపాశనామ

తే. కమును, బైనాకమనెడు నశ్మిన్ద్రమును, దయిత
ము, మఱి నారుణపాశంబునను, మహితముగ
నమగు శుష్మాశనిఁ దగ నాధ్యైశనిని భ
యంకరమగు దంష్ట్రాస్త్రము ♦ నతనిమీఁద. ౮౫

1420

సీ. మఱియుఁ బై శాచ నాశుకముఁ, క్రౌంచాస్త్రమునుధనశరంబును, మహితధర్మ
చక్రమునుం, గాఢచక్రము విష్ణుచక్రమును వాయవ్యనామనుగుచక్ర
మును, హయగ్రీవాస్త్రమునుశక్తియుగళంబువైచెను మునివర్యుడై మఱియును
గంకాశశరమునుగాలాస్త్ర, మునల, వైద్యాధరాస్త్రంబులనటు త్రిశూల

తే. కంకణములను గాపాశకమును ఘోర
నామకము దారుణమ్మ, నుద్దామిదివ్య
శరములన్ వీనినెల్లను ♦ సరగవైచె
రక్తకులాంభోధిచంద్ర ' యోరామచంద్ర '. ౧౨

1421

క. మునివర్యుడైఁ బ్రయోగిం, చిన యస్త్రములెల్లఁ జూడఁ ♦ జిత్రమ్ముగనే
పనిఁ జేయఁజూడఁ డాతఁడె, ఘనతనూలలోన మేటి ♦ గానఁ గుమారా. ౧౨౫

క. శరములనెల్లను వానిని, సరసీరుహసూనుకోడుకు ♦ చంచత్కాంతిన్
' గరమునదగు నంశంబున, మరిలించెన్ రాజు చూచి'మది వగపొందన్. ౧౩

క. తనయస్త్రములెల్లను శాంతిని బొందిన గాధినుతుండు ♦ తెగి బ్రహ్మాస్త్రం
బును వైచె నద్ది యడరుటఁ, గని యగ్నిప్రముఖదేవకాంతులు మునులున్.

క. ఉరగులు గంధర్వులు నా, తురపడి దిగులొంది రట్లు ♦ తోచిన తద్భి
కరశరమునకుఁ ద్రిలోకము, లురుభీతిం బొంది వడఁకె ♦ నొగి నాపిదపన్. ౧౫

తే. ఘోరమైచ బ్రహ్మాస్త్రముఁ ♦ గూడ బ్రహ్మ
విద్య నభ్యాసమును జేసి ♦ వినుల తేజ
మునఁ జెలంగు మునీంద్రుండు ♦ తనదు తేజ
మొన వెలుంగు బ్రహ్మదండంబుననె గ్రహించె. ౧౬

1426

సీ. అట్లన్యహాత్ముఁ డయ్యన్త్రంబును నడంచు నప్పుడాతనిరూప ధమధికదారు
ణముగా వెలుంగుచు ధమధి రౌద్రంబుగా ముల్లోకములకును ధూరిభయద
మై వానిమూర్ఖుల ధనంఁగఁ జేయుచు నమరె; నవ్వుహానీయు ధఖిలరోమ
కూపమ్ములక గాఢఁకోపానలజ్వాల లెగపె ధూమముతోడ ధనెగయు నగ్ని

తే. మిడుగురులఁ బోలి; యతనికై ధమించు బ్రహ్మ

దండము విధూమకాలహుతవహరీతి

నసరయమదండమట్లు భయంకరముగఁ

గ్రాలె నంతట నమ్మునికాంతఁజూచి. ౧౯

1427

క. మునులెల్ల బ్రహ్మతోత్తమ, యని పిల్చి నుతించి పల్కి ధర్మన నీదా
విచిత్ర బ్రహ్మబలం బిది, తనరె నమోఘముగ నిక విధాతృశరంబుక. ౧౯౫

తే. నీదు తేజోబలంబున ధనివృభాన, ముగ నొనర్పు మధికతపఃమును నొనర్చి
యున్నవాడయ్య నీచేసినన్నరాధి, పతతిస్కృతుడయ్యె నోబ్రహ్మతనయ.

క. నీకోపము శాంతిల్లెడు, గాఢ స్రవన్నంఁవగుము ధ్యాసురమానీ
లోకులకు దుఃఖశాంతియు, జేకూరఁగి తేనెనయ్య ధచెచ్చెఱ ననినక. ౨౧

మ ఘనతేజంబున నత్తిపోనియల నింకిక శాంతిచే వెల్లు న
మ్మునినాధుండును శాంతికోపుఁ డగుటక ధూమికొండ డన్యానిచే
నినకె నట్టి పరాజయంబు నుదయింక ధర్మించి నిశ్శావ్యసం
క్షనివే పుచ్చుచుఁ బల్కెనిట్లు తనదాదీనాప్తిముక దూఱుచుక. ౨౨ 1431

తే. ఇన్నిరొ యోగమహాంధమేటి కెన్న, బ్రహ్మ తేజస్సమార్థితబామ బాము
బ్రహ్మాంధమొక్కండ నాఁగి యందొ, నెఁకఁ గావున నాబుఁగిల్పితిమె.

తే. ఇట్టికె తారితస్యమే ధనెఁగి స్ఫు

నన్నచిత్తేంద్రియుడనెయ ధనాంద్రశము

నలిపి బ్రహ్మశ్రోమొందె ధత్రియత్వి

మింకఁ జూచును దీచమేలేమి లేదు. ౨౩

1433

ఏబదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౭ - వ సర్గము.

శ్లోక వివృతి ప్రాంతంబు యగుట. శ్లోక

చ. అనితలపోసి గాధిస్సపునాత్మజుఁ డాత్మసహభవంబు నె
న్ననమున సంస్కరించి పలుమాటులు నూర్పులు పుచ్చి చిత్తశాం
తిని గనలేక తప్తమతిదీనము నొహృదయంబుతోడ న
మ్మునివడతోడ వైరమును ధూని తిపంబు నశింప నంతటక. ౧

1434

- క. పెనుతపమున సామర్థ్యంబును సంపాదించెంచి ♦ పూబోడియుఁ దో
డన రాఁగ దక్షిణాశకుఁ, జని చేసెను ఘోరతపము ♦ శాస్త్రనియతిమై. ౨ 1135
- క. [ఫలముల దంపలఁ దిని నిర్మలచిత్తపులరఁగా దళుము గల్గి మహా
జ్ఞుల తపముచేసెఁ గౌశిక, కులపారావారపూర్ణ కువలయపతియుఁ.] 1436
- సీ. సత్యసంధులు ధర్మసరణి నెఱింగిన వారలౌ పుత్రులౌ ♦ ధారణేశు
నకు నవ్వలఁ గల్గి ♦ రకుటిలచిత్తుడై యలరు హవిష్యందుఁ ♦ డనఁగ నట్టిఁ
డైన మధుష్యందుఁవన, దృఢనేస్త్రుండు నాఁగ మువ్వరు; లోకనాధుడైన
బ్రహ్మయు వేయనంధవర్తరములు నిండఁ దపమె ధనంబుగాఁ ♦ దలఁచి యున్న
- తే. కౌశికునిఁ జూచి మధురవాక్యములఁ బల్కె
వినుము రాజర్షి లోకంబులను జయించి
తివి తపస్సునఁ గౌశికా! ♦ దీన నిన్ను
నింక రాజర్షినిగ గృహియింతు మేము. ౫ 1437
- క. అనిపలికి మహాతేజంబున నొప్పు జగద్గురుండు ♦ వోయె స్వలోకం
బున కతనివెంటఁ జనుడెంచినసురలు త్రివిష్టపంబుఁ ♦ జేరిరి పిరపఁ. ౬ 1138
- చ. వనజభవుండు తన్మఱిచి ♦ పక్కినవాక్యము నాలకించి సి
గ్గునఁ దలవించి నుంతు దనఁకొరికతీరమిఁ జాల దుఃఖముఁ
గని యతిదీనుడై శబ్దఁచెఁ ♦ శౌశికుఁ డిట్లని గొప్పగాఁ దపం
బును బొనరించినాఁడ సురఁముఖులు మామూల నన్నుఁ గాంచుచుఁ. 1439
- క. తలఁచిరి రాజర్షినిఁగాఁ, బలికెరి యారీతి నాశఁసంబున కిదియే
ఫలమగు నే నాతపఘా, నల యతరం బట్లుగాన ♦ సల్పుఫలమిదౌ. ౭ 1440
- చ. అనినుని నిశ్చయించుచుఁ బ్రయత్నము మీఁజఁగఁ దొల్లి తాను జే
సిననియనంబుకంఁకై ఫలఘోషిని గొప్పగాఁ బొందఁజాలు రీ
తిని దపముం బొనర్చె నతితీక్షణముగా రయవంశభూషణా!;
వినుమిఁక నట్టికామునఁ ♦ బృథ్విని బొప్పెఁ ద్రిశంకువెంతియుఁ. ౮ 1141
- సీ. ఇత్యౌకునంశంబు ♦ నెంతయు వర్ధిల్లఁ జేయుదు సత్యంబె ♦ చెప్పుచుఁ జి
తేంద్రియుండయి యతఁ ♦ డెంచె సుంబున యజ్ఞ మొనర్చి దేహంబుతోన
నమరుల కత్తుత్తఁచుమగు ధ్వానమైద్రియగు, నట్టి స్వర్గంబు ♦ సంపదయు
నని యంతఁ గులగురు ♦ వౌ వసిష్ఠుని భక్తిఁ బిలిపించి తనమదిఁ ♦ దలఁచినట్టి
- తే. కార్యమెఱిఁగింప నిది యశఁక్యమృతంచుఁ
దెలిపె న్నమహనీయుండు ♦ కలఁగినమది
ధరణిపతియును యజ్ఞంబు ♦ తగదటన్న
మునిపలుకుచేత నుత్సాహము నశియింప. ౧౨౫ 1442
- క. మునివని యాశమాని యతనితనయులు తనదు వాంఛితమును చీర్పం

గను జాలువారలని రవి, తనయుని దిక్కునకుఁ బోయి ♦ తత్పుత్రకులకా. ౧౩
చ. కనుఁగొనె నందు వారలు నఖండతపంబును నల్పుచుండి కీ

ర్రిని వెలయించుచుండి రల ♦ దీర్ఘతపస్సుల నూర్వరక లన
భ్రష్టనతర. తేజలకా ధరణికాంతుఁడు తేజము వెల్లఁ గాంచి భ
క్తిని గ్రమమొప్పు నంజలిని ♦ గీల్కొనఁజేసి నమస్కరించుచుకా. ౧౪ 1444

చ. గురుని నిరాకరించి తనఁకోరికఁ దీర్చుకొనంగఁ దత్పుత్రో
త్కరమును గానవచ్చుటకుఁ ♦ దా మదిఁ బొందిన లజ్జపెంపునకా
శిరమును సుత వంచి ఫలఁసిద్ధిని గోరినవాఁడు గావునం
గరములు మోడ్చి యిట్లనియె ♦ గావరె, మీశరణంబుఁ జొచ్చితకా. ౧౬

క. శరణన్నవారిఁ గాచెడు, బిరుదుగదా మీకుఁ గరుణ ♦ పెంపున నన్నుకా
శరణాగతుఁ గాపాడుఁడు, గురునికా శరణంబు ముందె ♦ కోరితేఁ జుండీ!. ౧౬౫

తే. అప్పుహాత్తుఁడు నాకోర్కి ♦ నట నిరాక
రించె మీకెల్ల సత్కీర్తి ♦ మీంచు నాదు
వాంఛితంబును వినుఁడు మహాధర్మినింబు
జేయఁబూనితి ననుమతి ♦ నీయఁగఁ గగు. ౧౬౫ 1447

క. గురుపుత్రులైన మీకెల్లరకును వంశనముచేసి ♦ లాభము దానికా
బలిగమును బొందఁగోరితి, శరణాగతఁ కుమారు ప్రశస్తిగఁ గనుఁజీ!. ౧౮

సీ ప్రహ్లాదోత్తములఁ గళసంబె ధనంబుగాఁ బరికింగు మీన్పు నే ♦ శిష్యు ధరణి
నియు సోఁగఁ మ్రొక్కిఁబడి వేయఁగనియెన సతకీర్తె నీయఁగఁ మ్రొక్కి
బోవునట్లుగఁ జేయు ♦ పూజ్యమో ప్రభువును జేయించి స్ఫూర్తిఁపిద్ధిఁ గాంచ
జేయఁ గుఁపితిన్మృత్యునందింట్ల నా పరియాగా నేశకు ♦ నా పుష్పము

ఆ. ప్రస మీగు న్నీ ♦ సప్తలు పిలరె యె, వావ్ : గాఢ వాక్యతీలాం వేలు
గతియు లేదు నాకుఁ ♦ గావున నిరవోకు, కుంజనిను కెల్ల ♦ గురుహాకండె.

క. ధరణిశులు విద్యావంశులు, పురోహితులె యుద్ధరింపు, ♦ బుధనతరంగు మీ
గునఁడు దిగవిడిచె నాతని, తరువాత గూరె కారె ♦ తొలకులిననన్. 1450

ఏబదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

గీ-న సర్గము.

—అథా వసిష్ఠపుత్రులు త్రిశంకుని నిరాకరించుట. అథా—

తే. అవస్థిష్ఠుని శతపుత్రు ♦ లాత్రిశంకు, నల్కులను విని యట్టె కోపంబునొంది
యతనితోఁ బల్కిరిట్లని ♦ యవనినాథ!, దుష్టబుద్ధివి నీవని ♦ తోచుటయును.

క. ఋతవాదియైన యమ్ముని, పతి మజ్జనకుండు సీనఁవనమును ధనన

మృతిఁ జేయింపంబూనక, ప్రతివల్కి నిరాకరించె; ♦ బరిమి మునీంద్రుఁ. ౧౫
చ. అతనిఁ బరిత్యజించి యెటులనున్ నీవిపుడాశ్రయింపఁ బూ
నితి వల మౌనిచంద్రుడె వినిర్మలసూర్యకులప్రసూతుతా
క్షీతిపులకెల్ల దేశికుఁడు ♦ చెప్పెడిదేమి పురోహితుండు, నూ
నృతనచనుండు నెట్లు లతఁడే వచియించినమాట దాఁటనా. 3 1453

ఉ. అంతటిమానియే పలికె ♦ నధ్వరమిద్ది యశక్యమంచు భూ
కాంత ! మఱెట్లు నీకొఱకుఁగా మముబోటులు దానినెంతయుం
బంతముమీఱఁ జేయుటకుఁ ♦ బాల్పడువార లశక్యమిద్ది నీ
వెంతయు రాజపుత్రకుల ♦ కెల్లను మేటివిగాఁ జెలంగియుఁ. ౪ 1454

సీ. ఇట్టి కార్యముసేయ ♦ నెట్లు పూనితి వింక మరలిపురంబున ♦ కరుగవయ్య
యతఁడె యజింపఁ జేయంగ నమధుడొ నెల్లవారిని గాన ♦ నెట్లు లస్తు
హోత్తున కేమెల్ల ♦ నవమతి సేయంగఁ జాలుదు నుంచమర్చ ను గలంగు
నక్షరములు గల్గు ♦ నట్లు పల్కిన విని నుతియు వారలతోఁగి మహిపుఁడనియె

ఆ. గురువు మొదట విడిచె ♦ గురుపుత్రులట్టులె, విడిచి రింకనేను ♦ వేఱుగతిని
బొందఁగోరితిని దఃపోధనులార ! మీ, కగుశుభమ్మలెల్ల ♦ ననుచుఁ బలుక. ౫ 1455

చ. కులగురువై విరించికిని ♦ గూర్చికుమారకుడొ వసిష్ఠుని
ర్మలమతి మాని యింకొరుని ♦ రాజ గ్రహింపఁగ బూనె ఘోరమా
తలపిడి గల్గఁగాఁ దగునె ♦ తాళఁగవచ్చునె యింక నంచు మి
క్కిలియును గోపమాని పరికించి శపించిరి వారిలీవిధిన్. ౬ 1456

తే. నీవు చండాలుడవు గమ్ము ♦ భూవరా ' య
టంచు శపియించి వేగ మహోత్తులైన
మునికుమారులు స్వాశ్రమంబునకుఁ జనిరి
శ్వసించుచు నారాతిరి ♦ చనిన నృపుఁడు. ౭౫ 1457

సీ. చండాలతను గన్న ♦ జనపతి పీతాంబరంబున్ నీలవస్త్రముగ మాత్ర
నతని దేహమున మున్నలరెడు రాజతేజము చూడ నల్లని ♦ చాయయయ్యె
నకలసౌఖ్యముల లక్ష్యంబగు నాతని యంగమ్ము కఠినత ♦ నందియుండె
సొగసైన తిళ్ళకుచే ♦ శోభిల్లు నునుఁగురు లప్పుడె కుఱుచులై ♦ యార్చినొసఁగె

తే. లలితపరిమళసుమహారములును మంచి
గంధమునుబోయి యట వల్లకాటికిఁ దగు
నట్టి పూదండలుగను భస్మాంగరాగ
ముగను మాతెను దచ్చావమున తీణమున. ౧౦ 1458

క. రతనపుహారంబులు నా, క్షీతిపతిదేహంబునందుఁ ♦ జెచ్చెట నన్యా
కృతిఁ దాల్చి యాయనములై, యతి దారిద్ర్యంబుఁ బూనినట్లుగనబడె.

చ. నరపతి యివ్వీధంబుగఁ గనంబడ నాతనిఁ బాసి మంత్రులున్
బురజనులందఱుం గలిసిపోయిరి దూరముగాఁగ నంత నొ
క్కరుండె మహీశుఁడుండియును ♦ గాఢమనోవ్యధ నొక్కరితి రా
తిరియుఁ బగల్ దగం గనుచుఁ ♦ దెంపునుమాత్రము వీడకంతటన్. ౧౨ 1460

తే. అవ్వసిష్ఠున కరియైన ♦ యట్టి గాధి
వట్టి చెంతకుఁ బోయెఁ గఁపగి ప్రభావ
కలితుఁ డంచుఁ నలంచి భూకాంతుఁ డిట్లు
తనదు చెంతకు రాఁగ నాతనిని గాంచి. ౧౩

1461

చ. గురువును నత్తనూజులును ♦ గోరికఁ దీర్చక యైహికాదులన్
ధరణివరుండు భ్రష్టుడయి ♦ తత్తఱిపాటు గనంగఁజేయ నీ
కరణి శ్వేపాతకం గని నికామమనోవ్యధఁ గుంది వచ్చె నం
చరసి మనంబునం గరుణ ♦ నత్యధికంబుగ నొంది యంతటన్. ౧౩౪ 1462

ఆ. పరమధార్మికుండు ♦ గురుతర తేజుండు, నైన కౌశికుండు ♦ మానివినుతుఁ
డవనినాథు నప్పు ♦ డతిఘోరనూపుని, గాంచి భద్రమగు నటంచుఁబలికి.
సీ. ఓరాజపుత్ర 'య' యోధ్యాధిపా ' నుహాబలుడవు వీర్యంబు ♦ గలుగువాఁడ
నిట్టి నీకీ త్తఱి ♦ నెట్లు శాపంబున శ్వేచత యలవడె ♦ నిపుడు నాదు
చూసమున కేల ♦ వచ్చితివని మాట పొందెఱింగిన మానిపుంగవుండు
'య'ంగ శ్వేచతఁగలుగుభూపాలుండు నాకృష్ణముల్ పలుకె ♦ త్పిరియెఁగానఁ

ఆ. శౌనోయి మోడ్చి ♦ జాలి గల్గ వచించె
నాంఛితమును నీర్పితలయు ననుచు
గురుని శనిపుత్ర మాటంబుఁ గోరితి
నది నిర్మితంబె ♦ యయ్యె చూని

1464

చ. గుఱమున గల్గు వాంఛితము ♦ మాట యటంచుడఁగ నిమ్ము మీఁన నా
తనువు శ్వేపాతకంగనియె ♦ ధార్మిక నత్తను ' గూఢవిద్యయం
బును గనీవాడ; సౌమ్యుడని ♦ బట్టిన కోర్కె మఱియెఁగాదు నా
తనువును గూడియే త్రినశభానుము జేరఁగ నెంచితిం జుమి'. ౧౪ 1465

ఆ. నిష్ప్రియత్నమునను ♦ నేనిట్టి కోరికఁ, గోరినాడఁగాను ♦ భూరినశ్శీ
ణు నొసంగి యజ్ఞములను నూఱింటిని, జేసినాఁక నిష్ప్రసిద్ధిఁ గనఁగ. ౧౪౪

క. క్రతుశతమతిభక్తిని జేసినిఁ గాదే దానిఫలము ♦ షీతిని శరీర
చ్యుతిఁగానక యాస్వర్గ, స్థితి చేకూరుటయె గాదె ♦ స్థిరసుగుణమహా'. ౧౪౫

క. అదిమాత్రము నాకుం గలుగదు మానీ' యనృతమాడఁ ♦ గ్రతుఫలము నశిం
పదొకో? యందురొ? యేమో, యది నేనెన్నుండు జెప్పినది లేదు సుమీ!.

తే ఇంకి ముందెన్నఁడని నేనేమి యనృత
మాడ నెట్టెట్టి యాపదల్ గూడిన నని
నీదుసన్నిధి శపథంబు నేనొనర్తు
క్షుద్రధర్మంబె దీనికా సాక్షి సౌమ్య! . ౧౯౫ 1469

మ. పలుజన్మంబు లొనర్చినాఁడఁ బ్రజలం గ బాలించితిం బూన్కి ని
స్తులధర్మంబున, సత్తుతింకగు గురుస్తోమంబు నచ్చీలవృ
త్తుల సంతోషము నందఁజేసితిఁ గ్రతుస్తోమంబు ధర్మాభిలా
షలఁ జేయంగను బూనినాఁడ నిపుడన్మద్యేశకుల్ దానికై . ౨౧ 1470

క. పరితుష్టి కొందరో ముని, వర ' యింకెందులకుఁ దృప్తి గ వారొందుదురో
యరయఁగదై నమెయధికము, పురుషహితాహితముఁగూర్చుఁ బోయదియొకట.

తే. కాన దైవమె యధికమంచేను దలఁతుఁ
బురుషయత్నము వ్యర్థము గ బుద్ధిఁ దలఁప
నిద్ది దైవము నిరసింప గ నెవ్విధమున
పర్వమగుఁ; గాదటంచు నాయాత్మఁ దోఁచె. ౨౨ 1472

సీ. దైవంబె యధికమై గ తనరుచు నన్నింటిని దిరస్కరించెడిని బరమగతి
యదియె; కావున నిప్పు గడదానిచేఁ దూలి పరమదుఃఖితుఁడనై గ బడలి నీస్త
సాదముఁ గ నెడు వాంఛను వచ్చినాఁడను నీకు భగ్రంబగుఁగక నన్నుఁ
గరుణను వీక్షింపఁగాఁడగు నాకొండు గతి లేదు వేటొండుకడకుఁ బోన

ఆ. నీవుదక్క శరణఁజే లేదు నాగురు, లింకఁ బలిచెనేని గ యేనుఁ బోవఁ
గవత్సృగనాగమున నె గ ప్రతికూలదైవంబు, నడచి మేలునయఁగియున్య నాకు.

ఏబదియెనిమిదన సర్గము సంపూర్ణము.

౫౯ - వ సర్గము.

అథా శ్రీకృష్ణునిమిత్తము విశ్వానుశ్రుంగు యజ్ఞప్రయత్నము చేయుట. అంశం-

చ. శ్వపచుని చిహ్నముల్ వెలయ గత్కాపతి యవిధి తన్ను వేడఁగా
నృపమునియైన కౌశికండు గ నెమ్మి యెసంగ మృదూక్తులొప్పఁగాఁ
దపనకులాబ్ధిశీతరుచి గ ధర్మవిదుత్తమ ' సావగతంబు ని
న్నిపుడె తరింపఁజేసెదఁ దవఁదీప్తితమున్ నెఱవేస్తఁ బూన్కిచేక్. ౧౫ 1474

తే. భయముఁ బొందకు మింకనోవత్స! నిన్నుఁ
బరమధార్మికునిగను నాస్వాంతమందు
నెఱిగియే యున్నవాడ నీవింకఁజేయు
యజ్ఞమునకు సహాయులై నట్టి వారి. ౨ 1475

సీ. పుణ్యకర్తమ్ములఁ ♦ బొలుపారఁజేసిన యట్టి మహర్షుల ♦ సందఱం బ్రి
యంబునఁ బిలిపింతు ♦ నవనీశ ! నిర్గతతాపుండవగుచు నధ్వరము నీవు
చేయంగవచ్చు; దేశికుని శాపంబునఁ ద్వంద్వహమునఁగల్గు ♦ శ్వపచభావ
మిద్దానిఁ దొలఁగింప ♦ నెవ్వరు నేరరయ్యజుడైన నేగఁడట్లైన నేమి

తే. యిట్టిహాపంబుతోన నీవేఁగువాఁడ

వమరనగరంబునకుఁ గుశిఁకాన్వవాయు

నన్ను శరణంబు చొచ్చితి ♦ వన్న నేను

శరణుఁ జొరఁదగువాఁడను ♦ త్కృపతీంద్ర !. ౪౫

1476

క. కాపున నీకరిగితమా, దేవపురంబంచుఁ దలఁతుఁ ♦ దెల్లముగా నో
భూవర ! యంచురుతేజం, జౌ విశ్వామిత్రమాని ♦ యరిపలుకుచున్. ౪౬

క. పరమప్రాజ్ఞులు ధార్మిక, పగులౌ తనయులను బిల్చి ♦ వై శమ యీయ
ధ్వరమునకుం దగు నత్పరి, కరములనొడఁగూర్చు బంచితక్రవ్యుఁడ బూన్కిన్.

క. తనశిష్యులఁ బిల్చి జవంబున మీఁ నత్పలారి ♦ పోయి మదాజ్ఞం
గొని బుద్ధిక్వంశిత శిష్యునికయత్తముగఁ బిల్చుఁ ♦ ఉనులమునితత్వి. ౪౭

తే. పిలిచి తోడ్కొనిరిండు వాఁరల, సుహృదుల

తోడ నావాక్యబలమును ♦ సూశి మీరు

పోయి పిలువ ననాప్రతఁ ♦ బూని యెవ్వ

రేమిల్కిసనుం దెన్వఁ ♦ నీచట నాకు. ౪౮

1480

తే. ఒక్కమాటయు పలుకరాదొగి సచింపుఁ

డనిన సచ్చునివచనంబు ♦ పీనినయపుడె

యశుల దిక్కులకుంబోరా. ♦ యతిని యాశ్చ

బ్రహ్మవాదులనుంబిల్చి ♦ ఎచ్చరింత. ౪౯

1481

సీ. సకలదేశీకృతి ♦ వైదికములను బ్రహ్మవాదులు శిషుఁవలయుముఖులను

గలిసి వచ్చిరి, మానిఁకాంతుని శిష్యులు జ్వలితతేజంబున ♦ భాసిలు గురు

వర్ణచెంతకు ఎచ్చి ♦ బ్రహ్మవాదులు సత్కినట్టి మాటలఁ జెప్పి ♦ రిప్పు డిట్లు

గాధితనూజ ! వేగిగమ వచ్చుచున్నాడు బ్రహ్మవాదులు పరిఁవారయుతము

తే. గాఁగ మీమాటలాలించి; ♦ కడుముదమున

సందఱదిగొ; మహోదయుండును మునిపతి

యును వసిష్ఠాత్మజులు సూర్యుఁడును మునీంద్ర !

తప్పఁ దక్కినమాని బృంధమ్ము వచ్చె. ౫౦

1482

క. వినవయ్య ! రాకనిలిచిన, మునులెల్లను గోపవేగఁమునఁ దొట్టిలఁ బ

ల్కినమాటల వచియింతుము, మునివర ! యాభకత నిప్రఁముఖ్యునకె తగున్.

తే. త్త్రయ్యిందు యాజకుండట ♦ సవమొనర్పు
వాఁడు చండాలుడంట సెబాసుర యిది
మఱియు నందు విశేషమే ♦ మహిమవెలయు
నమరవరులు మునీంద్రులూ ♦ యాగమందు. ౧౩ 1484

క. ఏరితి నానదస్సునఁ, దారందఱుఁ గూడి హవినుఁ ♦ దచ్చిష్టమునుం
గోరి భుజింపందలఁచిరా? భూరమణుఁడు కొశికుండు ♦ భూమిసురలక. ౧౩౪

క. ప్రేమంబునఁ బాలించిన, నేమాయెను శ్వేపచునన్న ♦ మెట్లు గుడిచి యు
ద్వామగతి స్వర్గసీమకుఁ, దామేగుదు రాత్మమహిమఁ ♦ దనరెడు వారల్. ౧౩౫

క. కనులెఱ్ఱఁ జేసి యాముని, తనయులును మహాదయుండు ♦ తగనిష్ఠురవా
కన్యకరముల నాడిరి, యో, మునిశాస్త్రాలా! యటన్న ♦ మునుల నుడువులక.

చ. విని కినులెఱ్ఱఁ జేసి పృథివీపతి కోపము పైకొనంగ ని
ట్లనియెను బండ్లుగీటుచు మహాత్ముల తేజముచేత భంగముక
గనదను న్యాయముండదొకొ? ♦ గాదనకట్టివిధిక గ్రహించి నీ
తని గ్రతుసిద్ధిబొందునటు ♦ తప్పకచేసెద నట్లుకావునక. ౧౩౬ 1489

తే. నేను దుష్టుడనగుదునే ♦ మానితోగ్ర
శపము నొనరించువాఁడ మంధనుతిఁగాను
ఇట్టివన్నియు నెఱుంగక ♦ యే దురాత్మ
కులు ననుక నిందసేయుదు ♦ రల కుమతులు. ౧౩౭ 1489

సీ భస్మరూపము నొందఁగలసినవారాదు రిందు సం దేహమేమేని లేదు
వారెల్లరుం గాలఁపాశంబుచే నీవ్వేబడి యమునగరికిఁప్పుడు చనంగఁ
దగువారు; సప్తశతజనముల దాఁక నెందుఁజూచినయేని ♦ నింపుమీఱ
శవభక్షకులగుచు ♦ సంచరితురు మఱియును ముష్టిమలను జాతిని జనించి

తే. కంచులై వాక్యచేస్తాంగఁకములు వికృతి
గాఁ గనంబడి నియతంబుగాఁగఁ గుక్క
మాంసముం దిని సతతమ్ము ♦ మహిని నిందె
తిరుగుచుండ్రు; మహాదయధరణినురుడు. ౧౩౮ 1490

క. దూషింపఁ దగని నన్నే, దూషించినవాఁడు గాన ♦ దుర్మతి యతఁడే
దూషితుఁడై లోకంబుల, నై పాదజనిం గనుక మనంబు చెడంగక. ౧౩౯

క. బలవంతఁబుగఁ బ్రాణం, బలఁ దూలించుచును గరుణఁపోవిడిచి నదా
కులమతియై నాక్రథ భీ, తిలి చిరకాలంబు దుర్గతిని బొందుఁ జూడీ. ౧౪౦

ఆ. అనుచుఁ బలికె యప్పు ♦ డమితతేజంబున
సత్తపోమహిమను ♦ సంయమింద్రుఁ

డగుచు నలరుచున్న యట్టి విశ్వామిత్రుఁ

డఖలమునుల నడుమ నటు శపించి. ౨౨౪

1493

ఏబదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౦ - వ సర్గము.

అంతట ప్రశంకువుకొఱకు విశ్వామిత్రుఁడు స్వర్గమును నిర్మించుట

క. విరమించె నిట్టి తేజ. స్ఫురణమునం దగిన గాధిఁసుతుఁడు మునినుతో
త్కరము మహాదయు స్వతహా, నిరతిక శపియించి వారిఁనిహతులఁజేసెన్.

మ. హతులంజేసి వచించె నమ్మునులతో నంతం ద్రిశంకుక్షమా
పతి యిత్వోకుకులోద్భవుం డితఁడగుఁ ధావింప ధర్మాత్ముడై
యితఁ డర్థివ్రజకల్పకంబగుఁ జూడఁ యాతండు శాపైకసం
గతిచండాలతనొందు నీతనువుతోఁ ధాంక్షింపె స్వర్లోకమున్. ౨ 1495

క. ఆకోరిక దీరుచుకొన, నాకొకేతెంచి శరణఁమందెను నన్నుం.
జేకొంటి నితఁడు రత్నస్వయం, గాకేమని యితని స్వర్గఁకాంతౌతుగునిన్. ౩౪

క. శతనువుతో నె సరిపురి, కీతఁడు చనునట్లు యజ్ఞఁమేనును మీరల్
ఖ్యాతఁడనె యింకొకఁడు జూడి, యాతిగుణమునందె యనిన యెల్లనుహస్పల్. 3౪

క. మునిఁబ్రియ, యామాటలు, విని ధర్మమునిమోలగుచు నెలయుట వారి
ట్లని ట్లియ తమిలో దా, రె నయంబుగ నొకటఁగూడిహితముఁజూచుచున్.

క. శతఁడు కులకౌశ్యమానం, హతుం డెకోఁఖఁడగుటఁ జక్కఁగఁ బ్రశ్నం
శతఁడనె చియించునొ, యాతీగునే యొకఁడు స్వర్గము నుండు. ౫౫ 1499

క. శంధులఁజూచునొ, మును, సం దేహమున దొంగుండు చచ్చెనాభుండుగా
సం దెగ నొనర్చుకొండిన, శంధిఁ జపియించు నోనఁమందున యేనిన్.

చ. శత్రువొనరించెగా వలయుఁ ధాన్యముఁ గొప్పది వింటిరే మహా
పతి స్వశరీరయుక్తఁడయి ధాన్యముఁ జేరగ గాధిసూను వి
చ్యుత మహిమంజనంగఁ నగు నోపిక నట్లునరింప నిల్వఁడ
శ్రతువునకుఁ సహాయమొనఁగం నగు పద్ధతి నూనుడీ త్వరక. 2౪ 1501

౩. ఇతఁతరంబువా యిట్లు సంభాషించి యాయాయికార్యంబు యందు శ్రద్ధ
నూని కావింపంగ నూల్కొని; రస్తుఖి మందుగఁజేజుడై యలరు గాధి
పట్టి యాజకుడయ్యె; నట్లులే మంత్రజ్ఞులగు ఋషిజులు ప్రహఃముగనగు నై
కార్యంబులను మంత్రఁకఠితంబులుగఁ గల్పనూత్తరక్షమైనట్టి చొప్పు తప్ప

తే. కుండ విధియుక్తముగ దాని నొనరఁజేసి

రంతఁ గాశికుండయజ్ఞఁమందొసంగు

భాగములఁ గొన దేవతావరులఁ బిలిచె

మంత్రముల స్వీయమా తపోమహిమవెలయ. ౧౦౫

1502

సీ. ద్విత్రివారంబులు ధివిజల మంత్రాలిఁ బిలిచిన దమభాగములఁ గొనంగ
నమరులెవ్వరును రాఁరైరి; మహాముని యతికోపపరవశుఁడై స్రువంబుఁ
బైకెత్తి రోషంపుఁ బలుకుల భూపతిఁ గని పల్కె నీదుయాగంబటంక
నిమ్మింక మదుపార్థిత్వముగ నత్తపోబలమును గను మితరులకుఁ బడయఁ

ఆ. గా నశక్యమైన కన్రునిర్జరపురి, నిదిగొ తనువుతోడ నే కనంగఁ
జేయువాఁడఁబొమ్ము స్థిర దేవపురికివు, తనువు దీనిఁ గూడి మనుజవాధ !.

చ. విను మొకమాట భూమివర ! వీర మదార్హితన త్తప్తఫలం
బున నినునుంతయే మిగిలి పొల్పెడు గావునఁ దత్ప్రభావముం
గొని స్వశరీరయుక్తి సురకూటము పొల్పెడు లోకముం గనం

జనుమని మానినల్కుటయు త్కౌతలనాధుఁడు తత్తనూయుతి. ౧౦౬ 1504

క. మునులంకఱుఁ దనుఁ గనుఁగొనఁ, జనియెను సురపురికి నటఁ ద్రిశంకువుస్వర్గం
బున కరుడెంచుటఁ గని యి, ట్లని రిమరులు శతమఖుండు నబ్బాపతితో.

తే. బీత్రిశంకుమహీపాల ! యండఁ దగవు

స్వర్గమున నీవు మరలిపోఁనదగుఁ జమ్ము

మూర్ఖుడా ! సద్గురువు శాపమున హతుండ

వైతి తలక్రిందుగాఁ బడు మవని నీవు. ౧౦౭

1506

క. అనిపల్కిన సతఁడు తపో, ధనుఁడగు కౌశికుని గుఱిచి తమిఁ గావు మిఁక
మునివరయని మొఱలిడుచున్, జనసతియిఁబడియెవరొసరభ సమునఁదాన్.

తే. కుశికసూనండు వాని యాశ్రోశవాన్య

మును విని రోషముంబొంది నిలునిలుమని

పలుకుచున్ మానిమమధ్యఁపధము నుండి

ఋషిచతురాననుంపన సరుగుదెంచి. ౧౦౮

1508

సీ. తేజముపొంగ ధాత్రిసతికొన స్వర్గమును బూన్కి నిర్నింపఁగను నలంచి

యాన్యమార్గంబున యందు సప్తర్షుల నవ్రుని నిర్నించి నైజకోప

పరవశత్వమున నావ్రాహ్మణమధ్యమునందుండి తనదగుఁయశము వెలుఁగు

యాన్యదిక్కునఁ దారకావళిఁ బంక్తుఁ గా సృజించి యాకౌశికుండు

తే. కోపకలుషీకృతుండయి యాపగిది నె

బహుశనక్షత్రగణములఁ బ్రబలఁ జేసి

యవరశతమఖుఁ బుట్టింతు నిపుడొనర్చు

క్రాంత్రలోకంబునకుఁ ద్రిశంకువె సురపతి. ౧౦౯

1509

చ. అనితలపోసి యాన్యపతి కర్ణముగాఁ బరివారదేవపం

క్తిని సృజింపఁబూనె నతితీవ్రగుణవిలమానసంబునన్

- గని యల మానియత్నమును ♦ గ్రన్నన మాని సురాసురుల్ కటా
మనకిదె మాటుగాఁ ద్రిదశ♦మండలిఁ జేయఁగఁ జూచుటాప్పునే. ౨౩౪ 1510
- క. అనితలఁచి సంభ్రమంబునఁ, జనుడెంచి మహాత్ముఁ గుశిక♦సత్కులజాతుం
గని యనునయోక్తులను ని, ట్లనిరి మహాత్మా ! వినంగ ♦ నగు మాపలుకుల్.
- క. గురు శాపవినిహతుం డీ, ధరణీశుండో మహాత్మ ♦ తాపసివర్యా !
సురపురి కేగఁగ నెట్టులు, పరికించిననుం దగండు ♦ పాతకుండగుటక. ౨౫ 1512
- చ. అన, సురవాక్యముల్ విని మహాముని, దేవవరేణ్యులార ! మీ
కనయము మంగళంబగుత ♦ మారయఁడీ యింక మామకోక్తి నీ
తనిని శరీరయుక్తముగఁ ♦ నప్పక స్వర్గముఁ జేర్చువాడనం
చని శపథంబునేసి యిపుడప్పలుకుల్ వృథ నేయు టాప్పునే. ౨౬ 1513
- చ. పలికినట్లు వ్యర్థమగు ♦ పద్ధతి నేనొనరింపఁజాల నే
స్థలమున నిన్దుహితయె♦సంగునొ యిప్పుడు, తత్ప్రదేశమే
యలరుత శాశ్వతంబగు ను♦రాధిపవాసముగాఁగ; నిజ్జగం
బులు నివసించుదాఁకఁ బాలు♦పుం గనుఁగాక మదీయతారకల్. ౨౭ 1514
- తే. స్థిరములై నే సృజించిన♦పరమతార
కలు చెలంగెడు నట్లాప్పుఁ♦గఁ దగు మీరి
లిట్లు మీరొప్పుదురయేని ♦ యిపుడు నేయఁ
బూనుపని మానుదునటంచు ♦ మానిపలికె. ౨౮ 1515
- సీ. అవ్మాట లాలించి ♦ యమరులెల్ల వచించి రితగోత ిట్లు వే ♦ యిగు సుసీంద్ర
నీకు భక్రింబగుఁ ♦ గాక, నీవు సృజించినట్టి మిత్రాఁక♦లన్నియును ది
నమున జ్యోతిశ్చక్రి♦పథమునక వెలుగును శాశ్వతముగి ♦ నిలిచియుండుం
గాత, మీతారకా♦గణముల నుధ్యభాగమ్మన న్నగ్నీ♦కాంతులను గుం
- తే. పునకు నపకారమొనరిచి ♦ పొందినట్టి
యథుమునం పుక్రిందుగా ♦ నమరియును స్వ
తేజమున దేవతలతోడ ♦ దీటుగాంచి
వెలయుచుండును మఱియొక్క♦పలుకువిచుము. ౩౦౪ 1516
- చ. ఇతఁడు కృతార్థుడై దివికి ♦ నేగినవానివలె యశంబుఁ గాం
చి తనరుచుండు; నీవిట సృజించిన జ్యోతులివెల్ల నిన్దుహీ
పతి దగుచెంతఁ బాయకయె ♦ భాసిలుచుండుచుగాక; యన్నదే
వతల సువాక్యముల్ విని ప్రభావముపెంపును గన్న మానియుక. ౩౨౪ 1517
- తే. ధర్మమతియాట వారెల్లఁ ♦ దన్ను బొగడి
వల్కినంత “తథాస్త”ని ♦ పలికె, జన్న

మును ముగించి మహాత్ములౌ ♦ మునులు సురలు
వచ్చినట్టులె పోయిరి ♦ స్వగృహములకు. 3౪౫

1518

అటువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౧ - న సర్గము.

—ఓఓఓ శునశ్శేపు సంబరీఘండు పశువుగాఁ గొనుట. ఓఓఓ—

క. తనపంపున నరుదెంచిన, మునులందఱు స్వగృహములకుఁ ♦ బోవుట గని య
మ్మునిపతి నుహితాత్మంశ, వ్యవమునఁ గల మునులతోడఁ ♦ బలికె నిటుతగ్గె.

చ. ఒనరునఁ బూనినట్టి తపఃమొందెను విష్ణుము నేను దక్షిణం
బున కరుదెంచుటం గనుకఁ ♦ బోదగు నింకొక చోటికందుఁ బో
యినఁ దపసుంతరాయముల ♦ హీనముగాక చెలంగుఁ బోదమే
వినుడిఁకఁ బశ్చిమంబునఁ బ్రవృద్ధతపోవనరాజి యొప్పెడికె. ౨౫

1520

తే. లందుఁ బుష్కరతీర్థతీరాళి, నుఖము
గాఁ దపమును జేయుద ♦ మోదయామ
నీషులార ! తపంబును ♦ నిశ్చలముగఁ
జేయఁదగిన వనంబద్ది ♦ యే యటంచు. 3

1521

క. పలికి యెసంగెడు కోరిక, గలకొళికుఁ డపుడె పోయి ♦ కావించె మహా
జ్ఞుని తేజసులరఁ దపమును, ఫలమూలాశ్రమండు నౌచు ♦ భవ్యస్థలుగె. 3౫

క. కర మాతప మునివార్యము, సరభయవముగాఁ జెలంగెఁ ♦ బట్టుదలను భూ
నరముని తపమొనగుచు న, త్తరుణముననయోధ్యయందుఁదాఁబ్రభునగుచుకె.

నీ. అంబరీఘండు విశ్వాతిచేఁ దగువాఁడు సవమొనగుపఁ బూని ♦ జరపుచుండ
యజ్ఞశువు నిండుఁ ♦ దపహరించె బురోహితుం డంబరీఘని ♦ తోడఁ బలికె
నీస్తమానంబున ♦ నీయజ్ఞమునఁ బశు విట్లసహృద్యుడై ♦ నెవరిచేత
నో; యది కానరాఁకున్నది; చక్కఁగఁ బశువును గావని ♦ ప్రభువును బశు

తే. నాశనాదిక దోషగణంబు లార్తి
నొందఁజేయును మఱి చంపు ♦ నుర్విసాధ !
వినుము దీని ప్రాయశ్చిత్తవిధియు దుష్క
రమని భావింపుమీ యధ్వఃసరమున మనము. ౩౫

1524

క. జరపరగఁ దగిన విధులను, జరపకమున్నే హయంబు ♦ సరగునఁ దెచ్చు !
తురగము దొరకనిచో నొక, పురుషుని నేఁ దేరఁబంపు ♦ భూపవతంస !. ౪

క. అనినఁ బురోహితువచనము, విని యాభూపతివరుండు ♦ విమలమనీషం
గునుట ధేనుసమూహం, బునునైన నొసంగి నృపశువును జేఁ జనియెకె.

క. జనపదముల దేశమ్ముల, వనముల నగరములఁ బుణ్యభవ్యాశ్రమపం
క్తిని నెల్లవెడకి యెందును, దనవాంఛను బొందకతఁడు ♦ తత్తటపడుచున్

తే. ఒక్కచో భృగుతుంగ నామోహులై
మున ఋచీకునిఁ గనియె నమ్మునియుఁ బుత్ర
యు క్తుడై భార్యతోఁగూడి ♦ యుండ నృపతి
యతుల తేజంబు మొంగఁగ ♦ నచటి కరిగి. ౧౧

1528

క. ధరణీసురమానికి ని, ర్భరతపమునఁ దేజరిలెడు ♦ వానికి స్వీయ
స్ఫురదురుకాంతులు వెలయఁగ, స్థిరసాగిలి మ్రొక్కి సుముఖుఁ ♦ జేసి యిటులునున్.

తే. కుశలమే సర్వధా మీకు ♦ ట్లోణి దివిజ !
మునివరా ! మామకీయమా ♦ మనవివినుము
లక్షగోవుల నీకు వెలకునొసంగు
వాఁడ వానిని గొని యాత్మభవునినిచ్చు. ౧3

1530

క. క్రతువశువు గాఁగ నీచగు, సుతునమ్ముదు వేని నాదు ♦ సుకృతము పండున్.
గృశకృత్యుడ నయ్యెన నీవు తగన్ భృగుకులమునందుఁ ♦ బుట్టితివి మునీ !.

ఉ. నే నొనరించు ప్రార్థనము ♦ నెచ్చిని సార్థకమై చెలంగ నీ
సూనుని నిమ్ము దేశములు ♦ జుట్టితిఁగాని మనోరథంబు నెం
జేని ఫలింపరయ్యె నిను ♦ మీ శుచుజాతులలోన నొక్కనిన్
మానిన శేష ! మూర్ఖముచు ♦ మామకముం గొని యాయవే నయన్. ౧౪

చ. అనిన ఋచీకుఁ డిట్లనియె ♦ నాత్మజులంగను పెన్దవాని చ
య్యెను, జూచి మూర్ఖమెంతయిన ♦ మానచనాయకి ! యగుచుఁబల్కె నా
తనినె నస్తవోనిమతి ♦ తం నగు నింతయు భర్తృవాక్యమున్
విని నిరవుంగవుం గని పవిత్ర భృగుశిష్యుఁ డాత్మజునన్. ౧౫

1533

తే. పెన్దవాని నొసంగను ♦ వెలకుననియె
నాకుఁ జిన్ని సుతుండొ శునకునియందుఁ
శ్రేయదుధికంబుగాన నాప్రియతనూజుఁ
జిన్నిమరుని నీజాల ♦ ట్లితివ ! నీకు. ౧౬

1534

చ. తనయులలోన జ్యేష్ఠుడగుఁ ♦ దండ్రికి మోదము నిచ్చువాడు, వే
ష్టనొసంగుచుండుఁ దల్లులకుఁ ♦ గాను గనిష్ఠుడు ప్రాయికంబుగా
గనఁదగుఁ గాదె యివ్వధము ♦ ట్లొపతిచంద్ర ! ధరిత్రిగాన నా
తనయులలోఁ గనిష్ఠుని ముదంబును గూర్చెడువానిఁ గాచెదన్. ౧౭

1535

సీ. అనుచుఁ దండ్రియుఁ దల్లియును నరాధిపుతోడ నాడినమాటల ♦ నాలకించి
యప్పుడు మధ్యముండొ శునశ్శేపుండు పలికె తనంత నోపార్థివేంద్ర !

శైద్ధవానిని సంక్రి ♦ వెలకీయననిపల్కె దల్లియుఁ గడపటితనయు నీయ
సనియె మధ్యముడనౌ ♦ తనయుననే నీకు నమ్మిరంచుఁ దలంతుఁనాత్మఁగాన

తే. నన్నుఁ గొనిపోమ్మ నీవింక ♦ నన్న రాజు
సప్తతమ్మన ధేను లక్షనొగి నిచ్చి
యతని రథమున నెక్కించి ♦ యతిజనమున
యశముఁ దేజంబు బొంగఁగ ♦ నరిగెఁ బురికి. ౨౩

1536

అటువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౨-వ సర్గము.

చ. విను మటమీఁదివార్త రఘువీర ! మహాయశుఁడైన యంబరీ
షన్మవరుఁ డక్కుమారకుని ♦ సంగతిఁబాయకపోయి పుష్కరం
బనఁబడు తీర్థమందు రవి ♦ యాకసమధ్యమందుచుండఁ దా
ననువుగ నిచ్చె నప్పుడు మహామతి మానికుమారుఁ డంతటకా. ౧౪

1537

క. నరవిభుఁడు విశ్రమించుటఁ, బరికించి తదంతికమున ♦ వసియించిన భూ
వరచూని గాధిసుతుముని, వరసంయుతిఁ దపముసేయఁవానిం గనియింకా. ౨

తే. అతఁడు తనమాతులుండెట ♦ నాగ్నిఁగన్న
తన్నుఁ గరుణించుచనియెంచి ♦ తత్తఱపడు
నావంతమునఁ దప్పిచేతఁ ద్రోవబడిలికను
మోము వెలవెలఁ బాఱంగ ♦ మామఁ గనియె. ౩

1539

క. దీనుండై ప్రాణంబుల, పై నాశ యెసంగఁ దొడలఁపై ప్రాలుదు మా
మా! ననుఁ గాపాడఁగ నే, మానవులును లేరు సుమ్ము ♦ మాటలిఁ కేలా. ౩౪

క. జననీజనకులు స్థాతులు, మనసున నయగల్గు బంధుఁనండలమును లే
రనుమాట నిక్కమయ్యెం, గనుకఁ సౌమ్యుడవు నీవు ♦ కావుము నన్నుకా.

చ. అరయుము ధర్మసూక్ష్మముల ♦ నాదృతి న గరుణించు పద్ధతికా
ధరణివు సధ్వరంబుకొఱతం గనకుండెడి మార్గముకా; మునీ
శ్వర! ననుఁ జూడు మెల్లరకుఁ ♦ బ్రాణము లిచ్చెడువాఁడవీవె నీ
కరుణకుఁ బాత్రభూతుడను ♦ గావునఁ బ్రోవఁగదయ్య మాతులూ. ౫

1542

క. జగతీపతి! కృతకృత్యుం, డగు మాడ్కిని నేనుఁజాల ♦ నాయుష్యముఁ బొం
దఁగ; సంతరాయహీనం, బగు తపమున స్వర్గమంద ♦ నరయుము మదిలోకా.

ఆ. అరసి యెట్టులైనఁ ♦ గరుణఁ గాపాడుమీ, దిక్కులేని నాకు ♦ దిక్కుగమ్ము
భవ్యమైనమదిని ♦ బరికించి పాపవి, పత్తినుండి గావుమిత్తటి నను. ౬౪

1544

క. జనకుఁడు సుతుఁగాచెడు వడువున స న్నావంగవలయుఁ ♦ బూజ్యమనీమా!

యనినన్ విశ్వామిత్రుడు, తనగొప్పతనంబువలన ♦ ధైర్యమువలనన్. 24
చ. తనరెడు గావున్ బహువిధంబుల నాతని నూటడించుచుం
దనయులఁ జూచి మేలరయు ♦ తండ్రు దేవసిక్త కుమారులం
గనుదురొ!; యీ ప్రయోజనము ♦ కాదనకాన్యతిఁ బైత్తువాక్యముం
గొనకొని చేయుటే గద యింతిభక్తిని దానిఁ జేసినన్. 25 1546

తే. మీకు నాకును దగఁ బరలోకహితముఁ
గలుగఁజేసెడు ధర్మము ♦ వెలయు; నట్టి
పద్ధతిని మీరు పూనంగ ♦ వలసినట్టి
కాలమరుదెంచె వినుడు తత్కారణంబు. 26 1547

క. మునితనయుడు బాలుండిదె, నను నార్తిని శరణు సొచ్చె, ♦ నాప్రీతికి మీ
రనుచూనింపక ప్రాణయ్యుతిని వీడిలరారు నవ్వీధిని బూనఁదగున్. 27 1548

క. మీరంటఁ బుణ్యక్షేత్రము, లారయ ధర్మకనియతి ♦ నందినవారల్
భూరములు యడ్డునకువుగ, నేరెనం బోయి యగ్నితృప్తి నెఱపుఁడీ! 28

ఆ. ఇట్లు మీరుచేయు ♦ నీశునశ్చేఘంఘ, బ్రతుకఁజూలు నాదు ♦ ప్రాపుగల్గి
యంతరాయమొంచఁగన్వీముచు నాగు, దివిజవితతిగాంచుఁగృప్తి మఱియు.

క. జననని మాటను మీఱఁ, నెనుములు మీరెల్ల జరిపి ♦ ధన్యులగుటయున్
గన నగుచు మునివచనము, వినిన బధువ్యంఘములు ♦ విముఖతఁగనుచున్.

క. పరిహాసముగాఁ బల్కిరి, గుహమున్, నినుము శింశ్శిశింశ్శియనుతులన్
బరిపాలింపక నినుతుఁ, గుహన్ నిశ్శింశ్శింశ్శియనుతులన్. 30 1549

క. ఎక్కడి ధర్మంబో యిది, కుష్మంధూంసంబుఁ దినుఁగఁ ♦ గోతు గాఢీ
నిక్కముగ గుచికరాన్నం, బిక్కట బిల్లిలంబమాని ♦ యోస్వియాజనకా!.

క. కనుగొనఁగ నిది యకార్యం, బనినెఱచెనఁ బునుచుఁ గొడుకులొకినలెమ్మల్
విని తీవ్రకోపమునఁ నన, కను తెఱ్ఱుంబొలుపల్కె ♦ గానాశ్శిశింశ్శి. 32 1550

ను. జనకుండాశివమాటకున్ బదులిఁజేచుంబునం గాని నె
ప్పినఁ బాపంబనునీతిఁ బోవిడిచి నిర్భీతిన్ మదుక్తిన్ జపం

బుననే దాటి, మహాకఠోరమగుచున్ ♦ బుద్ధి న్వీచారించు నిం
కను రోమాంచవికారముం గలుగఁ జిక్కంబల్కినారందుచేన్. 33 1551

క. మీరందఱును వసిష్ఠుఁ, మారులచందమునఁ గుక్కమాంసముఁ దిని ని
స్సారత ముష్టికజాతిం, జేరి నహస్రాబ్దములను ♦ క్షీతిఁ బరఁగు డిక్షన్. 34

క. అని శపియించి శునశ్చే, పుని దుఃఖినిమగ్నుఁ గని విభూత్యాదినదా
ర్థనిచయముమంత్రయితముగ, నొనరిచిభయముందొలంగఁనొనఁగియిటులనున్.

సీ. మునిపుత్ర! పావనములగు దర్బలత్రాళ్ల బంధింపఁబడి రక్తవర్ణగంధ
మమమాలికలఁ దాల్చి ♦ శుభ్రయూపస్తంభమున విష్ణుడై వతంబునను గట్టఁ

బడినపిన్నట నిదె ♦ వక్ష్యమాణమ్మలౌ వాక్యములను హుతఃపహున కభిము
ఖండవై పలుకుమీ! ♦ రెండుగాధలు దివ్యములివె నీకుపదేశమును దగంగఁ

ఆ. జేసినాడ నిందు ♦ జిష్ణుని కొకటి, యు
పేంద్రునకు నొకటియు ♦ నెనఁగు వీని
సంబరీషు యజ్ఞమందుఁ బాడుము దానఁ
బ్రాణసిద్ధిగలుగుఁ ♦ బ్రనుదమలకు. ౨౦

1558

క. అనిపల్కె నంత నమ్ముని, తనయుండు సమాహితుఁడయి ♦ తద్గాధల రెం
టిః సంగ్రహించి ప్రనుదం, బున వే నృపునన్నిధికిని ♦ బోయి యతనితోఁ.

తే. ఓమహాసత్వ! రాజేంద్ర! ♦ యొప్పుమీఱ
సత్వరమ్ముగఁ జనుదము ♦ సదనునకును
దీక్ష నూనుము యజ్ఞసిద్ధిని గనంగ
వలదె యనవిని మోదంబు ♦ వెలయ నపుడె. ౨౧

1560

సీ. జాగరూకుండయి ♦ సననుండపముఁజేరి యందు సదస్యలఁయనుమతిఁ గని
పశువీతఁడని గుర్తు ♦ పడుటకుఁ బావన దర్భరజ్జవులనాతనిని గట్టి
రక్తాంబరంబుల ♦ రాజిల్లఁగాఁ జేసి యూహంబునం గట్టె ♦ నీసగిదిని
బద్ధుండై శ్రేష్ఠతం ♦ బరఁగు గాధలభక్తిఁ బశుభోక్తయా దేవపతిని యాప

తే. దేవతయగు నుపేంద్రుని ♦ బావనవిధి
తప్పకుండు నుతించె నంత ముదమంద
శతమఖుండు తపస్వామియౌ ♦ చక్రధరుని
నతఁ డెటు రహస్యముగను సంస్తుతి సలుపుట. ౨౨

1561

క. మనమున నెంతయుఁ దృప్తి, గని దీర్ఘా మున్నునిచ్చెఁ ♦ గరుణను మునిరా
• త్తనయున కమరేశునికృపఁ, గనియొకృపుఁడధికముగనుగ్రతుఫలమచటఁ.

సీ. మరలొక ధన్యాత్ముఁడగు, బరఁగెఁడు గాధేయుఁడుం దఃపంబును నమిం బు
ష్కరమున వేయిశరత్తులు, నిరతిం గావించె శాస్త్రునిష మెరియఁగఁ. ౨౩

అటువది రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౩ - వ సర్గము.

విశ్వామిత్రుఁడు మహర్షి యగుట. శ్లో.

క. ముని యిట్లు వేయివర్షము, లనూనమా తపమొనర్చి ♦ యవబృథమును స
ల్పినఁ గాంచి యెల్లదివిజులు, చనుదెంచిరి తత్ఫలమైఁసంగెడుకాంక్షఁ. ౧
చ. సుమహితతేజఁడౌ కమలజండు మనోహరవాక్కులొప్పుఁ బ
ల్కు మునిని గాంచి మంగళమగున్ గుశికాన్వయ! బాహుజర్జి నె

క్షునుఁ జెలువారి తింతదనుఁకన్ శుభరీతి గడించినట్టి క

ర్కముల ఋషితప్తముం గనుము ధ మానితరీతినికన్ దహాధనా !. ౨ 1565

క. అనిపలికి యంతబ్రహ్మాయుఁ, దనలోకంబునకుఁ బోయెఁ ధ దానంత, నత్మ
ప్రిని విశ్వామిత్రుండును, ఘన తేజము వెలయఁ దపముఁ ధ గ్రమ్మట నలిపెన్.

శ్లో మేనక విశ్వామిత్రుకడకు వెచ్చుట. శ్లో

క. చిరకాలము జరగఁగ న, చ్చరలకు మిన్నయి దేవసంఘాజ్ఞను బు
ష్కరముల జలకములాడఁగ, నరుదెంచెను మేనకయను ధ నతవ యొకతటిన్.

ఆ. అతులమైన గూప ధ మమరఁ బుష్కరముల, జలకమాడనున్న ధ జలజనేత్రఁ
గనియె మేఘపంక్తిఁ ధ గ్రాలువిద్యుల్లత, నలెను భూరితేజఃమలరు మాని. ౫

చ. స్మరవశమైన చిత్రమునఁ ధ జంచలనేత్రను గాంచి స్వాగతం
బు, రినుణి ! నీకగున్ మదిఁ బ్రహ్లాదమునన్ సుఖయుక్తి నుండుమా
యరుదగుమామకాశ్రమముఁనందునః నర్పక మోహితృన్ ననున్
గరుణ ననుగ్రహింపు; కలఁకాలము నీకు శుభంబు వర్ధిలున్. ౬ 1569

చ. అని ఇనువేడ మేనకయు ధ నాతనిప్రార్థనమున్ గ్రహించి య
మ్మనిపతి యాశ్రమంబునఁ బ్రహ్లాదమునన్ ననియుంచె నట్లు
వ్వనితను గూడి మాని నశఃవత్సరముల్ సుఖయుక్తి నుండె నం
త, నశఁడొ దానిసంగతిని ధ నర్పక మోహితృడఁ దనించుటన్. ౭ 1570

క. సాన శ్రమము చెడిటకై సి, గ్గులు బొంది దుంతచింతఁ ధ గుండుచు దు ఖం
బును గాంచి తిలచె నాశు, మును కెఱుంగఁ జేసిరచుఁముఖ్యులు గీనిక.

నీ. ఇది దేవతల స్మృతిఁమే యగు నాతఁడం బెల్ల నశించె నీట్టిప్రపంచట
పదివత్సరము లేగఁ ధ బరఁగ నహోరాత్ర నిట్లు ముద్భ్రాంతిఁగొందుఁ బల్క
తిని గాన నాతఁడంబున కీట్లు విఘ్నంబు సంప్రాప్తమయ్యె నీసంగతి ననుచు
నిట్టూర్పులను బుచ్చినిజమోవామునకుఁ బశ్చాత్తప్తుడై కుండఁజలజనయన

తే. నను నితండమి చేయునో ధ యనుచు భీతి
వడఁకుచుం గేలుమోడ్చి నిబ్బంధ గని లేమ !
నాదె యవరాధమియ్యది ధ నీదికాదు
భయమిఁకేలని మధురోక్తిఁ ధ బల్కి విడిచె. ౧౨ 1572

చ. పనితను బాసి యుత్తరపు ధ భాగమునం దగు నాహిమాద్రికిం.
జని విజితేంద్రియవ్రతముఁ ధ జక్కఁగఁ బూని న్రశంబు పూర్తియౌ
దనుక దృఢంబుగా మనసుఁ ధ దత్పరతం జెలువారఁ జేయనౌ
నని పనిపూని కీర్తియు దిశావళి నిండఁగ భక్తిమీఱఁగన్. ౧౩ 1573

తే. కొశికీనదితీరంబుఁ ♦ గాంచి యందు

దారుణంబగు తపమును ♦ దాను జేసె

భక్తి సతఁడిట్లు వేయిసంవత్సరములు

తపము ఘోరమ్ముగాఁజేయ ♦ నపుడు సురలు. ౧౪౫

1574

క. హిమవంతంబున నధిక భయమునొంది మహర్షియుక్తులై పోయి యజ్ఞ
దమకొల్లఁ బ్రాపుగాఁ గని, కమలజనీ! గాధిసతుఁడు ♦ కడు నిష్ఠమెయిన్. ౧౪౬

ఆ. తపము సల్పువాఁడు ♦ దారుణంబుగ నింకఁ

దామహర్షి యనుచు ♦ ధరణిఁ బిలువఁ

బడునుగాక; రమ్ము ♦ పన్నజా! యందుకై

తత్సమీపమునకుఁ ♦ ద్వరగ ననిన. ౧౬

1576

చ. సురగణవాక్యపద్ధతిఁ బ్రచోదితుడై యటకేగి యాతపో

నిరతునిఁ గొశికుం గని వినిర్మలవాక్కుల నోమహర్షి! ని

ర్భరతపమిట్లుచేసితివి ♦ బాలక! నీకగు న్వాగతంబు నా

కరుదుగఁ దోచె నుగ్రతపమాత్మను మెచ్చితి నీదు నిష్ఠకున్. ౧౪౭

1577

క. నీవెల్ల ఋచుషులలోనన్, భావింపఁగ ముఖ్యుడవయి ♦ సరఁగు మహత్వం

బీవచ్చితిఁ గైకొను మన, నావాక్యము నాలకించి ♦ యమ్ముని యంతన్. ౧౪౮

నీ. సర్వలోకేశుఁడౌ ♦ జలజనూతి వచించె నని విషాదము గాని ♦ యట్లు సంత

నముఁ గాని పొందక ♦ సర్వలోకసితామహునకు నమస్కార ♦ మొప్పఁజేసి

• ప్రాంజలియై నిల్చి ♦ యనియె విశ్వమిత్రుఁ డోలోకనాయకా! యొగి నిజార్చి
శశుభకర్తముగఁ జింత్యముగాని విఖ్యాతిఁ బరఁగు మహర్షి శబ్దమ్ము నాకుఁ

తే. గలఁనుచుఁ బల్కితేని నింకను జితేంద్రి

యుండనైతిఁ గదా; యన ♦ నూహ చెలఁగ

మనివరా! చిత్తవికృతులఁ ♦ గనఁగఁజేయు

హేతువులుగల్గు నత్తటి ♦ నించుకేని. ౨౧

1579

క. మనఘన వికృతిని బొందక, ఘనధైర్యముతోడ నుండఁ ♦ గలసర్వంశం

బును నీవు నిర్దితేంద్రియుఁ, డనఁబడ వద్దానికై ప్రయత్నముఁ గనుమీ!.

చ. అని వచించి యంతఁ జతురాననుఁ డాత్మపదంబుఁ జేరఁగాఁ

జనియె సుపరువులెల్లరును ♦ స్వర్గతలంబున కేగ గాధినం

దనుఁ డపుడూర్ధ్వబాహుఁడు సదాగతిభతుఁడు నిస్సహాయుడై

మెనుతపమాచరించె దనపెద్దప్రయత్నముఁ దీర్చు వేడుకన్. ౨౩

1581

తే. అట నిరాలంబుడై తపమాచరించి

మఱియు నష్టానివరుఁడు, ఘర్తసమయముల

యందుఁ బంచాగ్నిమధ్యమఁచుందు నిల్చి

వానకాలంబునన్ బట్టబయల నిలిచి. ౨౩౫

1582

క. చలివేళ సహర్షిశలును, జలముల నివసించి యట్టిచందమున ని
శ్చల భక్తి వేయి వర్షం, బులు ఘోరతపంబునేసెఁ ద బూనిక మీఱఁ. ౨౪౫
చ. మునివరుడైన కౌశికుఁడు భూతభయంకరహా తపంబు ని
ట్లానరుప దేవతాళి పురుహూతుఁడు భీతి వడంకి రంతనా
తని నియమంబునుం జెటువఁ దాను శత్రుఁ డాదితేయపం
క్తిని గని యెన్ని రంభఁ బరిశీలించి వచించె సురాధిపాయఁగఁ. ౨౪౬ 1584
అటువదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౪ - వ సర్గము.

అథ విశ్వసాగ్రము సంహారము.

క. ఓరంభా' యాకౌశికు, జేరి మరులు గల్గునట్లు ద చేసి కలచి నీ
చారుతరహాసంపద, గోదెనుగతఁ జేయవలయుఁ ద గునయలనేత్రా. ౧
మ. మురకార్యంబిది గొప్పదాఁ నరుణి' నీశుంభచ్చమత్కారముఁ
ధరించి గ్రాహకజేసి పృథ్విమును మోచంబొప్పు సాధింపఁగాఁ.
నరుణం బియ్యదియే దా యనుచు నింత్రాణీవిభుండాడ, ని
ర్భర నారీతినిం, బుహ్వయిగు, కాశ్యంబిద్దియకా సంచెదఁ. ౧౫ 1586
క. శాసనాసీ సిగ్గు పెంపఁగ, బలికెం గేట్లోయి మోక్షి ద పాకపునితో
బుసూనా' య' గికు, డు తోబలుండు దు, భ' చుంకనఁచ సుమా!.
తే అతిసీచెంతకుఁ జని యేమి ద స్తుననాచ
మత్కృతిని జూపుదునయేని ద మనాని తినదు
భయపకొమ్ము నాపై నిఁ ద బడఁగఁజేయు
నిందుకు నందియము లే నహీనతేజ'. 3 1587
క. కావునఁ బోవఁగ వెఱచె, దేవా' ననుఁ బంప కనుమతంపుము కిగుణా
భావంబున నని యత్తఁ, నామోదియు వడకుచుం గృతాంజలి తగఁగఁ. ౪
క. తన యెదుటనున్న రంభను, గని నిర్భరవిభుఁడు వల్కెఁ ద గాంతా' భయముం
గనఁ బోకుము తప్పక నా, చనువును నెఱవేర్చు నీకు ద భద్రము గలుగుఁ. ౫
చ. మనసిజఁగూడి యందమగు ద మ్రానున భావము తెన్నెలుంగు చ
క్కనిదగు కోకిలంబనయి ద గామిని! నేను ద్వదీయపార్శ్వ వీ
మ నిలిచి యుండువాఁడ బహుమానము పొందఁగఁ జాలుచేట్టలం
గనుచుఁ బ్రకాశమానమగు ద కాయము పొంగఁగ నీవునేర్పునఁ. ౬౫ 1591
చ. మునివత్తి చెంతకేగి తపముం జెడునట్టి విధంబుగాఁగ నొ
య్యన మనసుం గలంపు మన దనవ్వనితామణి యింద్రుడిట్లు ప

ల్కిన రమణీయవాక్యములఁ ♦ గేవల భక్తిభయంబు లొప్పుగా

విని యటుసేయనెంచి కడువింత తనూగుచి వెల్లుచుండఁగన్. ౮౪ 1592

క. మురిపెంపునవ్వు లొప్పుగఁ, దరుణీమణి మానిఁ జేరి ♦ తనదేహరుచిన్
స్మరతాపము నొందెడు గతిఁ, జరియించె మునీంద్రుఁడున్నస్థలమున సంతక.

క. నునమున కింపు జనింపం, గను నొనరుచు పికరవంబు ♦ గర్హామృత రీ
తిని వినఁబడ సంతోషం, బున నెంతయు వివశుడగుచు ♦ మునివరుడచటన్.

క. తనయెదుటఁ దోచు రంభను, గని కోకిలరవము వినియుఁ ♦ గాంతామణి పా
డినముద్దుపాట విని య, వ్వనితం గనియుం దపస్విపర్యుం డాత్మక. ౧౦

చ. తరుణి తనంత వచ్చెనొ, శతక్రతుఁ డిచ్చటి కంపెనో, యటం
చరుడుగ సందియంబుఁ గని ♦ యాలలనాపరిగీతగానమున్
సురుచిర మా నటంచెఱిగి ♦ నుంసరి దీని నహస్రనేత్రుఁ డీ
కరణిని నన్ను బ్రాంతిఁ గనఁగా నొనరింపఁగఁ బంచె సంచెదన్. ౧౦౪ 1596

ఆ. నిశ్చయించి కోపఃనిర్దిష్టావయుడై, కౌశికుండు రంభఁ ♦ గాంచి పలికె
గామమును నమర్చఁ గడముట్టఁ బోకార్పి, నొగి వ్రతుంబు సల్పుచున్ననన్ను.

క. కలఁచి స్మరార్తిని బొందం, గలుషపుఁ బూనిక జెలంగఁగాఁ జేయఁగనో
లలనా' వచ్చితివే! త, త్ఫలముగఁ బదివేలయేండ్లు ♦ వనమున నిందున్. ౧౦౫

సీ. ప్రస్తరప్రతిమనై ♦ పడియుండునుని శపియించి గూరంభ దేవేంద్రనాజ్ఞ
దాఁటఁజాలక వచ్చెఁ ♦ దరుణిదేవసరాధ నుని తలపోసి యిట్లనియె నాడు
కోపలక్ష్మ్యంబనై ♦ కుందుచుండెడినిన్ను భవ్యతేజఁడు తపోబలయుతుండు
నగు నొక్కవిప్రుండునుగువరో' యుద్ధరించుచు గృహని శాపమునునొసంగె

ఆ. భూరి తేజమెనఁగఁ బాలుచు నమ్మునియిట్లు

• క్రోధమార్పలేక ♦ కోమలాంగిఁ

దిట్టి యవృ తనమిదిం దలపోసి సం

తాపమందె, సంతక ♦ దరుణి యవుడె. ౧౪

1599

చ. మునిపతిఘోరశాపమున ♦ భూరిశిలాకృతిఁ దాల్చె శాపమున్
వినఁబడి నప్పుడే విబుధవీరుండు మారుండు భీతిఁబాసి ర
వ్వనమును; భూరి తేజమున ♦ భాసిలుమేటి తపస్వి గాధిరా
త్తనయుండు స్త్రీయకోపమునఁ ♦ దత్తవమెల్ల నశించుటెంచుచున్. ౧౫౪ 1600

తే. తాను విజితేంద్రియుండు గామిఁ ♦ దపము చెడుట

వలన మనమునఁ గలిగిన ♦ యలఘుచింతఁ

బావుకొనఁజాలఁడయ్యె గోపమునఁ దపము

చెడుట నిట్లని చింతించె ♦ జత్తమందు. ౧౬౪

1601

చ. మనమునఁ గోపమున నికఁమాటలు వెల్పడ నీక మానమే
గనియెన నెట్టు లేనియు, నికఁక బహువత్సరముల్ వసించెనక
వనమున నూర్పులక విడుచుఁ బద్ధతి మాని; యమర్ష ముఖ్యముల్
జననము నొందు నూర్పులనె యక్కఱ వానినడంచెనక మదిక ౧౭౫ 1602

సీ. తనమున భూవిబుధత్వమే నార్జించు వఱకు నింద్రియముల యశగతముల
నొనరించి నాగాత్రమును బూన్కి శోషింపఁ జేసెన, నూర్పులఁజిక్కఁబట్టి
యాహారమును మాని యంత పర్యంతంబు నుండెన నంగంబు యుగ్రరీతి
నేఁ జేయు తనమున యే భుక్తిలేమిచ్చె దఱుగకుండెడునుని తలచి యిట్లు

తే. స్థిరమతిని నిశ్చయంబును యజ్ఞానిని స
హస్రవత్సరములు ముని యతఁడు నియతి
దీక్షఁ దాలించి చేసియే తీరనలయు
నని ప్రతిజ్ఞను ఘనతరమును నొనర్చి. ౨౦౫

1603

అటువదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౫ - వ సర్గము

శ్లో విశ్వామిత్రుఁడు స్వామి యనువీరు యశుఁడు

మ. హిమనంశంబున నుత్తరాశు మనంబెంతే వ్యభింబూనఁ బా
సి యహామానిముఁ దూర్పుఁ జేరి యచటం జెప్పిరి గాధ్యంబుగా
ని యహాభూగోపంబుఁ జేరుఁ దొండకెక్కి నిష్ఠితిమానం ను
త్తరాశు మొప్పఁగి చేయింప మును, చిత్తవ్యాప్తముం దొండకెక్కి ౧

తే. హిమదుష్కర్మము భయంకర ముత్త
నింబునై గాఢువా యత్తపంబు వెసె
నంత వేయెంట్లు పరిపూర్తి యందు ననుక
నంతరాయంబులెన్నియో యలముకొనియె. ౨

1605

క. ఐనను మనమున నించుక, యెవక భ్రమనొందకుండు యనబాగువునా
మాని వినిశ్చలుఁడై తగఁ, గా నాతనిమది నమర్ష కనఁబడయ్యెన్. 3 1606

మ. చ్యుతినేమాత్రము నొందకుండు ముని యత్త్యుగ్రవ్రతంబూని యా
గతిఁ జేసెం దప మమృహవ్రతుండు సాంగప్రక్రమం బొప్ప నా
వ్రత మారీతిని వేయవత్సరములక వ్యాపించి పూర్తింగనక
గృతకృత్యుండయి యన్నముం గుడువఁగా నెంచెన్; బలారాతియున్. ౪౫

౩. ధాత్రీసురాకృతిఁ దాల్చి నచ్చి మునీంద్రు యాచించె బరిపక్వమైనయన్న
మును బెట్టుమా నాకు యని; యంత నమ్మని పారణకొఱకుఁ దాపండుకొన్న

చున్నము నావిపుఁ డడుగుట కాత్మలో ననుమానమేమాత్ర డ మంద కట్టి
తపము సిద్ధింపంగఁ డా నన్నదానంబు చేయంగఁ జనునని డ చి త్తమందు

తే. నిశ్చయము చేసి యన్నంబు డ నెమ్మిమిఱు
మిగులకుండంగఁ బెట్టి తాను గుడువకపు
డూరకుండి ధరాసురు డ నొక్కమాట

యైనఁ బలుకక మానంబు డ నందియుండె. ౬౫

1608

క. పరమాత్మఁ గూర్చి మరలక, వరముని యుశ్వాసములను డ వదలక వేవ
త్సరములు తపమొనరించెక, గరమరుదుగ నతని మ స్తకస్థలిసంతక. ౭ 1609

క. పొగయొండు పుట్టె దానఁ ద్రి, జగములు దహింపఁబడినఁ చందమ్మనఁ బెక
బెగ్గొందె నంతఁ ద్రిదశో, రగ గంధర్వాసురులును డ రాక్షసులెల్లక. ౮౫

చ. మునివరు స త్తపోజ్వలనఁ మోహితులై విగతాత్మతేజులై
మనముల దుఃఖముల్ దగ, నమందరయంబున బ్రహ్మపాలికిం
జని మొఱవెట్టి రిట్లు జలఁజాతజనీ! కుశికాన్వయండు పా
వనతప మూర్ధ్వితంబుగను డ వారక చేయుచు నున్నవాఁడొగిక. ౯౫ 1611

తే. రంభ మొదలగు దేవతాఁరమణులను ద
గంగఁ బనిపి పేరాసను డ గనఁగఁజేసి
తిమి వ్రతాంతమ్మనందు నన్నమును వేడి
యాగ్రహముఁ బుట్టఁ జేసితి డ మైన సతఁడు. ౧౦౫

1612

క. పలువిధముల మాచే బా, ధల నొందింపంగఁబడియుఁ డ పమున, కేకీ
డులు గల్గకుండి నియతక, గలిగి చెలంగెడు రసంత డ గనఁబడి దఘముక. ౧౧

క. వనజానన! యమ్మని వాంఛ నొసంగనిచో నతండు డ జగములమూడిం
టిని సచరాచరముగ నొయ్యనఁగూల్చుకడపముకలిమి నరయుముమదిలోక.

సీ. కలఁకనొంది వెలుంగఁకయె దిక్కు లున్నవి సంప్రముల్ ట్తోభిల్లఁజై లగణము
క్రుంగుచునున్నది డ ట్తోణి కంపించెడి నసనవ్యగతి భ్రమనంది వీచు
చున్నవాఁ డనిలుఁ డిట్లుండ దీనికిఁ బ్రతీకారమేయదియొకో? కానరాదు
పరికింప నిట్టి యాపత్తులవలన నే నిత్యకర్మములు డ నెగడకడఁగ

తే. జనులు నా స్థితిలుల్లలై డ సంచరించు
వారలని తోచుచున్నది డ పద్మయోని!
ముజ్జగమ్మలు సంక్షోభమును గను. మన
ములను మూఢమ్మలై నవి డ విలయమిదియె. ౧౨౫

1615

క. మునివరు నుద్యతేజం, బున భానుఁడు వెలుంగఁ డిప్పుడు డ మునియాతం డ
గ్నిని బోలువాఁడు కాంతిని, దనకు సమానంబు లేక డ ధరణిం బరఁగుక.

- క. కానక ముల్లోకంబుల, మానియు నాశనముచేయ ♦ మది నెంచక ము
 న్నే నళినసంభవా ! త, న్నాననవాంఛలనొసంగి ♦ మన్నింపఁ దగున్. ౧౬ 1617
- మ. ప్రళయాగ్నుల్ వలె లోకజాలము దహిం ♦ పక్ష వచ్చు నిక్కొశికుం
 డలఘూత్సాహమునన్, సురాళివగు రాజ్యంబంతయుం బొందఁ గో
 న్కులు చిత్తంబునఁ బుట్టెనేని నటులే ♦ కోరున్ మహామహాని కి
 చ్చులు తద్భంగిని గల్గకుండఁ దదభీష్టంబుండగన్ దీర్చుమా !. ౧౭ 1618
- చ. అని పలుకంగఁ బద్మజని ♦ యాదివిజాలిని గూడి పోయి మా
 నిని మహనీయచిత్తుఁ గని ♦ నేర్పుగ న్నాదుతరోక్తులన్ ముదం
 బున నను, నీకు న్నాగతము ♦ భూసురమాని' భవత్తపంబునుం
 గని కడు మెచ్చినారము నితామము ఘోరితపంబిడఁ జూచి. ౧౮ 1619
- తే. దీన నీవు బ్రాహ్మణ్యసిద్ధిని దగంగఁ
 బొందినాఁడవు నేను విబుధవరులును
 జాల యాయుస్సు నిచ్చితి ♦ మోలి నీకు
 సుఖము లలరారు భద్రముల్ ♦ సోదిఁ గలుగు ౧౯ 1620
- క. మనమున నెచ్చిని బొందంగఁ, జనుమా యిచ్చానుకూల ♦ సరిగ ననుచుఁ బ
 ల్కన బ్రహ్మములు గాఁగల, ఘనమతులాడినవిధింబుఁ ♦ గలఁ దమి వినుచున్.
- ఆ నంపమములొనర్చి ♦ వారిలతోఁ బల్కె
 బ్రాహ్మణత్వసిద్ధి ♦ పరంగునేని
 మూయు నధికిమగుచు ♦ నెలరునే నాయందు
 వినుఁడు నాదుమాట ♦ విజుఘోరి. ౨౦ 1622
- స. ఓంకారమును శ్రుతు ♦ ల్పొన మహాగ్రామముని ముంజనవచ్చి ♦ ననువరించు
 గాక యవ్వోనిసి ♦ నాఁచ్చుచ్చున గతి ను యోగించి ♦ గలుగునట్టి
 యర్హితనుం నొ ♦ నమరాలాగా' తత్ర వేదములు విష్ణువేదముని
 దెలిసినయట్టి ధాత్రీసురులకు ముఖ్యుండై బ్రహ్మపుత్రుండై తనరెడ
- ఆ. యవ్వసిష్ఠమాని ♦ యండలు వినగ బ్ర
 హ్మర్షి నైతి ననుచు ♦ ననగ వలయు
 నిదియె ముఖ్యవాంఛ ♦ యిద్దాని సిద్ధింపఁ
 జేయవలయు మీరు ♦ శీఘ్రముగను. ౨౩ 1623
- క. సురలారా ! గూవాంఛా, పరిపూర్ణిని బొందనే న ♦ ఫలయత్నులుగ్గాఁ
 బరిగణితులు మీరెట్లాదురు? నావిని నిర్జరులును ♦ దోయజపనియున్. ౨౪
- ఆ. అవ్వసిష్ఠ కడకు ♦ నరిగి ప్రాథింపగ
 నతఁడు సుప్రసన్నుఁ ♦ డగుచుఁ గుశిక

వంశ్యుతోడఁ జెలిమి ♦ వాటించి బ్రహ్మర్షి
యయ్యె నీకడనుచు ♦ నవుడు పలికె. ౨౮౫

1625

క. సురల్లిట్లని పల్కిరి భూ, సురమానిత నొందితీవు ♦ ఊోణిదివిజుల్
జరపెడి యాజనముఖముల, జరపందగువాడ వీవు ♦ సంశయమేలా !. ౨౮౬

క. అని పలికి దేవతలు వచ్చిన రీతిని బోయిరంత ♦ [క్షీతిసురభావం
బును బొంది ధర్మవిదుడై, తనరుట యతఁ డవ్యసిష్ఠుఁ ♦ దమిఁ బూజించెన్.

ఆ. ఇట్లు మునివరేణ్యు ♦ నెంతయుఁ బూజించి
సఫలయత్నుఁ డగుచు ♦ సాధువృత్తి
దపముసేయుచును నతఁడు ధరాస్థలి
నెల్ల సంచరించె ♦ నిచ్చకొలది].

1628

క. ఓరామా' యమ్మునివరుఁ, డీరీతిని ధరణిదివిజువృత్తిం గనియెన్
సారమతి యితఁడు మునులం, దారయ వర్కుండు ధర్మమందు నిరతుఁడున్.

క. తనువొందిన తపమే యితఁ, డనవలయున్ వీర్యమునకు ♦ నగుఁ బ్రాపని య
మ్మునివరుఁడు శతానందం, డని యూరికయుండె ♦ జనకుఁ డప్పుడు ప్రీతిన్.

తే. ఆశతానందుఁడు వచించి నట్టిమాట

లను ముదంబున విని రామఁలక్ష్యణుల ప

రిసరమునఁ గౌశికుం జూచి ♦ యెనఁగు భక్తి

కరయుగము మోడ్చి యోమునికాంత' నీవు. ౨౮౫

1631

సీ. కాకుల్ స్థులను గూడి ♦ క్రితువున కేతెంచుటను నేను ధన్యుండఁనను సుగ్ర
హింపుడి మునులకు ♦ నెల్లమేటివి గాఁగఁ దనరు నీకర్మమునఁ బవిత్ర
మత్తినైతి భూసురిమానిమండనుడైవై యతిశయమహిమచే ♦ నలరు నీవు
భవదీయదర్శన ♦ భాగ్యంబున న్నాకు బహువిధసుగుణసంపత్తి గలిగె

ఆ. నీవుచేసినట్టి ♦ నిర్మలతపమెల్ల

విస్తరించి చెప్పె ♦ విమలబుద్ధి

ఝామహర్షి నేను ♦ నీమహాత్ముఁడు రాముఁ

డాదరిమున వింటి ♦ మంతయు నిట. ౩౦౫

1632

క. ఈసభకరుడెంచిన యీ, భూసురులెల్లగును నీదు ♦ పూజ్యగుణములం

దానపడి వినిరి నీతప, మా సంతృప్తవనీయ మింత ♦ యనరానిదియున్. ౩౦౫

తే. నీబలన్ముద్రమేయమై ♦ నెగడు నీదు, సద్గుణంబుల లెక్కింపఁ ♦ జాలరెవరు
సరసిజాసన గిరిజాత్మజాపతులకుఁ, బోలె సద్గుణతతి నిన్నుఁబొంది వెలసె.

సీ. ఆశ్చర్యకరములై నట్టి నీకథలనే నెంతయు వినిన సత్యంతతృప్తి

గలుగదు మనమున ♦ ఖరకరుబింబ మస్తాద్రిచెంతకుఁ జేర ♦ నరుగుచున్న

యది మానివర్య ! సాఁయంకాలకర్మమ్ము లొనరింప ననుయమిఁవో సమీప
మయ్యె రేపటియుదఁయంబున మరలనన్ గాంచఁగ రాఁ గరుఁణించవలయుఁ

తే. దాపసేంద్రోత్తమా ! స్వాగతమగు మీకు

నాకు సెలవిండటంచు జనకమహీశుఁ

డాదరంబునఁ బల్కినఁ నాలకించి

పురుషవర్యుని జనకునిఁ బొగడి యంత. 3294

1635

క. మనమున సంతోషంబును, గని యాతని వీడుకొలిపెఁ ద శాశికుండపుడా
జనకుఁడు కుశితాత్మజునిన్, వినయమ్మున నివ్వితమునఁ వేడి మునమునన్.

చ. వలగొని మంత్రిముఖ్య పరివారయుతుండయి పోయె ధర్మయు

క్త లలితచిత్తుడైన కుశితకన్త భువంశవిభూషణుండు మా

నులు తనుఁ బూజసేయఁగ ఘోషుల్ రఘువంశసముద్రశీట

శ్ములు తన వెంటరానరిగెఁ మోదము పొంగి ఎనించుచోటకన్. 3300

1637

అటునదియైపి సర్గము సంపూర్ణము.

E.E. - వ సర్గము.

అంతః పరివారములను సంతకము పొంది. అంతః

ఉ. బల్లునఁ దెల్లవాటి విధివంతముగాఁ గృత్యకృత్యుండైన సుహీ

వల్లుభుండంతఁ శాశికునిఁ బార్థివపుత్రయునింబుగాఁగ నెం

పుల్లు సునస్పర్శజుండయి దివ్యానిశచే బిలువంగఁగలఁ నా

రిల్లిన వచ్చి; రిప్పుడు ధిరాధిపుఁ డాపైఁ మోట వానినన్. 3301

1638

తే. ధర్మమతిగాన శాస్త్రాంత్రమంత్రములం

బూజలం దన్ని యమ్మానిపుంపునిని

గాంచి సునావగతంబగుఁ ద గాకి మీకుఁ

జేయఁదగినట్టి పనినాకుఁ జెప్పవలయు. 3302

1639

చ. మునివర ! మీయనుజ్ఞను బ్రమోదము మీఱఁ బంధరించి చే

య నిదిగో యున్నవాఁడను మహాత్ములయాజ్ఞను దీర్చనొగదా

యని మహితాత్ముడొ జనకుఁడాడిన ధర్మవిదుండు కౌశికుం

డనియెను మాటనేర్పు దగునట్లు ధరాధిప ! వీరల్పద్రుక్ష. 3303

1640

సీ. దశరథరాజపుత్రకులు, క్షత్రియకుల జాతులు సోకవిఖ్యాతయశులు

త్వద్భవంబుననున్న దనువును మేలైన దానిఁ జూడంగఁ దద్దయును గోరె

దరు; దానిఁజూపుమో దాత్రీశ ! శుభమగుసీరాజపుత్రకు దివ్యుఁ ధనువుఁ

గాంచినయంతనే దామితార్థము నొంది యిచ్చవచ్చినరీతి ద నేగువార

తే. లనిన జనకుండు పలికె నుహర్నివర్య !

చాపమియ్యది యేటికన్తన్తప్రహమున

నున్నదో దానిఁ దెల్పెదఁ ధ నున్నతయశుఁ

డైన నిమిక్కుటపురుషుడై ధ యలరుమాకు. ౭

1641

క. ఆతని కాటవవాడై, ఖ్యాతింగన దేవరాతుఁ ధ డతనికరమునన్

భూతేశుండు నిధిగా నిడె, ప్రీతిఁ జాపమును దీనిఁ ధ బృథురూపంబున్. ౮

చ. వినుఁ డింక నిద్రి యీశ్వరేని ధ విల్లెట్టులై నదొ చెప్పువాడ నో

మునివర ! మున్ను దతు మఖముం జెఱుచందగఁ గోరి కృత్యమున్

బొనరుచు నప్పుడిధనువుఁ ధ బూనిక నెక్కడి రోషమూని దే

వనిచయముం గనుంగొనుచుఁ ధ బల్కెఁ దృణాకృతిఁగాఁ దలంచుచున్. ౯

క. సురలారా ! నేనీయధ్వరమున భాగములఁ గోరధవానిని సమకూ

ర్పరు గాదే కాన మీవర, శిరముల నీచాపముననె ధ చెండెడఁ గనుడీ !. ౧౦

చ. అనవిని దీనులై త్రిదశు ధ లాదివిజేతునివేడి ముప్రస

న్నునిగ నొనర్ప శంకరుఁడుధనున్ దివిజాళియెడం బ్రసన్నుడై

ధనువునతిప్రియం బలరఁ ధ దానె యొసంగెడు వారికెల్ల బా

వనమతులై న యయ్యమరధవర్యులు శంకరచాపవర్యమున్. ౧౨

1645

క. హరుఁ డొసఁగఁ బడసి మఱి దే,వగాతుఁడను మాకుఁ బూర్వధపార్థివునకు ని

చ్చిరి యిల్లడఁగా నే నధ్వరమునకై భూమి దున్నధపని జేయు నెడన్. ౧౨౪

క. నాఁగటిచాలునఁ గన్నియ, యో గాధినుతా ! నునయీధయుగళికె దోఁచెన్

యాగజ్ఞేత్రమునన్ నా, కా గజగామిని లభించె ధ నద్భుతరీతిన్. ౧౩

1647

ఆ. సీతయనెడి పదము ధ చెల్లునాఁగటి చాలు,నకుచు దానఁ బుట్టెధ

నారిగాన సీతయనఁగ నున్తధబిద్ధి గాంచిన ధయ్య, భూమిజనితయైన ధ పూవుఁబోఁడి.

క. భావంబున నాతనయఁగ, భావించియె నేను వృద్ధధసఱచితి మనానీ

శా' వినుమిద్ది యయోనిజ, యై నఱులును గాన నిర్మధలాంగి యగుటచేన్.

సీ. నరుఁ డెవ్వఁ డగుని ధ భావించి దీనికి వీర్యమే శుక్రమా ధ భీమరూప

మా, శంకరునిచాపమాఁ బందె మిద్దాని నెవ్వఁడెత్తునో వానిధకిచ్చి వేయఁ

దలఁచి యెవ్వనికీయఁ ధ దలఁచక యుంచితఁ బడమి జనించిన ధ పొలఁతి దీని

నాదు కూఁతుంగోరి ధ నాయంటి కరుదెంచి యవనీశు లెందఱో ధ యడిగిరేను

ఆ. వీర్యశుక్ల యిద్ది ధ విక్రమస్ఫూర్తికి

నిచ్చువాఁడననుచు ధ నెన్నిపలికి

నాఁడఁ బిదప భూమిధనాయకుల్ నానాము

ఖములనుండి యిచ్చుఁ ధ గదలి నచ్చి. ౧౭

1650

చ. ధనువుబలంబుఁ గాంచెడు ముఁదంబున నీమిథిలాపురీవరం
బున కరుదెంచి రంత శివఃపూజ్యశరాసనసారకాంతులై
తనరుటెఱింగి వారలకుఁ దానిని దేరఁగఁ బంచి చూపితిఁ
గని గ్రహియింప నెత్తనయిఁనన్ మనుజేశులు చాలరైరొగిన్. ౧౫౫ 1651

తే. వారు బలవంతులైన నభవశరాస
నము విషయమున బలమైనవారై ననుచుఁ
దలంచి గాకనన్య నీయకఁ జరలుఁ డనుచుఁ
బలికితి నెఱుంగుఁడీ తరువాతికథను. ౧౬ 1652

చ. మనుజపులాత్త వీర్యమును ఁ మాననుటంచు నెఱింగి దానిచే
తను బడయంగరాదు వనితామణినంచుఁ దలంచి యందఱున్
ఘనతరకోముంగని యతార్య మొనర్పఁగఁ గోరి నాపురం
బును దగ నానరించి రిటుపూన మఱొక్కటి హేతువుండనా. ౨౦౫ 1653

ఆ. నెట్టరానియట్టి ఁ పెద్దసంఘముపెట్టి, యితఁడు మనుజులకుఁ ఁ నెల్ల మమ్ముఁ
దాఁ దిరస్కరించెఁదగునె యంచుఁ, నలంచి, చాలఁ గోపమున నెఁపంగివారు.

క. నాపురము నానరించిరి, గూఁచగిదిం బీడనేయఁ నేగెను వ్విం
బో పరమమునీ యంతట, నీపురరక్షకయి యున్న ఁ యెఱికరముల్. ౨౨ 1654

తే. మిగులకుండ నశించె నే ఁ మిగులవగలుఁ
గుందితిని దాన నంత నేఁచుం, నఁమున
దేవతలఁ బ్రేతులంజేయఁ దేజరిల్లు
నట్టి చతురింగమైన నైఁవ్యమునొనఁగిరి ౨౩ 1656

సీ. ఆబలంబుల రాజులందఱుఁ చఱునుంగిఁబడి భంగమొంది పాఁపప్రయత్ను
లగుట వీర్యమ్ములఁ హతములొటను గాంచి యిఁవీర్యముల్ ఫలిఁయింపననుచు
ననుమానమొందుచు ఁ నాపురతోఁగూడఁ గాఁటిని మునిచంద్ర'భవునిచాప
విభమిద్ది నీవును ఁ వింటివిగన ముచ్చకాశమైచట్టి గాఁతాత్మనీయును

ఆ. గనఁబఱచెద వీరికిని రాముఁడీ శరాసనము నెక్కుపెట్టఁ జాలునేని
తనయ నీయయోనిఁజను నీత నీదాశ, రథికోసంగువాఁడఁరమణ' నేను. ౨౬౫

అఱువదియాటవ స్సము సంపూర్ణము.

౬౭ - వ సర్గము.

అథ రామచంద్రుఁడు శివుని విల్లు విలుచుట. అథ-

చ. అని జనకావనీశవరుఁ ఁ డాడినఁ గౌశికమానిచంద్రుఁ డి
ట్లనియె మహేశ! రామునకుఁ నాశివుచాపముఁ జూపుమన్న న

జనకుఁడు మంత్రులంగని సుచందనమాల్యవిభూషితంబు బా
వనమును నైన చాపము సభాస్థలికిఁ గొనితెండటంచనక. ౨ 1658

క. నరపతి యాజ్ఞక మంత్రులు, పురము ప్రవేశించి పార్థివుఁడు చెప్పిన య
లై రయమునం బాపముతోఁ, బురవరమును వెడలి చనిరి ఁ భూపతి సభకుక.

సీ. ఆయత దేహుతా ఁ నట్టి పంచసహస్ర బలశాలి పురుషులు ఁ చెలఁగి యష్ట
చక్రయుతంబయి ఁ శకటంబువలె నొప్పు శివధనుఁవేటికక ఁ జేతులారఁ
బట్టి స్రయత్నపూర్వకముగ లాగిరి; సచివులంతట శివచాప మున్న
యినుపపెట్టెను దానిఁగొనివచ్చి సురతుల్యుఁడైన యజ్ఞపతునిఁగొనఁ బోయి

తే. సకలభూపాలపూజిత ఁ శైవచాప
మిదియె మిథిలాధినాయకా ! ఁ యెలమి మీగు
గానఁగోరిన ధనువు నిక్కడకుఁ దెచ్చి
నారమని విన్నవింప, సన్నరపతియును. ౩ 1660

క. మనమునఁ బొంగుచు నవ్వా, కృషికరమాలించి తగఁ, గృతాంజలియై మా
నిని రామలక్ష్మణులనుం, గని పలికె మహితుఁడైన ఁ కౌశికుతోడక. ౪ 1661

చ. ధనువిదియు త్రునుంబగు బుధప్రవరా ! మహితాత్మ ! మత్కులం
బున జనియించి రాజ్యమును ఁ బానికనేలిన ధర్మసంధుతా
జనకులచేతఁ బూజితము ఁ త్వేషతు లుత్తమనీమ్యులీ ధను
స్సును గని యెల్లఁగలకయె ఁ స్తోత్రము చేసిరి సుక్కుభంగులక. ౫ 1662

సీ. మానీశ! రాజుల ఁ మాట యిం కేటికి సురగణంబులు రాక్షసులు నమఁగలు
గంధర్వులును యక్షగణములుఁ గిన్నరుల్ సుశివమ్యులుఁ దీని ఁ వంశజుల
రిట్లె మోపెట్టంగి ఁ సత్త్వంబు సంధింప జ్యోవల్లిఁ గూర్చింగఁ ఁ బాపభా
మును బరిశీలించగ ఁ మునుకొని కడలించ సిందొక్క కార్యంబుఁ నేని చేయఁ

తే. బాలరింక మనుష్యులఁజూలియేల
వారి కిట్లాసరించెడి ఁ భూరిశక్తి
యెల్లులభియించు నవ్వధి ఁ నెనఁగుమేటి
ధనువుఁ దెప్పించినాఁడ దీనిని మునీంద్ర ! ౧౦౫ 1663

క. మానుగ దశరథభూపతి, సూనుల కిరువ్విరుం బ్రీతిఁ ఁ జూపుచునిన ప
ష్టానియు ధర్మవిదుత్తముఁ, డైన నెగడును గాన గాము ఁ నాదృతఁగనుచుక.

తే. వత్స! శ్రీరామ! యీధనుఁర్వరముఁ గనుమ
యనిన బ్రహ్మర్షి యనుమతిఁ ఁ గొని తదీయ
వేటికను దీసి యందున్న ఁ వింతధనువుఁ
గని మునీంద్రునితో రాముఁడనియె నిట్లు. ౧౩ 1665

క. ధరణీసురమునివర్యా! కరమున ముట్టెదను దీనిఁ ఁ గనలించెద ని.

- క. క్కరణినె మోపెట్టంగ యత్నరతిని బొందెదనటన్న ♦ సరిపతిమానుల్. ౧౮
- క. ఆరీతినె కావింపుము, భూరమణకుమార ! యనిరి ♦ మునియానతిచే
శ్రీరాముడు లీలాగతి, సారథరాసనము నడుము ♦ సరభసమొప్పక. ౧౯
- చ. కరమునబట్టి పెక్కుజనకాంతులు చూచుచునుండ (లీలచే
నరుదుగ వంచె దద్దనువు) ♦ నయ్యది యున్నతమయ్యుడ దానె య
చెరువుగ వంగె రామడును ♦ జిన్నివయస్సున నొప్పు నైన వి
స్ఫురదురుశక్తి యాతనికె ♦ బాల్కుగదా పరమేశుఁ డొటచేక. ౧౬ 166౭
- క. శ్రీరాముడు ధర్మాత్మం, డీరీతిం బట్టి లాగ ♦ నెల్లదిశలఁ ద
ద్భారి యశస్సులు నిండం, గా రయమాన నడుచు విజేఁగె ♦ శాశికుండలరక.
- చ. ధనువిలు బ్రద్దనై న తఱి ♦ నద్దనమున్నతిమై మహాత్తరా
శనిపతనానింబువలె ♦ జాలగ నొప్పెను, బ్రస్తలయ్యెనో
ఘనగిరు లన్నచందమున ♦ త్కృష్ణమెల్లవచంకె శక్త్యవం
బున నవశశ్వమొందిపడి ♦ పోయిరి తత్ప్రభన్నన్నయందఱుల్. ౧౮ 1670
- క. జనకుడు నశానియు కళరధి, తనయులు నిశ్చలతఁ గనిరి ♦ తనదాని నభా
జనులుం డెప్పిటి లేవెగ, జనకుడు నిర్భీతుఁ డగుచు ♦ సరిపో కుటచేక ౧౭
- క. మునితోఁబలికెంగరియుగ, మును మోడ్చి నుహాత్మి రాము ♦ భుజనము లిముక
గనినాఁడె గి నుహాద్భుత, మును నెంచుచు గొనిరియును ♦ మున్నెన్నఁచుక.
- క. వనమునఁ బుచ్చుచు గూడక, జననిది యేనునుజుకును ♦ హాస్యంబగుకే
కినుకకఁ గదినిట్లుగొనని, మునివర యోగం. నెల్ల ♦ మోహంబువలె. ౨౦
- స. నాశనా. శక్తు ♦ భ్రాతృగన్న యయోనిజునుగు నీతియు చుక్కెరమున్ద
తిసయ్యుండె నానసౌ ♦ సర్వంబకుండై న కాఘవు భరిగా ♦ రుచినినొంది
జ్ఞానవై భవము, నశనానంబుగా నొంగి నా పూర్వదై న జానకుకులము
నకుఁ గీర్తి నిచ్చుర్తిం ప్రకటించుగలదెక, వీగ్యశుక్కుముఁగొని ప్రయోగమారి
- జ. కను నొసంగువాఁడె ♦ విను నాదుప్రతియు
సత్యమయి చెలంగె ♦ సాధువర్య
యనునివహము కంటె ♦ నధిపయా నానుత
గాకుమాగకునకు ♦ నీయఁదగును. ౨౨ 1671

చ. అరదములెక్కి నానచివు ♦ లార్యవరా! భవదాజ్ఞఁబొంది న
త్వరముగ నయ్యయోధ్యకు ముదంబున వేచుని రాజుతో మన

నానినూజాతయై...అనుసీసపద్యమునకు మూలము జనకానాం కులే శ్రీ మాహర్ష్యుని
సేనుతా, సీతా శరార మాసాద్య రామం దశరథాత్మజున్ ౨౧

దీనికి గోవిందరాజవ్యాఖ్య ననుసరించి సీసపద్యము వ్రాయబడినది ప్రతిపదమునంగుండు
యధఃపమత్కృతి సంగ్రహించి యిం దిమిడించబడినదని తెలియజలయును.

- హరవిసయోక్తులాడి మిథిలాహ్వయమై తగు నస్తదీయ పూ
ర్వరమున కమ్మహీధవుని ♦ వైభవమొప్పుగఁ దోడి తేనగున్. ౨౪ 1675
- ఆ. నీకు శుభము గల్గుఁగాక నామంత్రులు, త్వరగ నచటి కేగి ♦ తనయులెలమి
గాధితనయరక్షఁ ♦ గలిగి తేమంబుగ, నున్నవారలిచట ♦ నన్నవార్త. ౨౫
- ఆ. వీర్యశుల్కయైన ♦ వెలఁదిని జానకి, నేనొసంగుటయును ♦ నిదియెమొదలు
గాఁగఁ గల్గునట్టి ♦ కడు వింతవార్తలఁ, జెప్పి నృపునిఁ బ్రీతిఁ ♦ జెందఁజేసి.
- చ. త్వరితముగాఁగ బాంధవయుతంబుగఁ దోడ్పొని రాదగున్ మునీ
శ్వర! యన నాతఁడియ్యకొన ♦ త్కృపతి మంత్రులఁ బిల్చి యన్యునో
హరశుభపత్రికన్ మఱియు ♦ నందలివార్తలఁ దెల్పు వత్రికన్
గరము ముదంబుతో నొసఁగి ♦ త్కృపతి పజ్జకుఁబోయి మీరొగిన్. ౨౬
- క. జరిగిన వార్తలఁదెల్పుచు, ధరణీశునిఁ దోడుకొనుచుఁ ♦ న్వరగా రానౌఁ
బురికిచటి కంచు మిథిలే, శ్వరుఁ డాజ్ఞ నొసంగె స్వీయసచివుల కెలమిన్.
- అటువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౮ - ౮ వ సర్గము.

శ్రీకృష్ణ జనకి భూమి యందాధ్యక్షుల సంతకంబులను, శ్రీకృష్ణ

- చ. జనకస్మృతాలు నాజ్ఞఁగొని ♦ సైంధవముల్ శ్రమింపొంది మాతలుం
బెనువడితోఁ బ్రయాణమయి ♦ వింతలు గాంచుచు మార్గనాధ్యక్షునిం
నునఁ ద్రిదినంబులన్ గడిపి ♦ ధూతరిపువ్రజసైన్యయు క్షిప్తు
తనరు నయోధ్యఁ జేరిరిది ♦ తద్దయు నొప్పుచునుండఁ శ్రీయుతిన్. ౧ 1680
- చ. ప్రాణుఁగొని దానిఁ జొచ్చి రిపుకాలుఁడు రాజు నెసించు భానుముం
గడయట ద్వారపాలక నికాయముతో జనకుండు పంపి
చ్చిన మము మాతలన్ దెలియఁ ♦ జేయఁగనౌఁ బతికిప్పు యటం
చన విని వారలేగి తెలియన్ వినిపించిరి వారి వార్తలన్. ౨ 1681
- తే. దశరథుండును వేగ మాతలను దోడి
తే ననుజ్ఞ నొసంగె; రాజానుమతిని
ద్వారపాలకులను గూడి ♦ వారుపోయి
యమరినిభు వృద్ధ దశరథు ♦ నచటఁ గనిరి. ౩ 1682
- క. మనుజేశుని సౌజన్యం, బును గని నిర్భీతులగుచుఁ ♦ బాలుపుగఁ గేల్ మో
డ్చి నిలిచి వినయమ్మునఁ ది, యగ్ని పల్కులఁ బల్కిరిట్లు ♦ లవనీశునితోన్. 3
- సీ. ఓరాజవర! మిథిలోరీప్యకుండై నట్టి జనకుండు సేహసంపక్తమైన
మధురవాక్యమ్ముల ♦ మాటికి మాటికి మీనిత్యకుశలమ్ము ♦ మీరు నడుపు

- నగ్నిహోత్రిముఖమునధ్యాపకపురోహితులయుమీప్రియబంధుపులయుడేమములను బ్రశ్నించె; నిట్లలరి డేమప్రశ్నమును జేసి గాధినందను ననుమతి
- ఆ. నిట్లు చెప్పుచునియె ♦ నేమన వీర్యమే, శుల్కముగ గ్రహించి ♦ శోభనాంగియగు కుమారినిత్తు ♦ నన్న నాప్రతిప మీ, కల్లెఁ దెలిసినట్టి దేకద మును. ౬౪
- చ. ధరణివిభుల్ ప్రతిజ్ఞవిని ♦ తద్దయు రోషముతోడ వచ్చి భీకరధనువెక్కు పెట్టుటకుఁ ♦ గానని యెన్ని బలంబుహీనమై పరఁగుట నన్రువక్తముల ♦ వచ్చిన త్రోవను బోయి యుంట భూవర ! విదితంబకాదె యిటునంటి వధూమణి నాతనూజయే. ౭౪ 168౪
- తే. గాధినందనుతోడ నిక్కడకు నాయనృపువశమున నీపుత్రుఁ ♦ జేగుడెంచి గెలిచె నీనాకుమారిక ♦ బలము మెఱయ నవిధములను వివరగు ♦ వననినాథ !. ౮ 1686
౧. మును వత్సాధ్యక్షనాశకాలమున సమ్ముష్కంటిచే నంది శిశ్రునికాయంబును చోలిసట్టి ధనువుకా ♦ దోరింపు బాహుబలంబున స్వీయాధికశక్తి నామన సభాభూమిక విభగ్నంబు చేసెను నన్నధ్యక్షులంబుఁ బట్టి సుజనుల్ ♦ చిత్రింబుగాఁ జూడెన్. ౯ 1687
౨. వీర్యశూన్యగానఁ ♦ బ్రయపుత్రకను నీను, హత్తుకను నొనంగుట స్త్రీనుగును తెసిసట్టి స్త్రీలకుఁ ♦ తెల్లిన వాంఛింతు, దాని ననునటించు ♦ నగుచువు ౧౦ ధరణిశి యువాధ్యాయుఁగ, సురోహితులు ముందరింబు వఁ ♦ చుచు నాచు సత్వైరగి నుల్లూఁగుభువనం, మరిసిట కాపువులు నాఁడజ్జోలును జచ్చెన్. 11
౩. నీను నమ్మించి నుకొల్పెద, ననునగుణ సేతినిచ్చి ♦ యాచరింపఁగ నను గోరివారఁ జాచిని, నీ భాగ్యము నాచరింపఁగోరఁ జేయసిగుణ. ౧౨
- తే. నిది పుత్రస్వయంముఁ గాంచి ♦ నాదుకొనరతిలకు వారి సుదౌహా ♦ మెలమిఁజరుగఁ గాంచి నేనల కినింకా ♦ కరణి నీవు నెంతయుఁ బ్రమోదపరింతు ముద్వీళింపి. ౧౩ 1691
- క. అని జనకుఁడై కౌశికముని, యనుమతఁగొని యందు నలరునట్టి శతానందుని చగుననుమతియుం గైకొని తను కీనుధుర వాక్కుఁ ♦ గూర్చి వచింపన్.
౩. ప్రనిచెకా ముమ్మని తెల్పి యవనీశశారవముచేతఁ ♦ బలుపల్కుల ని. ప్పెను సభఁ బల్కఁగరాదిక, నను శంకం బల్కుకుంజి ♦ రా దూతలొగిన్.]
- సి. రాజేంద్రుఁడట్లు వాఁరూహరులాడిన వాక్కుల విని మదిఁ ♦ బరమహర్షమును బొంది యవ్వసింపుని వాసుదేవునిఁ నక్కన మంత్రిన ♦ త్తములఁ గాంచి

కౌసల్య కానందకారణుండగు రాముఁ డా గాధితనయుఁ డత్యాదరమున
సంరక్షణముచేయ ♦ సహజనితోడ విదేహ దేశమునఁ బడిలముగ నిపు
తే. డున్నవాఁడు మహాత్ముఁడై ♦ యొప్పు గాన
జనకుఁ డస్త్రతనూజుని ♦ శౌర్యమెఱిగి
తనకుమారిక నియ్యంగఁ ♦ దలఁచె నతని
పల్కుమీ కభిమతమేని ♦ త్వరగ మనము. ౧౬౫

1694

చ. జనకుని పత్తనంబునకు ♦ జా గోరింపక పోవుటొప్పు నా
విని సచివుల్ మహర్షులును ♦ వేడుకమీఱఁగ మంచిదంచుఁ జె
ప్పిన నతిమోదమంది నృపవీరుఁడు రేపె ప్రయాణమంచు మం
స్రనికరముం గనుంగొనుచుఁ ♦ దెల్పె, విదేహనృపేంద్రమంత్రులు. ౧౬
తే. సచివగణనీయ సద్గుణసహితులగుట
నందు దశరథుఁ డొనరించునట్టి సత్కృ
తులకు ముదమంది సంతోషకలన రాత్రి
యంతయును బుచ్చి రిష్టకథాదికముల. ౧౯

1696

అటువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౯ - వ సర్గము.

అథా దశరథుఁడు మిథిలాపురికిం బోవుట. శ్లోకం

ఉ. అంతటఁ దెల్లవాఁతిన ధరాధిపుఁడాత్మపురోహితర్షిజుల్
ఎంతయుఁ గూర్చు బంధుజనులెల్లను గొల్పి సుమంత్రుఁ గాంచి య
త్యంతమునంబునం బలికె ♦ నర్హతలుల్ నరరక్షణిత్త సం
క్రాంతరథంబులెక్కి పరిఠక్షితులై చనుటొప్పు ముందట. ౧౫

1697

క. నై వాహికసరికరముల, నేవగుసం గూర్పఁనగునొ ♦ యేర్పిడ నట్లే
గావించి పోవఁగాఁ దగు, నేవకులెల్లరును వారిసేవము కొఱకై. ౨

1698

సీ. చనుటొప్పు వారల ♦ సంగతి, నాయాజ్ఞ యైనవెంటనె చతురంగబలము
లెల్లఁడ బలయుచు ♦ నేగఁ గాఁదగు శిబికలుఁ బల్లకీలు నింకను గలిగిన
యానమ్ములును స్వందనాదియగ్రమ్ములు వేగప్రయాణమై ♦ వెడలవలయు
నవ్వసిష్ఠుఁడును గాశ్యపుఁడు జాబాలియు వామదేవుఁడు బెక్కువత్సరములు
బ్రతుకుమార్కండేయవరముని, కాత్యాయనాహ్వయుండునుననునవనినురులు

తే. ముందుగాఁ బోవవలయు నాసన్యందనమును
జాగునేయకఁ గట్టెంపు ♦ నాధుఘోట
కముల, దూతలు నన్నిదె ♦ కడువడిఁ జన
వలయునని త్వరపెట్టెడు ♦ వారలనుచు. ౫

1699

క. మునులను గూడి మహీపతి, చనుచుండఁగ నతనియాజ్ఞఁ ♦ జతురంగములా
తని వెంటఁబోయె నాలుగు, దినములు చని యవ్వీదేహ♦ దేశముఁ గనియెన్.

క. కని యద్దానిఁ బ్ర వేశించి, చిన దశరథురాక నెఱిగి ♦ శ్రీమంతుండౌ
జనకుఁడు పూజార్ద్రవ్యం, బును సిద్ధముసేయఁ బంచి ♦ మోదంబలరన్. 2

తే. పృథ్వుడై నట్టి దశరథోర్విశుకడకు
నచ్చి యాతని దర్శించి ♦ ముచ్చటగ వి
వాహమా వేగయంచుఁ డాఁ ♦ బ్రనువమంది
దశరథునితోడఁ బల్కె సంతనము పొంగ. ౮, 1702

సీ. రఘుకులంబుధి చంద్ర! ♦ రాజేంద్ర! మాభాగ్యవశమున నిచటకిఁ సచ్చితీవు
నెఱి శిష్యునివును ♦ విలుచుట లోనగు త్వత్పుత్రశౌర్యకృత్యముల వలన
సంతోష మొంది యానత్పుత్రకులఁ జూచి ప్రీతిసౌఖ్యంబును♦బృహదశరథుగ
ననుభవింపుము; నుహాముని భూరి తేజుండు నగువసిష్ఠుండు బ్రాహ్మణులను

తే. గూడి మాభాగ్యవశమున ♦ నేడు నచ్చె
దేవతలఁ గూడి వచ్చిన ♦ దేవవిభుని
మాడ్కి నిట్టి మహాత్ములు ♦ మద్గృహమును
గనఁగఁ జేసిన నాభాగ్యమున నృపేంద్ర. ౧ 1703

క. కలుగంగఁ బోవు విష్ణుం, బులు విలయంబున పర్యఁమున శ్రేష్ఠులు ని
ర్మలహృదయులు నై తగు రఘుకులజలయో వియ్యనంబు ♦ గూడిన సేవన్.

తే. నాకులము పూజ్యునియ్యె నిశ్చ్యుతులంబి
మాద్యమందు జనించి ♦ వట్టలగుట
నే నరేంద్రునికింద్రుండ ♦ పువు లేవు
ప్రస్తుతం బెండ్లిమాటలఁ ♦ గంకముల. ౧౨ 1705

క. జరుచువగుదువు నాయధ్వరము చతుర్ది ససములకుఁ ♦ పూర్ణింబు
దరువాత వివాహోత్సవ, మరుదుగ ఋషిసమృతంబు ♦ నగు నెఱవేర్పెన్.

చ. పూకుల పొంకముం దెలియు♦వారిలలో రఘువంశ్యుఁడాద్యుడై
యరును గాన నద్దశరథావనిపాలకుఁ డవ్వీదేహరా
ట్కులనుగి చెప్పినట్టి పలుకుల విని మానులు చుట్టునుండఁగాఁ
బలికెను దానమన్న యది ♦ వత్తిలు దాతృవశంగతంబుగాన్. ౧౩ 1707

ఉ. కావున దాత యిచ్చుతఱి ♦ గాంచియె కై కొనువాఁడు చేకొసం
గావలయుం బ్రతిగ్రహము♦కానగు దాతయధీన మిప్పుడో
భూవర వీర్యశుల్కములఁ ♦ బూన్కినొసల్పెడు దానమిద్ది ముం
దే వినియున్న వాడఁ నిక ♦ నీవెటు చెప్పిన నట్లచేసెన్. ౧౪ 1708

- ఆ. ఇచ్చువాడవీవు ♦ పుచ్చుకొనందగు, వారమేము గాన ♦ వసుతుతీశ !
చెప్పినట్లే మేము ♦ చేయువారము నీకు, దెలియనట్టి ధర్మ ♦ మిలను లేదు.
- సీ. సత్యవచస్కుడౌ ♦ జనపతి దశరథుఁ డతిశయధర్మమై యశస్కు
రమునయి తగునట్లు ♦ తమిమిఱుఁ బల్కిన సలకులు విని నృపవరుఁడు జనకుఁ
డతివిస్మయమునొందె; ♦ సంతమానులు పరస్పరసమాగమముతత్పుభనుగలుగఁ
గా హర్షముంబొంది ♦ కడునుఖంబుగ రాత్రి గడపిరి తనయులఁ గాంచిరాజు
- ఆ. సంతసంబు నొంది ♦ జనపాలుఁ డొనరించు
పూజలకుఁ గరంబు ♦ పొంగె సంతఁ
దత్వవేత్తయగుచుఁ ♦ ననరి మహాజేజుఁ
డైన జనకుఁ డధ్వఁరాంగనమితి. ౧౭౪
- తే. పూర్తి నొనరించి యంతటఁ ♦ బుత్రి కలకు
నంకురాలోపణము మొదలై నయట్టి
కార్యములఁ బెండ్లికిఁ ముందుఁ గా నొనర్పఁ
నగినవానిఁ జేయించి, తుపఁ గడపె చగ. ౧౭౫
- అటువదిలొమ్మినవ సర్గము సంపూర్ణము.

1710

1711

౭౦ - న సర్గము.

— ఇతి ఇచ్చిహుంకక్రిముసు పసిష్ఠుఁడు జనసనికి జెప్పెట. —

- క. జనకుండంతఁ బ్రభాతం, బున మానులఁ గూడి యజ్ఞమునఁ జేయంగా
ననువగు క్రియలంబొనరిచి, తనదు పురోహితుని గాంచి ♦ తగునట్లనియె. ౧
- తే. ఓశతానంద ! నాదు సహోదరుఁ డతి
ధార్మికుం డురు తేజఁడు ♦ నిర్మలమగు
జలరుచుండుఁ గుశధ్వజుం ♦ నెడ నామ
మమర సాంకాశ్యమను పురమందుఁ బ్రీతి. ౨
- సీ. అద్వి మంగళకరమగు దానిచుట్టును బరిభ్రాకృతిని మీఱి ♦ బలసియున్న
యిత్సుమతియనెడు ♦ నేటిజలంబునఁ గోటను రక్షించుకొఱకు శూల
ములు నాటియుండుట ♦ వలన దుర్గమసుయి తనరి పుణ్యమరితెఁ ♦ దన్నెనన్ని
నివసించుజనులకుఁ నిఖిలవాంఛలొసంగుచును, బుష్పకవిమానమనఁగనొప్పు
- తే. చుండు సాంకాశ్యనగరమందొగి వసించి
తన్నదీసలింబును ♦ ద్రావి సుఖము
గాఁగ నుండు నాతమ్ముడు ♦ క్రతువునకును
మయుపరికర నికరంబుఁ ♦ బంపినాఁడు. ౩౪

1713

1714

ఉ. కావున యజ్ఞరక్షకునిఁ ♦ గాఁ దలపోసెదఁ జూచుకోర్కి నా
భావమునంజెలంగెడి విభాసురతేజుఁడు సోదరుండు సొం
పావహిలంగఁ బెండిలిని ♦ హర్షసుఖంబుల నన్నఁగూడి యో
పావనచిత్త! పొంకఁదగుఁవాఁడు గదా పిలిపింపఁగాఁ దగున్. ౪ 1715

తే. అశతానందు నెదుట ధరాధినాథుఁ
డిట్లు పల్కిన జవమున ♦ నేగఁజాలు
భటులు వచ్చిరి రాజును ♦ వారితోఁ గు
శధ్వజునిఁ బిల్చుకొనిరండు ♦ నత్వరముగ.] 1716

క. అని పంచిన వేగంబుగఁ, జను నశ్వంబులను నెక్కి ♦ శత్రునిదా సుం
పున విష్ణుఁ బోలె నాతనిఁ, గొనితేరం జనిరి సేవకులు రాజాజ్ఞన్. ౫ 1717

క. చనివారు కుశధ్వజునిం, గని సాంకాశ్యంబునందు ♦ త్కాపాలుఁడు చె
ప్పిన మాటల్లొగ్గఁ దెప్పిన, విని యావృత్తమ్ము సుభటఁబహువన్. 1718

క. నరవరునాజ్ఞఁ గుశధ్వజఁ, డగుదెంచి మహాత్ముడైన ♦ యన్నను ధర్మా
దనునింగని తోలుదొలుతం, బురోహితుఁ మ్రొక్కిపరఁ మ్రొక్కెన్మృతీకన్.

క. వారలచే ననునుతుండై, భూరమణార్పణంబుఁ బరమఁపూజ్యమునగుదున్
దా రాజులు పీఠంబునఁ, జేరెను వారిద్దఱిట్లు ♦ చొలఁగెనుకాంక్షన్. ౬ 1720

తే. ఆననంబుల నుపనిష్ఠులయి సుదాముఁ
డనెను సచివాగ్రగిరి బిల్పి ♦ యతిజవమునఁ
గవలి మంత్రినశాస్త్రి యిత్యోక్తుకులని
పసిని జేరిని దుర్ధనఁ నాన్ద్రజునుతు ౭ 1721

క. సచివానిత్తునిం బ్రియమున, నిచటికిఁ దోడ్కొనుచు రిచ్చ ♦ యిపు యను నా
సచివుండు రిచ్చలంబోధిచంద్రుండు సెనించి యున్నధిష్ఠ్యవ్రమ్మునకున్. ౮ 1722

క. చని యతనిఁగాంచి శీర్షం, బును నంచి ననున్కరించి ♦ పొట్టెను శౌర్యం
బునఁచగిన యయోధ్యాధిప, జనకుండు విదేహనృపతిఁ నత్తముఁ డెల్లమన్.

క. సోపాధ్యాయపురోహితు, భూపవగున్ మిమ్ముఁ జూడఁ ♦ బూని పనిచే నా
భూపాలుఁడు విని మానిగి,ణోవేతుండు బంధువితతి ♦ యుక్తుండు నగుచున్.

క. జనకుండలరాగు గృహం, బునకుం జని మంత్ర బంధువులును సుపాధ్య
యనికరము బలసి యుండఁగ, సనియెన్ వాక్యములపొంకఁ పులరనృపునిన్.

క. జనకా! యిత్యోక్తుకులం, బునకున్ దైవతము సరస్వఁపూజ్యుండు మ్రికే
పనిరలసిన దానిం జెప్పను దగిన వసిష్ఠు వితఁడె ♦ సరముని నితనిన్. ౧౪

తే. ఎఱిగి యున్నాడవే కదా! ♦ యీనుహాత్ముఁ
డఖలధర్మజ్ఞుఁ డీకాశిఁ కానుమతిని

మునుల సంపాదఁ గూడి నీముందు నాదు

వంశమును గ్రహముగఁ జెప్పువాఁడు నేఁడు. ౧౭౧

1727

క. (అనుచు మహనీయనరేంద్రసింహముల నడుమఁ బలికి) ♦ దశరథుఁడవలఁగా
మునివృత్తినుండఁ బూజ్యుండు డనఁగి మహాని ♦ యంతట నభిలోక.

క. పలుకుల నేరుపు చాలఁగ, నలరఁగ జనకక్షీతీంద్రు ♦ నతని సమీప
స్థలమున నున్న పురోహితు, నలఁగు శతానందుఁ జూచి యనియెం బెలుచు.

సీ. అవ్యక్తమగును బ్రత్యక్షప్రమాణాదికాగోచగుండగు ♦ నాదివిష్ణు
వతనినుండియె బ్రహ్మ ♦ యావిర్భవించెను బహుకాలముండెడు ♦ వాఁడు కాన
శాశ్వతుండనియు నాశము పరార్థద్యయము వలకు లేకుండఁ ♦ బాలించియుండు
టను నిత్యుండనియును వినియతిఁ బ్రతికల్పమునునుంటనన్యయుండనియు నాతఁ

తే. డలరు నాబ్రహ్మకాత్మజుం ♦ డయ్యె మాని

వర్ణుండైన మరీచియన్ ♦ వాఁడతనికిఁ

గాశ్యపుండు, సూర్యుం డతనికిఁ ♦ గలిగె మనువు

రీవికిఁ బుత్రకుం డానందఁ ♦ రాజమున్ను. ౧౭౫

1730

క. అతనికి నిత్యుండును, సుతుం డుచ్చనమందె యతఁడె ♦ నుండి యయోధ్యా
పతులందు మొరటివాఁడని, యె తెలియఁగా వలయు నాతఁడె కింక్షింకన్.

క. శ్రీమంతుఁడొ వికుక్షీయు, నామాన్యుని ననయఁడయ్యె ♦ నతనికి వీర్య
ద్రామా ననుతేజుండై, శ్రీమహితుండు డానందనెడుక్షీతిపతి గలిగెన్. ౨౦

క. అతనికి ననరణ్యుండు, సుతుండు మహాతేజుఁ డధికఁగూఁడు గలిగెన్
సుతుం డతనికిఁ బృథునామకుం, డతనికిని ద్రిశంకుం డనెడు ♦ నాశ్త్రజుఁడలరెన్.

సీసమాలిక, —

[లువఁ

అతనికిదుందుమాహారావ్యయం, డుగుయశుండానందె యువనాశ్వుండునియుంబి
బడును; నూంధాతయఁదవసుసుతీనతిసుతుం డతనికి శ్రీమంతుండా సుసంధి
గలిగె నాతనికిఁ బుత్రులు ధ్రువసంధి పసేనజిత్తులు నాఁగఁ ♦ జెలఁగి రందు
ధ్రువసంధిని భరతుండు కీర్తియుతుండు తనయఁడయ్యెనువానికనుసమాన
తేజోయుతుండయి ♦ తేజరిల్లెడునట్టి యసితుండు కలిగె; నాన్యుసితుం డవని
బాలించునప్పుడు బలయుతుల్ హైహయల్ శశిబిందువులు డాంజంబులతని
వైరులై యెప్పుడు ♦ బాధించుచుండి యొకప్పుడు వైకి రా ♦ నాతఁడంత
వారల మార్కొని ♦ పోరాడి యశజయమొంది న్వరాజ్యమునుండి వారు
తఱుమంగఁ గొలఁదియతాతనసైన్యమును గూడిమంత్రులతోఁపి హిమశిఖరికిని
జనియందు భృగుమహాముని వసియించెడు సెలయేటిచెంగట ♦ నిలిచె; నతని
భార్యాద్యయంబు, గర్భములఁదాలించియుండి రనివనంబడువారిఁ నుందొకతుక
సవతిడా గర్భంబు ♦ నమసి పోవఁగఁగోరి దానికి విషసహితమగుభక్ష్య

మును బెట్టె; భృగువంశమునఁ గల్గినట్టి చ్యవనుడను మునియనితుని నివాస
మాత్య నెఱింగి స్వీయప్రదేశంబున నున్నవాడని ప్రీతిఁనొంది రమ్య
హినువన్నగంబున * కేతెంచె వరమీయ; నంతవిషంబు తిన్నట్టి యతివ
పన్నపత్రాక్షి సదాభాగ్యంబుఁ బొందఁగ న్నురాతాటచే * నాత్మభవుని
బడయఁగాఁ గోరి దేవసమానతేజఁజౌ భార్గవునకు భక్తి * సంసంబు
నల్పె; నామెకును విషంబును బెట్టిన కాలిందియును మ్రొక్కెఁ గాంతయెవతె
ప్రతిబంధములు లేక * సుతుఁడు గల్లఁగఁగోరి తొలుదొల్ల మ్రొక్కె నాతొయ
గని యదృష్టమునఁ గ్రాలెడు నోనాధిపి నీకుఁజీలోనలనిర్తలారు [జాక్షిఁ
తేజండు బలశాలి * దీప్తప్రతాపుండు శ్రీలలితుండయి * చలఁగు సుతుఁడు
గరళముతోనుండుఁ గడు వేగమునఁ బుట్టఁగలఁడు సూనుఁడు నీవుగరళయుక్తు
డయి పుట్టునేయని * యార్జునొందకు మేలుగల్గు నాతనికని * కరుణ మాని
చల్లె నవ్హానికిఁ * బట్టపుదేవియా నానాధిపి మ్రొక్కిడె * నంత సనితుఁ
డచిరకాలమున నె * యాత్మఁ జాలించినఁ బతివియోగజ దుఃఖిఁగననశయగు
నానాధిపి గాంచెను * నాత్మజన్ముని, గర్భవిచ్ఛేదనము నేయ * విషము సవతి
పెట్టె, నత్సానుఁడు * విషముతోడ నె పుట్టెఁ గావున సగఁగఁడక * భాగ్యతి గల్గె
నతనికి నసంజుఁ * డాత్మజన్ముడు తత్సనితుండయ్యె నంశనుంఁగింప. వాని
కాత్మజుండు దిలిపుఁ * డతనికి సూనుఁడై తనరె భగీరథుం * డనెనునృపతి
యతనికయ్యెఁ గకుత్స్థుఁ * డాత్మజన్ముఁడు ను వశికిఁ బుత్రుఁ * డొక్కతేజుఁ
డగు ప్రృథ్వుండు నాఁ * డగువాఁడు నీ పుత్రుఁ డనినఁడు నాశాంబు * నంది
సజ్విష్ణు నొందియు * శాంబు నాశీయఁ గాంచె నీమఁగని * తు దుభావ్యరాక్ష
సాదని చల్కుచు * వారింపు శాని నికంబులు నాన్పువా * సంబుబుంఁ
విడిచె; నల్లటచే * బుఁదియిలో గల్గెఁపపాదుఁడనబడి * వానికి సనితుఁ
డయ్యె శంఖుఁడు త * దాత్మజుండు సునర్కనాహ్వయుం, డగ్నివ * ద్వాభ్యుడతని
తనయుండు శీఘ్రగుం * ననబడఁ నత్సానా డయ్యె నుగపుత * దాత్మభవుండు
తనరె బ్రతుక్రుకుఁ * డగువాఁడు వానికి నం * డుండు సహ * మాభ్యుడతని
తనయుఁడయ్యె యయాతి * తత్సనితుండయ్యె నాభా * గుండు న్నన * భవుండువాని
కజాడు జన్మించె స * య్యజునకీ దశరథుఁ డాత్మజన్ముండు పుట్టె * నట్టి యవని
పతికి నీతనికి నీ * భ్రాతలు రామలక్ష్మణులు జన్మించి రి * త్సావకుంఠ

తే జనితులౌ రాజులదివంశంబునుండి, శుద్ధవంశంబు గలవారు * శుభచరితులు
ధార్మికులు శూరులును యథాధి * ప్తవచనులట్టి సదవంశమున వీరుపుట్టినారు.

* ఈవద్యమునందుఁ జెప్పినవలెన నహంబు యయాతినృపులు చంద్రవంశులు గాక
వీరిని తెలియునైన.

చ. సుగుణులు రామలక్ష్మణులు ♦ సుమ్మ! మహీధవ! వీరికై వరిం
వగ నిట వచ్చినాడను భవత్తనుతల; వీరికెన్ననా
మగువలు వారికీపురుషమండనులే సరివత్తు రిట్లు తు
ల్యగుణమహత్వయుక్తీ దగుటారసి యాయగ నీకు యుక్తమా. ౪౨ 1735
డెబ్బదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭౧ - వ సర్గము.

—అశ్వినిశ్రీ— దశవంశక్రమమును జెప్పట. —అశ్విని—

చ. అనుచు వసిష్ఠుఁ డద్వైతరథావనిపాలకు వంశరీతిఁ జె
ప్పిన జనకుండు కేల్కొగిచి ♦ విశ్వసుతుఁ మునిఁగాంచి పల్కె నో
మునివం! నీకుఁ గల్గు శుభముల్ పరికీర్తితమైన మాకులం
బును వచియించెదఁ వివగఁ ♦ బోలును మీకది యానుపూర్విగఁ. ౧ 1736

తే. సత్కులంబునఁ బుట్టిన ♦ జనుండు కన్య
కను నొసంగెడు నప్పుడు ♦ తనకులంబు
నానుపూర్విగ నర్జింప ♦ నర్హమాట
వంశచరితంబు మీమ్రోలఁ ♦ బల్కువాడ. ౨ 1737

ఉ. తానొనరించినట్టి సుకృతప్రసక్తిత్యములక జగంబులక
మానితకీర్తిఁగాంచి సృష్టమండనుడై నిమియొప్పె నమ్మహీ
జాని బలాధికాధికుండు ♦ సంతతధర్మమనీషుఁ డేడ్చుడై
సూనునిఁ గాంచె హరుగుణశోభితనిక మిధినామధేయునిక. ౩ 1738

తే. అతఁడు నిర్మించె నీపురి ♦ మతఁడె మొనటి
జనకుఁడయ్యెఁ దనాదిగి ♦ జనకనామ
మలకుచున్నది మాకులమొం, దుదాస
సువు తనూజుండు మిధికి నాఁడొణివిభుఁడు. ౪ 1739

సీసమాలిక. —

ధర్మమనీషుడై ♦ తగు నందివర్ధనుఁ గనియె నాతనికిఁ బ్రఖ్యాతఁగిన్న
యట్టి సుకేతాఖ్యుఁ ♦ డాత్మజుండతనికి బలధర్మముల నిలఁ ♦ బ్రబలు జేసె
రాతుండు పుత్రుండు ♦ రాజర్షి యౌ నాతనికి బృహద్రసుండు జన్మించెఁగొడుకు
వానికి శూరుడై ♦ వజ్రులు మహావీరుఁ డనువాఁడు సుప్రతాపాధికుండు
గలిగెను; ధృతిమంతుఁడలఁగుధీరుండు సత్యవిక్రముండై శ్రీశైవలయు సుధృతి
యను నాత్మసంభవుం ♦ డమ్మహావీరునకయ్యె ధర్మముల ♦ నాచరించు గనియె
దృష్టకేతువు నాఁగ ♦ నెనగు సూనుండు వానికియ్యె రాజర్షి యౌ ♦ సతఁడు
హర్యశువఁడనువాని ♦ సతనికి మరువును, ధీరుండతండు ప్రతింధకాఖ్యుఁ

గాంచె గీర్తిరథుండు ♦ గలిగె వానికి ధర్మబుద్ధియౌ వానికి ♦ బుట్టె దేవ
మీఁకుఁ డాతనిని ♦ మేటి శూరుండైన విబుధుండు గలిగె నవిబుధతనయుఁ
డయ్యె నుహీధ్రకుం ♦ డతనికి గీర్తిరాతుండు మహాబలమండితుండు
సుతుండు రాజ్యుకి ♦ నతనికి బ్రథితుండు పుట్టె మహారోమభూమివిభుండు
స్వర్ణరోముండు ధర్మవర్ధనుం డవాని కాత్మజుండయ్యెను ♦ ప్రాస్థోముఁ
డతనికి సుతుండయ్యె ♦ నతిశయధర్మజుఁ ఁగు నాతనికి బుట్టి ♦ రాత్నజన్ము
లిరువురు వారిలో ♦ నేఁ బెద్దవాడను శౌర్యాస్యందైన కుశధ్వజుండు
తమ్ముఁ డౌ నాకు; మాతండ్రి జ్యేష్ఠుండనౌ నాకు రాజ్యంబిచ్చి ♦ యాకుశధ్వ
జుని రాక్షసమునేయుపనియందు నిమిమించి తపమునేయఁగి బుణ్యధామమైన
వనికేగె, ముదునలి ♦ జనకుండు సురపురి కరిగిన నేను దేవాభుండైన
యనుజుఁ గుశధ్వజుననుసమప్రేమతోఁ గనుచు భూధారింబుఁగఁగి దాల్చి
ధర్మచూర్ణంబును ♦ దప్పుక పాలించునుండితి నంతట ♦ నొక్కకొంత

కాలంబు జరగ నాంకాశ్యనుఁపుంనుండి నీర్యాధింపఁడయి ♦ వెలయుచున్న
యట్టి సాధిచున్నందు ♦ ముట్టడించెడు కాంక్ష మిట్లు కేటించి యాచుతిలలంబు
తపించుచునుండంగ ♦ ననుసమశివచాపమును, ఎత్తనేత్ర నీశును కనకు నొ
సంగఁగా లెనంచు ♦ సచినముఖంబునఁ జెప్పించెను నాకు ♦ టీతనులేంద్ర!

నేను భూరాతును ♦ గాని చాపముగాని తోకేమిరుకే ప్రోధిమునఁ జెంగి
ఁను మూర్ఖునియె భంజనమున మాన్కొన్న యశనిఁజంపితి న్నిట్లులవనివి
నానిఁ దెనూర్చి ♦ యరిగిరిదుర్గమున నున్న గుశధ్వజు ♦ నెదిరుకే [భువి
పట్టభద్రునిఁ జేసింపించితి నీనిండు ననుకూలములైన ప్రహ్లాదాదివర్ష]

యిం బెద్దవాడ నీశువుఁడేగఁచుట్లు బ్రహ్మచర్యుఁడయి ♦ నిట్లునీకు
చిత్రయ్యప్రేతో ♦ నందు రామునకు సేసిను చిత్తిననోగిత్తేఁజునకు నిట్లు
నీకు భద్రంబగుఁగాక పుత్రమె శుక్రముగి నొప్పు సురకన్యకఁగ నెసంగు
నీనిను, లేంకఁకూఁతురై తగునట్టి యూర్విశ్ర ముమ్మాటి ♦ కొనఁగువాండ

తే [అశుభోర్విశా నాప్రియతనయలను నొ
సంగువాఁడ గోకంధ్రుఁగ ♦ సమధికముద
మలంబి గోదాననునెడు కాంధ్యమును రామ
రాక్షసులకుఁ జేయింపుము ♦ లలితమతిని. ౨౨

1740

క. పితృలు నాందీముఖమున, నతిమునముం బొందువారి ♦ బద్ధానిక్మన
మృతముగఁ జేయింపుము నీ, కతులశుభముగొప్పుచుండు ♦ నననీనాథా!. ౨౨౪

మ. పితృకార్యం బొనరించి యాపిదపనే ♦ పెండ్లిం దమిం జేయుమా
క్షీతినాథా! భుజసారసుండిత! యికం ♦ జెల్వొప్పుగాఁ బెండ్లి న

న్మతి శీఘ్రంబ యొనర్పఁగాఁ దగుఁ జూమీ ! ♦ మానీంద్ర సంఘంబులూ
దృతిఁ జూపంగ, మఘాఖ్యతారగద నేఁ ♦ డెంచంగ నజ్ఞాటచేక. ౨౩ 1742

తే. మూఁడవదిసంబునందునఁ ♦ జూడఁదనరు
భూప ! యు త్తరఫలుని ♦ శ్రీ సదమ్ము
సుమ్ము గావున నప్పడె ♦ శుభకరమగు
కాలమునఁ బెండ్లిచేయంగఁ ♦ గడఁగఁ దగును. ౨౩౪ 1748

క. శ్రీరామలక్ష్మణులకుఁ, భూరిశుభావమాములై న ♦ భూధేనువులం
గోరి యొసంగుము తిలలు మ, హారజలేముఖంబులొనఁగు ♦ మా విప్రులకుఁ.

డెబ్బదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭౨ - వ సర్గము.

— శ్లోక దశరథుఁడు గోదానదులు చేయుట. —

చ. అనియిటు పల్కుచున్న మిథిలాధిపుఁ గాంచి వసిష్ఠయు క్తుడై
మునిషతి గాధిసూనుడను ♦ భూపతిపుంగవ' యుష్కదన్వయం
బును నజపుత్రువంశమును ♦ భూరివిచిత్రము లస్తమేయముల్
గనుక నె వీని కంకొకటిఁ ♦ గానము తిల్యముఁ గన్నవంశముక. 1745

నీ. భూతనూజాతయా ♦ సీతను నూర్చిత రామలక్ష్మణులకు ♦ శ్రీమహితుల
కెలమి ధర్మంబున ♦ నిచ్చు నీసంబంధ నును హాపకులముల ♦ కర్తవ్యయ్యోఁ
గన్యావరులకును ♦ గలరూపసంబంధ పరినిసఁ దగియున్న ♦ దవనినాధ !
యింక నొక్కటి చెప్ప ♦ నెంచితి నామాట దానివిసందగు ♦ ధర్మవేత్త

ఆ. యాకుశధ్వజుండు ♦ నీకుఁ డిమ్ముండు గాన
సీతనితోడ వియ్యము తగియుండు
సాటిలేనిరూప ♦ సంపదగల సుతా
ద్వయ మితనికే గలదు ♦ దానినిపుడు. ౪౪ 1746

క. వరియించుచున్న వారము, తరుణుల నాయిగువురను నితాంతప్రీతిక
ధరణీశపత్నులుగ నె, వ్యరికన నవ్యధము తెలియఁబల్కెద వినుమా !. ౫

క. భరతుండును శత్రుఘ్నుండు, ధరణీపతి కితనికనుగుఁ ♦ దనయులు గలర
య్యిరువురును బుద్ధిమంతులు, వరియించుట వారికొకట ♦ వనితామణులక.

నీ. దశరథసుతులెల్లఁ ♦ దగినరూపంబున వయసున నొప్పెడివారు లోక
పాలురకెనయైనవారు నిర్జరతుల్య శౌర్యవంతులును విశాలయశులు
గా నొప్పుదురు పుణ్యకర్తుడవగు నీదు కులము, నిర్దుష్టమై ♦ చెలఁగునట్టి
యిత్యోకుకులము మీయిరువురసంబంధమున నొక్కటిగఁగూడితనరుఁగాత

తే. మనిన గాధేయువచనముల్ ♦ విని వసిష్ఠు
 ననుమతిని బొంది జనకుండు ♦ ప్రాంజలియయి
 యమ్మునులతోడఁ బల్కె మహాత్ములార !
 సదృశసద్యంతశనంబంధ♦సరణినాకు. ౯౪

1749

క. మీఱై యాజ్ఞాపించితి, రారయ నట్లాట నన్య♦దన్వయమెంతో
 గౌరవపాత్రంబయ్యెను, మీరానతియిడినరీతి ♦ మెలఁగెని నింకఁ. ౧౦ 1750

ఆ. మీకు శుభము గల్గుఁ♦గాక యీనాతమ్ము, బాలికలను, జంట ♦ పాయకున్న
 ధరణినాధనుతులు ♦ భరతశత్రుఘ్నులు, గోరి పెండ్లియాడు ♦ వార లెలమి.

క. ఒక వగటియందె యీరాజు కూర్చి పుత్రకులు సుబల♦శోభితులెల్లఁ
 సుకుమార గాజనుతలఁ, బ్రకిట ముదంబున గ్రహింతు♦భార్యలుగాఁగఁ.

క. మునివర! యుత్తరఫల్గుని, యను తారకకౌభగాఘ్ని ♦ వధిసతి యటులౌ
 టను దానఁ గరగ్రహణ, మ్మును జేయఁగవచ్చుఁ బగలు ♦ మోదవమగుటఁ.

క. ఁ త్తరఫల్గుని శుభవం, బెత్తటిఁ బెండ్లికని యాఘ్ని♦లెల్లఁ జెపుదు ర
 య్యుత్తర రానై యున్నది, యుత్తరదిననుండె పెండ్లి ♦ యొప్పును గాదే. ౧3

క. అని మధురభంగిఁ బలుకుచు, జనకుండు నై మోడ్చి లేచి ♦ సంతసమున ని
 ట్లనియెఁ మునులఁ వారిం, గిని కిన్యాదానసరియఁ ♦ గిడుఁ బుణ్యశమా.

క. అది నాకుఁ గల్గెఁ జేసితిరి నయఁ శిష్యుడను నెల్ల♦శిష్యుల మీకుఁ
 గవ యీసింహాననముల, నె వగఁ గ్రహియించి యేలుఁ♦జీ గాజ్యములు.

సీ. మాసోదకుఁ ధరా♦మండలముల నయోధ్యాగాజ్యమును నేలఁ♦వగుదు రరయ
 దశరథురాజ్య మీఁ♦నగు నె నీకని యందు రేమె యీమిథియహా♦నెట్టు లతని
 కాత్తి పురం, బట్టు♦లతని యయోధ్యయు నాకి న్వీయంబె య♦నంగఁ జనును
 గాన నీనృపురాజ్య♦మీసన్నఁడనునై తి; మామూఁడురాజ్యముల్♦మానులార!

తే. మీవెయగు రాజ్యమును జేయ♦మీరె తగుదు
 రెంతమాత్రము సందియ ♦ మిందులేదు
 మాకు హితముపడేళించి ♦ మాకుఁ దగిన
 యట్టులేకార్యమును జేయ ♦ నొను మీరు. ౧౬

1757

చ. అనుచు విదేహనాథుడగు ♦ నజ్జనకుండు వచించుచుండ నె
 వ్దగమున సంతసిల్లి రఘా♦మండనుఁ డియ్యజసూనుఁ జాతనిం
 గనుఁగొని పల్కె సోదరు, లఖండములై తగు సద్గుణంబులం
 దనరెడువారు మీరు, విత♦తంబగు ఖ్యాతిగలార లిమ్మహిఁ. ౧౭

1758

తే. ఇట్టివారలు గాననె ♦ యిమ్మునీశు
 బీధరాధీశు లీరీతి ♦ నిందుఁ బూజ

వడసి యెంతయు సమ్మోదఃపార్థివదేలి

రెల్ల సుఖములఁ బొందుమోఃహితగుణాధ్య! ౧౮౫

1759

సీ. నీకు మంగళమగుఁగాక నేనింటికింబోయి నాందీ శ్రాద్ధముఖములైన
కార్యంబులకొ విధిగా నొనరించెద ననిపల్కి సద్యశుండ్డైన దశర
థావనీశుఁడు మిథిలాధిపుననుమతి నొంది మునీంద్రుల ధ ముందిడుకొని
సత్వరంబుగఁ బోయి జరపఁగాఁ దగినట్టి నాందీముఖంబు నొనర్చి యచలఁ

తే. దెల్లవాఱినలేచి విధివిహితముగఁ

దానొనర్పఁగఁ దగిన గోదానకర్మ

ము త్తమంబును జరపి యంబోషుమీఱు

బ్రాహ్మణోత్తములం బిల్చి భక్తి మీఱ. ౨౧

1760

చ. తనయుల మేలుగోరి నియంతంబుగ ధర్మము రీతిగా నొక

క్కనికిని లక్షగోవులను ధ గా నవుడిచ్చి న రేశ్వరుం డొగిం

దనయులపైఁ జెలంగెడు నితాంతదయకొ మఱియుం దదుత్సవం

బున గుణమాన్యులై తగిన భూసురులం బిలిపించి వేడుకకొ. ౨౨

1761

సీ. బంగారుకొమ్ముల ధ రంగారివై భవ యుతములొ గోవుల ధ ను త్తమముల

నాలుగులక్షలఁ బాలుపిండఁగఁ గంచుచెంబుల, దూడలఁ జెలఁగి కూడి

యుండిన యవ్యాధి ధ ను త్తమభూసుగులకు దానమును జేసి ధ స్రకటవిత్త

మవ్వారిగానిచ్చె ధ నప్పురుషర్ష భుం డంతనమాన్తనాఖ్యకర్మ

తే. ము నొనరించిన పుత్రులు ధ తనదుచుట్టు

బలసియుండఁగ దిక్పాలపరివృత్తుఁడయి

సుప్రసన్నాంతరంగుడై ధ సాంపుమీఱ

బ్రహ్మవలె జెలువారె నపార్థివ్రండు. ౨౩

1762

జ్యోతి రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

23 - వ సర్గము.

అథా నీ తా కర్మాణము. అథా-

క. ఏదినమున ను త్తమమగు, గోదానవ్రతముఁ జేసెఁ ధ గోరిక, శూరుం

డైన సారూ యుధాజిత్తా దశరథుకడకు వచ్చె ధ నాదినముననే. ౧

1763

క. ఆతఁడు కేకయరాట్రును, జాతుండగుఁ గైక, కరయ ధ సామౌత్సహజం

డై తగుట భరతుమాతులు, డాతతయశుడై చెలంగు ధ సతఁ డపు డెలమి.

క. సరపతిఁగని త్తేమం బడి,గి రాజవర! నెయ్యమలరఁ ధ కేకయపతి మి

చ్చురసి కుశలమడుగుమనె నె,వరిత్తేమము గోరుడట్టివారము మేముకొ. ౨౫

క. ఆరోగ్యభాగ్యముం గల,వారము, నాభాగినేయు ధ భరతునిఁ గనఁగాఁ

గోరెడుఁ గేకయపతి యో, భూరమణా! భరతునిఁ గొనిపోయెడు కాంక్షన్.

క. అరిగితి నయోధ్యకట భూవర! నీవును నుతులు జనకుఁడవ త్తనమునకున్
నరలి వివాహార్థము పోయినన్ విని భరతుఁ జూడఁనెంతయుఁ దవ్వరతోన్.

క. చనుదెంచి నాడ నిచ్చటి, కనినన్ విని శశరధుఁడు ప్రియాతిథియై వ
చ్చిన పూజ్యయుగాజిత్తును, ననుపమసత్కారములనె యర్పించె దమిన్.

సీ. అంతట నృపతి నుహాత్ములౌ తనయులఁ గలిసి యారాత్రిని యగడపి, తెల్ల
వాఁగ లేచి యప్పటికి జేయంకగు కార్యంబులను నెల్లఁ గర్తవ్యేత్త
కావున నొనరించి య్మోసురమానుల ముందిఁజూని యజ్ఞమునకుఁ దగిన
యట్టులు కట్టిన యట్టిశౌంకు సమీపమునందు శుభముగ ననుచుచోటు

తే. నరుఁ దగంబోయె రాముండు యకలభూష

ణాభిశోభితులై యున్నయట్టి సోవ

రాశిఁగూడి భూషితం యగుచు మాత్ర

మును ధరించెను సుంగళఁమును నొసర్చి. ౮౫

1769

చ. మనమున కొడుకంబులర యమానిచుండును శవ్వసింహుఁ న

క్కినమునుకొ నుహానుతులఁ గేవలత్తవ్యవిభూషితాత్మగున్

ననమును పోవఁజూచును నుదాలగుతీన్ విజయాసహంబుగాఁ

కనగ ముహూర్తమందుఁ జనెఁ యజ్ఞవాటిసమీప భూయికిన్. ౮౬ 1770

క. చుని సోమాన్వితుండై, జనని నెంగట వసించె, నశ్వరిగతితో

మునిచి వర్జింపఁ దప్పి, జనుని గానంగఁ బోయి య్మోషితవర్యా! ౧౦

సీ. శశిభభూషణ యద్యాహుని, నానాకృతులఁ గలిసి యిపుడు

కన్యా, దానినాఁక నచిరు నానాచేతన ప్రసక్తిహీతచేతఁ

గార్వమున్ నెఱివేర్చిగాఁ నొనర్చియొ గాననిప్పుడొనర్పఁ గాఁగఁదగిన

కన్యాప్రదానంబుఁ యడఁ బూన్చి నొనరించి ప్రతినదీపుము సభర్తమ్మును త్త

తే. సుమును నెఱివేర్చు నినివాహముచటన్

సురుతరంబగు జేజంబు నొంది పరగు

ధర్మవిద్యయ్యె నయి నుహాదాత యయిన

జనకుఁ డమ్మునిసత్తము చాయఁ జూచి ౧3

1772

ఉ. మీరిటరాగ నష్టపడి మమ్మును నిల్పిన యట్టియో న్రతీ

హరుండు ద్వారమందుఁ గలఁ డా యొక్కడైన నదేల రాక యు

న్నారొకొ యేరియాజ్ఞను గొనంగను వేచెకరో మహామునీ!

గురమణీయరాజ్యమన నెన్నఁగ నీదె కదా త్రిశుద్ధిగన్. ౧3౫ 1773

తే. రాజ్యమిదినీదెయోమునిరాజ. యింక, నాగృహమునీగృహంబెయనంగవలెనె

స్వభవసమ్మన మీకు విచారమేల, వేచియున్నారమంటిరి వినుమ! యిపుడె.

౩. నిర్వృత్తివేదాహాః నియమితాచార్యైః జ్వలితాగ్నిదీప్తులవలైః వెలయుచు
నిదిగో! నాపుత్రికః లీలవాహంపువేదికమూలతలమునొంది యటనున్న
వారు నేనీవేదికః సన్నియించి కృతసర్వకార్యుంశనైః మానికాంత! మీస
మాగమనమునకైః మర్ధించియున్నాఁడనిర్విఘ్నముగఁ బెండ్లిఁనృపుఁడుచేయుఁ

తే. గాక యాలస్యమేలనాఁగ ముని యపుడే
దూతనంపిన దశరథఃభూతలేశుఁ
డతనియనుచుతి రీతి మహర్షినికర
మును దనూజులనందఱఁ గొని ముఁదమున. ౧౭

1775

క. చని యాగశాల నొందెను, జనకుండు పసిష్ఠమానిఁచంద్రుంగని యి
ట్లనియెను ధార్మిక! నాకాజ్ఞను జేయఁగఁ దగుదువీవుఁ సరగున నింకఁ. ౧౮

క. రామునకు లోకరంజకుఁ, డై మహిమను వెలయు నతనికావృత్తిఁ బెండ్లిక
సేనుంబునఁ గావింపు, మహామానులఁ గూడి చేయఁగనువానిఁ దగఁ. ౧౯

క. అనవిని పసిష్ఠముని యా, నని జనకునితోడఁ బల్కిఁ యపుడు శతానం
మని ధార్మికఁ గౌశికముని, ఘనసింఁ ముందిఁజుండును నికానుప్రీతికఁ ౧౯

సీ. అభిరవసారి కేళాదిచక్రరచిత నుండపాంతరమునఁ మానితమగు
వేదని నిర్మించిఁ విధియుతంబుగ దాని నలుప్రక్కలను వినిర్మలనుగంధ
పుష్పాఁగఁ గుంఠంబు, నొప్పు సౌజన్య పాలిలను, నంకురాభి నొప్పు
భివ్రకుంభంబుఁ దిగ్రన్దంబు, గంకురంబులఁ దిఁ నలరునట్టి

తే. మూఁకుసుల, భూపములతోడఁ గలుచునట్టి
భూపపాత్రములను, శంఖాఁగవలయు
పాత్రల, ఘృతంబు పోవుగాఁ వనినట్టి
స్మక్రమములను నిల్పెనుఁ సొంపుచూఱ. ౨౦

1779

సీ. అర్చ్యఃకమ్మకొఱకు జఱిగాభిపూరితమౌ పాత్రములను లాజపాత్రములను
నిలిపి వానికి చక్షుశబ్దసూచి ప్రంబున సంస్కారమును జేసిఁ చాతశరము
గాఁగ శోభిలఁజేసిఁ కనుల నున్నానియకా మునిన రేణ్యుండు సుసంఘముగ నెనంగు
దర్శల మంత్రయుఁ డ్తంబుగాఁ బఱచి శాస్త్రంబునఁ జెప్పినఁ చందమున నె

తే. యగ్నినందుఁ బ్రతిష్ఠించిఁ యందు మంత్ర
పూర్వకమ్ముగ హోమమ్ముఁ బూనిచేసె
నంత జనకుండు సీత సర్వాధరణ వి
భూషితను దెచ్చి యగ్నికిఁ ముందునిల్పి. ౨౪

1780

క. రాముని యగ్రతలంబున, భూమితసూజయు నెనంగఁ బూలుపాఠఁగ నా
రాముని గౌనల్యకు సతతా మోఁదముఁ గూర్చువానిఁ నలఁ గని పలికె. ౨౫

క. వినుమీ సీత మదాత్మజ, పనితాపని నీకు ధర్మచత్వియగును డై

కొనుమా నీకుఁ శుభములు, తనరుఁ బాణిని గ్రహింపుతరుచి కరమ్మున్.
 *సీ. సౌందర్య మట్లాభిజాత్యమయోనిజత్యముమొదలగు లక్షణముల మిగులఁ
 జెన్నారి యసమానశివచాపఖండన మొనరించినప్పటినుండి యెప్పుడు
 కనుగొందునా? యను ధి కౌతూహలంబుచు గలుగునట్లు నరించి ధి కళల నీను
 విద్యుష్పకాశంబువిధమున చూప మియ్యదియని తెలుపుట ధి కనువుపడని
 యట్లులరారుచు ధి నాత్మసంతతభావనాస్రకర్షమున సంతటచు వనువు
 కనఁబడువిధమునఁ ధి దనరు నామెను జూపి నల్లక్షణముల లక్ష్యచుయి ప్రాధ
 యైనట్టి గుణమణి ధి మానినీరత్నంబు నైన యీనీత నుదాత్తహత
 బహువిధాయతతప్తఫలభూత నీకగు సహధర్మచారిణి ధి సతతశుభద

తే. దీనిని బ్రతిగ్రహింపుమా ధి మాననీయ
 చరిత్ర శ్రీరాను! నీకురు ధి సకలశుభము
 లొదవు నీదుకరమ్మున ధి నువికరముఁ

ప్రమదమొప్పారఁగా గ్రహింపుము జనుమన ౨౬౪

1788

౪. నిను నరునరించి యుండును, వనితామణి ఛాయపోల్కి ధి భాగ్యాధిక్యం
 బుననొప్పు సతితిలకఁ, బని దశరథు నన్వితనయు ధి హస్తమునందున్. ౨౭

తే. మంత్రపూతజలంబు సన్న్యసముమీఱ
 విడిచె జనకక్షీతీశుండు ధి విబుధులు ముని
 వంశులు మేలని మేలని ధి పల్కి రెపుడు
 గోత్రం దుందుభులు మ్రోసె ధి దిక్కులల్. ౨౮

1789

సీ సుమనునర్థంబు ధి కురిసె గొప్పగ మంత్రజలపూర్వము నాజులవేల్చి
 సిత సమన్వించి ధి భూతిలకతి హర్షమున నొంబాడి చెంపియ కెండు
 సౌమత్రిగించి ధి లక్షణ రమ్మ నీకగుఁగాక మంగళములు ధి నీక నూర్చి
 భ నొసంగి నేనెంచితిని నీవు గ్రహించి పార్వ హేమసేయవలయుజాగు

తే సేయవలదింక ననుచును ధి జెప్పి భరతుఁ
 గాంచి రఘునాథ! మాంపి ధి కమలనేత్ర,
 కరము గ్రహింపుమా నీదు ధి కరముచేత
 ననుచు వచియించి శత్రుల్లు ధి సంతఁజూచి. ౩౧౪

1796

౪. జనకుండు ధర్మసనీమం, ఉనియెన్ శ్రుతకీర్తిదైవ ధి హస్తమును గై
 కొనుమా! నీహస్తంబున, ఘనబాహు! మీరలెల్లఁ ధి గన్తుగుణాఘ్యల్. ౩౨౪

* ఇయం సీతామనుసుతా సహధర్మచరీత్రా, ప్రతీచ్ఛ చైవాం ద్రంతే సాణిన్యస్త్వపా
 ణినా. ౨౬ ఈశ్లోకమునకు గోవిందరాజమహేశ్వరతీర్థు లిరువురు చెప్పరీతుల నర్థములఁ బెంచి
 వ్రాసిరి వాని సారమును గ్రహించి సీసపద్యము రచింపఁబడినదని గ్రహింపఁబడుచును. తనిశ్లోక
 యభిప్రాయముగూడ గోవిందరాజవ్యాఖ్యనే యించుమించుగా ననుసరించును.

క. మీరెల్ల సుచరిత్రవ్రతు, లీరనుణీమణులఁ గూడి యెంతయు ముకమున్
గూరుపుండి మీరెల్లర, కో రాఘవులార! జాగిఁకొప్పదు సుండి! 33౪ 1788

చ. అనవిని యాకుమారవరు ధివప్పడు నల్వీరు మానికాంతుండై
తనరు వసిష్ఠునస్తుతి నుదారకరంబులఁ దత్కరంబులన్
జనకముఖుల్ గనుంగొన నెసంగుముదంబునుబొందఁ దాకి య
య్యనలున కగ్నివేదికి మహామునివర్ణుల కెంతోభక్తితోన్. 3౩౫ 1789

క. జనకునకును భార్యలతోఁ, జని వలగొని రామభరతసౌమిత్రులు నె
మ్మిని విధిని గల్పనూత్రంబునఁ జెప్పినయట్లు కార్యమును నల్పి రొగిన్. 3౩౬

సీ. అర్చుహామతులిట్టు ధివర్చి కృత్యంబులఁ గావించి భార్యలకన్రుకరము [నుండ
లను బట్టుకొనిన యంతినె యంబరమునుండి కనుమవర్షము చారుఁ గురిసె
రమ్ముగ దుందుభుల్ రంజిల్ల మొరిసె గీతములు వాద్యధ్వనులమరె నచ్చ
రలు గుంపుగాఁజేరి లలితమ్ముగా నాడి రంత గంధర్వ లాహాయనంగఁ

తే. బాడిరా పెండ్లికొడుకులు ధివనరంగు
వంశముఖులు గానఁ గన్పడియె నిట్టి
యద్భుతంబులు గీతవాద్యాదులిట్లు
లెనఁగఁ బ్రతినాదములు పుట్టె నెల్లదెసల. 3౩౭ 1791

క. రామాదులు విలసన్నున, భామాన్వితులపుడు మూఁడఁవరుసలు భక్తి
ద్దాములయి నీవీయవహ్నున, కామోదమునం బ్రసన్నఁకొచ్చినలిడుచున్. 3౩౮

క. తరుణుల నల్వీర విధియుత, సరణిం బెండ్లాడి, రంత యాయుతులై
ధరిణీశుతినూజులు నల్వీరు విడిదిగృహంబునకును ధివోయిరి వేడ్కన్. 3౩౯

తే. దశరథస్వతీంధ్రం డుదారియుక్తి
లైన నల్వీరఁ గొడుకుల ధివాసరిమునఁ
గనుంగొనుచు వారివెంటను మునుల బంధు
జనులనుం గూడిపోయె, నుత్సాహ మలర. ౪౦ 1791

శబ్దముఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

28 - వ సర్గము.

— శ్లోకము — దశరథాదు లయోధ్యకుఁ బోవుట — శ్లోకము —

క. ఆరాత్రి గడువ జనకమహీరమణుని దశరథావసీశుని నెంతో
గారవమున వీడ్కొని ముని, భూరమణుడు కౌశికుండు ధివంగెడు మదితోన్.

క. మును తాను త్రరమున నెందు నివాసము చేసె నట్టితమహి నాద్రీకిఁ బో
యెను [రామాదుల వారల, ననితల దీవనలఁ దన్ని ధివరమనియతికై.] ౧౪

చ. మునిసతి కౌశికం శరగః ♦ భూపతియుక్ విధిలేతుడై నయ
జనకుని వీడుకోల్పింపసి ♦ చయ్యన స్వీయపుగింబు జేరిగా
జన బయలంబునేసె నృపని త్తముఁ డెగుచునుండు నాతనికా
మెనుకొనియెక్ విదేహాపృథివీరచణుండును బంధుయుక్తుడై. 1797

సీ. అశ్వచారింటికి ♦ నరుగుపుత్రికలకు నరణమియంగ నగి ♦ తెరుణమగుట
దలచోసి పెక్కులఁజూల గోవులను దివ్యకింబలిములను లఁజూలను బట్టు
వస్త్రములను దివ్యవనసంబులను నుండరానినృసింబులై ♦ యిందములగు
దంతివాజిరథపదాతూదాసదానిజనంబుల నిచ్చెఁ ♦ జెరుగునట్లు

తే. మఱియు నారాజు సంతృప్తమానసుఁడయి
స్వర్గరజనంబులను మంచితవహమును
ముత్తైములఁ బెక్కులఁజూల ♦ నుత్తమాంగుల
కన్యకానిత్యముగ నసంఖ్యిధనమిచ్చె 1798

క. ధనవిట్టలలోనఁగ నశరథ, నునులేతు నుజ్జను గొని ♦ నధిలుఁ నంతం
దసనెలుపు నేరె రాఘవుఁ, పనుల నెఱచె నీసామమునఁజట్టి కుమారుల్.

శ. మనులను జతురంగిలంబును నీ నులను నీతాంశధనము నొంపం
జనియె నయోధ్యకు ముండుగ, మనుల నెగుచునుండు ట్లుభూపతియెలమిక్.

అంతః పరివహనమునఁ జూడ

సీ. తెనయులఁగి మహాఘోషులతో నీ నాదెని కేసుండు ♦ నరుల నెఱు
సరుధిసూచకము ♦ సతధయింబు నెఱుచులు గూసె విశ్వవిధిగా
అమున నృసింబులెక్కుల శుభముల నెఱుచులు అన్యులఁజూలఁ
ణముల బోయెను ఘోషితగా నెఱుచులు కాచినా నెఱుచులు నెఱుచులు

తే. గాంచి క్రూరకంఠుల ♦ నెఱుచులు
రాఘవుల గూముచున్నవి నెఱుచులు నృసింబు
లెల్లనా ప్రత్యేకము ♦ నెఱుచులు
నెఱుచులు నెఱుచులు నెఱుచులు నెఱుచులు 1801

చ. మునిసతి యట్టయేరెను ♦ బుద్ధిచెలియె నెన్ది నంగం
బు నొనఁగునో యుంంగుము ♦ బుద్ధిగఁజేయునో యున్దియె
బును గనలేక నానునము ♦ పూనెడ దుఃఖముఁ బెన్పెనయ్య నా
కను నృపవాక్యముల్ విని మహాముని నంజులవాక్కులొప్పగెక్. 1802

చ. నరనరుతోడ నిట్లును; విశనంశగు వీనిఫలంబు ఘోరమా
కరణిని గల్గెనున్న భయకారణముల్ దెలియంగనయ్యె నం
బరముననున్న చక్షిగణవాక్కుల భీతియెఁగునంచు నీ
ధరమృగముల్ గనంబఱచెఁ ♦ దాల్పకుమీ! పరితాపమా విభూ! 1803

క. అనివారు పల్కునమయం, బున గొండు గుల్పుచుకొను భూగహవారం
 బును బడఁద్రోయుచువీచెఁ బవరుఁ డప్పుడు చీకటులును భాస్కరుఁగఁమౌక.
 సీ. ఆశానమూహంబు ధిక్కుకాశము యె్య భిన్నసంకల్పశయి ధిక్కు వేంద్రు
 సైన్యసమూహ ముత్తాహహీనంబయ్యె; నవ్వస్థిఘండఁ దక్కినట్టి మునులు
 రాజు నాశనిపుత్రుఁడగుటను దెల్పిగల్గియుండిరి యంతేకాని తక్కు
 వారెల్లఁ దెల్పిని ధిక్కుకాశము యెయ నా చీకటులు గ్రమ్మ ధిక్కుచేసెన్

తే. మపుడు బూడిద గప్పినయట్టులుండి
 కనుఁగొనియె భీమహపునిఁ ధిక్కుజడలగు
 మిని ధరించిన జాపకఁగున్మని మహాత్మఁ
 బరశురాముని మర్దిక ధిక్కు వేంద్రు. ౧౭౪

సీ. కైలాసభూధ్రంబుఁగల దురభిక్రమఁ డాతఁడు కాలాగ్నియట్లు దుస్స
 హుఁడు భూరికాంతఁడొప్పునుండుటఁ బానురానికి దుర్నిరీక్ష్యకృతయను
 నయి గొడ్డలిని మూఁపుఁనందిక్షు ని తటిగ్గణతుల్యమై చిగుఁకాంతులలరఁ
 గార్చుకంబును దీప్రకాంఠంబు ధరియించి త్రిపుంబులంబుల్పి ధిక్కుజరిల్లు

తే. పరశిపుంధో యసంగఁ జూపుటై నంత
 నతని జపహోమనిరతులై ధిక్కులగు నవ్వ
 సిన్ధములులై న భూసురుల ధిక్కువిధిమున
 వెలుగు భయద్వాప్తిని గొంచు వెలుగు సును. ౧౭౫

సీ. బక్కచోఁ గూడి నాఁగొండు నాఁగొండు చెప్పుకొనిరి యితం ధిక్కుడునృప
 విత్తతిపైఁ గోపముఁ ధిక్కుచుచు ధిక్కుచుచు నీధిక్కుచుచు
 కాయసుంచుచు మును ధిక్కుగ దానించుచు, నక్కరిణంబున ధిక్కుననిపుడు
 వారిఁ జంపఁడుకదాఁ నుధేకులకొ మున్నచంపి కోపము మనఁజ్వరముఁ బాసి

తే. యున్నవాఁడొట ననియిట్లు ధిక్కులొచ్చుగిని
 వారు ప్రస్తావనలు నల్పి భార్గవులకు
 భయపడమూర్తికి నెదుఁగి ధిక్కుపంపుభక్తి
 నర్హ్యపాన్యంబు లొనఁగి తిఁచునిపలుకుల. ౧౭౬

సీ. రామా! రామా! యని యింక, రామాడ్కిని విలిచి చుగుల ధిక్కుచుచు ను
 ద్దామిమరాత్రి బయలుదేరి, రాముండా పూజలఁగొని ధిక్కుపుట్టఁజేక. ౧౭౭
 డెబ్బదినొల్లన సర్గము సంపూర్ణము.

౭౫ - వ సర్గము.

— ధిక్కు శ్రీరాముని పరశురాముఁడు తిరస్కరించుట ధిక్కు —

క. పలికెను దీప్రగ్రోధో, జ్వలఁడై యోరాను! రామ! ధిక్కుచేయంబై
 వెలసెడు శౌర్యంబు జగంబుల నెల్లఁ నద్భుతిముగఁ బొల్చి వినఁబడక. ౧

చ. వినఁబడుచున్న వెంతయును ♦ వింతగ నీవటఁ దాటకాహ్వయఁ
దునుముట శంభుచాపమును ♦ ద్రుంచుట లోనగువార్తలెల్ల నీ
వు నసరిచింత్యసారమునఁ ♦ బోల్చెడు నీశ్వరుకార్తుకంబుఁ ద్రుం
చిన ఘనవార్త యచ్చెరువు ♦ సెందఁగఁ జేసెడి నెన్నశక్యమే. ౧౫ 1810

చ. విని యలవార్త నేను బలువిల్లును వేటొకదానినిప్పు గై
కొని యిట వచ్చినాఁడ నతిఘోరముగాఁ దగునదై యిద్ది దీ
నిని జమదగ్ని నాకొనఁగె ♦ నిర్మలకీర్తి యతండు నాకునౌ
జనకుఁడు దీనియందు నొకసాయకవర్యముఁ గూర్పు మాపయి. 3 1811

క. నీబలముఁ జూపఁగాఁదగు, నీబలునింటను శరంబు ♦ నీవు దొడిగినక
నీబలముఁ దెలిసికొని యాపై బలశాలివగు నీకు ♦ వ్వందావహవము. ౪

క. నేనొనఁగువాఁడనని యా, మానివరేణ్యుండు పలుకుఁచూటలు విని యా
భూనాథుండు వశంధుఁడవు, డాననమున దీనభావ ♦ మధికస్వగుట. ౫

క. వెలవెలఁ బాటుచు నిట్లని, పలికెం జేతులు మొగిల్చి ♦ వసుధేశులపైఁ
గలిగిన ప్రాప్తిధ విడి మిక్కిలి శాంతుఁడై వైతి వార్యి ♦ క్షేత్రసురపర్యా. 6

చ. అతులితకీర్తిశాలిని మఁహాత్మ్య! గూఢసికూనపైన నా
సుతులఁ గళాత్ పృష్ఠులను ♦ జూచుచు నే యభయంబొసంగి నీ
వు తగుదు వెల్ల వేదములఁ ♦ బూన్కిఁ బండుటలోనూఁగఁ న
ద్యౌశములఁ జేసి పెంపలగు ♦ భాగవంశభవుండు వారియ. ౭ 1815

క. శతసుఖునిచెంత భార్గవ, ప్రతిష్ఠనొందించి శక్తిఁజూటలి వినిర్దిం
చితివిపు ధర్మచరణ, క్షేత్ర గాత్యమునికె శంకఁ ♦ క్షేత్రచారా. ౮ 1816

ఆ. ధర్మ దాంబోసి ♦ తరిలి ను హేంద్రా, కేగి యటనివాస ♦ మీవు నసి
యున్నవాఁడ విష్ణు ♦ ఉద్ధతి నమ్మెల్ల, జంపవచ్చితటకు నీనాథుమాని. ౯

క. రామునిఁ జేతె వచ్చితి, రాముని వధియింతునని నీశుభిధి యనుదో
రామునినే చంపినచో, నేమెల్లం బ్రదుకఁజాల ♦ మది నిక్కము నూ. ౧౦ 1818

క. అని దశరథుండు పల్కఁగ, ఘనశౌర్యుండు భార్గవుండు ♦ కడునిర్లక్ష్యం
బున వానిలెక్క సేయక, యనియె శ్రీరాముతోడ ♦ నబ్ధధ్వనితో. ౧౧

సీ. దివ్యమ్ములై విశ్రుతిని గాంచి లోకమందెల్లడ శ్రేష్ఠత ♦ నెనఁగియున్న
కోదండములు రెండు ♦ కొమరాదునవి దృఢనారమ్ములై ధనుఁర్వాకమందు
ముఖ్యమ్ములగు; వానిఁమును విశ్వేకర్త యత్నంబున నిర్మించెఁదన్దవ్యయమునఁ
ద్రిపురాసురులతోడఁ ♦ ద్రిణయనుఁ జనిసేయఁ దలఁచినతఱి దేవదత్తమయ్యె

తే. నొకటి; యద్దియె యారాక్షసోత్కరంబుఁ

జంపె, విజిచితివీవు తచ్చాపమునె మ

దీయకరీగతధనువును ♦ దీనిహరికి

నమరులొసంగిరి రెండవదందునిద్ది. ౧౨

1820

క. పరమప్రకాశమై తగు, నిరుపమ కోదండ మిద్ది ♦ నీరజనాభా
దరణార్హము సుము, రామా! హరచాపసమానసారఁముగుఁ గాకుత్స్థా!.

క. హరచాపత్యుసారము, శరాసనముగాన నిద్ది ♦ సరకేయను దో
ధరణీశపుత్ర! వితిచితి, హరుచాపము వికలమగుట ♦ నద్దాని సభక. ౧౩

సీ. త్రిపురాసురుల నెల్లఁదెగటార్చి హరుఁడొప్పు తటినిర్దరులునప్పితామహుఁగని
వారాహముఖ్య శరీరంబులం దాల్చి యుచక్రతులను నెన్నొయొసరుచుటను
హరి యొక్కఁడగు నని ♦ యంటివి నీవిట్లు హరిని సాధనముగ ♦ నంది శివుఁడు
తానె ముఖ్యుండయి ♦ దానవసంహారమును జేసెఁ గాదె? కావున శివుండె

తే. యధికుఁడని మాకుఁదోచెడి ♦ సరయ వీరి

యందు నధికుండెవండు బలబలములఁ

దెలియఁ గోరితిమో దేవ! ♦ తెలుపవయ్య!

నందియను; వీరఁగా నన ♦ శతధృతియును. ౧౪

1823

క. సురలయభిక్రాయముఁ దా, సరిసి యధార్థమునెలుంగు ♦ నట్లొనరుచు స
త్పురుషవరేణ్యుఁడు గావున, హరిహరులకుఁ బగను గూర్పఁనొనని తలఁచెక.

చ. సుపమున నిట్టులెంచి సురిమాన్యుఁడు విష్ణువుఁ గాంచి “ధన్వినై
ననుజులఁ ద్రుంచి నాఁచ నిట ♦ దైత్యవిరోధియు నాధనంబుగాఁ
ననరుటచే నముఖ్యుఁడగు ♦ దానవయోధవధంబునందు ము
ఖ్యునిగ ననుం కలంపుఁ” డని ♦ యొప్పుగఁ బత్కె శివుండు చూచితే! . ౧౫

క. అనిసలికి శివుఁడై బగ, వనమాటున కెనఁగఁజేసి ♦ ప్రమథాధిపునిం
గని “వక్రిశర్మార్మునఁ, దనరి జయించితిని గాన ♦ దైత్యవధమునక. ౧౬

తే. నేనె ముఖ్యుండ నంతియఁగాని శివుండు

కాఁడ” టంచనె నని యిట్లు ♦ పిఁడఁగి వారి

కిరువురకుఁ బగఁ బుట్టించె ♦ నిట్లు సగయుఁ

గలుగఁగా యుద్ధమును జేయఁకాంక్షఁ బూని. ౧౭

1827

చ. హరిహరు లొండొరుల్ గెలువ ♦ నాత్మల నెంచి తదిచ్చచేత గ
గ్గురు గదురంగ మార్కొనిరి ♦ గ్రోధములక భయనంబుగాఁగ; శం
కరుని శరాసనం బవుడు ♦ గాంచె వినంజ్ఞతఁ జక్రి హుంకృతి
స్ఫురణను భీతిదంబుచుఁ ♦ బొల్పెడు శక్తిని గల్గియుండియుక. ౧౮ 1828

క. తనకార్దుకంబు దూలినఁ, గని స్తంభితుఁడయ్యె నచటఁ ♦ గామారియుఁ; జ
య్యన సురచారణమానులు, చనుదెంచి నచించిరంత ♦ సంగ్రామ మింకక.

- తే. నలవదుడుగుడు ♦ మీరని ప్రార్థనమ్ము
 నేను శాంతిని బొందిరి ♦ శివ జన్మా
 నులు; మునీంద్రాదులప్పుడు ♦ జలజనయను
 శౌర్యమున నీశుచాపంబు ♦ జడతఁ గనుట. ౧౮౫ 1830
- చ. హరియె బలాధికుండనుచు ♦ నాత్మలనెంచిరి, కోపమొంది శం
 కరుడు మహాయశుంకు తన ♦ కాన్యకమిట్టు లనారమాట ని
 ర్దురులుకు నీ దలంపగ నుతిల్ గ్రహించు భయంబు నొంది భూ
 వరుడగు దేవరాతునకు ♦ బాణముతోడ నొసంగి వేడినక. ౧౮౬ 1831
- క. సురలడిగి చ్చుట్టే శేనకారుని కరంబుందు ♦ బాణముతోడక
 హరుడిడియె శకాసనమును, బుచ్చుభంజకరాజును ♦ వైష్ణవము సులిగా !
- తే. నాకరంబున నలరారు ♦ నీడింది
 కాన్యకము రాఘవా ! దీని ♦ గురులలోచ
 నుల నుచీకుండెచ్చె నీకనె యుగచ
 ముత్తరం బిదిమందఁ దత్కన్యకా. ౨౧ 1833
- తే. జ్ఞానతోడఁ ద్రుతిహాడనగు నై
 కాన్యకగు జనుకన్యకే ♦ గుణ నాత్మ
 జ్ఞానంబునె యహమ్మకై ♦ శోభిం నన
 డగుఁ జూచి వాని జననం ♦ మృత్యువలంబు ౨౨ 1834
- సీ. నాథుని నొకటి శివుని నొకటి జనకుండాయుగమున ♦ గోపతు మాని
 తనము నొకటి నొకటి జనకుండాయుగమున ♦ గోపతు మాని
 దానినొకటి ♦ గోపతు మాని దానినొకటి ♦ గోపతు మాని
 నొకటి నొకటి జనకుండాయుగమున ♦ గోపతు మాని
- ఆ. శాంతినితాను ♦ బాధవలననుని, కలఁచి చంపి గురిలు ♦ నిర గోపగంగ
 దానిఁ బుష్కమాళు ♦ లేరా జంబుచుండఁ దీక్షణగా భరిల్లక ♦ బూతుకొంటి.
- క. ధరాశీ సను న్దంబును నా, పరితాపమును చుచిని నుత్కంఠులుగా ని
 ధరఁ బరగు కాశ్యపున కధ్వజులగు నొసంగినాడె ♦ కక్షిణాగంక. ౨౩
- క. క్రతుపూర్తి సమయమున నీ, క్రితి నీనిధి నొసంగి నేను ♦ జేరి సుహేంద్ర
 క్రితిధర. పదియే నిరత న, సతిగాఁ దన మొప్పఁ జేసి ♦ శక్తి జెలఁగితె. ౨౪
- క. ప్రసవేపితమై తగు న, స్థిరధ్రుమునందు నేను ♦ కశముక సౌఖ్యా
 కరముగ నల్పుదు నొక్కట, నరులగు వీర్యమున నీవు ♦ హుశరవరముక.]
- క. తునిమితివని వింటినిగా, వ్రన వేగమ వచ్చినాడె ♦ బో రామా! నా
 జనకుండు ద్రుత యాతని, జనకుండు పూజంబు వెలయు ♦ పక్రిధనువిదా.

ఆ. కాన దీని నీవు * త్కత్రియకులజండ, వాట విప్ర బాలు * సట్లశక్తుఁ
డ నగుదునని పల్కి * కర్వమా త్కత్రియ, ధర్మమూని పట్టఁ * దగును జుమ్మి.
క. పరపురభంజకమగు నీ, శరాసనమునందుఁ గూర్పు * శరమును శక్తిం
బరఁగుదుచే, నవ్వలరఘువర! ద్వంద్వాహవము సల్పు * వాఁడను నీతోట.

డెబ్బదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭౬ - వ సర్గము.

—అంశ— పరశురాముని అర్చనాంగము. శ్లోక—

చ. అను జనువగ్నిసూనుని మహాత్తరవాక్కుల నాలకించుచున్
జనకుని చెంతనుంట నియు * నత్తముఁ డప్పుడు తండ్రియందుఁ గ
ల్గిన మరియూదచే నెలుఁగు * లీలఁగఁ బోవఁగనీక చాలన
న్నని గళనానమొప్పు ముని * నాధునితో వచియించె నీగతిన్. ౧ 1842

నీ. తండ్రిదా ఋణమును * దగినట్లు తీర్చింగఁ బలుమాటలు త్కత్రియ * వంశమెల్లఁ
జెండాడి నీవు చేసిన కృత్యములనెల్ల వింటి శూరుఁడు పర * విరుఁ డునిమి
వగఁ బాపుకొనుట చేయఁగఁ దగునని గదా కాన దానికే బ్రతీ * కారమీవు
చేయఁబూనితివి నీ * చేష్టితమును నేను సంగీకరించితి * నైన వీర్య

ఆ. హీనుఁగాఁ దలంచి * యెంతయు నృపధర్మ, పద్ధతిని ధనుస్సుఁ * బట్టఁ జాల
నట్టి వానిఁగాఁగ * నవమానమును జేయు, చున్నవాఁడ విపుడు * నన్నునీవు.

౪. పరులు సహింపఁగఁ జాలని, యురు తేజశ్శౌర్యముల మహోద్యమమున నీ
వరయునుటంచని సల్కుచు, గురుకోపము ప్రజ్వలించఁ * గోనండంబున్. 34

౫. శరమును భార్గవరాముని, కరమ్మునుండియె గ్రహించె * గడఁ జాలకనఁగా
శరచాక్రములతోడ నె, నరవైష్ణవకళను దుర్ని * వార్యముఁ గొనియెన్. ౪ 1845

చ. ధనువున బాణముం దొడిగి * దానిని లీలఁగ నెక్కుపెట్టి రా
ముని భృగువంశజుం గని ప్రభూతమహాత్తరరోషమొప్పుఁగా

మూలము ఇత్యుక్త్వా రాఘవః క్రుద్ధో భార్గవస్య శరాసనమ్,

శరంచ ప్రతిజగ్రాహ హస్తా ల్లఘుపరాక్రమః. ౪. శ్లో.

ఈశ్లోకమున రామచంద్రుఁడు పరశురాముని హస్తమునుండి తోదంబును బాణమును ప్ర
హించినట్లు చెప్పఁబడినది. మహేశ్వరతీర్థులవారు వ్యాఖ్య వ్రాయుచు “చాతే భాగవనిష్ఠాం వైష్ణ
వీం శక్తిం చ జగ్రాహ. తగుక్తం పాదే, ఇత్యుక్త్వాదేవీ వైష్ణవాశక్త్యా బద్ధతయాసూ, జగ్రాహ
వైష్ణవం చాపం వినయేన చ లీలయా ఇతి” అని వ్రాసెరి. గాన దాని ననుసరించి యీవిధము
నాహద్యమునఁ జేర్చబడినది. దీనిని సార్థకముచేయు శ్లో. “నర్వీర్యో బాహుదగ్గో వై సా” (అను
శ్లోకము ముంగున్నది కానఁ దైయగము సార్థకమే యని తెలియఁదగును.

ననియె రఘూన్వహుండిటు ధరామరవర్యుడవౌట, గాధినం
దనుపయి నాకున్నహము నితాంతము గల్గుటచేత నీవొగి. ౫౪

1846

తే. పూజ్యుడవు గాన నీ యనుపుంజముఁ గొను

బాణమును వైవఁ జాల నీపాదగమన

శక్తివై సఁ దపోబలసమధికార్తి

తాప్రతిమలోకజాలంబు నైన ననిపుడు. ౫౫

1847

క. తునిమెద దేనిం గోరుదు, పని మఱియుం బలికె నీ మహేశ్వర మరిష

త్తన భంజకంబు వైష్ణవ, మును దివ్యమునొను గాయమోఘం బగుచుక.

తే. నీబలంబును దర్పింబు నీఱు సేయఁ

జాలు వీర్యంబు గలదియా నీ స్వకరణీయ

మగు పనిని జేయ కూరక మగుడ దనుచు

బలికె నప్పుడు మునులు, దేవతలు మఱియు. ౫౬

1849

నీ. అచ్చరల్ చారిణల్ యక్షులు సిద్ధులు గంధర్వకిన్నరౌఘంబు రాక్ష

సులు నాగములును గుంపులుగఁ జతుష్కలు ముందిడుకొని వచ్చిభూరివైష్ణ

వంబగు దివ్యనాపంబును ధరియించి యలరాకు రాముని నదృశ్యుగ

తత్కృత్యమును జూడఁగలిగినిల్చిరంబరస్థమున రాముఁడాధనువుఁ దాల్చి

జే. గాఁ బ్రపంచమ్ము మ్రాన్పడి కదలకల్లె

నిలిచి నైష్ఠవతేజంబు వెలికి బోవ

వీర్యహీనశతే భృగువనస్యంభవుడ

రాము వీక్షించె నశగఢరాజశయము. ౫౭

1850

౨. రాముని తేజంబిటు లు, ద్వాసునరాక్షసుము నొంఁక దా జడశనుడై

తామరినరళాక్షుని నా. రామునిఁ గన్గొనుచుఁ బరశుహముం జంతక. ౫౮

౩. మెలమెల్లగ నీతీతి, బలికెం గాశ్యపున కేను పసుధాతలమె

ల్ల బలి నొనంగితి మునుప, య్యిలామరుడు నన్ను గాంచి యిట్లని పలికె.

౪. ఇది నాదేశం బయ్యెం, గన నీవిక నుండఁ దగదుగా నాభూమి

బయన్న నతని వచనంబు దగం బాలింపఁ బ్రతిం పూనితి రామా !

క. గుగ్గవాక్య నువశ్యంబుగఁ, గరణీయం బౌట రాత్రికాలమ్మున నీ

గృహి వసియింపఁ గాశ్యపు, నెరమునిదై భూమియిద్ది పఱలుటచేతక. ౫౯

తే. కాన రాఘవ ! నాపాదగమనశక్తి

జంపఁ బూనకు మే మనోజవము మీఱఁ

గా మహేంద్రాద్రికిని బోవఁగాఁ జనుఁ గడ

వినుము శాస్తార్థనముఁ దపోవీర్యశక్తి. ౬౦

1855

- సీ. అసదృశమైన లోకావళి నార్జించితిని వాని నీబాణమున నడంపు
కాలనిలంబన ♦ మేల! పరంతపా! యీమహాచాపంబు ♦ నేచి యిట్లు
ధరియించుటం జేసి ♦ పరులచే నోడింపఁ బడని శౌర్యంబున ♦ వజ్రలువాడ
వనియు సురేశుండ ♦ వనియు శ్రీపతి వనియు నెఱింగితిని నేను ♦ ఘనుని నిన్ను
- ఆ. నీకు శుభసమృద్ధి ♦ నెగడును గాక దేవతలు గుంపుగూడి ♦ వచ్చి యిదిగో
సమరభూమియందు ♦ నాటిలేక చెలంగు, నిన్ను వీరె కాంచుచున్నవారు.
- క. ఎనలేని వీరకృత్యంబును నీవొనరించుటరయఁ ♦ బోలుననుచు నిం
గిని నిలిచి యున్నవారిక, విను నాకిట సిగ్గు దోచె ♦ వింతగ రామా!. ౧౫
- క. నాకిది తగునే తలఁపం, గాకుత్స్థా! నీవు ముజ్జగంబుల పతివై
యీకరణి నన్ను గెలిచిన, నాకీ సిగ్గెల! దేవ ♦ నాథా! రామా!. ౧౬ 1858
- సీ. అసదృశదివ్యసాయకమును వదలుమా సువ్రతా! రామ! యీశుభశరంబు
విడువఁగాఁ గని యేను ♦ వెడలెద నమ్మహేంద్రాద్రివరంబున ♦ కనుచుఁ బరశు
రాముండు పలుకంగ♦రాఘవుండు స్రుతాపవంతుండు మఱియు శ్రీమంతుండప్పు
డద్దివ్యమైనసాయకముఁ బ్రయోగించె బహుళతపంబునఁ ♦ బడసినట్టి
- ఆ. బోకపంక్తులట్లు ♦ ప్రాకటశరమున, హతములై నఁగాంచి ♦ యతిజవమున
సరిగెఁ బరశురాముఁ ♦ డమ్మహేంద్రాద్రికి, సంతఁ దెలివి నొందెనఖిలదిశలు.
- ఆ. మఱియు విదిశలెల్ల ♦ నెఱిఁ బ్రకాశించె దే
వతలు మునులు చాపవరముఁదాల్చి
యున్నరాము మిగుల ♦ నెన్నిరి, వలగొని
రాముఁ గొలిచి పరశురాముఁ డరిగె. ౨౪

1860

డెబ్బదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౨ - వ సర్గము.

— శుభ దశరథాదు అయ్యోక్తరుగుట శుభ —

- చ. పరశుధరుండు రామునకు ♦ వందనముం బొనరించి యేగ భూ
వరతనయుండు రాముండు వివర్జితకోపుండు శాంశచిత్తుడై
పరఁగి యదృశ్యుడై తగు నాపాంపతిచేతికొనంగి చాపము
శిరమును సంత మానిగణానత్తములం గని మ్రొక్కె భక్తితో. ౧౫ 1861
- క. గురువృందన మిటులొనరిచి, కరము భయంబున మనంబు ♦ గలఁగంగా నా
తురుడై తగు తండ్రింగని, పరశుధరుం డేగ నాత్మవసతికి నిపుడే. ౨ 1862
- క. జనకా! నీపరిపాలన, మునఁ దగు చతురంగపై న్యము నయోధ్యకునిం
కను బోవఁగాఁ దగుంగద, యని మఱియుం దండ్రి కీట్టులనియొక భక్తి. 3

క. జలమును జాతకముల మండులమాశించెడు విధంబునకా సైన్యము నీ
యలఘాతరాజ్యం గోరెడినిలాధిపా! యాజ్ఞయిమ్మ! యింక బోవంగింక.

చ. అని రఘురాముడొడిచిన నిలాధిపుండ్రుల నాలకించి వే
తనయుని దీర్ఘబాహువులఁ దద్దయుఁ బ్రేమను గొంగిలించి మూ
ర్ఖునియె శిరస్సు నిట్లు నృపకుంజరుఁ డివ్వెధి భార్గవుండు నో
యన గతిఁ జెప్పఁగా మొగట యెంతయు భీతిని గుండెయుండుటక. ౪ 1865

క. వినకుండి చక్కగా మఱియును రాముండొత్తి చెప్ప యునుమున న
న్నును బుత్రుల ధర మరలక, జనించినట్లెంచె నంత సైన్యమునెల్లెక. 5

క. పురికేగ నాజ్ఞయిడ భూవరు నాజ్ఞం దలధరించి భటవారిమున
త్వరిగతి నడువం జేరెను, బురిముక ధరిచేతుఁ డాత్మఁబొంగడువేడ్కెక. 6

సీ. ఆయయోధ్యాపురం సుపు సుంసరితాకానివృత్తంబయి యొప్పిఁచునుచున్న
భూరిధ్వజంబులఁ బోలుపొంది మంగళతూర్యఘోషంబులఁతోడ జెలంగి
పన్నుచు చల్లి పుష్పములు పెల్లుగ వైచి రాజమార్గంబులఁ రంబులంగఁ
జేయఁగా నెంతయుఁ జెలువారు చుండె; నంతట రాజురాక ముఁసంబునింప

తే. మోముదమ్ములు నిశ్చిల్ల యుఖ్యములగు
మంగళధ్వను లలఘావ యనుజులెల్ల
యెలల నింక గలిదిరి గడుమనోజ్ఞ
ముగ జనాక్షి మగు పురఁస్థును నృపుండు. ౭

1866

స. తనయులతోడ ప్రవేశించెను బురిమున వెలయుచున్న యేకమూలమును
స్థిర చుండుల బామునక, మునుజేశ్వరు నెదుఁదొడిగి మనములుండుక.

తే. అచ్చహాసంఘంబు మహావిభూతి
నాని శ్రీపంతులొ తనయాస్తిజన్ము
లెల్లఁ గొలుచు వేళించె హిమవర్ష
వలె నెలింగె సౌధంబు భాసురంబు. ౮

1870

స. జనులెల్ల నంతపురిమున, ఘనతరమోదంబు మీఱఁ గ్రాలిరి నృపుండు
నయంతఃపురమున గలిగిన కామపదార్థవిశ్రాంతి గీల్కొను చుదిహోక. ౯

తే. మోచనుందుచుండె నాభూషయతుక
శత్రుముగ కౌసల్యా సుమిత్రలును సు
మధ్యసుయగు కైకేయును మఱియు గలుగు
సృపునికాంతలుఁ గోంగుఁ కెల్లఁ బ్రీతి. ౧౦

1872

సీ. ఉపచారిములు చేసి యొప్పి నంతఃపురమునకుఁ గొంపోవంగఁ బూనిభాగ్య
గలినుచేఁ బ్రాప్తం ధరణిమూరిత సమయశక్తిని ధ్రువ మూర్తి

శను గుళభద్రజూతూలను మాండవిశ్రుతకీర్తులఁ గొని లోనిఁకిని జనంగ
నాకాంతలెల్ల నత్యంతమంగళ వేషములఁ జెలువారుచు ♦ లలితములగు
తే డౌమవస్త్రంబులను గట్టి ♦ సకలకేహ, దేవతాలయములకు భక్తిని సపర్య
లెల్ల నొనరించి యంతట ♦ నుల్లములర, వంద్యులకు వందనమ్ములువరుస సలిపి.
క. ధనద భవనోపమస్త్రీయ నికేతనములనుజేరి ♦ యవనీనురుల౯
ధనధాన్యగోప్రదానంబునఁ దృప్తి బొందునట్లు ♦ పూజించి రొగి౯.] 1874
క. సతులంతటఁ దనుతమప్రేయ, పతులం గూడుకొని మోదఁపార్థి మునిఁగి య
ప్రతిమనుఖంబులఁ గాంచిరి, హితముగ నేకాంతమందుఁబిచ్చానుగతి౯. ౧౩౪
చ. షీతిపతిపుత్రులెల్లరును ♦ స్వీయపరాక్రమ మీ ధరిత్రి స
ప్రతిమఁ జెలంగ గూఢగుణఁరాజితలై ప్రియపత్నులొప్పు; న
స్త్రుతతివిలాసముం గని విశాలభద్రం బలరారఁగా నుహృ
ద్వీతతిని గూడి తండ్రికిని ♦ వేడుక సేవల సల్పిరెంతయు౯. ౧౩౫ 187౦
తే. [మఱియుఁ గాలానుసరణిగ ♦ మంచినీతి
నెఱిఁగి స్వీయగుణంబుల ♦ నెంతో సంత
సంబు నొనగూర్చుచుండిరి ♦ జనకునకును
బురుషసింహులునాఁ గీర్తిఁ ♦ బొల్పుమిఱి.] 1877
సీ. దశరథుండట్లు మోఁనంబున నొకకొంత కాలమేగంగఁ కేకయతనూజ
యందుఁ దాఁ గన్నట్టిఁయాత్మజ భంతునిఁగని పల్కె బుత్ర! కేకయధరిత్రి
పాలకు ముద్దుల ♦ పట్టియు నీమేనమామయునై బహుఁమాన్యుఁడైన
గాయధాజత్తుని ♦ నైలమిఁ దోడ్కొనినోన సచ్చియున్నాఁడు (వివాహవేళ)
తే. మిథలకే తెంచి ననుఁ గాంచిఁమేదీనిను, రేంప్రమధ్యమునం బంపఁవే! మదీయ
భాగినేయుని నంచుని ♦ ప్రాణనంబు,చేసె ధర్మజ్ఞ! యతనికిఁ ♦ జేయు ప్రీతి.)
క. అని దశరథుండు పల్కిన, విని కైకనుతుండు భక్తి ♦ విసయంబులచే
(జనకునకు మ్రొక్కి శ్రీరాముని లక్ష్మణుఁ గొఁగిలించి ♦ మోచంబలర౯.)
క. తనతమ్ముఁడైన శత్రు,న్ననితోఁ బయనంబు సేయఁగోరి యపుడు తం
త్రిని, దుఃఖరహితకృత్యంబును చేయు మహాత్ము రాఘవుని వీడ్కొనుచు౯.
క. సరపుంగవుఁడైన రెడు, భరతుండు తల్లులను వేడి ♦ వారియనుమతి౯
యరిగెం గేకయరాట్పుర, వరమున; కిటు సోదరుండు ♦ పయనము సేయ౯.
క. సౌమిత్రియును బలాఘ్యుండు, రాముండమరాళితోడఁ ♦ బ్రతియై తగు స
బ్బాన్ముఖంపతిఁ దండ్రిని, నేమనంబునఁ బూజసేసి ♦ నిశ్చలభక్తి౯. ౨౦
ఆ. మోదమొండఁ జేసి ♦ రాచటరాముండు, ధర్మవేత్తగానఁ ♦ దండ్రియాజ్ఞఁ
బురజనులకు హితము ♦ లరయఁ బ్రియమ్ముల, నైన సనులనెల్ల ♦ నాచరించె.
౮. శ్రుతులును స్మృతులు నెఱింగిన, మలివిభవము గల్గియున్నమాన్యుండు గాన౯

హతముగఁ దల్లులకును గురు, వితతికిఁ దాఁ జేయఁదగిన ♦ పృథుకృత్యములకా.

సీ. కాలంబుల నెఱింగి ♦ కావించుచుండె; నాతనివై న శీలవృత్తముల నరసి
దశరథుండును భూమి ♦ దైవతంబులుఁ జారు లతనిదేశంబున ♦ నలరు స్రజలు
ప్రీతులై రంత స♦ద్వృత్తశీలంబులనేకాక తక్కిన♦యెల్ల నుగుణ
ములను మహాయశంబున సత్యశౌర్యంబు ననునొప్పుభూపాగ్ర♦తనయుఁ డఖిల

తే. భూతముల బ్రహ్మదేవుండు ♦ వోలె నెల్ల
వారికిం బ్రియతముఁడయి ♦ వారిలో గు
ణాధికుండయి తనరారె ♦ నవ్విధమున
నెల్లవారికిఁ బ్రియగతి ♦ నుల్లసిల్లి. ౨౪

1885

సీ. తండ్రికి శుశ్రూషఁ ♦ దాఁ జేయుచుండియుఁ గామవశుండయి ♦ కన్త్రుభోగ
రససమాస్వాదన ♦ రతచిత్తుడై నదా జానకీపరతంత్ర ♦ మానసుఁడయి
లలితస్వకృత్యజాలముల జానకీ తనవశము గావించిన ♦ స్వాంతముగల
దగుట నెప్పుడు నామె ♦ యందె యాసక్తుడై నవనవాక్మతిమీఱి♦నై జ కామ

తే. మలరఁ జరకాల మవిరతలలితభోగ

ములను సీతాసమేతుడై ♦ మోదమలర
సనుభవించుచు విహరించుచును జెలంగె

జానకీయు రామునకు సంతఃసంధుఁ గూర్చె. ౨౫

1886

ఆ. అతనితండ్రి గూర్చి♦నట్టి యిల్లాలుగా
వున మహీజుతికి ♦ ఘనతరస్త్రి
యయయి వెలిసె, నుతయు ♦ నామె శుశ్రూషచే
సంపమునను భూమి ♦ నశీలించుగుట ౨౫౫

1887

సీ. రాముండు ప్రీతుడై ♦ రండ్లుచేసె నాననితను భర్తవై ♦ నినుగుడ్డిగ, నె
సంగుప్రీతిని బొంది ♦ జానకీ యలరారె భార్యచిత్తంబున ♦ చటలునట్టి
యనురాగమును గూఢ♦నుగు దానిరాముండు ననుభావములచేత ♦ నరసి తెలిసి
కొనుచుండె జనకనం♦చనయగు మైథిలి సూక్ష్మజ్ఞురాలౌట ♦ సురనితలు

తే. మించుచూపంబు గలదౌట ♦ మేటి ల
పలె వెలుంగువదియౌటచే ♦ భర్తమనసు
నతనికంటెను మిక్కిలి ♦ యరసి యెఱిగె
నిట్లు బొందొరుమనసుట ♦ నెఱింగి రొకట. ౨౬

1888

*మూలము రామస్తు సీతయా సాధం విహర బహుతా ఋతూకా, మనస్వీ తదత సస్యా
నిత్యం హృది సమర్పితః. అనుదానికి వ్యాఖ్యాతలచేసిన విశేషాదముగనుట్టి సీతపద్యము వ్రాయఁ
పడవదని చిహ్నమైనది.

